46

Rabi

רבי יהודה הלוי

קובץ שיריו ומליצותיו

עם מבחר הערות רשד"ל וחכמים אחרים

נערכו מחדש ע"י

אברהם אליהו הרכבי.

הוצאת „אחיאסף"

כרך ראשון

ווארשא

בדפוס האחים שולדבערג דזיקא № 1

תרנ"ג.

РАББИ ІЕГУДА ГАЛЕВИ

т. е. сборникъ стихотвореній Рабби Іегуда Галеви

сост. **А. А. Гаркави.**

Томъ I.

Изданіе „**Ахіасафъ.**"

ВАРШАВА

Тип. Братьевъ Шульдбергъ, Дикая № 1.

1893.

Дозволено Цензурою
Кіевъ, 1 Декабря 1892 г.

תכן הענינים

מחלקה ב.

שירי כנסת ישראל בגלות.

מחלקה ג.

שירי חול.

מחלקה ד.

א) מכתבים.

ב) חידות.

דברים אחדים.

לשפת יתר הוא אם נבוא להקדים הקדמות לספרי הביבליותיקה הזאת. רוב בני ישראל יכבדו ויעריצו את חכמינו ומשוררינו הקדמונים ומעשי ידיהם, וכל חובבי ספרותנו יכירו את ערך אוצרנו זה, בתתנו בו לפני העם את מבחר שירי משורריו ומליציו בתקופות שונות, בהוצאה יפה ופאפולאָרית, ובמחיר מצער, למען אשר תשיג יד כל איש לקנותם.

הספרים לא יצאו בסדר כֿרונולוגי זה אחר זה, כי דבר כזה בלתי אפשר הוא והמלאכה איננה לשנה אחת וגם לא לשנתים; אך בתום לצאת כל ספרי הביבלותיקה הזאת, נוציא רשימה כֿרונולוגית מסדר הספרים וזמן מחבריהם איש אחרי אחיו.

את עבודת הסדור והעריכה מכל ספרי הביבלותיקה הזאת מסרנו לידי חכמים וסופרים שונים, איש איש במקצוע שהוא מומחה בו, וחזקה לחכמים שֶׁכמוֹתם, כי לא יוציאו מת"י דברים שאינם מתוקנים.

וביחוד לוקח חלק גדול בעבודת „האוצר״ הזה הרב החכם, החוקר ודורש קדמוניות ישראל, הנודע לשם ותהלה, מר ד״ר א. א. הרכבי, מסדר הספר הראשון הנתן לפניכם בזה. ובעוד מספר ירחים נחל להוציא את יתר הכרכים משירי הלוי המסודרים ע״י החכם הנ״ל, עד היות ביד הקורא קובץ שלם מכל שירי המשורר הגדול הזה ומליצותיו הנחמדות. ואחרי כן, הבטיח לנו החכם המצוין הנזכר, לסדר למעננו עוד רבים מספרי המשוררים הספרדים הנודעים לשם.

והננו מביעים בזה קבל עם את תודתנו הנובעת מקרב לבנו לכל החכמים הנכבדים העוזרים על ידנו במלאכה הגדולה הזאת בכלל, ולהחכם מר הרכבי בפרט. ונקוה כי גם לימים הבאים לא ימנעו את עזרתם ממנו עד בצענו את כל המלאכה אשר החילונו לעשות.

המו״ל.

חיי רבי יהודה הלוי ושיריו

(קצורן המשא אשר נשא הרב החכם ד"ר א"א הרכבי באספה גדולה בעיר פטרבורג בשנת 1881. נעתק על ידי י. ח. זאגאראדסקי *).

לְלֵוִי כָּל יָקָר נִגְלָה וְנִקְנָה
וְהוּא לְוְיַת פְּאֵר עַל רֹאשׁ מְשִׁיחָיו.
וְאִם זָרַח בְּתוֹךְ מַעֲרָב מְאוֹרוֹ
בְּמִזְרָח מָלְאוּ כָּל צַד רְקָחָיו — —
וְרַבִּים רוֹצְצוּ אַחֲרָיו וְנִלְאוּ
מְצֹא דַרְכּוֹ, וְלֹא יָדְעוּ אֳרָחָיו — —
וְעָרוּ הַלְּבָבוֹת מֵהֲדָרוֹ
כְּמוֹ קָצְרוּ לְשׁוֹנוֹת מִשְּׁבָחָיו...

(תחכמוני).

א.

גאון השירה העברית הלאומית וְשַׂר הַשָּׁרִים בישראל מיום נסתם חזון – רבי יהודה הלוי (בערבית: אַבּוּ אַל חַסַן אַל־לַאוִי) נולד לאביו ר' שמואל בערך שנת ד"א תת"מ (1080

*) מבוא כללי אל שירי היהודים בספרד ומליצותיהם נכון לתת אחרי חתם הדפסת מחברות השירים. המו"ל.

לספה"נ), וכפי הנראה בעיר טולידה, במדינת קאסטיליה הדרומית אשר בספרד, בחלק הארץ שהיה תחת ממשלת הנוצרים.

בימי ילדותו הלך ללמוד למודי קודש וחול, דעת התורה ודעת העולם, בארץ הדרום היא ספרד הערבית, מקום מרכז החכמה והמדעים בימים ההם. יש אומרים כי למד בישיבה הגדולה והמהוללה של רב יצחק אלפסי בעיר לוסינה. ומפי מורים אחרים למד גם חכמת הרפואה, אהובת כל גדולי החכמים בעת ההיא, גם הגה ויבוא עד תכלית דעת השפה הערבית והקאסטילית. אולם יותר מכבל למודיו דבקה נפשו בשפת הקודש ותהי לו שעשועים ויעש בה חיל עד להפליא.

באביב ימי נעוריו כבר החלה רוח השירה לפעמו ולשים דבריה בפיו, ושיריו אשר כתב בהיותו כבן שלש עשרה שנה הפליאו גם לב אנשים כבירים לימים ומומחים במלאכת השיר והמליצה. בהם היה גם המשורר הגדול ר' משה אבן עזרא אשר מאז ראה פרחי שירת יהודה הרך בשנים דבקה נפשו אחריו בידידות נאמנה ויענד עטרות תהלות לראשו.

במצב החמרי חבלים נפלו לר' יהודה בנעימים ולא ידע מחסור ודאגה, לכן מצאה ידו להתמכר במנוחה שלמה ובשקידה עצומה להתורה והמדע אשר אהב, ומלבד חכמת הרפואה, ידיעת הלשונות והשירה העמיק חקר גם בפילוסופיא היונית והערבית, ויצלול בתהומות התקירה האלהית ובחכמת מה שאחר הטבע. —

אחרי התימו חוק למודיו ולבו מלא־הרבה חכמה שב רבי יהודה לעיר מולדתו בקאסטיליא וכפי הנראה תקע שם אהלו ויכן לו בית נאמן. את חית ידו מצא ממלאכת הרפואה,

כי רכש לו שם תהלה בתור רופא מומחה מטיב גהה וירבו השואלים בעצתו. ואף כי עבודתו זאת רחבה ונסבה ותהי עליו כמשא – כאשר התאונן במכתביו לידידיו – בכל זאת לא הפריעתו מהוסיף חיל ואמץ להשתלם בכל סעיפי התורה והחכמה וקניני הרוח, ותהיינה כל עתותי החפש קדש לתורה ודעת קדושים, לחקר והגיון, מליצה ושירה וכל המוביל למרום פסגת השלמות, ויפץ מעינותיו החוצה להרוות צמאון תלמידים ורעים ולהפריח מטעי תהלה לדור דורים. —

שירתו היתה כפלג אלהים היוצא מעדן, ובספרו „הכוזרי" הראה את ידיעתו העצומה בכל ספרי פילוסופי זמנו ובכל חקרי לב החכמים הרופאים וחוקרי הטבע המפורסמים בימים ההם, מלבד ידו החזקה ושלמות דעתו בכל ענפי חכמת ישראל וכל סעיפי היהדות.

מספר השנים אשר חי ר' יהודה בעיר מולדתו לא נדע, אף אין אתנו יודע פרטי קורותיו במשך השנים ההן. מרמזים קלים הנמצאים כה וכה בשיריו נראה כי בנים זכרים לא היו לו אך בת אחת יחידה ונכד ששמו יהודה מבתו זאת. בראשי החרוזים לאחת הקינות לתשעה באב נרשם „בת הלוי" ואולי צדקו המשערים כי מחַבֶּרֶת הקינה ההיא היתה בת משוררנו הלוי.

כנראה לא רותה נפש ר' יהודה נחת משִׁבְתּו בעיר מולדתו, ויתאו לקבוע מושבו בעיר מלאה חכמים וסופרים ולהיות בקרבת משוררים ומלומדים, רעים וידידים. החפץ הזה לא נתן דמי לו, עד הוציאו אותו לפעולות, לכן נמצאהו אחרי כן חי בעיר קרטבה (קורדובא) אשר בספרד הערבית, קן החכמות והמדעים.

בשנת 1140, בהיות הלוי כבן ששים, גמר אמר לעזוב

את ארץ ספרד ולהרים פעמיו למשואות ירושלים אשר בה חזה חזות הכל: מקור הקדושה והברכה העליונה, מעין השפע הרוחני ועדני אֹשֶר אלוה. — החפץ הזה קנן בלבו זה כמה, ואולי נדר נדר כזה במות אשתו, והפעם לא יפול עוד הבלג על תאות נפשו ויחלט לראות בעיניו את אשר חזה בעיני רוחו כל הימים, להשתפך במקום אשר רוח אלהים שפוכה ולשאוף חיי נשמות אויר ארץ הקודש.

גם מוסרות אהבתו לבני משפחתו, גם ידידותו הרבה להמון רעיו ותלמידיו, לארץ מולדתו מקום קברות הוריו, לא עצרו כח להניאו מחפצו אשר מלא כל חושיו וכל הגיגיו, ויפרד הלוי מכל מחמדיו ויסע וילך ירושלימה. בדרכו זו עבר דרך ערי ספרד ויבוא באניה למצרים, ובכל מקום בואו מוקטר מוגש לשמו, וגדולי הדור קבלוהו בכל אותות אהבה וכבוד. רבים מהם נסו להשיבו ממסעו ויעתירו עליו דבריהם להשאר אתם, אך הוא לא שעה אליהם, ובאלכסנדריא של מצרים ישב באניה לבוא ירושלימה — אכן פה ינתק פתאם חוט ידיעותינו על אדותיו, עקבותיו לא נודעו לנו עוד מן הוא והלאה ודרכו נסתרה מאתנו! (השמועה כי בא למדבר יהודה ורשימת כ"י אחד שהגיע לדמשק — הן בספק גדול).

אנחנו לא נדע אם נתמלא בחיר מאוייו: לחזות את עיר הקדש, וכמו כן נעלם מבני הדורות הבאים אחריו מתי כבה נר חייו עלי אדמות ומקום קברו איהו. — והתעלומה הזאת הולידה בדמיון העם אגדה יפה מאד על אדות אחרית המשורר. לפי דבריה כאשר בא ר' יהודה לפני שערי ירושלים ועיניו חזו משואות עיר חמדתו פרץ עליו המון רגשותיו, שירתו דרכה עוז ובהשתפכות נפשו חבר ויקונן בקול את הקינה הנודעה „ציון הלא תשאלי", והנה פרש ערבי עובר עליו ויחר

לו לראות ביהודי אהבה עצומה ורגשי עז כאלה לעיר הקדש וירמסהו בפרסות סוסו. — הבקרת הנאמנה הראתה זה כבר כי אין נכונה בפי האגדה הזו, כי מחרוזים אחדים בקינה „ציון" נראה ברור כי חֻברה בארץ המערב בהיות המשורר הרחק מירושלים ואה"ק, ולרוב חלקי הקינה הזאת לא יהיה כל מובן אם נחליט לאמר כי נתחברו ונקראו לפני שערי ציון. זולת זאת לא יתכן כי פרש ערבי יזיד אז להרוג אדם במיתה אכזריה כזו בשערי העיר, אחרי כי ירושלים ומסְבֶיה היו אז בידי הנוצרים נוסעי הצלב, והמושלמנים היו שם כגרים. — אכן האגדה הזאת תתאר לפנינו בציור אמתי מה עזה מה גדלה ומה נשגבה האהבה אשר בערה בלב המשורר לארץ אבותיו, ומה עצם כוסף רוחו לעיר הקדש! היא בחרה מיתה קדושה וטהורה להמשורר איש האלהים אשר כל חייו היו קדושים וטהורים. — הוא הגה כל ימיו אך בדעות אצולות ובכל מרום וקדוש, וכה גם תמו חייו בשירה נשגבה ובהשתפכות נפש במקום אשר רוח אלהים שפוכה על בחיריו. —

ב.

מפעלות ר' יהודה בספרות תחלקנה לשתים: לפילוסופיא ולשירה. מן הראשונה נשאר לנו — מלבד איזה שירים פילוסופיים — אך ספר אחד פילוסופי־דתי, אבל הוא שקול כנגד ספרים רבים. הוא אשכול שהכל בו, כל תמצית מבחר הדעות בחקר אלוה, בדת ובמוסר; הוא מדריך נאמן ומורה דרך האֹשֶר הזמני והנצחי לכל בן־ישראל, יהיה

מאיזה מעמד שיהיה. לא נשגה ולא נחטא לאמת אם נאמר כי אין בספרות אחרת מימי הבינים דוגמת הספר הזה, אשר בו ישא המחבר דעו על כל הענינים הנכבדים העומדים ברום החקירה והאמונה והגיוניו רחבו גם נשגבו ומכל דבריו נשקף לב טהור, נפש קדושה, אהבה כללית לכל הנברא בצלם וחבה עצומה ללאום ישראל וכל קדשיו!

הספר הזה נכתב בשפת המלומדים בימים ההם, ר"ל בשפה הערבית, ושמו בחרוזים: „כִּתַאבּ אַל־חֻגַ'ה וַאל־דַלִילִי פִּי נֻצְרַה אַל־דִינִי אַל־דַ'לִילִי" (ספר הוכחה ומופת להגן על האמונה הנשפלה) ובהעתקה העברית של ר' יהודה אבן תבון נקרא בשם „ספר הַכּוּזָרִי". בו יבאר ר' יהודה עקרי הדת הישראלית ועל מה אדניה הטבעו, ישיב על טענות הכופרים ובעלי הדתות אחרות כנגדה, ויגלה לנו את כל דעותיו ומערכי לבו על הליכות אלהים והליכות עולם, הנהגת אדם ותעודתו— בדרך שיחה וּוִכּוּח בין מלך הכוזרים והחבר היהודי.

אם בפילוסופיא וחקר הדת היו לעמנו אנשי מופת רבים וכן שלמים אשר אולי עלו בגדלם או בפעולת ספריהם במהלך הדעות והחקירה האלהית בישראל — על רבי יהודה ופעולת ספרו, אכן בשירה אחד הוא הלוי ואין דוגמתו בכל משוררי ישראל עד דור אחרון על עפר יקום!

בתקופת העת שבה חי ר' יהודה הלוי קמו לעמנו בספרד משוררים רבים ויקרים, אשר שמותם הוחקו באותיות זהב על לוחות ספרתנו, אולם כנוגה הירח מול אור החמה כן שיריהם מול שירי ר' יהודה. — כמעט נשמע קול שירתו בין בני דורו פִּתְּחו כלם אזניהם להקשיב רב קשב, ואלה לאלה שאלו וכן תמהו: האם שב לתחיה אחד משוררי ציון בימי קדם

כהלוּ נר אלוה על ראש עמו ? הנגלה בתוכם שנית נעים זמירות ישראל ? —

בראשונה הואיל ר' יהודה הלוך בדרכי בני דורו, וכמנהג הימים ההם שר שירי כבוד והלולים לחברים ואוהבים, ליום חתונתם ושמחת לבם, לזבח משפחה או חג הולדת. וגם בשיריו אלה, אשר דרך חול למו, מרום ונשא וגבוה הוא על כל בני גילו המשוררים. הנה כן הכין שיר לאחד מרעיו המאֻשר וצולח, ויברכהו בכל משמני ארץ, וכאשר הגיעה לאזניו פתאם השמועה הרעה כי רעהו זה נרצח בדרך הפך הלוי את דברי השירה העליזה לקינה הקורעת כל לב. — יפה השוה אחד החכמים את משוררנו זה לַצַּיָר המְהֻלל רובענס, אשר אמרו עליו כי בקו אחד מצאה ידו לשנות תמונת פני ילד שוחק לתמונת בוכה מרה (קויפמאן II).

גם נהג הלוי בראשית דרכו במנהג בני דורו: לשיר שירים על היין, על האהבה בתענוגים ועל כל עניני חיי החמר. אכן גם הלום ראינוהו משכמו ומעלה גבוה מכל שאר משוררי התקופה החיא, כי הוא לא ישתעה בדמיונות תהו ובמשלים אשר אין למו שחר, גם לא יעבור את גבול הצניעות והתם. שיריו זכים וצחים, מלאים חום צח ורגשות עדינות וטהורות המפכּות מלב נָבָר.

אכן לא בשירי חול חלקת הלוי ספון, כי עד מהרת פנה אל שירת הקדש, אל השירה העברית הלאומית, והיא אף היא הנחילתהו שם עולם אשר לא יכרת, היא נתנתהו מרום מראשון ותנהגהו אל־מות בספר קודות עמו ובכתב גאוני המשוררים בכל הזמנים והלשונות והעמים עד העולם.

בחלק גדול מהמון שיריו ידבר הלוי נפלאות על אל אלים ועל עמו בחירו. לשונו תרון ותספר מראות אלהים, גלוי

השכינה להאבות והנביאים קדושי עליון, אהבת ה׳ לישראל כאב לבנו יחידו, אותותיו ומופתיו להצילו מכף צרים, צאת ישראל ממצרים ובואו לארץ חמדה, עון מריו וגלותו מעל שלחן אביו, געגועי הבן הגולה לשוב אל האב והתחננו מלפניו לשוב לרחמו כימי עולם — כל התמונות האלה יתאר לנו הלוי בשלל צבעי אורה, ברגש אדיר ובכח נעלה ונשגב עד כי לבנו ילך שבי אחריהן, ורוח מלפניהן יעטוף ימַלֵא בתי נפשנו נגוהות ועליצות קדש.

יותר משלש מאות שירי קדש מר׳ יהודה הגיעו לידינו (מספר כל השירים אשר נשארו אחריו — אלף בערך), והם פשטו בכל תפוצות ישראל, בהם יערו אחינו רוחם בתפלה זה שמונה מאות שנה כמעט, ועד נצח יהיו הם המליצים בין ישראל לאביהם שבשמים. —

ומי כהלוי מקונן על צרות בת עמו! מי כמוהו בורא ניב שפתים לענות העם הנודד בלי מנוח, השותה מכוס היגונים בלי הרף והנדף בלי הפוגות! בשיריו תִּשָּׁמַע האנחה המרה והארוכה של כל האומה הישראלית, וכל איש ישראל ישמע בהם את הד קול מרת לבו הפצוע והמית בכי נפשו המֻצָּרה, בדמעותיו יראה דמעות כל אחיו הבוערות ובקנותיו יאזין קינת כל האובדים והאמללים מראשית גלות החַל ועד הימים האחרונים. —

וגולת הכותרת על כל שירי ר׳ יהודה הם „שירי ציון", הם שיריו אשר שר לחִבַּת ציון מיום נולד בלבבו החפץ ללכת ירושלימה עד עשותו ועד הקימו מחשבתו הקדושה הזאת. בהם תִּגָּלֶה ותֵרָאֶה לפנינו נפש המשורר בכל גדלה והדרה וזיו תפארתה. בהם נראה את הלוי בכל עָצְמַת קדושתו, עוזז אמונתו, להבת רגשותיו והמון לבו כהמות ים לגליו. בם נחזה

את אהבתו בלי מְצָרים לציון עיר האלהים, אשר היא לו חותם תכנית כל קדש וכל משא נפש, נחזה את האהבה הזאת בראשיתה, ואחר—בהגבירה חילים וְעצמה עד כי לכדה כל מעיניו והגיגיו ותשפוך ממשלתו על כל חושיו בו וכל חיי רוחו, עד כי לאחרונה נִתַּק המשורר ממקומו, מארץ מולדתו, מזרועות בתו יחידתו ונכדו שארית נירו, מקברי אבותיו ומחברת אוהבים רעים ומוקירים, ולעת זקנה לקח מטה נודדים בידו ושם נפשו מטרה לתלאות ונדודים וטלטל טלטלה גבר בים וביבשה למען השתפך על שממות הר האלהים ולהתמוגג במקור השירה והקדושה— — —

ובהגיעו כמעט אל מרום קץ תשוקתו נדמתה נפשו פתאם מאזני בני תמותה וקול מליה נחבאו משוכני הארץ הלזו, כי פרחה ותצא מן גוה, עפתה על כנפי האהבה והשירה למעונה מעון אלהי הרוחות, לשיר שיריה תחת כסא הכבוד ברן יחד בני אלים...

ג.

שם ר׳ יהודה הלוי נקדש בישראל ולשיריו ולזכרו תאות כל נפש. עוד בימי חייו קשרו כל המשוררים כתרים לראשו וירוממוהו על כל שבח ותהלה. בעודו רך וצעיר שר עליו ר׳ משה בן עזרא:

אֵיךְ בֶּן נְעִים וּצְעִיר שָׁנִים
יַעֲמוֹס הָרֵי בִּין עַל גַּבּוֹ ?
אוֹ עוּל יָמִים יֶהְדֹּף רָמִים
וּבְעוֹד נַעַר הוּא וּבְאִבּוֹ !

הֵן מִשֵּׂעִיר זָרַח לָאִיר
אֹרֶךְ עוֹלָם וּמְכוֹן רָחְבּוֹ,
וּבְיַד רָמָה מֵרֹאשׁ קִימָה
נִשְׁקַף, כִּי לֹא מֵאֶשְׁנַבּוֹ...

ובמקום אחר יאמר:

לֹא הֶאֱמַנְתִּי עַד אֲשֶׁר רָאוּ בְךָ
עֵינַי, אֲשֶׁר לֹא שָׁמְעוּ אָזְנַיִם
וַיִּפְגְּעוּ בִי מַלְאֲכֵי שִׂכְלְךָ כְּמוֹ
פָּגְעוּ בְּיַעֲקֹב מַלְאֲכֵי שָׁמַיִם — —

והפילוסוף הנודע ר' יוסף בן צדיק ישיר לכבודו:

אֲבִי הַשִּׁיר כְּאִלּוּ טִפְּחוּהוּ
יְדֵי אָגוּר, וְאֹמַנְתּוֹ דְבוֹרָה
יְצוֹדֵד הַנְּפָשׁוֹת, רַק לְרָצוֹן,
בְּלִי יָקוּשׁ וְלֹא רֶשֶׁת מְזוֹרָה,
לְבַד בְּשִׂפְתֵי דְבַשׁ וּדְבַר נְגִידִים,
וְחֵן כַּמָּן, וְטַל מִלָּה בְרוּרָה.
הֲגוּר אַרְיֵה יְהוּדָה, אוֹ צְבִי? כִּי
חֲלוּשָׁה נִמְצְאָה בוֹ עִם גְּבוּרָה
לְזֵכֶר פָּעֳלוֹ רוּחַ קְנֵה מֹר,
וְאוֹר מִזָּהֳרוֹ כִּקְנֵי מְנוֹרָה.
יְלִיד יֹפִי, אֲחִי שֵׂכֶל, צְבִי חֵן,
אֲבִי מוּסָר, יְלִיד חָכְמָה וְתוֹרָה..

והמשורר אלחריזי בעל התחכמוני, בספרו במעלת כל משה"ר ומשורר יאמר על רבי יהודה כדברים האלה:

שירי הלוי ר' יהודה, לוית חן לראש התעודה, ועל צוארה טור אֹדם פִּטְדָה, הוא לבית השיר העמוד הימיני, יושב בשבת תחכמוני, הוא עדינו העצני, והוא עורר את חניתו על הנפילים, ועזב גבורי השיר חללים, וכל שיריו לב החכמים יחִיתוּן, וכמעט לפניו סף אָסָף ואָזְלַת יד ידותון, ויהי שיר בני קֹרַח, לְטֹרַח. הוא בא באוצר השיר וְשָׁלַל בית נכֹתה, ולקח כל כלי חמדתו, ויָצָא וסגר השער אחרי צאתו, וכל היוצאים בעקבותיו ללמוד מלאכת שירותיו, לא השיגו אבק מרכבותיו, וכל המשוררים ישאו מדַבְּרותיו, ויִשְּׁקוּ מַרְגלותיו, כי במלאכת הפיוט, לשונו ברור ושחוט, ובשירי תפלותיו ימשוך כל לב ויכבשנו, ובשירי חֵשֶׁק ניבו כשכבת הטל וגחלים בערו ממנו, ובקינותיו יזיל עַנַן הבכי ויבקיענו, ואם יחבר אגרת או מגלה, תמצא כל מליצה יפה בה כְּלוּלָה, כאלו מכוכבי רום גְדוּלָה, או מרוח הקדש אצולה, ובאֹהֶל השיר נפתחו לו שערי גבוהים, כי שם נגלו אליו האלהים, וברוח פיו גלי חכמות ישביח, וכארי יריע אף יצריח, וכל אשר יעשה יצליח.

המשורר והמדקדק ר' אברהם בדרשי (אביו של המליץ ר' ידעיה בעל ס' בחינת עולם) יכנה את ר' יהודה בשם אורים ותומים;

כאלה כן עוד משוררים רבים בימי הבינים, מבקרים נאמנים, סופרי הקורות, פילוסופים וחכמי המוסר הביעו רגשי התפלאם על גאון השירה הזה ויתנו תקף תהלתו. ביותר נגלה כבוד הלוי וחין ערכו בעת החדשה בעמוד לספרותנו חוקרים ומבקרים כרש״ל רפאפורט, צונץ, רשד״ל ועוד. הרש״ד לוצאטו, אשר בכמה פרטים ממעלות רוחו, רגשותיו והשקפותיו דמה לר׳ יהודה, ירד עד תכונת שירי הלוי ועד עמקי סתרי רוחו, ויחמדהו ויעריצהו, ויוציא לאור רבים משיריו אשר היו ספונים וטמונים בכ״י נעלמים מעין איש, וכל שיר חדש מהלוי אשר מצא היה בעיניו כאוצר כל כלי חמדה.

על ידי המשורר העברי לאשכנזים היינריך היינע ועל ידי ספרי חכמי עמנו צונץ, מיכאל זקש, גייגער וגראטץ ודומיהם נתפרסם טבעו של ר׳ יהודה גם בין חכמי העמים דורשי קורות הספרות הכללית.

והנה זה קרוב לשמונה מאות שנה עברו מזמן חיי הלוי ושיריו המסולאים בפז עוד יאירו את עינינו בעמוד אש, וכל אשר יוסיפו בני עמנו להוקיר את העבר, את זכרונות ימי תולדותיהם, את שפתם הקדושה ואת תעודתם בעתיד, כן יגדל וכן ירום ערך מעלת המשורר המהולל הזה ונשא וגבה מאד.

דבר אל הקורא

מאת המעריך והמסדר.

הנכבדים המוציאים לאור את ספרי אחיאסף בקשוני לסדר חלק משירי ר׳ יהודה הלוי ומליצותיו במחברת המסוגלת למקרא העם ולהרשות להם להציג בראש המחברת את קצור דרשתי אודות רי״ה בתור מבוא. ובחפץ לבי נרציתי לבקשתם ושלחתי להם לדוגמא רשימה קטנה משיריו ומליצותיו שבאו כבר בדפוס הראוים לבוא במחברת כזו. והם הדפיסו על פי הרשימה ההיא וגם בחרו את ההערות הנחוצות במקומות הנרשמים (וביחוד הערות רשד״ל) ואחרי כן נשלחו אלי העלים בדפוס להגיהם. ובראשונה לא חשבתי לספח אל המחברת את הערותי, אולם אחרי כן שבתי וראיתי כי אך טוב הוא לאחוז במקרה זה ולהשתדל להוסיף דבר מה בתקון השירים והמליצות הבאים בזאת המחברת; כי החבורים המפוארים מבחירי הסופרים שבכל אומה ולשון (קלאססיקער) יודפסו עשרות ומאות פעמים, ובכל פעם ישתדלו המדפיסים והמעריכים את החבורים לדפוס להוסיף עליהם שלמות, וביחוד במה שנוגע לנוסחאות ישרות עפ״י ספרי דפוס וכ״י ולהערות המבארות כל הדבר הסתום והקשה, ומדוע זה תגרע נחלת בחיר משוררי ישראל מספרד?— הן אמת כי חכמים רבים בדורותינו התעסקו בשירי הספרדים בכלל ושירי רי״ה ביחוד, אולם כרובם כתבו בלשונות גויי אירופא אדות חלק קטן משיריו, וחבוריהם נועדו לחכמים וסופרים מבינים. ואדות הדפסת גוף השירים בשלמות עם באור בעברית היה הרשד״ל נ״ע האחד שאחרי מחברתו הנפלאה בתולת בת יהודה (שהציתה אש האהבה בלב רבים מבני

עמנו לשירת רי"ה וגם להיהדות בכללה) החל להדפיס את הדיואן לרי"ה עפ"י כ"י שהיה בידו (שבעת הוא נמצא באוצר הספרים באוקספורד). אך הספיק להדפיס ממנו רק חלק קטן משירי קדש — וה' פיליב חזר והדפיסו עם איזה שנויים — ומי יודע מתי תהי בידנו אספה שלמה ומתוקנת מכל הדיואן של רי"ה הראוי להיות קנין כל האומה כלה? ומה גם כי מספר החכמים המומחים ובקיאים בשירי קדמונינו הולך הלוך ודל: הרשד"ל איננו, הדר' איגר (עגערס) איננו, וגם הרש"ז לוקח מעל ראשנו!

מפאת כל זאת אחשוב לנכון כי כל הקרב לעת כזאת להדפים משירי גאוני משוררי ספרד בכלל ושירי האחד המיוחד שבהם רי"ה בפרט חובתו היא לקרב אותנו אל המטרה בצעד גדול או קטן: להוציא לאור הדפוס מחבוריהם בשיר ומליצה שלא נדפסו עד כה; ואם ישוב להדפים מאותם שכבר יצאו לאור אזי מהראוי לתקנם ולהשלימם עד שיוכלו להיות כחלק ממהדורא כללית הערוכה על פי חקי הבקרת בימינו אלה.

ועתה אגיד במלה קצרה איך נהגתי בהגהת המחברת ובהערותי.

רוב השירים שבזאת המחברת נדפסו על ידי החוקר הגדול והאמן הנפלא הרשד"ל נ"ע, ואותם הנוזתי כאשר יצאו מתחת ידו, ובמקומות שתקנו החכמים הבאים אחריו או שנטיתי אנכי מדעתו הצגתי את ההגהות בסוף המחברת (אף כי כמה מהן באמת ראויות הן לקנות מקום בגוף השירים). אולם לא כן נהגתי בשירים שהדפיסו או נקדו החכמים גראֶטץ, דוקעס (אשר הרבה משגיאותיו תקן גייגער על פי מכתבי רשד"ל) יה"ש, פיליב וקאָמפף, אף כי חייבים אנו להם תודה על עמלם והשתדלותם, אך מפני שלא העמיקו לחקור בשירים קדמונים

ואינם מומחים לדבר זה כרשד"ל, לכן שניתי והגהתי בהם על הרוב בפנים המחברת במקומות הצריכים, ובסוף המחברת בארתי טעמי ונמוקי.

ובמשך זמן יתר מחמשים שנה מעת שנדפס חבור הרשד"ל בתולת בת יהודה (אשר יצא ראשונה בדורותינו להגיד במחנה ישראל את יקר תפארת רי"ה) כמה משיריו נדפסו בשניה גם ע"י רשד"ל בעצמו (בדיואן) גם ע"י חכמים אחרים. ובימינו אלה אך טוב ומועיל הוא לדעת איה איפוא נדפס כל שיר אצל החכמים בעלי האכופות, למען דעת כל הנוסחאות שנמצאו בו וההערות שנאמרו עליו. גם הניח הרשד"ל בחבוריו לקט ושכחה שפרשו החכמים הבאים אחריו. נוסף לזה שם הרשד"ל את פניו רק אל הנבונים וחכמי הדור ולא אל אנשי העם, ולכן האריך הרבה בדקדוק הלשון וקצר בבאוריו בדברים פשוטים למבינים מדעתם. מפאת כל זה הוספתי לפרש בהערותי כמה דברים קלים כאלה לתועלת בני העם. גם השתדלתי לציין בהערות את המקומות הנודעים לי מהדפסת כל שיר ושיר מבעלי האספות, וכמו כן לברר איזה נוסחאות ולהוסיף איזה הערות קצרות אשר אקוה כי לא תהיינה ריקות מתועלת גם לנבוני דבר. אך משכתי את ידי מלדבר אדות כתבי היד משירי רי"ה המונחים באוצרות הספרים (ורק איזה רשומים קצרים מכ"י דפה נתתי לדוגמא) וע"ד הדפוסים הקדמונים והאחרונים, מעלותיהם וחסרונותיהם, ע"ד התרגומים ללשונות אירופא והבאורים השונים שנדפסו עד ימינו, ועוד ענינים כדומה, כי כל אלה דברים נחוצים הם למהדורא מדעית ולא למהדורא המיועדת למקרא העם.

והיה אם תמצא המחברת הזאת חן בעיני הקוראים אזי אוסיף ברצות האל לסדר עוד מחברת שניה ושלישית וכו' עד תום כל שירי רי"ה, ועל ידי המו"ל הנכבדים בעלי אחיאסף

תתגלגל זכות כזאת להוביל לבני אומתנו שי את חבורי משורים היותר מפואר ומהולל! ולעת עתה אצא בתודה להנכבדים האלה על אשר השתדלו לשכלל את פאר המחברת בדפוס, ומי יתן ותהי משכרתם שלמה גם בעולם הזה!

פטרסבורג : ר׳ מנחם התרנ״ג.

אברהם אליהו הרכבי.

לוח השירים והמליצות שנדפסו במחברת הזאת עפ"י א"ב.

ב

ג

ד

ה

רשימת השירים והמליצות לר"י הלוי.

מחלקה א.

שירי ציון והמסע אליה בים וביבשה:

א) יפה נוף (רשד"ל, דיואן הנדפס, סימן א)
ב) לבי במזרח (דיואן ז)
ג) יום נכספה (דיואן ח)
ד) אלהי משכנותיך (דיואן נא)
ה) יונות הושתו (דיואן סח)
ו) ציון הלא תשאלי (דיואן סו)
ז) ירושלים האנחי (חדשים וגם ישנים, הרכבי, במצפה 61)
ח) דבריך במֹר (דיואן טו)
ט) הציקתני תשוקתי (בתולת בת יהודה צד 62 סימן ט)
י) קראו עלי בנות (בב"י סי' י)
יא) אלהי אל תשבר (דיואן ב)
יב) הבא מבול (דיואן ג)
יג) זה רוחך (בב"י יג)
יד) היוכלו פגרים (בב"י יד)
טו) התרדוף נערות (בב"י טו וסוף השיר גנזי אקספארד צד 58)
טז) אמר בלב ימים (בב"י טז)
יז) לך נפשי בטוחה (דיואן ט)
יח) אצעק בלב נמס (בב"י יח)
יט) יועץ ומקים (בב"י יט)
כ) הרף שאון ים (בב"י כ)
כא) נאם אסף (בב"י סח)
כב) הפשט הזמן (בב"י כו)
כג) לבי מעידי (בב"י כז)
כד) אלֹהי פלאך (דיואן מז)
כה) נטה בי אלי צען (דיואן ד)
כו) יפי קול (בב"י יט)
כז) למצרים (בב"י מא)
כח) צנפני זמן (בב"י מד).

מחלקה ב.

שירי כנסת ישראל בגלות.

א) ידידי השכחת (דיואן יא)
ב) בכל לבי (דיואן יב)
ג) ימין ה' (דיואן יג)
ד) יעבור עלי (דיואן כא)

ה) ייטב בעיניך (דיואן כו)
ו) יאמץ לבבך (דיואן כח)
ז) כנדה היתה (דיואן לב) ׳
ח) יד פדות (דיואן מ)
ט) יריעות שלמה (דיואן מא)
י) יונת רחוקים (דיואן מג)
יא) ימינך השיבות (דיואן מד)
יב) מאז מעון (דיואן נח)
יג) יצאה לקדמך (דיואן נט)
יד) יונת אלם (דיואן סו)
טו) יונה נשאתה (דיואן סח)
טז) קוראים בלבב (דיואן ע)
יז) צאן אבדות (דיואן עז)
יח) סערה עניה (דיואן עח)
יט) שמש וירח (דיואן פא)
כ) מה אתנה (דיואן פט)
כא) יונת רחוקים נגני (דיואן ו).

מחלקה ג.

שירי אהבה וידידות.

א) לרב יצחק (כבי"י צד 25)
ב) ערבו כיום (גנזי אקספארד XII)
ג) דורשי תורה (גנזי 40)
ד׳ התמיר בזקונים אוצר נחמד א׳ 168,
ה) בכה על מחרת (או"נ ג׳ 41)
ו) איך אחריך (או"נ ג׳ 43)
ז) תן ריחך (גנזי 39)
ח) ידענוך נדוד (קאמפף, ניבֿמאַנ־ראַלוו. פאָעזיע 11, 228)
ט) בעלת כשפים (החלוץ א׳ מהדורא ב׳ 132)
י) אהה לא יום (החלוץ 133)
יא) זאת התלאה (החלוץ 134)
יב) זעק יער (החלוץ 140)
יג) אראה זמן (קאמפף II, 227)
יד) שפתי היתה (כבי"י 59)
טו) שלמה בהוד (חדשים גם ישנים II, 3 „מצפה").
טז) ארון חכמה (חדשים גם ישנים II, 3)
יז) גביר תורה (כבי"י 60)
יח) בעברי על פני (כבי"י 61)
יט) אדון יצרו (כבי"י 104)
כ) אשר שמך (כבי"י 180)
כא) איה כבוד (כבי"י 78)
כב) פעמון זהב (כבי"י 80)
כג) ראה כי ענני (כבי"י 82)

מחלקה ד.

א) מכתבים.

א) על משכבי (גב"י 115)
ב) אדוני בושתי (נ"גער 129)
ג) חזות קשה (לק"ש 95)
ד) מכנף הארץ (לק"ש 92)
ה) אבי נזר (בב"י 113)
ו) אם רצון (בב"י 110).

ב) חידות.

א) אשישות מבלי יין (קאמפ 236)
ב) אשרי ידידים (קאמפ 235)
ג) ומה בו[illegible]ה (קאמפ 236)
ד) ומה מת (קאמפ 236)
ה) ומה עור (קאמפ 236)
ו) ומה צפור (קאמפ 235)
ז) כלי מכיל (קאמפ 235).

א

לכבוד ירושלים עיר הקדש.

א. יְפֵה נוֹף מְשׂוֹשׂ תֵּבֵל קִרְיָה לְמֶלֶךְ רָב
לָךְ נִכְסְפָה נַפְשִׁי מִפַּאֲתֵי מַעֲרָב
ב. הֲמוֹן רַחֲמַי נִכְמָר כִּי אֶזְכְּרָה קֶדֶם
כְּבוֹדֵךְ אֲשֶׁר גָּלָה וּנְוֵךְ אֲשֶׁר חָרָב
ג. וּמִי יִתְּנֵנִי עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים, עַד
אֲרַוֶּה בְדִמְעָתִי עֲפָרֵךְ יִתְעָרָב
ד. דְּרַשְׁתִּיךְ וְאִם מַלְכֵּךְ אֵין בָּךְ, וְאִם בִּמְקוֹם א)
צֳרִי גִלְעָדֵךְ נָחָשׁ שָׂרָף וְגַם עַקְרָב ב)
ה. הֲלֹא אֶת אֲבָנַיִךְ אֲחוֹנֵן וְאֶשָּׁקֵם
וְטַעַם רְגָבַיִךְ לִי מִדְּבַשׁ יֶעֱרָב.

ב

לכבוד אדמת הקדש.

א. לִבִּי בְמִזְרָח וְאָ־ נֹכִי בְּסוֹף מַעֲרָב
אֵיךְ אֶטְעֲמָה אֵת־אֲשֶׁר אֹכַל וְאֵיךְ יֶעֱרָב?

הערות רשד"ל

א) ואם להוראת אף אם, או גם כי—ובמקרא מצאנו בלא וי"ו ; אם אסף שמים עם אתת,
ב) גלעדך בחכם, לצורך השכל.

ב. אֵיכָה אֲשַׁלֵּם נְדָ־־־ רַי וֶאֱסָרַי, בְּעוֹד
צִיּוֹן בְּחֶבֶל אֱדוֹם וַאֲנִי בְּכֶבֶל עֲרָב ?
ג. יֵקַל בְּעֵינַי כָּל־טוּב אֶרֶץ סְפָרַד, כְּמוֹ א)
יֵקַר בְּעֵינַי רְאוֹת עַפְרוֹת דְּבִיר נֶחֱרָב.

ג

בתחלת מסעיו לאדמת הקדש

א. יוֹם נִכְסְפָה נַפְשִׁי לְבֵית הַוַּעַד
וַיְאַחֲזֵנִי לַנְּדוֹדִים רַעַד ב)
ב. סִבֵּב גְּדָל־עֵצָה עֲלִילוֹת לַנְּדוֹד
וָאֶמְצָאָה בִשְׁמוֹ בְּלִבִּי סָעַד
ג. עַל כֵּן אֲנִי מִשְׁתַּחֲוֶה אֵלָיו בְּכָל
מַסָּע, וְאוֹדֶנּוּ עֲלֵי כָל־צָעַד.

ד

על חלום אשר חלם והנה עומד בבית המקדש בשעת עבודה.

א. אֱלֹהַי! מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ יְדִידוֹת
וְקִרְבָתְךָ בְּמַרְאֶה לֹא בְחִידוֹת
ב. הֱבִיאַנִי חֲלוֹמִי מִקְדְּשֵׁי אֵל
וְשַׁרְתִּי מַלְאֲכוֹתָיו הַחֲמוּדוֹת ג)

הערות רשד״ל

א) יֵקַל על דרך ותקל גברתה בעיניך, ובזוי יקלו, מענין קלון.

ב) הייתי נכסף לעלות לא״י, אך הייתי ירא ורועד מפני רוחק הדרך והייתי צריך להיות נע ונד הרבה קודם הגיעי למחוז חפצי, ואז האל הזמין לי סבות שאמצו את לבבי לנסוע.

ג) מן אשורנו ולא קרוב.

ג. וְהָעוֹלָה וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ
וְסָבִיב תִּמְרוֹת עָשָׁן כְּבֵדוֹת
ד. וְנֶעֱמַתִּי בְּשָׁמְעִי שִׁיר לְוִיִּם
בְּסוּדֵיהֶם לְסֵדֶר הָעֲבוֹדוֹת
ה. הֱקִיצוֹתִי וְעוֹדִי עִמְּךָ אֵל
וְהוֹדֵיתִי, וְלָךְ נָאֶה לְהוֹדוֹת.

ה

א. יוֹנוֹת הוּשַׁתּוּ שֶׁכֶם — בְּאֶרֶץ עֲרָבָה וְשׁוּחָה א)
קְמִנָה, לֹא זֹאת מְנוּחַתְכֶם — וּגְנַת בֵּיתְכֶם מְשֻׁלָּחָה
שִׁבְנָה אֶל־תַּעֲנוּגֵיכֶם — לִגְבוּל חֲמַת וְיָנוֹחָה ב)
יִתֵּן יְיָ לָכֶם — וּמְצָאן מְנוּחָה.

ב. הִנֵּה מִיּוֹם נִדַּדְנוּ — מִשָּׁלֵם וּבְנוֹתֶיהָ ג)
וּמֵעַל צִיּוֹן נִפְרַדְנוּ — וְנָדַמּוּ כָּל־נְאוֹתֶיהָ ד)

הערות רשד״ל

א) הושתו שכם, המליצה לקוחה מן כי תשיתמו שכם — והמשורר בחר בה מפני שהיה רוצה לסים החרוזה בפסוק יתן ה׳ לכם ומצאן מנוחה. מלת יונות איננה על טהרת לשון המקרא, כי גם ־נקבות אומרים יונים ולא יונות — היונות האלה משל על נפוצות יהודה, והמשורר קורא להן לשוב לאדמת הקדש.

ב) גבול חמת נזכר ביחזקאל מ״ז ט״ז, אבל אותה חמת (בחטף פתח) היא חוצה לארץ, וכאן אין ספק שכוונת המשורר על עיר בארץ ישראל. וגם לפי המשקל צ״ל החי״ת בפתח והמ״ם דגושה, והכוונה על עיר טבריא. וינוחה נזכרת ביהושע ט״ז, ס׳ ו׳ וז׳, והמשורר מזכיר אותה להיותה נקראת על שם המנוחה, ואני לא ארע מה ראה להזכיר אצלה גבול חמת.

ג) תשובת היונות — שָׁלֵם היא ירושלים.

ד) על שם ונדמו נאות השלום (ירמיה כ״ה ל״ז).

אֲנַחְנוּ פְּלָאִים יָרַדְנוּ וְהִיא רָצְתָה שַׁבְּתוֹתֶיהָ
אַךְ עַל תִּקְוָה שָׁקַדְנוּ וְלֹא נִגְרַע לְאֵל שִׂיחָה.

ג. וּמִי יִתֵּן אֵבֶר כַּיּוֹנָה לִי, אָעוּפָה וְאֶשְׁכֹּנָה
אָטוּשׁ תֵּימָן וְצָפוֹנָה וְאֶשְׁאַף רוּחַ צִיּוֹנָה
וּכְרִאשׁוֹנָה אַחֲרוֹנָה יָקִים שִׁבְעָה וּשְׁמֹנָה
וְעַל-תֹּפְשֵׂי חֶרֶב יוֹנָה חֶרֶב פְּתוּחָה.

ד. דּוֹרֶכֶת בָּמֳתֵי תִקְוָה תּוֹחַלְתֵּךְ לֹא נִכְזָבָה
וְאִם בֵּינֵכֶם תּוּפַר אַחֲוָה אֲחוֹתִי לֹא נֶעֱזָבָה
לְבֵיתִי הַבַּת הַנָּאוָה כִּנְעוּרֶיהָ תְּהִי שָׁבָה
וּכְרוּב יֶשַׁע אֶרְכָּבָה לָתוּר לָכֶם מְנוּחָה.

ה. הַמְעַט מִכֶּם תַּנְחוּמוֹת יִהְיוּ כַּטַּל בְּבַצֹּרֶת
לְהַנְחִיל נְחָלוֹת שׁוֹמֵמוֹת וְעַל-תִּלָּהּ תָּרוּם קֶרֶת
כְּגִבּוֹר וּכְאִישׁ מִלְחָמוֹת יָעִיר אַהֲבָה מְסֻתֶּרֶת
הַמּוֹשִׁיבִי עֲקֶרֶת אֵם הַבָּנִים שְׂמֵחָה.

ו

דברי אהבה וכבוד לאדמת הקדש
ותשוקה עזה לראותה ולשבת בה.

א. צִיּוֹן הֲלֹא תִשְׁאֲלִי לִשְׁלוֹם אֲסִירָיִךְ
דּוֹרְשֵׁי שְׁלוֹמֵךְ, וְהֵם יֶתֶר עֲדָרָיִךְ: א)

הערות רשד"ל

א) המשורר היושב בגלות בארץ ספרד ולבבו תמיד לארץ אבותיו, הוא קורא לעיר ציון ואומר לה: האם לא תזכרי עוד את בניך המפוזרים בארצות רחוקות, ואת חרותה תמיד על לוח לבם? הלא אין ספק שאת אוהבת אותם ומבקשת לדעת שלומם, כמו שגם הם דורשים שלומך וטובתך.

ב. מִיָּם וּמִזְרָח וּמִצָּפוֹן וְתֵימָן שְׁלוֹם
רָחוֹק וְקָרוֹב שְׂאִי מִכֹּל עֲבָרָיִךְ א)
ג. וּשְׁלוֹם אֲסִיר תַּאֲוָה, נוֹתֵן דְּמָעָיו כְּטַל
חֶרְמוֹן, וְנִכְסָף לְרִדְתָּם עַל הֲרָרָיִךְ ב)
ד. לִבְכּוֹת עֱנוּתֵךְ אֲנִי תַנִּים, וְעֵת אֶחֱלוֹם
שִׁיבַת שְׁבוּתֵךְ אֲנִי כִנּוֹר לְשִׁירָיִךְ ג)
ה. לִבִּי לְבֵית אֵל וְלִפְנִיאֵל מְאֹד יֶהֱמֶה
וּלְמַחֲנַיִם וְכֹל פִּגְעֵי טְהוֹרָיִךְ ד)
ו. שָׁם הַשְּׁכִינָה שְׁכֵנָה לָךְ, וְהַיּוֹצְרֵךְ
פָּתַח לְמוּל שַׁעֲרֵי שַׁחַק שְׁעָרָיִךְ
ז. וּכְבוֹד יְיָ לְבַד הָיָה מְאוֹרֵךְ, וְאֵין
שֶׁמֶשׁ וְסַהַר וְכוֹכָבִים מְאִירָיִךְ
ח. אֶבְחַר לְנַפְשִׁי לְהִשְׁתַּפֵּךְ בְּמָקוֹם אֲשֶׁר
רוּחַ אֱלֹהִים שְׁפוּכָה עַל בְּחִירָיִךְ

הערות רשד"ל

א) אם כן קחי נא נתינת שלום שנותנים לך בניך הקרובים והרחוקים.

ב) וקחי ג"כ נתינת שלום המובאת לך מאתי אני המשורר, אשר אני אסיר ועבד תאותך (המשתוקק לראותך), ואני מוריד דמעות מרובות כטל חרמון, וצר לי שאינם כטל חרמון שיורד על הררי ציון, ומי יתן ותוכלנה דמעותי לרדת על הרריך, כי זה כל ישעי וחפצי לראות אותך ולשכון בתוכך.

ג) אני המשורר מחבר קינות על שפלותך ועניותך, בקול בכי ויללה כאלו אני תנים ובנות יענה, וכשאני מעלה על לבי ורואה בדמיוני גאולתך העתידה, אז אני מחבר שירי שמחה וששון לכבודך, כאלו אני כנור לשיריך.

ד) לבי הומה לבית אל ולפניאל ולמחנים ולכל שאר המקומות, אשר בהם טהוריך וחסידיך פגעו במלאכי אלהים — והוא על שם הכתוב ויפגעו בו מלאכי אלהים האמור אצל קריאת שם המקום מחנים.

ט. אַתְּ בֵּית מְלוּכָה, וְאַתְּ כִּסֵּא יְיָ, וְאֵיךְ
יָשְׁבוּ עֲבָדִים עֲלֵי כִסְאוֹת גְּבִירָיִךְ! א)

י. מִי יִתְּנֵנִי מְשׁוֹטֵט בַּמְּקוֹמוֹת אֲשֶׁר
נִגְלוּ אֱלֹהִים לְחֹזַיִךְ וְצִירָיִךְ

יא. מִי יַעֲשֶׂה־לִּי כְנָפַיִם וְאַרְחִיק נְדוֹד
אָנִיד לְבִתְרֵי לְבָבִי בֵּין בְּתָרָיִךְ ב)

יב. אֶפּוֹל לְאַפַּי עֲלֵי אַרְצֵךְ וְאֶרְצֶה אֲבָ־
נַיִךְ מְאֹד וַאֲחוֹנֵן אֶת עֲפָרָיִךְ

יג. אַף כִּי בְעָמְדִי עֲלֵי קִבְרוֹת אֲבֹתַי, וְאֶשְׁ־
תּוֹמֵם בְּחֶבְרוֹן עֲלֵי מִבְחַר קְבָרָיִךְ

יד. אֶעֱבוֹר בְּיַעְרֵךְ וְכַרְמִלֵּךְ וְאֶעֱמוֹד בְּגִלְ־
עָדֵךְ וְאֶשְׁתּוֹמְמָה אֶל הַר־עֲבָרָיִךְ

טו. הַר־הָעֲבָרִים וְהֹר הָהָר אֲשֶׁר שָׁם שְׁנֵי
אוֹרִים גְּדוֹלִים מְאִירַיִךְ וּמוֹרָיִךְ

טז. חַיֵּי נְשָׁמוֹת אֲוִיר אַרְצֵךְ, וּמִמָּר דְּרוֹר
אַבְקַת עֲפָרֵךְ, וְנֹפֶת צוּף נְהָרָיִךְ

יז. יִנְעַם לְנַפְשִׁי הֲלוֹךְ עָרֹם וְיָחֵף עֲלֵי
חָרְבוֹת שְׁמָמָה אֲשֶׁר הָיוּ דְּבִירָיִךְ

הערות רשד״ל

א) אולי כונת המשורר על מה שכתוב בד״ה (א׳ כ״ט, כ״ג) וישב שלמה על כסא ה׳, והנה אמר את בית מלוכה במשמעו, שהוא מקום מושב מלכי בית דוד, ואח״כ הוסיף ואת ג״כ כסא ה׳, כי כסא דוד נקרא כסא ה׳, ואיך א״כ ישבו עבדים (בני ישמעאל בן הגר השפחה) על כסאות גביריך, כלומר על כסאות בית דוד. ואמר כסאות לשון רבים על שם הכתוב כסאות לבית דוד (תהלים קכ״ג).

ב) אניד הוא הפעיל ולמ״ד לבתרי סימן האקוזאטיף (על דרך לשון ארמי) כמו הרגו לאבנר, והכוונה אטלטל שברי לבבי (הנשבר ונדכה) בין הרי בתר אשר בסביבותיך.

יח. בִּמְקוֹם אֲרוֹנֵךְ אֲשֶׁר נִגְנַז וּבִמְקוֹם כְּרוּ־
בַיִךְ אֲשֶׁר שָׁכְנוּ חַדְרֵי חֲדָרָיִךְ
יט. אָגֹז וְאַשְׁלִיךְ פְּאֵר נִזְרִי, וְאֶקֹּב זְמָן
חִלֵּל בְּאֶרֶץ טְמֵאָה אֶת נְזִירָיִךְ
כ. אֵיךְ יֶעֱרַב לִי אֲכוֹל וּשְׁתוֹת, בְּעֵת אֶחֱזֶת
כִּי יִסְחֲבוּ הַכְּלָבִים אֶת כְּפִירָיִךְ
כא. אוֹ אֵיךְ מְאוֹר יוֹם יְהִי מָתוֹק לְעֵינַי, בְּעוֹד
אֶרְאֶה בְּפִי עֹרְבִים פִּגְרֵי נְשָׁרָיִךְ
כב. כּוֹס הַיְגוֹנִים, לְאַט! הַרְפִּי מְעַט! כִּי כְבָר
מָלְאוּ כְסָלַי וְנַפְשִׁי מַמְּרוֹרָיִךְ
כג. עֵת אֶזְכְּרָה אָהֳלָה אֶשְׁתֶּה חֲמָתֵךְ, וְאֶז־
כּוֹר אָהֳלִיבָה וְאֶמְצֶה אֶת שְׁמָרָיִךְ
כד. צִיּוֹן כְּלִילַת יֳפִי, אַהֲבָה וְחֵן תִּקְשְׁרִי
מֵאָז, וּבָךְ נִקְשְׁרוּ נַפְשׁוֹת חֲבֵרָיִךְ
כה. הֵם הַשְּׂמֵחִים לְשַׁלְוָתֵךְ, וְהַכּוֹאֲבִים
עַל שׁוֹמְמוּתֵךְ, וּבוֹכִים עַל שְׁבָרָיִךְ
כו. מִבּוֹר שְׁבִי שׁוֹאֲפִים נֶגְדֵּךְ, וּמִשְׁתַּחֲוִים
אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ אֱלֵי נֹכַח שְׁעָרָיִךְ
כז. עֶדְרֵי הֲמוֹנֵךְ אֲשֶׁר גָּלוּ וְהִתְפַּזְּרוּ
מֵהַר לְגִבְעָה, וְלֹא שָׁכְחוּ גְדֵרָיִךְ
כח. הַמַּחֲזִיקִים בְּשׁוּלַיִךְ וּמִתְאַמְּצִים
לַעֲלוֹת וְלֶאְחוֹז בְּסַנְסִנֵּי תְמָרָיִךְ
כט. שִׁנְעָר וּפַתְרוֹס הֲיַעַרְכוּךְ בְּגָדְלָם, וְאִם
הֶבְלָם יְדַמּוּ לְתֻמַּיִךְ וְאוּרָיִךְ?
ל. אֶל־מִי יְדַמּוּ מְשִׁיחַיִךְ וְאֶל־מִי נְבִי־
אַיִךְ וְאֶל־מִי לְוִיַּיִךְ וְשָׁרָיִךְ?

לא. יִשְׁנֶה וְיַחֲלוֹף כְּלִיל כָּל־מַמְלְכוֹת הָאֱלִיל,
חָסְנֵךְ לְעוֹלָם, לְדוֹר וָדוֹר נְזָרָיִךְ א)

לב. אִוָּךְ לְמוֹשָׁב אֱלֹהָיִךְ, וְאַשְׁרֵי אֱנוֹשׁ
יִבְחַר יְקָרֵב וְיִשְׁכּוֹן בַּחֲצֵרָיִךְ ב)

לג. אַשְׁרֵי מְחַכֶּה וְיַגִּיעַ וְיִרְאֶה עֲלוֹת
אוֹרֵךְ, וְיִבָּקְעוּ עָלָיו שְׁחָרָיִךְ

לד. לִרְאוֹת בְּטוֹבַת בְּחִירַיִךְ וְלַעְלוֹז בְּשִׂמְ־
חָתֵךְ בְּשׁוּבֵךְ אֱלֵי קַדְמַת נְעוּרָיִךְ.

הערות רשד״ל

א) כליל האמור כאן ענינו עטרה, כמו בתפלת שבת כליל תפארת בראשו נתת — חסנך לעולם על שם הכתוב (משלי כ״ז כ״ד) כי לא לעולם חסן ואם נזר לדור ודור, ובמקום נזר אמר בלשון רבים נְזָרָיִךְ, כלומר העטרות שלך קיימות לדורי דורות.

ב) יבחר יקרב חוזר לאל, וישכון חוזר לאנוש, על דרך הכתוב אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך.

ז

א. יְרוּשָׁלַיִם הַאָנְחִי וְדִמְעֵךְ צִיּוֹן הַסְכִּי
כִּי בָנַיִךְ לְזִכְרוֹנֵךְ עֵינָם לֹא תַעֲצֹר בֶּכִי
תִּשְׁכַּח יְמִינִי עִיר תְּהִלָּה לָעַד אִם אֶשְׁכָּחֵכִי
תִּדְבַּק לְשׁוֹנִי לְחִכִּי אִם לֹא אֶזְכְּרֵכִי.

ב. הִנֵּה חֲטָאַי גֵּרְשׁוּנִי מִתּוֹךְ חֶדֶר הוֹרָתִי
וְכָלְתָה אֵלַי הָרָעָה מֵעִם אָבִי בְּחַטָּאתִי
וְאָחִי יָם בֶּן אִמָּתִי לָקְחוּ לָהֶם בְּכוֹרָתִי
נַפְשִׁי עָלַי זֹאת לִפְנֵי צוּר בְּתַחֲנוּנִים תִּשְׁתַּפֵּכִי.

ג. וּתְנִי לְחַיַּיִךְ לְמוֹרְטִים וְאַל תִּמְנְעִי מֵרוֹק פָּנִים
אוּלַי בִּכְבֵדוּת יְגוֹנִים יֵקַלּוּ הַזְּדוֹנִים
וֶהֱיִי אָחוֹת לְתַנִּים וְרֵעָה לִבְנוֹת יַעֲנִים
וְכַלַּיִל לִבֵּךְ שִׁיתִי וְקַדְרוּת לִבְשִׁי וְאַט לֵכִי

ד. דּוּמִי לֵאלֹהִים כִּי לֹא לָנֶצַח יִשָּׁכַח אֶבְיוֹן
כִּי לֹא יִפְנֶה רַק לְחַסְדּוֹ לְבִלְתִּי יֵעָשֶׂה כִלָּיוֹן
עַד בֹּא הָעֵת לְיִשְׂרָאֵל וְיִתֵּן יִשְׁעָם מִצִּיּוֹן
וּמִבּוֹר גָּלוּת בַּעֲבוֹתוֹת הָאַהֲבָה תִּמָּשֵׁכִי.

ה. הָאֵל אַל תִּקְצֹף עַד מְאֹד וְאַל לָעַד עָוֹן תִּזְכּוֹר
קַנֵּא לְצִיּוֹן וְאַל תּוֹסֵף שְׁאֵרִית עַמְּךָ עוֹד לִמְכּוֹר
וְדַבֵּר עַל לֵב נַחֲלָתְךָ וְלֹא יוֹסֵף צַר בָּהּ לַעֲבוֹר
וְתִהְיֶה לַבֹּקֶר רִנָּה אִם לָעֶרֶב יָלִין בֶּכִי.

ח

תשובת המשורר לאדם שכתב לו תוכחה על הליכתו לא״י

א. דְּבָרֶיךָ בְּמֹר עֹבֵר רְקוּחִים
וּמִצּוּר הַרְרֵי הַמֹּר לְקוּחִים א)

ב. וְלָךְ וּלְבֵית אֲבֹתֶיךָ חֲמֻדוֹת
אֲשֶׁר יִלְאוּ לְהַשִּׂיגָם שְׁבָחִים

ג. פְּגַשְׁתַּנִי בִּמְדַבְּרִים עֲרֵבִים
בְּתוֹכָם אֹרְבִים נֹשְׂאֵי שְׁלָחִים

ד. דְּבָרִים אָרְבוּ תוֹכָם דְּבֹרִים
וְתוֹךְ יַעְרַת דְּבַשׁ קוֹצִים כְּסוּחִים ב)

ה. וְאִם כִּי לֹא שְׁלוֹם שָׁלֵם יְבֻקַּשׁ
בְּעוֹדָהּ מְלֵאָה עִוְרִים וּפִסְחִים ג)

ו. לְמַעַן בֵּית אֱלֹהֵינוּ נְבַקֵּשׁ
שְׁלוֹמָהּ, אוֹ בְּעַד רֵעִים וְאַחִים ד)

ז. וְאִם כֵּן הוּא כְּדִבְרֵיכֶם, רְאוּ חֵטְא

הערות רשד״ל

א) המשורר מתחיל בשבח השירה השלוחה אליו, ובמליצת השיר הוא אומר כי דבריה בעלי ריח טוב כשמן רוקח המעורב בבשמים ראש ומר דרור, ולא לבד ראוי לומר עליהם שהם רקוחים במור, אבל ראוי לומר שהם לקוחים מהררי המור.

ב) אחר שדבר בשבח השירה ובשבח מי שכתבה ובשבח בית אביו, הוא מתחיל להתוכח עם המשורר ואומר אליו: הנה באת לקראתי בדברים ערבים ומתוקים, אבל בקרבם טמונים אנשי מלחמה אחוזי חרב ודבורים עוקצות, ובתוך הדבש יש קוצים.

ג) ואף אם יונח (כמו שאמרת בשירתך) שאין ראוי עתה לדרוש שלום ירושלים, בהיותה ביד זרים, ובאלו היא ביד היבוסי וביד העורים והפסחים שנואי נפש דוד (שמואל ב׳ סימן ה׳), ואין לה עכשיו שום מעלה על שאר ארצות.

ד) הלא מכל מקום ראוי לנו לדרוש שלומה בעבור בית המקדש העומד בה, ובעבור אחינו ורעינו היושבים בתוכה

עֲלֵי כָל־כֹּרְעִים נֶגְדָּהּ וְשָׁחִים א)

ח. וְחֵטְא הוֹרִים שְׁכָנוּהָ כְּגֵרִים
וְקָנוּ שָׁם לְמֵתֵיהֶם צְרִיחִים ב)

ט. וְתֹהוּ מַעֲשֵׂה אָבוֹת חֲנוּטִים
וּפִגְרֵיהֶם אֱלֵי אַרְצָהּ שְׁלוּחִים ג)

י. וְהִנֵּה בַּעֲבוּרָהּ נֶאֱנָחִים
וְהָאָרֶץ מְלֵאָה נֶאֱלָחִים ד)

יא. וְלָרִיק מִזְבְּחוֹת אָבוֹת בְּנוּיִים
וְלַשָּׁוְא קָרְבוּ שָׁם הַזְּבָחִים

יב. הֲטוֹב שֶׁיִּהְיוּ מֵתִים זְכוּרִים
וְהָאָרוֹן וְהַלּוּחוֹת שְׁכוּחִים?

יג. נְשַׁחֵר אֶת מְקוֹם שַׁחַת וְרִמָּה
וְנִטּוֹשׁ אֶת־מְקוֹר חַיֵּי נְצָחִים? ה)

יד. הֲלָנוּ נַחֲלָה רַק מִקְדְּשֵׁי אֵל?
וְאֵיךְ נִהְיֶה לְהַר קָדְשׁוֹ שְׁכֵחִים?

טו. הֲיֵשׁ לָנוּ בְּמִזְרָח אוֹ בְּמַעֲרָב

הערות רשד"ל

א) אבל זה שאמרת (שאין לנו לדרוש שלום ירושלים, כי כבר אבדה קדושתה בהיותה ביד האומות) לא יתכן כלל, שאם כן למה אנו פונים אליה ומשתחוים כנגדה בכל תפלותינו? הלא לדבריך כל העושה כן אינו אלא חוטא.

ב) ולדבריך גם האבות חטאו, בהיותם משתדלים לגור בארץ ההיא וקנו בה אחוזת קבר והארץ היתה אז ביד עובדי אלילים.

ג) וכן לפי דבריך לתהו והבל היה מה שצוו יעקב ויוסף שיחנטו את פגריהם ויקברום בארץ ישראל.

ד) והנה היו נכספים אליה ונאנחים בעבורה, אע"פ שהיתה אז מלאה גאלחים ונתעבים העושים כל תועבת ה' אשר שנא.

ה) הוא הביא ראיה מן המנהג המפורסם לבקר את קברות המתים האהובים והנכבדים, ואם אנו מבקרים קברות המתים, כל שכן ראוי לנו לבקר המקומות הקדושים, שהם מקור החיים הנצחיים.

מְקוֹם תִּקְוָה, נְהִי עָלָיו בְּטוּחִים? א)

טז. אֲבָל אֶרֶץ אֲשֶׁר מְלֵאָה שְׁעָרִים
לְנֶגְדָּם שַׁעֲרֵי שַׁחַק פְּתוּחִים

יז. כְּהַר סִינַי וְהַכַּרְמֶל וּבֵית אֵל
וּבָתֵּי הַנְּבִיאִים הַשְּׁלוּחִים

יח. וְכִסְאוֹת כֹּהֲנֵי כִסֵּא יְיָ
וכִסְאוֹת הַמְּלָכִים הַמְּשׁוּחִים?

יט. וְלָנוּ גַּם לְבָנֵינוּ יְעָדָהּ
וְאִם צִיִּים שְׁכֵנוּהָ וְאוֹחִים

כ. הֲלֹא כֵן נִתְּנָה קֶדֶם לְאָבוֹת
וְכֻלָּהּ נַחֲלַת קוֹצִים וְחוֹחִים ב)

כא. וְהֵם מִתְהַלְּכִים אָרְכָּהּ וְרָחְבָּהּ
כְּמִתְהַלֵּךְ בְּפַרְדֵּס בֵּין צְמָחִים

כב. וְהֵם גֵּרִים וְתוֹשָׁבִים, וְדֹרְשִׁים
מְקוֹם קֶבֶר וּמָלוֹן שָׁם לְאֹרְחִים

כג. וְשָׁם הִתְהַלְּכוּ לִפְנֵי יְיָ
וְלָמְדוּ הַשְּׁבִילִים הַנְּכֹחִים

כד. וְאָמְרוּ כִּי רְפָאִים שָׁם יְקוּמוּן
וְיֵצְאוּ שֹׁכְבִים תַּחַת בְּרִיחִים

הערות רשד״ל

א) היש לנו במזרח או במערב (כלומר בשום מקום) מקום תקוה שנוכל להיות בטוחים ששם תהיה תפלתנו מקובלת? ויותר מזה, היש לנו ארץ מלאה שערים המכוונים בנגד שערי שמים, כמו שהם הר סיני וכרמל וכו׳?

ב) ואף אם א״י היא עתה ביד ציים ואוחים, כלומר ביד זרים ואכזרים, מכל מקום הלא לנו היא מיועדת, וכן בימי קדם ה׳ הבטיח לאבותינו לתתה להם, ואז היתה כלה נחלת קוצים וחוחים, כלומר שהיתה ביד הכנעני והאמורי, ועם כל זה היו האבות מתהלכים בה באהבה ושמחה, והיו מבקשים להקבר שם ובכל זה להיותם יודעים שהיא ארמת הקדש,

כה. וְכִי שָׁם תַּעֲלֹזְנָה הַגְּוִיּוֹת
וְתִשְׁכַּבְנָה נְפָשׁוֹת לַמְּנוּחִים

כו. רְאֵה נָא גַם־רְאֵה דוֹדִי וְהָבֵן א)
וְסוּר מִמּוֹקְשִׁים צִנִּים וּפַחִים

כז. וְאַל תַּשִּׁיאֲךָ חָכְמָה יְוָנִית
אֲשֶׁר אֵין לָהּ פְּרִי כִּי אִם פְּרָחִים ב)

כח. וּפִרְיָהּ כִּי אֲדָמָה לֹא רְקוּעָה
וְכִי לֹא אָהֳלֵי שַׁחַק מְתוּחִים

כט. וְאֵין רֵאשִׁית לְכָל־מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית
וְאֵין אַחֲרִית לְחִדּוּשׁ הַיְּרָחִים

ל. שְׁמַע דִּבְרֵי נְבוֹנֶיהָ נְבֻכִים
בְּנוּיִים עַל־יְסוֹד תֹּהוּ וְטוּחִים

לא. וְתָשׁוּב לְךָ בְּלֵב רֵיקָם וְנָעוּר
וּפֶה מָלֵא בְּרֹב שִׂיגִים וְשִׂיחִים

לב. וְלָמָּה זֶה אֲבַקֶּשׁ־לִּי אֳרָחוֹת
עֲקַלְקַלּוֹת, וְאֶעֱזוֹב אֵם אֳרָחִים!

הערות רשד״ל

א) האיש אשר היה מגנה נסיעת ר״י הלוי לא״י לא היה (או לא היה מתראה) אפיקורוס הכופר במציאות הא־ל ובנבואה ובנפלאות, כי אז לא היה ר״י הלוי משיב לו בדברים לקוחים מספרי הקדש ודברי רז״ל, אך נראה כי האיש ההוא בתוכחתו אשר כתב לריה״ה הביא טענות מיוסדות על החקירה לבדה, בלי לחוש כלל להרגשת הלב המתרפס בזכרון ימי קדם, ומעיו יהמו באהבת אנשים או ענינים שהיו נכבדים ואהובים, אע״פ שזה כמה כבר מתו או נתבטלו, והמשורר מזהירו שלא יתפלסף בדרכי חכמה יונית.

ב) אין לה פרי כי אם פרחים, ואם יש לה פרי, זה פריה, שהיא מלמדת קדמות העולם, ושמעולם לא נרקעה הארץ ולא נמתחו השמים, אלא כמו שאנו רואים אותם עתה, כך היו תמיד וכך יהיו לנצח נצחים.

על הים

ט

א. הֱצִיקַתְנִי תְּשׁוּקָתִי לְאֵל חַי
לְשַׁחֵר אֶת־מְקוֹם כִּסְאוֹת מְשִׁיחָי

ב. עֲדֵי כִּי לֹא נְטָשַׁתְנִי לְנַשֵּׁק
בְּנֵי בֵיתִי וְאֶת־רֵעַי וְאֶחָי

ג. וְלֹא אֶבְכֶּה עֲלֵי פַּרְדֵּס נְטַעְתִּיו
וְהִשְׁקִיתִיו וְהִצְלִיחוּ צְמָחָי א)

ד. וְלֹא אֶזְכֹּר יְהוּדָה וַעֲזַרְאֵל
שְׁנֵי פִרְחַי יְקָר מִבְחַר פְּרָחָי

ה. וְאֶת־יִצְחָק אֲשֶׁר כַּבֵּן חֲשַׁבְתִּיו
יְבוּל שִׁמְשִׁי וְטוּב גֶּרֶשׁ יְרָחָי ב)

ו. וְכִמְעַט אֶשְׁכְּחָה בֵּית הַתְּפִלָּה
אֲשֶׁר הָיוּ בְּמִדְרָשָׁיו מְנוּחָי

ז. וְאֶשְׁכַּח תַּעֲנוּגֵי שַׁבְּתֹתַי
וְהֶדֶר מוֹעֲדַי וּכְבוֹד פְּסָחָי

ח. וְאֶתֵּן אֶת־כְּבוֹדִי לַאֲחֵרִים
וְאֶעֱזֹב לַפְּסִילִים אֶת־שְׁבָחָי

ט. הֲמִירוֹתִי בְּצֵל שִׂיחִים הֲדָרַי
וּבִמְסוּכַּת סְבַךְ חֹמֶן בְּרִיחָי

הערות רשד״ל

א) נראה שהכונה על בית המדרש שהיה מלמד בו תורה לבחורים.

ב) שלשה אלה נראה שהיו חשובי תלמידיו,

י. וְנַפְשִׁי שָׂבְעָה רָאשֵׁי בְשָׂמִים
וְרֵיחַ תַּפּוּחַ שַׂמְתִּי רִקְחָי א)

יא. וְחָדַלְתִּי הֲלוֹךְ עַל־כַּף וְעַל־אַף
וְנָתַתִּי בְּלֵב יַמִּים אָרְחָי

יב. עֲדֵי אֶמְצָא הֲדוֹם רַגְלֵי אֱלֹהַי
וְשָׁמָּה אֶשְׁפְּכָה נַפְשִׁי וְשִׂיחִי

יג. וְאֶסְתּוֹפֵף בְּהַר קָדְשׁוֹ, וְאַקְבִּיל
לְפִתְחֵי שַׁעֲרֵי שַׁחַק פְּתָחָי

יד. וְאַפְרִיחַ בְּמֵי יַרְדֵּן נְרָדִי
וְאַצְמִיחַ בְּשִׁילוֹחַ שְׁלָחָי

טו. אֲהַלֵּל אֶת־שְׁמוֹ מִדֵּי חֲיוֹתִי
וְאוֹדֶנּוּ עֲדֵי נֵצַח נְצָחָי.

ו

א. קִרְאוּ עָלַי בָּנוֹת וּמִשְׁפָּחוֹת
שָׁלוֹם, וְעַל אַחִים וְעַל אֲחוֹת

ב. מֵאֵת אֲסִיר תִּקְוָה אֲשֶׁר נִקְנָה
לַיָּם, וְשָׂם רוּחוֹ בְּיַד רוּחוֹת

ג. דָּחוּי בְּיַד מַעֲרָב אֱלֵי מִזְרָח
זֶה יַעֲבוֹר לִנְחוֹת וְזֶה לִנְחוֹת ב)

הערות רש"ל

א) לשעבר היו לי ראשי בשמים לרוב, ועתה בספינה אין לי עצי בשמים להריח, רק תפוחים שבעצים.

ב) הרוח המערבי היה מביא אותנו אל מחוז חפצנו, ורוח מזרחי היה מרחיקנו מדרכנו ושני הרוחות האלה היו דוחים את הספינה איש לרעהו, זה עקר כונת הבית הזה, אך ביגה יגעתי להבין מלת **לנחות** האמורה כאן לשתי הוראות שונות, והשערתי

ד. בֵּינוֹ וּבֵין מָוֶת כְּפֶשַׂע, אַךְ
בֵּינוֹ וּבֵינָיו מַעֲבֶה לוּחוֹת

ה. קָבוּר בְּחַיָּיו בַּאֲרוֹן עֵץ, לֹא
קַרְקַע, וְלֹא אַרְבַּע, אֲבָל פַּחוֹת

ו. יוֹשֵׁב וְאֵין לַעֲמֹד עֲלֵי רַגְלָיו
שׁוֹכֵב וְאֵין רַגְלָיו מְשֻׁלָּחוֹת

ז. חוֹלֶה וְיִירָא מִפְּנֵי גוֹיִם
גַּם מִפְּנֵי לִסְטִים וּמְרוּחוֹת

ח. חֹבֵל וּמַלָּח כָּל־בְּנֵי פִּרְחָח
הֵם הַסְּגָנִים שָׁם וְהַפַּחוֹת

ט. לֹא לַחֲכָמִים שָׁם וְגַם לֹא חֵן
לַיּוֹדְעִים, רַק יוֹדְעִים לִשְׂחוֹת

י. יִתְעַצְּבוּ רֶגַע לְזֹאת פָּנַי
אַךְ יַעֲלוֹ הַלֵּב וְהַטּוּחוֹת

יא. עַד אֶשְׁפְּכָה נַפְשִׁי בְּחֵיק הָאֵל
נֹכַח מְקוֹם אָרוֹן וּמִזְבְּחוֹת

יב. אֶגְמוֹל לְאֵל גּוֹמֵל לְחַיָּבִים
טוֹבוֹת, בְּטוּב שִׁירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת.

הערות רשד״ל

הרבה ופתרונים שונים עלו במחשבתי, ולא נתקררה דעתי באחד מהם, ועל כן הנחתי התבה בלא נקוד.

אחרי כתבי ההערה הזאת שמעתי מאחד מתלמידי (הבחור המשכיל ר׳ יהודה אריה אוסימו) פירוש חדש למליצת זה יעבור לנחות וזה לנחות, ולפי דעתו אין מלת לנחות אבויה לשתי הוראות, אך היא תמיד מענין לנחותם הדרך, והכוונה רוח מערבי עובר להנהיג הספינה, וגם רוח מזרחי עובר להנהיג הספינה, והנה הם מריבים זה עם זה, ודוחים את הספינה זה לזה. והנה הפירוש הזה פשוט מאד, ומתישב על הדעת, אלא שנ״ל בלתי נהוג אצל המשוררים הקדמונים פעל שתי פעמים זו אצל זו להוראה אחת.

יא

א. אֱלֹהַי ! אַל־תְּשַׁבֵּר מִשְׁבָּרֵי יָם
וְאַל־תֹּאמַר לְצוּלַת יָם חֲרָבִי
ב. עֲדֵי אוֹדֶה חֲסָדֶיךָ וְאוֹדֶה
לְגַלֵּי יָם וְרוּחַ מַעֲרָבִי
ג. יְקָרְבוּ מְקוֹם עֹל אַהֲבָתְךָ
וּמַעֲלֵי יְסִירוּן עֹל עֲרָבִי
ד. וְאֵיךְ לֹא יִתְּמוּ לִי מִשְׁאֲלוֹתַי
וּבְךָ אֶבְטַח וְאַתָּה הוּא עֲרָבִי א)

יב

א. הֲבָא מַבּוּל וְשָׂם תֵּבֵל חֲרָבָה ב)
וְאֵין לִרְאוֹת פְּנֵי אֶרֶץ חֲרֵבָה
ב. וְאֵין אָדָם וְאֵין חַיָּה וְאֵין עוֹף
הֲסָף הַכֹּל וְשָׁכְבוּ מַעֲצֵבָה
ג. וּבִרְאוֹת הָר וְשׁוּחָה לִי מְנוּחָה
וְאֶרֶץ הָעֲרָבָה לִי עֲרֵבָה
ד. וְאַשְׁגִּיחַ לְכָל־עוֹבֵר וְאֵין כֹּל
אֲבָל מַיִם וְשָׁמַיִם וְתֵבָה
ה. וְלִוְיָתָן בְּהַרְתִּיחוֹ מְצוּלָה
וְאֶחְשֹׁב כִּי תְהוֹם יַחְשֹׁב לְשֵׂיבָה

הערות רשד״ל

א) ערבי הוא מבטיחי, לשון ערב וערבון, ובאמת היתה העי״ן ראויה לקמ״ץ.

ב) היה לו לאמר חרבה וצורך המשקל עשה כן חרבות היחידה חרבה

ו. וְלֵב הַיָּם יְכַחֵשׁ בָּאֳנִיָּה
כְּאִלּוּ הִיא בְּיַד הַיָּם גְּנֵבָה א)
ז. וְיָם יִזְעַף וְנַפְשִׁי תַעֲלֹז, כִּי
אֱלֵי מִקְדַּשׁ אֱלֹהֶיהָ קְרֵבָה.

יג
לעמת רוח מערבית.

א. זֶה רוּחֲךָ, צַד מַעֲרָב י רָקוּחַ ב)
הַנֵּרְדְּ ג) בִּכְנָפָיו וְהַתַּפּוּחַ
ב. מֵאוֹצְרוֹת הָרֹכְלִים מוֹצָאֲךָ
כִּי אֵינְךָ מֵאוֹצְרוֹת הָרוּחַ
ג. בְּכַנְפֵי דְרוֹר תָּנִיף, וְתִקְרָא לִי דְּרוֹר
וּכְמֹר דְּרוֹר מִן־הַצְּרוֹר לָקוּחַ ד)
ד. מַה־נִּכְסְפוּ לָךְ עָם אֲשֶׁר בִּגְלָלְךָ
רָכְבוּ בְּגַב הַיָּם עֲלֵי גַב־לוּחַ
ה. אַל־נָא תְּרַפֶּה יָדְךָ מִן־הָאֳנִי
כִּי יַחֲנֶה הַיּוֹם וְכִי יָפוּחַ ה)
ו. וּרְקַע תְּהוֹם וּקְרַע לְבַב יַמִּים, וְגַע
אֶל הַרְרֵי קֹדֶשׁ וְשָׁם תָּנוּחַ

הערות רשד״ל

א) האניה מכוסה במים ולב הים מסתיר אותה מן העין, כגנב המסתיר הגנבה וכחש בה.
ב) רוח מערבי היה מביאו למחוז חפצו, על כן פונה אליו ומשבחו, ומבקש ממנו שיוסיף לנשוב בספינה בלא הפסק. והנה דרך מליצה והפלגה שירית הוא אומר לצד מערבי. זה רוחך הוא נותן ריח טוב כמעשה רוקח, וכאלו בכנפיו נרדים ותפוחים.
ג) לא נמנע ר״י הלוי להניע השוא השני בסוף תבה, וזה מצוי הרבה בדיואן שלו.
ד) דרור הראשון שם עוף, השני ענין חירות, והשלישי תאר למור, אתה מנפנף כנפיך כעוף, להביא אותי למקום חירותי, והנה ריחך טוב לי כמר דרור.
ה) לא ביום ולא בלילה.

ז. וגַעַר בְּקָדִים הַמְסָעֵר יָם, עֲדֵי
יָשִׂים לְבַב הַיָּם כְּסִיר נָפוּחַ
ח. מַה־יַּעֲשֶׂה אָסִיר בְּיַד הַיָּצוּר, אֲשֶׁר
פַּעַם יְהִי עָצוּר, וְעֵת שָׁלוּחַ?
ט. אַךְ סוֹד שְׁאֵלָתִי בְּיַד מָרוֹם, וְהוּא
יוֹצֵר מְרוֹם הָרִים וּבוֹרֵא רוּחַ.

יד

א. הֲיוֹכְלוּ פְּגָרִים הֱיוֹתָם חֲדָרִים
לְלִבּוֹת קְשׁוּרִים בְּכַנְפֵי נְשָׁרִים?
ב. לְאִישׁ קָץ בְּחַיָּיו וְכֹל מַאֲוַיָּיו
לְגִילַל לְחָיָיו בְּמִבְחַר עֲפָרִים
ג. וּפָחַד וְחָרַד וְדִמְעוֹ כְּמוֹרָד
לְהַשְׁלִיךְ סְפָרַד וְלָתוּר עֲבָרִים
ד. וְלִרְכֹּב אֳנִיּוֹת וְלִדְרֹךְ בְּצִיּוֹת
מְעוֹנוֹת אֲרָיוֹת וְהַרְרֵי נְמֵרִים
ה. וְגָעַר בְּדוֹדִים וּבָחַר נְדוּדִים
וְנָטַשׁ חֲדָרִים וְשָׁכַן חֲרֵרִים
ו. וּמָצְאוּ בְעֵינָיו זְאֵבֵי יְעָרִים
כְּחֵן הַבְּתוּלוֹת בְּעֵינֵי נְעָרִים
ז. וְחָשַׁב יְעֵנִים לְשָׁרִים וְנֹגְנִים
וְשַׁאֲגַת כְּפִירִים שְׁרִיקוֹת עֲדָרִים
ח. וְשָׂם שַׁעֲשׁוּעָיו בְּמוֹקְדֵי צְלָעָיו
וּפַלְגֵי דְמָעָיו כְּפַלְגֵי יְאוֹרִים

ט. וַיַּעַל גְּבָעוֹת וַיֵּרֶד בְּקָעוֹת
לְהָקִים שְׁבוּעוֹת וְשַׁלֵּם נְדָרִים

י. וַיִּסַּע וַיִּצְעַן וַיַּעֲבֹר בְּצֹעַן
לְאֶרֶץ כְּנַעַן לְמִבְחַר קְבָרִים

יא. וְתֹכְחוֹת מְרִיבָיו חֲלִיפוֹת א) סְבִיבָיו
וַיִּשְׁמַע וַיַּחֲרִישׁ כְּלֹא אִישׁ דְּבָרִים

יב. וְכַמָּה יְרִיבֵם ? וְכַמָּה יְשִׁיבֵם ?
וּמַה־יַּעֲצִיבֵם ? וְהֵמָּה שְׁכוּרִים

יג. וְאֵיךְ אִשְּׁרוּהוּ בַּעֲבָדוּת מְלָכִים
אֲשֶׁר הִיא בְעֵינָיו עֲבֹדַת אֲשֵׁרִים

יד. הֲטוֹב כִּי יְאֻשַּׁר אֱנוֹשׁ טוֹב וְיָשָׁר
כְּצִפּוֹר מְקֻשָּׁר בְּיַד הַצְּעִירִים ?

טו. פְּנֵי הַשְּׁחָרִים בְּעֵינָיו שְׁחוֹרִים
וְכוֹס מַמְתַּקִּים בְּפִיו מְמֹרָרִים

טז. בַּעֲבָדוּת פְּלִשְׁתִּים וְהַגְּרִים וְחִתִּים
וְלִבּוֹ מְפַתִּים אֱלֹהִים אֲחֵרִים

יז. לְבַקֵּשׁ רְצוֹנָם וְלַעֲזוֹב רְצוֹן אַל
וְלִבְגּוֹד בְּיוֹצֵר וְלַעֲבֹד יְצוּרִים

יח. מִיֶּגַע וְעָמֵל וְלָחוּץ וְאָמֵל
וְנִכְסַף לְכַרְמֶל וְקִרְיַת יְעָרִים

יט. לְבַקֵּשׁ סְלִיחוֹת בְּקִבְרֵי מְנוּחוֹת
לָאָרוֹן וְלוּחוֹת אֲשֶׁר שָׁם קְבוּרִים

כ. אֲצַפֶּה לְעָבְרָם וְאֶעֱטֹף בְּקִבְרָם
וְעֵינַי לְשִׁבְרָם יָפִיצוּן נְהָרִים

הערות רשד״ל

א) מתחדשות תמיד.

כא. וְכֹל רַעְיוֹנַי חֲרֵדִים לְסִינַי
וְלִבִּי וְעֵינַי לְהַר הָעֲבָרִים

כב. וְאֵיךְ לֹא אֶבְכֶּה וְדֶמַע אֲפַכֶּה ?
וּמִשָּׁם אֲחַכֶּה תְּחִיַּת פְּגָרִים

כג. וְשָׁם הַכְּרוּבִים וְלוּחוֹת כְּתוּבִים
בְּעַד הָרְגָבִים וּבִמְקוֹם סְתָרִים

כד. מְקוֹם הַפְּלָאוֹת וְעֵין הַנְּבוּאוֹת
וּבִכְבוֹד צְבָאוֹת פְּנֵיהֶם מְאִירִים

כה. עֲפָרוֹ אֲחוֹנֵן וְאֶצְלוֹ אֲקוֹנֵן
וְעָלָיו אֲקוֹנֵן כְּעַל הַקְּבָרִים

כו. וְסוֹף מַחְשְׁבוֹתַי הֱיוֹת מוֹשְׁבוֹתַי
בְּקִבְרוֹת אֲבוֹתַי וּבִרְשׁוּת טְהוֹרִים

כז. עֲלִי, הַסְּפִינָה ! וְדִרְשִׁי מְדִינָה
אֲשֶׁר לַשְּׁכִינָה בְּתוֹכָהּ חֲדָרִים

כח. וְחוּשִׁי בְּעוּפֵךְ וְיַד אֵל תְּנִיפֵךְ
וְקִשְׁרִי כְּנָפֵךְ בְּכַנְפֵי שְׁחָרִים

כט. לְנָדִים וְנָעִים בְּרוּחַ קְלָעִים
וְלִבּוֹת קְרוּעִים לְאֶלֶף גְּזָרִים

ל. וְיָרֵא אֲנִי מֵ־ עֲוֹנוֹת נְעוּרִים
אֲשֶׁר הֵם בְּסִפְרֵי אֱלֹהַי סְפוּרִים

לא. וְאַף כִּי עֲוֹנוֹת יְמֵי הַזְּקוּנוֹת
חֲלִיפוֹת וּמִתְחַ־ דְּשׁוֹת לַבְּקָרִים

לב. וְאֵין לִי תְשׁוּבָה בְּעַד הַמְּשׁוּבָה
וְאָנָה אֲנִי בָא בְּבֵין הַמְּצָרִים

לג. אֲסַכֵּן בְּעַצְמִי וְאֶשְׁכַּח אֲשָׁמִי
וְנַפְשִׁי וְדָמִי בְּיַד חֵטְא מְסוּרִים

לד. אֲבָל יֵשׁ בְּטוּחַ בְּמַרְבֶּה סְלוֹחַ
וְחַיִל וְכֹחַ לְמוֹצִיא אֲסִירִים
לה. וְאִם דָּן וְנִפְרַע וְיוֹסִיף וְיִגְרַע
עֲלֵי טוֹב וְעַל רָע שְׁפָטָיו יְשָׁרִים.

טו

א. הֲתִרְדֹּף נַעֲרוּת אַחַר חֲמִשִּׁים?
וְיָמֶיךָ לְהִתְעוֹפֵף חָמֻשִׁים
ב. וְתִבְרַח מֵעֲבֹדַת הָאֱלֹהִים
וְתִכְסֹף אֶל עֲבֹדַת הָאֲנָשִׁים
ג. וְתִדְרֹשׁ אֶת־פְּנֵי רַבִּים, וְתִטּוֹשׁ
פְּנֵי אֶחָד לְכָל־חֵפֶץ דְּרוּשִׁים
ד. וְתֵעָצֵל לְהִצְטַיֵּד לְדַרְכְּךָ
וְתִמְכֹּר חֶלְקְךָ בִּנְזִיד עֲדָשִׁים
ה. וְלֹא אָמְרָה לְךָ עוֹד נַפְשְׁךָ הוֹן[א]
וְתַאֲוָתָהּ תְּבַכֵּר לֶחֳדָשִׁים
ו. נְטֵה מֵעַל עֲצָתָהּ אֶל עֲצַת אֵל
וְסוּר מֵעַל חֲמֵשֶׁת הָרְגָשִׁים[ב]
ז. וְהִתְרַצֵּה לְיוֹצֶרְךָ בְּיֶתֶר
יְמוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אָצִים וְחָשִׁים
ח. וְאַל תִּדְרֹשׁ בְּלֵב וָלֵב רְצוֹנוֹ
וְאַל תֵּלֵךְ לְךָ לִקְרַאת נְחָשִׁים
ט. הֱיֵה לַעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ עַז כְּנָמֵר
וְקַל כִּצְבִי וְגִבּוֹר כַּלְּיָשִׁים

הערות רשד"ל

א) מלשון ארבע לא אמרו הון, ר"ל די. ב) ההרגשות, החושים.

י. וְאַל יָמוּט בְּלֵב יַמִּים לְבָבְךָ
וְהָרִים תֶּחֱזֶה מָטִים וּמָשִׁים
יא. וּמַלָּחִים יְדֵיהֶם כַּמְּלָחִים
וְחַכְמֵי הַחֲרָשִׁים מַחֲרִישִׁים
יב. שְׂמֵחִים הוֹלְכִים נֹכַח פְּנֵיהֶם
וְשָׁבִים אֶל־אֲחוֹרֵיהֶם וּבוֹשִׁים
יג. וְאֶקְוֶנּוּס לְפָנֶיךָ לְמָנוֹס
וְאֵין מִבְרָח לְךָ כִּי אִם יְקוּשִׁים
יד. וְיָמוֹטוּ וְיָנוּסוּ קְלָעִים
וְיָנוּעוּ וְיָזוּעוּ קְרָשִׁים
טו. וְיַד רוּחַ מְצַחֶקֶת בְּמַיִם
כְּנֹשְׂאֵי הָעֳמָרִים בַּדִּיָּשִׁים
טז. וּפַעַם תַּעֲשֶׂה מֵהֶם גְּרָנוֹת
וּפַעַם תַּעֲשֶׂה מֵהֶם גְּדִישִׁים
יז. בְּעֵת הִתְגַּבְּרָם דָּמוּ אֲרָיוֹת
וְעֵת הֶחָלְשָׁם דָּמוּ נְחָשִׁים
יח. וְרִאשׁוֹנִים דְּלָקוּם אַחֲרוֹנִים
כְּצִפְעוֹנִים וְאֵין לָהֶם לְחָשִׁים
יט. וְצִי אַדִּיר כְּקַט יִפּוֹל בְּאַדִּיר
וְהַתֹּרֶן וְהַנֵּס נֶחֱלָשִׁים
כ. וְהַתֵּבָה וְקָנֶיהָ נְבֻכִים
כְּתַחְתִּיִּם שְׁנַיִם כַּשְּׁלִישִׁים
כא. וּמִשְׁבְּרֵי הַחֹבְלִים בַּחֲבָלִים א)
וְנָשִׁים וַאֲנָשִׁים נֶאֱנָשִׁים ב)

הערות רשד"ל

א) צירים והב"ים יאחזון. ב) לשון ויאנש, מתיאשים.

כב. וְרוּחַ חֲבָלָה מֵחֹבְלֵיהֶן
וְקָצוּ הַגְּוִיּוֹת בַּנְּפָשִׁים
כג. וְאֵין יִתְרוֹן לְחֹזֶק הַתְּרָנִים
וְאֵין חֶמְדָּה לְתַחְבּוּלוֹת יְשִׁישִׁים
כד. וְנֶחְשְׁבוּ לְקוֹץ תָּרְנֵי אֲרָזִים
וְנֶהֶפְכוּ לְקָנִים הַבְּרוֹשִׁים
כה. וְנֵטֶל חוֹל בְּגַב הַיָּם כְּתֶבֶן
וּבַרְזִלֵּי אֲבָנִים כַּחֲשָׁשִׁים
כו. וְעָם יִתְפַּלְלוּ כָל אִישׁ לְקָדְשׁוֹ
וְאַתְּ פּוֹנֶה לְקֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים
כז. וְתִזְכֹּר מִפְלְאוֹת יַם־סוּף וְיַרְדֵּן
אֲשֶׁר עַל כָּל־לְבָבוֹת הֵם חֲרוּשִׁים
כח. תְּשַׁבֵּחַ לְמַשְׁבִּיחַ שְׁאוֹן יָם
בְּעֵת שֶׁיִּגְרְשׁוּ מֵימָיו רְפָשִׁים
כט. וְתִזְכּוֹר לוֹ זְכוּת לְבּוֹת טְמֵאִים
וְיִזְכּוֹר לָךְ זְכוּת אָבוֹת קְדוֹשִׁים
ל. יְחַדֵּשׁ נוֹרְאוֹתָיו כִּי תְחַדֵּשׁ
לְפָנָיו שִׁיר מְחוֹל מְחֹלְלִים וּמוּשִׁים
לא. וְיָשִׁיב הַנְּשָׁמוֹת לִפְגָרִים
וְיִחְיוּ הָעֲצָמוֹת הַיְבֵשִׁים
לב. וְרֶגַע יִשְׁתְּקוּ יַמִּים וְיִדְמוּ
עֲדָרִים עַל פְּנֵי אֶרֶץ נְטוּשִׁים
לג. וְהַלַּיִל כְּבֹא שֶׁמֶשׁ בְּמַעֲלוֹת
צְבָא מָרוֹם וְעָלָיו שַׂר חֲמִשִּׁים
לד. כְּכוּשִׁית מִשְׁבְּצוֹת זָהָב לְבוּשָׁהּ
וּבִתְכֵלֶת בְּמִלּוּאת גְּבִישִׁים

לה. וְכוֹכָבִים בְּלֵב הַיָּם גְּבוֹכִים
כְּגֵרִים מִמְּעוֹנֵיהֶם גְּרוּשִׁים
לו. וְכִדְמוּתָם בְּצַלְמָם יַעֲשׂוּ אוֹר
בְּלֵב הַיָּם כְּלֶהָבוֹת וְאִישִׁים
לז. פְּנֵי מַיִם וְשָׁמַיִם עֲדֵי יָם
עֲדֵי לַיִל מְטֹהָרִים לְטוּשִׁים
לח. וְיָם דּוֹמֶה לְרָקִיעַ בְּעֵינוֹ
שְׁנֵיהֶם אָז שְׁנֵי יַמִּים חֲבוּשִׁים
לט. וּבֵינוֹתָם לְבָבִי יָם שְׁלִישִׁי
בְּשׁוֹא גַלָּיו שְׁבָחֵי הַחֲדָשִׁים

טז

א. אֲמַר בְּלֵב יַמִּים לְלֵב רַגָּז
חֲרַד מְאֹד כִּי נָשְׂאוּ דָכְיָם
ב. אִם תַּאֲמֵן בָּאֵל אֲשֶׁר עָשָׂה
הַיָּם וְעַד נֵצַח שְׁמוֹ קַיָּם
ג. אַל יַחֲרִידְךָ יָם בְּשׁוֹא גַלָּיו
כִּי עִמְּךָ הַשָּׂם גְּבוּל לַיָּם.

בספינה

יז

א. לְךָ נַפְשִׁי, בְּטוּחָה אוֹ חֲרֵדָה,
לְךָ מִשְׁתַּחֲוָה תָמִיד וּמוֹדָה
ב. בְּךָ אֶשְׂמַח בְּעֵת אָנַע וְאָנוּד
וְלָךְ אוֹדֶה בְּכָל־נִיעָה וְנִידָה

ג. וּבִפְרוֹשׂ הַסְּפִינָה לַעֲבוֹר בִּי
כִּנְפַיִם כְּכַנְפֵי הַחֲסִידָה א)
ד. וְעֵת תְּהוֹם תְּהוֹם תַּחְתַּי וְתִנְהוֹם
כְּאִלּוּ מִקְּרָבַי הִיא לְמֵדָה ב)
ה. וְתַרְתִּיחַ כְּסִיר אֶת־הַמְּצוּלָה
וְיָם תָּשִׂים כְּמֶרְקָחָה יְקוּדָה
ו. וְצִים כִּתִּים בְּבוֹאָם יַם פְּלִשְׁתִּים
וְהַחִתִּים נְחִתִּים בַּמְּצוּדָה ג)
ז. וְהַחַיּוֹת בְּחָרְפָם לָאֳנִיּוֹת
וְתַנִּינִים מְצַפִּים לַסְּעוּדָה ד)
ח. וְעֵת צָרָה כְּמַבְכִּירָה, וּבָנִים
עֲדֵי מַשְׁבֵּר וְכֹחַ אֵין לְלֵדָה
ט. וְאִלּוּ אֶחְסַר מַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה
נְעִים שִׁמְךָ בְּפִי אָשִׂים לְצֵידָה
י. וְלֹא אֶדְאַג עֲלֵי קִנְיָן וּבִנְיָן
וְלֹא עַל־הוֹן וְלֹא עַל כָּל־אֲבֵדָה

הערות רש"ל

א) אודה לך כשהספינה פורשת כנפיה ככנפי החסידה לעבור עמי להוליך אותי למחוז חפצי. אבל אם הספינה פורשת כנפיה, אין כאן עצירה, אלא הליכה.

ב) וגם אודה לך בעת צרה, כשהים הומה, כאלו למד ממני, שאני מפחד, ומעי וקרבי יהמו.

ג) וכן אודה לך בעת סכנה, כשהאניה שהיא של כתים רומיים (והכוונה נוצרים), נכנסת בים הישמעאלים, באפריקא, במקום האומה הנקראת Berberi, והיהודים קוראים להם פלשתים, והחתים (הכנענים, והכוונה על פלשתים הנ"ל) הם חונים במצודה, על יד הים, לשלול שלל ולבוז בז בספינות הנוצרים.

ד) והחיות אשר בים מחרפות את האניה, כאלו אומרות לה: עוד מעט תהיי נשברת, ובני אדם אשר בך יהיו לנו למאכל.

יא. עֲדֵי כִּי אֶטְּשָׁה יוֹצֵאת חֲלָצַי
אֲחוֹת נַפְשִׁי וְהִיא לִי רַק יְחִידָה א)
יב. וְאֶשְׁכַּח אֶת־בְּנָהּ פֶּלַח כְּבֵדִי
וְאֵין לִי בִּלְעָדַי זִכְרוֹ לְחִידָה ב)
יג. פְּרִי מֵעַי וְיֶלֶד שַׁעֲשׁוּעַי
וְאֵיךְ יִשְׁכַּח יְהוּדָה אֶת־יְהוּדָה? ג)
יד. וְנָקֵל זֹאת לְנֶגֶד אַהֲבָתְךָ
עֲדֵי אָבֹא שְׁעָרַיִךְ בְּתוֹדָה
טו. וְאָגוּר שָׁם, וְאֶחְשׁוֹב אֶת־לְבָבִי
עֲלֵי מִזְבַּחֲךָ עוֹלָה עֲקוּדָה ד)
טז. וְאֶתֵּן אֶת־קְבוּרָתִי בְּאַרְצֵךְ
לְמַעַן תִּהְיֶה־לִּי שָׁם לְעֵדָה.

יח

א. אֶצְעַק בְּלֵב נָמֵס וּפִיק בִּרְכַּיִם
לָאֵל, וְחַלְחָלָה בְּכָל־מָתְנַיִם

הערות רשד"ל

א) מכאן למדנו (כאשר העיר רוקעס) כי צדק בעל שלשלת הקבלה באמרו כי בת יחידה היתה לו לר"י הלוי.

ב) ואשכח את בנה, אשר היותו רחוק ממני הוא לי כחץ המוחץ ומפלח כבדי (משלי ז' כ"ג). ואני זוכר אותו בכל עת, וזכרונו עולה תמיד על שפתי. כמו המליצות והחידות הנעימות (שהיו שעשועיהם, כנראה בספר חובת הלבבות).

ג) שכח לבי בהתגלות כי בן בתו של ר"י הלוי היה שמו יהודה, כי רבים מאמינים לבעל השלשלת שאמר כי בתו יחידתו של ריה"ל היתה אשתו של ראב"ע, ולא שמענו לראב"ע בנים אלא אחד (והוא המיר תורת משה בתורת מחמד) אבל יצחק היה שמו ולא יהודה.

ד) אולי צ"ל ואשמח כי לבבי וכו', או ואזבח את לבבי.

ב. יוֹם תִּפְשֵׂי מְשׁוֹט תְּמֵהִים לַתְּהוֹם
גַּם חֹבְלִים לֹא יִמְצְאוּ יָדָיִם

ג. אֵיךְ לֹא אֱהִי כֵן? וַאֲנִי עַל־גַּב אֳנִי
תָּלוּי כְּבֵין אֶרֶץ וּבֵין שָׁמָיִם

ד. אָחוֹג וְאָנוּעַ; וְנָקֵל זֹאת, עֲדֵי
אָחֹג בְּתוֹכֵכִי יְרוּשָׁלָיִם.

יט

ים סוער

א. יוֹעֵץ וּמֵקִים בִּמְרוֹם שְׁחָקִים
וַעֲלֵי־יָם רְחוֹקִים צִדְקוֹ סָרַח א)
לֹא לְאִישׁ דַּרְכּוֹ; וְאִם אֵין מַלְכּוֹ
שֶׁקֶר נִסְכּוֹ וְלָרִיק יִטְרַח
עוֹלֶה מִבּוֹר יוֹם רָץ לַעֲבוֹר
יָם, וְשָׂשׂ כְּגִבּוֹר לָרוּץ אֹרַח
· חֶטְאוֹ עִקֵּשׁ דַּרְכּוֹ בְּמוֹקֵשׁ
וּמַעֲרָב בִּקֵּשׁ וְהִנֵּה מִזְרָח
יָדַע כִּי לֹא בְּכֹחוֹ וְשִׂכְלוֹ
יַעֲמִיד דִּגְלוֹ וַיִּסַּע וַיֶּאֱרַח
אָז שָׁב וְהוֹדָה בְּנֶפֶשׁ חֲרֵדָה
וּמֵרֹב עֲבֹדָה קוֹל מַר יִצְרַח
אָנָה אֵלֵךְ מֵרוּחֶךָ?
וְאָנָה מִפָּ־ נֶיךָ אֶבְרָח?

הערות רשד״ל

א) צדקתו אשר בשמים, סורחת ויורדת עד על הים (מלשון הסרח על אחורי המשכן).

ב. הֲמוֹ גַלִּים בְּרוּץ גַּלְגַּלִּים
וְעָבִים וְקַלִּים עַל־פְּנֵי הַיָּם
קָדְרוּ שָׁמָיו וְיֶחֶמְרוּ מֵימָיו
וְעָלוּ תְהוֹמָיו וְנָשְׂאוּ דָכְיָם
וְסִיר יַרְתִּיחַ וְקוֹל יַצְרִיחַ
וְאֵין מַשְׁבִּיחַ לַהֲמוֹן קָשְׁיָם
וְרָפוּ חֲזָקִים וְנֶחְלְקוּ אֲפִיקִים
חֶצְיָם עֲמֻקִּים וְהָרִים חֶצְיָם
וְהָאֳנִי חָלָה יֹרְדָה וְעוֹלָה
וְעַיִן תּוֹלָה לְחֹבְלִים אַיָּם
וְלִבִּי מַחְשֶׁה אֲקַוֶּה לְמַמְשֶׁה
כְּעַל־יַד מֹשֶׁה אַהֲרֹן וּמִרְיָם
אֶקְרָא יְיָ וְאִירָא עֲוֹנַי
פֶּן־תַּחֲנוּנַי יִהְיוּ טֹרַח׃

ג. וְיָם מִתְרוֹצֵץ וְקָדִים יְפוֹצֵץ
אֲרָזִים, וְיָפֵץ רוּחַ קְצָפָיו א)
שָׁתָה קִרְנָם וְנִבְהַל סַרְנָם ב)
וְנִלְאָה תָרְנָם לִפְרוֹשׂ כְּנָפָיו
יִרְתַּח בְּלִי אֵשׁ וְלֵב מִתְיָאֵשׁ
בְּעֵת הִתְגָּאֵשׁ בְּמָשׁוֹט מְנִיפָיו
דַּלִּים מִשְׁלָיו וְנִרְפִּים סַבְלָיו
וּבַעֲרִים חֹבְלָיו וְעִוְּרִים צוֹפָיו

הערות רשד"ל

א) הרוח מפיץ ומפזר קצפו, על דרך הפץ עברות אפך.
ב) מן סרני פלשתים.

וְהָאֲנִי כְּשִׁכּוֹר יִתְעַתַּע וְיִהְכּוֹר א)
בְּלִי הוֹן יִמְכּוֹר שִׂכְנֵי כְתֵפָיו
וְזֶה לִוְיָתָן בְּעַד יָם אֵיתָן
יַקְדִּישׁ כְּחָתָן לְמִשְׁתֵּה אֲסוּפָיו
וְיָם אֶקְיָנוּס תְּאֶהַב לִכְנוֹס
וְאָבַד מָנוֹס וְאֶפֶס מִבְרַחַת.

ד. דַּלּוּ עֵינַי נֶגְדְּךָ יְיָ
וְאֶת־תַּחֲנוּנַי שַׁי אָשִׁיבָה
אֶחֱרַד לְעִתַּי וְאֶרְגַּז תַּחְתַּי
וְקוֹל בֶּן־אֲמִתַּי לְךָ אַקְרִיבָה
בְּזָכְרִי יַם־סוּף אֲשֶׁר לֹא יָסוּף
עֶרֶב וָכְסוּף ב) שִׁיר אֵיטִיבָה
וְנוֹרְאוֹת יַרְדֵּן בָּם אֶתְעַדֵּן
וּכְמוֹ בְעֵדֶן לֵב אַרְחִיבָה
לְמַמְתִּיק מָרָה וְהוֹפֵךְ לְעֶזְרָה
יוֹם אַף וְעֶבְרָה וְיוֹם מֵי מְרִיבָה
וְהָעֵינַיִם לְאֵל שָׁמַיִם
נוֹתֵן בְּמַיִם עַזִּים נְתִיבָה
חֹם אַדְמָתוֹ מֵחֲמָתוֹ
וּמִנִּשְׁמָתוֹ יִתֵּן קֶרַח.

ה. הֵשִׁיב חֲמָתוֹ מִבֶּן אֲמָתוֹ
וְאֶת־נִשְׁמָתוֹ מִשְּׁאוֹל פָּדָה

הערות רשד"ל

א) יתעתע מן והייתי בעיניו כמתעתע, ויהכור מן לא תבושו תהכרו לי ענינו לדעתי תלעגו לי, האניה כמשחקת באנשיה וכלועגת להם.

ב) שיר ערב נכסף ונחמד.

וְרָצוּ מְרוּמוֹת   לַעֲשׂוֹת שְׁלוּמוֹת
בֵּין הַתְּהוֹמוֹת   וְאֵין קוֹל חֲרָדָה
וּמֵימֵי קִנְאָה   הָפַךְ לְהֶמְאָה
וְסָרָה יִרְאָה   וְנָסָה קְפָדָה
וְיִשְׁמְעוּ עֲגוּבִים   לְמַלְאַךְ רַחֲמִים
מִן הַמְּרוֹמִים   קוֹל הַצְּעָדָה
כָּכָה יְבַשֵּׂר   עִם קָוֹן בְּמַאְתָּר
וְיַד־צָר וּמוּסָר   עָלָיו כְּבֵדָה
וְסֹעֲרָה עֲנִיָּה   דָּמְתָה אֳנִיָּה
תְּשַׁבֵּעַ שֵׁנִיָּה   מִזְמוֹר לְתוֹדָה
צְאִי בַּת אֱמוּנַי   מֵאֹפֶל עֳנְיֵי
כִּי כְבוֹד יְיָ   עָלַיִךְ זָרָח.

בארץ מצרים.

כ

באלכסנדריאה, אל החבר ר׳ אהרן בן ציון בן אלעמאני.

א. הֶרֶף שְׁאוֹן יָם א) עַד אֲשֶׁר יִקְרַב
תַּלְמִיד וַיִּשַּׁק אֶת־פְּנֵי הָרַב

הערות רשד״ל

א) אעפ״י שהלשון הזה משמע שכתב השיר עודנו בספינה, אין זה אלא דרך מליצה שירית, ואחר שכבר היה בתוך העיר הוא מדבר כאלו עודנו בים, כי אמנם באגרת הראשונה אשר בסוף השירים כתוב מפורש: ודמיתי לעשות אלכסנדריה קפנדריה, ולא נתתי לפעמי הסרבה עכבה, עד שפגעתי במי שתקיף ססני... פרנו ורבנו אהרן הדיין וכו׳.

ב. יַד אַהֲרֹן הָרָב, אֲשֶׁר שִׁבְטוֹ
לֹא נָס נְעִים לֵחוֹ וְלֹא חָרָב
ג. לָמַד, וְלֹא אָמַר לְפִיהוּ: הוֹן!
פִּזַּר, וְלֹא אָמַר לְיָדוֹ: רָב!
ד. הַיּוֹם אֲנִי מוֹדֶה כְּנַף מִזְרָח
כִּי מָחֳרַת אֶקֹּב כְּנַף מַעֲרָב א)
ה. אֵיךְ יַעֲזָב־אִישׁ אֶת צֳרִי גִלְעָד
אַחֲרָיו? וְהוּא חוֹלֶה נְשׁוּךְ עַקְרָב
ו. אוֹ יַחֲלִיף אֶת־צֵל עֲנַף עָבֹת
בַּחֹם וּבַקֶּרַח וּבַשָּׁרָב?
ז. חֵלֶף לְצֵל קוֹרַת נְוֵה הָרָב
צִלִּי מְעוֹן קִרְיָה לְמֶלֶךְ רָב ב).

הערות רשד״ל

א) נ״ל שהיה בלבו של ר׳ יהודה שלא לבא באלכסנדריאה, ושלא לרדת מן הספינה עד שיגיע לא״י; וכמו שנראה ברור מדבריו לרוח מערבית (למעלה שיר י״ג) וגע אל הררי קדש ושם תנוח. אבל כשהגיע קרוב לאלכסנדריאה, נראה שעמד עליו רוח מתנגד, והוא רוח מזרח, ונמנע מהמשיך מהלכו, והוכרח לבא לאלכסנדריאה. והנה הוא אומר: היום אני מודה כנף רוח מזרח, כי הוא גרם לי שאבא אצל ר׳ אהרן; כי אמנם ביום מחר, כשינשוב רוח מערבי ואוכל להמשיך מהלכי לא״י, אז אקלל לכנף רוח מערב אשר יביאני להפרד מר׳ אהרן.

ב) אחר שאמר כי ביום מחר יקלל לרוח מערבי המרחיקו מר׳ אהרן, פירש הסבה, והמשיל את עצמו לחולה ואת ר׳ אהרן לצרי גלעד, ואמר: איך יתכן שיעזוב חולה את הצרי אשר היא רפואתו? והוסיף באור ואמר: איך יחליף איש את צל ההדסים (משל לבית ר׳ אהרן), ויבחר לו תחתיו החום והקרח והשרב? לפיכך בהפרדי מר׳ אהרן אין ספק שתהיה נפשי מרה ומצטערת. אבל מה אעשה? ונפשי חשקה באדמת הקדש, ובמקום צל טו., ר׳ אהרן, בחרתי הסתופף בעיר אלהי, אשר היא קרית מלך רב.

כא

בדמיאטה, לר׳ חלפון (אביסעיד) הלוי שהיה מבקש שיתעכב אצלו.

א. נְאֻם אָסָף א) בְּיוֹם אָסַף חֲרוּזָיו ב)
וְנָשָׂא עַל־נְשִׂיא לֵוִי חֲרוּזָיו

ב. הֲתַעֲרוֹךְ לַלְּבָנוֹן בַּעֲצוּצִים
לְאַחַר שֶׁעֲמָמוּהָ אֲרָזָיו ג)

ג. וְגִנְזֵי סֹחֲרִים תַּעֲרֹךְ לְפָנָיו?
וְהַמֶּלֶךְ הֱבִיאָהוּ גְנָזָיו

ד. תְּבַקֵּשׁ לָךְ גְּדוֹלוֹת? אַל תְּבַקֵּשׁ
לְהַגִּיעַ בְּקָנֶיךָ שְׁחוּזָיו ד)

ה. גְּבִיר אָחַז לְבָבוֹת לַאֲחֻזָּה
שְׂמַח לִבִּי וְאַתָּה מֵאֲחוּזָיו

ו. גְּבִיר גָּבַר וּבָזַז הַחֲמֻדוֹת
וְהָיוּ כָל־כְּלִי חֶמְדָּה בְּזוּזָיו ה)

ז. וְקָנָה כָל־יְקָר בִּיקָר אֲהָבָיו
וְכָל־רֵעַ בְּדוֹדָיו לֹא בְזוּזָיו ו)

הערות רשד״ל

א) המשורר מכנה עצמו בשם אסף המשורר משבט לוי.
ב) ענקי פניניו.
ג) אסף אומר כן ללבו, ומדמה ר׳ חלפון ללבנון.
ד) להגיע בקנים שלך לחרבות שחוזות שלו.
ה) כי הוא בוז אותם.
ו) ולא בדינרין.

ח. אֲשֶׁר לוֹ יִשְׁאֲלוּ מֶנּוּ קְרָבָיו
וְדַם לִבּוֹ, יְהָבָהוּ לְמַזָּיו א)

ט. וְאַף כִּי יִשְׁאֲלוּ גֶשֶׁם נְדָבוֹת
הֲיִמָּנַע? וְהוּא עֹשֶׂה חֲזִיזָיו

י. וְנַפְשׁוֹ יָדְעָה רֶמֶז לְבָבוֹת
וְגָלְאוּ הַלְּבָבוֹת מֵרְמָזָיו

יא. וְיָדַע מִתְּמוֹלוֹ מָחֳרָתוֹ
וְגִלָּה מַחֲבוֹאֵי יָם וְרָזָיו

יב. וְרָץ גַּלְגַּל וְהוּא הוֹלֵךְ לְאִטּוֹ
וְנִצַּח בַּעֲצָלָיו אֶת־זְרִיזָיו ב)

יג. וְלוּ יָצָא לְמִלְחֶמֶת זְמַנּוֹ
בְּחֶרֶב, נִכְנְעוּ לוֹ כָּל־עֲזוּזָיו

יד. אֲבָל נִלְחַם בְּמַטֶּה אוֹ בְשֵׁבֶט
עֲדֵי נָקַב בְּמַטָּיו רֹאשׁ פְּרָזָיו

טו. אֲהָהּ מָה אֶעֱשֶׂה־לּוֹ? כִּי כְנַעַן
מְחוֹז חֶפְצִי, וּמִצְרַיִם מְחוֹזָיו

טז. אֱמוֹר לְנִדּוֹד וְיֵרֶף מִקְּרָבּוֹ ג)
וְאַל יַשְׁלֵט עֲלֵי נַפְשִׁי רְגָזָיו

יז. וּמוֹקֵד אַהֲבָה יַשְׁקִיט לְהָבָיו
וְאוּלַי יִתְּנוּ פוּגָה מְחָזָיו ד).

הערות רשד״ל

א) אם היו שואלים ממנו קרביו ודם לבו, לא היה ממאן והיה נותן דמו לשו[?]ביס זים אותו.

ב) הגלגל רץ, ור׳ חלפון הולך לאט, ואע״פ כן ר׳ חלפון מנצח בעצליו את זריזי של הגלגל.

ג) ממלחמתו.

ד) לשון מחזה (ומשפטו מחזיו) והנה נתרצה המשורר להתעכב זמן מה אצל ר׳ חלפון.

כב

ברמיאטה, תשובה למכתב ר׳ נתן בר שמואל החבר סופר הישיבה בעיר מצרים, ועיין למטה זמרת ה׳.

א. הֲפָשַׁט הַזְּמָן בִּגְדֵי חֲרָדוֹת
וְלָבַשׁ אֶת בְּגָדָיו הַחֲמוּדוֹת א) ?
ב. וְלָבְשָׁה הָאֲדָמָה שֵׁשׁ וְרִקְמָה
וְעָשְׂתָה מִשְׁבְּצוֹת זָהָב רְפִידוֹת
ג. וְכֹל מִזְרַע יְאוֹר תַּשְׁבֵּץ, כְּאִלּוּ
גְּאוֹת גֹּשֶׁן בְּחֹשֶׁן הֵם אֲפוּדוֹת
ד. וּמַרְבַדֵּי גְּאוֹת מִדְבָּר חֲטוּבוֹת
וְרַעֲמְסֵס וּפִתֹם פַּז רְבוּדוֹת
ה. וְשָׂדֶה עַל שְׂפַת הַיְאֹר וְשָׁדוֹת
צְבָאוֹת הֵם, אֲבָל שֶׁהֵם כְּבֵדוֹת ב)
ו. יְדֵיהֶם כָּבְדוּ מִן הַצְּמִידִים
וְצָרוּ צַעֲדֵיהֶם בַּצְּעָדוֹת
ז. לֵב יִפְתֶּה וְיִשְׁכַּח אֶת־זְקֻנָיו
וְיִזְכּוֹר עוֹד יְלָדִים אוֹ יְלָדוֹת

הערות רשד״ל

והוא מבקש מן . נ״ד (מן הנסיעה הדוחקת אותו לעלות לא״י) שלא יקצוף עליו על התמהמהו, והוא מבקש ממ״ד האהבה שישקיט להבין, והוא מקוה שאו״י חראה פניו של ר׳ חלפון (כשבתו אצלו שמן מה) יתן פוגה למוקד אהבתו.

א) המשורר מצייר בארו מצרים כגן עדן, מפני שיש בתובה ר׳ נתן.

ב) על שפת היאור נשים יפות כצבאות השדה, אלא שאינן קלות כצבי, אלא כבדות, אם מחמת בשר, ואם לרוב ההכשיטין שעליהן וכמו שמפרש ותלך.

ח. בְּגַן־עֵדֶן בְּמִצְרַיִם בְּפִישׁוֹן
בְּגַנּוֹת עַל־שְׂפַת נָהָר וְשָׂדוֹת

ט. וְהַקָּמוֹת א) יְרַקְרַקּוֹת אֲדֻמּוֹת
וְלִרְקָמוֹת מְלֻבָּשׁוֹת בְּגָדוֹת

י. וְרוּחַ יָם תְּנִיפֵמוֹ, וְנִרְאוּ
כְּמוֹ מִשְׁתַּחֲוֹת אֶל־אֵל וּמוֹדוֹת

יא. כְּהִשְׁתַּחֲוֹת אֲחִי מוּסָר לְיַד־שָׂר
אֲשֶׁר כָּל־דַּבְּרוֹת פִּיהוּ נְגִידוֹת ב)

יב. לְרַב נָתָן אֲשֶׁר נָתַן נְאוֹתָן
כְּגַן בִּיתָן וּבֵית חָתָן שְׁקוּדוֹת ג)

יג. נְזִיר אֶחָיו אֲשֶׁר שִׂיחָיו שְׁלָחָיו ד)
כְּלַפִּידוֹת וְשַׁלְהֶבֶת פְּלָדוֹת

יד. וְצִיר נֶאֱמָן לְשֹׁלְחָיו כִּי יְחַוֶּה
צְפוּן לִבָּם כְּיוֹדֵעַ עֲתִידוֹת

טו. וְחָכָם לֹא עֲמֻקּוֹהוּ סְתוּמוֹת
לְכֹל יָבֹא לְנַסּוֹתוֹ בְּחִידוֹת

טז. וְלוּ הַדּוֹר כְּדַי יִהְיֶה לְנָבִיא
אֲזַי נִבָּא וְנִקְרָא אִישׁ חֲמוּדוֹת

יז. אֲבַקֵּשׁ לַעֲבוֹר נַהֲרֵי שְׁבָחָיו
וְאֶמְצָא מַעְבְּרוֹת הַנְּגִיב לְכוּדוֹת

הערות רשד״ל

א) התבואה המחוברת לקרקע. ובכ״י והקומות.

ב) הקמות נראות כמשתחוות, כמו שישתחוה כל בעל מוסר לר׳ נתן.

ג) שהרחוקים שוקדים ובאים למצרים (כאלו היא גן ביתן ובית חתן) למען ראות את ר׳ נתן. וגם הייתי יכול להגיה פקודות, אלא שהמלה הזאת כבר באה בשירה הזאת פעם אחרת.

ד) דבריו הם חרבותיו.

יח. וְאָבֹא יַרְכְּתֵי מִקְרָא וּמִדְרָשׁ
וְאֶמְצָאֵם מְחֻפָּשׂוֹת א) שְׁדוּדוֹת
יט. וְאֶרְדֹּף אַחֲרֵי דָבָר מְחֻדָּשׁ
כְּרֹדֵף אַחֲרֵי שָׁוְא אֲבֵדוֹת
כ. שֶׁבָּא מֵרַעְיוֹנָיו נָפְלָה בָּם ב)
וְלֹא הִשְׁאִיר לְבִלְעָדָיו שְׂרִידוֹת
כא. עֲלֵי רֹאשׁוֹ עֲדִי נֵזֶר וְעֵדוּת ג)
וּבִלְשׁוֹנוֹ חֲלִי חֻקִּים וְעֵדוֹת
כב. אֲרֶה לְךָ מִפְּרִי פִיהוּ תְּעוּדוֹת
וְקַח לְךָ מִפְּרִי יָדָיו סְעוּדוֹת
כג. כְּלִיל רָאשֵׁי אֲשֶׁר נַפְשׁוֹ בְנַפְשִׁי
מְחֻבָּרוֹת, וְגַפֵּיהֶן פְּרוּדוֹת ד)
כד. תְּבֹרַכְנָה סְפִינוֹת עָבְרוּ בִי
וְכַנְפֵיהֶן כְּכַנְפֵי הַחֲסִידוֹת
כה. וְאָשׁוּט אַחֲרֵי אַרְצוֹת אֲבוֹתַי
עֲדֵי יִהְיוּ בְכַף רַגְלַי מְדוּדוֹת
כו. אֲשֶׁר לִרְאוֹת הֲדָרוֹ קִרְבוֹנִי
וְלִרְאוֹת מִשְׁכְּנוֹתָיו הַיְדִידוֹת
כז. גְּבִירִי! הֶעֱטַרְתָּנִי בַּעֲטָרוֹת
גְּזָרֶיךָ, אֲשֶׁר־הֵם לְךָ יְסוֹדוֹת
כח. עֲטָרוֹת הֵם לְזוּלָתְךָ טְפֵלוֹת
וּמוּסָפוֹת, וְהֵם עִמְּךָ תְּמִידוֹת

הערות רשד״ל

א) מן איך נחפשו עשו.
ב) כן ותפול שבא ותקחם, גדוד רעיוניו נפל על החרוצים ולקחם.
ג) ענין פאר (מלכים ב׳ י״א י״ב).
ד) הגופות נפרדות והנפשות מתחברות.

כט. קְחָה שִׁירוֹת · קְחָה זִמְרַת זְמִירוֹת
אֲשֶׁר מִמַּעֲלָלֶיךָ לְמֵדוֹת
ל. יַעַנְדוּךָ יַעֲנַק הַשִּׁיר, וְלֹא כֵן
אֲבָל הֵם בַּעֲנַק שִׁמְךָ יַעֲנוּדוֹת א)
לא. וְאִם אֶמְעַל בְּשִׁיר קָדְשֵׁי יְיָ
אֲשֶׁר לִשְׁמוֹ תְּהִלּוֹתַי פְּקוּדוֹת
לב. וְהִקְדַּשְׁתִּים וְהִבְדַּלְתִּים וְשַׂמְתִּים
מִקְרָאוֹת לְאֵל יָחִיד יְחִידוֹת
לג. וְהִתַּרְתִּים לְעֵת כְּזֹאת לְבָנָיו
וְלִמּוּדָיו, לְתִשְׁבָּחוֹת וְתוֹדוֹת
לד. וְהוּא רַחוּם וְלוֹ נָאֶה לְכַפֵּר
וְאוֹדֶה לוֹ וְלוֹ נָאֶה לְהוֹדוֹת.

כג

בדמיאטה, לר׳ חלפון הלוי, אשר היה בעזרו להכין דרכו למצרים.

א. לְבִּי מְעִירִי   לַעֲלוֹת לְבֵית קָדְשִׁי וְעִירִי

ב. אֵל רָם וְנָאוֹר   לִבּוֹת בְּאוֹתוֹתָיו תְּמֵהִים
כִּי שָׁב לְאָחוֹר   צֵל מַעֲלוֹת בִּדְבַר אֱלֹהִים
וַיַּשְׁק שִׁיחוֹר   הָרֵי סְפָרַד הַגְּבֹהִים ב)

הערות רשד״ל

א) שירותי באות אליך לענור אותך ענק שיר, אבל באמת אין הדבר כן, אך שמך המפואר הוא ענק ופאר לשירותי, ולא שירותי פאר לך.

ב) ר׳ חלפון המצרי היה לעזר לר׳ יהודה הספרדי, כאלו יאור מצרים השקה הרי ספרד. והמשורר מזכיר זה בכלל נפלאות ה׳ שהלבבות תמהים עליהם, כגון חזרת שמש אחורנית בימי חזקיה.

הוּא מְאַדִּירִי   עַד אֶעֱמֹד בִּמְקוֹם דְּבִירִי

ג. מִי יַעֲזָר־לִי   אִם אֵין בְּחִיר שֵׁבֶט אֲבֹתָי א)?

חֶלְקִי וְחַבְלִי   נָפַל בְּמִבְחַר מִשְׁפְּחוֹתָי

מוּשִׁי וּמַחְלִי   מִתְרוֹנְנִים שִׁיר מַעֲלוֹתָי.

לוּלֵא בְחִירִי   שֵׁבֶט קְהָת הוֹלֵךְ עֲרִירִי

ד. כָּל־שַׂר לְמִינוֹ   יִשָּׂא חֲלִיפוֹת שִׁיר לְחַלְפוֹן

דּוֹרֵשׁ רְצוֹנוֹ   יִמְצָא שְׁלוֹם תֵּימָן וְצָפוֹן

פּוֹגֵשׁ חֲרוֹנוֹ   יִפְגּוֹשׁ עֲלֵי אֹרַח שְׁפִיפוֹן

כִּי הוּא כְפִירִי   יוֹם צַר, וְיוֹם שִׂמְחָה זְמִירִי

ה. גַּן שַׁעֲשׁוּעַי   פַּרְדֵּס כְּפָרִים עִם נְרָדִים

צִמְחוֹ וְרֵעַי   כִּי אֵין יְדֵי חַלְפוֹן כְּבֵדִים

צָלְחוּ נְטָעַי   וַיִּתְּנוּ מִינֵי מְגָדִים

בְּשֵׂם קְצִירִי   גַּם אַשְׁכְּלוֹת כֹּפֶר בְּצִירִי

ו. חַלְפוֹן מִקְרָא   מַחֲלִיף אֲנָחָה בַּהֲנָחָה

יוֹם שֹׁד וְצָרָה   הָפַךְ לְיוֹם מִשְׁתֶּה וְשִׂמְחָה

תּוֹדָה וְזִמְרָה   אָז קִדְּמוּ פָנָיו בְּמִנְחָה

צוֹם הָעֲשִׂירִי   חַגִּי בְּקֶרֶב חַלְפוֹן גְּבִירִי ב).

כד

בהיותו בספינה על יאור מצרים לעלות לאדמת הקדש.

א. אֱלֹהַי, פִּלְאֲךָ דּוֹר דּוֹר יְרַחֵשׁ
וּמִפִּי אָב לְבָנִים לֹא יְכֻחָשׁ

הערות רשד"ל

א) כי ר' חלפון גם הוא לוי.

ב) נראה שכתב השיר הזה באחד עשר בטבת, סמוך לנסיעתו מדמיאטה, והוא אומר כי צום העשירי היה לו לששון ולשמחה וליום חג, להיותו אצל ר' חלפון, ואולי בלילה אחר התענית עשה לו סעודה גדולה לכבודו קודם נסיעתו.

ב. וְזֶה הַיְאֹר לָעֵד, כִּי דָם הֲפַכְתּוֹ
בְּלֹא לַהַט וְלֹא קֶסֶם וְנַחַשׁ
ג. אֲבָל שִׁמְךָ בְּיַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
וְהַמַּטֶּה אֲשֶׁר נֶהְפַּךְ לְנָחָשׁ
ד. הֱיֵה עֵזֶר לְעֶבֶד הֶאֱמִין בָּךְ
וְלִרְאוֹת אֶת־מְקוֹמוֹת פִּלְאֲךָ חָשׁ.

כה

אולי בהיותו על נהר נילום.

א. נָטָה בִי אֱלֵי צֹעַן וְיַם סוּף וְהַר חוֹרֵב א)
וְאֶסֹּב אֱלֵי שִׁילֹה וְאֶל תֵּל דְּבִיר חָרֵב ב)
ב. וְאֵלֵךְ אֱלֵי מַסְּעֵי אֲרוֹן הַבְּרִית, עַד־כִּי
אֲלַחֵךְ עֲפַר קִבְרוֹ אֲשֶׁר מִדְּבַשׁ עָרֵב ג)
ג. וְאֶרְאֶה נְוֵה גָאוֹנָה אֲשֶׁר שָׁכְחָה קִנָּהּ
וְגֹרְשׁוּ בְּנֵי יוֹנָה וְשָׁכְנוּ בְּנֵי עוֹרֵב.

הערות רשד״ל

א) נטה בי ענינו נטה עמי, ונראה שהדבור מוסב לנילוס שהיה הולך בו מדמיאטא למצרים; ומה שאמר והר חורב, לאו דוקא, כי על הנהר לא ילך להר סיני, אך הכוונה ואח״כ אלך להר סיני. ואולי להיות היאור הולך בדמיאטה דרך עקלתון, בחר במלת נטה.

ב) ואסב אלי שילה נקדתי בסגול ודגש אחריו על דרך ויסב מאצלו אל מול אחר הוא נפעל, וענינו נטיה ועקירה ללכת למקום אחר, ואיננו ענין הקפה.

ג) עפר קברו של ארון, מקום ששם ארון נגנז.

כו

ממצרים אל הנ"ל.

א. יְפֵי קוֹל קַדְּמוּ כְּנּוֹר לְיָפוֹת א)
וְשָׁרִים אַחֲרֵי נֹגְנִים חֲלִיפוֹת
ב. עֲלָמוֹת לַעֲלָמוֹת נַעֲלָמוֹת
וְנִשְׁקָפוֹת בְּעַד אֶשְׁנָב וְצוֹפוֹת ב)
ג. בְּתוּלוֹת לָמְדוּ מִכַּת בְּתוֹאֵ?
קְדוֹשׁוֹת טְהֹרַת לִבּוֹת וְגוּפוֹת
ד. אֲבָל כִּי מָשְׁכוּ קֶשֶׁת לְתֻמָּם ג)
וְהָרְגוּ אִישׁ, וְהֵם זַכּוֹת וְחַפּוֹת
ה. אֲשֶׁר לֹא שָׁאֲלוּ לִקְרָב חֲרָבוֹת
וְדָיִם בִּזְרוֹעוֹת הַחֲשׂוּכוֹת
ו. וְאֵיךְ נָשְׂאוּ צְמִידִים אוֹ צְעָדוֹת?
עֲצֵלוֹת מִנְּשׂוֹא עַפְעַף יְעֵפוֹת

הערות רשד"ל

א) בשירה הזאת המשורר בא לספר תהלות איש חכם, והוא מתחיל בשבח הבתולות היפות; והקשר בין שני הענינים הוא (לדעתי) במה שהוא אומר כי הבתולות היפות טורפות הלבבות, והוא אומר כי יש לשאול אם הן חייבות לשלם את הטרפות אשר טרפו, או אם הן פטורות מפני שעשו זה להנקם מן העינים שנזונו מראייתן. ואחר שהעיר הספק הזה, הוא אומר כי ראוי לשאול התרת הספק מהדיין הזה אשר הוא חכם מכל האדם.

ב) אתם המשוררים בעלי קול יפה בואו לכבד הבתולות היפות בשיר ובכנור, ויבאו המשוררים אחרי המנגנים, חליפות, כלומר זה אחר זה ויזמרו מן זמר הנקרא עלמות, לכבוד הנערות הצנועות היושבות פנימה, ורק נשקפות בעד האשנב.

ג) בלא כוונה להזיק, אלא בהביטן בעד האשנב מוחצות והורגות את רואיהן.

ז. וְלוּ נָשְׂאוּ אֱלֵי חַמָּה פְּנֵיהֶם
אֲזַי עָזְבוּ פְּנֵי חַמָּה שְׁזוּפוֹת א)

ח. וְתֹאמַרְנָה יְהִי חֹשֶׁךְ, יְהִי אוֹר,
בְּאוֹר פָּנִים וּבִשְׁחוֹר מַחְלָפוֹת ב)

ט. וְכֻתֳּנוֹת כְּאוֹר חֶבְרָה לְבוּשׁוֹת
בְּלֵיל שֵׂעָר כְּלֵיל פֵּרוּד צְנוּפוֹת ג)

י. מְאוֹרוֹת נָתְנוּ לִבִּי רְקִיעִים
תְּסוֹבֵבְנָה עֲלֵי כִימָה ד) תְּקוּפוֹת

יא. וְיֵשׁ לִשְׁגּוֹת בְּרַכּוֹת וַעֲנֻגּוֹת
וּפוֹרִיּוֹת עֲבֻתּוֹת וַעֲנֵפוֹת ה)

יב. וּפִיפִיּוֹת יְפֵה־פִיּוֹת אֲדֻמּוֹת
עֲלֵי טוּרֵי בְּדֹלְחִים רְצוּפוֹת ו)

הערות רשד״ל

א) ואיך יתכן שתהיינה נושאות חרבות? והלא לא יובן אפילו איך הן נושאות צמידים או צערות, אחר שברוב צניעותן הן עצלות ויעפות כל כך שאינן נושאות אפי׳ עפעפי עיניהן. כי אמנם אם היו נושאות עיניהן לשום בריה לא היתה לה תקומה לפניהן, כי כל מקום שנותנות עיניהן בו מיד נשרף, ואפילו החמה אם היו מסתכלות בה, היו פניה משחירות כאיש אשר שזפתו השמש.

ב) באור פניהן אומרות יהי אור, ובשחרות שערן אומרות יהי חשך.

ג) הן לבושות כתנות יפות כאור חברת הידידים שהיותם בחברה הוא להם אורה ושמחה; וצנופות בשער שחור כשחרות ליל פרידת החברים והאוהבים, שפרידתם שחורה ומרה להם עד מאד.

ד) המאורות האלה (היפות הדומות למאורות) אשר נתנו לבי כמו רקיעים, כלומר שהן קבועות בלבי כמו שהכוכב קבוע בגלגל הם מקיפים תקופתם למעלה מכימה, כלומר מעלתם למעלה מכוכבי אל, בן נ״ל.

ה) אפשר לטעות ולהחליף זו בזו, בתולה יפה רכה ועגוגה. וגפן פוריה וענפה, או גפן אחרת עבתה ורעננה.

ו) אותן היפות יש להן פה אדום, ושנים לבנות הדומות לטורי אבנים יקרות.

יג. לְאַט בְּמַשְׂקִרוֹת וּמְשַׂקְּרוֹת לִי
לְאַט כָּהֵן וְלוּ הָיוּ חֲנֵפוֹת א)

יד. מְקַבְּלוֹת בְּתַפּוּחַ וְרִמּוֹן ב)
וְשׁוֹשַׁנִּים וַעֲלֵיהֶם תְּרוּפוֹת ג)

טו. וּמָה אֹמַר בְּהוֹד קוֹמָהּ כְּתָמָר
וְהָרוּחַ יְנִיעֶהָ תְּנוּפוֹת ד)

טז. רְאֵה כִּי נִטְרְפוּ לִבּוֹת לְקָחוּם ה)
שְׁאַל הֲיִשָּׁלְמוּ אֶת־הַטְּרֵפוֹת

יז. וְאִם לָקְחוּ גְּנֹב צִיצַת לְחָיֵיהֶם
אֲשֶׁר הָיוּ בְּעֵינֵינוּ קְטוּפוֹת

יח. שְׁאַל חָבֵר, שְׁאַל דַּיָּן, שְׁאַל רַב
אֲשֶׁר פֵּרֵשׁ לְכָל־חָכְמָה כְּנָפוֹת

יט. לְבֶן־צִיּוֹן שְׁאַל דִּינֵי נְפָשׁוֹת
וְתִמְצָא אִמְרוֹת הָאֵל צְרוּפוֹת

כ. וְעַל לֵב־אַהֲרֹן אוּרִים לְהוֹרוֹת
וּבִשְׁהַם אֲשֶׁר עַל־הַכְּתֵפוֹת

הערות רשד"ל

א) אל תקצף, לבי! על אלה המביטות אלי מן האשנב, כאלו אהבוני, ואח"כ משקרות לי, כי רק במקרה הביטו בי, ולא מאהבה, וכמו שאמר למעלה כי משכו קשת לתמם. אל תקצף, אך סלח להן, ואפילו לא הביטו אלי במקרה, ואפילו אם היו חנפות, ומתכוונות לרמות אותי, סלח להן ונהג עמהן לאט, כי די לך מה שהתענגת ברגע ההוא אשר פנו אליך עיניהן, כן נ"ל.

ב) רמז לשדים.

ג) מראה פניהם צח ואדום כשושנים, והעלים של השושנים הם טובים לרפואה, כלומר ראיית פניהם נותנת חיים.

ד) קומתן יפה כתמר, והיא אמנם מתנועעת הנה והנה כענפי אילן אשר תטרפם הרוח.

ה) הלבבות שהיפות לקחו ולכדו אותן בעיניהן, הם כנטרפים.

כא. מְשָׁחוֹ הַיְקָר רֵאשִׁית שְׁמָנָיו
וְעָזַב לַחֲבֵרָיו הָעֲדִיפוֹת

כב. חֲבֵרִים הֵם לְשֵׁם, אַךְ אִם תְּבַקְשֵׁם
מְצָאתָם פַּעֲרוֹת נֶגֶב וְסוּפוֹת

כג. וְיָדְעִי שִׁבֳּלָיו הֵם הַמְּלֵאוֹת
הֲיִרְצוּ שִׁבֳּלֵיהֶם הַשְּׁדוּפוֹת?

כד. וְלוֹ עִם מַלְאֲכֵי מָוֶת קְרָבוֹת
וְחַרְבוֹתָיו לְמוּל חַרְבָּם שְׁלוּפוֹת

כה. וְכִמְעַט יַעְצֹר נֶגֶף כְּאַהֲרֹן
וְיָשִׁיב הַנְּשָׁמוֹת הַנְּגוּפוֹת

כו. בְּמֶרְקָחָיו וּבִבְשָׂמָיו וְסַמָּיו
וְנִכְבָּדוֹת אֲשֶׁר מִפִּיו נְטוּפוֹת

כז. זְכַרְתִּיהוּ, וּמוֹרָשֵׁי לְבָבִי
כְּיוֹנִים מִפְּנֵי הַנֵּץ רְדוּפוֹת

כח. וְכָתַבְתִּי, וְאַנְחוֹתַי לְזִכְרוֹ
דְּמֵי לִבִּי עֲלֵי פָנַי מְצִיפוֹת

כט. אֱלֵי צִיּוֹן וּבָנֶיהָ לְבָבִי
כְּמוֹ צִיּוֹת אֱלֵי מַיִם עֲיֵפוֹת

ל. חֲמִשָּׁה חָבְרוּ חֶבְרַת בְּנֵי־עָשׁ א)
וְנֶגְדָּם כִּתְּרוֹת עַיִשׁ כְּפוּפוֹת ב)

הערות רשד"ל

א) אולי הכוונה על ירושלים וארבע ערים אחרות בא"י, אשר עם היותן בלתי קרובות זו לזו, הרי כולן קדושה אחת, כמו כוכבי עש שהם רחוקים זה מזה, ובכ"ז לקונסטי־לאציון אחת יחשבו. ואמרתי כי בני עש רחוקים זה מזה, כי כן רמז ר' משה בן עזרא בתרשיש שלו (שער א' אות ע"ן), וכן מפורש שם בפירוש הערבי.

ב) כי מעלתן למעלה מכוכבי אל.

לא. הֲלֹא אֵלֵךְ וְאֵרָאֶה וְאֶרְאֵם
וְאֶזְרַע הַתְּשׁוּקוֹת הָאֲסוּפוֹת

לב. אֲשֶׁר אוֹחִיל כְּלוֹתָם אוֹ בְלוֹתָם
וְאֶמְצָאֵם בְּכָל־יוֹם מַעֲדִיפוֹת

לג. הֲמִצְרַיִם תְּכִילֵנִי? וְנַפְשִׁי
וְזִמּוֹתַי לְהַר צִיּוֹן צְנוּפוֹת א)

לד. אֲבָנָיו מִשְׁבִיב לִבִּי שְׂרוּפוֹת
וַעֲפָרוֹתָיו בְּמֵי דִמְעִי גְרוּפוֹת

לה. בְּיוֹם אֵלֵךְ לְנַחֵם עִקְּבוֹתָיו
בְּרֹאשׁ חָפוּי וְרַגְלַיִם יְחֵפוֹת—

לו. דְּמָעַי נֶחְפָּזוּ טֶרֶם כְּתָבִי
וּבִידֵי הָאֲנָחוֹת הֵם דְּחוּפוֹת ב)

לז. דְּמָעוֹת יִגְבְּרוּ לִהְיוֹת כְּנִדְבוֹת
יְמִינְךָ קְשׁוּרוֹת וַעֲטוּפוֹת ג)

לח. נְעִימוֹת יָרְךָ שָׂדֶה וְשִׁדּוֹת
וְכִנּוֹרוֹת וְצִנּוֹרוֹת וְעוֹפוֹת ד)

הערות רשד״ל

א) נופות, לשון צנוף יצנפך, שענינו סביב.

ב) עתה בכתבי אליך, דמעי נחפזים לרדת מעיני במרוצה, יותר ממרוצת ידי בכתבי, כי אמנם דמעי דחופים על ידי אנחותי.

ג) לשון והיה העטופים ללבן והקשורים ליעקב.

ד) ירכיך נעימים, ונמשלו לנשים יפות ולכנורות ולפלגי מים ולזמר הצפרים. הענינים האלה הם ראשי ההנאות אצל משוררי ישמעאל (והן ההנאות אשר הבטיח כדמד לעושי רצונו), וקרוב לזה שורר רמב״ע:

יְפֵה תֹאַר וְכוֹס יַיִן וְגַנָּה וְזֶמֶר עוֹף וְקוֹל מֵימֵי תְעָלָה
צֳרִי חוֹשֵׁק וְגִיל דּוֹאֵג וְשִׁיר נָד וְעֹשֶׁר רָשׁ וְלַחוֹלֶה תְּעָלָה

כיזכר ההנאות הנזכרות הן רפואה להושק וגיל לדואג ושיר לנע ונד סוערו ועושר [illegible] ורפואה לחולה.

לט. תְּשַׁלֵּמְנָה לָךְ הַשָּׂר שְׁלוֹמוֹת
מְרֻבָּבוֹת כְּפוּלוֹת מַאֲלִיפוֹת א).

כז

המשורר מספר תהלות מצרים, ואומר
כי עם כל זה מעלת א״י גדולה ממנה ב).

א. לְמִצְרַיִם עֲלֵי כָל־עִיר תְּהִלָּה
אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־אֵל שָׁם תְּחִלָּה
ב. וְשָׁמָּה נִטְּעָה גֶּפֶן בְּחוּרָה
וְהָיוּ אַשְׁכְּלוֹתֶיהָ סְגֻלָּה
ג. וְשָׁם נוֹלְדוּ שְׁלוּחֵי אֵל, וְהָיוּ
שְׁלוּחֵי אֵל כְּבֵין חָתָן וְכַלָּה
ד. וְשָׁם יָרַד כְּבוֹד הָאֵל וְהָלַךְ
בְּעַמּוּד אֵשׁ וְעָנָן וַחֲתֻלָּה
ה. וְשָׁמָּה נַעֲשָׂה קָרְבַּן יְיָ
וְנִתַּן דַּם בְּרִית וַיְהִי גְאֻלָּה
ו. וְשָׁמָּה מַעֲמַד מֹשֶׁה לְהַעְתִּיר
וְאֵין מַעֲמָד כְּמוֹ זֶה לַתְּפִלָּה
ז. וְיִשְׂרָאֵל לְמִצְרַיִם וּבָבֶל
שְׁלִישִׁיָּה וּבֵינוֹתָם מְסִלָּה

הערות רשד״ל

א) נעימות ידך וחסדיך הם יתנו לך בשברך שלומות הרובבות.

ב) מאסף הדיואן אומר בהפך, שעשה השיר הזה בשבח מצרים, ונגד מי שתפש אותו על שהלך שם, עם היותו משתוקק לא״י.

ח. וּמִזְבֵּחַ לְאֵל הָיָה בְתוֹכָהּ
לְרוֹמֵם אֶת־שְׁמוֹ עַל כָּל־תְּהִלָּה

ט. וְהָאוֹתוֹת וְהַמּוֹפְתִים וְהַשֵּׁם
אֲשֶׁר עוֹלָם בְּהוֹד זִכְרוֹ מְמֻלָּא

י. וְגַם מִנַּהֲרֵי עֵדֶן נְהָרָהּ
וְטוּב אַרְצָהּ בְּגַן עֵדֶן מְסֻלָּא א)

יא. חֲקַרְנוּהָ וְכֵן הִיא, אַךְ לְבָבִי
יְמָאֵן לִמְרַפְּאִים עַל־נִקְלָה ב)

יב. וְאֵדַע כִּי שְׁכִינָה נָטְתָה שָּׁם
כְּאֹרֵחַ לְצֵל אַלּוֹן וְאֵלָה

יג. וְעִם שָׁלֵם וְצִיּוֹן הִיא כְאֶזְרָח
וְשָׁם תּוֹרָה וְשָׁמָּה הַגְּדֻלָּה

יד. מְקוֹם הַדִּין מְקוֹם הָרַחֲמִים שָׁם
וְשָׁם יָחֵל אֱנוֹשׁ לִשְׁבֹּר פְּעֻלָּה

טו. וְהַר נִקְרָא לְאֵל הַר נַחֲלָתוֹ
וְהִפְרִישׁוֹ לְהַקְדִּישׁוֹ כְּחַלָּה

טז. וְיֵרֵד מִקְּדֻשָּׁתָהּ לְבָבֶל
וּמִצְרַיִם . . . . ג)

הערות רשד״ל

א) מן המסלאים בפז, נמשל לגן עדן, ככתוב כגן ה׳ כארץ מצרים.

ב) אלה המיעצים אותו שיתיַשב במצרים הם רופאי אליל המרפאים השבר על נקלה, לאמר שלום שלום, ואין שלום, כי אמת שנגלתה השכינה במצרים, אך לא היה זה אלא דרך עראי, לא דרך קבע כאשר היה בא״י, וכמו שמפרש והולך.

ג) כוונת הבית הזה נ״ל שהוא כי מי שיושב בא״י ועוקר דירתו משם ויורד מקדושתה לבבל או למצרים, לא טוב עושה [illegible] י אנשי מצרים מחקו המלות ההן אשר לא לכבוד לארצם.

יז. אֲבָל אִישׁ יַעֲלֶה מִכָּל אֲרָצוֹת
אֱלֵיהֶן, מַעֲלָה הִיא לוֹ מְעֻלָּה א)

יח. וְלָמָּה יִלְעֲגוּ עָלַי מְלִיצִים ?
וְלָמָּה אֶהְיֶה לָהֶם לְמִלָּה ?

יט. אֲשֶׁר אִם הֵם בְּדַת־אֵל מַאֲמִינִים
אֲדִינֵמוֹ בְּתוֹרַת הַקְּהִלָּה ב)

כ. וְאִם לֹא יַאֲמִינוּ הֵן מְחִיצָּה ג)
וְאֵין בֵּינִי וּבֵינֵיהֶם נְחָלָה ד).

כח

במדבר מצרים.

א. צְנָפַנִי זְמָן אֶל מִדְבְּרֵי נֹף
אֱמוֹר לִזְמָן יְטַלְטֵל עוֹד וְיִצְנֹף

ב. עֲדֵי כִּי אֶחֱזֶה מִדְבַּר יְהוּדָה
וְאָבֹא יַרְכְּתֵי צָפוֹן יְפֵה נוֹף

ג. וְאֶעְטֶה שָׁם יְקָר מִשֵּׁם אֱלֹהַי
וְאֶלְבַּשׁ אֶת־פְּאֵר קָדְשׁוֹ וְאֶצְנֹף.

הערות רשד"ל

א) אבל מי ששרוי באחת מכל שאר ארצות ועולה למצרים או לבבל, מעלה היא לו.

ב) אולי הכוונה על הקהל שהלכו למצרים נגד מצות ה' (ירמיה מ"ב).

ג) הנה ביני וביניהם מחיצה. ביני וביניהם אשר בסוגר עומדים במקום שנים (כן פירש תלמידי ר' יהודה אריה אוסימו).

ד) ואין לי חלק ונחלה עמהם. כך הגיה וכך פירש תלמידי הבחור המשכיל ר' אברהם חי כיינסטר. והנה המשורר התיר לעצמו לומר נְחָלָה במקום נַחֲלָה (אולי בעבור תרבוי נְחָלוֹת).

מחלקה ב.

שירי כנסת ישראל בגלות.

א

דברי כנסת ישראל לאלהיה.

א. יְדִידִי! הֲשָׁכַחְתָּ חֲנוֹתְךָ בְּבֵין שָׁדַי?
וְלָמָּה מְכַרְתָּנִי צְמִיתוּת לְמַעֲבִידָי?

ב. הֲלֹא אָז בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה רָדַפְתִּיךָ
וְשֵׂעִיר וְהַר פָּארָן וְסִינַי וְסִין עֵדַי

ג. וְהָיוּ לְךָ דוֹדַי וְהָיָה רְצוֹנְךָ בִּי
וְאֵיךְ תַּחֲלוֹק עַתָּה כְּבוֹדִי לְבִלְעָדַי?

ד. הְחוּיָה אֱלֵי שֵׂעִיר הֲדוּפָה עֲדֵי קֵדָר
בְּחוּנָה בְּכוּר יָוָן מְעֻנָּה בְּעֹל מָדַי

ה. הֲיֵשׁ בִּלְתְּךָ גוֹאֵל וּבִלְתִּי אֲסִיר תִּקְוָה א)
תְּנָה עֻזְּךָ לִי, כִּי לְךָ אֶתְּנָה דוֹדָי.

הערות רשד״ל

א) היו״ד למדבר בעדו, אין זולתך גואל, ואין זולתי (אין במיני) אסיר תקוה.

ב

נשא קלון על היותו יהודי והיא תהלתו.

א. בְּכָל־לִבִּי, אֱמֶת, וּבְכֹל מְאֹדִי
אֲהַבְתִּיךָ, וּבְגִלּוּיִי וְסוֹדִי

ב. שְׁמָךְ עִמִּי, וְאֵיךְ אֵלֵךְ לְבַדִּי?
וְהוּא דוֹדִי, וְאֵיךְ אֵשֵׁב יְחִידִי?

ג. וְהוּא נֵרִי, וְאֵיךְ יִדְעַךְ מְאוֹרִי?
וְאֵיךְ אֶצְעַן? וְהוּא מִשְׁעָן בְּיָדִי

ד. הֱקִלּוּנִי מְתִים לֹא יָדְעוּ כִּי
קְלוֹנִי עַל־כְּבוֹד שִׁמְךָ כְּבוֹדִי

ה. מְקוֹר חַיַּי! אֲבָרֶכְךָ בְּחַיַּי
וְזִמְרָתִי אֲזַמֶּרְךָ בְּעוֹדִי.

ג

קול כנסת ישראל לנכח ימין האל.

א. י מִין יְיָ! הֲלֹא אַתְּ   הָיִית לְעֵזֶר כְּנֶגְדִּי
ה יךְ תִּטְּשִׁינִי כְּהַיּוֹם   בְּבוֹר מְצוּקוֹת לְבַדִּי? א)

ב. ו מִשְׁאַתִי תְּלָאוֹת   נֶהְפַּךְ לְחֹרֶב לְשַׁדִּי
ד רְשִׁי חֲכָמַי, וְאַל־נָא   אֶקְרָא אֲדוֹנִי לְעַבְדִּי ב)

ג. ה תְעוֹרְרִי לִי כְּמֵאָז   בְּיַד יִשְׁמְעוֹן בְּצַעְדִי
וְתִגְאֲלִי אֶת־אֲסִירֵךְ   מִבֵּית עֲבָדִים וְתִפְדִּי.

הערות רשד״ל

א) היך בה״א כמו בדניאל י׳ י״ז ודברי הימים א׳ י״ג י״ב

ב) הכוונה לישמעאל בן שפחת שרה.

ד

גאולה.

א. יַעֲבוֹר עָלַי רְצוֹנְךָ   כַּאֲשֶׁר עָבַר חֲרוֹנְךָ
ב. הַלְעוֹלָמִים עוֹנִי   יַעֲמוֹד בֵּינִי וּבֵינְךָ ?
ג. נֶעְבִּי מָתַי אֲבַקֵּשׁ   אוֹתְךָ עִמִּי וְאֵינְךָ ?
ד. דָּר בְּכַנְפֵי הַכְּרוּבִים   הַפְּרוּשִׂים עַל־אֲרוֹנְךָ
ה. הֶעֱבַדְתַּנִי לְזָרִים   וַאֲנִי כַּבַּת יְמִינְךָ
ו. גּוֹאֲלִי ! לִגְאוֹל הֲמוֹנַי   רוּם וְהַשְׁקֵף מִמְּעוֹנְךָ .

ה

אהבה.

א. יִיטַב בְּעֵינֶיךָ נְעִים   שִׁירַי וּמֵיטַב מַהֲלָלַי
ב. הַדּוֹד אֲשֶׁר הִרְחִיק נְדוֹד   מֶנִּי לְרוֹעַ מַעֲלָלַי
ג. נַאֲחִזִיק בִּכְנַף יְדִי־־־   דוּתוֹ וְהוּא נוֹרָא וּפֶלִי
ד. דַּי לִי כְּבוֹד שִׁמְךָ וְהוּא   חֶלְקִי לְבַד מִכָּל־עֲמָלִי
ה. הוֹסֵף כְּאָב אוֹסִיף אֱהוֹב   כִּי נִפְלָאָה אַהֲבָתְךָ לִי א)

ו

דברי האל לכנסת ישראל.

א. יֶאְמַץ לְבָבֵךְ וּמוֹעֲדֵךְ יַחֲלִי
מַה־תַּחְשְׁבִי קֵץ שִׁבְיִ וְתִתְבַּהֲלִי ? ב)

הערות רשד״ל

א) הוסף לי מכאובים (אם תרצה) ואני אוסיף לאהוב אותך.

ב) למה את מהרהרת על א׳ הגלות ואומרת מתי יהיה לה קץ וסוף? ועל זה את מתבהלת ונבוכה.

ב. הִתְגַּבְּרִי דַבְּרִי וְשִׁיר חַבְּרִי
כִּי אָהֳלִיבָה שְׁמֵךְ וּבָךְ אָהֳלִי
ג. וּבְזִי דְּבַר לוֹעֲגִים וְאִם שׁוֹאֲגִים
עֶדְרֵךְ לְאַט נַהֲלִי וְהִתְנַהֲלִי א)
ד. הוֹדֵךְ יְעַנֵּךְ וְהוּא אֲשֶׁר יַעֲנֵךְ
הוּא הַצֳּרִי לַכְּאֵב וְהוּא הַחֳלִי
ה. הֵיטַבְתְּ חַסְדֵּךְ בְּיַחֲלֵךְ גּוֹאֲלֵךְ
אַל־תַּחְפְּזִי, תֶּחֱזִי הֲדַר פָּעֳלִי
ו. אִמְרִי לְמִתְאַמְּרִים בְּמֶלֶךְ וְשַׂר
מַלְכִּי קְדוֹשׁ יַעֲקֹב וְצוּר גּוֹאֲלִי.

ז

הוא מואס העולם הזה

והעולם מתנקם ומונע ממנו טובותיו.

א. כְּנִדָּה הָיְתָה תֵבֵל לְפָנַי
בְּיַעַן יָקְרָה נַפְשִׁי בְּעֵינָי
ב. אֲשֶׁר חָלְקָה לְבִלְעָדַי כְּבוּדָהּ
בְּעֵת רָאֲתָה אֲשֶׁר חֶלְקִי יְיָ
ג. הֲתִבְחַר בִּי, וְאָנֹכִי מְשַׂנְאָהּ?
וְאֶבְחַר בָּהּ, וְהִיא מִכְשׁוֹל עֲוֹנָי?
ד. אֲנִי יָבָם וְלֹא אֶחְפֹּץ לְקַחְתָּהּ
וְהִיא חֹלְצָה וְיוֹרֶקֶת בְּפָנָי.

הערות רשד״ל

א) אולי המשורר רומז למדרש אגדה בבראשית ל״ג י״ד (והביאו רש״י) והכוונה: סבלי גלותך בנחת, עד כי לבסוף יעלו מושיעים בהר ציון.

ח

תפלה קצרה על הגאולה.

א. יַד פְּדוּת תִּפְרוֹשׂ לְרוּחַ נְבֻקָה
מִכְּאֵב עַל־אוֹיְבִים הִיא צוֹעָקָה
ב. נָא תְקָרֵב עֵת פְּדוּתִי מִיְדֵי
בַּת־אֱדוֹם עָלַי אֲשֶׁר שֵׁן חָרְקָה א)
ג. אַהֲבָה עוֹרֵר לְמַר־נֶפֶשׁ, אֲשֶׁר
דָּתְךָ תַּחַת לְשׁוֹנוֹ מְתֻקָה.

ט

מאורה.

א. יְרִיעוֹת שְׁלֹמֹה, אֵיךְ בְּתוֹךְ אָהֳלֵי קֵדָר
שְׁנִיתֶם, וְלֹא תֹאַר עֲלֵיכֶם וְלֹא הָדָר
ב. הֲמוֹנִים אֲשֶׁר שָׁכְנוּ לְפָנִים בְּתוֹכֵנוּ
חֲרֵבוֹת עֲזָבוּנוּ וּפֶרֶץ בְּלִי נִגְדָּר
ג. וְהָלְכוּ כְּלֵי קֹדֶשׁ בְּגוֹלָה וְהָיוּ חֹל
וְאֵיךְ תִּשְׁאֲלוּ הָדָר לְשׁוֹשָׁן בְּתוֹךְ דַּרְדַּר
ד. דְּחוּיֵי שְׁכֵנֵיהֶם דְּרוּשֵׁי אֲדוֹנֵיהֶם ב)
לְכֻלָּם בְּשֵׁם יִקָּרֵא וְאִישׁ לֹא יְהִי נֶעְדָּר
ה. הֲדָרָם בְּרִאשׁוֹנָה יְשׁוֹבֵב בְּאַחֲרוֹנָה
וְיָאִיר בְּאוֹר שִׁבְעָה מְאוֹרָם אֲשֶׁר קָדָר.

הערות רשד"ל

א) המליצה הפוכה, והטעם: אשר עלי שן חרקה.
ב) הכוונה על הקב"ה, וכמו שמפרש והולך לכלם בשם יקרא.

י

על כנסת ישראל.

א. יוֹנַת רְחֹקִים נָדְדָה יַעְרָה א)
כָּשְׁלָה וְלֹא יָכְלָה לְהִתְנַעֵרָה

ב. הִתְעוֹפְפָה, הִתְנוֹפְפָה, חוֹפְפָה
סָבִיב לְדוֹדָהּ סוֹחֲרָה סוֹעֲרָה

ג. וַתַּחְשׁוֹב אֶלֶף לְקֵץ מוֹעֲדָהּ
אַךְ חָפְרָה מִכֹּל אֲשֶׁר שִׁעֲרָה ב)

ד. דּוֹדָהּ אֲשֶׁר עִנָּהּ בְּאֹרֶךְ נְדוֹד
שָׁנִים, וְנַפְשָׁהּ אֶל שְׁאוֹל הֶעֱרָה ג)

ה. הֵן אָמְרָה לֹא אֶזְכְּרָה עוֹד שְׁמוֹ
וַיְהִי בְתוֹךְ לִבָּהּ כְּאֵשׁ בֹּעֲרָה ד)

ו. לָמָּה כְאוֹיֵב תִּהְיֶה לָּהּ, וְהִיא
פִּיהָ לְמַלְקוֹשׁ יִשְׁעֲךָ פָּעֲרָה

ז. וַתַּאֲמִין נַפְשָׁהּ וְלֹא נוֹאָשָׁה
אִם כֻּבְּדָה בִשְׁמוֹ וְאִם צֻעֲרָה ה)

ח. יָבֹא אֱלֹהֵינוּ וְאַל יֶחֱרַשׁ
עַל כָּל־סְבִיבָיו אֵשׁ מְאֹד נִשְׂעָרָה.

הערות רשד״ל

א) יערה מלעיל, נדדה ביערים.

ב) שערה מן שער בנפשו (משלי כ״ג ז׳) חשבה שהגלות לא תמשך יותר מאלף שנים, שהם כלים בשנת ד׳ אלפים תתכ״ח.

ג) באורך נדוד שנים, מליצה קשה מאד, ונ״ל כי מלת נדוד נאמרה כאן בדרך גימטריאה, והכוונה שהגלות נמשכה ס״ד שנים אחר תתכ״ח, ונכתב השיר הזה בשנת תתצ״ב (1132) והמשורר היה אז בן חמשים שנה ויותר מעט.

ד) עיין ירמיה כ׳ ט׳.

ה) עיין איוב י״ד כ״א והכוונה לא נואשה מן הגאולה לא כשהיתה בגדולה, ולא כשהיתה בשפלות.

יא

על כנסת ישראל.

א. יְמִינְךָ הַשִּׁיבוֹתָ וְנָטָה יְמִינוֹ צָר
הֲמָאוֹס מְאַסְתָּנוּ וְאִם יָדְךָ תִקְצָר?

ב. הֲלֹא יָדְךָ תָעֹז וְתָרוּם יְמִינֶךָ
וַתַּשְׁקִיט וְתַרְשִׁיעַ וְאֵין עִמְּךָ מַעְצָר

ג. וְלָמָּה בְּעָלוּנוּ אֲדוֹנִים, וְאַתְּ חֶלְקִי
וְעַם יַעֲבֹד יוֹצֵר הֲיוּכַל עֲבוֹד נוֹצָר?

ד. הַגּוֹלָה בְּשֵׁם קָדְשְׁךָ בְּעֵת צָר וְעֵת מֶרְחָב
וְאֵיךְ פַּעֲמָהּ יִמְעַד וְאֵיךְ צַעֲדָהּ יֵצָר?

ה. הֲבֵאתָהּ אֲדוֹן עוֹלָם בְּמוֹסֵר בְּרִית אַהֲבָה
וְגַם הִיא וּמֵעוֹלָם לְהַחֲזִיק בָּךְ תְּמַצֵּר.

יב

האוהב את ה׳ מקבל בשמחה צרות הגלות ואוהב את רודפיו.

א. וְאָז מְעוֹן הָאַהֲבָה הָיִיתָ
חֲנוּ אֹהָבַי כַּאֲשֶׁר חָנִיתָ

ב. תּוֹכְחוֹת מְרִיבַי עָרְבוּ לִי עַל־שִׁמְךָ
עֲזָבָם יַעֲנוּ אֶת־אֲשֶׁר עָנִיתָ א)

ג. לָמְדוּ חֵרוֹנְךָ אוֹיְבַי וָאֹהֲבֵם
כִּי רָדְפוּ חָלָל אֲשֶׁר הִכִּיתָ

הערות רשד״ל

א) מלת עזבם קשה מאד, ואפשר לפרש ברוחק: תנח להם ויענו את אשר ענית, ויותר טוב בעיני שהמלה משובשת.

ד. מִיּוֹם בְּזִיתָנִי בְּזִיתִיגִי אֲנִי
כִּי לֹא אֲכַבֵּד אֶת־אֲשֶׁר בָּזִיתָ א)
ה. עַד יַעֲבָר־זַעַם וְתִשְׁלַח עוֹד פְּדוּת
אֶל־נַחֲלָתְךָ אֲשֶׁר פָּדִיתָ.

יג

על כנסת ישראל בגלות.

א. יָצְאָה לְקַדֶּמְךָ כַּלָּה לְךָ כָּלְתָה
מִיּוֹם אֲשֶׁר לֹא חִלְּתָה קָדְשְׁךָ חָלְתָה ב)
ב. הִשְׁתּוֹמְמָה מִדֵּי עֲלוֹתָהּ לְהַר קֹדֶשׁ ג)
כִּי רָאֲתָה זָרִים עָלוּ וְלֹא עָלְתָה

הערות רשד״ל

א) בזיתיני ענינו בזיתי את עצמי על דרך עשיתיני (יחזקאל כ״ט ג׳) שענינו לדעת קצת עשיתי את עצמי, כלומר עשיתי את גדולתי — והנה הרעיון הזה (מיום בזיתני בזיתיני) אולי לקוח הוא מאיזה משורר ישמעאלי שאמר כן לחשוקתו, אך כלפי האל הוא מאמר בלתי נאות כי חפץ האל הוא שהחוטא יכיר חטאתו וייטיב מעלליו, ומי שהוא שב מדרכיו הרעים איננו בוזה את עצמו, אבל הוא מכיר שהוא היום טוב ומשכיל יותר ממה שהיה אתמול שלשום, ובשובו כבריה חדשה לא יתכן שיהיה עוד נבזה בעיני עצמו. גם מה שאמר בבית הקודם שהוא אוהב את אויביו מפני שלמדו תרין האל והלכו בדרכיו ורדפו מי שהאל כעס עליו והכה אותו, הם דברי הבל, והפך מזה ממש הם דברי דוד (תהלים ס״ט כ״ז) כי אתה אשר הכית רדפו, תנה עון על עונם, גם אמר (י״ז י״ג) מרשע חרבך, הרי שאע״פ שהרשע הוא כחרב וכגרזן ביד האל, עם כל זה רשע הוא ורשע שמו, כי בעשותו הרע אין כוונתו לעשות שליחותו של מקום, אלא למלא תשוקתו הרעה, ואיך יתכן לאהוב אותו? וכל זה לא נעלם מר״י הלוי, אך רוח השיר נשאתו הפעם הזאת לצד אהבת רודפיו, ופעמים אחרות נשאתו לצד אהבת הנקמה, והדרך הישרה איננה לא בקצה האחד ולא בקצה האחר, אבל מלאכת השיר אוהבת הקצוות.

ב) היא חולה וכואבת מן היום שאינה יכולה להתפלל בבית המקדש.

ג) מדי עלותה להר קדש, הכוונה בכל עת שהיה לה לעלות לרגל, ונראה שנעשה השיר הזה לשלש רגלים.

ג. וַתַּעֲמוֹד רָחוֹק, מִשְׁתַּחֲוָה נֹכַח
הֵיכָלְךָ, מִכָּל־מָקוֹם אֲשֶׁר גָּלְתָה
ד. הִבְרִי תְחִנָּתָהּ שָׁלְחָה לְךָ מִנְחָה
לִבָּהּ וְעֵינֶיהָ מוּל כִּסְאֲךָ תָּלְתָה.

יד

ליוצר.

א. יוֹנַת אֵלֶם צְקִי לַחֲשֵׁךְ
הַלּוּמָה בְּתוֹךְ מִשְׁכְּנֵי מֶשֶׁךְ
וּשְׂאִי לֶאֱלוֹהַּ נַפְשֵׁךְ
דִּגְלֵךְ רִכְבֵּךְ וּפָרָשֵׁךְ
הַמַּזְרִיחַ אוֹר שִׁמְשֵׁךְ
יוֹצֵר אוֹר וּבוֹרֵא חֹשֶׁךְ
ב. לַכֹּל קָרָא בְּמַאֲמָרוֹ
וְעָמַד רֶגַע לְפִי דְבָרוֹ
לְהַרְאוֹת לַכֹּל עֹז יְקָרוֹ
בְּעוֹלָם לֹא תֹהוּ יְצָרוֹ
עֵת מִמִּזְרָח לְאוֹרוֹ א)
קָרָא, וַיָּמֶשׁ חֹשֶׁךְ ב)
ג. וּצְבָא שְׁחָקָיו שָׁמְעוּ
אֹמֶר יְהִי אוֹר, וְנוֹדָעוּ
כִּי יֵשׁ צוּר, בּוֹ נִבְקָעוּ
שְׁחָקִים, וּפִנּוֹת הָטְבָּעוּ

הערות רשד״ל

א) בתיבת לאורו הסדרתי השוא בגעיא, כי לפי המשקל הוא צריך להיות נחשב כתנועה.
ב) וימש חשך ענינו הסיר החשך, כמו אשר לא תמישו משם צואריכם.

וְהוֹדוּ לְיוֹצְרָם וְיָדְעוּ
יִתְרוֹן אוֹר מִן הַחֹשֶׁךְ

ה. יָאִיר בֵּן עוֹד אֲפֵלָתִי
וַיִסְמוֹךְ לְקוֹמֵם נְפִילָתִי
וַיַזְרִיחַ אוֹר קְהִלָּתִי
וְתִתְהַלֵּל עוֹד סְגֻלָּתִי
הִנֵּה אוֹר צוּר תְּהִלָּתִי
לִי, כִּי אֵשֵׁב בַּחֹשֶׁךְ.

טו

גאולה.

א. יוֹנָה נְשָׂאתָהּ עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים
וְקִנְּנָה בְחֵיקְךָ תּוֹךְ חַדְרֵי חֲדָרִים א)
לָמָּה נְטַשְׁתָּהּ נוֹדְדָה בַיְּעָרִים
וּמִכָּל עֲבָרִים פּוֹרְשֵׂי מִכְמוֹרִים ב)
יְסִיתוּהָ זָרִים בֵּאלֹהִים אֲחֵרִים
וְהִיא בְמִסְתָּרִים תִּבְכֶּה לְבַעַל נְעוּרִים
וּבֶן־דִּישָׁן וְדִשׁוֹן יַחֲלִיק לָהּ לָשׁוֹן ג)
וְתִשָּׂא אִישׁוֹן לְאִישָׁהּ הָרִאשׁוֹן

הערות רשד״ל

א) תוך חדרי חדרים, כן הוא בדיואן, אבל במנהג פולין בחדרי חדרים. והנה תוך הוא שם דבר, והוא הסמוך מן תָּוֶךְ, ואין אומרים (בתנ״ך) תּוֹךְ להוראת בתוך, כמו שאין אומרים קרב, עבור, גלל, במקום בקרב, בעבור, בגלל, ועם כל זה מלת תוך במקום בתוך שגורה הרבה בפי המחברים, ור״י הלוי עצמו (בב״י עמוד ל״ם) אמר: ואם תראה תוך ערוגת וכו׳, גם בדיואן (סימן נ״ה) ותוך יערת דבש.

ב) הכוונה: ומכל צד יש פורשים לה רשת. השמטת מלת יש נוהגת הרבה בלה״ק.

ג) אשר אני אחזה לי הת"י המשורר אסר יסיתוה ערים וכו׳ במסתרים יכו׳ (ובני דיש

לָמָּה תַעֲזוֹב נַפְשִׁי לִשְׁאוֹל
וְאֵרְעָה כִּי אֵין זוּלָתְךָ לִגְאוֹל

ב. הֲלָנֶצַח תַּמָּה   תְּהִי גְּלוּיַת צַמָּה א)
בִּזָּה וְשַׁמָּה   לְמָזָה וְשַׁמָּה ב)
וּבֶן־הָאָמָה   הֶעֱטַנִי אֵימָה ג)
כִּי בְּיַד רָמָה   קֶשֶׁת רָמָה ד)
וְאָהֳלִי בָמָה   לְאָהֳלִיבָמָה ה)
וְאָהֳלִיבָה מַה־־־   תְּיַחֵל עוֹד וְכַמָּה ו)
וְאֵין מוֹפֵת וְאֵין אוֹת   וְאֵין חָזוֹן וּמַרְאוֹת
וְאִם אֶשְׁאַל לִרְאוֹת   מָתַי קֵץ הַפְּלָאוֹת
יַעֲנוּ נְבוּאוֹת   הִקְשִׁיתָ לִשְׁאוֹל

ג. ן בְּנוֹת עֲדִינוֹת   הָגְלוּ מִמְּדִינוֹת
מִמִּטּוֹת רַעֲנָנוֹת   וּמְנוּחוֹת שַׁאֲנַנּוֹת
וְנִפְזְרוּ בֵינוֹת   עַם לֹא בִינוֹת
בְּלַעֲגֵי שָׂפָה   וּבִלְשׁוֹנוֹת שׁוֹנוֹת

הערות רשד"ל

ודישון בני שעיר החורי, בראשית ל"ו כ"א) יחליק לה לשון לפתותה ולהסיתה לקבל אמונתם, אבל היא תשא עיניה אל אישה הראשון ומתפללת ואומרת למה תעזוב וכו'.

א) תמה, על דרך יונתי תמתי, והטעם כנסת ישראל שהיא תמימה ובלי סוס. גלוית צמה, על דרך גלי צמתך (ישעיה מ"ז א'), כלומר תהיה לחרפה ובוז.

ב) והיא לבז ולשממה ביד שמה ומזה בני אדום (בראשית ל"ו י"ג).

ג) העטני אימה, על דרך העטית עליו בושה (תהלים פ"ט מ"ו).

ד) קשת רמה. לשון רומי קשת (תהלים ע"ח ט').

ה) ואהלי (בית המקדש) נעשה במה (מקום עבודה) לאהליבמה (לנכרים), אלא שהמשורר לא דק. כי אהליבמה שם משפחה באדום (בראשית ל"ו מ"א) והבמה הבנויה בהר הבית היא לישמעאלים.

ו) ואהליבה (ירושלים, יחזקאל כ"ג ד') מה וכמה תיחל עוד? — דרך צחות נתח המשורר מלת אהליבמה לנתחים. אהלי במה, אהליבה מה.

אַךְ שָׁמְרוּ אֱמוּנוֹת   גַּם הָיוּ אֱמוּנוֹת א)
וְלָאֱלִילֵי תְמוּנוֹת   מֵאֲנוּ לֵעָנוֹת ב)
וְלָמָּה בַּמֶּרְחָק   עֲמֹד דָּר שַׁחַק
וְדוֹדִי רָחַק   וְרוֹדִי דָחַק
וּלְקֵץ יָמִים   נִשְׁאַל נִשְׁאָל ג)

ד. הֶגֶל אַחֲוָה   מֵעָלַי הוּסַר
וְרֶגֶל גַּאֲוָה   עָלַי עֹל וּמוֹסָר ד)
וַאֲנִי מְיֻסָּר   בְּאַכְזְרִיּוּת מוּסָר
גּוֹלֶה וְנֶאֱסָר   וְזָעֵף וְסָר
בְּאֵין מְנַזֵּר וְטִפְסָר וְאֵין מֶלֶךְ וְאֵין שָׂר
וְצָר אֵלַי סָר   וְצוּר מֶנִּי סָר ה)
וְהֶחֱרִיב בְּקִצְפּוֹ   מְקוֹם מִדְרַךְ כַּפּוֹ
וְהִצִּית בְּזַעְפּוֹ   מְזוּזָתוֹ וְסִפּוֹ
וְאֵשׁ קָדְחָה בְאַפּוֹ   וַתִּיקַד עַד שְׁאוֹל

ה. הַלְעוֹלָמִים יִזְנַח יְיָ
וְהַאֵין קֵצָה לְמוֹעֲדֵי חֶזְיוֹנַי
קוּמָה יְיָ וְיָפוּצוּ שׂוֹטְנַי
וְשׁוּב אֶל־מְעוֹנִי אֶל־הֵיכָל לְפָנַי

הערות רשד״ל

א) הכוונה ששמרו האמונות שנתגדלו בהן, לשון האמונים עלי תולע.

ב) לענות, להכנע, כמו לענות מפני (שמות י׳ ג׳).

ג) חוזר לדודי (הוא הקב״ה), והמליצה לקוחה מנחמיה (י״ג ו׳) ולקץ ימים נשאלתי מן המלך, והכוונה כי ה׳ נתרחק מישראל לקצת זמן. ואמת הוא כי לשון נשאל מורה נטילת רשות (כפירוש רש״י בנחמיה ובשמואל א׳ כ׳ פסוק ו׳ וכ״ח ורד״ק שם פסוק כ״ח, ולא כרד״ק בשרשים), והוא לשון בלתי ראוי במקום הזה.

ד) מוסר, מן ובמוסרם יחתום (איוב ל״ג ט״ז), התפתחי מוסרי צוארך (ישעיה נ״ב ב׳), רגל גאוה היא עלי כמו על ומוטה.

ה) סר אלי, נתקרב, כמו ויסר אליה האהלה (שופטים ד׳ י״ח), או ממני, נתרחק.

וְגַלֵּה לְעֵינַי כְּבוֹדְךָ כְּמִפְּנַי
וְהָשֵׁב לִשְׁכֵנַי גְּמוּל עַל־יְגוֹנַי
וּבַטֵּל יֶשַׁע בַּד עַל יָרֵא וְחָרֵד
וּמִכִּסְאוֹ הוֹרֵד בֶּן־הָאָמָה מוֹרֵד
מְהֵרָה פֶּן אֵרֵד בְּיָגוֹן אֶל־שְׁאוֹל.

טז

פיוט לעושה שלום.

א. קוֹרְאִים בְּלֵבָב שָׁלֵם שַׁאֲלוּ לִשְׁלוֹם שָׁלֵם א).

ב. יָמַי אֶצְעַק וְאֶפְעֶה ב)
מִבֵּין שָׂרָף וְאֶפְעֶה
כִּי אֵין מַרְבֵּץ וּמִרְעֶה
לְעֵדֶר בָּקָר תּוֹלֵם
וּבְשׁוּב שְׁבוּתוֹ בְּחוֹלֵם ג)

ג. הָאֵל! כּוֹנֵן אֲשׁוּרַי
וְיַחֵד בְּחֶסֶד שׁוּרַי
וּבְחֵיק צָרַי וְשׁוּרַי ד)
נָקֹם וְשַׁלֵּם שַׁלֵּם
וּמִיקַר עֲדָנַי שָׁלֵם ה)

הערות רשד״ל

א) שלם הראשון שם התאר, והשני שם העיר.
ב) ימי, בכל ימי, כמו ובימי אקרא (תהלים קט״ז ב׳). אפעה הוא כאן פעל עתיד (כמו בישעיה מ״ב י״ד), ובסור שאחר זה הוא שם נחש.
ג) הולם הראשון לקוח מאיוב ל״ט ד׳, והשני מתהלים קכ״ו א׳.
ד) שורי הראשון חומותי, והשני שונאי ועויני, כמו ותבט עיני בשורי.
ה) מן יְשָׁלּוּךָ כל יתר עמים (חבקוק ב׳ ח׳), והכוונה שְׁלוֹל מהם יקר עדני שלקחו ממני.

ד. וְעַד־אָן אֶחֱרַף וְאָקוּץ
בֵּינוֹת חוֹרְפַי, וְאָקוּץ ? א)
יָהּ ! קוּם לְעוֹבְדֵי שִׁקּוּץ
צַלְמָם הוֹלֵךְ בְּצֶלֶם
וּצְלֵם בְּגַחֲלֵי צֶלֶם ב)

ה. דְּלֵה־עַם יָרְדוּ לִשְׁאוֹל
כָּבְדוּ שְׂפָתָיו לִשְׁאוֹל ג)
אוּלַי בָּא יוֹם לִגְאוֹל
וְתַרְנִין שִׂפְתֵי אִלֵּם
קָמַת עוֹנָיו אִלֵּם ד)

ו. הָגֵם יֶשְׁעֲךָ כַּנֵּס
וְאֵלָיו עַמְּךָ כַּנֵּס ה)
וְשָׂא נֵס כְּמֵאָז בְּחָנֵס ו)
וְעֵינֵי כָל־צָר הַעְלֵם ז)
וְאֶל הַר־קָדְשְׁךָ הַעֲלֵם ח).

הערות רשד״ל

א) אחרף ואקוץ לקוח מישעיה י״ח ד׳, ואח״כ אמר חורפי מן וחרפות חורפיך נפלו עלי, ואקוץ מן קצתי בחיי.
ב) קום בשביל עובדי שקוצים, והולך צלמם (צורתם, גופם או נפשם, עיין רד״ק בתהלים ע״ג כ׳) בחשך (כפירוש ר׳ יונה על אך בצלם יתהלך איש, עיין רד״ק בשרשים), וצלה אותם (עובדי השקוצים) על גחלי הצלמים והאלילים שלהם עיין דוגמא מעין זה (במלכים ב׳ כ״ג כ׳).
ג) לשאול הראשון שם, והשני פעל, רומם את העם אשר הושפל עד שאול תחתית, ולאורך הזמן שהוא בגלות והוא תמיד שואל אם בא יום הגאולה, נעשו שפתיו כבדות, ואין בהן עוד כח לשאול.
ד) פעל עבר מן מאלמים אלומים (בראשית ל״ז ז׳), תרנין שפתי מי שהוא אלם עתה בגלות ועונותיו מרובים, וכאלו עונותיו הם תבואתו וקמתו, והוא עושה מהם אלומות ועמרים.
ה) כנס הראשון שם דבר עם כף הדמיון, והשני צווי, מן נדחי ישראל יכנס (תהלים קמ״ז ב׳).
ו) כמו שעשית במצרים. חנס, שם עיר גדולה במצרים (ישעיה ל׳ ד׳).
ז) המעלים עין הוא עוצם עיניו לבלתי ראות דבר מה, וכאן כוונת המשורר לומר הך כל אויב בסנורים.
ח) והעלה אותם (את עמך הנזכר למעלה) אל הר קדשך.

יז

למוצאי שבת.

א. צֹאן אֹבְדוֹת בְּגָלוּת לָהוּ – תָּנִיחַ א)
וְתִנַהֲלֵם בְּאֵלִיָּהוּ – וּמָשִׁיחַ:

ב. יִשְׂמַח לֵב מְבַקֵּשׁ יֶשַׁע – עַם גּוֹלֶה
יוֹם גּוֹאֵל לְשָׁבֵי פֶשַׁע – יִגָּלֶה
עַל־בִּרְכֵּי זְמָן יִשְׁתַּעְשַׁע – בֵּן נִקְלֶה
וּצְפוּנַי בְּאַף כַּלֵּהוּ – תַּדִּיחַ
וּדְמֵי חֵטְא בְּבוֹר שָׁמֵהוּ – תָּדִיחַ ב)

ג. הֵן לַעֲקוֹר שְׁאָר שָׁרָשַׁי – צָר נוֹטֵר
וּבְכִתְמֵי יְקַר תַּרְשִׁישַׁי – מִתְעַטֵּר ג)
אוֹמֵר כִּי לְגֶזַע יִשַׁי – אֵין חֹטֶר
גַּם תַּפְלִיא וְאֶת מַטֵּהוּ – תַּפְרִיחַ
בּוֹ תִרְצֶה וְכָל מַעֲשֵׂהוּ – תַּצְלִיחַ

ד. וְשִׁבוּת שׁוֹבְבָה מִצִּיּוֹן – אֶל־צִיּוֹן
וְתִגּוֹנֵן עֲלֵי אַפִּרְיוֹן – בְּלִי רִפְיוֹן
אָז יֵשֵׁב בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן – עַם אֶבְיוֹן
מִי זָדוֹן בְּיוֹם גָּבְהוּ – תַּבְרִיחַ
וּשְׁאוֹן יָם אֲשֶׁר כִּסָּהוּ – תַּשְׁבִּיחַ

הערות רשד"ל

א) להו, לשון ותלה ארץ מצרים (בראשית מ"ז י"ג).

ב) תדיח הראשון פתח ודגש, ענין הרחקה, והשני קמץ ורפה, כמו ידיח מקרבה (ישעיה ד׳ ד׳), ידיחו את העולה (יחזקאל מ׳ ל"ח) ענין שטיפה במים להסיר הזוהמא.

ג) ר׳ יונה פירש מלת כֶּתֶם על הפנינים (מרגליות), לפיכך אמר המשורר ובכתמי לשון רבים (שלא נמצא במקרא), ואח"כ הוסיף תרשישי, שהם ג"כ אבנים טובות

ה. דִּמְעַת הָעֲשׁוּקִים תַּעֲלֶה — לִמְעוֹנוֹ
יַצִּיל מֵאֲרָיוֹת טָלֶה — בִּימִינוֹ
רוֹעֶה רַחֲמִים יִמָּלֵא — עַל צֹאנוֹ
עֵדֶר אַחֲרָיו יְנַהוּ — תַּבְטִיחַ א)
וּמְאוֹרֵי יְשׁוּעוֹת בָּהוּ — תַּזְרִיחַ

ו. תַּ חשֶׁךְ בְּיִפְעַת נָגְהֶךָ — תַּבְקִיעַ
בִּנְטוֹת יָדְךָ וּבְכוֹרָךְ — תּוֹשִׁיעַ
אַשְׁרֵי הַמְחַכֶּה אוֹרָךְ — וְיַגִּיעַ
יוֹם תִּמְלֹךְ וּבַיּוֹם הַהוּא — תַּצְמִיחַ
יִשְׁעוֹ, וְכֹל אֲשֶׁר קָרָהוּ — תַּשְׁכִּיחַ.

יח

למוצאי שבת.

א. סוֹעֲרָה עֲנִיָּה שׁוֹאֲפָה וְצוֹפִיָּה
יוֹם פְּדוּת שְׁנִיָּה בַּשְּׂרָהּ בְּאֵלִיָּה:

ב. יַעֲלוּ שְׁחָרִים נִסְתְּרוּ מְאוֹרֵיהֶם ב)
מִפְּנֵי נְמֵרִים אָרְבוּ בְּחוֹרֵיהֶם
תֵּאָסֵף עֲדָרִים עָזְבוּ מְגוּרֵיהֶם
רוּם בְּיָד נְטוּיָה לִפְרוֹץ פְּרִיץ חַיָּה
וַהֲדַר צְבִיָּה בַּל־יְהִי מְעוֹן דַּיָּה

הערות רשד״ל

א) המשורר היה רוצה לומר אחריך ינהו, והמשקל לא נתנו לומר אחריך, לפיכך הפך הדבור מנכח לנסתר, ואמר למעונו בימינו על צאנו. תחת שהיה לו לומר למעונך וכו׳, וכאן אמר אחריו כנגד הרועה (שהזכיר בלשון נסתר), ואמר תבטיח לנכח האל, גם כי באמת הרועה והאל אחד הם.

ב) רבים במקום יחיד, והכוונה יעלה נא עמוד השחר אחר זמן רב שהוא מתעכב, והשמש (שהוא סבת השחר) הוא נסתר.

ג. הֲ־עַמֵּד גְּוִתִי עַל מְכוֹן תְּהִלָּתִי
לַעֲלוֹת לְבֵיתִי סִקְּלָה מְסִלָּתִי
יִרְבְּ מֵהֱיוֹתִי נְטוּשָׁה לְאַדְמָתִי א)
שָׁכְנָה לְבִיָּה בֵּיתְךָ פְּנִימִיָּה
וַאֲנִי דְחוּיָה מִמְּךָ כְּנָכְרִיָּה

ד. וֶאֱדוֹם וּמוֹאָב תָּמְכוּ בְּפִסְלֵיהֶם
אֶדְאֲגָה וְאֶדְאַב מֵרְאוֹת אֱלִילֵיהֶם
אוֹמְרִים לְעֵת־אָב יַצְלִחוּ בְּנִכְלֵיהֶם ב)
קַו לְשׁוֹן רְמִיָּה מְעַוֵּת פְּלִילִיָּה
יוֹצְרִי נְשִׁיָּה מַחֲלִיף בְּמַשְׂכִּיָּה ג)

ה. דִּגְלְךָ תְּרוֹמֵם עַל־שְׁאָר זְנוּחֶיךָ
מִשְּׁאוֹל תְּרִימֵם אֶל־מְקוֹם מְנוּחֶךָ
לְיַחֲמֵי תְּהֻמֵּם מִפְּנֵי מְשִׁיחֶךָ
הַעֲלֵה אֳנִיָּה טָבְעָה בְּתַחְתִּיָּה
וֶאֱסוֹף זְרוּיָה נִבְחֲנָה עֲשִׂירִיָּה ד)

ו. הוֹד לְבַשׁ וְהָדָר וַעֲטֵה מְעִיל צֶדֶק
מִנְּטַע סְמָדַר הַעֲבֵר סְבַךְ חֵדֶק
בַּת־אֱדוֹם וְקֵדָר אַל־יַחֲזִקוּ בֶּדֶק
אֶל־נְוֵה לִוְיָה רַד כְּטַל עֲלֵי צִיָּה
לִהְיוֹת רְוָיָה גַּפְנְךָ וּפוּרִיָּה.

הערות רשד״ל

א) מפני המשקל תקנתי יִרְבְּ — המליצה לקוחה מפסוק ורב מהיות קולות אלהים (שמות ט׳ כ״ח).

ב) בחדש אב, כי בו איתרע מזלית דבר ישראל.

ג) קו לשון רמיה מסלף המשפט, והוא מחליף (ממיר) האל יוצר הארץ בצלמים ומשכיות. קו, אולי ענינו כאן שׁוּּרָה (ספֶטֶם), ואולי ענינו כְּתָב, יוֹצְרִי הוי״ד יתרה, כמו שוכני סנה.

ד) נבחנה עשיריה, שעמדה בעשרה נסיונות. כלומר בנסיונות הרבה.

יט

ישראל יעמדו לעד.

א. שֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ לְעוֹלָם שֵׁרְתוּ
חֻקּוֹת בְּיוֹם וָלַיְלָה לֹא נִצְמְתוּ

ב. הֵם נִתְּנוּ אוֹתוֹת לְזֶרַע יַעֲקֹב
לִהְיוֹת לְעוֹלָם גּוֹי וְלֹא יִכָּרֵתוּ

ג. אִם בִּשְׂמֹאל הוֹתָם בְּיָמִין קִרְבָם
אַל יֹאמְרוּ נוֹאָשׁ בְּעֵת יִתְעַוְּתוּ

ד. אַךְ יַאֲמִינוּ כִּי לְעוֹלָם הֵם, וְכִי
לֹא יִשְׁבְּתוּ עַד יוֹם וְלַיִל יִשְׁבֹּתוּ.

כ

מאורה.

א. מָה אֶתְּנָה בְּכֹפֶר עֹפֶר שֶׁאָרַת
אוּלַי וְעוֹד לִפְנֵי יָצִיץ מִסּוֹרַת: א)

ב. יוֹנָה יְפַת עֲלָמוֹת אִם אֵלַי תּוּבָלִי
לִבְשִׁי כְּלֵי רְקָמוֹת אַךְ פְּנֵי חַלִּי ב)
וַאֲנִי כְּלֵי נְקָמוֹת אֶלְבַּשׁ לִנְקוֹם לִי

הערות רשד"ל

א) מה אתן? כלומר כל אשר לי אחפוץ לתת לפדיון אהובי שהלך לו, ולא לפדותו ולהצילו ממש, אלא למען ישוב אלי ויציץ לפני מסורת. עופר כנוי שירי לאהוב, כמו יעלה ועפרה כנוים לחשוקה.

ב) נ"ל כי דרך צחות אמר כאן כלי רקמות, ואח"כ כלי נקמות, וגם יתכן להגיה לבוש יקבות.

מַה תִּשְׁכְּבִי בְּאֵפֶר ? צִיּוֹן יִשְׁעֵךְ פָּרַח
וְאֶזְכְּרָה לְבָנַי אַהֲבַת גַּן־תֶּרַח

ג. הַדּוֹד אֲשֶׁר קְרָאתִיו מִמַּעֲמַקֵּי מַיִם
הַקְשֵׁב לְשִׁיר עֲנִיתִיו נֶגֶד שָׁמַיִם
עַד־אָן לְחֵטְא עֲשִׂיתִיו אֶקַּח כִּפְלַיִם ?
אִם נִכְתְּבוּ בְּסֵפֶר חַטֹּאתַי, תִּסְרַח א)
חַסְדְּךָ, וְעַל עֲוֹנִי מִי חֶסֶד תִּמְרַח

ד. וְלֹא לְבַת עֲנוּגָה תִּתֵּן עֵת רָצוֹן ב)
וּרְעוֹת רְעִי אֱמוּנָה לִפְלֵטַת הַצֹּאן ג)
עַד־אָן אֱהִי בְחוּנָה עִם חֹמְדֵי לָצוֹן ?
בֵּין עַם אֱדוֹם וְעֵפֶר נֶגְדְּךָ מַר אֶצְרַח ד)
מִבּוֹר יָגוֹן שְׁאוֹנִי רֹאשׁ נְזִרִי קָרַח ה)

ה. דּוֹמִי הֲלֹא לְטוֹבָה בְּעֵת הִשְׁאַרְתִּיךְ
עֵת גְּאֻלָּךְ קְרוֹבָה הִנֵּה בִשַּׂרְתִּיךְ
תִּוָּשְׁעִי בְּשׁוּבָה שׁוּבִי כִּי זְכַרְתִּיךְ ו)

הערות רשד״ל

א) תסרח הוא כאן פעל יוצא (אתה תסרח ותעדיף את חסדך), אע״פ שבמקרא (שמות כ״ו י״ב) הוא פעל עומד (עיין נמוקי הבחור, שרש סרח), ואולי המשורר היה מפרש הפסוק לנכח משה, כי (יאמר) הנושא איננו היריעה העודפת (שהיא לשון נקבה) אלא חצי היריעה (שהוא לשון זכר), או סרח העודף (שהוא זכר).

ב) וָלֹא, לשון בקשה, כמו שפירש רד״ק ולא ילך נא אתנו אמנון אחי (ש״ב י״ג כ״ו). ולדעתי ולא (שם ובמלכים ב׳ ה׳ י״ז) כמו ואם לא.

ג) ותתן לפלטת הצאן לרעות במרעה אמונה (רְעִי מלכים א׳ ה׳ ג׳) והכוונה על ארץ ישראל.

ד) עֵפֶר, מבני קטורה (בראשית כ״ה ד׳).

ה) קָרַח, נעשה קֵרֵחַ.

ו) תושעי בשובה, כמו בשובה ונחת תושעון — כי זכרתיך, השוא הזה הוא חוץ מן המנין.

מִמּוֹר דְּרוֹר וְכֹפֶר   מִנְחָתֵךְ אָרַח א)
אַף מוֹעֲדֵי אֱמוּנַי   בִּי יִהְיוּ טֹרַח ב)

ו. הִתְעוֹרְרִי סְגֻלָּה   מֵאֶבְלֵךְ עוּרִי
בָּאתִי לְגַן תְּהִלָּה   אָרִיתִי מוֹרִי
אוֹרֵךְ כְּבַתְּחִלָּה   בָּא, קוּמִי אוֹרִי
דּוֹדֵךְ אֲשֶׁר כְּעֹפֶר   מֵחֵיקֵךְ בָּרַח
שָׁב, וּכְבוֹד יְיָ   עָלַיִךְ זָרַח.

כא

בהשמע (שמועת שוא) כי גאולת ישראל קרובה לבוא.

א. יוֹנַת רְחֹקִים נִגְּנִי הֵיטִיבִי
וְלִקְוֹרְאֵךְ טוּב טַעְמֵךְ הָשִׁיבִי
ב. הִנֵּה אֱלֹהַיִךְ קְרָאֵךְ, מַהֲרִי
הִשְׁתַּחֲוִי אֶרֶץ וְשַׁי הַקְרִיבִי
ג. וּפְנִי אֱלֵי קִנֵּךְ, לְדַרְכֵּךְ אָהֳלֵךְ
צִיּוֹן, וְצִיּוּן בְּעַדֵךְ הַצִּיבִי
ד. דּוֹדֵךְ אֲשֶׁר הִגְלֵךְ לְרוֹעַ פָּעֳלֵךְ
הוּא גוֹאֲלֵךְ הַיּוֹם, וּמַה־תְּשִׁיבִי? ג)
ה. הִתְיַצְּבִי לָשׁוּב לְאֶרֶץ הַצְּבִי
וּשְׂדֵה אֱדוֹם וּשְׂדֵה עֲרָב הַכְּאִיבִי ד)

הערות רשד"ל

א) אֹרַח כמו אֹרִיח.
ב) כנגד מה שכתוב חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי היו עלי לטרח.
ג) ומה תשיבי לו גמול על חסדו זה?
ד) הכאיבי (מלכים ב׳ ג׳ י״ט). נהגה ר׳ יהודה הלוי ינק אמונתו הטהורה משדי התנ״ך

ו. בֵּית מַחֲרִיבַיִךְ בְּאַף הַחֲרִיבִי
וְלְאוֹהֲבֵךְ בֵּית אַהֲבָה הַרְחִיבִי ׃

הערות רשד״ל

ודברי רז״ל , אבל במלאכת שיריו איננו נקי מההליכה בדרכי משוררי ישמעאל ובדרכי קצת משוררים יהודים שקדמוהו , שלמדו גם הם מדרכי הישמעאלים . והנה הערביים היו איהבי מלחמות , ורודפי נקמות , ושונאים בעלי דת אחרת , ומבקשים להשיב כל העמים לאמונתם , או להמם ולאבדם ; וכן משורריהם משבחים הגבורה והנצחון , והשמדת האויבים . וישראל בהפך , היו תמיד אוהבי שלום , וכל חפצם היה לשבת איש תחת גפנם ותאנתם לבטח , ומעולם לא התאוו שיהיו שאר הגוים מתיהדים , כי תורתם היא סגולה מיוחדת להם , מורשה פרטית לקהלת יעקב . וכן משוררי ישראל לא הגדילו בשום זמן מעלת הגבורה והנקמה , רק בקשו מהאל שיושיע את עמו מיד המציקים לו , והודו לשמו כשהיו נושעים מאויביהם . והגאולה העתידה הנביאים ציירו אותה תמיד במעשה אלהי , לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחו , והם מציירים את העמים שישראל מפוזרים בתוכם , כעוזרים אותם לשוב אל ארץ אבותיהם , וכמו שהיה בגאולת מצרים ובגאולת בבל (ולקחום עמים והביאום אל מקומם (ישעיה י״ד ב׳) , עיין שם בפירושי) . והנה מה שהמשורר אומר כאן : ושדה אדום ושדה ערב הבאיבי , בית מחריבין באף החריבי , הם דברים בלתי ראויים למשורר יהודי , ואף כי לחכם מופלא בתורתנו כר״י הלוי , אבל הם דברים לתפארת השיר על דרך משוררי ישמעאל , ואולי בימי נעוריו כתבם . אבל בספרו הכוזרי , ששם הוא מדבר לא כמשורר , אלא כחכם תורני , כגבוה שמים על הארץ גבהו דרכיו מדרכי השיר הזה . הנה שם בסוף המאמר הראשון המלך אומר אל החבר : ובאשר תמצא ידכם תהרגו אויביכם ; והחבר משיב : מצאת מקום חרפתי — ואם ח״ו כך היתה אמונת החבר שבזמן הגאולה ראוי לישראל לעשות נקמה בגוים , היה מתחיל להצדיק מעשה הריגת האויבים , ולא היה אומר שהיא חרפתנו .

מחלקה ג.

שירי אהבה וידידות

א

(לר׳ יצחק בר ברוך).

א. לְרַב יִצְחָק נְשִׂיא כָּל־הַנְּסִיכִים
חֲסָדִים אֶל־בְּנֵי בָנָיו מְשׁוּכִים
ב. שְׁמוֹ עַל בֶּן־בְּנוֹ נִקְרָא כְּהַיּוֹם
וְשָׂם עָלָיו יְדֵי חַסְדּוֹ סְמוּכִים
ג. יְלִיד נִקְרָא בְּמָרוֹם בֶּן־אֱלֹהִים
וְנִקְרָא בָאֲדָמָה בֶּן־מְלָכִים
ד. יְלָדָהוּ כְּרוּב שׁוֹכֵן אֲדָמָה
וְלוֹ בֵּין מַלְאֲכֵי אֵל מַהֲלָכִים
ה. מְקוֹר מַיִם לְכָל־נֶפֶשׁ עֲיֵפָה
וְנֹגַהּ לַאֲשֶׁר הָלַךְ חֲשֵׁכִים
ו. שְׁמוֹ בָרוּךְ וְהוּא כִשְׁמוֹ מְבֹרָךְ
וְהַמִּתְבָּרְכִים בִּשְׁמוֹ בְּרוּכִים.

ב

לר' יוסף הלוי אבן מיגש בשבתו על כסא רבו הר"י אלפאסי.

א. עָרְבוּ כַּיּוֹם רַעְיוֹנַי
וְהוֹדוּ לַיְיָ כִּי טוֹב
ב. רְאוּ נָא כִּי אוֹרוּ עֵינַי
וְרָחַשׁ לִבִּי דָּבָר טוֹב
ג. וְנָהֲרוּ אֶל טוּב אֲדֹנָי
וְכִי יְיָ דִּבֶּר טוֹב
ד. גַּם יְיָ יִתֵּן אֶת הַטּוֹב
כִּי לֹא יִטּוֹשׁ אֲדֹנָי
ה. וְאָמְנָם הַיּוֹם יָדַעְתִּי
כִּי בְתוֹכֵנוּ אֲדֹנָי
ו. עוּרִי צָפוֹן הָפִיחִי
גַנֵּי יִזְּלוּ בְשָׂמָיו
ז. וְתֵימָן נִשְׁבִּי עַל רוּחִי
וְהֵיטִיבִי שִׁיר מִנְעָמָיו
ח. וְעַל כִּנּוֹר לֵוִי צַלְחִי
וְשִׂימִי לְהֶרֶךְ שִׁיר פַּעֲמָיו
ט. וְיָשׁוּב לִימֵי עֲלוּמָיו
לַעֲמוֹד לְשָׁרֵת לִפְנֵי אֲדֹנָי
י. הוֹי כָּל צָמֵא וְכָל כּוֹסֵף
רְאוּ כִּי מַחֲנֵה אֱלֹהִים זֶה
יא. וּלְכוּ שִׁבְרוּ בְלֹא כֶסֶף
דַּת מוֹרָשָׁה כַּיּוֹם הַזֶּה
יב. וַיָּשֶׂם אֹתָהּ יוֹסֵף
לְחֹק עַד הַיּוֹם הַזֶּה

יג. הָהָר הַגָּדוֹל הַזֶּה
זֶה סִינַי לִפְנֵי אֲדֹנָי
יד. אָמְנָם אַתְּ רֹאשׁ פְּלִילִיּוֹת
יְהוֹסֵף רַב הָעֲלִילִיּוֹת
טו. הֱקִימְךָ אֱלֹהִים לְהַחֲיוֹת
וּלְהַפְלִיא דַת לְתוּשִׁיּוֹת
טז. לְשִׁמְךָ חֶמְדַּת מַשְׂכִּיּוֹת
וּמִגְדָּל בָּנוּי לְתַלְפִּיּוֹת
יז. עַל כֵּן מְשָׁחֲךָ אֵל לִהְיוֹת
עַל כִּסֵּא מַלְכֵּנוּ אֲדֹנָי
יח. הַיּוֹם יַד הָאֱמֶת גָּבְרָה
וְצֶדֶק עָמַד עַל כַּנּוֹ
יט. וְגָבְהוּ מַעֲלוֹת הַתּוֹרָה
וּכְבוֹד הוּשַׁב לְאֵיתָנוֹ
כ. וּבְשִׁמְךָ גָּדְלָה מִשְׂרָה
וְחֶסֶד שָׁקַט בִּמְכוֹנוֹ
כא. וְאַתְּ גִּזְרָתוֹ וּבִנְיָנוֹ
וּבְךָ בָּחַר אֲדֹנָי
כב. יִשְׂמְחוּ יַמִּים וְיַבֶּשֶׁת
וְיַחַד הָרִים יְרַנֵּנוּ
כג. וְשֹׂנְאֶיךָ יִלְבְּשׁוּ בֹשֶׁת
וְאֹהֶל רְשָׁעִים אֵינֶנּוּ
כד. וּנְעִים נִיב פֶּה וַאֲרֶשֶׁת
שְׂפָתַיִם וָלֵב יְכוֹנְנוּ
כה. וּבְשִׁמְךָ שִׁיר יְשַׁנְּנוּ
בָּרוּךְ אַתָּה לַאדֹנָי.

ג

(עוד לר׳ יוסף הלוי).

א. דּוֹרְשֵׁי תוֹרָה יִתְהַלְּכוּ   מֵעִיר אֶל עִיר בַּיָּם יַחְפְּשׂוּ
ב. קוֹל אוֹמֵר: אֶל יוֹסֵף לְכוּ   אֲשֶׁר יֹאמַר לָכֶם תַּעֲשׂוּ
ג. לִמְדוּ תוֹרָה מֵאֵין מְחִיר   מֵעַל סִינַי מֵעַל אֲרוֹן
ד. מִפִּי יוֹסֵף מִפִּי בְחִיר   זֶרַע מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
ה. נֹפֶת כָּל פֶּה מוֹר כָּל נְחִיר   וּלְכָל צַוָּארוֹן סַהֲרוֹן
ו. לִוְיַת חֵן עָלָיו יִמְשְׁכוּ   חֹשֶׁן עַל לִבּוֹ יִרְכְּסוּ
ז. בֶּאֱמוּנָה יָדָיו תָּמְכוּ   וּבְצֶדֶק מָתְנָיו שִׁנְּסוּ
ח. הִתְהַלַּכְתֶּם עַל כָּל גְּאוֹת   הָרוֹעִים וַתֵּלֶא רְאוֹת
ט. עֵינוֹת חָכְמָה הַיּוֹצְאוֹת   מִן הַמִּקְדָּשׁ מוֹפֵת וְאוֹת
י. אֶל כָּל אֹזֶן הוֹד נוֹשְׂאוֹת   בְּכָל עַיִן חֵן מוֹצְאוֹת
יא. כַּאֲשֶׁר מִדְּבָרָיו נִתְּכוּ   אַבְנֵי נֵזֶר יִתְנוֹסְסוּ
יב. וַאֲשֶׁר עִפְרוֹתָיו לְחִכּוּ   בִּבְשָׂמִים רֹאשׁ יִתְגּוֹסְסוּ
יג. הַלּוּחוֹת לֹא נִשְׁתַּבְּרוּ   וְאָרוֹן וּכְרוּב לֹא נִקְבְּרוּ
יד. מֵימֵי עֵינָיו יִגָּבְרוּ   וְצָמֵא כָּל צָמֵא יְשַׁבְּרוּ
טו. תּוֹרָה וּגְדֻלָּה חָבְרוּ   וּכְאַנְשֵׁי שֵׁם אָז נִדְבְּרוּ
טז. חַכְמֵי דוֹר אִם עֹז תִּדְרְכוּ   בִּנְעִים צִלִּי בּוֹאוּ חֲסוּ
יז. וּנְשִׂיאֵי בוֹ יִתְבָּרְכוּ   וּבְמִשְׁפַּחְתּוֹ יִתְיַחֲסוּ.

ד

(לר׳ משה בן עזרא).

א. הֶתְמִיר בַּזְּקָנִים הַבַּחֲרוּרוֹת
וְתַחֲלִיף הַשְּׁחוֹרוֹת בִּצְחוֹרוֹת

ב. וְלֹא תָמִיר עֲבֹדָתְךָ בְּחֵרוּת
וְתָשׁוּב לַחֲנוֹת בֵּין יָם וְחִירוֹת א)

ג. בְּלֵב וָלֵב תְּדַבֵּר, כִּי תְחַנֵּן
בְּקוֹל חָלָק וְיָדַיִם שְׂעִירוֹת ב)

ד. תְּפַתֶּה בֶּאֱמוֹר כִּי נָעֲמוּ לָךְ
שְׁחוֹר פָּנִים וְלִבְנַת הַשְּׂעָרוֹת ג)

ה. וְכִי דָמוּ לְבָנוֹת תּוֹךְ שְׁחוֹרוֹת
יְמֵי רָצוֹן בְּתוֹךְ לֵילֵי עֲבָרוֹת ד)

ו. וְתַעֲרֹךְ שַׁחֲרוּתְךָ לַעֲרָפֶל
וְשֵׂיבָה זָרְקָה בָּךְ לִמְנוֹרוֹת ה)

הערות רשד״ל

א) הנה אתה מזקין והולך, ואתה מחליף ימי הבחרות בימי הזקנה, והשער השחור נהפך ללבן, ועדיין לא תבחר לצאת לחפשי מעבודת התאות, ואתה עדיין נבוך ותועה בדרכיך, ואתה דומה לישראל בשעה שהיו חונים בין פי החירות ובין הים, שהיה נראה כאלו נבוכים הם בארץ. הדברים האלה המשורר אומר ללבו, כאלו הוא מוכיח את עצמו כי עדיין בהיותו קרוב לימי הזקנה הוא תועה בהבלי הבחורים.

ב) כשאתה מתפלל אינו אלא בלב ולב, וקולך קול יעקב והידים ידי עשו, כי לבך זונה עדיין אחרי השוא.

ג) אתה מפתה עצמך באמרך כי השער הלבן איננו משחית יופי הפנים, כי בהפך תערובות השחור והלבן (אם מראה הפנים נוטה לשחור והשער נהפך ללבן) הוא דבר נחמד ונעים. אולי כך אמרו משוררי ישמעאל, וידוע כי קצת מהערבים מראה פניהם נוטה לשחור.

ד) ואתה אומר כי השער הלבן המעורב בתוך השער השחור הוא דבר יפה ונחמד, כעין ימי רצון המעורבים עם לילי עברה וזעם. גם זה נראה שאמרוהו משוררי הערבים; ואמנם הרצון והעברה, הכונה בהם על עת זעם ושעת פיוס, המצויות בחושקים, כאשר אמר המשורר הרומי Terentius: Amantium irae, amoris redintegratio est.

ה) ואתה ממשיל שחרות פניך לערפל ולובן שערך למנורה. גם זה נראה שאמרוהו משוררי ישמעאל.

ז. פְּתִילֵי חוּר, וְהֵם חוֹרֵי פְּתָנִים
וְכִמְאוֹרוֹת, וְטוֹב מֵהֶם מְאוֹרוֹת א)
ח. וְיִתְהַלֵּל בְּשֵׂיבָה אִישׁ אֲשֶׁר שָׁב
וְכַפָּיו מִתְּמוֹךְ נַעַר נְעוּרוֹת ב)
ט. כְּרַב מֹשֶׁה אֲשֶׁר מָשַׁל בְּרוּחוֹ
וְתַאֲווֹתָיו בְּיַד שִׂכְלוֹ מְכוּרוֹת
י. וְיָדָיו מֵעֲשׂוֹת תּוֹעָה אֲסוּרוֹת ג)
וְשִׂפְתוֹתָיו לְיַיִן תַּאֲוָה גְּזִירוֹת ד)
יא. וּמָנַע מַחְשְׁבוֹתָיו מֵהֲלֹךְ חוּץ
וְהֵם לִפְנֵי יְיָ נֶעֱצָרוֹת ה)
יב. לְבַקֵּשׁ הָאֱמֶת מַיְמִין וּמַשְׂמְאִיל
וְקוֹלֵעַ, וְלֹא יַחְטִיא שַׂעֲרוֹת ו)

הערות רשד״ל

א) ואתה אומר כי השערות הלבנות דומות לחוטי משי לבן, תחת אשר באמת רעה הם ולא טובה, ואין ראוי להמשילם אלא לחור פתן. ואתה מדמה אותם למאורות, ולפי האמת כאורת צפעוני טובה מהם. וכל הענין הזה אינו אלא המצאה עירית, והיא פתיחה להכנס בדברים להלל ולשבח את ר׳ משה בן עזרא. ועיין דוגמת זה בבתולת בת יהודה עמוד ה׳.

ב) לא לאיש כמוך להתנשא בלובן שעריך, ומי הוא שהוא כדאי להתהלל בשיבתו? מי שהוא נקי מהבלי הנעורים כרמב״ע. והתהלות האלה יש בהן גוזמא והפלגת השיר, ואין ספק כי המשבח היה משובח הרבה יותר מהמשובח, אבל השירה הזאת היא תשובה לשירה אחרת שכתב לו רמב״ע. ואם רמב״ע בשירתו הרבה בשבחיו של ר׳ יהודה, הוכרח ר׳ יהודה לשלם לו כגמולו.

ג) כאלו הן אסורות בחבל ובכבל.

ד) כאלו הן נזירות לבלתי שתות ממנו.

ה) מלשון נעצר לפני ה׳ (שמואל א׳ כ״א ח׳), הוא שוה ה׳ לנגדו תמיד, ומחשבותיו עומדות תמיד לפני ה׳ בהיכלו, ולא יניח אותן לצאת משם ולתור אנה ואנה בהבלי העולם.

ו) הוא קולע אל האמת ולא יחטיא קליעתו כחוט השערה.

יג. וּבִנְטֹעַ אֱמֶת יִצְמַח לְבָנוֹן
וּבִנְתֹשׁ רִיק וְשָׁוְא יַחְשׂוֹף יְעָרוֹת א)
יד. אֲשֶׁר יָשַׁב בְּצֵל חָכְמָה וְלָבַשׁ
בְּגָדָיו הַחֲמֻדוֹת הַטְּהוֹרוֹת
טו. וְרָאָה כָּל בְּנֵי אָדָם עֲרֻמִּים
וְהֵם לֹא יַעֲשׂוּ לָהֶם חֲגוֹרוֹת ב)
טז. דְּמוּת פִּקְחִים, וְהֵם עִוְרִים וְחֵרְשִׁים
בְּפֶה רָחָב וּבִלְבָבוֹת סְגוּרוֹת ג)
יז. אֲנָשִׁים הֵם בְּעֶת־בֹּחַן כְּנָשִׁים ד)
בְּלֵב הוֹתֵל וּמוֹעֲצוֹת חֲסֵרוֹת
יח. עֲצָתָם נִבְקְקָה כַּעֲצַת בְּנוֹת לוֹט
בְּהִוָּעֵץ בְּכִירוֹת עִם צְעִירוֹת ה)
יט. הֲקוֹלְךָ זֶה, גְּבִיר מֹשֶׁה וְשָׁמְךָ
אֲשֶׁר יִנְעַם לְאָזְנַי מִבְּשׂוֹרוֹת ו)

הערות רשד"ל

א) בח חקירתו עצום ורב, עד שיתכן לומר כי כשהוא נוטע האמת יצמחו מנטיעתו אילנות גדולים כארזי לבנון, וכשהוא עוקר ונותש השקר והטעות הוא עוקר אילנות גדולים ויחשוף יערות (בעקירת האילנות, היער נשאר מגולה וערום). ומה נכבד הבית הזה! ומה יקרו בני אדם הראוים לשבח כזה!

ב) הוא ישב בצל החכמה ולבש בגדים חמודות וטהורות, ושאר בני אדם לפניו כערומים, ואפילו חגורות אינם עושים להם.

ג) אותם בני אדם הם נראים כפקחים, ובאמת אינם אלא עורים וחרשים, ופיהם רחב לדבר דברי הבל ולבם אטום מהשכיל.

ד) הם אנשים אשר אם יבחנו ימצאו כנשים.

ה) לשון רבים במקום לשון יחיד, וזה מצוי הרבה בשירים העשויים על דרך משוררי ישמעאל.

ו) אחר שהגיד תהלות רמב"ע ויתרונו על שאר בני אדם, הוא מסב דבורו אליו, לתת לו תודה על שירה שכתב לו. מבשורות, יותר מבשורות טובות.

כ. כְּתָב יָדְךָ, וְלֹא שִׂדָּה וְשִׁדּוֹת
וְהוֹד קוֹלְךָ, וְלֹא שָׁרִים וְשָׁרוֹת א)

כא. תְּחַדֵּשׁ טוּבְךָ כָּל־יוֹם, לְעֶבֶד
שְׂפָתָיו מִסִּפּוּר טוּבְךָ קְצָרוֹת ב)

כב. הֲלִסְפּוֹר אוֹ לְסַפֵּר מַהֲלָלְךָ?
כְּבָר נִלְאָה וְלֹא יָדַע סְפֹרוֹת ג)

כג. לְךָ כַּמָּה נְפָשׁוֹת נֶעֱבָדוֹת
בְּתַגְמוּלֵי חֲסָדֶיךָ אֲסוּרוֹת

כד. עֲלֵיהֶם עֻלְּךָ תַכְבִּיד בְּכָבוֹד ד)
וְתוֹקִיר הָאֲבָנִים הַיְקָרוֹת ה)

כה. וְלַקַחְתָּ לְךָ כֶּסֶף וְזָהָב
וְעָשִׂיתָ לְרָאשֵׁיהֶם עֲטָרוֹת

כו. אֲבָל הָיָה לְעַבְדְּךָ פִּי שְׁנַיִם
בְּחַסְדְּךָ כְּמִשְׁפַּט הַבְּכוֹרוֹת

כז. וּמָתַי אוּכְלָה אֵצֵא לְחָפְשִׁי?
וְחַסְדְּךָ יַעֲבִידֵנִי לְדוֹרוֹת

כח. עֲבַדְתִּיךָ שְׁנֵי יַלְדוּת וְשַׁחֲרוּת
וְעוֹדִי עַבְדְּךָ לִשְׁנֵי גְבוּרוֹת

הערות רשד"ל

א) כתב ידך חביב לי מכל נשים יפות, וקולך חביב לי מקול שרים ושרות. וטעם המליצה הזאת כאלו תאמר: אם יאמרו לי בחר לך אחד משני דברים אלה, אבחר דבר זה ולא דבר זה.

ב) אתה מחדש טובך כל יום לעבדך זה אשר שפתיו קצרות מלספור טובך.

ג) היוכל לספור או להגיד מהללך איש אשר כבר נלאה ולא ידע לספור כי אין מספר?

ד) תכביד עליהם עול חסדך, בכבוד שאתה עושה להם.

ה) אתה גורם שהאבנים היקרות תהיינה ביוקר יותר מן הנהוג, וזה על ידי רבוי העטרות שאתה מעטיר את ידידיך, וכמו שמפרש והולך.

כט. וְאֵיךְ יֶהְגּוּ בִּבְלְתְּךָ א) מַחְשְׁבוֹתַי ?
וְהֵן מִיֵּין יְדִידוּתָךְ שְׁכוּרוֹת
ל. וְהִלְבַּשְׁתָּ בְּנוֹת שִׁירַי עֲדָנִים
וְהָיוּ אַלְמְנוֹת חַיּוּת צְרוּרוֹת ב)
לא. תְּבוּנָה נָתְנָה יָדְךָ בְּיַמִּים
וְשָׂם שֵׂכֶל יְמִינְךָ בִּנְהָרוֹת ג)
לב. לְךָ תּוֹרוֹת, וּבָהֶם טוֹב לְהוֹרוֹת
וְלָךְ תּוֹדוֹת, וּבָהֶם טוֹב לְהוֹדוֹת ד)
לג. לְשׁוֹנְךָ תַּהֲפֹךְ אֶל עִלְּגֵי־פֶה
נְגִידֵי הַשְּׂפָתוֹת הַבְּרוּרוֹת ה)
לד. לְךָ תוֹךְ לִבְּךָ פַּרְדֵּס עֲדָנִים
וְתוֹכוֹ בְּאֵרוֹת, חָכְמָה מְקִירוֹת ו)
לה. יְדַעְתַּנִי בְּמַחְבֶּרֶת פְּנִינִים
אֲשֶׁר מֵאִגְּרוֹת חָכְמָה אֲגוּרוֹת ז)

הערות רשד״ל

א) באיש אחר זולתך.

ב) על ידי ידידותך ועל ידי מה שלמדתי ממך קנו בנות שירי (מחברותי) יתר שאת ויתר עז, ובאלו על ידיך לבשו בגדי עדנים ככלה תעדה כליה, ואלמלא אתה היו באלמנה צרורה אלמנות חיות.

ג) בתבונתך ובשכלך ידך מושלת אפילו בימים ובנהרות. הפלגה ישמעאלית.

ד) אתה חברת פיוטים, ובהם טוב להודות לה׳, ואתה כתבת על עניני התורה והאמונה ובחבורך טוב להורות לתלמידים. ונראה שהכוונה על ס׳ ערוגת הבשם שחבר רמב״ע בעניני האמונה.

ה) המליצה לקוחה מפסוק אהפוך אל עמים שפה ברורה. נגידי, כן כי נגידים אדבר (משלי ח׳ ו׳).

ו) ובתוך הפרדס ההוא יש בארות אשר מהן נובעת חכמה. מקירות, כן כהקיר ביר מימיה.

ז) הנה עתה ידעתני וכבדתני בענק של פנינים האסופות ממכתבי החכמה.

לו. לְמַעְיָנָיו וְאֶל נַחַל עֲדָנָיו א)
אֲנִי צָמֵא כְּצִיָּה לִמְטָרוֹת

לז. וְלֹא יִהְיוּ יָדַי מֹשֶׁה כְּבֵדִים
וְעָבָיו תִּהְיֶינָה לִי עֲצוּרוֹת ב)

לח. וְשָׁלוֹם יִכְתְּבוּ אֵלַי וְרָצוֹן
וְאַל נָא יִכְתְּבוּ עָלַי מְרֹרוֹת

לט. לְטֹטָפוֹת עֲלֵי עֵינַי אֲשִׂימֵם
וְגַם אוֹתוֹת עֲלֵי יָדַי קְשׁוּרוֹת ג)

מ. בְּנוֹת שִׁירֵי עֲמוּסוֹת מִשְׁלוֹמִי
וְהֵם מִמַּחְצַב נַפְשִׁי גְזוּרוֹת ד)

מא. תְּעוּפֶינָה, וְלָךְ תִּשְׁתַּחֲוֶינָה
כְּהִשְׁתַּחֲווֹת שְׁפָחוֹת לַגְּבִירוֹת

מב. וְלָמָּה יַחֲרִידוּךְ תְּלָאוֹת?
וְקִירוֹת לִבְּךָ מִפֶּגַע לְקוֹרוֹת ה)

הערות רשד״ל

א) של אותו פרדס אשר בתוך לבך.

ב) מלת לא שבתחלת הבית עומדת במקום שתים.

ג) המכתבים שיכתוב לי יהיו לטוטפות בין עיני ולאות על ידי.

ד) מחברתי זאת תבוא אליך טעונה שלום וברכה (ואולי צ״ל בלשון רבים משלומי) ודבריה יצאו מקירות לבי.

ה) והלא לבך חזק, ולא יובלו לו קורות העולם, כמו המפגע והמטרה שאינו מרגיש כשהחצים פוגעים בו, כך פירשתי, והקשה תלמידי מוהר״ר יהודה אריה אוסימו כי המטרה אע״פ שאינה מרגשת, הנה החץ נוקב אותה ונכנס בה, והנה היא מקבלת נזק ממנו, והוא מפרש מפגע ענין מוקש, וכוונת המשורר לומר: אין קורות העו״ם מגיעות עד לבך, כי סביבותיו קירות חזקות, והן כמו מוקש אל התלאות, אשר לא תוכלן לעבור ולהכנס אל הלב, ונכונים דבריו.

מג. הֲתֶעְצַב ? וּבָךְ שֹׂבַע שְׂמָחוֹת
וְיֵאֵר לָךְ ? וְאַתְּ עֶזְרָה בְּצָרוֹת א) ·

ה

(עוד לרמב"ע מתנצל על תוכחה:)

א. בְּכֵה עַל מָחֳרַת הַיּוֹם ב) בְּלֵילוֹ
וְיָעִיב דִּמְעֲךָ שַׁחַק וְחֵילוֹ
ב. וְעַל פָּנָיו פְּרוֹשׂ כַּנְפֵי יְגוֹנִים
וְהוֹסֵף מַאֲפֵל עַל מַאְפֵּלוֹ ג)
ג. וְהַלְבִּישׁוֹ מְעִיל קַדְרוּת כְּתַחְרָא
לְבַל יִקְרַע בְּיַד בָּרָק מְעִילוֹ ד)

הערות רשד"ל

א) על דרך שאמר אליפז לאיוב. הנה יסרת רבים וגו' כושל יקימון מליך וגו', ומלת עזרה בצרות היא ג"כ רמז לשם משפחתו אבן עזרא.

ב) המשורר מדבר לנפשו, ומעורר את עצמו לבכות ולהתאונן על פרידת אוהבו, והוא אומר לעצמו: בכה יומם ולילה, גם בכה בלילה בשביל יום המחרת, כלומר בלילה שאתה בודד ואין לך מטרידים, הגדל וכפול בכיתך כנגד מה שאולי ימנע ממך הבכי ביום המחרת. וכל כך ראוי לך להרבות בבכיה, עד שדמעותיך יחשיכו את השמים וכל צבאם.

ג) השחק הנזכר, אשר כבר החשיכו אותו דמעותיך, פרוש עוד עליו כנפי יגונים, ועל ידי כן תוסיף אפלה על אפלתו, מלת פניו כתבתיה מסברא, ובכ"י שמיו, ונ"ל ט"ס.

ד) פרוש על השחק מעיל שחור עב וקשה כתחרא, כדי שלא יוכל השחק לקרוע אותו אפילו קרע דק שיעבור בתוכו ברק; כלומר יהיו שמיך אפלים, תכלית האפלה, וגם ברק אחד לא יאיר אפלתם אף רגע. ולדעת תלמידי היקר מוהר"ר משה עהרענרייך הלוי מעיר בראדי אין הכוונה על דקות הברק, אלא על כחו, שיהיה מעיל הקדרות כל כך עב וקשה, שאפילו הברק לא יעצר כח לקרעו, וכן נכון.

ד. וְעַל שַׁחַר פְּרוֹשׂ שַׁחְרוּת לְבָבְךָ
לְבַל יֵדַע יְמִינוֹ מִשְּׂמֹאלוֹ א)

ה. וְגֹל שִׂמְלָה אֲשֶׁר פָּרַשׂ צְבָא רוּם
וְהַשְׁלֵךְ בַּעֲדָהּ נִזְמֵי שְׁלָלוֹ ב)

ו. וְיִתְנַצֵּל עֲדִי צִדְקוֹ וְנָגְהוֹ
וְיָסִיר אֶת בְּנֵי עָשׁ עִם כְּסִילוֹ ג)

ז. קְחָה סַהְרוֹ אֲשֶׁר הוּא שַׂהֲרוֹנוֹ
וְכַס כִּימָה אֲשֶׁר הָיְתָה עֲגִילוֹ ד)

ח. וְכִנּוֹרוֹ כְּיַד תַּנִּים תְּנַהוּ
וְלִבְנוֹת יַעֲנָה תֵּן אֶת חֲלִילוֹ ה)

ט. וְנָקַל לַעֲשׂוֹת כָּזֹה וְכָזֶה
לְפָרוּד דּוֹד אֲשֶׁר אֵין דּוֹד כְּגִילוֹ!

הערות רשד״ל

א) השחר הוא הגורם לאדם להכיר את חברו ולהכיר בין תכלת לכרתי, ואתה פרוש עליו שחרות לבבך הנעצב, עד שהשחר עצמו לא יוכל להכיר דבר מדבר, ולא יבדיל אפילו ימינו משמאלו.

ב) על שם ונגלו כספר השמים, ועל שם ויפרשו את השמלה וישליכו שמה איש נזם שללו (שופטים ח׳ כ״ה). והנה השמים דומים ליריעה (תהלים ק״ד ב׳) או לשמלה, וצבא השמים הם הפורשים אותה, והמשורר אומר לעצמו: גלול השמלה ההיא כשחק, והשלך בה כל כוכבי השמים וכסיליהם, שהם כנזמים ועדיים לרקיע.

ג) וישאר השחק ערום מעדיו, נגון כוכב צדק ונגה ועש כסיל וכימה.

ד) קח מהרקיע הירח, וכסה הכימה, אשר גם הם צבי עדיו והוד יפיו.

ה) כנור (Lyra) הוא שם לאחד מן המזלות הצפוניים, והמשורר המצייר שלילת הרקיע מכל עדיו, אומר ללבו הנכאב שיקח ממנו גם כנורו ויתנהו לתנים ובנות יענה, אשר קולם קול יללה, כי יען שגם הכנור השמימי יהפך לאבל ולקול בוכים. חלילו, לא מצאתי השם הזה בין הכוכבים, ואולי דרך מליצת השיר אחר שהזכיר כנור הזכיר גם חליל, ולדעת תלמידי מוהר״ר יהודה אריה אוסימו אין הכוונה על המזל הנקרא כנור, אלא הכל על המוזיק שהיו קצת הפילוסופים מיחסים לגלגלי השמים.

י. כְּלִיל חָכְמוֹת וְתִפְאֶרֶת מְזִמּוֹת א)
קְרִיא מוֹעֵד, גְּבִיר הַדּוֹר אֲצִילוֹ;

יא. אֲרוֹן הַחֹק אֲשֶׁר גָּלָה לְרָחוֹק
וְלֹא פָנָה אֱלֵי דֶרֶךְ גְּבוּלוֹ ב)

יב. וַעֲינֵי אוֹהֲבוֹ כֻּלּוֹ מְיַחֵל
לְעֵת שׁוּבוֹ לְשָׁלֵם אוֹ לְשִׁילוֹ ג)

יג. וְיֵשׁ אֶחָד וְאֵין שֵׁנִי, וְגַם בֵּן
וְאָח אֵין לוֹ, וְאֵין קֵץ לַעֲמָלוֹ ד)

יד. חֲנָנוֹ הַזְּמָן רֵעַ אֱמוּנָה ה)
בְּיוֹם אֶחָד, וּבַשֵּׁנִי גְזָלוֹ

טו. כְּאִלּוּ מִלְּבָבִי צוּר חֲצָבוֹ
וּמֵרוּחִי וְנִשְׁמָתִי אֲצָלוֹ ו)

טז. לְמִי יַגִּיד אֱנוֹשׁ נֶגַע לְבָבוֹ?
זְמָן חֵרֵשׁ וְלֹא יִשְׁמַע לְקוֹלוֹ

הערות רשד״ל

א) כליל נאמר כאן בהוראתו בלשון ארמי, שענינו עטרה, והעד ותפארת מזמות, והוא על דרך שאומרים בשחרית בשבת כליל תפארת בראשו נתת. וכן אמר ריה״ה בציון הלא תשאלי: ישנה ויחלוף כליל כל ממלכות האליל, ענינו עטרת, וכן פירשתי בישעיה והאלילים כליל יחלוף, ומהאלילים יחלוף ויסור הכתר.

ב) הוא מכנה את רמב״ע בכנוי ארון החק, כלומר ארון התורה שגלה, כמו שאירע בימי פלשתים, אלא שהארון שב אח״כ דרך גבולו (ש״א ו׳ ט׳) ורמב״ע לא שב.

ג) מיחל שישוב לאחד מן המקומות אשר היה שם אהלו בתחלה, והזכיר שלם ושילה, כי בשילה היה המשכן ובירושלים בית המקדש.

ד) הוא ר׳ יהודה הלוי שלא היו לו בנים, כי אם בת אחת (עיין דברי ידידי החכם רי״ל דוקס בספר גנזי אקספורד עמוד ס״ה).

ה) הוא רמב״ע רע נאמן לר׳ יהודה הלוי.

ו) אותו רע נאמן שאמרתי הוא חביב לי כאלו האל חצב אותו מלבבי, ובאלו יצא מן רוחי ונשמתי.

יז. הַלִפְנֵי הֹרְגִי אַפִּיל תְּחִנָּה ?
וְרוֹצֵחַ הֲיִבְכֶּה עַל חֲלָלוֹ ? א)

יח. הֲלֹא הוּא הַזְּמָן בָּגַד, וְכִחֵשׁ
בְּחוֹתָמוֹ, וְלֹא הִכִּיר פְּתִילוֹ ב)

יט. גְּמָלוֹ מֵחָלָב שַׁחֲרוּת וְיַלְדוּת
וְלוֹ חֶסֶד גְּמָלוֹ לֹא גְמָלוֹ ג)

כ. הֲקָצֵף עִם־נְדוֹד יָכִיל לְבָבִי ?
וְקֶצֶף עִם־נְדוֹד הַר לֹא יְכִילוֹ ד)

כא. וְאִם יִזְכּוֹר בְּתוֹכָחוֹת יְדִידוֹ
וְיִתֵּן אַהֲבָה בְּמֵי רִיבוֹת מְהָלוֹ

כב. אֲשֶׁר הִכִּיר כְּתָב יָדוֹ, וְהִזְכִּיר
שְׁמוֹ, וַיֵּבְךְּ וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ ה)

כג. לְאַט! אַל־נָא יְדִינֵנִי אֲדוֹנִי
לְכַף חוֹבָה, וְיִזְכּוֹר מַהֲלָלוֹ ו)

הערות רשד״ל

א) ההורג והרוצח, הוא הזמן.

ב) על שם החותם והפתילים שהכיר יהודה ואמר צדקה ממני, יאמר: הזמן איננו מבחין בין צדיק לרשע, ולא יכיר מעבדיהם, לתת לצדיק כבור כפיו.

ג) גמלו הראשון לשון גמולי מחלב, והשני ענינו התחלת הטובה או הרעה, והשלישי ענינו השבת הטובה או הרעה (עיין רד״ק בשרשים). יאמר: הזמן לקח מרמב״ע כל הצלחתו אשר היתה לו בימי נעוריו, תחת אשר הוא איש צדיק תמים שאם היה הזמן עושה עמו כל חסד שבעולם עדיין לא היה יוצא ידי חובת תשלום גמולו.

ד) נראה לי שהקריאה עם־נדוד בפתח, והמכוון בו אנשי הנדוד, בני אדם הנודדים בארץ לא להם לא בבחירה, אלא בהכרח, ואנשים כאלה על הרוב נפשם מרה להם, ונוחים לכעוס וקשים לרצות, וזעמם קשה וכבד ואפילו הר לא יכילהו ולא יסבלהו. עם־נדוד במקום איש נדוד, לשון רבים במקום יחיד, והכוונה על אותו רמב״ע שכעס עליו, והוא אומר כי אין בלבו כח להכיל ולסבול כובד קצפו.

ה) אשר הכיר חוזר לידידו הנזכר בבית הקודם, והוא ר׳ יהודה הלוי אשר בראותו כתב ידי רמב״ע, ובהזכירו את שמו בכה והתעורר לחבר השירה הזאת.

ו) לאט מוסב על ואם יזכור, והוא תשובת התנאי. מהללו, כבודו ומעלותיו, שאם

כד. אֲנִי מוֹדֶה וּמִתְוַדֶּה לְמשֶׁה
וְלֹא אֶהְיֶה כְקֹרַח אוֹ קְהָלוֹ א)

כה. וְחָלִילָה לְכַחֵשׁ מִפְּעָלוֹתָיו
וְהַחֶסֶד אֲשֶׁר קֶדֶם גְּמָלוֹ ב)

כו. וְהוּא גַם־הוּא כְּבָר צָרַף לְבָבִי
וְהִבְדִּיל אֶת־זְהָבוֹ מִבְּדִילוֹ ג)

כז. וְלֹא אֶדְאַג בְּבִגְדוֹ, כִּי בְפִיהוּ
וּבִשְׂפָתָיו, וְלִבּוֹ יַעֲנֶה לֹא ד)

כח. אֲקַבֵּל כָּל־אֲשֶׁר יָדִין לְבָבוֹ
עֲלֵי לִבִּי, וְשַׂמְתִּיהוּ פְּלִילוֹ ה)

כט. אֲנִי עַבְדּוֹ וּבֶן־חַסְדּוֹ, יְבַקֵּר
נְטַע יָדוֹ וְיָחוּס עַל עֲמָלוֹ

ל. וְאוֹמְרִים כִּי זְמַן כִּלָּה אֲהָבַי
עֲלֵי־עָשׁ יֹאמְרוּ כִּי עָשׁ אֲכָלוֹ ו).

הערות רשד"ל

ידין את ידידו לכף חובה, הרי זו פחיתות מצדו, ובאלו הוא שובח כבודו, כי לא לכבוד יהיה לו המעשה הזה, ובלתי מסכים עם מעלתו ודרכיו המשובחים.

א) שמרדו במשה.

ב) חלילה לרמב"ע שיכחש עתה מה שעשה לפנים והחסד אשר גמל מקדם את ריה"ל, שאם יקצוף עליו, יהיה קצפו כמכחיש אהבתו הקדומה, ובאלו הקצף מעיד על האהבה הקודמת שהיתה בטעות, ושאין ריה"ל ראוי להיות ידידו.

ג) והוא גם הוא (רמב"ע) יודע שלא היתה אהבתו בטעות, כי כבר בחן את לב ריה"ל כמו בתוך כור, וידע כמה יש בו מן הזהב הצרוף וכמה בדיל מעורב בו.

ד) ולא אדאג שמא יבגוד בי, ויחשבני לו כצריו, כי אי אפשר שיעשה זה אלא בפיו מן השפה ולחוץ, אבל לבו יכזיב את שפתיו, ויאמר: לא!

ה) בנגד מה שאמר רמב"ע בשירתו הֱיֵה אתה פליל דיננו.

ו) מי שיאמר כי אהבתי אותו נחלשה במשך הזמן יוכל לומר כמו כן כי התולעת הקטנה הנקראת עש אכלה את הכוכב הנקרא עיש או עש.

ו

(עוד לרמב"ע בעת פרידתו).

א. אֵיךְ אַחֲרֶיךָ אֶמְצְאָה מַרְגֹּעַ
תֶּגַע, וְהַלֵּב עִמְּךָ יָנוּעַ א)

ב. לוּלֵי אֲהָבוֹת יְחַלּוּ יוֹם שׁוּבְךָ
אָז יוֹם פְּרִידָה תַּמְנוּ לִגְוֹעַ ב)

ג. גֵּר מַעֲרָבִי! שׁוּבָה לְמַעֲרָבְךָ, הֱיֵה
חוֹתָם עֲלֵי כָל־לֵב וְכָל אֶזְרוֹעַ ג)

ד. הֵן הַרְרֵי בָתֶר יְעִידוּן כִּי מְטַר
שַׁחַק מְאֹד כָּלֵי וְדִמְעִי שׁוֹעַ ד)

ה. שָׂפָה בְרוּרָה! מַה־לָּךְ אֶל עִלְּגִים ה)
אוֹ מָה לְטַל חֶרְמוֹן אֱלֵי גִלְבֹּעַ?

ז

(עוד לרמב"ע).

א. תֵּן רֵיחֲךָ בְּשָׂמִי מִפְּאַת כְּלִיל יוֹפִי
טֶרֶם זְמַן יִמְקָה בְּגְדוּד שְׁאָר גוּפִי

הערות רשד"ל

א) המשורר מתאונן על פרידת אוהבו שהוכרח לצאת מארצו ולעזוב אותו, ואומר כי אחר שנסע והלך רחוק ממנו אינו מוצא מרגוע והנחה, באופן כי בכל מקום שהוא הולך נע ונד, גם לבו (של ריה"ה) נע ונד עמו, כלומר כי תמיד אוהבו שוכן בתוך לבו ותמיד הוא לנגד עיניו.

ב) אם אהבתי אותך לא נתנה בלבי תוחלת ותקוה לצפות את היום אשר בו תשוב לארץ מגורך אצלי, אז ודאי ביום שהתרחקת ממני הייתי מת. תמנו לגוע, וכי מלת אהבות, שניהם רבים במקום יחיד, וזה מצוי הרבה במשוררי הדור ההוא. ובגנזי אקספורד במקום אהבות כתוב לבבות והענין אחד והכוונה על לבו של ריה"ה.

ג) תהלה לרמב"ע, ואומר לו שישוב אל ארץ מולדתו שהיא במערב, כדי שיהיה קרוב אל לבות אוהביו.

ד) ההרים המפרידים ביני ובינך הן המה עדים נאמנים כי המטר היורד מן השמים הוא מעט כנגד הדמעות הנוספות מעיני ממכאוב הפרוד; וזו הפלגה ישמעאלית. תבית הזה חסר בגנזי אקספורד.

ה) תהלה לרמ"ע: אתה שפה ברורה ונעים זמירות ישראל, מה לך לגור עם אנשים לעגי שפה, ודבריך הנעימים והנחמדים שמרוב חשיבותם ויקרם נמשלים לטל חרמון, מה להם לרדת על הרי גלבוע הארורים (שמואל ב' א' כ"א).

ב. הַיּוֹם נְהַר בִּכְיִי עַל תְּמוֹל כַּיָּם אֵיתָן
כִּי אֶזְכְּרָה צִבְיִי תָּאֳרוֹ כְּגַן בִּיתָן
רַק הוּא לְבַד דַּיִּי מִזְּמַן בְּעֵת נָתָן
ג. אוֹר לֶחְיוֹ עִמִּי נֵר וְשָׂם בְּפִיו צוּפִי
לֵיל שְׂעָרוֹ מְכַסֶּה בַּעֲדִי פְּנֵי צוֹפִי
ד. כִּמְעַט וְאֵין מוֹשֶׁה אֶטְבְּעָה בְּיָם דִּמְעָה
לוּלֵא פְּנֵי מֹשֶׁה זָהֳרוֹ כְּאוֹר שִׁבְעָה
בּוֹ כָּל נְדוֹד אֶנְשֶׁה כָּל יְדִיד, וּבוֹ אֶשְׁעֶה
ה. סַהֲרִי וְאוֹר יוֹמִי מַחְמַד בְּאֵין דוֹפִי
לוֹ עַל כְּסִיל כִּסֵּא וְעָלָיו נְגִידֵי פִי
ו. אִם הַזְּמָן יָצַר בַּל אֶהִי בְּחֶבְרָתוֹ!
אוֹ יַד חֲלוֹם תִּקְצַר מֵאֲחוֹז תְּמוּנָתוֹ
לִבִּי דְּרוֹשׁ וּפְצַר אַל דֳּמִי בְּאַהֲבָתוֹ!
ז. אִם יַחְשׂוֹךְ נוּמִי מַחֲזוֹת בְּאַלּוּפִי
קֶסֶם וְאוֹב נִסָּה בַּעֲדוֹ וְלָךְ שְׂפִי
ח. יוֹם נוֹעֲדָה חֶבְרָה רוֹזְנִים בְּהִוָּסְדָם
בּוֹ חָשְׁקָה מִשְׂרָה לִהְיוֹת נְגִיד סוֹדָם
גַּם דִּבְּרָה תוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם.

ח

(עוד לר' משה בן עזרא אחרי הפרדו מעמו).

א. יְדַעֲנוּךְ נְדוֹד מִימֵי עֲלוּמִים
וְנַחַל הַבְּכִי נַחַל קְדוּמִים
ב. הֲרִב עִם הַזְּמָן עַל לֹא חֲטָאָה
וְעִם יָמִים וְאֵין עָוֹן לְיָמִים

ג. מְלָכִים הֵם בְּקַו צֶדֶק יְרוּצוּן
וְאֵין נִפְתָּל וְעִקֵּשׁ בַּמְּרוֹמִים

ד. הֲזֶה חָדָשׁ, וְאֵין תֵּבֵל חֲדָשָׁה
וְחֻקֶּיהָ בְּאֶצְבַּע [אֵל] רְשׁוּמִים

ה. וְאֵיךְ יִשְׁנוּ דְבָרֶיהָ, וְכֻלָּם
בְּטַבַּעַת יְמִין עֶלְיוֹן חֲתוּמִים

ו. וְכָל־סִבָּה מְצוּאָה בַּמְּסֻבָּה
וְכָל חָדָשׁ כְּבָר הָיָה פְּעָמִים

ז. וְלֹא חִבֵּר אֱנוֹשׁ כִּי אִם־לְפָרֵד
לְהוֹצִיא מִלְאֹם אֶחָד לְאֻמִּים

ח. וְלוּלֵא נִפְרְדוּ [מֵאָז] בְּנֵי אִישׁ
אֲזַי לֹא־מָלְאָה אֶרֶץ עֲמָמִים

ט. וְיֵשׁ דָּבָר אֲשֶׁר יִיטַב וְיֵרַע
וּבוֹ שִׁקּוּי וְרֶקֶב לַעֲצָמִים

י. בְּהִתְקַצֵּף אֱנוֹשׁ, יוֹמוֹ יְקַלֵּל
וְיִקֹּב אֶת רְגָעָיו הַזְּעוּמִים

יא. וְהוּא הַיּוֹם יְבָרְכוּהוּ אֲחֵרִים
אֲשֶׁר אוֹתוֹ יְבַלּוּ בַנְּעִימִים

יב. וְכָל־מַאֲכָל בְּפִי בָרִיא כְּנֹפֶת
וְהַנֹּפֶת בְּפִי חֹלֶה רְתָמִים

יג. וְדאֵג יֶחְשְׁכוּ אוֹרִים בְּעֵינָיו
וְלֹא יִרְאֵם וְהֵם לוֹ נֶעֱלָמִים

יד. כְּעֵינֵי יוֹם שְׁכוֹן עָנָן עֲלֵיהֶם
לְנוֹד משֶׁה, וְהֵם יוֹרְדוֹת זְרָמִים

טו. מְקוֹר חָכְמָה אֲשֶׁר אֶמְצָא בְּפִיהוּ
מְקוֹם הַפָּז וּמַחְצַב הַכְּתָמִים

טז. יְדִידוּת קָשְׁרָה נַפְשִׁי בְּנַפְשׁוֹ
בְּעוֹד רִכְבֵי נְדֹד אֵינָם רְתוּמִים

יז. בְּעוֹד לֹא־נִסְּתָה נַפְשִׁי פְּרִידָה
וְאִתָּנוּ בְּנֵי יָמִים שְׁלֵמִים

יח. יְלָדוּנוּ בְּנוֹת יָמִים פְּרוּדִים
וּבַת אַהֲבָה יְלָדַתְנוּ תְאוֹמִים

יט. אֱמוּנִים עַל עֲרוּגַת הַבְּשָׂמִים
וְיוֹנְקֵי שַׁד שְׁדֵי בַּת הַכְּרָמִים

כ. זְכַרְתִּיךָ עֲלֵי הָרֵי בְתָרִים
תְּמוֹל הָיוּ בְךָ הָרֵי בְשָׂמִים

כא. וְעַפְעַפַּי מְגוֹלָלִים בְּדִמְעָה
וְהַדִּמְעָה מְגוֹלָלָה בְדָמִים

כב. הֲמִירְךָ לִי זְמָן בּוֹגֵד בְּבָל אִישׁ
אֲשֶׁר לִבּוֹ קְרָב וּבְפִיו שְׁלוֹמִים

כג. אֲדַבֵּר בָּם וְאִם אֶמְצָא בְּפִיהֶם
תְּמוּרַת מַנְּךָ חָצִיר וְשׁוּמִים

כד. חֲמָסִי וַחֲמָתִי עַל פְּתָאִים*)
אֲשֶׁר הֵמָּה בְעֵינֵיהֶם חֲכָמִים

כה. אֲשֶׁר קָרְאוּ לְשִׁקְרֵיהֶם אֱמוּנוֹת
וְקָרְאוּ שֵׁם אֱמוּנָתִי קְסָמִים

כו. אֲשֶׁר זָרְעוּ וְקָצְרוּ שִׁבֳּלֵיהֶם
וְשָׂמְחוּ בָם וְאִם הֵמָּה צְנוּמִים

כז. וְצִוַּנִי דְּבַר חָכְמָה חֲדָשִׁים
לְכַסּוֹת הַפְּנִינִים הַפְּנִימִים

כח. וְלִי גֵרוֹת אֲחַפֵּשׂ בָּם חֲדָרָיו
וְאוֹצִיא מִגְּנָזָיו הַלְּשָׁמִים

*) המשורר שופך חמתו בבתים האלה על הפתאים הקדמונים שעבדו ליון ולחם.

כט. וְסָכָל כִּי יְבַקֵּשׁ סוֹד, עֲנִיתִיו
עָלַי אַף הֶחֱזִיר מַה־לַּנְּזָמִים
ל. וְאֵיךְ עַל לֹא מְקוֹם זֶרַע אֲבַקֵּשׁ
עֲנָנֵי לַעֲרוֹף עָלָיו גְּשָׁמִים
לא. וְצָרְכִּי לַזְּמָן נָקֵל וְנִדְמֶה
כְּמוֹ צָרְךְ נְשָׁמָה לַגְּשָׁמִים
לב. אֲשֶׁר מִדֵּי יְכִילוּהָ תְּחַיֵּם
וְאִם נִלְאוּ עֲזָבָתַם צְלָמִים.

ט

(לר׳ שלמה בן פריצול קרובו בשובו ממסעו).

א. בַּעֲלַת כְּשָׁפִים אֲשֶׁר אָרְכוּ נְדוּדֶיהָ
יָמִים, וְקָצְרוּ יְמֵי חַיֵּי יְדִידֶיהָ
ב. יָפָה כְּשֶׁמֶשׁ אֲבָל לֹא פָנְתָה לַעֲרוֹב
לְחַיָּה עֲרוּגָה וְלֹא בָלוּ נְדָדֶיהָ
ג׳ רַכָּה עֲנוּגָה מְשׁ־ גֶּסֶת בְּמַתְנָהּ וְאֵין
לָהּ מַחֲגֹרֶת לְבָד חָד מִצְמִידֶיהָ
ד. עָלְתָה בִּלְתִּי אֲשֶׁר יַקְדִּיר לְבָנָה בִּלְבָ־
נָתוֹ וְצָפְתָה בְּעַד מָסָךְ רְדִידֶיהָ א)
ה. פָּשְׁטָה כְסוּתָהּ וְלֹא נוֹתְרָה עֲרֻמָּה, אֲבָל
הַחֵן וְהַהוֹד וְהַ־ יּוֹפִי בְּגָדֶיהָ
ו. שָׁלוֹם לְבַת הַיֹּפִי מֵאֵת מְתֵי אַהֲבָה
תִּשָּׂא גְבֶרֶת שָׁלוֹם אַחַד עֲבָדֶיהָ!
ז. נַפְשִׁי פְּדוּת לֵיל אֲשֶׁר בּוֹ לַאֲסִירֵךְ פְּדוּת ב)

הערות ר׳ יה״ש

א) נשקפה בעד מסך צעיפה.
ב) כלומר אתן נפשי פדות בליל אשר בו לאסירך פדות.

רַק הָאֲדָמָה בְּחֶ־ — כָּל מַחֲמַדֶּיהָ

ח. שָׁתָה וּמָצָה שְׂפַת — אֹדֶם וְרַוּוֹת בְּצוּף
פִּיהָ מְגַדֵּי וּפִי — הַכּוֹס מְגָדֶיהָ

ט. פָּתְחָה לְשׁוֹרֵר שְׂפַת — שָׁנִי וְשָׁם חִבְּקָה
כִּנּוֹר כְּמוֹ אֵם וְהוּא — כְּצָעִיר יְלָדֶיהָ א)

י. סָמְכָה יְמִינָהּ כְּאֵ־ — לוּ תְּאַצֵּל מַעֲנֶה
פִּיהוּ לְפִיהָ וְהָ־ — יָה מְלַמּוּדֶיהָ

יא. פָּתְחָה לְשׁוֹרֵר עֲלֵי — פֵּרוּד וְעֵת חַנְּנָה
קוֹלָהּ כְּקֶטֶט שְׁפָכוּ — בִּבְכִי כְּבֵדֶיהָ

יב. שָׁתְכָה בְּדֹלַת בְּמֵי — דִמְעָה עֲדֵי פִּזְּרָה
עֵינַי לְבָרוֹק פְּנֵי־ — גִּי רַם עֲתוּדֶיהָ

יג. מַה לַּצְּבִיָּה אֲשֶׁר — תִּבְכֶּה כְּאִלּוּ שְׁלֵ־
מֹה הַגְּבִיר נָד וְהָ־ — יָה מְנַדּוּדֶיהָ

יד. הַשַּׂר אֲשֶׁר יָאֲתָה — מִשְׂרָה לְשִׁכְמוֹ וְהַ־
גָּה הָאֲדָמָה כְּחֶפְ־ — צוֹ יַעֲבִידֶהָ

טו. נָסַע וְחָשְׁכוּ פְּנֵי — עִיר אַחֲרָיו כַּאֲשֶׁר
זָרְחוּ לְפָנָיו כְּשׁוּ־ — בוֹ כָּל צְרָדֶיהָ —

טז. גָּבְהָה אֲדָמָה דְּרָ־ — כוּהָ פְּעָמָיו עֲדֵי
שָׂמָה מְרוֹמֵי זְבוּל — תַּחַת צְעָדֶיהָ

יז. אֶרֶץ נְבוֹכָה כְּחוֹ־ — לַת אַהֲבָה צְמֵאָה
אֵלָיו וְעֵת שִׁחֲרָהּ — כָּבָה יְקוּדֶיהָ

יח. יָרְדָה פְּלָאִים בְּנָמְ־ — עוֹ אַךְ בְּשׁוּבוֹ בְּנֵ־
עַם תָּאֳרוֹ שָׁכְחָה — לִימֵי מְרוּדֶיהָ

יט. שׁוּבָה שְׁלֹמֹה נְשִׂי־ — אִי רוּם בְּמֶרְכַּבְתְּךָ

הערות ר' יה"ש

א) כונתו כי הכנור הוא רק כצעיר ילדיה.

וּצְלַח הֲלֹא כָל בְּנֵי   עַיִשׁ פְּרָדֶיהָ א)
כ. לְבֻשׁ וְמַנְּךָ כְּתֹ־־   נֶת הוֹד נְשִׂיאִים וְהֵם
שׁוּלֵי כְתֹנֶת וְאַתְּ   בְּלְבַד רְכִידֶיהָ.

י

(על ר' שלמה זה עת באה הבשורה שנהרג קודם השלמת השיר הקודם).

א. אֲהָהּ לֹא יוֹם בְּשׂוֹרָה לְךָ יְדִידִי
בְּאָמְרְךָ כִּי כְבָר נֶהֱרַג שְׁלֹמֹה
ב. הֲפוֹךְ רֹאשֵׁי הֲפוֹךְ שִׁירְךָ לְמִסְפֵּד
לְבוֹא שֶׁבֶר בְּיַד קִנָּה שְׁלוֹמוֹ.

יא

(שיר מספד על הריגת ר' שלמה הנזכר).

א. זֹאת הַתְּלָאָה לְבַל   אֶשְׁכַּח מְצָרֶיהָ
קִירוֹת לְבָבִי אֲשֵׁ־־   זֶה אֶת סְפָרֶיהָ
ב. עֶבְרָה כְמוֹקֵד בְּתוֹךְ   בִּתְרֵי לְבָבוֹת מְצָ־־
אָתַם כְּאַשְׁפָּה לְחֵץ   קֶטֶב מְרִירֶיהָ
ג. קָדְחָה, וְלוּלֵי דְמָ־־   עוֹת הַמְּכַבּוֹת קְצַת
אִשָּׁהּ, כְּקַשׁ נִשְׂרְפָה   עַצְמִי בְּאוּרֶיהָ
ד. יֹאמְרוּ הֲתִירָא מְגוּר   תֵּבֵל? עֲנִיתִים וְאֵיךְ
אִירָא וַיַחְדָּו כְּבָר   בָּאוּ מְגוּרֶיהָ!
ה. עוֹד לֹא אֶפְחַד לְכָל   יָגוֹן וְלֹא אֶשְׂמְחָה
אֶל גִּיל וְלוּ יְרַקְּדוּ   נֶגְדִּי הָרֶיהָ

הערות ר' יה"ש

א) כלומר פרדי המרכבת הם בני עיש.

ו. רַב לִזְמַן מִבְּגוֹד בִּרְבִיד גְּרוֹנוֹ וְדֵ־
יְהּ הָאֲדָמָה לְהַשְׁ־ לִיךְ אֶת כְּתָרֶיהָ

ז. עַמִּי אֲנָחָה תְּפוֹ־ צֵץ הַסְּלָעִים בְּעֵת
יַשִּׁיל עֲשָׁנָהּ וְתִ־ פֶּת מַנְהִירֶיהָ

ח. לָאִישׁ אֲשֶׁר קִנְּאוּ צִבְאוֹת שְׁחָקִים לְאוֹר
פָּנָיו וְתֵבֵל יְרֵ־ אוּהוּ כְּפִירֶיהָ

ט. יַחַד בְּנֵי אִישׁ וְהָ־ אָרֶץ דְּבָרִים אֲבָל
הָיָה שְׁלֹמֹה גְּבִיר עִנְיַן דְּבָרֶיהָ

י. אוֹ הָאֲדָמָה בְּתוֹ־ לָהּ תַּעֲבִיד לוֹ סְגָ־
גֶיהָ וְהוּא בִּלְבַד בַּעַל נְעוּרֶיהָ

יא. רַבּוּ אֱמוּנוֹת אֲשֶׁר נָתַן בְּתוֹכָהּ וְהִיא
לִזְנוֹת בִּבְלְתּוֹ מְאֹד רַבּוּ קְשָׁרֶיהָ

יב. זָנְתָה, וְלוּ חָכְמָה אָז נִכְבְּשָׁה לוֹ כְּמוֹ
אָמָה וְנִתְּנָה בְּכַפְּ־ רוֹ כָּל יְקָרֶיהָ

יג. וּתְמוֹל בְּעָמְדוֹ עֲלֵי אֶרֶץ בְּלִי אֶדְרְשָׁה
שֶׁמֶשׁ, וְהַיּוֹם אֲהָהּ אֶדְרוֹשׁ מְאוֹרֶיהָ

יד. הִנֵּה וְאִם אֶרְאֶה צַלְמוֹ בְּיוֹם בַּחֲלוֹם
עוֹד אֶבְגְּדָה בָּהּ וְלֹא אָעִיר שְׁחָרֶיהָ

טו. יִגְמוֹל אֱלֹהִים לְתֵ־ בֵל כַּאֲשֶׁר עָשְׂתָה
טָמְנָה בְּחֻבָּהּ בְּעַד תַּ[סְתִּיר סְתָ]רֶיהָ

טז. לוּ נָדְבוּ הַדְּמָ־ עוֹת כַּאֲשֶׁר נָדְבָה
יוֹם.. לְפָנִים בְּרִ־ לַח מַמְטָרֶיהָ

יז. לֹא עָצְרוּ עַד אֲשֶׁר רָווּ אֲדָמָה וְהִצְ־
מִיתוּ עֲרָבִים עֲלֵי יִבְלֵי נְהָרֶיהָ א)

הערות ר׳ יה״ש

א) שלש מלות אלה: עלי יבלי נהריה, חסרות בכ״י.

יח. אל טל עליכם שדי   שעיר לעולם ורב
לכם בדמעה כמי   רימון שעיריה א)
יט. שחת הייתם למש־־   כת בית שלמה והש־
לכתם צפירה וח־־   ללתם גזריה
כ. רגב גאון יעקב   פתאום הפכתם למר־־
גבת ובחון, וצל־־   מות מדריה
כא. קינים והגה והי   הו הו ואוי ואבוי
מבת יהודה ממ־־   רת אמריה
כב. ופשוט עדיים ול־־   בוש בלבבות אשון
חשך ושום מבלו־־   אי שק חגוריה
כג. הה לי גבירי למי   זה אחריך תהי
משרת הדרך ומצ־־   נפת פאריה?
כד. למה אהי מבגי   חיים ואתה בעי־־
פתה מסגר באש־־   מני קבריה?
כה. אל מי ינוסון מעט   הצאן וגלות ספרד
בלתך ומי יהיה   רועה עדריה?
כו. ולמי לנהל טל־־   איה בחזן ומי
מוטות [אסירים] יפ־   תח מאסיריה
כז. רוש האכלת עזו־־   ביך ואחר שתות־
ך כום שאול הפקדו   למצות שמריה
כח. שברו כלי שיר והא־־   זינו ליונת רחו־־
קים עת תקונן עלי   פריד חבריה
כט. תגן תתגן במר   קולה ולבי מאד
יבך בדעתו אשר   צירי בציריה

הערות ר' יה"ש

א) מלשון בשעירים עלי דשא שפירוש לדה"ק גשם שוטף מלי מער.

ל. רְגִי יְפַת הָעֲנָק   אֶל הַמְּרַוִּים בְּתִר־־
עֲלָה וְאוּלַי תְּעִי־־   רוֹן אֶת שְׁכוּרֶיהָ

לא. וְהִיִי לְצָרָה עָלַי   דִּמְעָה אֲשֶׁר תַּעֲרוֹב
עִם דַּם בְּגָדַי עֲדֵי   אָדְמוּ נְהָרֶיהָ

לב. הָהּ לַמְקֻנָּן תְּמוֹל   עַל עָשׁ וְהַיּוֹם בְּעַד
דֶּלֶת עֲפָרוֹת בְּלִי   תִּסֹּב בְּצִירֶיהָ

לג. אֶכְרוֹת לְעֵינַי בְּרִית   בַּל תֶּחֱזֶה עוֹד יְקַר
אַחַר יְקָרוֹ וְלִ־־   עַד לֹא אֲפִירֶהָ

לד. לֹא אֶזְכְּרָה עוֹד כְּאֵב   אַחַר כְּאֵבוֹ וְזֹאת
הַמַּחֲלָה לֹא צֳרִי   גִלְעָד יְסִירֶהָ

לה. יָשׁוּט לְבָבִי בְּאַנְ־   חוֹתַי וְנַפְשִׁי תְּמַ־־
הֵר בִּבְכִי אֶל מְרוֹ־   רוֹת רוֹשׁ מְרוֹרֶיהָ

לו. לֹא יִתְּנֵנִי יְקוֹד   רוּחִי הָשִׁיבָה וּמָה
אָשִׁיב לְרוּחַ אֲשֶׁר   תִּשְׂרוֹף פְּגָרֶיהָ

לז. אִם הִתְלָאָה מְאֹד   קָשָׁה כְּשָׁמִיר הֲלֹא
מְצָאָה לְבָבוֹת חֲזָ־־   קִים מִשְּׁמִירֶיהָ

לח. מִי לִי בְּאֶדֶר יְקָר   אַחַר נְסוֹעַ גְּוִ־־
יַּת הַגְּבִיר אֶל שְׁאוֹל   עִם כָּל הֲדָרֶיהָ

לט. תִּרְאֶה מְהוּמָה בְּיוֹם   נָסְעוּ אֱלֵי מַחֲנֵה
בִּמְעֵי אֲדָמָה וְהוּ־־   בַן בַּחֲדָרֶיהָ

מ. לָבֵן שְׁעוּ עַד אֲמָ־־   רֵר בִּבְכִי פֶּן אֲבַ־־
קֵּעַ אֶת צְחִיחָהּ וְאָ־־   בוֹא תוֹךְ סְגוּרֶיהָ

מא. אֶמֶשׁ רְקִיעֵי עֲלֵ   רֹאשִׁי רְאִיתִיו אֲהָהּ
אַרְצִי כְּבָר סָתְמָה   עָלָיו שְׁעָרֶיהָ

מב. יֹאמְרוּ כְּבָר נֶעֶלְמָה   מִמְּךָ תְּמוּנַת גְּבִיר
לֹא יָדְעוּ כִּי בְעַיִן   הַלֵּב אֲשׁוּרֶיהָ

מג. דַּי לַאֲדָמָה נְתוֹן בִּשְׂמֹאל נְעִימוֹת וּבִי־
מִינָהּ תְּכוֹנֵן לְהֵץ רְוַת יְרֵרֶיהָ

מד. עֶשֶׂר פְּעָמִים תְּסוֹ־ בֵב עַל אֱנוֹשׁ לַעֲרוֹךְ
תִּקְצוֹר וְתִלְקוֹט וְתִ־ פֶּן לַאֲחוֹרֶיהָ

מה. הֶבֶל בְּעֵינָהּ מְלוּ־ כַּת הַמּוֹלְכִים וְלֹא
תִשָּׂא פְּנֵי שַׂר וְלֹא תִשְׁעֶה עֲשִׁירֶיהָ

מו. נוֹצְרָה כְּנֹפֶת בְּרֵא־ שִׁיתָהּ וְסוֹפָהּ בְּרוֹשׁ
מִי יִתְּנֵנִי וְלֹא אֶטְעַם יְעָרֶיהָ

מז. פַּחַד וּפַחַת וּפָח תִּקְרָא לְיָבֵשׁ וְלַח
עַד תֶּאֱסוֹף עִם עֲטוּ־ פֶיהָ קְשׁוּרֶיהָ

מח. שָׁפְכָה דְּמֵי בַּעֲלָהּ בִּידֵי רְשָׁעִים לְגַ־
לּוֹת מוּם זְנוּתָהּ לְהָ־ בִיא אֶל מְעוֹרֶיהָ

מט. יוֹם נִשְׁבְּעָה לֶאֱסוֹף שֶׁמֶשׁ בְּחֵיקָהּ וְעֵת
נִקְבַּר שְׁלֹמֹה הֲלֹא קָמוּ אֲסָרֶיהָ

נ. בָּכוּ גְבִירִים לְאוֹ־ סֶף אֶת פְּאֵרָהּ וְהֵן
בָּכוּ עֲנִיִּים לְזוֹ־ רֶה אֶת חֲבוּרֶיהָ

נא. טוּב הַשְּׁכֵנִים אֲהָהּ נִשְׁפַּךְ וְנִלְקַח אֲרוֹן
כַּיּוֹם [בְּ]צִיּוֹן הֱצִי־ קוּהָ מְצִירֶיהָ

נב. רוּם אָהֳלֵי אָהֳלָה שֻׁפַּל כְּהַיּוֹם וְאִי
כָבוֹד וְחָדַל דְּרוֹר מוֹר מִצְרוֹרֶיהָ

נג. מֵאָהֳלִיבָה יְקַר נָסַע וּבִשְׁמָהּ לְמַק
נֶהְפַּךְ וְנֶעֶלְָה כְּרוּב מִתּוֹךְ דְּבִירֶיהָ

נד. סֹבּוּ יְדִידִים לְמֶרְ־ כֶּבֶת תְּנַהֵג אֲדוֹ־
נֶיהָ בְּעֹצֶר וּבְכִ־ בְדוּת אֲשׁוּרֶיהָ

נה. סֵגֶר שְׁלֹמֹה סְבִ־ בוּהוּ שְׁלוּמוֹת בְּנֵי־
קָתוֹ אֲשֶׁר שִׁלְּחָה עַד יָם קְצִירֶיהָ

נו. וּרְאוּ תְּמוּנָה נִשּׂוּ־־ אַת חֵן רְדוּמָה וְלִ־־
בָּהּ עֵר יְשֵׁנָה וְטוּב זִכְרָהּ יְעִירֶהָ

נז. תִּישַׁן וְתִבְלֶה בְּעָ־־ פָר אַךְ בְּעוֹדָהּ שְׁמָהּ
חָדָשׁ בְּכָל יוֹם וְהוּא הֶגְיוֹן גְּבִירֶיהָ

נח. וּבְעֵת עֲטוּף בֵּן בְּחֵיק אִמּוֹ לְלֶחֶם תְּהִזְ־־
כִּיר שֵׁם שְׁלֹמֹה וְתִסְ־־ עַד לֵב צְעִירֶיהָ

נט. כָּבְדָה מְאֹד מַחֲלַת אֶבְלוֹ עֲדֵי כִתְּרָה
יִתְרַת כְּבֵדִי וְעָבְ־־ רָה בֵּין כְּתָרֶיהָ

ס. יִשְׁפּוֹךְ אֱלֹהִים מְטַר זַעַם עֲלֵי בַת [אֱדוֹם]
שָׁרְשָׁהּ יְרַצֵּץ וְקִ־־ צֵּץ אֶת אֲמִירֶיהָ

סא. יָשִׁיב לְחֵיקָהּ גְּמוּל בְּשִׁכּוּל וְאַלְמוֹן וְיַשְׁ־־
כִּיב כָּל הֲמוֹנָהּ בְּכָל צַלְמֵי אֲשֵׁרֶיהָ

סב. מַגָּל יְשַׁלַּח וְיִקְ־־ צוֹר אֶת קְצִירָהּ וְגַת
יִדְרוֹךְ לְעַמָּהּ עֲדֵי תֹּם כָּל בְּצִירֶיהָ

סג. וּדְבַר נְבִיאָיו יְמַ־־ הֵר שׁוּם לְזֶפֶת נְחָ־־
לֶיהָ וְאַרְצָהּ כְּמוֹ גָפְרִית זְמִירֶיהָ

סד. תַּנְחוּם יְדַבֵּר לְנֶ־־ פֶשׁ הָעֲגוּמִים לְאַ־־
מֵּץ אֶת לְבָבָהּ וְלִבְ־־ נוֹת אֶת גְּדֵרֶיהָ

סה. וּפְנֵי חֲסָדָיו יְגַ־־ לֶּה עַל שְׁלֹמֹה וְעַל
נֶפֶשׁ אֲבֵלָיו לְרַפְּ־־ אוֹת אֶת שְׁבָרֶיהָ

סו. נָוֶה יְשַׁו לוֹ בְּרֹאשׁ יִשְׁרֵי אֲדָמָה וּבַ־־
יִת נֶאֱמָן יַעֲשֶׂה לוֹ עִם גְּבִרֶיהָ

סז. עַל כָּל פְּשָׁעִים יְכַ־־ פֶּר לוֹ וְיִמְחֶה גְּלוּי
חַטַּאת שְׁלֹמֹה וְיַעֲ־־ בוֹר עַל סְתָרֶיהָ

סח. שֶׁמֶשׁ צְדָקָה תְּהִי זוֹרְחָה בְּפָנָיו לְעוֹ־־
לָמִים וְיִשְׁכּוֹן עֲדֵי עַד בַּחֲצֵרֶיהָ

סט. וישְׁכַּר חֲסִידִים יְהָ־־ רִיעַ בְּאָזְנָיו וְיִשְׁ־־
כַּע מֵאֱמוּנָה נְעִים שִׁירוֹת זְמִירֶיהָ
ע. הֵסֵר אֱלֹהִים כְּאֵב מִיַּעֲקֹב וּשְׁלוֹם
גֶּפֶשׁ שְׁלֹמֹה שִׁלַּח מִכָּל עֲבָרֶיהָ
עא. יוֹם נֶהֱרַג הַגְּבִיר עֶשְׂרִים בְּאִיָּר שְׁנַת
תַּתְּסַח סְפוּרִים עֲלֵי אַלְפֵי סְפוּרֶיהָ
עב. לֹא נִשְׁלְמוּ לוֹ לְאַרְ־־ בָּעִים שְׁנוֹתָיו וּבָא
יוֹם קֵץ לְנַפְשׁוֹ וּבָ־־ אָה אֶל מְגוּרֶיהָ
עג. לִבִּי וְעֵינַי נְתַ־ תִּימוֹ פְּקִידִים עֲלֵי
זֹאת הַתְּלָאָה לְבַל אֶשְׁכַּח מְצָרֶיהָ.

יב

(קינה קטנה לר' שלמה הנזכר המרכבת מראשי המלות בקינה הגדולה הקודמת).

א. וַעַק יַשַּׁר עֲלֵי אֶרֶז וְהֵילֵל
אֲשֶׁר קִוָּה לְאוֹר שַׁחַר וְהֵא לֵיל
ב. אֱמֶת לֹא יָדְעָה נַפְשִׁי בְּטֶרֶם
סְפוֹתוֹ כִּי יְמוּתוּן עָשׁ וְהֵילֵל א).

יג

(לר' שלמה בן קרשפין).

א. אֶרְאֶה זְמָן רוֹקֵד גְּדָדִי וְשָׂמֵחַ
גַּם הָעֲסִיסִים הֵחֵלוּ נְתָן־רֵיחַ

הערות ר' יה"ש

א) הילל הראשון ענין יללה, והשני מלשון הילל בן שחר, ומלת הא ליל היא כמו הא דרכך בראשך נתתי, הא לכם זרע, כמובן הנה.

ב. וּצְבִי בְּיָדוֹ כּוֹס יַיִן, וּבִשְׁתוֹתוֹ
תִּרְאֶה דְמוּת שֶׁמֶשׁ נוֹשֵׁק לְיָרֵחַ
ג. אִם יַעֲנֶה מִפִּיו שִׁירָה סְגוֹר יִקְבַּע
אוֹ יִרְזְמוּן עֵינָיו כָּבֵד יְפַלֵּחַ
ד. יִשְׁתֶּה וְיָשִׁיר לִשְׁלֹמֹה יְדִידוּת, קוֹל
שִׁיר אִם יְחַנֵּן, לֵב שׁוֹמְעָיו יְנַתֵּחַ.

ה. הַשַּׂר אֲשֶׁר יוֹמָם וָלֵיל כְּאוֹר בֹּקֶר
יִזְרַח, וְהַשֶּׁמֶשׁ שׁוֹאֵף וְזוֹרֵחַ
ו. גֶּפֶן אֲשֶׁר הַמּוֹר מֵאַשְׁכְּלוֹתֶיהָ
וּפְאֵר קְצִירָהּ עֲדֵי יָם תְּשַׁלֵּחַ
ז. תֵּבֵל מְקֻטֶּרֶת מִמּוֹר וְקִנָּמוֹן
אַךְ שֵׁם־שְׁלֹמֹה לָהּ רוֹכֵל רוֹקֵחַ
ח. שֶׁמֶשׁ תְּשַׁחֵר אֶת פָּנָיו וְתוֹדֶה לוֹ
אַף כִּי לְבָנָה טוּב זִכְרוֹ תְּשַׁבֵּחַ
ט. גַּם הַפְּדוּת נָשָׂא עַל רֹאשׁ בְּנֵי גוֹלָה
עֹל מַס בְּנֵי מַשָּׂא מֵהֶם יְפַתֵּחַ
י. כִּרְאוֹת אֱלֹהִים רָאִיתִי הֲדַר פָּנָיו
כִּי כָל־אֱנוֹשׁ בִּפְגִיעָתוֹ יִשְׂמַח
יא. וָאֶמְצְאָה קִירוֹת לִבִּי שְׂמֵחִים לִי
זֶה יַעֲנֶה שָׁלוֹם, זֶה שִׁיר יְנַצֵּחַ
יב. אֶזְרָח בְּכָבוֹד מֵאָבוֹת יְרָשָׁהוּ
אַךְ כָּל־אֱנוֹשׁ בּוֹ בִּלְעָדָיו כְּאוֹרֵחַ

יג. יוֹסִיף אֱלֹהִים עַל יָמָיו, וְיוֹרִישׁוֹ
לִבְנֵי בָנָיו יֶתֶר וְסוֹרֵחַ
יד. וּשְׁלוֹם שְׁלֹמֹה יִשְׂגֶּה תָמִיד
וִיהִי בְּשֵׂיבָה עוֹד רָטוֹב וּפוֹרֵחַ.

יד

וזאת תשובת ר׳ יהודה הלוי לר׳ יוסף ן׳צדיק.

א. שְׂפָתִי הָיְתָה אֶתְמוֹל יְתֵרָה
אֲבָל הַיּוֹם מְצָאתִיהָ חֲסֵרָה
ב. וְיַלְדֵי הַמְּזִמּוֹת לֹא מְצָאתִים
וְלֹא הָיְתָה מְזִמָּתִי עֲקָרָה א)
ג. עֲרוּגוֹת חַסְדְּכֶם לַשְׁקוֹת בְּטַל שִׁיר
אֲבַקֵּשׁ עָב, וְהֶעָב נֶעֱצָרָה
ד. וְגַם כִּי שִׁמְשְׁכֶם כִּסָּה מְאוֹרִי
וְעִם שֶׁמֶשׁ הֲיָאִיר אוֹר מְנוֹרָה!
ה. וְאֵין חָדָשׁ בְּזָכְרִי מַעַלְתְּכֶם
וְהִיא עַל פִּי זְמָן תָּמִיד סְדוּרָה ב)
ו. הֲכִי ג) כָל־נַחֲלֵי מִשְׂרָה וְתוֹרָה
צְעִירֵיכֶם, וְלָכֶם הַבְּכוֹרָה
ז. מְסַכְתֶּם לִי אֲהָבוֹת עִם נְדָבוֹת
וְנַפְשִׁי בַעֲסִיסֵיהֶן שְׁכוּרָה

הערות רשד״ל

א) לא מצאתי ילדי מזמות, גם כי מלפנים לא היתה מזמתי עקרה.
ב) הזמן מגיד תמיד מעלתכם (המלצה שירית), ואין חדוש אם גם אני **אזכרה**.
ג) לא נמנעו המשוררים הקדמונים לומר **הֲכִי** להוראת **כִּי**, בחשבם שתבא **הָ** לאמתת הדבר (עיין רד״ק סוף ערך **כִּי**).

ח. וְעִבְרוּ מִיְּדֵיכֶם כִּי נְהָרוֹת
וְזָרְחָה מִפְּנֵיכֶם לִי נְהָרָה
ט. מִשְׁכוּנִי עֲבֹתוֹת אַהֲבַתְכֶם
וְהֵן נַפְשִׁי אֱמֶת בָּכֶם קְשׁוּרָה
י. הֲלֹא דַי כִּי קְנִיתֶם אֶת־לְבָבִי
בְּאַהֲבַת לֵב פְּנִינָיָה טְהוֹרָה
יא. עֲדֵי תִרְפּוּ מְחִירוֹ עוֹד, לְמַעַן
תְּהִי לָכֶם חֲזָקָה בוֹ גְמוּרָה
יב. שְׁאֶלְתִּי יְדִידוּתְכֶם לְבַדָּהּ
וְאֵין דָּבָר בְּרַגְלַי אֶעֱבֹרָה.

טו

לאוהב ששמו ר׳ דוד בנתנו להמשורר במתנה טלית יפה.

א. שַׂלְמָה בְּהוֹד נוֹתְנָה מְעֻלֶּפֶת
עָלַי כְּרָקִיעַ מְחוֹפֶפֶת
ב. דַּקָּה וְאִם רוּחַ תְּנִיפֶהָ
רוּחַ בְּשָׂמִים הִיא מְנוֹפֶפֶת
ג. אִם גָּזְלָה לִבְנַת מְאוֹר שֶׁמֶשׁ
אוֹ מֵעֲלֵי שׁוֹשָׁן מְאַסֶּפֶת?
ד. כִּי פֵּרְשָׂה אַרְבַּע כְּנָפַיִם
עָלַי וְתֵרָאֶה מְרוֹפֶפֶת
ה. תַּגִּיד בְּלֹא לָשׁוֹן יְקַר דָּוִד
דּוֹדָהּ וְטוּב זִכְרוֹ מְצַפְצֶפֶת.

טז

קריאה לר׳ יעקב צרפתי לאכול אתו לחם.

א. אֲרוֹן חָכְמָה אֲשֶׁר עָלָיו
מְכוֹן מִקְדָּשׁ וְאָהֳלָיו

ב. אֲשֶׁר אַגְדִּיל בְּמַהֲלָלָיו
וְלוֹ עֲדִים בְּמַעֲלָלָיו
ג. אֲשֶׁר עָטָה מְעִיל צֶדֶק
וְהִתְעַטֵּף בְּמַכְלוּלָיו
ד. וְטוּב זִכְרוֹ כִּפְעָמֹנִים
וְרִמּוֹנִים עֲלֵי שׁוּלָיו
ה. רְצֵה הַיּוֹם לְמַלְּאֹת אֶת
רְצוֹן עַבְדְּךָ וּמִשְׁאָלָיו
ו. וְיִתְקַדֵּשׁ בְּךָ לַחְמוֹ
וְשֻׁלְחָנוֹ וְכָל כֵּלָיו.

יז

וזאת אשר כתב ר' יהודה לר' יוסף הנ"ל ביום נסעו מקרטובה.

א. גְּבִיר תּוֹרָה וְגִבּוֹר הַתְּעוּדָה
יְהוּדָה! קַדְּמָה פָנָיו בְּתוֹדָה א)
ב. וְיִשָּׂא אֶת שְׁלוֹמְךָ לוֹ בְּכָל יוֹם
כְּנַף בָּרָק וְלֹא כַנְפֵי חֲסִידָה
ג. קְחָה מִפִּיו לְךָ תוֹרָה וְשִׂים אֶת
אֲמָרָיו עַל־לְבָבְךָ לְעֵדָה
ד. וְלֵב כּוֹסֵף לְרַב יוֹסֵף יְאַסֵּף
פְּרִי דָתוֹ בְּטֶרֶם הַפְּרִידָה

הערות רשד"ל

א) המשורר מדבר אל לבו ומזרז את עצמו לקדם בתודה את פני ר' יוסף אשר הוא גביר תורה וכו'.

ח. וְעִבְרוּ מִיְּדֵיכֶם כִּי גְהֹרוֹת
וְזָרְחָה מִפְּנֵיכֶם לִי גְהֹרָה
ט. מִשְּׁכוּנֵי עֲבֹתוֹת אַהֲבַתְכֶם
וְהֵן נַפְשִׁי אֱמֶת בָּכֶם קְשׁוּרָה
י. הֲלֹא דַי כִּי קְנִיתֶם אֶת־לְבָבִי
בְּאַהֲבַת לֵב פְּנִינִיָּה טְהוֹרָה
יא. עֲדֵי תִרְפּוּ מְחִירוֹ עוֹד, לְמַעַן
תְּהִי לָכֶם חֲזָקָה בוֹ גְמוּרָה
יב. שְׁאֵלָתִי יְדִידוּתְכֶם לְבַדָּהּ
וְאֵין דָּבָר בְּרַגְלַי אֶעֱבֹרָה.

טו

לאוהב ששמו ר׳ דוד בנתנו להמשורר במתנה טלית יפה.

א. שַׂלְמָה בְּהוֹד נוֹתְנָהּ מְעֻלֶּפֶת
עָלַי כְּרָקִיעַ מְחוֹפֶפֶת
ב. דַּקָּה וְאִם רוּחַ תְּנִיפֶהָ
רוּחַ בְּשָׂמִים הִיא מְנוֹפֶפֶת
ג. אִם גָּזְלָה לִבְנַת מְאוֹר שֶׁמֶשׁ
אוֹ מֵעֲלֵי שׁוֹשָׁן מְאַסֶּפֶת?
ד. כִּי פֵרְשָׂה אַרְבַּע כְּנָפַיִם
עָלַי וְהֵרָאֶה מְרוֹפֶפֶת
ה. תַּגִּיד בְּלֹא לָשׁוֹן יְקַר דָּוִד
דוֹדָהּ וְטוּב זִכְרוֹ מְצַפְצֶפֶת.

טז

קריאה לר׳ יעקב צרפתי לאכול אתו לחם.

א. אֲרוֹן חָכְמָה אֲשֶׁר עָלָיו
מְכוֹן מִקְדָּשׁ וְאָהֳלָיו

ב. אֲשֶׁר אַגְדִּיל בְּמַהֲלָלָיו
וְלוֹ עֵדִים בְּמַעֲלָלָיו
ג. אֲשֶׁר עָטָה מְעִיל צֶדֶק
וְהִתְעַטֵּף בְּמִכְלוּלָיו
ד. וְטוֹב זִכְרוֹ כְּפַעֲמוֹנִים
וְרִמּוֹנִים עֲלֵי שׁוּלָיו
ה. רְצֵה הַיּוֹם לְמַלֹּאת אֶת
רְצוֹן עַבְדְּךָ וּמִשְׁאָלָיו
ו. וְיִתְקַדֵּשׁ בְּךָ לַחְמוֹ
וְשֻׁלְחָנוֹ וְכָל כֵּלָיו׃

יז

וזאת אשר כתב ר׳ יהודה לר׳ יוסף הנ״ל ביום נסעו מקרטובה.

א. גְּבִיר תּוֹרָה וְגִבּוֹר הַתְּעוּדָה
יְהוּדָה! קַדְּמָה פָנָיו בְּתוֹדָה א)
ב. וְיִשָּׂא אֶת שְׁלוֹמְךָ לוֹ בְּכָל יוֹם
כְּנַף בָּרָק וְלֹא כַנְפֵי חֲסִידָה
ג. קְחָה מִפִּיו לְךָ תּוֹרָה וְשִׂים אֶת
אֲמָרָיו עַל־לְבָבְךָ לְעֵדָה
ד. וְלֵב כּוֹסֵף לְרַב יוֹסֵף יְאַסֵּף
פְּרִי דָתוֹ בְּטֶרֶם הַפְּרִידָה

הערות רשד״ל

א) המשורר מדבר אל לבו וסוזרו את עצמו לקדם בתודה את פני ר׳ יוסף אשר הוא גביר תורה וכו׳.

ה. הֲלֹא רַב מִמְּךָ דֶּרֶךְ לְהַרְחִיק
קָהָה מִמַּעֲדַנֵּי פִיו לְצֵדָה
ו. וּמִלָּתוֹ רְאֵה עֻגַת רְצָפִים א)
סְעַד וָלֵךְ בְּכֹחַ הַסְּעוּדָה
ז. לְקוֹט הַמָּן לְךָ הַיּוֹם, וּמָחָר
תְּבַקְּשֵׁהוּ כְּבַקֵּשׁ הָאֲבֵדָה
ח. וְהָשֵׁב לוֹ אֱמֶת מִנְחָה שְׁלוּחָה
פְּנִינֵי שִׁיר בְּכָל אֶבֶן חֲמוּדָה
ט. וְאוּלַי חֵן תְּהִי מוֹצֵאת בְּעֵינָיו
וְאוּלַי תֶּעֱרַב מִנְחַת יְהוּדָה.

יח

בעברו בגרנאטה ולא ראה את ר' יהודה בן גיאת.

א. בְּעָבְרִי עַל־פְּנֵי רִמּוֹן מְפַחֵד
וּפָנַי קִדְּמוּ כָּל דּוֹד וְגוֹאֵל
ב. מְקוֹם פִּגְעָם קְרָאתִיו מַחֲנַיִם
כְּמוֹ פָּגְעוּ בְּיַעֲקֹב מַלְאֲכֵי אֵל
ג. וְאִלּוּ אֶחֱזֶה הָרַב יְהוּדָה
קְרָאתִיו מַחֲנַיִם עִם פְּנוּאֵל.

יט

במצרים, לר' משה (הבה אללה בן אלששי).

א. אֲדוֹן יִצְרוֹ, אֲסִיר יוֹצְרוֹ וְקוֹנוֹ
וְאֵין רָצוֹן לְלִבּוֹ רַק רְצוֹנוֹ ב)

הערות רשד"ל

א) חשוב דבריו כאלו הם עגת רצפים שאכל אליהו (מלכים א' י"ט ו').
ב) רק רצון יוצרו.

ב. אֲשֶׁר לָבַשׁ בְּמִצְרַיִם מְעִיל הוֹד
וְנִשְׁמַע עַד סְפָרַד פַּעֲמוֹנוֹ
ג. וְרֶקַח מִרְקְחֵי תוֹרָה בְּצֹעַן
וְהֵרִיחוּ בְּשִׂנְעָר קִנְּמוֹנוֹ
ד. וְהִתְיַחֵד וּמוֹדָעָיו בְּדַעוֹ
וְהִתְפָּרֵד וְרֵעוֹ רַעְיוֹנוֹ א)
ה. וְיָדוֹ גָלְלָה אֶבֶן גְּדוֹלָה
אֲשֶׁר עַל־פִּי בְּאֵר וַיַּשְׁק צֹאנוֹ
ו. וְהֵשִׁיק אֶת־נְכֹאתוֹ מִגְּנֹתָהּ ב)
וְהֵרִיק אֶת מְעוֹנוֹ מִמְּעוֹנוֹ ג)
ז. וְעֵץ דַּעַת וְעֵץ חַיִּים נְטוּעִים
בְּתוֹךְ לִבּוֹ וּפִרְיָם עַל לְשׁוֹנוֹ
ח. אֱמוֹר לַהוֹר וְאַל יִדְאַג בְּעוֹדוֹ ד)
וְיָסִיר מִלְּבָבוֹ עִצְּבוֹנוֹ
ט. הֲיִפְחַד ? וְעָדֵינוּ שַׂר־צְבָאוֹ
וְעוֹרֵר אֶת־חֲנִיתוֹ תַּחְכְּמוֹנוֹ
י. וְלָמָּה יֶחֱרַד הָעָם לְיַם־סוּף ?
וְהַמַּטֶּה בְּיַד מֹשֶׁה גְאוֹנוֹ.

הערות רשד״ל

א) אז אם ישב יחידי ונפרד מבני אדם, דעתו ורעיוניו הם עומדים לו במקום רעים ומודעים.

ב) והשיק מן והשיקו היקבים תירוש ויצהר, תרגום יונתן ויטופון, ורש״י פירש השמעת קול כשהקילוח יורד. ונכאת הראשון עניינו בשמים, מן נכאת וצרי ולוט, והשני עניינו אוצר, מן ויראם את כל בית נכתה, והנה הכוונה הזיל בשמיו מאוצרו.

ג) הראשון עניינו שמים, והשני בית מושב.

ד) כל זמן שהי׳ משה חי.

כ

לר' יהודה אלסגלת אשר נתן לו במתנה שקל הקדש.

א. אֲשֶׁר שָׂמְךָ סְגֻלָּה לִסְגֻלָּה
יְשִׂימְךָ עוֹד תְּהִלָּה לַתְּהִלָּה
ב. עֲדֵי יִתְהַלְלוּ בְךָ מְהֻלָּלִים
כְּחַבֶּרְךָ לְתוֹרָתְךָ גְּדֻלָּה
ג. בְּעֵינֵי אֵל מְאֹד נַפְשְׁךָ יְקָרָה
וְאִם הָיְתָה בְּעֵינֶיךָ נְקַלָּה
ד. יְהִי כָפְרָהּ בְּכֶסֶף הַשְּׁקָלִים
שְׁלַחְתָּם כַּעֲדִי חָתָן לְכַלָּה
ה. מְעֻטָּרִים מְפֹאָרִים כְּתַבְנִית
גְּלִיל זָהָב בְּתַרְשִׁישִׁים מְמֻלָּא
ו. יְדִידוּתְךָ וְלֹא כֶסֶף וְזָהָב
יְדִידוּתְךָ בְּכֶסֶף לֹא תְסֻלָּא
ז. תְּהִי מִנְחָתְךָ רִאשׁוֹן לְצִיּוֹן
בְּיַד בִּנְךָ יְהוּדָה בַּתְּחִלָּה א).

הערות רשד"ל

א) השקל שנתת לי במתנה, והוא נעשה מקדם בירושלים, גם כתוב עליו ירושלים הקדושה, יהיה בידי כסגלה ראשונה שראיתי מציון, וזה בתחלה קודם שאגיע לשם. והמשך הענין כך: אני חפץ ידידותך ולא כסף וזהב, ואולם הכסף הזה ששלחת לי יקר הוא בעיני וחביב לי, להיותו המחמד הראשון שבא לידי מכל מחמדי ציון, וצ"ע.

כא

באלכסנדריאה, אל ר׳ אהרן החבר הנ״ל ובניו.

א. אַיֵּה כְּבוֹד הָאֵל וּמוֹרָאוֹ?
כִּי אִם בְּיַד אַהֲרֹן מִקְרָאוֹ
ב. חָבֵר קְרָאוּהוּ בְּלִי חָבֵר
כִּי הוּא יְחִיד הַדּוֹר וּמִפְלָאוֹ
ג. נִרְאָה כְּבוֹד הַחֵן בְּהִוָּלְדוֹ
עָלָיו, וְלֹא יָסַף לְהֵרָאֹה
ד. עַד הֶעֱלָה בַדִּים כְּכוֹכְבֵי אֵל
דָּמוּ בְּמוֹצָאָם לְמוֹצָאוֹ
ה. מַעְיָן יְפֵה נוֹף יַשְׁקְ אֶרֶץ נֹף
אֶנְעַם בְּטוּב פִּרְיוֹ וּמַרְפֵּאוֹ
ו. רוֹפֵא וְעֵץ חַיִּים בְּמֶרְקָחָיו
בּוֹטֶה וְעֵץ דַּעַת בְּמִבְטָאוֹ
ז. בּוֹ יֶאֱתָה גַאֲוָה לְנֹא אָמוֹן
תִּגְאֶה בְּשַׂר צָבָא וּבִצְבָאוֹ
ח. גַּם לֹא שְׁכוֹל תִּירָא וְלֹא אַלְמוֹן
כִּי צֶאֱצָאָיו יֹשְׁבֵי כִסְאוֹ
ט. תִּבְטַח וְתִסָּעֵד בְּהִוָּעֵד
לַעֲלוֹת לְבֵית דִּינוֹ וּמִקְרָאוֹ
י. אַל יְחֻלַּק א) לִבָּם וְאַל יִתְעֶה
עֵדֶר בְּמַרְעִיתוֹ וּמִכְלָאוֹ

הערות רשד״ל

א) הוא פעל עומד, לפיכך נקדתיו בפתח, ואע״פ שלא נמצא במקרא רק יְחַלֵּק, יְחַלְּקוּ, שם הוא פעל יוצא, וכמו יחליש פעל יוצא, יחלש פעל עומד

יא. אַהֲרֹן וּבָנָיו יִתְּנוּ אוֹתָם
אִישׁ עַל־עֲבֹדָתוֹ וּמַשָּׂאוֹ.

כב

באלכסנדריאה, אל הנ"ל.

פַּעֲמוֹן זָהָב וְרִמּוֹן עִם אַבְנֵי זִכָּרוֹן
שָׁבוּ לִבְנֵי יַעֲקֹב וְהָיוּ עַל לֵב אַהֲרֹן.

א. הַמַּעְיָן אֲשֶׁר מֵימָיו מִן הַמִּקְדָּשׁ יוֹצְאִים
אַף כִּי עִנְנֵי שָׁמָיו מֹר וַאֲהָלוֹת נְשָׂאִים
הִתְבַּשְּׂרוּ חֲלָמָיו וַיַּרְנִינוּ הָרֹאִים
חָלְמוּ בְּנֹא אָמוֹן כִּי בֵינוֹתָם אָרוֹן
וּכְרוּב לָהֶם קָרוֹב; וַיְהִי הוּא הַפִּתְרוֹן
ב. הִנֵּה לְצִיּוֹן מְנַהֵל מִבָּנִים יְלָדָהּ
כִּסֵּא מִשְׁפָּט, וְאֹהֶל צֶדֶק, וְקִרְיָא עֲדָה
גֵּיא חִזָּיוֹן צוֹהֵל וּבְסִינַי קוֹל תּוֹדָה
מִפָּארָן וִישִׁימוֹן כָּל־עֵץ־יַעַר יָרֹן
מִמִּדְבַּר־צִן עַד רְחֹב עַד הַיָּם הָאַחֲרוֹן
ג. יָגִיל וְלֹא יָחִיל קָדֵשׁ לְהַדְרָתוֹ א)
הִנֵּה נוֹחֵל וּמַנְחִיל הָעֹז וּמִשְׂרָתוֹ
כָּל־מַחֲמַדִּים יוֹחִיל בְּאַהֲרֹן וּבְחֶבְרָתוֹ
קָנֶה וְקִנָּמוֹן וְרָבִיד עַל כָּל גָּרוֹן
תּוֹרָה וּמִשְׂרָה וְשֵׁם טוֹב וּלְכָל צַוָּאר שַׂהֲרוֹן

הערות רשד"ל

א) להדרתו של ר' אהרן, יגיל ולא יחיל מדבר ק־ש.

ד. קוֹל מֵהֵיכָל יֶהְגֶּה לִגְמוֹל נִדְבוֹתֶיךָ
כַּאֲשֶׁר הָיוּ מִשְׁכְּנֵי קֹדֶשׁ מוֹשְׁבוֹתֶיךָ
מַה־יַּעֲשֶׂה הַמְקַנֵּא ? וֵאלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ
נָתַן לְךָ מַטְמוֹן הוֹסֵף דַּעַת וְיִתְרוֹן
יוֹסִיף אֹיִבְךָ מַכְאֹב וּמְקַנְאֶךָ חֶסְרוֹן
ה. קוֹל קוֹרֵא אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר
לִלְמוֹד מִכֶּם כִּשְׁרוֹן בְּאתֶם מֵהַר הַמֹּר
לָכֶם יָאוּת כָּל־רֹן כָּל־שִׁיר וְכָל־מִזְמוֹר
יֵרֵד כְּטַל חֶרְמוֹן לַחֲבַצֶּלֶת שָׁרוֹן
אוֹ כַשֶּׁמֶן הַטּוֹב יֹרֵד עַל־רֹאשׁ אַהֲרֹן.

כג

באלכסנדריאה, אל הנ"ל, תשובה על שיר שכתב י"ו.

א. רָאֵה כִּי עַנְנֵי גִשְׁמִי וְטַלִּי א)
עֲצוּרִים לֹא בְשֶׁלְּךָ כִּי בְשֶׁלִּי
ב. הֲלֹא אוֹדֶה חֲסָדֶיךָ, וְאַתָּה
כְּבוֹד יַעְרִי וְכַרְמִלִּי וְצִלִּי
ג. וּבְךָ אוֹרִי וְזִיו שַׁחְרִי וְגֵרִי
וְגַם דִּגְלִי וּמִגְדָּלִי וְתִלִּי
ד. הֲלֹא אֶמָּשְׁכָה אַחַר רְצוֹנְךָ
וּמוֹטוֹתַי בְּיָדְךָ וְעֻלִּי
ה. אֲבָל לֹא אֶמְצְאָה מַעֲנֶה, וְאֵבוֹשׁ
לְהַקְבִּיל אֶת דְּבַר קָדְשְׁךָ בְּחֻלִּי ב)

הערות רשד"ל

א) משל על חבור השירים. ב) לשון קדש וחול.

ו. מְאֹד אֶקְטַן בְּעֵינֵי מֵהֲשִׁיבְךָ
עֲדֵי כִּי נַעֲשָׂה פַּרְעֹשׁ גְּמַלִי
ז. וּמַהֲלָלַי מְהוֹלָלִים לְנֶגְדְּךָ
וְאוֹרְךָ תְּהִלָּה יָשִׂים בְּהַלִי
ח. וְאוּלָם אֶדְרְשָׁה שָׁלוֹם, וְאַחֲזִיק
בְּמָעֻזְּךָ וְשָׁלוֹם תַּעֲשֶׂה־לִּי.

כד

באלכסנדריאה, אל הנ"ל, בלכתו משם.

א. סְעִפַּי בַּחֲנֻכָּה לֹא שְׂמֵחִים
לְפֵרוּדְךָ אֲדוֹנִי נֶאֱנָחִים
ב. וְאֵיךְ יִיטַב לְבָבִי בָּךְ? וְאֵינְךָ
עֲלֵי עַרְשִׂי, וְסָר מִרְזַח סְרוּחִים א)
ג. וְחָלוּ בָךְ יְמֵי סֻכָּה חֲמוּדָה
וּבִימֵי הַחֲנֻכָּה בָּךְ רְצוּחִים ב)
ד. בְּקִרְבְּךָ שָׁכְנוּ פַּרְדֵּס שְׁלָחִים
בְּרָחְקְךָ שָׁכְנוּ צִיֵּי צְחִיחִים
ה. אֲנִי אַשְׁבִּיעֲךָ דוֹדִי בְּדוֹדְךָ ג)
בְּחַשְׁמוֹנַי וּבָנָיו הַמְּשׁוּחִים

הערות רשד"ל

א) הוא מדבר עם ר׳ אהרן כאלו מדבר עם תשוקתו, והוא דרך משל, וסימן לעוצם אהבתו אותו.

ב) סְעִפַּי חלו חולי אהבתך בימי חג הסכות (כי אז בא ר׳ יהודה לאלכסנדריאה, ור׳ אהרן הביאו אל ביתו), ובימי חנכה הם רצוחים ומתים בחולי אהבתך, להיותי מוכרח להפרד ממך.

ג) אני משביעך בשם איש החביב לך, והוא חשמונאי, שתזכור ביום פרידתנו דודי אהבתנו.

ו. זְכוֹר דּוֹדִי יְדִידוּת יוֹם פְּרִידוּת
וְאַל יִהְיוּ בְּעֵין שִׂכְלְךָ שְׁכוּחִים
ז. וְהַבְחִין בֵּין שְׁחָלִים לְרַחֲלִים
וְשׁוֹשַׁנִּים לְבֵין קוֹצִים כְּסוּחִים.

כה

ממצרים, אל החבר ר׳ אהרן הנ״ל (אולי באגרת, בה הגיד לו כי חלם היותו אצלו).

א. אַשְׁרַי וְתֶאְרַכְנָה תְנוּמוֹתַי
לֹא יַחְלְטוּ א) מִנִּי חֲלוֹמוֹתָי
ב. אֵלֵךְ וְאֵרָאֶה פְּנֵי הַשַּׂר
תִּשְׁתַּחֲוֶין לוֹ אֲלֻמּוֹתָי
ג. אוֹדֶה וְאֶתְוַדֶּה לְמַנְעָמָיו
מִפִּי וּמִלִּבִּי וְעַצְמוֹתָי
ד. אֶשָּׂא זְמִירֵי מִזְּמִירוֹתָיו ב)
כִּי מִנְּעִימוֹתָיו נְעִימוֹתָי
ה. אַל יַחְשֹׁב עָוֹן אֲדֹנִי לִי
כִּי אָבְדוּ עִמּוֹ מְזִמּוֹתָי.

כו

ממצרים, באגרת לר׳ חלפון הלוי (ע״ל עמוד 44 שיר כ״ג).

א. יֻלַּד לְגַן־עֵדֶן ג) בְּצוֹעַן אִישׁ וְאִישׁ ד)
אֶחָד שְׁמוֹ חַלְפוֹן וְהַשֵּׁנִי יָאִיר

הערות רשד״ל

א) בלי שיחטפו ממני את חלומותי.
ב) ארומם שירי ע״י מה שאלמד משיריו.
ג) להיות כגן עדן, ליהנות בהם בני אדם.
ד) שני אנשים, דרך שיר היא חותה במחתה אחת ר׳ חלפון וגילום.

ב. הֵם שִׁלְּחוּנִי יוֹם נְדוֹד, וַיַּהַפְכוּ
כָּל־מַעֲקָשׁ מִישׁוֹר וְכָל־מַחְשָׁךְ לְאוֹר
ג. לֹא יַחְסְרוּ כָּל־טוּב בְּמִצְרַיִם, בְּעוֹד
חַלְפוֹן וּפִישׁוֹן הֵם לְכָל־חֶמְדָּה שְׁאֹר.

כז

בדמיאטה לר׳ יחזקאל בן יעקב בנסעו משם.

א. וְאוֹר יוֹאַר, אֲשֶׁר דָּמָה לְנָחָשׁ
עֲקַלָּתוֹן, וְאָרְחוֹתָיו יְעַקֵּל א)
ב. אֲשֶׁר אִשֵּׁר אָרְחִי לַפְּרִידָה
וּפִנָּה לִנְדוֹד דֶּרֶךְ וְתִקֵּל
ג. יְחַזֵּק אֵל קְרָבֵי הָעֲמוּסִים ב)
בְּפֵרוּד בֶּן־קְהָת ג) הַשַּׂר יְחֶזְקֵאל
ד. פְּאֵר כָּל־שַׂר וּמַחְמַד כָּל־נְדִיב לֵב
וְכָל־קָצִין וְכָל־סוֹפֵר וְשׁוֹקֵל
ה. אֲשֶׁר מָנוּ בְּפִי וּמְטַר עֲנָנוּ
וְלֹא נָמַס וְלֹא הָיָה קְלוֹקֵל.

הערות רשד״ל

א) כי דמיאטה עומדת במקום שנילוס הולך עקלתון בצורת משולש הדומה לדל״ת יונית, ועל כן נקרא Delta; ובמליצה שיריית המשורר מקלל את נילוס, כי הוא הכין לו הדרך לנסוע מדמיאטה ולהפרד מר׳ יחזקאל (כי מדמיאטה הלך על נהר נילוס למצרים), וכדרך שאמר למעלה (שיר כ׳ במחלקה א׳) כי מחרת אקוב בנף מערב.

ב) מסובלים במשא כבד.

ג) שהיה לוי, כך אני אומר מסברא.

כח

במצרים, היא אלקאהירה, לר׳ שמואל הנגיד.

א. הִגִּיעַ זְמַן קֵץ לִפְקֹד אֲרִיאֵל א)
וַיּוֹסֶף יְיָ קְרֹא עוֹד שְׁמוּאֵל ב).

ב. הַקּוֹל עַד לִשְׁנְעָר עָלָה וְיָרַד
וּלְמַעְלָה בְקוֹלָה ג) צָהֳלָה סְפָרַד
וּלְבָבִי לִפְגְעוֹ כָלָה וְחָרַד ד)
כִּי אֶעֱמֹד בְּבֵיתוֹ כַּעֲמֹד בְּבֵית אֵל
גַּם אֶחֱזֶה בְהוֹד פָּנָיו הוֹד אֲרִיאֵל ה)

ג. לִבּוֹ בִּזְמָן כָּאֳנִיּוֹת סוֹחֵר
חֶלְקוֹ יַעֲזֹב מַשְׂכִּיּוֹת לְאַחֵר
אַךְ הוּא סוֹד נְשָׁמוֹת חַיּוֹת מְשַׁחֵר ו)
לֹא יַחְמֹד יָקָר, אַךְ יַחְמֹד כְּבוֹד אֵל
לִהְיוֹת יְסוֹד לְעוֹלָם וִיסוֹד לְהַרְאֵל

ד. יָצָא בְּכָל־גְּבוּל מִצְרַיִם כְּיוֹסֵף
אֶת־נִדְּחֵי יְרוּשָׁלַיִם לְאַסֵּף
אַךְ כָּל צוֹרְרֵי אֶפְרַיִם יְשַׁסֵּף

הערות רשד״ל

א) ירושלים.

ב) ה׳ קרא שמואל שני שיושיע את ישראל כשמואל הראשון.

ג) ספרד אשר היא למעלה (כי קסטיליאה מקום ר׳ יהודה היא ארץ הרים) צוהלה בקולה (מלשון צהלי קולך בת גלים);

ד) מאז היותו בארץ מולדתו היה נכסף לפגעו ולראותו.

ה) מלאך.

ו) אינו נחנה מעשרו, אך מהנה ממנו את אחרים, ואינו מבקש לעצמו רק הטובות

כִּי מִפְּנֵי חֲצָצָיו יָהוֹד   מְגָאֵל
עַד לִהְיוֹת קְבוּצָיו כָּל־דּוֹד   וְגוֹאֵל
ה. כֹּל פָּעַל לְמַעְנוֹ, עֲנָוָה   וְגַאֲוָה
חֵלֶק הַזְּמָן בֵּין חֶדְוָה   וּמִצְוָה
גַּם־נַפְשׁוֹ כְּמוֹ־כֵן דָּוָה   וְרָוָה
הִכָּבְדוֹ בְּרָב־עָם כִּכְבוֹד   לְמוּאֵל א)
אַךְ לִפְנֵי אֱלֹהָיו יִקֹּד   כְּשׁוֹאֵל.

כט

אל הנ״ל.

א. חֵן חֵן לַנֹּטֵר כַּרְמוֹ
לְשַׂגְשֵׂג גַּפְנוֹ בְּיוֹם נִטְעוֹ
ב. שְׁמוּאֵל שְׁמוֹ, כִּי אֵל שָׂמוֹ
נֹשֵׂא אֶת־מָגֵן יִשְׁעוֹ
ג. וְשָׂם צִלְצְלֵי שֵׁמַע לִשְׁמוֹ
וּבְכָל־הָאָרֶץ שָׁמְעוֹ
ד. נָגִיד דֹּרֵשׁ טוֹב לְעַמּוֹ
וְדֹבֵר שָׁלוֹם לְכָל זַרְעוֹ
ה. צַדִּיק מֹשֵׁל בָּאָדָם
מֹשֵׁל בְּיִרְאַת אֱלֹהִים
ו. לְהִתְאַמֵּץ בְּאֵל קֶדֶם
וְאַחַר נֶאֱחַז בִּגְבֹהִים

הערות רשד״ל

הרוחניות. והנה מנהגו בטובות הזמן כאניות סוחר, המלאות הון ועשר אך אינו להנאתן, אלא להביאן לאחרים.

א) שלמה המלך.

ז. קְדוֹשִׁים הֱבִיאוּהוּ בְּסוֹדָם
וְאַחַר עָמַד בְּסוֹד נְגֹהִים
ח. אָז אֹיְבָיו רָפְתָה יָדָם
וְאָז נִדְבְּרוּ רוֹאִים וְרוֹהִים א)
ט. יְיָ אֱלֹהָיו עִמּוֹ
הוּא מְצוּדָתוֹ וְהוּא סַלְעוֹ
י. יוֹם יַעֲמֹד עַל שַׂר־שָׂרִים
רְחוֹקִים שָׂמוּ אֶת־פְּנֵיהֶם
יא. וְלֹא הֶאֱמִינוּ לַדְּבָרִים
עַד אֲשֶׁר־רָאוּ בְעֵינֵיהֶם
יב. וַיִּמְצְאוּ מֵאָה שְׁעָרִים
עַל אֲשֶׁר־שָׁמְעוּ בְאָזְנֵיהֶם
יג. כֻּלָּם אֹתוֹ מַאֲמִירִים
לִמְשׁוֹל עֲלֵיהֶם וְעַל בְּנֵיהֶם
יד. וְהוּא מִשְׂרָה עַל־שִׁכְמוֹ
וְקַחַת מְשָׁלִים מִזַּרְעוֹ
טו. כְּנַעַן לְמִצְרַיִם חֹמֶד
כִּי מֵאוֹר פָּנָיו יֵאוֹר
טז. וְשִׁנְעָר מֵהֲלָכָיו לָמֵד
וְשׁוֹאֵל מֵאַדִּיר וְנָאוֹר
יז. לִרְאוֹת מֶלֶךְ הָעֹמֵד
מִמַּעַל לְמֵימֵי הַיְאֹר
יח. וּסְפָרַד בָּם יִצָּמֵד
לְתְאוֹר אֶת־גְּבוּלוֹ תָּאוֹר

הערות רשד״ל

א) יראים.

יט. אוּלַי יְהִי מִדְרַךְ לְפַעֲמוֹ
וּמִדְרָךְ לְרִכְבֵי פַרְעֹה א)
כ. זֶה מַלְכִּי אָמְרָה אֲרִיאֵל
אֲשֶׁר בְּטַל יַחַלְתִּיהוּ׃
כא. לְלַמֵּד מִשְׁפָּט בְּיִשְׂרָאֵל
לְשַׂר וְשׁוֹפֵט קִבַּלְתִּיהוּ׃
כב. הֲכִי קָרָא שְׁמוֹ שְׁמוּאֵל
כִּי מֵיְיָ שְׁאִלְתִּיהוּ׃
כג. אֲשֶׁר לֹא הִשְׁבִּית לִי גוֹאֵל
פֶּן־יֹאמַר צָר יְכָלְתִּיהוּ׃
כד. עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמוֹ
וְחֶסֶד לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ.

ל
אל הנ"ל.

עֵינֵי כָל־יִשְׂרָאֵל עָלֶיךָ כִּי שֵׁם יְיָ נִקְרָא עָלֶיךָ

א. נִשְׁמַע בְּכָל־יִשְׂרָאֵל קוֹל מַגִּיד
נֶאֱמָן שְׁמוּאֵל לַיְיָ לְנָגִיד
ב. יַגִּיד הַפֶּה וְהָעַיִן תָּעִיד
בָּא גָד וְעַתָּה שָׂא נָא בַּלֶּיךָ
ג. רָצָה לִשְׁכּוֹן כָּבוֹד בֵּינֵינוּ
וְשִׁמְךָ יוֹצֵא וָבָא לְפָנֵינוּ

הערות רשד"ל

א) ספרד מתחברת לכנען ושנער, והולכת וסובבת את גבול ר' שמואל, אולי תוכת שיבא בה במרכבותיו שהם רכבי פרעה, כלומר רכבי מצרים.

ד. אֵין כֹּל בִּלְתִּי לְיָדְךָ עֵינֵינוּ
רֵד כְּטַל וְיֵרֵד הַמָּן עָלֶיךָ
ה. תְּנוּהוּ לְבָבוֹת מִמַּחְשְׁבוֹתֶיךָ
וְזִרְמוּ עָבוֹת מִנִּדְבוֹתֶיךָ
ו. לְמִי כָּל־חֶמְדָּה רַק לַאֲבֹתֶיךָ
יָקְרוּ מַנְחִילֶיךָ וְנַחֲלֶיךָ
ז. יָקְרוּ שָׂרִיגֵי גֶּפֶן פּוֹרִיָּה
עֵינֵי לַעֲנָבֵימוֹ צוֹפִיָּה
ח. מֵהַר הַטּוֹב הַר הַמּוֹרִיָּה
מַטָּע קֹדֶשׁ מַטַּע שְׁתִילֶיךָ
ט. יִגְדְּלוּ וּמוֹרִישֶׁיךָ יָשֹׁרוּ
וְלַהֲלוֹךְ בִּדְרָכֶיךָ יִשְׁמֹרוּ
י. וּמֵאוֹר פְּנֵי הַדְּרָתְךָ יֵאוֹרוּ
וְיָאֵר יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ ·

לא

אל הנ"ל.

מִבְחַר גְּזָרִים לְמִבְחַר מִגְזָרִים א)
וְשִׁיר הַשִּׁירִים לְשַׂר הַשָּׂרִים ·

א. הַעֹמֵד הַמְּצַפֶּה אֲשֶׁר יִרְאֶה יַגִּיד
וְרָאָה מֶרְכַּב שְׁמוּאֵל הַנָּגִיד
וְתֻפִּים וּמְחֹלוֹת אֲשֶׁר סְבִיבָיו הֶעֱמִיד

הערות רשד"ל

א) לשון סגוריו כארבת ,

לְכָל־צוָּאר רָבִיד וַעַל־כָּל־יָד צָמִיד
יָצָא בַאֲלָפָיו וְכֵן יִהְיֶה תָּמִיד
לְהַצִּיל נִמְסָרִים וְהַתֵּר נֶאֱסָרִים

ב. יָפְיָפִיתָ מִבְּנֵי אָדָם
וְכֵן זָכִיתָ לִהְיוֹת נְגִידָם
וְצִלְּךָ חֻפָּה עַל־כָּל־כְּבוֹדָם
שְׁלוֹמָם בִּשְׁלוֹמְךָ וּמֵהוֹדְךָ הוֹדָם
בְּצִלְּךָ יִחְיוּ עִם גּוֹי מַעֲבִידָם
כְּשׁוֹשַׁנִּים דָּרִים בֵּין הַדַּרְדָּרִים

ג. הוּא לְעַמּוֹ רֶכֶב וְהוּא פָרָשָׁיו
וְעֵץ חַיִּים מַרְפֵּא יְבַכֵּר לָחֳדָשָׁיו
עַל פַּלְגֵי־צֶדֶק יַשְׁרֵשׁ שָׁרָשָׁיו
אַשְׁרֵי עֲבָדָיו וְאַשְׁרֵי אֲנָשָׁיו
עוֹד רָד עִם־אֵל וְנֶאֱמָן עִם קְדוֹשָׁיו
וּמַעֲשָׂיו נִזְכָּרִים לְלַמֵּד מֵישָׁרִים

ד. לֵב גְּאוֹנֵי שִׁנְעָר לַחֲזוּתוֹ יָהִים
וְיוֹעֲצֵי מִצְרַיִם אַחֲרֵי פִּיו נִנְהִים
כִּי מַחְשְׁבָיו בְּסוֹד אֵל נִגְהִים
כַּאֲשֶׁר יִשְׁאַל אִישׁ בִּדְבַר אֱלֹהִים
מַחְסֶה וָעֹז לַחֲרֵדִים וּתְמֵהִים
בִּמְעוֹנוֹת כְּפִירִים וְהַרְרֵי הַנְּמֵרִים

ה. אֶל־כְּנַף הָאָרֶץ שְׂאוּ כַף, רְנָנִי!
וּבַשְּׂרוּ בִסְפָרַד לְאַחַי וּבָנַי א)
כִּי אֲנִי מְשָׁרֵת שְׁמוּאֵל רֹאשׁ קְצִינַי

הערות רשד״ל

א) נראה שהכוונה בני בטחיו.

וּשְׁמוּאֵל מְשָׁרֵת אֶת־פְּנֵי יְיָ
וְלֹא הֶאֱמַנְתִּי לִרְאוֹת אֲשֶׁר רָאוּ עֵינַי
לָשׁוֹן מַרְפֵּא פְּגָרִים   וְחַיֵּי בְשָׂרִים.

לב

אל הנ"ל, ושלשה בניו.

לַיְּהוּדִים הָיְתָה אוֹרָה   בִּשְׁלֹשֶׁת קְנֵי הַמְּנוֹרָה.

א. י אַתָּה מֶמְשָׁלָה וְרַהַב
לַמְּנוֹרָה כֻּלָּהּ זָהָב
לִגְאוֹן יַעֲקֹב הַנֶּאֱהָב
הָאֹסֶף גְּדֻלָּה וְתוֹרָה
ב. הַ רְנִינוּ בְּנֵי שַׁעֲשׁוּעִים
הַמְּשׁוּחִים לִהְיוֹת רוֹעִים
וּלְהַפְגִּיעַ בָּם צוֹעִים א)
הָאֹמְרִים שְׁחִי וְנַעֲבֹרָה
ג. ז לְמִי הַחֶמְדָּה תּוֹחִיל?
בִּק נַחַל גְּדֻלָּה וּמַנְחִיל
מִפָּנָיו מְסַיֵּם וּמַתְחִיל
רֹקַח מֹר וּקְטוֹרָה
ד. ה לְכִי אוֹר בְּיִשְׁעָם וְעֶזְרָם
גִּזְרַת פְּנִינִים גִּזְרָם

הערות רשד"ל

א) כמעט אם לא הפגעתי בך בעת רעה ובעת צרה את האויב, וצועים מן ושלחתי לו צועים וצעוהו. והנה הוא אומר כי בני הנגיד עתידים ששונאי ישראל (האומרים שחי ונעברה) ידברו עמהם בלשון רכה ודרך בקשה.

מִדּוֹר לְדוֹר יַעֲמֹד גִּזְעָם
לֹא יַעֲבֹר עֲלֵיהֶם מוֹרָה
ה. הַ תְבַשֵּׂר, אֲבִיר הָרֹעִים!
כִּי צָלְחוּ בְּבֵיתְךָ נְטִיעִים
גַּם עָמְדוּ מִמְּךָ זְרוּעִים
וּבַשֹּׁרֶשׁ תְּהִי הַזְּמֹרָה
ו. לִ שְׁמוּאֵל גְּדֻלַּת חֲנַנְיָה א)
מְחֻזֶּרֶת עֲלֵי אַכְסַנְיָה
בָּנָיו יְשַׁכְּנוּהָ בְּבִנְיָה
אֶל־בֵּית אָב וְחֶדֶר הוֹרָה ב)
ז. וּ בְּכֵן יְשַׁבְּחוּהוּ לְאֻמִּים
עַד־מִדְבָּר וְאִיֵּי יַמִּים
כִּי יַעֲמֹד לְנֵס כָּל־עַמִּים
וּלְנָגִיד וְלוֹ הַבְּכוֹרָה
ח. יִ גְדַּל שֵׁם יְיָ וְיִתְקַדַּשׁ
בִּימֵיהֶם, וּמַלְכוּת תִּתְחַדַּשׁ
וּבְרִנָּה תָּשׁוּב לְמִקְדַּשׁ
אֱלֹהֶיהָ נָאוָה שְׁחוֹרָה.

לג

אל הנ"ל.

א. יָרֹנּוּ יָמִים וְעִתּוֹת תִּשְׂמַחְנָה
וְרוּחוֹת נִפְעָמִים יְגוֹנוֹת תִּשְׁכַּחְנָה

הערות רשד"ל

א) שם אביו של הנגיד.
ב) לשון ואל חדר הורתי.

וּמְגִיל וְשִׁלּוּמִים אֲנָחוֹת תִּבְרַחְנָה
וּפִיּוֹת גְּאֻלָּמִים רְנָנוֹת תִּפְצַחְנָה
וְלָעַד מִכָּל־יָקָר בָּא לִפְנֵי מִזֶּה
גָּדוֹל יִהְיֶה כְּבוֹד הַבַּיִת הַזֶּה

ב רוּחַ חֵן נָשְׁבָה וּמִשְׁכָּן יָפוּחַ
וְזֶה מִשְׁכַּן אַהֲבָה לְשִׂמְחָה פָּתוּחַ
לְאִישׁ נַפְשׁוֹ כּאֲבָה לְמַעַן יָנוּחַ
כִּי טוֹב אֵל יוּבָא וְהָיָה סָרוּחַ
עַל־צִדֵּי הַמִּשְׁכָּן מִזֶּה וּמִזֶּה גדול יהיה וכו׳

ג. בָּרוּךְ יְיָ אֲשֶׁר לֹא הִשְׁבִּית גּוֹאֵל
לְכָבוֹד וּלְיֹשֶׁר וְחֶמְדַּת יִשְׂרָאֵל
הַיּוֹם נִתְאַשֵּׁר כִּי נֶאֱמָן שְׁמוּאֵל
וּמִטּוּב נִתְבַּשֵּׂר נֹאמַר לְכָל־שׁוֹאֵל
אָכֵן יֵשׁ יְיָ בַּמָּקוֹם הַזֶּה גדול יהיה וכו׳

ד. מִזְמוֹר שִׁיר חֲנֻכַּת הַבַּיִת שׁוֹרְרוּ
כִּי קָמָה סֻכַּת אֱמוּנִים הִתְחַבְּרוּ
וּבְצִדְקַת וּבִרְכַּת אֱלֹהִים יַעֲזֹרוּ
וְכָל־נֶפֶשׁ זַכַּת אֲהָבֶיהָ, עוֹרְרוּ
לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה וְקָרָא זֶה אֶל־זֶה גדול יהיה וכו׳

ה. בְּהַשְׁקֵט וּבְבִטְחָה תִּהְיֶה מְנוּחַתְכֶם
נֶצַח נְשִׂיחָה בְּנֹעַם חֶבְרַתְכֶם
שַׁלְוִים נְנוּחָה וְנִרְאֶה בְּשִׂמְחַתְכֶם
שְׁלוֹם אֵל וַהֲנָחָה יָנוּחוּן בִּנְוַתְכֶם
תָּמִיד, וָעַד יֹאמְרוּ מַתָּנָה אֱלֹהִים זֶה גדול יהיה וכו׳.

לד

מר"י הלוי לר' אברהם בן עזרא.

א. עָרְבָה שְׁנָתִי לִי וְאַהֲבָתְךָ
דּוֹדִי הֶעֱירַתְנִי רְאוֹת צַלְמְךָ
ב. כְּתוֹת זְבוּל בָּחֲרוּ בְשִׁירֶךָ
הֵן הֵם שְׁלָחוּנִי קְרוֹא בִשְׁמְךָ
ג. בּוֹא נָא וְנָשִׁירָה וְעַל עָפָר
נִשְׁכַּב וּמַה לְּךָ לְחַיּוֹת גָּלְמְךָ.

לה

ר' יהודה הלוי לאוהב מעיר צור ששאל בשלומו.

א. לֹא הָעֲנָנִים הֵם אֲשֶׁר נִבְקָעוּ
כִּי אִם שְׁתֵּי עֵינַי אֲשֶׁר דָּמָעוּ
ב. אַט שׁוֹחֲרַי פֶּן אֵשׁ אֲנָחָה תִּשְׂרְפֵם
וּמְנַחֲמַי פֶּן בִּבְכִי יִטְבָּעוּ
ג. כִּי יֶחֱזוּ מוֹקְדֵי קְרָבַי יֹאמְרוּ
אֵיכָה נְחָלִים מִיקוֹד נִבָּעוּ
ד. לוּ יָדְעוּ מִקְצַת לְבָבִי תָּמָהוּ
אַל אֵל יְנַסֵּם בָּם וְאַל יֵדָעוּ
ה. עָלַי לְיָמִים חוֹב וְהִנֵּה לָקְחוּ
הַגּוּף וְהַנֶּפֶשׁ וְלֹא נִפְרָעוּ
ו. אֶבְכֶּה זְמַנַּי אוֹ נְעוּרַי אוֹ נְדוֹד
קִירוֹת לְבָבִי עַל שְׁלָשְׁתָּם זָעוּ
ז. יָמִים חֲשַׁבְנוּם כִּי תְמִידִים הֵם וְהֵם
מִתְנַהֲלִים בַּלָּט וְלֹא יִפְסָעוּ
ח. נַחֲלוֹף וְלֹא נָבִין כְּרוֹכְבֵי יָם אֲשֶׁר
יִתְחַשְּׁבוּ חוֹנִים וְהֵם יִסָּעוּ

ט. יָמִים עֲבַרְנוּם כַּחֲלוֹם גַּם בַּחֲלוֹם
תָּעוּ וּמֵאֶרֶץ לְאֶרֶץ נָעוּ
י. אוֹמְרִים לְהִפָּרֵד שְׁבִילִים מָצָאוּ
אוֹמְרִים לְהִקָּבֵץ כְּשִׁכּוֹר תָּעוּ
יא. צָרְכֵי נְדִיבִים הָפְקְדוּ עִם הַזְּמָן
עַל כֵּן נְדִיבִים לַזְּמָן נִכְנָעוּ
יב. וּבְנֵי בְלִיַּעַל חֲשׁוּקֵי הַזְּמָן
יָשְׁנוּ עֲלֵי בִרְכָּיו וַיִּשְׁתַּעַשְׁעוּ
יג. כַּמָּה יְעָצוּנִי יְדִידַי מוֹעֵצוֹת
שָׁלוֹם וְסוֹף דָּבָר לָרִיק יָגָעוּ
יד. צָמְחוּ בְלִבִּי מַחֲשָׁבוֹת לַנְּדוֹד
לֹא נִטְעוּ מֵאָז וְלֹא זֹרְעוּ
טו. כִּמְעַט שְׁאֵרִית הַנְּשָׁמָה אָבָדָה
לוּלֵי שְׁלוֹמֵי דוֹדִי אֲשֶׁר יִשָּׁעוּ
טז. שָׁלוֹם לְאִישׁ יִשְׁלַח שְׁלוֹמוֹ יוֹם לְיוֹם
אֶפְגַּע בְּמַלְאָכָיו וּבִי יִפְגָּעוּ
יז. פָּרַשׂ זְהַב אוֹפִיר סְפָרָיו עָרְכוּ
בִּכְלִי יְדִידוּת לֹא בְיַד רָקְעוּ
יח. שׁוֹאֵל הַנֵּס לַחִי לְאַט אַל תִּזְכְּרָה
הֵם הַתְּמוּנוֹת שֶׁכְּבָר גָּוָעוּ
יט. לוּ תֶחֱזֶה פָּנִים צְבוּעֵי הוֹד וָחֵן
אֵיכָה בְּקַדְרוּת הַזְּמָן נִצְבָּעוּ
כ. פָּנִים אֲשֶׁר אֶתְמוֹל בְּפוּךְ חֵן קָרָעוּ
הַיּוֹם בְּפוּךְ לֵיל נְדוֹד קָרָעוּ
כא. תִּרְאֶה אֲסִירֵי אַהֲבָה מִתְפָּרְצִים
מֵאֵת אֲדוֹנָם וְאַחֲרֵי נִכְנָעוּ

כב. בָּגְדוּ וְחָלִילָה לָּךְ אַתְּ מִבְּגוֹד
לַעֲקוֹר אֲהָבִים עַל אֱמֶת נִטָּעוּ
כג. נֶפֶשׁ יְדִידָךְ הַגְּדוֹלוֹת בִּקְשָׁה
לוּ הַגְּדוֹלוֹת אֶל מְבַקְשָׁם שָׁעוּ
כד. לוּ יַחֲזוֹר גַּלְגַּל וְלוּ יִבָּקְעוּ
הֵם הַשְּׁחָרִים שֶׁתְּמוֹל נִבְקָעוּ
כה. שָׁלוֹם עֲלֵי צוֹר וַחֲכָמֶיהָ אֲשֶׁר
בַּלֵּב כְּחוֹתָם אֶת שְׁמוֹ קָבְעוּ
כו. חוֹנִים בְּתוֹךְ הַיָּם הֲיֵדְעוּ כִּי בָּבַת
עַיִן מְכַבָּה אָהֳלָם תָּקְעוּ
כז. הוֹדִים בְּשׁוֹשַׁנֵּי מְזִמּוֹת לָקְטוּ
רֵעִים בְּגַנֵּי הַתְּבוּנוֹת רָעוּ
כח. הֵן רַחֲקָךְ יִכְבַּד מְאֹד עֲלֵי אֲבָל
יֵקַל בְּנָסְעֲךָ אֶל אֲשֶׁר נָסָעוּ
כט. יִיטַב לְבָבָם כַּאֲשֶׁר יִכְאַב לְבַב
עַם נִפְרְדוּ מִמְּךָ וְלֹא יָדָעוּ
ל. אֵיכָה יְחִי עַם מִמְּךָ יִפָּרֵדוּ
אוֹ אֵיךְ יְמוּתוּן עַם בְּךָ פָּגָעוּ.

לו

מר"י הלוי אל רביע בן גבאי.

א. בְּשׁוּטִי מַעְבְּרוֹת מִזְרָח וְתֵימָן
יְחִידִי מִבְּלִי קָרוֹב כְּאַלְמָן
ב. שְׁאָלוּנִי הִתְצַטַּיֵּד בְּלִי יָד
וְאֵין חוֹמֵל לְרַעֲבוֹנְךָ וְרַחֲמָן

ג. עֲנִיתִים הַזְּמָן זִמֵּן לְיָדִי
אֲחִי צֶדֶק וְאִישׁ יָשָׁר וְנֶאֱמָן
ד. אֲשֶׁר מָן יַאֲכִילֵנִי בְּכָל יוֹם
וּמַטְעַמָּיו בְּפִי מַמְתַּק וּמַשְׁמַן
ה. וְאָמְרוּ אֵין בְּתֵבֵל מָן עֲנִיתִים
וְאִם אֵין מָן בְּתֵבֵל שָׁם אֲחִי מָן.

לז

לאחד מאוהביו שלמה בשמו.

א. שָׁלוֹם שָׁלוֹם רַב לִשְׁלֹמֹה
יֵט אֵל אֵלָיו כְּנְהַר פִּישׁוֹן
ב. הַשָּׂם לֵילוֹתַי שִׁמֻּרִים
וּבְעַד חָלְיִי דִּמְעֵי לָשׁוֹן
ג. הוּא וּנְדוּדוֹ גֵּרְשׁוּ נוּמִי
מָה לִּי אַחֲרוֹן מָה לִּי רִאשׁוֹן
ד. כִּי הָרָעָב לֶעָנִי כָּל
שֵׁנָה יַפְרִיד מֵעַל אִישׁוֹן
ה. גַּם הַשָּׂבָע לֶעָשִׁיר
אֵינֶנּוּ מַנִּיחַ לוֹ לִישׁוֹן.

לח

משפט המשורר על שירי יצחק ויעקב.

א. אֱמֶת אֶשְׁפּוֹט וְאָדִינָה בְּצֶדֶק
וְחָלִילָה לְהִתְעוֹלֵל עֲלִילוֹת
ב. וְאֹמַר כִּי לְיִצְחָק שִׁבְּלֵי שִׁיר
בְּחַר מֵהֶם וְקָטַפְתָּ מְלִילוֹת
ג. וְשִׁיר יַעֲקֹב כְּזֵרוּעֵי אֲדָמָה
וְהֵם חִטָּה אֲבָל הֵמָּה אֲפִילוֹת.

לט

תשובת המשורר לשואל מדוע חדל מכתוב שירים.

א. בְּעֵת נִרְפַּשׂ מְקוֹר הַשִּׁיר וְנִשְׁחַת
מְאַסְתִּיהוּ וְנַפְשִׁי גָּעֲלָה בוֹ
ב. וְאֵיכָה גוּר אֲרִי יֵט אֶל נְתִיבוֹ
וְשׁוּעָלִים קְטַנִּים הָלְכוּ בוֹ.

מ

לאוהב ששלח לו כד יין לתשורה.

א. בְּךָ אָעִיר זְמִירוֹת כָּל יְמוֹתַי
וּבַעֲסִיסְךָ אֲשֶׁר מָצוּ שְׂפָתָי
ב. וְאָחִי אֶקְרָאֶה אֶל-כַּד שְׁלַחְתּוֹ
וּמִפִּיו אֶטְעֲמָה טוּב מִגְדְּנוֹתָי
ג. עֲדֵי רֵעִים חֲשָׁבוּנִי לְסוֹבֵא
וְעֶקֶב זֹאת שְׁאָלוּנִי לְמָתַי
ד. עֲנִיתִים, אֵיךְ צְרִי גִלְעָד לְנֶגְדִּי
וְלֹא אֶשְׁתֶּה לְרַפֵּא מַחֲלוֹתָי
ה. וְאֵיכָה אֶמְאֲסָה בַּכַּד עֲדָנָה
וְעוֹד לֹא נָגְעוּ עַד כ"ד שְׁנוֹתָי.

מא

שיר אהבה.

שָׁלוֹם לַצְּבִיָּה נַעֲרָה
וְאִם אִישׁ חָשְׁקָה בִּי בָעֲרָה
יַעֲלֶה כַּשֶּׁמֶשׁ עָלְתָה
דוֹדָהּ בִּנְדוֹדָהּ עִנְּתָה
אִם הֵרָעָה לִי כָּלְתָה
מֵאִתָּהּ אוֹ אִם נִגְזְרָה
וּלְהָרְגִי אִפֹּר אָסְרָה

ב. חַיִּים בִּרְצוֹנָהּ יִשְׁכֹּנוּ
וּרְפָאִים עִמָּהּ נִתְכֹּנוּ
מִדְּבָרֶיהָ חֵן יִתֵּנוּ
בְּדֹלַח מִפִּיהָ פִּזְּרָה
וּמֵנְהוּ שְׁנֵי טוּרִים חִבְּרָה

ג. צְהוּבַּת שֵׂעָר תְּמִימַת יֹפִי
צְבִיָּה וְאֵיךְ כַּאֲרִי תִּטְרְפִי
הֲטוֹב כִּי אִישׁ נָקִי תְּגֹפִי
בְּעֵינַךְ נַפְשִׁי לֹא יָקְרָה
בְּעֵינַי דִּמְעָה לֹא נִגְּרָה

ד. הֵן בִּלְתַיִךְ שְׂהֲדִי
דֹּמִּי כִּי עָלַי תִּשְׁקְדִי
לְסִפּוֹתִי טֶרֶם מוֹעֲדִי
זֹאת חַטָּאתֵךְ לֹא נִסְתָּרָה
רְאִי כִּי לֹא תוּכְלִי כַּפְּרָה

ה. אֶזְכּוֹר הַיּוֹם אֲשֶׁר יָעֲדָה
לְהַחֲיוֹתִי בוֹ וְלֹא בָגְדָה
וּבִשְׁנֵי תַפּוּחִים רָפְדָה
נַפְשִׁי וּלְגוּפִי חָזְרָה
וְקֶדֶם אוֹתִי בָּם דָּקְרָה

ו. כָּל הַיּוֹם צִדִּי חָבְקָה
וְעֵת בּוֹא הַשֶּׁמֶשׁ חָמְקָה
לָלֶכֶת לָהּ וּמַר צָעֲקָה. (סוף השיר חסר)

מב
על עפרה.

א. עָפְרָה תְּכַבֵּס אֶת־בְּגָדֶיהָ בְּמֵי
דִמְעִי, וְתִשְׁטַחֵם לְשֶׁמֶשׁ זָהֳרָהּ

ב. לֹא שָׁאֲלָה מֵי הָעֵינוֹת עִם שְׁתֵּי
עֵינַי, וְלֹא שֶׁמֶשׁ בְּיֹפִי תָאֳרָה.

מג

עפרה אל ידידה והוא ישן.

א. עוּרָה יְדִידִי מִתְּנוּמָתֶךָ
אֶשְׂבַּע בְּהָקִיץ אֶת־תְּמוּנָתֶךָ
ב. אִם־תֶּחֱזֶה בַחֲלוֹם נוֹשֵׁק שְׂפָתֶיךָ
אֶהְיֶה אֲנִי פּוֹתֵר חֲלוֹמוֹתֶיךָ.

מד

עפרה מדברת על לבה.

א. נְקַלֹּתִי וְדַלֹּתִי בְּפֵרוּד
צְבִי, וַיִּהְיוּ כַּצֵּל יְצֻרַי א)
ב. עֲדֵי שַׂבְתִּי וְלֹא מֵרֹב שְׁנוֹתַי
וְהֵן עֲדֵי שְׁנֵי [חַיַּי] מְגוּרַי
ג. אֲבָל שַׂבְתִּי בְּבִגְדוֹ בִי וְאִלּוּ
יְשִׁיבֵנִי יְשׁוּבוּן לִי נְעוּרַי.

מה

עפרה מדברת מדודה.

א. יוֹם שִׁעְשַׁעְתִּיהוּ עַל בִּרְכַּי
וַיַּרְא תְּמוּנָתוֹ בְּאִישׁוֹנַי
ב. נָשַׁק שְׁתֵּי עֵינַי מְתַעְתֵּעַ
אֶת תָּאֳרוֹ נָשַׁק וְלֹא עֵינַי.

הערות קאמפף

א) כמו וִיצֻרַי כַּצֵּל, איוב י״ז ז׳. ר״ל צורת פְּנֵי השתנתה לרוע.

מו

על הפרוד.

א. עַל מַה גְּבִיר הַחֵן וְשַׂר הַיּוֹפִי
בְּגַד בְּחֹשֶׁק אֵין בְּחוֹשְׁקוֹ דֹּפִי
ב. הָלַךְ וּבָרַח מִמְּסַבֵּי מַהְיוֹת
נוֹשֵׁק שְׂפַת שָׁנִי אֲשֶׁר בָּהּ צוֹפִי.

מז

על הפרוד.

א. דּוֹד מָתְקוּ מִלָּיו מְאֹד כְּנֹפֶת
וּבְמַחֲזֵה פָנָיו לָאִישִׁים מוֹפֵת
ב. בַּמֶּה יְחִידָתִי לְךָ נִכְסֶפֶת
וּלְנוֹדְךָ לִבִּי כְּמוֹקֵד תֹּפֶת.

מח

על הדוד כי זקן.

א. יַלְדֵי זְמָן בִּפְנֵי צְבִי הוּסְרוּ
וּרְאוּ עַל פָּנָיו כְּתַבְנִית רֶסֶן
ב. כָּתַב שְׂעָרוֹ עַל לְחָיָו מִשְּׁנֵי צְדָיו
דְּעוּ כִּי לֹא לְעוֹלָם חֹסֶן.

מט

שיר לחתונה.

א. יוֹנָה עַל אֲפִיקֵי מָיִם
תַּאֲוָה הִיא לָעֵינָיִם
ב. הֵן! יֵשׁ לַכֶּסֶף מוֹצָא
וּכְיוֹנָתִי מִי יִמְצָא?
יָפָה רַעְיָתִי כְּתִרְצָה
נָאוָה כִּירוּשָׁלָיִם

ג. לְאָנָה וְאָנָה תִּפְנֶה
לִשְׁכּוֹן בְּאָהֳלִים? וְהִנֵּה
בִּלְבָבִי לִשְׁכִינָה מַחֲנֶה
גָּדוֹל וּרְחַב יָדַיִם

ד. הֲדֵיהָ לְבָבִי שִׁסּוּ
וַיַּעֲשׂוּ בִי וַיְנַסּוּ
לְהַטֵיהֶם, אֲשֶׁר לֹא עָשׂוּ
כֵּן חַרְטֻמֵּי מִצְרָיִם

ה. הוֹד אֶבֶן יְקָרָה הָבֵן
עֵת תְּאַדֵּם וְעֵת תִּתְלַבֵּן
וְתָמַהּ בַּחֲזוֹת עַל־אֶבֶן
אַחַת שִׁבְעָה עֵינָיִם א)

ו. הֶפְכִּי לִי לְצוּף רֹאשׁ פֶּתֶן
כִּי כָל־אִישׁ בְּהוֹן יִתְחַתֵּן
וַאֲנִי לָךְ לְבָבִי אֶתֵּן
מָנָה אַחַת אַפָּיִם

ז. לְחָיַי שׁוֹשַׁן וְעֵינַי קֹטְפִים ב)
שְׁדֵי רִמּוֹן וְיָדַי אֹסְפִים
אִם שִׂפְתוֹתַיִךְ רְצָפִים
מַלְקוֹחַי כְּמֶלְקָחַיִם ג)

ח. שְׂתֵי מַחְלְפוֹת כָּאוֹרֵב
מִשַּׂעְרֵךְ זְאֵבֵי עֶרֶב ד)

הערות רשד״ל

א) מראה פנים יפות צח ואדום, וזה או זה מתגבר לפי התפעליות הנפש בכל רגע ורגע, והמשורר ממשיל זה לאבן יקרה שמראיה משתנים (שילען).

ב) הלחיים הם כשושנים, ואני זן עיני בהם, וכאלו עיני קוטפות מאותם השושנים.

ג) אם שפתותיך כגחלי אש, חכי הוא כמלקחים לקבל נשיקותיך.

ד) מחלפות ראשך הן כאורב, כי משערך יוצאים כעין זאבי ערב, למחוץ ולפרוץ כי רואיך.

אוֹר לְחַיֵּךְ כָּם מִתְעָרֵב
כְּאוֹר בֹּקֶר בֵּין עַרְבָּיִם

ט. יַעֲלַת חֵן וְכֶתֶם אוֹפִיר
בִּמְאוֹרָהּ מְאוֹר יוֹם תַּחְפִּיר
וּלְבָנָה כִּלְבְנַת סַפִּיר
וּכְעֶצֶם הַשָּׁמָיִם

י. חֹשֶׁךְ אֵין לְנֶגֶד זָהֳרָהּ
לֹא יִכְבֶּה בַלַּיְלָה נֵרָהּ
וְעַל אוֹר יוֹם נוֹסָף אוֹרָהּ
וְיִהְיֶה לְשִׁבְעָתָיִם

יא. זֶה דוֹד וְאֵין רַעְיָה לְצִדּוֹ
כְּאִי הֱיֵי עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ
כִּי לֹא טוֹב הֱיוֹתוֹ לְבַדּוֹ
וְטוֹבִים הַשְּׁנָיִם

יב. קָרְבוּ לָךְ עִתּוֹת דּוֹדִים
וּבָא מוֹעֵד לִהְיוֹת אֲחָדִים
בֵּן יִקְרַב מוֹעֵד מוֹעֲדִים
לִמְחֹלַת הַמַּחֲנָיִם.

נ

לחתן בעלותו לספר תורה.

א. יִפְרַח חָתָן כַּשּׁוֹשָׁן בְּקֶרֶב יְדִידִים נֶעֱלָסִים
וִיהִי כְמֶלֶךְ בִּגְדוּדָיו בְּחֶפַּת הָדָר מִתְכַּסִּים
חוֹפֵף עֲלֵיהֶם וְהֵם שָׂשִׂים וּבְצֵל סְעִפָּיו נִכְנָסִים
כַּהֲדַסִּים עוֹמְדִים סְבִיבָיו וְהוּא עוֹמֵד בֵּין הַהֲדַסִּים

ב. הַיּוֹם כְּמֶלֶךְ בְּצֵאתוֹ יֵצֵא חָתָן כִּגְוִיָּתוֹ
אוֹ כַלְּבָנָה קְבָבוּהוּ צִבְאוֹת כּוֹכְבֵי חֶבְרָתוֹ

וְלָתֵת כָּבוֹד לֵאלֹהָיו עוֹמֵד נֹכַח פְּנֵי דָתוֹ
וְיִשְׂמַח בְּאַהֲבַת רַעְיָתוֹ וּבִטְחוֹנוֹ עַל־אֵל יָשִׂים
ג. וְיַעֲלַת הַחֵן תְּעִירֵהוּ בְּאַהֲבָה וְתִתְרַפֵּק עָלָיו
הֲכִי הִיא דָמְתָה וְנִמְשְׁלָה צְבִיָּה בְּקֶרֶב אֹהָלָיו
כַּעֲרוּגַת בֹּשֶׂם בְּגַנּוֹ וּדְבַשׁ וְחֶמְאָה בִּנְחָלָיו
מִשִּׂכְלָהּ לָבְשָׁה רְקָמוֹת וּמִיָּפְיָהּ עָשְׂתָה שְׁבִיסִים א)
ד. דָּבָר יָצָא מֵיְיָ לְחַבֵּר סַהַר עִם חַמָּה
וְלַעֲשׂוֹת עֵזֶר לְעַבְדּוֹ כְּנֶגְדּוֹ כְּמוֹ יוֹנָה תַמָּה
וְיִצָּמְדוּ וְיִהְיוּ אֲחָדִים וַיְיָ יִהְיֶה שָׁמָּה
לְכוֹנֵן נֹעַם פְּעֻלָּתָם וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר הֵמָּה עֹשִׂים
ה. הֹדָם לָעַד לֹא יִשְׁנֶה וּבָם יִשְׂרָאֵל יִתְבָּרֵךְ
וְיִוָּדַע כְּעֵת חַיָּה כִּי כוֹכָב מֵהֶם דָּרַךְ
וְעַמִּי יְבַשֵּׂר בִּימֵיהֶם כִּי נֵר מְשִׁיחוֹ אֵל עָרַךְ
לִפְדּוֹת נֶפֶשׁ עֲבָדָיו וְלֹא יֶאְשְׁמוּ כָּל־הַחוֹסִים ·

נא

נראה שהוא על כלה ששמה אסתר ·

א. מַה־תַּעֲלֶה שֶׁמֶשׁ וּמַה תּוֹפִיעַ ?
תֹּר בַּת־אֲבִיחַיִל כְּבָר הִגִּיעַ
ב. תַּחְפִּיר פְּנֵי שֶׁמֶשׁ בְּזֹהַר תָּאֳרָהּ
וּצְבָא זְבוּל מִמַּעֲשָׂיו תַּפְרִיעַ
ג. לֹא בָחֲרָה לִשְׁכֹּן רְקִיעֵי מַעְלָה
וַתַּעֲשֶׂה מִן־הַהֲדַס רָקִיעַ ·

הערות רשד״ל

א) שבחה הוא פאר לה בבגדי רקמות, ויפיה הוא לה כתכשיטי שביסים,

נב

נראה שהוא כמו הקודם לכלה ששמה אסתר.

א. מַן הַהֲדַס עַל הֲדַסָּה נָשְׁבָה
רוּחַ אֲהָבִים רָפְאָה חָלֵי אַהֲבָה
ב. בֵּינוֹת עֲרוּגוֹת בְּשָׂמִים עָבְרָה
וּפְנֵי צְבָאִים בְּמִנְחָה שִׁחֲרָה
וּלְאַט עֲלֵי לֵב שְׁנֵיהֶם דִּבְּרָה
יַד הַיְדִידוּת אֲלֵיהֶם כָּתְבָה
הַנֶּאֱהָבִים עֵת לְחַבְּרָם קָרְבָה
ג. הֵא לָךְ מְנוֹרָה כְּשַׁחַר נִבְקָעָה
תִּתֵּן לְךָ אוֹר וְהִיא לֹא נִגְרָעַת
אֶבֶן בְּגַן הָאֱלֹהִים נִטָּעָה
אֶבֶן יְקָרָה וּמִיקַר חֻצָּבָה
מִמְּקוֹר נְדִיבִים מַעְיְנֵי יְקָר שָׁאֲבָה
ד. עוּרָה חֲתָנִי וְיָגֵל לִבְּךָ
יוֹנַת רְחוֹקִים רְאֵה בִּמְסִבְּךָ
דוֹאָה א) לְנֶגְדְּךָ בְּשִׁיר תֶּהְגֶּה בָּךְ
שֵׁגָל אֲשֶׁר עַל יְמִינְךָ נִצָּבָה
לָהּ שַׁי מְשִׁיבִים רִכְלֵי שְׁבָא וּסְבָא
ה. לֵבָב וָעַיִן בְּיָפְיָהּ נִקְשָׁרוּ

הערות רשד"ל

א) מלשון כאשר יראה הנשר.

וַיֶּחֱזוּ תָאֳרָהּ וַיְאַשְּׁרוּ א)
גַּם בַּחֲזוֹתָם נְוָתָהּ אָמְרוּ
עַיִשׁ מְקוֹמָהּ בְּמָרוֹם עָזְבָה
וּבְבֵית .....ב) אָהֳלֵי הֲדַס יָשָׁבָה.

נג

עוד לחתונה.

א. מְלוּנַת הֲדַסִּים וְעֶרֶשׂ בְּשָׂמִים
לְתָאֳמֵי צְבִיָּה בְּמַזַּל תְּאוֹמִים
ב. לְנֵצֶר נְדִיבִים וְחֹטֶר נְצִיבִים
לְכָל לֵב אֲהוּבִים בְּכָל פֶּה נְעִימִים
ג. חֲתֻלַּת רְקָמוֹת וְגָבִישׁ וְרָאמוֹת
וּמִבְחַר עֲלָמוֹת לְמִבְחַר עֲלָמִים
ד. וְגַם הַנְּזָמִים עֲלֵיהֶם קְסָמִים
לְבִלְתִּי הֱיוֹתָם לְבִלְתּוֹ שְׁלֵמִים ג)

נד

גם הוא לחתונה.

בֵּן פֹּרָת יְפֵה עַיִן   בֵּן פֹּרָת עֲלֵי עָיִן

א. עָפְרָה שָׁכְנָה קְרָבִים   לְדוֹדֵךְ שִׁירֵי אֲהָבִים
בֹּא נָדִיב לְבַת נְדִיבִים   כִּי טוֹב אַתְּ וְכִי טוֹבִים
דּוֹדַיִךְ מִיָּיִן

הערות רשד"ל

א) מן ראוה בנות ויאשרוה.
ב) כאן חסרה תבה אחת, אולי נְצִיבִים, או כְּרוּבִים, ואולי רְגָבִים, ות־
הכוונה: עיש עזבה מקומה במרום וירדה לשכון בבתי חומר וישבה באהלי הד־
כלומר בבית הדסה היא אסתר.
ג) מלשון שלמים הם אתנו, הנזמים אינם בשלום רק לחתן, ואם יקרב איש זר לנ־
אותה, יזיקוהו, ראלו יש עליהם קסמים וכשופים, כן נ"ל.

ב. מַה־נָּעֲמוּ שְׁנֵי נְטִיעִים   בָּאִים מִמְּקוֹר שׁוֹעִים
חֶבְרָתָם לְשַׁעֲשׁוּעִים   לַחֲבֵרִים וּמֵרֵעִים
שׁוֹתִים בְּמִזְרְקֵי יָיִן

ג. בֵּן יִשְׂמַח עִם אֶבְיוֹן   עַל כִּי קִדֵּשׁ וְאַפִּרְיוֹן
יוֹם יֵשֵׁב בְּצֵל עֶלְיוֹן   וּבְשׁוּב יְיָ צִיּוֹן
יִרְאֶה עַיִן בְּעָיִן

ד. מַלְכּוֹ לְפָנָיו יַעֲבֹר   אָסִיר לְהַעֲלוֹת מִבּוֹר
וּמֹטוֹת עֻלּוֹ יְשַׁבֵּר   וְיִיקַץ גּוֹאֲלוֹ כְּגִבּוֹר
מִתְרוֹנֵן מִיָּיִן.

נה

כמו כן לחתונה.

מַה־יָּפִית יְפַת הָעַיִן   וּשְׁכוּרַת וְלֹא מִיָּיִן א).

א. הַיָּפָה אָנָה תֵּזְלִי?   וּלְאַט עֲלֵי לְבָבוֹת מִשְׁלִי ב)
הַעַל חַטֹּאתָם תִּכְלִי ג)   שֶׁחָטְאוּ בְּמַרְאֵה עָיִן?

ב. נָא הַרְאִי אֶת־מַרְאַיִךְ   מַה־תַּחְשְׂכִי אֶת פָּנַיִךְ
בַּל־יֶחֱזוּ בָךְ חוֹזַיִךְ   מִמֵּךְ לֹא תִשְׂבַּע עָיִן?

ג. הֵן לִבְנַת סַפִּיר לֶחְיֵךְ   וּמִתָּאֳרֵךְ עֲדִית עֶדְיֵךְ ד)
אֵיךְ לֹא יָאוּ לְהַבִּיט יָפְיֵךְ   הַגֶּבֶר שְׁתֻם הָעָיִן?

הערות רשד״ל

א) כראה פניה צח ואדום, ונראית כשכורה.

ב) עֲשִׂי מלוכה על הלבבות בנחת, ולא כמושל עריץ ואכזרי.

ג) תכנעי, והוא חוזר למראיך ופניך הנזכרים אח״כ, כלומר הֲתִמָּנְעִי מראיך ותסתירי פניך מן הרואים, לענש מה שחטאו מקדם בראית העין?

ד) אינך צריכה לעדיים, כי תארך הוא עדיך.

ד. דּוֹדִי אֲשֶׁר יָעִיר לְהָבִים לִבָּה נִתְעַלְּסָה בָּאֲהָבִים
מִיַּיִן חִכִּים א) כִּי טוֹבִים דּוֹדֶיךָ מִנִּי יָיִן

ה. שְׁתוּ דוֹדִים וְשִׁכְרוּ רֵעִים בְּבֵית נָדִיב מַטַּע שַׁעֲשׁוּעִים
וּבְשִׂמְחַת בֶּן־שַׁעֲשׁוּעִים הַשְׁקוּ הַנְּזִירִים יָיִן.

נו

לנשואי ר׳ יוסף הלוי בן מיגש.

א. נִבְעֲלָה שֶׁמֶשׁ לְסַהַר כָּל־יְקָר אֵין דֵּי לְמֹהַר
נִפְלְאוּ בִּפְאֵר וְזֹהַר אוֹת וְעֵדוּת בִּיהוֹסֵף

ב. הוֹד תְּהִלַּת תּוֹלְדוֹתָיו וְיִתְרוֹן עֹז מַעֲלוֹתָיו
כְּיִתְרוֹן שֵׁבֶט אֲבוֹתָיו מִבְּנֵי יַעֲקֹב וְיוֹסֵף

ג. מִבְּנוֹת מֶלֶךְ פְּנִימוֹת לָךְ תְּבֹאֶינָה רְקָמוֹת
יָקְרוּ מִפָּז וְרָאמוֹת וַחֲלִי זָהָב וְכֶסֶף

ד. סַמְּכוּ בִּדְמֵי עֲנָבִים לֵב לְחוֹלַת הָאֲהָבִים
חַדְּשׁוּ שָׁרִים עֲרֵבִים שִׁיר, וְכֹה תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף ב):

ה. *) הֲלֹא עָלָה בֵּין שְׁנֵי הָאוֹרִים שְׁלִישִׁי
לְבָנָה אִסְפִּי לְפָנָיו אוֹרֵךְ וּבוֹשִׁי

הערות רשד״ל

א) רמז לנשיקות, ובאברו אחר זה כי טובים דודיך נראה שנתכוון לדעת הגאון שהביא הראב״ע בתחלת שיר השירים, שנקרא דודים הריר שתחת הלשון.

ב) יהוסף הראשון הוא כנוי לכנסת ישראל, יוסף השני הוא בנה של רחל, והשלישי שם החתן.

*) פתחלה עגמה נפשי בקרבי, בראותי העקר חסר מן השיר הקודם, כי איך יתכן

ו. רְאוּ הַשֶּׁמֶשׁ אֲשֶׁר לֹא יָמִישׁ מְאוֹרוֹ
אֲשֶׁר לֹא יִשְׁבּוֹת בְּיוֹם וָלַיִל הֲדָרוֹ
בְּיוֹם יוֹפִיעַ וְיַשְׁקִיף מֵעַל לְזֵרוֹ
זְמָן יִקְרָא לוֹ: בְּךָ מַעֲטֵה אוֹר לְבוּשִׁי
בְּךָ לֹא אֶשְׁאַל עֲלוֹת אוֹר סַהֲרִי וְשִׁמְשִׁי

ז. בְּיוֹסֵף שָׁבָה צְפִירַת כָּבוֹד לְעֶדְנָה
מְנָת חֶלְקוֹ הִיא וְהוּא גַם הוּא לָהּ לְמָנָה
לְוִיָּה תֹאמַר א) וְתִגְאֶה בוֹ עַל כְּהֻנָּה
יְקַנְּאוּ עָלָיו בְּנֵי בֵית מַחְלִי וּמוּשִׁי
אֲנִי רֹאשׁ כֻּלָּם וְהוּא לִוְיַת חֵן לְרֹאשִׁי

ח. לְבָנָה תַּחְמוֹד וְשֶׁמֶשׁ לָבֹא בְסוֹדָךְ
בְּאַיֶּלֶת חֵן אֱלֹהִים אִנָּה לְיָדָךְ
לְשׁוֹנָהּ תַּהְלִיךְ ב) בְּאִמְרֵי שֶׁפֶר לְצוּדָךְ:
אֲנִי הַשֶּׁמֶשׁ לְבוּשִׁי שָׁנִי וּמֶשִׁי
וְלִי עוֹד יִתְרוֹן בְּשָׂמֵי יַעְרִי וְדִבְשִׁי

ט. יְדִידִי! צָמְחוּ בְגַנַּת עֶדְנֵי עֲדָנִים
שְׁנֵי שָׁדַיִם נְתוּנִים הֵם לְךָ נְתוּנִים
וְהַיּוֹם לְמָנָה לְיָדְךָ הִנֵּה נְכוֹנִים

הערות רשד״ל

שירת בירני ובה תאמרו ליוסף? ושמחתי אח״כ כמוצא שלל רב כאשר מצאתי בהיסח הדעת כי סימן צ״ט אשר לא נרשם עליו רק „ואמר עוד״ (וקאל איצא), והיא עומד נפרד ורחוק מהקודם, הוא הוא השיר העקרי, אשר הקודם רק כהקדמה אליו, כי הנה מתוכו נראה בבירור שנעשה לחתן לוי שמו יוסף.

א) לויה אומרת: ביוסף שבה וכו׳, ובו היא מתפארת ומתגאה על הכהונה.

ב) לשונה תהליך עד הכלה נאמר, והיא האומרת אני השמש וכו׳ עד להשיא.

וְאִם תִּרְאֶה תּוֹךְ עֲרוּגַת לְחָיֵי נְחָשִׁי א)
גְּשָׁה אַל־תִּירָא הֲלֹא שַׂמְתִּיו לְךָ לְהַשִּׂיא ב)

י. תְּנָה בֵּן יַקִּיר תְּנָה אֹזֶן אֶל אֲמָרִים
אֲשֶׁר תֶּהְגֶּה־בָּם צְבִיַּת חֵן מֵחֲדָרִים
בְּךָ תִתְרוֹנֵן כְּיוֹנָה מִבֵּין אֲמִירִים
„לְמָתַי אוֹחִיל צְבִי אֶפְדֵּהוּ בְּנַפְשִׁי ג) ?
וּמָתַי אֶרְאֶה שְׂמֹאלוֹ תַּחַת לְרֹאשִׁי ?"

נז

ר"י הלוי על כלת איש אשר שמו יהודה, וכמדומה הוא המשורר בעצמו.

א. רְאוּ חֻפָּה רְאוּ עֶרֶשׂ כְּבוּדָה
לְאַיֶּלֶת אֲהָבִים הִיא עֲתִידָה

ב. כִּבוֹד מַלְכַּת שְׁבָא שָׁלְחָה לְמִנְחָה
וְהִיא תָבוֹא לְנַסּוֹתְכֶם בְּחִידָה

ג. וַתֹּאמַר: מִי צְבִי יָגוּר בְּבֵית גּוּר
וְלֹא יָגוּר וְלֹא עָלָיו חֲרָדָה ?

ד. עֲנוּ אוֹתָהּ: הֲלֹא אַתְּ הַצְּבִיָּה
אֲשֶׁר הוּבָאת לְגוּר אַרְיֵה יְהוּדָה.

הערות רשד"ל

א) תלתל שער הדומה לנחש.

ב) מענין הנחש השיאני, וכאן הכוונה להבעיר אש תשוקתך.

ג) צבי אשר מרוב אהבתי אותו אתן נפשי פדיון נפשו.

נח

קינה עַל מות ר׳ יצחק אלפאסי, התת״ג.

א. הָרִים בְּיוֹם סִינַי לָךְ רָעֲשׁוּ
כִּי מַלְאֲכֵי הָאֵל בָּךְ פָּגָשׁוּ
ב. וַיִּכְתְּבוּ תוֹרָה בְּלוּחוֹת לִבָּךְ
וּצְבִי כְּתָרֶיהָ לָךְ חָבָשׁוּ
ג. לֹא עָצְרוּ כֹחַ נְבוֹנִים לַעֲמוֹד
לוּלֵי תְבוּנוֹת מִמְּךָ דָרָשׁוּ.

נט

על מות אבו-הרון משה אבן עזרא.

א. עֲלֵי כָזֹאת תִּבְכֶּינָה שַׁאֲנַנּוֹת וּתְהִימֶנָה
וּמִסְפֵּד מַר תִּשֶּׂאנָה וְתִקְרַעְנָה כְּתֻנּוֹת
ב. עֲלֵי כָזֹאת הַתּוּגָה אֵין לִדְמָעוֹת פּוּגָה
וּבְכָל נֶפֶשׁ דְּאָגָה וּבְכָל לֵב מְגִנּוֹת
ג. עַל אֲבֵדַת אֶדֶר יָקָר נֶעֱקַר וְכָל לֵב עָקַר
וְכָל עַיִן נָקַר וַיַּחְשִׁיךְ אִישׁוֹנוֹת
ד. עָנוּ בַּעֲלֵי יְדִידוֹתָיו וּמְלִיצוֹתָיו וְחִידוֹתָיו
וְכָתְבוּ אֶת אוֹדוֹתָיו עַל סֵפֶר הַקִּינוֹת
ה. גְּבִיר אֶזְרָח אֲשֶׁר כַּגֵּר שָׁכַן בְּמַעֲצָר וּמִסְגָּר
וְתַחַת רֵעִים אוֹגֵר הָאֲנָחוֹת וְהַיְגוֹנוֹת
ו. עַל כָּל רֹאשׁ קָרְחָה וּבְכָל חוּצוֹת צְוָחָה
וַהֲנָחָה תְּהִי אֲנָחָה וְעֵינַיִם מְעֻיָּנוֹת
ז. וְהוֹי אָדוֹן וְהוֹי הוֹדוֹ סִפְדוּ עַל מִפְקָדוֹ
וּלְתַנּוֹת עַל מְרוּדוֹ הִתְחַבְּרוּ לַעֲנוֹת

ח. עֲטֶרֶת גֵּאוּת סְפָרַד אֵיךְ מֵרַאֲשׁוֹתָיו יָרַד
וַיִּשָּׁאֵר מְפֹרָד מִבָּנִים וּמִבָּנוֹת

ט. כַּתְּ אַחִים אַרְבָּעָה כְּמוֹ כִּימָה נִבְקָעָה
רוּחַ אֵיךְ גָּסְעָה וְנָגְעָה בְּאַרְבַּע פִּנּוֹת

י. וְהִשְׁלִיכָם אֶל אֶרֶץ אַחֶרֶת כְּיוֹם חָרֶץ
וּפָרַץ בָּהֶם פֶּרֶץ אֲשֶׁר אֵין לִגְדּוֹר וְלִבְנוֹת

יא. הִנֵּם מִבְּנֵה עִירָם וְלֶעָרִים הֶעֱבִירָם
וְנָטַשׁ אֶת אַדִּירָם בְּבֵית גֵּרוּת לֶעָנוֹת

יב. אֲסָרוּהוּ בַּמַּחֲבוֹאִים כְּשׁוֹכֵן בֵּית כְּלָאִים
צוֹעֵק מִתַּחֲלוּאִים וּמִמַּכּוֹת נֶאֱמָנוֹת

יג. אַיֵּה אֶשְׁכּוֹל כֹּפֶר אַיֵּה חָכָם וְסוֹפֵר
וְנוֹתֵן אִמְרֵי שֶׁפֶר וְשִׂיחוֹתָיו בִּנְגִינוֹת

יד. פְּאֵר זְקֵנִים וִישִׁישִׁים מִתְעָרֵב בִּקְדוֹשִׁים
עִם יְיָ וְעִם אֲנָשִׁים נֶאֱמָן שׁוֹמֵר אֱמוּנוֹת

טו. נְעִים זְמִרוֹת יִשְׂרָאֵל וְהוֹד הָאֲרָצוֹת הָאֵל
וּמַחֲזִיק בְּתוֹרַת הָאֵל וּמַחְמַד הַתְּבוּנוֹת

טז. סְתוּמָיו מִי יְבָאֵר וְדוֹר עָרוּם יִשָּׁאֵר
אַחֲרָיו בְּמִי יִתְפָּאֵר בַּגּוֹיִם וּבַלְּשׁוֹנוֹת

יז. גְּבִיר הָעָם וּבְחִירוֹ אֶבֶן בֹּחַן דּוֹרוֹ
סָתַם אֵל אֶת אוֹרוֹ וְהִשְׁכִּין עָלָיו עֲנָנוֹת

יח. מֹשֶׁה מֹשֶׁה אָחִי! מְאוֹר סַהֲרִי וּמִזְרָחִי
וְנֵרִי וְנֹגַהּ זַרְחִי מִשָּׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת

יט. כְּאֵבִי נוֹסָף בְּיוֹסֵף לִדְמוּתוֹ אֶכְסֹף
אַלְלַי כִּי אֵאָסֵף וְלֹא אַבִּיט לִתְמוּנוֹת

כ. בִּתְשׁוּקָתָם נֶאֱסַף וּבְנֶפֶשׁ מָרָה סַף
בְּיוֹם אֲשֶׁר נִגְדַּע וְסַף אַל תָּבֹאנָה רְנָנוֹת

כא. יוֹדֵעַ יְגוֹנוֹתָיו — וְהַמְקַצֵּר אֶת שְׁנוֹתָיו
יְכַפֵּר בָּם עֲוֹנוֹתָיו — הַגְּלוּיוֹת וְהַצְּפוּנוֹת
כב. וִינַחֵם אֶת אֲבֵלָיו — וְיִפְרֹשׂ כְּנָפוֹ עָלָיו
וְיִפְנֶה בְּרַחֲמִים אֵלָיו — וְאַחְיוֹתָיו הַבְּחוּנוֹת
כג. וְיִתֵּן אֶת מַהְלָכָיו — בֵּין כְּרוּבָיו וּמַלְאָכָיו
בְּצֵל שַׁדַּי מַעֲרָכָיו — וּבִמְנוּחוֹת שַׁאֲנַנּוֹת.

ס

על מצבת רבינו אברם א) מר"י הלוי.

א. הֲיָדְעוּ הַדְּמָעוֹת מִי שְׁפָכָם?
וְיָדְעוּ הַלְּבָבוֹת מִי הֲפָכָם?
ב. הֲפָכָם הוּא מְאוֹרָם תּוֹךְ רְגָבִים
וְלֹא יָדְעוּ רְגָבִים מַה־בְּתוֹכָם
ג. בְּתוֹכָם שַׂר וְגָדוֹל תַּם וְיָשָׁר
יְרֵא הָאֵל וְאִישׁ נָבוֹן וְחָכָם.

הערות קאמפף

א) אולי הוא ר' אברהם בן מאיר אשר לו יחד הרמב"ע את ספר הרי״ש.

מחלקה ד.

מכתבים.

א

תשובה אל החבר ר׳ אהרן עם שיר יפי קול המובא במחלקה א׳ סימן כ״ו.

תובל האגרת, בשלום ועתרת, אל מחמד עינינו,
ונֹעם אזנינו, ומתק לשוננו, צרור מורנו,
מלקושנו ויורנו, חפצנו, כבוד ארצנו, מר׳ ור׳
אהרן החבר המעולה, הדיין המופלא, בן כב׳
גד׳ קד׳ צפירת תפארת השר הגדול, המעוז
המגדול, החכם המופלא, הרופא המעולה,
מר׳ ור׳ ישועה תנצב״ה, מאת המתהלל בתהלתו,
והמתגדל בגדולתו, הקורא בשמו, השואל לשלומו,
השואף אל מקומו, יהודה הלוי ביר׳ שמואל נ״ע.

על משכבי בלילות בקשתי את שאהבה נפשי וגו׳, דברתי אני עם לבי לאמר, אלך לי אל הר המור, ועוד אני מדבר, טרם אכלה לדבר, והאלהים אנה לידי מכתב שלוח, על כנפי רוח, בהדסי שלומים רקוח, מאוצרות רוכלים לקוח,

בשמן משחת קדש משוח, ריחו כריח התפוח, אל אשר יהיה שמה הרוח, מור עובר העביר, ואזכרת לבונה הזכיר, ואת אחיו לא הכיר, לא יְסֻלֶה בכתם אופיר, בשהם יקר וספיר, טוריו ממולאים בתרשיש, מסולאים בראמות וגביש, תפארת העכסים, והשביסים, והוד השהרונים, תורי משלים, חרוזי מַהֲלָלִים, אל מֵי השכל פתוח שרשם, אשר יצאו משם, מַעְינים מנוזלי שחק שאובים, ועינים ממאורי אור גנובים, ומן הצבא ומן הכוכבים, טוריו מן השחר קצובים, ורקועיו מן הרקיע חצובים, והמה בכתובים, מערכי לבו רקמוהו, ורעיוניו קיימוהו, ומועצותיו קבצוהו, וזממיו שבצוהו, ומחשביו ארגוהו, ואצבעותיו כתבוהו, את אשר כבר עשוהו. נטה לו תחלה, אהל גְדֻלה, חצרותיו בתהלה, עשה לו אפריון תבונה, והציב לו שפריר אמונה, ואין קצה לתכונה. מַעְיניו מתגברים, ועיניו מתחברים, הם המדברים, ומן המקדש המה יוצאים, מקדש מעט לכל אמונַי, כי שכן עליו כבוד ה׳, הוא כב׳ גד׳ קד׳ יקרת הדרת צפירת תפארת מר׳ ור׳ אהרן החבר המעולה, הדיין המופלא, השר, הטפסר, אבי המוכר, תפארת החברים, ראש המדברים. אורה לתורה, ונהורא לסברא, ועמוד לתלמוד, ומסעד למורא, שרש החכמה, וחרֶש המזמה. אשכול הכפר, הנותן אמרי שפר, נטע נעמנים, ערוגת שושנים. גפן אדרת, עטרת תפארת, ארזים הגבוהים, בעדן גן אלהים. לנועם פריו תאבתי, בצלו חמדתי וישבתי, כַן החמודות, ומשכן התעודות, ולי במלך עשר ידות. הנה כה מבטי, ועיר מקלטי, ואני אתנהלה לאטי, אליו מפלטי, לישר מַעְבָּטִי, להוציא לאור

משפטי. כי איך יתגדל על מניפו המשור? ומעללי הולכים וחסור. אבדו רעיוני, ולא מצאו חזון מה׳, ילדי מזמותי לא מצאתים, כי נחמתי כי עשיתים, כי הלכו עמי בקרי, ויהיו כבית המרי. העזו פניהם, וַיְעַצְמוּ עיניהם, ואטמו אזניהם, ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם. פרשתי רשתי, ודרכתי קשתי, ואין איש אתי, למשוך אותם אל רצוני, להביאם בכפל רסני. ואקרא בשמך אליהם, לתת לך רוכבים עליהם, והנה רץ לקראת רץ, כי כבר החזון נפרץ, ומי לא ינבא? וָאסור היום לדרוש שלומך ולשחר מקומך, ואודיע לאדוני, את יגוני, כי עזבתיהו, אחרי אהבתיהו, וכאשר זכרתיהו, בקשתיהו ולא מצאתיהו, נהפכו לי הימים אימים, והלילות לֵילִיוֹת, והעִתּוֹת מְבַעֲתוֹת, והשֵׁדִים תכפוני, והשעירים אפפוני, וכדור צנפוני, ובכור צרפוני, ועוד מעט ושרפוני, אחרי אשר הדפוני, ורדפוני, וכשחל טרפוני, וכנהל גרפוני. לולי כתבך שעשועי, גנת נטעי, ופרדס זרעי, המה אחי ורעי, וקרובי ומיודעי, מכתקי גביעי, ומנעמי יצועי, אקראם לרגעי, ויפוזו זרועי, ששים גבורים סביב למטתי, מְכַבֵּי אִשִׁי, ומשיבי נפשי, וכמעט התנחמתי, ונהמתי, ונאמתי, מה לי לדרך מצרים לשתות מי שִׁחור? ולבי עצור ועזוב לאחור, ואולם התאפקתי, ונדוד הרחקתי, עד אשר דבקתי, אחרי אשר חשקתי, ואבא מצרים, ויראו העינים, כפלי כפלים, מאשר שמעו האזנים, אצל כבוד שר השרים ונגיד הנגידים, מַעְין הנגידות, ומשכן הידידות, כל יקר ראתה עיני. ראיתי איש חמודות, במראה ולא בחידות, נאמן עם קדושים, וטוב עם אנשים, אוסף גדולה ותורה, וזוכה לשתי שלחנות, אבל הוא

בענותנותו יסיר התמיד, להעמיד העתיד, ויפזר את מטמוניו, ברצון אדניו, ויבלה את ימיו, בדרוש טוב לעמיו, מראהו כמראות פני אלהים, ועצתו כאשר ישאל איש בדבר אלהים. מלאכיו הפגיעוני, ומנעמיו השביעוני, וגנזכיו הגיעוני, ומרעיו (אולי: וּמְדֻעָיו) הודיעוני, ידי כבדים מלספור, ושבחי יגעים מלספר, אם מצאתי חן בעיניך, השאילני לשונך, ונגידי עניניך, והעניקני מפניניך, והטריח ענניך, יצא דבר שבח מלפניך, לגמול מקצת טובותיו, ומעט מנדיבותיו, יציץ נזרו, ויהיה שדי בעזרו, ומעלתך אצלו יתרה, ונפשך בעיניו יקרה, ומעלה בקדש ולא מוריד, ודבר הנרגן באזניו לא מעלה ולא מוריד, ולא יבאיש ריח, ולא ירעיש בוטח, ואוהב לא יפריד, ושוכב לא יחריד, ורבצת ואין מחריד, וחלו פניך רבים. ומי לא ידע במעלתך? והוא המצרף לכסף והכור לזהב, וזהב כֻּלך, ומום אין בך, ומי מן הזקנים אשר כגילך, ימשילך, או יערוך אליך? להם שֵׁם הדיין, ולך הענין, והם הבורות ואתה המעין, לא כל נוזל מים, ולא כל אהל שמים, ולא מכל הֵרוֹן יֻוָּלד אהרן, ולא מכל אורן, יֵעשה תורן. יאתה לו המלוכה, ויאתה לך להיות משנהו, ושר צבא מחנהו, ואין מחנכים מזבח הזהב אלא בקטרת הסמים. תתהלל במִשְׂרָתוֹ, ויתהלל בשירתך, (אולי: בְּשֵׁירוּתך). האל יצמיד מִשְׂרַתכם, ויתמיד חכמתכם, ונשוב כמעט לשעשועי יין, ותעתועי עין, לקנות אהבה ולב אין, כי זכור אני ואתה השירים, המחוברים, בימי הנעורים, מה יפו, לולי אשר עפו, ושאלתָ היתכן, להעשות כמו כן, והלב נעור מן הנערות. ורַק מן השחרות, יביט סביבו, ולא יֶגֶה שביבו, ולא יזל רביבו. ויהי

היום ואוהביך שותים, ואש אהביך חותים, השכירוני, והזכירוני, עד התעוררתי, ושוררתי, ודברתי נגידות, ותברתי ידידות, ונסמכתי על איש חמודות, ואתה בחסדך תקח מנחתו, ותרקח מִשחתו, ותסלח מָשחתו.

ב

ממכתב לר׳ דוד בן יוסף מנרבונא לתשובה על שאלות חכמה ששאל בחור חכם ממכיריו מר יהודה הלוי (ראה למטה מכתב ד׳).

אדוני בושתי ונכלמתי ודוממתי ונאלמתי על כי התעלמתי להשיב על המשוגרת מאת הבחור הנעים החכם והנבון נר הבינה אשר מנרבונה קרית חנה דויד יעזרה אלהים כי לא נתכונה לי שעת פנאי להשיבו דבר אל מכתבו וכל שכן לעשות את בקשתו בשכבר נתכנו עלילות ודברו עלי גדולות ונכבדות מדובר בי שבח לאל ורבו המכזבים במהללי ורבו המאמינים לכל דבר ויבקשו ממני חכמת כלכל ודרדע ואני בער ולא אדע. ובכן אני מתעסק אפילו בשעה שאינה (לא) מן היום ולא מן הלילה בהבלי רפואות והוא לא יוכל לרפוא להם והעיר גדולה ויושביה ענקים והם אדונים קשים ובמה יתרצה עבד אל אדוניו כי אם בבלותו ימותיו בחפציהם ובבלות שנותיו ברפאות מדויהם ורפאנו את בבל ולא נרפתה ובקשתי מאלהי ושאלתי מלפניו להטיב סבות

וכהנה עמו רבות למהר פדות ולקרוא דרור מעבדות ולתור לי מנוחה ולהגלותי אל מקום המים החיים היוצאים ממעינותיך ומעינורת החכמים אשר כגילך כי מן המקדש המה יוצאים. ועתה תיקר נא נפשי בעיניך ואל אהיה בעיני הבחור הזה כאשם וכפר פניו בעדי ואיש חכם יכפרנה וְדַבֵּר טוב עלי וה׳ ידבר טוב עליו ויענה את שלומו ויביאהו שלום אל מקומו.

ג

אל ר׳ דויד נרבוני הנ״ל.

חזות קשה הוגד לי וגו׳ השומע ישמע והחדל יחדל וגו׳, שמעתי ונאנחתי, לא שקטתי ולא נחתי, ונפשי הומיה, קודרת ובוכיה, סוערת כאניה, כי החכמה, יושבת שוממה, והמזמה, כרחל נאלמה, ומלכי התורה נמהרו, ושק חגרו, ולארץ סחרו, וכח לא עצרו, למען הימים, אשר קמו בקמים, ופרשו חרמים, ולכדו תמימים, ורחקו נעימים, וְקרבו זעמים, והשפילו רמים, והקדירו מרומים, וזמן שלח יד ופִלַּח כָּבֵד, והשח כרוב ממשה, והגיע לעבים, וַיַּפֵּל ארצה מן הצבא ומן הכוכבים, ובא עד הצבי, וַיֵּשְׁבְּ ממני שבי, באה שמועה, וארץ התרועעה, ועין דָמעה, ונפשי יָרעה, וממרורים שָׂבעה, וראש פָּרעה, ומַדָּה קרעה, ומספד קבעה. להילל נפל, ומאור אפל, וגבוה שפל, והמלך התאבל כי חָרֵב ספו, ודעך רשפו, וחשכו כוכבי נשפו,

היום ההוא יקחהו אפל, וישכון עליו ערפל, ותשכון עליו עננה, ואל יחד בימי שנה, נדיבֵי (עמו) אל תאיצו לנחמו, כי מכל עבריו, באו מגוריו, ובכל אשר יצא, מנוחה לא מצא, ואין מתום בלבבו, ואין מכאוב כמכאובו, אבלות בגלות, ותאניה בארץ נכריה, ויסורין חזקים, באיים רחוקים, הורד ממצבתו, ונפרד ממחברתו, ושודד מארץ מולדתו, ונמשכה תוחלתו, ונהפכה מחשבתו, ונעקשו דרכיו, ונוקשו מהלכיו, ומעשיו הפריע, ובגוים לא הרגיע. זאת ועוד אחרת, היא החודרת, המרה והנמהרת, כי מסביביו, קמו מחריביו, ובתוך קרביו, ארבו מארביו, ומבית מבטחיו, יצאו מדיחיו, שועלים קטנים, לצלע נבונים, עוללו כרמו, ועוררו זעמו, וגרמו עצמו, ומצצו דמו, ומררו נעימו, ה׳ נתן וה׳ לקח, יהי שם ה׳ מבורך.

אבי אבי רכב ישראל, שר וגדול בישראל, עליך עיני ישראל, לדעת מה יעשה ישראל, אם קטון אתה בעיניך, גדול אתה בעניניך, ובצור איתן מתניך, ובמרום עז משכנך, רבים אשר יסרת, ועצומים אשר הוכחת, וידים רפות חזקת, וברכים כושלות אמצת, ועתה מדוע נחשלת, ומה לך כי נבהלת, הֲלֵב אריה ימס, אם נפש כפיר תִּרָפֶה, או הר תלול יפול, וצור חזק יִבּוֹל. הפץ עברות אפך, והסר זעמך וקצפך, וגְעַר בימים ויתחטאו, והריע על הרעות וְיִדַּכָּאוּ, צדקתך תפיצם, ובכלי יוצר תנפצם, איך תתרפה בְּיום צרה, ותשכים ותעריב בנפש מרה, רב לך כתר התורה, ודי לך עטרת יַחַס ומורא, ומתנות בְּעֵדֶן מוכנות, ונעימות נצח צפונות, ומעט הם אשר זכו לשני שלחנות, ועדיין אין להתרעם על הימים, ולא טוב להתיאש מן הרחמים. הנה

חכם אתה מדניאל, ואין כמוך בישראל, משָׁמַיִם החכימוך, וכל סתום לא עממוך, חוקות עולם תדע, ודרכי ימים תבין, תכיר מעבדיהם, ותחקור מצפוניהם, ותבין מחכמתך כי כוכבי השמים וכסיליהם, וגבוהים עליהם, כלם בשם נקראו, ולצביון נבראו, ברואים לעשות רצון קוניהם, ואֻנָה ותקוה אין להם, ומאומה אין בידיהם, לפי תומם ירשיעו ויצליחו, וכל (צ"ל ואל) חפץ אנוש לא ישגיחו, וגלגל חוזר בשמים, מרוֹצֵץ כאָבְנַיִם, מועף ביעף, נחפז ונדחף, הולך נכוחו, לעשות רצון שולחו, כי ה' אלהים שלחהו ורוחו, להוריד ולהעלות, להחסיר ולמַלאת, להסתיר ולגלות, לרפאות ולחַלות, להחל ולכַלות, והכל בכתב מיד ה', למלאת את דבר ה', ורזי הימים, סתומים והתומים, מכוסים ועלומים, כקשר אשר לא הותר, וכחלום אשר לא נפתר, וימי אנוש אחדים, עולים ויורדים, וכחלום נודדים, ימיו מנויים, וחייו תלויים, ומאוייו עתים נפקדים ועתים מצויים, שוכנים ונוסעים. דוחקים ונוגעים, מתכנסים ומשתרעים, ימי הטובה יעבורו, וימי הרעה לא יעמודו, זה נכנס וזה יוצא, זה עושה וזה מְעַשֶׂה א), זה נושא וזה מְנֻשָּׂא, אין להתהלל ביום מחר, ואין להתעצב לצרת מחר, כי לא נדע מה ילד יום, פליאה דעת.

(מכאן ואילך חסר בכ"י).

א) ענין סיוע.

ד

עוד אגרת אל ר׳ דויד נרבוני.

מכנף הארץ זמירות שמעתי משירי דויד נעים זמירות ישראל, אחרי אשר הוגד לי דויד בניות, וכי הלך בציות, ועיני בכל זאת צופיות, אקרא בראש הומיות, צאינה בנות גליות, ללקוט מרגליות, לכל יד צמיד, ולכל צואר רביד, זה שלל דויד, והוא פקיד נגיד בבית האלהים אלוף ביהודה, ומְאַלֵּף התעודה, רוח קדושים עליו שפוכה, ואהבת אנשים אליו משוכה, ועוד לו אך המלוכה, אות האותיות א) ומופת הקדמוניות, נשוא פנים ושר חמשים, תחכמוני ראש השלישים, הנבזה בעיניו, היקר בעיני אדוניו, המתנדב במעלותיו, ונותן לזרים תהלותיו, יהי רצון לחדש כקדם ימיו, וישוב לימי עלומיו, ולנהגו עלמות, ולהשיבו לקדמות, ממני יהודה המודה לחסדיו, והצעיר בעבדיו. קראני כתב ידו, וכל טוב אדוניו בידו. והתנערתי, ופי למלקוש פערתי, ואני שמעתי ולא אבין, כי דברותיו נפלאות, ומחשבותיו נוראות, עצות מעמיקים, וסודות ממתיקים, והדברים עתיקים, ולא אתנו יודע אף אין שומע, גאון הירדן חלף ביהודה וגָבַר, ושטף ועבר, גְרָפָנִי קישון, אפפני פישון, וַיַּקְנֵנִי בלשון, וחרב אין ביד דויד. ונִתַּן הספר על אשר לא ידע ספר, ונקראת האגרת, על אזן

א) ר״ל לזמנים העתידים,

סוגרת ומסוגרת, ואולם היתה בעיני כמוצאת שלום, גשם נדבות מנופפת, ועל להבת לבבות מרחפת, צופיה ונשקפת, כעלמה תופפת ב), בשם קוטפת, ונופת נוטפת, פעם מעופפת, ופעם מתנפפת, ואופיר מתעטפת, וספיר מתעלפת, אשר ירקח כמהו, בוטח על תהו, ולא יוכל עשוהו, ואשיבה ידי כבוצר על סלסלות, נוצר עלי עוללות, והנה לא נשאר מן הנחל היורד, אפילו דלף טורד, נוזלי מימיו עמדו, ופני תהומיו התלכדו, מעינותיו נסתמו, ומזלותיו נעתמו, ומה לתבן את הבר, איך יתערב ערבי עם אבי כל בני עבר, לשון הקדש תשיחך, ורוח ה׳ תניחך, חי נפשך אדוני אם לא כמעט קרעתי לבושי, וקראתי לנפשי, אוי לי כי נדמיתי כי איש טמא שפתים אנכי, ואתה תבקש טהור מטמא ויקר מזולל, ואם אתה רִבִּיתָה תורה וַתְּהִיה אצלה אמון וכל רז לא אנס לך כי תורתך יוצאת לקראתך, התשאל אותיות, מלשון נכריות, ולא דעתך כי לא כמצריות העבריות, כי הֵנָּה חיות, בטרם חיל ילדו, ועת משבר לא עמדו, כתר לי זעיר עד אערוך לפניך חרוזים רקים, צנומים ודקים, בם עור ופסח שנואי נפש דויד, צויתי עליהם, ואדבר אליהם, דברו אל דויד בלאט, והוא בחסדו ימחול על אשר הקדמתני, ומה אשלם על אשר גמלתני, הנה כחסדך בי יגעת, ואותי הודעת, כי מיום נסעת, שם טוב זרעת, וזכר טוב נטעת. עמודים קבעת, וקרשים הרקעת, ואדָנים הִטְבעת, ויתדות תקעת, וכרובים קלעת,

ב) אולי צ״ל טופפת.

ואת נפשך הודעת, והגדת והשמעת, ויהודה לעולם יושב בתוך האהל אשר נטה לו דויד, ואולם יש לי להתרעם עליך כי הובשת פני לפני שומעי מהלליך, כי באו להשמעות אזנים, ולא מצאו מים ג), וכמעט עמדתי מהשיבך, ונמנעתי מענות מכתבך, לולי יראתי דברי דויד האחרונים. פן ישכחו את הראשונים, פן יפגעו בי ממלאכיו שרפים, בידיהם רצפים, ויקדמוני מגדודיו אנשים מרי נפש, והַכרתי והַפלתי והגבורים אשר לדויד לא היו עמו, והנה תקפוני צעיריו. ואיך אתחרה את אביריו, ואלחם עם אדיריו, ואערכה לפני כביריו, ואיך אעביר לפנֵי נמריו שועלַי, ונכח כפיריו, רחֵלַי, ונגד נשריו, נמלי, והנה הכה את הארי ואת הדוב, והפך את הסלע, באבן הקלע, ואיך אפגיע אמיר בשמיר, ואלונים בסלונים, וברושים בבאושים, וערמונים בקמשונים, ושקדים באטדים, ודגן שמים בשומים, ופנינים בצנינים, וסוחרת ודר, בקוץ ודרדר, ואולם בטחתי על כבודו, והתחזקתי על ידו, ואיש יהודה דבקו במלכם, כי עשר ידות לי במלך, וגם בדויד לא דברתי עד הנה. סוף דבר הכל נשמע (אולי צ"ל הקול נשמע), כי קרבת אלינו, ולמה לא באת בגבולנו, והלא החצים ממך והלאה, והנה כל הנפשות, אליך חשות, וכל הלבבות, נתנו

ג) הכוונה כי ר' דוד כתב לריה"ה שירה מלאה תשבחות מופלגות. והוא מתרעם על זה כאלו שומעי התהלות העצומות ההן באו אליו מארץ רחוקה לשמע חכמתו. ובבואם מצאו שאין בו כל המעלות ההן, והבור רק אין בו מים, ונשאר ריי בוש ונכלם, ונכלל בזה ג"כ ענין הבחור שכתב לריה"ה שאלות עמוקות, מפני ששמע דברי ר' דוד שהיה מרבה לספר בשבחיו של ריה"ה.

לדויד רבבות, לשמוע צלצליך, ונֹעם כליך, ותֻפיך ותליליך, וישופרות יובליך, וכנוריך ונבליך, והוד קולך כפטיש יפוצץ, וכברק ירוצץ, וכשמש ינוצץ, אזני אל בשורותיך, ועיני אל צורתך, ולבי אל תורתך, או אל ספרתך, תהיה תמורתך, וישניכם קדש. תודיעני בחסדך, דקדוקי אודותיך, ומסתרי קורותיך, כי הוגד לי זה ימים מעט נסוךְ חדשות, וכי דבר האיש אדוני הארץ אתנו (אולי צ"ל אתךְ) קשות, ברדתך אל מערכות פלשתים, ואמתת הדבר נפלאה ממני, עד תרצה והודיעני, אולי הֲרִכּוֹתָ את ערפו, והשבות (נ"ל וַהֲשִׁבּוֹתָ) את זעפו, ומה ראית ומה הגיע אליך. ה' אלהיך ייַשֵּׁר ארחותיך, וישים מחשך לפניך לאור ומעקשים למישור וכו' (ראה למעלה מכתב ב').

ועוד אני מתודה ומפיל תחנתי לפני אדוני, שיעביר על מדותיו, ואל יבא במשפט עמי על החרוזים שֶׁיִּעַדתי בתחלת דברי, כי נשאתי נפשי לקבצם ורצתי אחריהם להביאם בכפל רסני, ונעשו פראים למודי מדבר, לא יכלתי לכבשם, ואעזבם נטושים פזורים על פני השדה, ואולי יזדמן לי עת ועונָה ללחש עליהם בשמך הערב, ואולי יתפתו, ואשלחם אליך מליצים בעדי ומדברים טוב עלי, ושלום אדוני רבה לעדי עד.

ה

אל אוצר התבונה, ומבצר הבינה, נזר החברים, וראש המדברים, תהלת התורה, וגלת המנורה, מרנו ורבנו נתן החבר בן כבוד גדולת קדושת מרנו ורבנו שמואל החבר ז"ל, מאת המשתחוה לפניו, המתאוה לראות פניו, יהודה הלוי בירבי שמואל נ"ע א).

אבני נזר מתנוססות, ובנזר דורנו מתעלסות, ולאבן שתיה מתיחסות, ובכל אבן יקרה מתקלסות, הוא הנזר, הנקבע על אבן העזר, אבני חפץ כל גבולו, ואבן הראשה ממעל לו, ואבני חן מימינו ומשמאלו, וקרנים מידו לו, ימים אפורר, ורפאים אעורר, כי אתעורר, לשורר, בבא אלי נתן הנביא, והמו עלי מורשי לבבי, והוטל מכתבי, בין ידי מחשבי, ענני וענגני, כי נהגני, בכבוד ובכבדות, ויתן על את הנזר ואת העדות, עטפני חליפותיו, וצנפני מצנפותיו, ותקפני בתועפותיו, מי יְחַבֵּשׁ נזריו, ומי ילבש כתריו, שערי צדק שעריו, והרי נשף הרריו, ונשפי חֲשק שחריו, יחוקק, וכל עצה יבוקק, ויִיָעֵץ, וכל שבט ירעץ, וכל פה יאלם, ובעל דברים יכלם, ואשר שירים יתברו, פה להם ולא ידברו, מעינותיהם נסתמו, וכאבן ידמו, לפני מקור לא יכזבו מימיו,

א) נראה כי שלח לו האגרת הזאת עם שיר כ"א ממחלקה א'.

ולא יקדרו שמיו, ולא יעצרו גשמיו, השיקו אסמיו, והריקו בשמיו, מי הקשיב אל מליו, ירד המן עליו, דברותיו נפלאות, ומחברותיו נוראות, ים ודרום יאברו, וממרום ידברו, הכזה תתפשהו מצרים? ותכסוף אליו ירושלים, והארץ מרתים, צרור המור מתופש בידים, ומחופש בין שדים, יגיד עליו ריחו, ומה שיחו, מרקחי שמניו, יקראו אברך לפניו, וספריו, יגלו את סתריו, ושמו, נתן טעמו, ומעדני נועמו, החכם המופלא, הנזר המעולה, ושמו גדול מכלם, מרנו ורבנו נתן החבר נזר החברים בן כבוד מרנו ורבנו שמואל החבר הצדיק ז"ל, מאת חלק מאוריו, ופלג מנהריו א), השולח לבבו, טרם כתבו, הירא ורך הלבב להשיב על עניניו, האצלח בצאתי, במחרשתי ואֵתִי, לקראת הכרתי והפלתי, אל גוי איתן, ומערכות נתן, כבניהו ואיתן? מי אנכי ומה חיי, ומה בקשתי ומאוויי? עפר נקלה, נִהְיָה ונחלָה, דואג על עוניו, ועל חטאת נעוריו וזקוניו, ויתן פניו, לעמוד על אדניו, בתחנוניו, אורח נטה ללון, והוא לוי והוא גר שם. במה יתקרב, ואיכה יתערב, את הַמְּמָשָׁל והרהב, ואת לשון הזהב? עצות מרחוק קראתי, וכלי נשאתי, ונכנסתי ויצאתי, וטוב משתיקה לא מצאתי, נכלמתי והתבוששתי, וממענֶה נואשתי, ומִצֵּאת לקראתו נחלשתי, וקיר בעלטה גִשַּׁשְׁתִּי, וכְעִוֵּר מיששתי, ומחבואים בקשתי, עד אשר פגשתי, בנוגשים אצים, דוחקים ולוחצים, מאת החכם המופלא, השר הטפסר המעולה, מר' ור' חלפון הלוי הקורא בשמך מתעורר להחזיק בך, אדוני וגאוני, ירום ונשא וגבה מאד, העומד ביניני,

---

א) בכ"י פטרסבורג מוסיף: „יהודה הלוי צעירו, ולקט קצירו, ופרט בצירו" (ה).

לחבר את לבבנו, בשליחות כתבינו, ובדירות אֲהָבִינוּ, נגשני ואלצני, הציקני והקיצני, וּמבור עצלות הריצני, מתרפק, ולא מתאפק, לאמר לי לכה נא אנסכה, וְכַלֵּה מעשיך, ותן תוכן התכונה, כאשר בהיות תבן התבונה, ועשֵׂה עם הזקנה, מעשה העדנה, ודע לפני מי אתה עתיד נותן א) את החשבון, ואצל מי תכתוב ואצל מי תחתום. קוסמיו הבהילו, וחרטומיו הגדילו, עד הֵפֵרוּ את נִדרַי, והתירו את אסרי, וימסו אסורי, ויתחדשו נעורי, ויתרגשו שירי, ויתנגשו כנורי, וְיִנָּשׁוּ מגורי, ושני חיי מגורי, ולא זכרתי כי פנה היום לערוב, והמלון קרוב, והמלאכה לרוב, והתערבתי את הערוב, וָאֶנָּעֵר לנערות, ואשחר את השחרות, ואכחש את השיבה, כְּכַחֵשׁ הגנבה, וכחשי בפני יענה. אז מדברותיו אצלתי, ונפתולים נפתלתי, ועם הארי יכלתי, ובדל אזן הצלתי, ובנפשי התלתי, כי אל סופרי המלך התמשלתי, ואשר כח בהם לעמוד בהיכל המלך. ואדוני בחסדו, ימחול לעבדו, ולא ידקדק אחריו, ולא ישקול את דבריו, ולכף זכות ידינני, ובדין חכמתו אל יביאני. והנה פרי רעיוני, ומכתם שגיוני, ומיטב הגיוני, כפי השג ידי ולשוני, עד אשר אבא אל אדוני, ואשקוד על פתחיו, ללקט בדולחיו, ולמלאת את שבחיו, הן אלה קצות ארחיו, ומעט מזהר ירחיו, ועושה שלום במרומיו, ירבה את שלומיו, וישלים משלימיו, וילחם את לוחמיו, ויקים את זממיו, ובטוב יבלה ימיו, והשלום בחותמיו, אמן.

א) צ״ל ליתן, או להוות נותן. (ה).

ו

מדמיאטה אל מצרים, לר׳ שמואל הנגיד.

אִם רְצוֹן נַפְשְׁכֶם לְמַלֹּאת רְצוֹנִי
שַׁלְּחוּנִי וְאֵלְכָה לַאֲדֹנִי
כִּי מְנוּחָה לֹא אֶמְצְאָה עוֹד לְרַגְלִי
עַד אֲכוֹנֵן בְּבֵית מְעוֹנוֹ מְעוֹנִי
אַל פְּעָמַי תְּאַחֲרוּ מִנְּסֹעַ
כִּי אֲפַחֵד פֶּן יִקְרֵנִי אֲסוֹנִי א)
שֶׁאֱלָתִי חֲסוֹת בְּכַנְפֵי כְּבוֹד אֵל
וֶהֱיוֹת עִם מְלוֹן אֲבֹתַי מְלוֹנִי

וה׳ ברכני, ולא הצריכני, רק אין דבר ברגלי אעבורה, הֵבֵאתִי בְּיָדִי דַּיִי, והשארתי אחרי ברכה, והיה עם לבבי שֶׁאֶכָּבֵד ולא אֶכְבַּד על אדם, ודמיתי לעשות אלכסנדריה קפנדריה, ולא נתתי לפעמי המרכבה עכבה, עד שפגעתי במי שתקיף ממני, מְשָׁרַת מְשָׁרַת אדוני, החכם המופלא, החבר המעולה, מרנו ורבנו אהרן הדיין, אדוני ועבד רשיונך, זכור לטוב, קדמוני חסדיו, ונעימות ידיו, ומיני מגדיו, ובית מנוחים, ומשכנות מבטחים, ועליות מרווחים, משכן ודירה, ושלחן ומנורה, תקפוני מנעמיו, והקיפוני מטעמיו, והקביל את כעסי

א) נבא ולא ידע! ומי יתן ולא ירד למצרים, אלא עלה מיד לאדמת הקדש, כאשר היתה תחלת מחשבתו! כי אז אולי היה מאריך ימים על האדמה. ודרך שיר יתכן לומר כי חרה אף אדמת הקדש בו ולא קבלתו, בעון אשר פקד תחלה ארץ אחרת, ושהה בה ימים רבים, ונפתה לבו אחר הכבוד המדומה שכבדוהו אוהביו, וקבל מתנות וגם עסק בסחורה (כאשר תראה למטה); ולא החיש פעמיו לשלם נדריו.

ברצון, ואת מיאוני בפִתּוּי, וַיְפַתֶּה ויוכל, וַיָבֵא לי וָאֹכֵל, אני ורֵעַי וגואלַי, וכל הנלוים עלי, מסתופפים בצלו, וחונים על דגלו, לְמִטּוֹת צנועות, ומנוחות שרועות, נִתְיַמֵּר בפתבגיו, ונשתכר בתענוגיו, ועד הנה לא פִּתַּח חלציו, ולא נִתֵּק נעליו, וְלָאוּ מהללַי, על כל מה שהקדים אלי, הוא ובניו, וכל העומדים לפניו, וזכרו לטוב נשאני בראש הנשואים, ושמני בראש הקרואים, ויחלוק לתלמידו כבוד רבו, וישם את ילידו במעלת יולדו א), במה אקדמנו? ושבָחַי צעירים ממנו. וכל זה מי השילוח לנגד גאון הירדן בא ביהודה שטף ועבר, כבא דבר אדוני אל יד אדוני החכם המופלא המעוז המגדול, התם הישר, אבי היושר, אחי הכושר, ויודע כל פשר, מר' ורב' חלפון הלוי, מְגִנִּי, וְלִוְיַת חִנִּי, גבר עלי חסדו זה שנתים ב), וַיִּכָּפֵל היום לשבעתים, במנה אפים, וכסות עינים, ועליו הִשְׁלַכְתִּי, ובחסדו נסמכתי, להיות לי אצל אדוני למליץ, ובידו תקותי, לתקן מְעֻוָּתִי, ולהגיע אל אזני אדוני אַחְוָתִי, כפי תַּאֲוָתִי. ואחרי כן הגיעה האגרת, בכל עוז חוגרת, וכל הוד אוגרת, וכמעט היתה משוגרת, אל אזן סוגרת ומסוגרת, פליאה דעתה ממני נשגבה לא אוכל לה, מְלֶאַת החכמה, אשר לה הרקמה, מה נעמו פניה, ועמקו עניניה, אין למלאת את

א) ר"ל כי שם אבי המשורר הוא כשם הנגיד שמואל, והנגיד כבד את בן שמואל (ר' יהודה הלוי) בכבוד הראוי ליולדו (ר' שמואל הנגיד בעצמו). (ה).

ב) אולי ר' חלפון היה בספרד שתי שנים קודם לכן, ואז הכיר את ר' יהודה והטיב עמו, ועתה בבוא ר' יהודה למצרים עשה עמו כל מיני טובות והסדים, הן במה שאסף אותו אל ביתו בדמיאטה, והן במה שהודיע תהלתו לנדיבי אלכסנדריאה ואלקאהירא, והעיר את רוחם להתחסד עמו.

פניניה, ואין לרקוח בשמניה, ומי זה אשר יבינֶהָ, אף כי אנכי אענֶהָ. ובהגיע שלוחו והודיע את שיחו, כלתה הנפש למנוחו, וחָלָה הלב לאור ירחו, ולנגה זרחו.

אֱמֹר לְלֵב חֹלֶה: רְאֵה סָבִיב לְךָ אֵשׁ לְהָבָה א)
הִנֵּה בְצַעַן הַצָּרִי עַתָּה לְךָ אֶשְׁלָחֶךָ

ואֹמר לשלוחו נהג ולך אל תעצר לי לרכוב, מָשְׁכֵנִי אל משכנו, ושלחֵני אל שֻׁלחנו, אל נתעלם מֵעֵינָיו, עד שנראה מַעְיָנָיו, כי הקים משכנו, וערך שלחנו, ופרש עננו, והוריד מָנּוֹ, והזיל מַעְיָנוֹ, אין מעמד, עד שנראה הנחמד, ואין להתאחר, עד פניו נְשַׁחֵר, בגן ה׳ בארץ מצרים, נחמד להשכיל ותאוה (לעינים), והיה לי לידים ולרגלים, עד אבא אל ירושלים, בעזרת שמים, אחרי חַבְּקִי מִדְרַךְ נעליו, והתאבקי בעפר רגליו, ואדוני הנגיד בחסדו, ימחול על כבודו, לעבדו, כי יתמהמה במעט, ויתנהל לאט, ויעכב את ארחו, בעל כרחו, כי נטרד בעסק סחורה, ויקרא שמה עשק כי התעסק עמה ויתמהמה. וקדם סִפְרוֹ, להיות כָּפְרוֹ, לכפר פני אדוניו, במנחה ההולכת לפניו, יקבל המעט מקטון עבדיו, וצעיר תלמידיו, ותשא ישיבתו, שלום תשובתו, על האגרת המפארת, אשר היתה לי עטרת ותפארת. וכשמוע האזנים, וכתבו הידים, קנאו העינים, ונועדו עם הרגלים, לאמר קומו ונגיע, וְנֵרָאֶה ונופיע, ונדע ונודיע, ונגיד ונשמיע, וכל קרבי שוקקים, ומשתקשקים,

---

א) באבני זכרון (עמוד 78) תקן רש״י [illegible].

וְאִם תִּרְאֶה תּוֹךְ עֲרוּגַת לְחָיַי נְחָשִׁי א)
גְּשָׁה אַל־תִּירָא הֲלֹא שַׂמְתִּיו לְךָ לְהַשִּׂיא ב)

י. תְּנָה בֶן יַקִּיר תְּנָה אֹזֶן אֶל אֲמָרִים
אֲשֶׁר תֶּהְגֶּה־בָּם צְבִיַּת חֵן מֵחֲדָרִים
בְּךָ תִּתְרוֹנֵן כְּיוֹנָה מִבֵּין אֲמִירִים
„לְמָתַי אוֹחִיל צְבִי אֶפְדֵּהוּ בְנַפְשִׁי ג) ?
וּמָתַי אֶרְאֶה שְׂמֹאלוֹ תַּחַת לְרֹאשִׁי ?"

נ"ז

ר"י הלוי על כלת איש אשר שמו יהודה, וכמדומה הוא המשורר בעצמו.

א. רְאוּ חֻפָּה רְאוּ עֶרֶשׂ כְּבוּדָה
לְאַיֶּלֶת אֲהָבִים הִיא עֲתִידָה

ב. כְּבוֹד מַלְכַּת שְׁבָא שָׁלְחָה לְמִנְחָה
וְהִיא תָבוֹא לְנַסּוֹתְכֶם בְּחִידָה

ג. וַתֹּאמַר: מִי צְבִי יָגוּר בְּבֵית גּוּר
וְלֹא יָגוּר וְלֹא עָלָיו חֲרָדָה ?

ד. עֲנוּ אוֹתָהּ: הֲלֹא אַתְּ הַצְּבִיָּה
אֲשֶׁר הוּבָאת לְגוּר אַרְיֵה יְהוּדָה.

הערות רשד"ל

א) תלתל שער הדומה לנחש.

ב) מענין הנחש השיאני, וכאן הכוונה להבעיר אש תשוקתך.

ג) צבי אשר מרוב אהבתי אותו אתן נפשי פדיון נפשו.

נח

קינה על מות ר׳ יצחק אלפאסי, התת״ג.

א. הָרִים בְּיוֹם סִינַי לְךָ רָעֲשׁוּ
כִּי מַלְאֲכֵי הָאֵל בְּךָ פָּגְשׁוּ
ב. וַיִּכְתְּבוּ תוֹרָה בְּלוּחוֹת לִבְּךָ
וּצְבִי כְתָרֶיהָ לְךָ חָבְשׁוּ
ג. לֹא עָצְרוּ כֹּחַ נְבוֹנִים לַעֲמוֹד
לוּלֵי תְבוּנוֹת מִמְּךָ דָּרְשׁוּ.

נט

על מות אבו-הרון משה אבן עזרא.

א. עָלַי כָּזֹאת תִּבְכֶּינָה שַׁאֲנַנּוֹת וְתֶהֱמֶינָה
וּמִסְפֵּד מַר תִּשֶּׂאנָה וְתִקְרַעְנָה כְּתֻנּוֹת
ב. עָלַי כָּזֹאת הַתּוּגָה אֵין לְדִמְעוֹת פּוּגָה
וּבְכָל נֶפֶשׁ דְּאָגָה וּבְכָל לֵב מְגִנּוֹת
ג. עַל אֲבֵדַת אֶדֶר יָקָר נֶעֱקַר וְכָל לֵב עָקָר
וְכָל עַיִן נִקָּר וַיַּחְשִׁיךְ אִישׁוֹנוֹת
ד. עֲנוּ בַּעֲלֵי יְדִידוֹתָיו וּמְלִיצוֹתָיו וְחִידוֹתָיו
וְכִתְבוּ אֶת אוֹדוֹתָיו עַל סֵפֶר הַקִּינוֹת
ה. גְּבִיר אֶזְרָח אֲשֶׁר כַּגֵּר שָׁכַן בְּמַעְצָר וּמִסְגָּר
וְתַחַת רֵעִים אוֹגֵר הָאֲנָחוֹת וְהִיגוֹנוֹת
ו. עַל כָּל רֹאשׁ קָרְחָה וּבְכָל חוּצוֹת צְוָחָה
וַהֲנָחָה תְּהִי אֲנָחָה וְעֵינַיִם מְעֻנָּנוֹת
ז. וְהוֹי אָדוֹן וְהוֹי הוֹדוֹ סִפְדוּ עַל מִפְקָדוֹ
וּלְתַנּוֹת עַל מְרוּדוֹ הִתְחַבְּרוּ לַעֲנוֹת

ח. עֲטֶרֶת גְּאוּת סְפָרַד — אֵיךְ מֵרַאֲשׁוֹתָיו יָרַד
וַיִּשָּׁאֵר מְפֹרָד — מִבָּנִים וּמִבָּנוֹת

ט. כַּת אַחִים אַרְבָּעָה — כְּמוֹ כִּימָה נִבְקָעָה
רוּחַ אֵיךְ נְסָעָהּ — וְנָגְעָה בְּאַרְבַּע פִּנּוֹת

י. וְהִשְׁלִיכָם אֶל אֶרֶץ — אַחֶרֶת בְּיוֹם חֶרֶץ
וּפָרַץ בָּהֶם פֶּרֶץ — אֲשֶׁר אֵין לִגְדּוֹר וְלִבְנוֹת

יא. הָכַם מִבְּנֵה עִירָם — וְלֶעָרִים הֶעֱבִירָם
וְנָטַשׁ אֶת אַדִּירָם — בְּבֵית גֵּרוּת לֶעֱנוֹת

יב. אֲסָרוּהוּ בְּמַחֲבוֹאִים — כְּשׁוֹכֵן בֵּית כְּלָאִים
צוֹעֵק מִתַּחֲלוּאִים — וּמִמַּכּוֹת נֶאֱמָנוֹת

יג. אַיֵּה אֶשְׁכּוֹל כֹּפֶר — אַיֵּה חָכָם וְסוֹפֵר
וְנוֹתֵן אִמְרֵי שֶׁפֶר — וְשִׂיחוֹתָיו בִּנְגִינוֹת

יד. פְּאֵר זְקֵנִים וִישִׁישִׁים — מִתְעָרֵב בִּקְדוֹשִׁים
עִם יְיָ וְעִם אֲנָשִׁים — נֶאֱמָן שׁוֹמֵר אֱמוּנוֹת

טו. נְעִים זְמִרוֹת יִשְׂרָאֵל — וְהוֹד הָאֲרָצוֹת הָאֵל
וּמַחֲזִיק בְּתוֹרַת הָאֵל — וּמַחְמַד הַתְּבוּנוֹת

טז. סְתוּמָיו מִי יְבָאֵר — וְדוֹר עָרוֹם יִשָּׁאֵר
אַחֲרָיו בְּמִי יִתְפָּאֵר — בַּגּוֹיִם וּבַלְּשׁוֹנוֹת

יז. גְּבִיר הָעָם וּבְחִירוֹ — אָכֵן בַּעֲוֹן דּוֹרוֹ
סָתַם אֵל אֶת אוֹרוֹ — וְהִשְׁכִּין עָלָיו עֲנָנוֹת

יח. מֹשֶׁה מֹשֶׁה אָחִי! — מְאוֹר סַהֲרִי וּמִזְרָחִי
וְגֵרִי וְנֹגַהּ זַרְחִי — מִשָּׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת

יט. כְּאָבִי נוֹסָף בְּיוֹסֵף — לִדְמוּתוֹ אֶכְסֹף
אַלְלַי כִּי אֵאָסֵף — וְלֹא אַבִּיט לִתְמוּנוֹת

כ. בִּתְשׁוּקָתָם נֶאֱסָף — וּבְנֶפֶשׁ מָרָה סַף
בְּיוֹם אֲשֶׁר נִגְדַּע וְסָף — אַל תָּבֹאנָה רְנָנוֹת

כא. יוֹדֵעַ יְגוֹנוֹתָיו וְהַמְקַצֵּר אֶת שְׁנוֹתָיו
יְכַפֵּר בָּם עֲוֹנוֹתָיו הַגְּלוּיוֹת וְהַצְּפוּנוֹת
כב. וִינַחֵם אֶת אֲבֵלָיו וְיִפְרוֹשׂ כְּנָפוֹ עָלָיו
וְיִפְנֶה בְרַחֲמִים אֵלָיו וְאַחְיוֹתָיו הַבְּחוּנוֹת
כג. וְיִתֵּן אֶת מַהֲלָכָיו בֵּין כְּרוּבָיו וּמַלְאָכָיו
בְּצֵל שַׁדַּי מַעֲרָכָיו וּבִמְנוּחוֹת שַׁאֲנַנּוֹת.

ס

על מצבת רבינו אברם א) מר״י הלוי.

א. הֲיָדְעוּ הַדְּמָעוֹת מִי שְׁפָכָם?
וְיָדְעוּ הַלְּבָבוֹת מִי הֲפָכָם?
ב. הֲפָכָם הוּא מְאוֹרָם תּוֹךְ רְגָבִים
וְלֹא יָדְעוּ רְגָבִים מַה־בְּתוֹכָם
ג. בְּתוֹכָם שַׂר וְגָדוֹל תַּם וְיָשָׁר
יְרֵא הָאֵל וְאִישׁ נָבוֹן וְחָכָם.

הערות קאמפף

א) אולי הוא ר׳ אברהם בן מאיר אשר לו יחד הראב״ע את ספר השרשים.

מחלקה ד.

מכתבים.

א

תשובה אל החבר ר' אהרן עם שיר יפי קול המובא במחלקה א' סימן כ"ו.

תובל האגרת, בשלום ועתרת, אל מחמד עינינו, ונעם אזנינו, ומתק לשוננו, צרור מורנו, מלקושנו ויורנו, חפצנו, כבוד ארצנו, מר' ור' אהרן החבר המעולה, הדיין המופלא, בן כב' גד' קד' צפירת תפארת השר הגדול, המעוז המגדול, החכם המופלא, הרופא המעולה, מר' ור' ישועה תנצב"ה, מאת המתהלל בתהלתו, והמתגדל בגדולתו, הקורא בשמו, השואל לשלומו, השואף אל מקומו, יהודה הלוי ביר' שמואל נ"ע.

על משכבי בלילות בקשתי את שאהבה נפשי וגו', דברתי אני עם לבי לאמר, אלך לי אל הר המור, ועוד אני מדבר, טרם אכלה לדבר, והאלהים אנה לידי מכתב שלוח, על כנפי רוח, בהדסי שלומים רקוח, מאוצרות רוכלים לקוח,

בשמן משחת קדש משוח, ריחו כריח התפוח, אל אשר יהיה שמה הרוח, מור עובר העביר, ואזכרת לבונה הזכיר, ואת אחיו לא הכיר, לא יְסֻלה בכתם אופיר, בשהם יקר וספיר, טוריו ממולאים בתרשיש, מסולאים בראמות וגביש, תפארת העכסים, והשביסים, והוד השהרונים, תורי משלים, חרוזי מַהֲלָלִים, אל מֵי השכל פתוח שרשם, אשר יצאו משם, מַעְינים מנוזלי שחק שאובים, ועינים ממאורי אור גנובים, ומן הצבא ומן הכוכבים, טוריו מן השחר קצובים, ורקועיו מן הרקיע חצובים, והמה בכתובים, מערכי לבו רקמוהו, ורעיוניו קיימוהו, ומועצותיו קבצוהו, וזממיו שבצוהו, ומחשביו ארגוהו, ואצבעותיו כתבוהו, את אשר כבר עשוהו. נטה לו תחלה, אהל גְדֻלה, חצרותיו בתהלה, עשה לו אפריון תבונה, והציב לו שפריר אמונה, ואין קצה לתכונה. מַעְיניו מתגברים, ועיניו מתחברים, הם המדברים, ומן המקדש המה יוצאים, מקדש מעט לכל אמוני, כי שכן עליו כבוד ה׳, הוא כב׳ גד׳ קד׳ יקרת הדרת צפירת תפארת מר׳ ור׳ אהרן החבר המעולה, הדיין המופלא, השר, הטפסר, אבי המוכר, תפארת החברים, ראש המדברים. אורה לתורה, ונהורא לסברא, ועמוד לתלמוד, ומסעד למורא, שרש החכמה, וחרָש המזמה. אשכול הכפר, הנותן אמרי שפר, נטע נעמנים, ערוגת שושנים. גפן אדרת, עטרת תפארת, ארזים הגבוהים, בעדן גן אלהים. לנועם פריו תאבתי, בצלו חמדתי וישבתי, כַּן החמודות, ומשכן התעודות, ולי במלך עשר ידות. הנה כה מבטי, ועיר מקלטי, ואני אתנהלה לאטי, אליו מפלטי, לישר מַעְבָּטִי, להוציא לאור

משפטי. כי איך יתגדל על מניפו המשור? ומעללי הולכים וחכור. אבדו רעיוני, ולא מצאו חזון מה׳, ילדי מזמותי לא מצאתים, כי נחמתי כי עשיתים, כי הלכו עמי בקרי, ויהיו כבית המרי. העזו פניהם, וַיְעַצְּמוּ עיניהם, ואטמו אזניהם, ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם. פרשתי רשתי, ודרכתי קשתי, ואין איש אתי, למשוך אותם אל רצוני, להביאם בכפל רסני. ואקרא בשמך אליהם, לתת לך רוכבים עליהם, והנה רץ לקראת רץ, כי כבר החזון נפרץ, ומי לא ינבא? וָאסור היום לדרוש שלומך ולשחר מקומך, ואודיע לאדוני, את יגוני, כי עזבתיהו, אחרי אהבתיהו, וכאשר זכרתיהו, בקשתיהו ולא מצאתיהו, נהפכו לי הימים אימים, והלילות לְלִיּוֹת, והִעִתּוֹת מְבַעִתּוֹת, והשֵׁדִים תכפוני, והשעירים אפפוני, וכדור צנפוני, ובכור צרפוני, ועוד מעט ושרפוני, אחרי אשר הדפוני, ורדפוני, וכשחל טרפוני, וכנהל גרפוני. לולי כתבך שעשועי, גנת נטעי, ופרדס זרעי, המה אחי ורעי, וקרובי ומיודעי, ממתקי גביעי, ומנעמי יצועי, אקראם לרגעי, ויפוזו זרועי, ששים גבורים סביב למטתי, מְכַבֵּי אִשִׁי, ומשיבי נפשי, וכמעט התנחמתי, ונהמתי, ונאמתי, מה לי לדרך מצרים לשתות מי שִׁחור? ולבי עצור ועזוב לאחור, ואולם התאפקתי, ונדוד הרחקתי, עד אשר דבקתי, אחרי אשר חשקתי, ואבא מצרים, ויראו העינים, כפלי כפלים, מאשר שמעו האזנים, אצל כבוד שר השרים ונגיד הנגידים, מַעְיַן הנגידות, ומשכן הידידות, כל יקר ראתה עיני. ראיתי איש חמודות, במראה ולא בחידות, נאמן עם קדושים, וטוב עם אנשים, אוסף גדולה ותורה, ווזכה לשתי שלחנות, אבל הוא

בענותנותו יסיר התמיד, להעמיד העתיד, ויפזר את מטמוניו, ברצון אדניו, ויבלה את ימיו, בדרוש טוב לעמיו, מראהו כמראות פני אלהים, ועצתו כאשר ישאל איש בדבר אלהים. מלאכיו הפגיעוני, ומנעמיו השביעוני, וגנזכיו הגיעוני, ומרעיו (אולי: וּמַדָּעָיו) הודיעוני, ידי כבדים מלספור, ושבחי יגעים מלספר, אם מצאתי חן בעיניך, השאילני לשונך, ונגידי עניניך, והעניקני מפניניך, והטריח ענניך, יצא דבר שבת מלפניך, לגמול מקצת טובותיו, ומעט מנדיבותיו, יציץ נזרו, ויהיה שדי בעזרו, ומעלתך אצלו יתרה, ונפשך בעיניו יקרה, ומעלה בקדש ולא מוריד, ודבר הנרגן באזניו לא מעלה ולא מוריד, ולא יבאיש ריח, ולא ירעיש בוטח, ואוהב לא יפריד, ושוכב לא יחריד, ורבצת ואין מחריד, וחלו פניך רבים. ומי לא ידע במעלתך? והוא המצרף לכסף והכור לזהב, וזהב כֻּלָּךְ, ומום אין בך, ומי מן הזקנים אשר כגילך, ימשילך, או יערוך אליך? להם שֵׁם הדיין, ולך הענין, והם הבורות ואתה המעין, לא כל נוזל מים, ולא כל אהל שמים, ולא מכל הָרֹן יֻלַד אהרן, ולא מכל אורן, יֵעשה תורן. יאתה לו המלוכה, ויאתה לך להיות משנהו, ושר צבא מחנהו, ואין מתנכים מזבח הזהב אלא בקטרת הסמים. תתהלל במִשְׂרָתוֹ, ויתהלל בשירתך, (אולי: בשֵׁירותך). האל יצמיד מִשְׂרַתכם, ויתמיד חכמתכם, ונשוב כמעט לשעשועי יין, ותעתועי עין, לקנות אהבה ולב אין, כי זכור אני ואתה השירים, המחוברים, בימי הנעורים, מה יפו, לולי אשר עפו, ושאלתָ היתכן, להעשות כמו כן, והלב נעור מן הנערות. ורֵק מן השחרות, יביט סביבו, ולא יֶהגה שביבו, ולא יזל רביבו. ויהי

היום ואוהביך שותים, ואש אהביך חותים, השכירוני, והזכירוני, עד התעוררתי, ושוררתי, ודברתי נגידות, וחברתי ידידות, ונסמכתי על איש חמודות, ואתה בחסדך תקח מנחתו, והרקח מִשחתו, ותסלח מָשחתו.

ב

ממכתב לר׳ דוד בן יוסף מנרבונא לתשובה על שאלות חכמה ששאל בחור חכם ממכיריו מר יהודה הלוי (ראה למטה מכתב ד׳).

אדוני בושתי ונכלמתי ודוממתי ונאלמתי על כי התעלמתי להשיב על המשוגרת מאת הבחור הנעים החכם והנבון נר הבינה אשר מנרבונה קרית חנה דויד יעזרהו אלהים כי לא נתכונה לי שעת פנאי להשיבו דבר אל מכתבו וכל שכן לעשות את בקשתו בשכבר נתכנו עלילות ודברו עלי גדולות ונכבדות מדובר בי שבח לאל ורבו המכזבים במהללי ורבו המאמינים לכל דבר ויבקשו ממני חכמת כלכל ודרדע ואני בער ולא אדע. ובכן אני מתעסק אפילו בשעה שאינה (לא) מן היום ולא מן הלילה בהבלי רפואות והוא לא יוכל לרפוא להם והעיר גדולה ויושביה ענקים והם אדונים קשים ובמה יתרצה עבד אל אדוניו כי אם בכלותו ימותיו בחפציהם ובבלות שנותיו ברפאות מדויהם ורפאנו את בבל ולא נרפתה ובקשתי מאלהי ושאלתי מלפניו להטיב סבות

וכהנה עמו רבות למהר פדות ולקרוא דרור מעבדות ולתור לי מנוחה ולהגלותי אל מקום המים החיים היוצאים ממעינותיך ומעינורת החכמים אשר כגילך כי מן המקדש המה יוצאים. ועתה תיקר נא נפשי בעיניך ואל אהיה בעיני הבחור הזה כאשם וכפר פניו בעדי ואיש חכם יכפרנה וְדַבֵּר טוב עלי וה׳ ידבר טוב עליו ויענה את שלומו ויביאהו שלום אל מקומו.

ג

אל ר׳ דויד נרבוני הנ״ל.

חזות קשה הוגד לי וגו׳ השומע ישמע והחדל יחדל וגו׳, שמעתי ונאנחתי, לא שקטתי ולא נחתי, ונפשי הומיה, קודרת ובוכיה, סוערת כאניה, כי החכמה, יושבת שוממה, והמזמה, כרחל נאלמה, ומלכי התורה נמהרו, ושק חגרו, ולארץ סחרו, וכח לא עצרו, למען הימים, אשר קמו בקמים, ופרשו חרמים, ולכדו תמימים, ורִחקו נעימים, וְקרבו זעמים, והשפילו רמים, והקדירו מרומים, וזמן שלח יד ופִלַּת כָּבֵד, והשת כרוב ממשח, והגיע לעבים, וַיַּפֵּל ארצה מן הצבא ומן הכוכבים, ובא עד הצבי, וַיֵּשְׁבְּ ממני שבי, באה שמועה, וארץ התרועעה, ועין דָמעה, ונפשי יָרעה, וממרורים שָׂבעה, וראש פָּרעה, ומַדָּה קרעה, ומספד קבעה. להילל נפל, ומאור אפל, וגבוה שפל, והמלך התאבל כי חָרַב ספו, ודעך רשפו, וחשכו כוכבי נשפו,

היום ההוא יקחהו אפל, ויִשכון עליו ערפל, ותשכון עליו עננה, ואל יחד בימי שנה, גדיבֵי (עַמּוֹ) אל תאיצו לנחמו, כי מכל עבריו, באו מגוריו, ובכל אשר יצא, מנוחה לא מצא, ואין מתום בלבבו, ואין מכאוב כמכאובו, אבלות בגלות, ותאניה בארץ נכריה, ויסורין חזקים, באיים רחוקים, הורד ממצבתו, ונפרד ממחברתו, ושוּדַד מארץ מולדתו, ונמשכה תוחלתו, ונהפכה מחשבתו, ונעקשו דרכיו, ונוקשו מהלכיו, ומעשיו הפריע, ובגוים לא הרגיע. זאת ועוד אחרת, היא החודרת, המרה והנמהרת, כי מסביביו, קמו מחריביו, ובתוך קרביו, ארבו מארביו, ומבית מבטחיו, יצאו מדיחיו, שועלים קטנים, לצלע נבונים, עוללו כרמו, ועוררו זעמו, וגרמו עַצְמוֹ, ומצצו דמו, ומֵררו נעימו, ה׳ נתן וה׳ לקח, יהי שם ה׳ מבֹרך.

אבי אבי רכב ישראל, שר וגדול בישראל, עליך עיני ישראל, לדעת מה יעשה ישראל, אם קטון אתה בעיניך, גדול אתה בעיניך, ובצור איתן מתניך, ובמרום עֹז משכנך, רבים אשר יסרת, ועצומים אשר הוכחת, וידים רפות חזקת, וברכים כושלות אִמצת, ועתה מדוע נחשלת, ומה לך כי נבהלת, הֲלֵב אריה ימס, אם נפש כפיר תְּרֻפֶּה, או הר תלול יפול, וצור חזק יִבּוֹל. הפץ עברות אפך, והסר זעמך וקצפך, וגְעַר בימים ויתחטאו, והריע על הרעוֹת וְיִדַּכָּאוּ, צדקתך תפיצם, וכבלי יוצר תנפצם, איך תתרפה בְּיום צרה, ותשכים והעריב בנפש מרה, רב לך כתר התורה, ודי לך עטרת יַחַס ומורא, ומתנות בְּעֵדֶן מוכנות, ונעימות נצח צפונות, ומעט הם אשר זכו לשני שלחנות, ועדיין אין להתרעם על הימים, ולא טוב להתיאש מן הרחמים. הנה

חכם אתה מדניאל, ואין כמוך בישראל, מִשְּׁמַיִם החכימוך, וכל סתום לא עממוך, חוקות עולם תדע, ודרכי ימים תבין, תכיר מעבדיהם, ותחקור מצפוניהם, ותבין מחכמתך כי כוכבי השמים וכסיליהם, וגבוהים עליהם, כלם בשם נקראו, ולצביון נבראו, ברואים לעשות רצון קוניהם, ואָנָה ותִקוה אין להם, ומאומה אין בידיהם, לפי תומם ירשיעו ויצליחו, וכל (צ"ל ואל) חפץ אנוש לא ישגיחו, וגלגל חוזר בשמים, מְרוֹצֵץ כַּאֲבָנַיִם, מֵיעף ביעף, נחפז ונדחף, הולך נכוחו, לעשות רצון שולחו, כי ה' אלהים שלחהו ורוחו, להוריד ולהעלות, להחסיר ולמַלֵּאת, להסתיר ולגלות, לרפאות ולחַלות, להחל ולכַלות, והכל בכתב מיד ה', למלאת את דבר ה', ורזי הימים, סתומים וחתומים, מכוסים ועלומים, בקשר אשר לא הותר, וכחלום אשר לא נפתר, וימי אנוש אחדים, עולים ויורדים, וכחלום נודדים, ימיו מנויים, וחייו תלויים, ומאוייו עתים נפקדים ועתים מצויים, שוכנים ונוסעים. דוחקים ונוגעים, מתכנסים ומשתרעים, ימי הטובה יעבורו, וימי הרעה לא יעמודו, זה נכנס וזה יוצא, זה עושה וזה מְעַשֶּׂה א), זה נושא וזה מְנַשֵּׂא, אין להתהלל ביום מחר, ואין להתעצב לצרת מחר, כי לא נדע מה ילד יום, פליאה דעת.

(מכאן ואילך חסר בכ"י).

א) ענין סיעוד.

ד

עוד אגרת אל ר׳ דויד נרבוני.

מכנף הארץ זמירות שמעתי משירי דויד נעים זמירות ישראל, אחרי אשר הוגד לי דויד בגיות, וכי הלך בציות, ועיני בכל זאת צופיות, אקרא בראש הומיות, צאינה בנות גליות, ללקוט מרגליות, לכל יד צמיד, ולכל צואר רביד, זה שלל דויד, והוא פקיד נגיד בבית האלהים אלוף ביהודה, וּמְאַלֵּף התעודה, רוח קדושים עליו שפוכה, ואהבת אנשים אליו משוכה, ועוד לו אך המלוכה, אות האותיות א), ומופת הקדמוניות, נשוא פנים ושר חמשים, תחכמוני ראש השלישים, הנבזה בעיניו, היקר בעיני אדוניו, המתנדב במעלותיו, ונותן לזרים תהלותיו, יהי רצון לחדש כקדם ימיו, וישוב לימי עלומיו, ולנהגו עלמות, ולהשיבו לקדמות, ממני יהודה המודה לחסדיו, והצעיר בעבדיו. קראני כתב ידו, וכל טוב אדוניו בידו. והתנערתי, ופי למלקוש פערתי, ואני שמעתי ולא אבין, כי דברותיו נפלאות, ומחשבותיו נוראות, עצות מעמיקים, וסודות ממתיקים, והדברים עתיקים, ולא אתנו יודע אף אין שומע, גאון הירדן חלף ביהודה וגָבַר, ושטף ועבר, גְּרָפָנִי קישון, אפפני פישון, וַיְכַּנֵּי בלשון, והחרב אין ביד דויד. וּנְתַן הספר על אשר לא ידע ספר, ונקראת האגרת, על אזן

א) ר״ל לזמנים העתידים.

סוגרת ומסוגרת, ואולם היתה בעיני כמוצאת שלום, גשם נדבות מגופפת, ועל להבת לבבות מרחפת, צופיה ונשקפת, כעלמה תופפת ב), בשם קוטפת, וגופת גוטפת, פעם מעופפת, ופעם מתגפפת, ואופיר מתעטפת, וספיר מתעלפת, אשר ירקת כמהו, בוטח על תהו, ולא יוכל עשוהו, ואשיבה ידי כבוצר על סלסלות, נוצר עלי עוללות, והנה לא נשאר מן הנחל היורד, אפילו דלף טורד, גוזלי מימיו עמדו, ופני תהומיו התלכדו, מעינותיו נסתמו, ומזלותיו נעתמו, ומה לתבן את הבר, איך יתערב ערבי עם אבי כל בני עבר, לשון הקדש תשיחֶךָ, ורוח ה׳ תניחך, חי נפשך אדוני אם לא כמעט קרעתי לבושי, וקראתי לנפשי, אוי לי כי נדמיתי כי איש טמא שפתים אנכי, ואתה תבקש טהור מטמא ויקר מזולל, ואם אתה רִבִיתָה תורה וַתְהיה אצלה אמון וכל רז לא אנס לך כי תורתך יוצאת לקראתך, התשאל אותיות, מלשון נכריות, ולא דעתך כי לא כמצריות העבריות, כי הֵנה חיות, בטרם חיל ילדו, ועת משבר לא עמדו, כתר לי זעיר עד אערוך לפניך חרוזים רקים, צנומים ודקים, בם עור ופסח שנואי נפש דויד, צויתי עליהם, ואדבר אליהם, דברו אל דויד בלאט, והוא בחסדו ימחול על אשר הקדמתני, ומה אשלם על אשר גמלתני, הנה כחסדך בי יגעת, ואותי הודעת, כי מיום נסעת, שם טוב זרעת, וזכר טוב נטעת. עמודים קבעת, וקרשים הרקעת, ואדָנים הִטְבעת, ויתדות תקעת, וכרובים קלעת,

ב) אולי צ״ל טופפת.

ואת נפשך הודעת, והגדת והשמעת, ויהודה לעולם יושב בתוך האהל אשר נטה לו דויד, ואולם יש לי להתרעם עליך כי הובשת פני לפני שומעי מהלליך, כי באו להשמעות אזנים, ולא מצאו מים ג), וכמעט עמדתי מהשיבך, ונמנעתי מענות מכתבך, לולי יראתי דברי דויד האחרונים. פן ישכחו את הראשונים, פן יפגעו בי ממלאכיו שרפים, בידיהם רצפים, ויקדמוני מגדודיו אנשים מרי נפש, והַכרתי והַפלתי והגבורים אשר לדויד לא היו עמו, והנה תקפוני צעיריו. ואיך אתחרה את אביריו, ואלחם עם אדיריו, ואערכה לפני כביריו, ואיך אעביר לפנֵי נמריו שועלַי, ונכח כפיריו, רחֵלַי, ונגד נשריו, נמלי, והנה הכה את הארי ואת הדוב, והפך את הסלע, באבן הקלע, ואיך אפגיע אמיר בשמיר, ואלונים בסלונים, וברושים בבאושים, וערמונים בקמשונים, ושקדים באטדים, ודגן שמים בשומים, ופנינים בצנינים, וסוחרת ודר, בקוץ ודרדר, ואולם בטחתי על כבודו, והתחזקתי על ידו, ואיש יהודה דבקו במלכם, כי עשר ידות לי במלך, וגם בדויד לא דברתי עד הנה. סוף דבר הכל נשמע (אולי צ"ל הקול נשמע), כי קרבת אלינו, ולמה לא באת בגבולנו, והלא החצים ממך והלאה, והנה כל הנפשות, אליך חשות, וכל הלבבות, נתנו

ג) הכוונה כי ר' דוד כתב לריה"ל שירה מלאה תשבחות מופלגות. והוא מתרעם על זה כאלו שומעי התהלות העצומות ההן באו אליו מארץ רחוקה לשמע חכמתו. ובבואם מצאו שאין בו כל המעלות ההן, והבור רק אין בו מים, ונשאר ריש בוש ונכלם, ונכלל בזה ג"כ ענין הבחור שכתב לריה"ל שאלות עמוקות, מפני ששמע דברי ר' דוד שהיה מרבה לספר בשבחיו של ריה"ל.

לדויד רבבות, לשמוע צלצליך, ונעם מליך, ותפיך וחליליך, ושופרות יובליך, וכנוריך ונבליך, והוד קולך כפטיש יפוצץ, וכברק ירוצץ, וכשמש ינוצץ, אזני אל בשורותיך, ועיני אל צורתך, ולבי אל תורתך, או אל ספרתך, תהיה תמורתך, ושניכם קדש. תודיעני בחסדך, דקדוקי אודותיך, ומסתרי קורותיך, כי הוגד לי זה ימים מעט נסוך חדשות, וכי דבר האיש אדוני הארץ אתנו (אולי צ"ל אתך) קשורת, ברדתך אל מערכות פלשתים, ואמתת הדבר נפלאה ממני, עד תרצה ותודיעני, אולי הֲרִכּוֹתָ את ערפו, והשבות (נ"ל וַהֲשִׁכּוֹתָ) את זעפו, ומה ראית ומה הגיע אליך. ה' אלהיך ייַשֵּׁר ארחותיך, וישים מחשך לפניך לאור ומעקשים למישור וכו' (ראה למעלה מכתב ב').

ועוד אני מתודה ומפיל תחנתי לפני אדוני, שיעביר על מדותיו, ואל יבא במשפט עמי על החרוזים שֶׁיִּעַדְתִּי בתחלת דברי, כי נשאתי נפשי לקבצם ורצתי אחריהם להביאם בכפל רסני, ונעשו פראים למודי מדבר, לא יכלתי לכבשם, ואעזבם נטושים פזורים על פני השדה, ואולי יזדמן לי עת ועונה ללחש עליהם בשמך הערב, ואולי יתפתו, ואשלחם אליך מליצים בעדי ומדברים טוב עלי, ושלום אדוני רבה לעדי עד.

ה

אל אוצר התבונה, ומבצר הבינה, נזר החברים, וראש המדברים, תהלת התורה, וגלת המנורה, מרנו ורבנו נתן החבר בן כבוד גדולת קדושת מרנו ורבנו שמואל החבר ז"ל, מאת המשתחוה לפניו, המתאוה לראות פניו, יהודה הלוי בירבי שמואל נ"ע א).

אבני נזר מתנוססות, ובנזר דורנו מתעלסות, ולאבן שתיה מתיחסות, ובכל אבן יקרה מתקלסות, הוא הנזר, הנקבע על אבן העזר, אבני חפץ כל גבולו, ואבן הראשה ממעל לו, ואבני חן מימינו ומשמאלו, וקרנים מידו לו, ימים אפורר, ורפאים אעורר, כי אתעורר, לשורר, בבא אלי נתן הנביא, והמו עלי מורשי לבבי, והוטל מכתבי, בין ידי מחשבי, ענני וענגני, כי נהגני, בכבוד ובכבדות, ויתן על את הנזר ואת העדות, עטפני חליפותיו, וצנפני מצנפותיו, ותקפני בתועפותיו, מי יְחַבֵּשׁ נזריו, ומי ילבש כתריו, שערי צדק שעריו, והרי נשף הרריו, ונשפי חֲשַׁק שחריו, יחוּקק, וכל עצה יבוקק, וְיֵיָעֵץ, וכל שבט ירעץ, וכל פה יאלם, ובעל דברים יכלם, ואשר שירים יתברו, פה להם ולא ידברו, מעינותיהם נסתמו, וכאבן ידמו, לפני מקור לא יכזבו מימיו,

---

א) נראה כי שלח לו האגרת הזאת עם שיר ב"א ממחלקה א'.

ולא יקדרו שמיו, ולא יעצרו גשמיו, השיקו אסמיו, והריקו בשמיו, מי הקשיב אל מליו, ירד המן עליו, דברותיו נפלאות, ומחברותיו נוראות, ים ודרום יאברו, וממרום ידברו, הכזה תתפשהו מצרים? ותכסוף אליו ירושלים, והארץ מרתים, צרור המור מתופש בידים, ומחופש בין שדים, יגיד עליו ריחו, ומה שיחו, מרקחי שמניו, יקראו אברך לפניו, וספריו, יגלו את סתריו, ושמו, נתן טעמו, ומעדני נועמו, החכם המופלא, הנזר המעולה, ושמו גדול מכלם, מרנו ורבנו נתן החבר נזר החברים בן כבוד מרנו ורבנו שמואל החבר הצדיק ז"ל, מאת חלק מאוריו, ופלג מנהריו א), השולח לבבו, טרם כתבו, הירא ורך הלבב להשיב על עניניו, האצלת בצאתי, במחרשתי ואֵתִי, לקראת הכרתי והפלתי, אל גוי איתן, ומערכות נתן, כבניהו ואיתן? מי אנכי ומה חיי, ומה בקשתי ומאוויי? עפר נקלה, נִהְיָה ונחלָה, דואג על עוניו, ועל חטאת נעוריו וזקוניו, ויתן פניו, לַעמוד על אדניו, בתחנוניו, אורח נטה ללון, והוא לוי והוא גר שם. במה יתקרב, ואיכה יתערב, את הַמְּמְשָׁל והרהב, ואת לשון הזהב? עצות מרחוק קראתי, וכלי נשאתי, ונכנסתי ויצאתי, וטוב משתיקה לא מצאתי, נכלמתי והתבוששתי, וממענָה נואשתי, ומְצֵאת לקראתו נחלשתי, וקיר בעלטה גִּשַּׁשְׁתִּי, וּבְעִוֵּר מִשַּׁשְׁתִּי, ומחבואים בקשתי, עד אשר פגשתי, בנוגשים אצים, דוחקים ולוחצים, מאת החכם המופלא, השר הטפסר המעולה, מר' ור' חלפון הלוי הקורא בשמך מתעורר להחזיק בך, אדוני וגאוני, ירום ונשא וגבה מאד, העומד בינינו,

---

א) בכ"י פטרסבורג מוסיף: „יהודה הלוי צעירו, ולקט קצירו, ופרט בצירו" (ה).

לחבר את לבבנו, בשליחות כתביני, ובדירות אֲהָבינו, נגשני ואלצני, הציקני והקיצני, ומכור עצלות הריצני, מתרפק, ולא מתאפק, לאמר לי לכה נא אנסכה, וּכַלֵּה מעשיך, ותן תוכן התכונה, כאשר בהיות תבן התבונה, ועשֵׂה עם הזקנה, מעשה העדנה, ודע לפני מי אתה עתיד נותן א) את החשבון, ואצל מי תכתוב ואצל מי תחתום. קוסמיו הבהילו, וחרטומיו הגדילו, עד הפֵרו את נדרַי, והתירו את אסרי, וימסו אסורי, ויתחדשו נעורי, ויתרגשו שירי, ויתנגשו כנורי, וְיִנָּשׁוּ מגורי, וישני חיי מגורי, ולא זכרתי כי פנה היום לערוב, והמלון קרוב, והמלאכה לרוב, והתערבתי את הערוב, וְאֶנָּעֵר לנערות, ואשחר את השחרות, ואכחש את השיבה, כְּכַחֵשׁ הגנבה, וכחשי בפני יענה. אז מדברותיו אצלתי, ונפתולים נפתלתי, ועם הארי יכלתי, ובדל אזן הצלתי, ובנפשי התלתי, כי אל סופרי המלך התמשלתי, ואשר כח בהם לעמוד בהיכל המלך. ואדוני בחסדו, ימחול לעבדו, ולא ידקדק אחריו, ולא ישקול את דבריו, ולכף זכות ידינני, ובדין חכמתו אל יביאני. והנה פרי רעיוני, ומכתם שגיוני, ומיטב הגיוני, כפי השג ידי ולשוני, עד אשר אבא אל אדוני, ואשקוד על פתחיו, ללקט בדולחיו, ולמלאת את שבחיו, הן אלה קצות ארחיו, ומעט מזהר ירחיו, ועושה שלום במרומיו, ירבה את שלומיו, וישלים משלימיו, וילחם את לוחמיו, ויקים את זממיו, ובטוב יבלה ימיו, והשלום בחותמיו, אמן.

א) צ״ל ליתן, או להיות נותן. (ה)

ו

מדמיאטה אל מצרים, לר׳ שמואל הנגיד.

אִם רְצוֹן נַפְשְׁכֶם לְמַלֹּאת רְצוֹנִי
שַׁלְּחוּנִי וְאֵלְכָה לַאֲדֹנִי
כִּי מְנוּחָה לֹא אֶמְצָאָה עוֹד לְרַגְלִי
עַד אֲכוֹנֵן בְּבֵית מְעוֹנוֹ מְעוֹנִי
אַל פְּעָמַי תְּאַחֲרוּ מִנְּסֹעַ
כִּי אֲפַחֵד פֶּן יִקְרֵנִי אֲסוֹנִי א)
שֶׁאֱלָתִי חֲסוֹת בְּכַנְפֵי כְּבוֹד אֵל
וֶהֱיוֹת עִם מְלוֹן אֲבֹתַי מְלוֹנִי

וה׳ ברכני, ולא הצריכני, רק אין דבר ברגלי אעבורה, הֵבֵאתִי בְּיָדַי דַּיִּי, והשארתי אחרי ברכה, והיה עם לבבי שֶׁאֶכָּבֵד ולא אֶכְבַּד על אדם, ודמיתי לעשות אלכסנדריה קפנדריה, ולא נתתי לפעמי המרכבה עכבה, עד שפגעתי במי שתקיף ממני, מְשָׁרֵת מִשְׁרַת אדוני, החכם המופלא, החבר המעולה, מרנו ורבנו אהרן הדיין, אדוני ועבד רשיונך, זכור לטוב, קדמוני חסדיו, ונעימות ידיו, ומיני מגדיו, ובית מנוחים, ומשכנות מבטחים, ועליות מרווחים, משכן ודירה, ושלחן ומנורה, תקפוני מנעמיו, והקיפוני מטעמיו, והקביל את כעסי

א) נבא ולא ידע! ומי יתן ולא ירד למצרים, אלא עלה מיד לאדמת הקדש, כאשר היתה תחלת מחשבתו! כי אז אולי היה מאריך ימים על האדמה. ודרך שיר יתכן לומר כי חרה אף אדמת הקדש בו ולא קבלתו, בעון אשר פקד תחלה ארץ אחרת, ושהה בה ימים רבים, ונפתה לבו אחר הכבוד המדומה שכבדוהו אוהביו, וקבל מתנות וגם עסק בסחורה (כאשר תראה למטה); ולא החיש פעמיו לשלם נדריו.

ברצון, ואת מיאוני בפִתּוּי, וַיְפַתֶּה ויוכל, וַיָּבֵא לי וָאֹכֵל, אני ורֵעַי וגואלַי, וכל הנלוים עלי, מסתופפים בצלו, וחונים על דגלו, לְמַטּוֹת צנועות, ומנוחות שׂרועות, נִתְיַמֵּר בפתבגיו, ונשתכר בתענוגיו, ועד הנה לא פִּתַּח חלציו, ולא נִתֵּק נעליו, וְלָאוּ מהללַי, על כל מה שהקדים אלי, הוא ובניו, וכל העומדים לפניו, וזכרו לטוב נשאני בראש הנשואים, ושמני בראש הקרואים, ויחלוק לתלמידו כבוד רבו, ושם את ילידו במעלת יולדו א), במה אקדמנו? ושבָחַי צעירים ממנו. וכל זה מי השילות לנגד גאון הירדן בא ביהודה שטף ועבר, בבא דבר אדוני אל יד אדוני החכם המופלא המעוז המגדול, התם הישר, אבי היושר, אחי הכושר, ויודע כל פשר, מר' ורב' חלפון הלוי, מְגִנִּי, וְלִוְיַת חִנִּי, גבר עלי חסדו זה שנתים ב), וַיִּכָּפֵל היום לשבעתים, במנה אפים, וכסות עינים, ועליו הִשְׁלַכְתִּי, ובחסדו נסמכתי, להיות לי אצל אדוני למליץ, ובידו תקותי, לתקן מְעֻוָּתִי, ולהגיע אל אזני אדוני אַחְוָתִי, כפי תַּאֲוָתִי. ואחרי כן הגיעה האגרת, בכל עוז חוגרת, וכל הוד אוגרת, וכמעט היתה משוגרת, אל אזן סוגרת ומסוגרת, פליאה דעתה ממני נשגבה לא אוכל לה, מְלֵאַת החכמה, אשר לה הרקמה, מה נעמו פניה, ועמקו עניניה, אין למלאת את

א) ר״ל כי שם אבי המשורר הוא כשם הנגיד שמואל, והנגיד כבד את בן שמואל (ר' יהודה הלוי) בכבוד הראוי ליולדו (ר' שמואל הנגיד בעצמו). (ה).

ב) אולי ר' חלפון היה בספרד שתי שנים קודם לכן, ואז הכיר את ר' יהודה והטיב עמו, ועתה בבוא ר' יהודה למצרים עשה עמו כל מיני טובות והסדים, הן במה שאסף אותו אל ביתו בדמיאטה, והן במה שהודיע תהלתו לנדיבי אלכסנדריאה ואלקאהירא, והעיר את רוחם להתחסד עמו.

פניניה, ואין לרקות כשמניה, ומי זה אשר יבינֶהָ, אף כי אנכי אענֶהָ. ובהגיע שלוחו והודיע את שיחו, כלתה הנפש למנוחו, וחָלָה הלב לאור ירחו, ולנגה זרחו.

אֹמַר לְלֵב חֹלֶה: רְאֵה סָבִיב לְךָ אֵשׁ לְהֶחָבָה א)
הִנֵּה בְּצַעַן הַצְּרִי עַתָּה לְךָ הֶ אֶשְׁלָחֲךָ

ואֹמר לשלוחו נהג ולך אל תעצר לי לרכוב, מְשַׁכְּנִי אל משכנו, ושלחֵני אל שֻׁלחנו, אל נתעלם מֵעֵינָיו, עד שנראה מַעְיָנָיו, כי הקים משכנו, וערך שלחנו, ופרש עננו, והוריד מָנו, והזיל מַעְיָנוֹ, אין מעמד, עד שנראה חנחמד, ואין להתאחר, עד פניו נְשַׁחֵר, בגן ה׳ בארץ מצרים, נחמד להשכיל ותאוה (לעינים), והיה לי לידים ולרגלים, עד אבא אל ירושלים, בעזרת שמים, אחרי חַבְּקִי מִדְרַךְ נעליו, והתאבקי בעפר רגליו, ואדוני הנגיד בחסדו, ימחול על כבודו, לעבדו, כי יתמהמה במעט, ויתנהל לאט, ויעכב את ארחו, בעל כרחו, כי נטרד בעסק סחורה, ויקרא שמה עשק כי התעסק עמה ויתמהמה. וקדם סִפְרוֹ, להיות כָּפְרוֹ, לכפר פני אדוניו, במנחה ההולכת לפניו, יקבל המעט מקטון עבדיו, וצעיר תלמידיו, ותשא יִשִׁיבתו, שלום תשובתו, על האגרת המפארת, אשר היתה לי עטרת ותפארת. וכשמוע האזנים, וכתבו הידים, קנאו העינים, ונועדו עם הרגלים, לאמר קומו ונגיע, וְנֵרָאֶה ונופיע, ונדע ונודיע, ונגיד ונשמיע, וכל קרבי שוקקים, ומשתקשקים,

---

א) באבני זכרון (עמוד 78) תקן רשי״ל לחכה: (!!).

עד יערה עלינו רוח ישאנו, וְיֵרָאוּ לפניך מראינו, תקרב העת ויגיע הזמן, אמן.

יערב על אדוני שיחי, כי דברתי כפי כחי, לא כפי תהלתו, ופרשת גדולתו, אשר גדלו ה׳, ואת אשר נשאו, והרים את כסאו, ממעל לכוכבי אל, ירום ונשא וגבה מאד, הנה כי כן יברך גבר ירא שמים בסתר ודובר אמת בלבבו, לא אלמן ישראל ויהודה בימיו, יקומו זממיו, וינועו קמיו, ויזועו מתקוממיו, וירעפו שמיו, וטללי שלומיו, מאת עושה שלום במרומיו, ותחכמוניו ותלמידיו, ואנשי המקרא ובעלי המשנה וישראל וזקניו, ושוטריו ושופטיו ומשרתיו ורואי פניו, ועבדיו העומדים לפניו, ולשלש הכנסיות, וראשי הומיות, ומרגליות, שהם מָרֵי גליות, וְרַבֵּי התושיות, אצילי ומשכילַי, הנכבדים עלי, הנחמדים אלי, אלהים יענה את שלומם, לילה ויומם, וגם כל העם יבאו בשלום אל מקומם.

על גב הכתב

לחשרת גשמינו, והדרת שמינו, וגזרת לשמינו,
וקטרת סמינו, ומשמרת אסמינו, מָרֵנו ורבנו,
פָּרָשֵׁנו וְרִכְבֵּנו, קשתנו וחרבנו, כבוד אל בקרבנו,
שמואל הנגיד, עוז רַבֵּי התעודה, שר צבא
ישראל ויהודה, בן כבוד גדולת קדושת יקרת
צפירת השר האדון שר הרופאים מָרֵנו ורבנו
חנניה מנוחתו כבוד.

מאת מְשָׁרְתוֹ, עבד מִשְׁרָתוֹ, ולוית חברתו, הגלוה עליו, המתלוה באהליו, הַלֹוֶה ממהלליו, יהודה הלוי בירבי שמואל נ״ע.

ב) חידות ופתגמים.

האשישות.

אֲשִׁישׁוֹת מִבְּלִי יַיִן כְּבֵדוֹת
וְהֵן חֶרֶס כְּכָל־חַרְשֵׂי אֲדָמָה
וְיֵקַלּוּ בְּעֵת יִהְיוּ מְלֵאִים
כְּמוֹ תֵקַל גְּוִיָּה בַּנְּשָׁמָה.

אַשְׁרֵי יְדִידִים לָמְדוּ דָתֵנוּ
יִתְחַבְּרוּ תָמִיד בְּחֶבְרָתֵנוּ ב)
אִם יַעֲבוֹר זָר בֵּין שְׁנֵינוּ נִגְזְרָה
אוֹתוֹ, וְנָשׁוּבָה לְקַדְמָתֵנוּ

[illegible]

וּמַה־בֹּכֶה בְלִי עַיִן וְעַפְעַף
בְּבִכְיָהּ יִשְׂמְחוּ בָנִים וְאָבוֹת
וְעֵת תִּשְׂחַק וְלֹא תִבְכֶּה בְעֵינָהּ
בְּשָׂחְקָהּ תַּעֲצִיב כָּל־הַלְּבָבוֹת.

[illegible]

השיר הזה סובא מר׳ שלמה פרחון, תלמיד ר״י הלוי, במחברת הערוך שלו, דף י״ב ע״ב בשרש גיד, ואלה דבריו: ... בחוץ היא הנפש, והיא סובלת את הגוף, לפיכך יהיה קל עד שתפרד איך (ואין ?) מי סובלו. לפיכך כבד... ואמר ר״י הלוי ז״ל בזה הענין יפה „אשישות מבלי וכו׳:

ב) אולי יותר נכון לקרוא „כחברתנו״.

וּמַה־־מֵּת עַל פְּנֵי אֶרֶץ מֻשְׁלָךְ
וְעָרוֹם יִקְבְּרוּהוּ הָאֲנָשִׁים
וְיִחְיֶה תוֹךְ קְבֻרָתוֹ וְיוֹלִיד
יְלָדִים יֵצְאוּ כֻלָּם לְבוּשִׁים.

גרגיר חטה

וּמָה עִוֵּר אֲשֶׁר עֵינוֹ בְּרֹאשׁוֹ
וּבוֹ צֹרֶךְ לְכָל־דָּרֵי גְשִׁיָּה
אֲשֶׁר יִיגַע יְמֵי חַיָּיו לְהַלְבִּישׁ
מְתֵי אֶרֶץ, וְהוּא עֵרוֹם וְעֶרְיָה.

המחט

וּמַה־צִּפּוֹר אֲשֶׁר יָקִיא שְׁחוֹרִים
יְשָׁרִים גַּם תְּמִימִים בַּעֲבָרִים
וְהוּא חַלָּשׁ וְהוּא גִבּוֹר וְהוּא עָל א)
וְהוּא אִלֵּם יְרַנֵּן כִּמְהִירִים
וְהוּא לֹא חַי וְגַם לֹא מֵת, וְדָמוֹ
יְשׁוּ מַרְפֵּא לְמוֹ קֶטֶב מְרִירִים.

הקולמוס

כְּלִי מֵכִיל לְאֵין תַּכְלִית וְקָצֶה
וְהוּא קָטֹן בְּיָדְךָ תֹּאחֲזֶהוּ
וְרָחוֹק מִמְּךָ לִתְפּוֹשׂ אֲשֶׁר בּוֹ
וְאִם עַיִן בְּעַיִן תֶּחֱזֶהוּ.

המראה

א) ר״ל בדמות עול.

תקונים והערות

מאת

המעריך.

מחלקה א.

לשיר א — לפי מחזור קלבריזי הוא רשות לשבת שמעו. נדפס: בב"י עמוד 53. דיואן הנדפס לרשד"ל סימן א'. אגרות רשד"ל (עמוד 494). ומשם בבית הבחירה לפיליב עמוד 1. ונפקד מקומו בעמודי העבודה ללאנדסהוטה. ובדיואן כ"י רשום עליו בערבית: ולה פי אלטריק אלי בית אלקדס (ולו בהיותו בדרך לירושלים). ומשקל השיר מצוין אצל הרשד"ל שלא כנכון כי באמת הוא: יתד ותנועה, יתד וד' תנועות, יתד וב' תנועות בכל בית, כאשר עוד נראה בסמוך.

בחרוזה*) א', בית ב' — תחת לְךָ נראה דצ"ל לָךְ (ומוסב על יפה נוף ומשוש תבל ולא על קריה). ועי"ז יבוא המשקל על מכונו, ולא נצטרך לומר עם רשד"ל כי נמצא בשיר זה „תוספת שוא אחד (או חטף או ו) לפני התנועה הראשונה על הרוב ולא תמיד". והכריתו לזה הנקוד של מלת לך. — שם. תחת מפאתי נמצא בכ"י מ י ר כ ת י (אגרות רשד"ל שם). ונראה כי זהו הנוסח הנכון והוא מקביל אל המלות ב ס ו ף מ ע ר ב בשיר השני אצלנו. — בחרוזה ד'. להערת רשד"ל ע"ד המלה ו א ם ראוי להוסיף כי המלה הזאת שגורה בפי קדמונינו מארצות הערבים כי בה יתרגמו את המלה הערבית ו א ן (ו א ם בהוראת א ף כ י). ולפי זה ההערה בעטרות לדיבון (עמוד 41—40) אך למותר היא. ומצאתי בפי' קהלת כ"י לר' יהודה ן' בלעם (באוצר הספרים הקיסרי פה) לפסוק וחכמת המסכן בזויה (ט' ט"ז): אלואו הנא במעני ואם אי אן אלחכמה כיר מן אלשגאעה ואן כאנת חכמה אלמסכין מהינה וכלאמה גיר מסמוע [הוא"ו בפה הוא בהוראת המלה ו א ם. ור"ל כי החכמה טובה מהגבורה אף כי חכמת המסכן בזויה ודבריו אינם נשמעים]. ומזה נראה כי

---

*) חרוזה — Strophe. ובהוראה זו השתמש רשד"ל במלה זאת.

ן' בלעם שהיה מבני הדור הקודם לר"י הלוי חשב כדבר פשוט שהמלה ואם בעברית יש לה הוראת המלה הערבית ואן = גם כי או אף אם. — חרוזה ה'. אֲחוֹנֵן. לא העיר איש שהמלה הזאת היא נגד המשקל בפה הדורש מלה בעלת ב' תנועות. לכן נראה להגיה אָחוֹן (ע"ד וחנתי את אשר אחן) או אֶרְצֶה (ע"ד כי רצו עבדיך את אבניה), כמו למטה בשיר ציון הלא תשאלי בית י"ד.

לשיר ב — נדפס: בב"י 53. דיואן רשד"ל סימן ז'. לקט שושנים לגראֶטץ עמוד 90. פיליב עמוד 5.

לשיר ג — נדפס: בב"י 57. דיואן סימן ח'. פיליב עמוד 6. חרוזה א' — לבית הועד. נראה כי הוא ע"ד הערבי שיכנה בשם מסגד אלגאמע את בית התפלה היותר חשוב, וכונתו הוא לבית המקדש.

לשיר ד — נדפס: בב"י 54. דיואן סימן נ"א. קאֶמפף ניכֿטאַנד, פואיזי חלק ב' עמוד 233. פיליב 34.

חרוזה ד' — ונעמתי. בעטרות לדיבון (עמוד 44) חשב רייפֿערסאָהן לתקן ונאמתי על כי נמצא נעים רק בתאר ולא בפעל [ופיליב בחפזו כתב עליו: „ושכח מקרא מלא נעים זמרות ישראל" !]. אכן באמת נמצא כמה פעמים גם בפעל כמו נעמת (שמואל ב', א' כ"ו, יחזקאל ל"ב י"ט, שה"ש ו' ו'), ינעם (משלי ב' י', ט' י"ז, כ"ד כ"ה). וכמו כן ידוע כי המשוררים ירשו לעצמם להשתמש גם בפעלים חדשים והוראות חדשות שלא נמצא דוגמתם במקרא. וההוראה החדשה פה הוא שעור המלה ונעמתי בהוראת והיה נעים לי או והתענגתי.

לשיר ה — נדפס: דיואן ע"ה. פיליב 69—68. ובב"י רשום עליו פזמון לשבת ורשד"ל לא מצא בו שום רמז לשבת. ובאמת אף כי נזכר בחרוזה ב': והיא רצתה

ש ב ת ו ת י ה סמך חלוש הוא. וכמו כן אין ידים להשערת בעל עטרות לדיבון (עמוד 47) שהוא מקביל לעמת הפזמון י ו ם ש ב ת ו ן א י ן ל ש כ ו ת שבספק גדול הוא אם מחברו הוא ר׳ יהודה הלוי.

חרוזה א׳, בית ג׳ — לגבול חמת וינוחה. על שאלת רשד״ל מה ראה להזכיר גבול חמת, השיב ר״מ רייכֿער-סאָהן בעטרות לדיבון (עמוד 48) כי הוא לפי מאמרם במגלה (דף ה׳ ע״ב) חמת זו טבריא. — החרוזה הד׳ היא תשובת הקב״ה לכנסת ישראל.

לשיר ו׳ — לבד מהמחזורים הרבים והקינות נדפס בדיואן רשד״ל ט״ז ומשם פיליב 13, גראֶטץ 97. ובהעתקות רבות ללשונות שונות וביהוד לאשכנזית, והערות על אודותיו ונוסחאותיו ראה בב״י עמוד 22, גנזי אָקספֿאָרד עמוד IX. גייגער דיואן 156. קאֶמפף 237. וביחוד רשד״ל בדיואן, ובכ״י רשום עליו בערבית: ולה פי אלשאם וכצאיץ א״י ופצאילהא (ולו אודות ארץ ישראל תכונותיה ומעלותיה). ובכ״י אחר: אלמרתיה (הקינה) להר״י הלוי ז״ל אשר קונן על עיר קדשנו ותפארתנו תוב״ב. ובגנזי אָקספֿאָרד שם הביא רשימה: ולו כשהגיע לערי דמשק אמר כנגד ציון וירושלים [אשר אמנם ד מ ש ק בפה נולד אולי מהעתקת המלה א ל ש א ם שלפעמים הוראתו גם ד מ ש ק ובספרי ישראל על הרוב הוראתו א ר ץ י ש ר א ל]. ועוד נמצאו בכ״י רשימות מוטעות: עלי ספר תורה, או: להוצאת ספר תורה בשבת שמעו:

בית ג — וישלום א ס י ר ת א ו ה. כן נמצא בכל הנוסחאות המדויקות שנדפסו אחרי הערת רשד״ל בב״י 22 (לבד מגראֶטץ בלק״ש שבכלל אינו מדויק). וכאשר נדפס מאמרי הרוסי סודות ר״י הלוי (1881) עם תרגומי מקינה זאת כתב לי

המשורר רי"ל גאָרדאָן, כי לדעתו אסיר תקוה היא הנוסחא הנכונה כפי לשון הכתוב. והשבתי לו כי אולי האמת אתו על כי המלות אסיר תקוה שגורות גם בפי רי"ה (ראה למשל בשיר י' ממחלקה זאת בית ב' ובשיר א' ממחלקה ב' בית ה'). אולם אח"כ ראיתי באיזה כ"י מדויקים ובכלם הנוסח תאוה. גם שבתי וראיתי כי במקום הזה הנוסח הזה יותר נאה לענין. כי האיש המקוה יושב במקומו ומצפה שיבוא מבוקשו ואינו עושה מְאומה, ולא כן המתאוה ומשתוקק כי הוא יתאמץ וישתדל בכל כחו להשיג מאויו, וכן עשה רי"ה.

בית ט — רשד"ל העיר כי בכ"י כתוב ואם תחת ואיך, ובכל זאת הניח את הנוסחא השניה מפני שהוא לשון יותר מבורר. ונגד זה ראה ההערה בעטרות לדיבון (עמוד 42) כי הנוסחא הראשונה עיקר. וראוי לצרף עתה את הערתי אודות המלה ואם לשיר א'.

בית כט—זהריב"ל העיר כי במלת ואם הבלם ידמו לתמיך ואוריך, הכונה לאָראקעל. ואף כי הערה יפה היא, בכל זאת בספק גדול הוא אם היא אמתית, כי מאין ידע רי"ה את האוראקעל של היונים הקדמונים? ויותר פשוט הוא כי כונתו לחרטמים ואשפים של מצרים ובבל הנזכרים בתורה ובס' דניאל, על כי דבריו בבית זה מוסבים על שנער ופתרוס (בבל ומצרים).

לשיר ז — נדפס בחדשים גם ישנים (במה"ע המצפה פט"ב 1886 עלה ב' עמוד 5) ע"פ כ"י דפה.

חרוזה א' בית ג' — תִשָׁכַח הוא טה"ד תחת תִשְׁכַּח כמו בכתוב (תהלים קל"ז ה').

הרוזה ד' בית ב' — כי לא יפנה. הוא פעל שחסר שם פועלו, ושעורו: כי לא יפנה הפונה;

לשיר ח — נדפס: בב"י 54. דיואן רשד"ל סימן פ"ו. גראֶטץ 100.
בית י"ז — הנביאים השלוחים. ע"ד הערבי שקורא לנביא ר ס ו ל (שליח).
בית כ"ד — כי רפאים שם יקומו. הוא ע"ד מאמר חז"ל (בסוף כתובות) כי תחית המתים עתידה להיות בארץ ישראל. וכן למטה (שיר י"ד בית כ"ב, ושיר כ"ו בית י"ד).
בית ל"א — צ"ל בסוף: ברב שיגים ושיחים.
לשיר ט — נדפס: בב"י 62. אֶריענט 1850, עמוד 474. גייגער ציצים ופרחים 15. (קאֶמפף 229). גראֶטץ 103.
בית ג' ד' וה' — במגיד 1864 עמוד 374 הביא הנוסחא הלא אבכה, הלא אזכר. ע"ד יהודה עזראל ויצחק הנזכרים פה, היותר מקובל על הדעת היא השערת רשד"ל בהערותיו שהיו תלמידיו. וקאֶמפף שער (229, II. 2—261, I) כי היו נכדיו. ואחריו הלך פיליב (עמוד 8 בהערה) מבלי הזכיר שמו. אולם סגנון הלשון: פרדס נטעתיו, הצליחו צמחי, מבחר פרחי, כבן חשבתיו נאה יותר על תלמידים, והם הם בני ביתו ורעיו ואחיו הנזכרים בחרוז ג'. ומיוצאי חלציו ידבר בשיר אחר (בשיר י"ז). ובמגיד שם הנוסחא בסוגר בית ה': והוא שמשי והוא גרש ירחי".
בית ו' — בית התפלה. נגד הנוסחא כל התפלה המובאה במגיד שם תעמוד המלה במדרשיו בסוגר (ואף לפי הנוסחא במורשיו שם).
בית ז' — והדר, במגיד שם והדרת, והיא נוסחא ישרה.
בית ט' — הדרי. במגיד שם תדרי בחי"ת.
בית י"א — על כף ועל אף. הרשי"ר (כרם חמד ז' 267) יציע לקרוא (תחת ועל אף) ועל ספ, ר"ל שאיננו הולך על סף איזה בית. וכנוסחא זאת ספ (או גוף) הובאה

גם במגיד שם. קאָמפף (II, 229) יפרש כי על כף ועל אף הוא כמו על כפים ועל אפים, ר"ל איננו רוצה ללכת עוד אפים ארצה בקידה בכריעה ובהשתחויה לפני בשר ודם בלתי לפני ה' לבדו. אולם המשך השיר „ונתתי בלב ימים ארחי, עדי אמצא הדום רגלי אלהי" יעמוד לנגד פירוש זה כי תחסר פה ההתנגדות השירית.

בית י"ג — במגיד שם: „ואסתופף בקדשו ואקבל בפתחי שערי שחק פתחי", וזו היא נוסחא גרועה.

בית י"ד — במגיד שם: „ואשליח בשלות שלחי" (ואפשוט במי השלוח את בגדי) ואחר הבית הזה נוסף עוד בכ"י שם בית שלם: „ה' לי ולא אירא מפחד, ומלאך רחמיו נושא שלחי" (מלאך ה' נושא חרבי וכלי זיני).

בית ט"ו — חיותי. במגיד שם: היותי.

לשיר י — נדפס: בב"י 63, גראֶטץ 104.

בית ב' — ושם רוחו ביד רוחות. ר"ל כי רוחו ונפשו וחייו תלוים ברוחות הנושבות, כי אם יעמוד רוח סערה ותשבר האניה הלא יהי קץ לחייו, וכמו שמבאר להלן (בית ד' וז').

בית ג' — צ"ל זֶה יַעֲבוֹר לַנְחוֹת וְזֶה לִדְחוֹת. ר"ל רוח זה ינחנו אל מחוז חפצו. ורוח שני ידחנו הרחק להלאה מן המטרה שאליה מגמת פניו. וכבר הביא רשד"ל עצמו את התקון הזה בשם תלמידיו (אבני זכרון 78, אגרות רשד"ל עמוד 711). ואחרי כן מצא דוקעס בב"י את הנוסח המתוקן (גנזי אָקספֿאָרד 60). וכן הוא אצל גראֶטץ.

בית ו' — ואין רגליו משלחות. ר"ל אינן בנות חורין ללכת באשר יחפוץ. וכן למטה (שיר י"ג, בית ח') שלוח בהוראת חפשי.

בית ט — שָׁם. הרשי"ר בכ"ח שם הגיה שַׂם כנכון.
לשיר יא—נדפס: בב"י 65. דיואן רשד"ל סימן ב׳. פיליב עמוד 1.
בית ד׳—ערבי. להערת רשד"ל כי העי"ן ראויה להיות בקמץ. ראה דברי הר"ר אד"ם הכהן (עטרות לדיבון 35) כי אין זה מוכרח, ונוכל לגזור את המלה מהקל, ודין העי"ן בחטף פתח.
לשיר יב — נדפס: בב"י 65. דיואן רשד"ל סימן ג׳. פיליב עמוד 2.
בית ג׳ — ר"ל עתה אף ארץ הרים ובורות וגם המדבר ינעמו לו.
בית ד׳ — ואשגיח לכל עוֹבֵר. כבר בעת קריאתי את הדיואן בפעם הראשונה תיכף אחרי צאתו לאור תקנתי לכל עָבָר, כפי אשר יורה המשך הבית, וכן תקן הר"ר קלמן שולמאן (בעטרות לדיבון 35).
לשיר יג — נדפס: בב"י 66.
בית ד׳ — מה נכספו לך עָם. הוא ע"ד סגנון לשון ערבי לומר עָם (ובערבית קום) גם על יחיד. ראה למשל בתשובת דונש על רס"ג (עמוד 30) וזכרון לראשונים מחברת ה׳ (עמוד צ"ט, הערה ט׳).
בית ח — ועת שלוח. ר"ל חפשי ובן חורין (ראה למעלה שיר י׳, בית ו׳).
לשיר יד — נדפס: בב"י 67.
בית ב׳ — לגולל לחייו. ר"ל להשתחות אפים ארצה וכשהוא משתחוה לחייו מתגוללים בעפר.
בית ה׳ — וגער בדודים. ר"ל כי גער באוהביו אשר חפצו לפתותו להשאר עמהם בספרד ולא לעלות לארץ ישראל, כמו שמבאר בפרטות להלן (בית י"א וי"ב).
בית כ"ב — ומשם אחכה תחית פגרים. ראה ההערה למעלה (לשיר ח׳, בית כ"ד).

בית כ"ג — בעד הרגבים. ר"ל כי הכרובים והלוחות הם טמונים וגנוזים ברגבי עפר.

בית כ"ה — עפרו ואצלו ועליו. הכנוים הם מוסבים על מקום הפלאות שבבית הקודם.

בית ל"א — ואף כי עונות ימי הזקונות. ר"ל כי ירא הוא מעונות ימי הנעורים. ועוד יותר יש לו לירא מעונות ימי הזקנה שאין לו פתחון פה להצטדק כי נערות היתה בו ועל כן נכשל בחטאים.

לשיר טו — נדפס: בב"י 70. אריענט לשנת 1850 עמוד 462. גנזי אָקספָּאָרד 59. קאֶמפף 225, II. גראֶטץ 98.

בית ו' — וסור מעל חמשת הרגשים. ר"ל החושים (כהערת רשד"ל) כי כל התאות שבעבורן ימנע האדם מנטות אל עצת ה' מקורן בהרגשות החושים.

בית ט' וט"ו — כַּלְיָשִׁים בְּדְיָשִׁים, בעבור החרוז והמשקל. והראוי לְיָשִׁים דְיָשִׁים כמו זֵיתִים לֵילוֹת.

בית י"א — ידיהם כמלחים. ר"ל חלשים ורפים, כבלויי סחבות הנרקבים (ירמיה ל"ח, י"ב).

בית כ"ח והלאה — מסוף השיר תמצאנה שתי נוסחאות, האחת אצל דוקעס בג"א וגראֶטץ, והשניה באָריענט ואצל קאֶמפף, ועל הרוב היתרון לשניה. אולם יש גם להפך.

בית כ"ח — שיגרשו מימיו רפשים. בנוסחא השניה: שגרשו אותם רפשים, והיא בטעות כי על מה מוסב הכנוי אותם הלא המים לא נזכרו כלל?

בית כ"ט — ותִזְכּוֹר לו. כפי הנראה היתרון לנוסחא השניה ותַזְכִּיר לו. שם בשתי הנוסחאות זכות לבות טמאים שאין לו מובן (וגם כפל המלה זכות בבית א' הוא דבר שאינו רגיל כל כך אצל ר"י הלוי). לכן נראה כי צ"ל זנות. ור"ל אתה

תזכיר בתפלת הודוי ובקשת הסליחה את זנות לבך הטמא שזנה מאחרי ה׳, אולם ה׳ יזכור לך זכות האבות הקדושים ובעבורם יכפר לך.

בית ל׳ — שיר מחול מחלים. בנוסחא ב׳ תחסר המלה מחול הדרושה לפי המשקל.

בית ל״ב — וידמו עדרים. בנוסחא א׳ נשתבשה המלה עדרים ונחלקה לשתים עד כים.

בית ל״ד — במלואת גבישים. בנוסחא א׳ במלואים גבושים.

בית ל״ה — נְבוֹכִים, צ״ל כבנוסחא ב׳ נְבָכִים.

בית ל״ו — וכדמותם. כן בשתי הנוסחאות, ואולי יש להגיה ובדמותם.

בית ל״ז — עדי ים. כן בב׳ הנוסחאות. ונראה דצ״ל עליים.

בית ל״ח — שניהם אז. בנוסחא ב׳ בטעות שניהם או. (ים דומה לרקיע ע״ד מאמרם סוטה י״ז, מנחות מ״ג).

בית ל״ט — בשוא. בנוסחא ב׳ בשוא.

לשיר טז — נדפס: בב״י 73.

בית ב׳ — אם תאמן. הבית הזה והבא אחריו הם הדברים שהמשורר אומר ללבו.

לשיר יז — נדפס: בב״י 73 (רק ב׳ הבתים הראשונים). דיואן רשד״ל סימן ט׳. גנזי אָקספָאָרד 45. אָריענט לשנת 1850 עמוד 474, קאֶמפף 234, II. גראֶטץ 104. פיליב 6.

בית ג׳ — לעבור בי. דברי רשד״ל בהערה א׳: „אין כאן עצירה" מוסבים על הנוסחא לעצור בי בגנזי אָקספָאָרד. ואמנם נוכל להצדיק גם את הנוסחא לעצור בהוראת למשול ולשלוט ע״ד זה יעצר בעמי (ש״א ט׳ י״ז). אך יותר נראה נוסחת רשד״ל וקאֶמפף גם מטעם אחר, כי לעבור בי הוא ע״ד סגנון הערבי לומר בא הלך עבר עם ב׳ השמוש בהוראת

את או עם. וראה עוד למטה (בית כ"ד משיר כ"ב, ובית א' משיר כ"ה).

בית ו' — בהערה ג' מרשד"ל, צ"ל Berberi. ודברי פיליב: „נעלם מרשד"ל השערת בישינג" וכו' הם דברי הבאי, כי רשד"ל לא דבר מאומה ע"ד מקור השם ב־ב ר י.

בית י"א — אחות נפשי והיא לי רק יחידה. ראה הערה א' לרשד"ל. וראוי להוסיף כי מן התאר אחות נפשי נראה כי בת ר"י הלוי היתה מבינה בלשון וספר וחכמת לב, ואם כן לא רחוקה היא השערת המיחסים לה את הקינה בת ציון (ראה חדשים גם ישנים 5, I). ורשד"ל עצמו חשב בראשונה כי היא לר' אליהו לוי וחזר בו אח"כ, ודברי צונץ (ליטעראטור-געשיכטע 496) הם ע"פ דברי רשד"ל הראשונים באגרותיו לצונץ.

בית י"ב — ואין לי בלעדי זכרו לחידה. ע"ד המלה האחרונה רבו ההשערות והבאורים. בג"א הנוסחא למדה. גייגער (דיואן 162) ישער כי צ"ל לחמדה או חמודה. קאֶמפף יתקן לבדה (עם ה' הנוסף), ובעטרות לדיבון (עמוד 36) יפריש רייכערסאָהן כי זה מוסב על נכד ר"י הלוי ובן הראב"ע ששמו יצחק, ורק משנאה או מבושה הסב המשורר את שמו יהודה, והחידה היא מבוארת בבית י"ג: ואיך ישכח יהודה את יהודה, ר"ל ששכח את עם יהודה והלך ונצמד לדת מחמד. ובשם הר"ר אד"ם הכהן מובא (שם 37) פירוש דומה לזה, כי החידה היא איך שכח הנכד יצוזק את יהודה זקנו עִם יהודה עִמו (את כמו עם). גם ישער שם, כי המשורר כלל במלה לחידה עוד כוונה שניה מלשון חז"ל נעיצה בשרו חידודין, כי נשאר לו רק זכרו לצער ומכאובים. ופיליב יאמר, כי לחידה הוא כמו ליחידה מהארמית חֲדָה, או כמו לחדוה מן ויחד יתרו. ומכל הבאורים וההשערות האלה נראה יותר באור רשד"ל הפשוט אם

הנוסחא לחידה היא האמתית, ואם נבחר לתקנה—הטוב
שבתקונים הוא לחמדה כהשערת גייגער.

לשיר יח — נדפס: בב"י 73.

בית ד' — אחוג תראשון הוראתו תנועה וטלטול מן יחוגו
(תהלים ק"ז, כ"ז) הנאמר ג"כ על יורדי הים באניות
בעת יעמוד עליהם רוח סערה, והוא נופל על לשון אחוג השני
שהוא מענין חג.

לשיר יט — נדפס: בב"י 74.

חרוזה א', שורה ג' — ואם אין מלכו. בכ"י כתוב (כעדות הרשד"ל)
כמלכו והרשד"ל הגיה מלכו. ועל זה
העיר קאֶמפף (II, 235) כי אולי יש לקרוא כְּמִלְכּוֹ, ר"ל כעצתו
(של יועץ ומקים), ואין צרך להגהה. וגם לי נראה לקיים נוסחת
הכ"י ולקחת המלה כמלכו בהוראתה הפשוטה: ואם אין האיש
עושה כפקודת מלכו ובוראו. גם נוכל לומר כי ואם אין
מוסב על דרכו: ואם אין הדרך כדרך אשר צוה ה'. אולם הערת
קאֶמפף השניה כי נסכו מוסב על לאיש היא אך למותר.
חרוזה ב' שורה ט' — והאני הלה. בכ"י חולה, ורשד"ל הגיה
חָלָה מפאת כי חשב שהמלה נגזרה משרש חול. אולם
נוכל לקיים גם נוסחת הכ"י ולומר כי נגזרה משרש חלה, ור"ל האניה
מתנועעת כחוֹלָה שלא תוכל לעמוד על רגליה מרפיון וחולשה,
ולהלן בחרוזה ג' הוא מדמה את האניה לשכור ג"כ מטעם זה.
חרוזה ד' שורה ד' — וקול בן אמתי לך אקריבה. אתפלל אליך
כתפלת הנביא יונה בן אמתי ממעי הדגה במצולות ים.
חרוזה ה' שורה ח' — קול הצעדה. ע"פ הכתוב בשמעך קול
הצעדה (שמואל ב', ה' כ"ד) שאז נושע דוד.

לשיר כ — נדפס: בב"י 77.

בית ב׳ — אשר שבטו. אם לא נשתבשה המלה שבטו תהיה הוראתה כי גם אבותיו של אלעמאני היו כמוהו חכמים גדולים ונדיבים, כאשר יבאר מעלותיו בבית הסמוך. קאמפף (284, I, וכן גייגער 95) יכתוב באשכנזית Al-Amani, ובאמת צ״ל Al-Omani, כי הוא כנוי על שם המחוז עמאן (Oman) בערב.

לשיר כא — נדפס: בב״י 84.

בית א׳ — להערת רשד״ל השניה צריך להוסיף, כי הוראת המלה חרוזיו השניה, היא חרוזי השירה.

בית ח׳ — למזיו. להערת רשד״ל צריך להוסיף, כי אולי צרף המשורר גם את ההוראה לאנשים נכבדים וחשובים, כמו שנקראו כן בתלמוד (ברכות דף כ״ח ע״א) ע״ד העבדה מזה בן מזה.

בית ט׳ — והוא עושה חזיזיו. ר׳ אהרן בעצמו עושה את חזיזי המטר שלו, ויוכל בעבור זה לתת תמיד גשם נדבות.

לשיר כב — נדפס: בב״י 86.

בית א׳ — הפשט הזמן בגדי חרדות. משוררי ערב ויהודי ספרד יציירו תמיד את הזמן כמקור כל הרעות והצרות.

בית ג׳ — וכל מזרע יאור תשבץ. כל השדות על שפת נחל הנילוס נראים כאלו הם משבצים.

בית ה׳ — צבאות הם. צ״ל הן, שהן. וכן להלן ידיהן, צעדיהן. ואף כי לפעמים השתמש רי״ה בל״ז תחת ל״נ, אך בכאן יוכל להיות שבוש המעתיק.

בית ז׳ — ולב יפתה. ר״ל לב האיש הזקן יְפַתֶּה במקום הזה, וישכח שהוא זקן, כי יחשב את עצמו כאדם שנתחדשו לוֹ יְמֵי עֲלוּמָיו.

בית י"ב — שקודות. בכ"י נקודות. ואולי אין צרך להגיה
כי תהיה כוונת המשורר לנקֻדות הכסף (שה"ש א' י"א), או הוראתה נקודות ומנומרות בצבעים שונים מרהיבי עין, ע"ד לשון הכתוב (בראשית ל').

בית ט"ז — איש חמודות. אזי היה נביא כמו דניאל הנקרא איש חמדות (דניאל י' י"א).

בית כ"ד — עברו בי. ראה ההערה למעלה (לבית ג' משיר י"ז).

בית כ"ו — קרבוני. ר"ל הספינות הנזכרות בבית כ"ד.

בית כ"ח — עטרות הם. ר"ל הגזרים הנזכרים בבית הקודם.

בית ל"ג — לבניו ולמודיו. לבני ה' ולמודי ה', רבים במקום יחיד, כי זה מוסב על ר' נתן.

לשיר כג — נדפס: בכ"י 89.

חרוזה ד', שורה ד' — כפירי. ר"ל כי ביום צרה ומצוקה יעמוד ר' חלפון על ימינו להושיעו ברוח אמץ וגבורה ככפיר ואריה.

חרוזה ה', שורה ד' — צ"ל בְּצִירַי.

לשיר כד — נדפס: בכ"י 91. דיואן רשד"ל סימן מ"ז. פיליב 33. ועליו רשום בערבית בכ"י א': ולה פי אלניל (ולו על יאור נילוס), ובכ"י שני טוב מזה: ולה איצא ואנה פי אלניל (ולו גם כן בהיותו על הנילוס).

בית א' — אלהי. פיליב הביא הנוסחא מכ"י אקספֿאָרד אֵל חי, ולא העיר כי הנוסחא הזאת בודאי משבשת היא, כי כל הבתים בשיר זה מתחילים ביתד.

לשיר כה — נדפס: בכ"י 91. דיואן רשד"ל סימן ד'. אגרות רשד"ל 498. פיליב 8.

בית א׳ — נטה בי. ראה ההערה למעלה (לשיר י״ז, בית ג׳, ושיר כ״ב בית כ״ד), וכל ההערה בעטרות לדיבון (עמוד 41) אין לה מקום. רק אולי צדקו דברי רייפערסאָהן, כי הדבור מוסב אל האניה (ולא אל הנילוס, כדעת רשד״ל), ואם כן הוא, או צ״ל נְטִי, או השתמש המשורר בל״ז במקום נקבה, כאשר נמצא לפעמים בשיריו.

[ואחר הבית הג׳ נמצאו בב״י אחד עוד ב׳ בתים שנשמטו בבב״י ודיואן, אך הובאו באגרות רשד״ל ואצל פיליב, וזה תארם:

ד. עַל זאת מְאֹד נַפְשִׁי דָוָה וְנִכְאָבָה
כִּי יָשַׁב בְּחַטָּאתִי בֹּקֶר לְעֵת עֶרֶב
ה. לְבָבִי מְאֹד יִכְלֶה וְיִכְסֹף לְהַר הַמֹּר.
כַּאֲשֶׁר תְּאַו לִשְׁכּוֹן נֶפֶשׁ בְּתוֹךְ קֶרֶב.

אמנם הבתים האלה חשודים הם מפאת כי אינם לפי המשקל. ואם גם נוכל לתקן המלה הראשונה מבית ד׳ עֲלֵי, הנה אין תעלה למחץ שארי המלות. אשר על כן אהשוב כי רשד״ל בכונה השמיטם, ועמו היו בעת כתבו אגרותיו ושלחם מעל פניו בדיואן].

לשיר כו — נדפס: בב״י 100. (והוא לכבוד ר׳ אהרן אלעמאני שאליו הושר השיר כ׳). וקאָמפף (227, II, 253, I) חשב כי י״ז הבתים הראשונים הם שיר מיוחד שנתחבר עם הבא אחריו ע״י שבוש המעתיק. אולם אין כל הוכחה לדבריו, וצדקה דעת רשד״ל כי זהו ע״ד המשוררים הערבים להוסיף מבוא שאין לו קשור עם הבא אחריו, ומצינו כזאת גם בשירי הנגיד ור״ש ן׳ גבירול.

בית ג׳ — מבת בתואל. מרבקה שהיתה צנועה, כי לקחה את הצעיף ותתכס (בראשית כ״ד ס״ה).

בית ה׳ — החשוכות. צ״ל החשופות.
בית י״ח — שאל חבר. דומה לזה בשיר ר״ש הנגיד (זכרון לראשונים א׳, עמוד 74) לאוהבו ר׳ יוסף. וכבר העירותי כי לפעמים הלך ר״י הלוי בדרך שירי הנגיד.
בית כ״ב — חברים הם לשם. ר״ל כי גם הם נתכבדו בתאר הכבוד חבר, אך אם תבקשם ותבדוק אחריהם וכו׳.
בית כ״ט ול׳ — אלי ציון ובניה וכו׳ חמשה חברו. ראה הערת רשד״ל, ואולי הכונה לחמשה אנשים מבני ציון
שר׳ אהרן אחד מהם וראשם. גם יוכל להיות שבעבור זה נקרא בן ציון כי באמת שם אביו היה ר׳ ישועה כנראה למטה ממכתב א׳.
בית ל״ג, הערה א׳ — צ״ל סבוב.
לשיר כז — נדפס: בב״י 106. גראֶטץ 106.
בית ג׳ — שלוחי אל. הנביאים משה ואהרן. ראה ההערה למעלה (לבית י״ז משיר ח׳).
בית ז׳ — וישראל למצרים ובבל שלישיה, ע״ד הכתוב (ישעית י״ט כ״ד); ובינותם מסלה (שם פסוק כ״ג).
בית י׳ — מנהרי עדן נהרה. לפי דעת המתרגמים שפישון (אחד מד׳ ראשי הנהר היוצא מעדן, בראשית ב׳, י׳ וי״א) הוא הנילוס.
בית י״ד — ושם יחל אנוש. כי שם תהי תחית המתים. ראה ההערה למעלה (שיר ח׳, בית כ״ד).
בית ט״ז — אולי צריך להשלים החסר: ובינותם מחלה, וכונתו לצער גלגול מחלות לנקברים בחו״ל כמאמר חז״ל (בסוף כתובות ורש״י בפ׳ ויחי).
בית כ׳ — נחלה. בב״י כתוב מחלה. ורשד״ל הגיה ופירש כפי דעת תלמידו כמובא בהערתו. ולי נראה לקיים הנוסחא

הכתובה וצריך לנקדה מְחִלָּה, ור"ל אם לא יאמינו כי קדושת ירושלים מעולה היא מקדושת מצרים אזי לא אמחול להם זאת.
לשיר כח — נדפס: בב"י 109.
בית א׳ — צנפני זמן. ע"ד הזמן ראה ההערה למעלה (לשיר כ"ב, בית א׳).

מחלקה שנית.

לשיר א — נדפס: כרם חמד ד׳ 28, דיואן רשד"ל סימן י"א, פיליב 10. ורשום בעמודי העבודה סימן 45.
לשיר ב — נדפס: דיואן רשד"ל סימן י"ב. פיליב 11.
לשיר ג — נדפס: דיואן רשד"ל סימן י"ג. פיליב 11.
לשיר ד — נדפס: דיואן רשד"ל סימן כ"א. פיליב 18.
בית ו׳ — רום והשקף. על דרך הכתוב (תהלים נ"ז ו׳) רומה על השמים אלהים (עטרות לדיבון 43). ויש להוסיף עוד ע"ד הכתוב (ישעיה ל"ג י׳) עתה אקום יאמר ה׳ עתה ארומם, והשערתו׳ השניה שם כי אולי צ"ל דום מלשון דממה והשקט וישוב הדעת — אינה מתקבלת על הדעת.
לשיר ה — נדפס: דיואן רשד"ל סימן כ"ו. פיליב 20.
בית ג׳ — ופלי. כמו בכתוב (שופטים י"ג י"ח).
לשיר ו — נדפס: דיואן רשד"ל סימן כ"ז. פיליב 20.

בית א׳ — מה תחשבי קץ שבי. ראה הערת רשד״ל. ולי נראה כפשוטו, כי המשורר יסב פניו אל החושבים זמן קץ הגלות שבדורו, וע״י זה הם מטילים תמהון מבוכה ובהלה בין עדת בני ישראל. ואנחנו נדע כי בן דורו של רי״ה ר׳ אברהם בר חייא הנשיא חבר חבור מיוחד אודות הקץ ושמו מגלת המגלה. ראה בס׳ העבור שלו (עמוד X) וזכרון לראשונים ה׳ (עמוד קל״ג). וראה עוד למטה (שיר י׳, בית ג׳ וד׳) שבני הדור הקודם חשבו כי בשנת דתתכ״ח (1068) תבוא הגאולה. ואולי בעצם וראשונה השיר הזה היה ערוך כתשובה לשיר יו״ד ושיר ט״ו (חרוזה ב׳) והיה אחריהם.

בית ד — והוא אשר יענך. דברי המענה הם למטה בבית ה׳, וסוף הבית הזה הוא מאמר המוסגר.

לשיר ז — נדפס: דיואן רשד״ל סימן ל״ב. פיליב 24.

בית ג — דומה לבית הזה נמצא גם בשיר אחי תבל לר״ש ן׳ גבירול: ותבל בחלה נפשי, ונפשי בחלה מומה (פיליב שם).

בית ד׳ — חלצה. פיליב שם הביא כי בכ״י אָקספָארד הנוסחא תולצת, אך לא העיר כי מן המשקל נרא.ה שהיא בודאי נוסחא מוטעת, כי נדרש פה מלה בעלת ב׳ תנועות.

לשיר ח — נדפס: דיואן רשד״ל סימן מ׳, פיליב 30.

לשיר ט — נדפס: דיואן רשד״ל סימן מ״א, פיליב 30.

בית ב׳ — הבית הזה והבא אחריו הם תשובת היריעות להשאלה בבית א׳.

לשיר י — נדפס: דיואן רשד״ל סימן מ״ג. פיליב 31. וראה הערתי למעלה כי אולי שיר ו׳ הוא כתשובה לשיר זה.

לשיר יא — נדפס: דיואן רשד״ל סימן מ״ד. פיליב 32.

לשיר יב — נדפס: דיואן רשד״ל סימן נ״ח. פיליב 42.

בית ב׳ — עזבם. ראה הערת רשד״ל המשער שהמלה משבשת.
ואולי צ״ל עזרם שהוא מסכים עם רוח השיר הזה: המצייר את כנסת ישראל כסובלת יסורין של אהבה ומקבלת הצרות בשמחה. ובעטרות לדיבון (עמוד 46) ישער, כי זה מוסב למעלה על המלות על שמך, ושעור המאמר לדעתו: על עזבם את שמך. ופיליב הביא שם השערת ר״מ וואלף כי עזבם הוא כמו עזרם מלשון עזוב תעזוב עמו. אמנם לא נראה כי ישתמש המשורר פה במלה דמשתמעא לתרי אפי, ומה גם כי לא מצאנו את הפעל עזב בלא המלה עם בהוראת עזר.

לשיר יג — נדפס: דיואן רשד״ל סימן נ״ט, פיליב 43, ובעמודי העבודה רשום בסימן 116, וכתב כי נדפס גם בס׳ שירים וזמירות (קושטנטינא ש״ה).

בית א׳ — אשר לא חלתה. ראה הערת רשד״ל, ודברי רייכער־סאהן בעטרות לדיבון (עמוד 37) אודות השמוש בפעל חלה בלא מלת פנים אינם שייכים לרי״ה, כי בימיו כבר הורגלו בזה כל הפייטנים והמשוררים מימות ר״א הקליר, ובכגון זה בודאי הותרה licentia poetica.

בית ב׳ — מדי עלותה להר קדש. השערת רשד״ל (כהערה ג׳) שנעשה השיר לימי הרגל נתקיימה ע״י ס׳ שירים וזמירות הנ״ל ששם נראה שהוא רשות לשמחת תורה.

לשיר יד — נדפס: דיואן רשד״ל סימן ס״ו, פיליב 49.

חרוזה ד׳, שורה ב׳ — ויסמוך לקומם נפילתי. אם המלה ויסמוך אינה משובשת (מן ויחיש או ויאיץ וכדומה) אזי הוראתה פה: וימהר בזמן סמוך וקרוב.

לשיר טו — נדפס: דיואן רשד״ל סימן ע״ד, פיליב 65, ובעמודי העבודה הוא רשום סימן 64, ונמצא בבמה מחזורים וביוצר לשבת שלפני שבועות לפי מנהג פולין.

חרוזה ב׳, שורה ה׳ — לאהליבמה. ראה הערה ה׳ לרשד״ל שיחשוב כי רי״ה לא דק, והפעם דברי השגתו שלא בצדק, כי בעת ההיא היתה ירושלים ביד נוסעי הצלב כידוע, והמשורר בעצמו יאמר (מחלקה א׳, שיר ב׳): ציון בחבל אדום.

שם, שורה ח׳ — מתי קץ הפלאות. גם מזה נראה שעסקו אז הרבה לחשב את הקץ, וראה ההערה למעלה (לבית א׳ משיר ו׳).

חרוזה ג׳, שורה אחרונה — ולקץ ימים נשאל נשאול. ראה הערה ג׳ לרשד״ל, שיחשוב כי זה מוסב על דודי הוא ה׳, וידחק לפרשו, ואחר כל הדוחק יאמר כי הוא לשון בלתי ראוי. אולם מטעם זה באמת אין לנו לומר כי הוא מוסב על ה׳, כי אם נקח את הדברים כפשוטם בהוראה: כי נשאל מתי יהי קץ הימים, או: קץ הימים הוא נשאל מאתנו. וזהו מסכים לשורה ח׳ בחרוזה ב׳ כאשר העירותי בסמוך. (ואף כי יותר טוב היה לומר שאול נשאל בחר המשורר בלשון הכתוב).

חרוזה ה׳, שורה ד׳ — אל היכל לפני. כמו לפני ולפנים השגור בפי רז״ל.

לשיר טז — נדפס: דיואן רשד״ל סימן ע״ו. פיליב 69. והוא מיוסד ע״י המלות המשותפות להוראות שונות, וזה נקרא בערבית תגניס, ושירים רבים מזה המין נמצאו מר׳ משה ן׳ עזרא.

לשיר יז — נדפס: מחזור ויטרי עמוד 188. דיואן רשד״ל סימן ע״ז. פיליב 71. ובעמודי העבודה סימן 123.

חרוזה א׳ — תגיח. במחזור ויטרי שם המלה הזאת כפולה, וכן למטה המלות תדיח, תפריח, תצליח וכו׳.

וכפי הנראה, זה מורה כי כן שרו את הפיוט הזה בבתי כנסיות, החזן קורא והקהל עונה.

חרוזה ב׳, שורה א׳ — מבקש. במחזור ויטרי מ ב ק ש י, ושתי הנוסחאות נכונות.

חרוזה ד׳, שורה ג׳ — אז ישב. במחזור ויטרי ע ד ישב, ונוסחא נכונה היא. שורה ד׳ — מי זדון. במח״ו ו מ י ז ד ו ן, וזהו נגד המשקל.

חרוזה ה׳, שורה ד׳—עדר. במחזור ויטרי שם ע ד, וכפי הנראה הוא טעות הדפוס.

חרוזה ו׳, שורה ד׳ וה׳ — בכאן נמצאו בדיואן רשד״ל שני ציוני הערות (כ׳ ול׳), וגוף ההערות חסר מטעות הדפוס (זפיליב חזר והדפיס הציונים ולא העיר מאומה!). ואשער כי בהערה כ׳ רצה רשד״ל לציין כי במח״ו שם שורה ג׳ בחרוזה זאת היא קודם שורה ב׳, ובהערה ל׳ היה בחפץ רשד״ל לציין כי במח״ו הנוסחא משורה ד׳ היא: ע ת תמלוך ב י ו ם ההוא תצמיח (אשר אמנם לפי המשקל צ״ל ו ב י ו ם), ובשורה ה׳ במח״ו גרים י ו ם ישעו, והיא הנוסחא הנכונה לפי המשקל, ומזה מוכח כי גם בשורה ד׳ צ״ל ע ת כמו במח״ו.

לשיר יח — נדפס: מחזור ויטרי עמוד 187, דיואן רשד״ל סימן ע״ח. אריענט לשנת 1843 עמוד 820. פיליב 73, ורשום בעמודי העבודה סימן 109, ובסדור תימן (כעדות נייבויער במאַנאַטסשריפט לפראַנקעל 1871) נמצא במחלקה המצוינה: שירים ותשבחות מן דיואן יהודה הלוי ז״ל, ומחרוזה ד׳ שורה ג׳ נראה כי נתחבר השיר לחדש אב. ועל כי במחזור ויטרי הוא כתוב בין השירים למוצאי שבת, לכן נראה כי הוא נועד לשבת חזון או לשבת נחמו, אם לא כי נקבל הגהת

שולמאן המובאה למטה, וארשום פה חלופי נוסחאות ממח"ו שלא ציין אותם רשד"ל.

תרוזה א' — במח"ו סוערה עניה סוערה, והכפלת המלה תורה כפי הנראה כי נהגו בני הקהל להכפיל שתי המלות הראשונות אחרי החזן, וראה עוד למטה בשאר החרוזות.

חרוזה ב' שורה ג' — תאסוף. במח"ו ולאסוף, אשר אמנם הוי"ו בודאי נוסף בטעות. אולם הנוסחא לאסוף יש ליישב כי זה מוסב על הנמרים האורבים בחוריהם וע"ד לשון הכתוב אספתי את שלומי (ירמיה ט"ז ה'). שם שורה ד' — במח"ו רום ביד נטויה רום. וכן שם בחרוזה ג' שורה ד' שכנה לביאה שכנה, וחרוזה ד' שורה ד' קו לשון רמיה קו, וחרוזה ה' שורה ד' העלה אניה העלה, ותרוזה ו' שורה ד' אל נוה לויה אל.

חרוזה ד' שורה א' — בפסליהם. במח"ו בפלוליהם. שם שורה ב' — אליליהם. במח"ו גלוליהם (אולם הנוסחאות האלה לא יתכנו מפאת המשקל). שם שורת ג' — אומרים לעת אב. ראה הערה ב' לרשד"ל. אולם ר' קלמן שולמאן (עטרות לדיבון עמוד 38) יגיה לעץ אב ע"ד הכתוב (ירמיה ב' כ"ז) אומרים לעץ אבי אתה, ואולי האמת אתו.

חרוזה ה' שורה א' — על שאר. במח"ו על שער, והיא נוסחא נכונה, כי מקום הרמת הדגל הוא על השער. שם שורה ב' — במח"ו מקום השורה הזאת אחר שורה ג'. שם שורה ה' — ואסוף — במח"ו ולאסוף נגד המשקל והענין.

חרוזה ו' שורה ב' — סכך חדק. במח"ו סכך וחדק בטעות.

לשיר יט — נדפס: דיואן רשד"ל סימן ס"א, פיליב 43.

לשיר כ — נדפס: דיואן רשד"ל סימן ס"ט. פיליב 55.

חרוזה א׳ — דברי כנסת ישראל וחרוזה ב׳ תשובת ה׳ לה, חרוזה ג׳ וד׳ דברי כנ״י וחרוזה ה׳ ו׳ תשובת המקום.

לשיר כא — נדפס: דיואן גייגער עמוד 158. דיואן רשד״ל סימן ו׳, פיליב 4. בעמודי העבודה הוא רשום סימן 65. נגד השערת רשד״ל שנתחבר השיר בעת הגיעה השמועה ממשיח שקר, ורי״ה האמין לשמועה — ראה דברי גייגער שם. ובאמת אין כל ראיה מוכחת להשערה זאת. וקרוב יותר לומר שהמשורר ראה את הגאולה בחזיון רוח השירה כמו שראה בחלום את העבודה בבית המקדש (מחלקה א׳ שיר ד׳) ומפלת בני ישמעאל (דיואן רשד״ל סימן נ״ג).

מחלקת ג

לשיר א — נדפס: בב״י 25. והשיר הזה נתחבר (לפי דברי רשד״ל ע״פ כ״י א׳) לכבוד ר׳ יצחק בן ברוך אלבאליה עוד בהיותו בחיים, ביום הנתן ברית קדש בבשר בן בנו הנקרא ג״כ יצחק, ואם כן הוא היה המשורר בעת ההיא בן י״ג או י״ד שנה. אולם ראה נגד זה הוכחות הרב רשי״ר (כרם חמד ז׳ עמוד 265 והלאה) וגייגער בדיואן שלו (עמוד 117—18). ורצ״ה חן טוב בגנזי אָקספָארד (עמוד XIII ושם הביא עוד שיר ליום הלדת נכד לר״י ן׳ ברוך) וגם קאָמפּף

(224 , II , 242 , I) יתאמצו לקיים דברי רשד"ל בזה. אך זה לא כביר הביא ר"ר קויפמאן (יהודה הלוי עמוד 42) כי הרשימה הערבית על גבי השיר הזה בכ"י אחר באָקספאָרד היא: ולה פי ר' יצחק בן ברון (ולו על ר' יצחק בן ברון) שלכבודו חבר רי"ה עוד שירים אחרים. והרשימה הזאת תמצא גם בקטלוג נייבויער (עמוד 612 נומ' 12). ואם זאת היא הנוסחא הנכונה אין להוכיח מן השיר הזה מאומה על זמן הֻלדת רי"ה.

לשיר ב — נדפס: גנזי אָקספאָרד עמוד XII, גראֶטץ עמוד 76. והערות עליו קויפמאן 42 המשתדל להוכיח כי השיר הזה אינו לרי"ה כי אם לר' לוי אלתבאן. אולם אין בכח ראיותיו להחליש את עדות הרשימה הערבית בכ"י: ולה פי רבינו יוסף הלוי ז"ל (ולו ר"ל לרי"ה על ר' יוסף הלוי ז"ל).

בית ט' — וישוב לימי עלומיו. אם נאמר כדעת קויפמאַן שזה מוסב על המשורר עצמו אזי יצדק בטענתו כי אין הדברים ראוים בפי רי"ה. אולם נוכל לומר כי זה מוסב על ר' יוסף, וזה מוכח קצת מסוגר הבית: לעמד לשרת לפני ה' (שזה ראוי לדיין ואב"ד) ומבית הסמוך הוי כל צמא וכו', או זה מוסב על כנור לוי שהיה בבית המקדש.

לשיר ג — נדפס: גנזי עמוד 40. גראֶטץ עמוד 77. ובכ"י רשום עליו בערבית: ולה מושח פי רב יוסף הלוי ז"ל (ולו שיר האבנט על רב יוסף. שזה בטעות כי זה אינו שיר האבנט כי אם השיר הקודם אצלנו, שיר ב'), והערות עליו ראה קויפמאַן 43.

בית א' — דַּיָּן. אולי צריך לנקד דִּין.

בית ח' — ותלא. נראה דצ"ל וַתִּלְאוּ.

בית י"ב — בבשמים ראש יתנוססו. המלה האחרונה היא חשודה בעיני על כי בה יסיים הבית הקודם, (ושם בוראי

הנוסחא נכונה ע"ד הכתוב זכריה ט' ט"ז). ואין זה מדרכו של רי"ה להשתמש במלה אחת בשני חרוזים סמוכים. (ובמקומות שציין רשד"ל באבני זכרון 78 אינם סמוכים). ולכן נראה להגיה יתבוססו מלשון הכתוב מתבוססת בדמיך (יחזקאל ט"ז ו').

בית ט"ו — ובאנשי. צ"ל ובאנשי, ור"ל שהתורה והגדולה שחברו אצל ן' מיגש נדברו באנשי שם ואמרו להם: חכמי דור וכו'.

בית ט"ז — צלי. צל התורה, או צ"ל צלו ומוסב על רב יוסף. והאחרון עיקר.

לשיר ד — נדפס: אוצר נחמד א', עמוד 163.

בית י"א — ראה הערת רשד"ל (הערה ה'), ולי נראה כי כוונת המשורר שר' משה ן' עזרא חדל מהתעסק בספרים חיצונים ויעסוק עתה לחבר שירי קדש. ובאמת חבר הרמב"ע את חבוריו ערוגת הבשם וכתאב אלמחאצרה בימי עלומיו, ואח"ז פנה לחבר פיוטים וסליחות (שבעבור זה נקרא בכנוי הסלחן). ולזה מכוונים גם דברי השיר להלן (וראה הערה הסמוכה), וכידוע גם רי"ה שר באחרית ימיו רק שירי קדש.

בית י"ד עד בית י"ח — והוא עסק לפנים בחכמה במחשבה טהורה אולם ראה והתבונן כי כל הגיוני חכמי הפילוסופיא הבל וריק, ורשד"ל (בהערה ב') יפרש באופן אחר.

בית כ"ד — ותוקיר. ראה הערה ה' לרשד"ל. ולי נראה כי הוראת המלה פה היא (ע"ד הארמי) מלשון כובד: ותכביד עליהם משא התודה כי הם אסירי תודה רבה לך כל ימי חייהם על אבני חסדך היקרות. ונמצא הסוגר מקביל לעמת עלך תכביד בדלת.

לשיר ה — נדפס: אוצר נחמד ג' עמוד 41. דיואן גייגער עמוד 138.

בית כ׳ — הקצף עִם נדוד. ראה הערה ד׳ לרשד״ל, ויותר נראה
כי במקום הזה צריך לנקד עִם (אף כי בכלל צדקה הערת
רשד״ל על מלת עִם שהיא תרגום הערבי ק ו ם או א ה ל וכדומה)
כי הרמב״ע כתב אל המשורר תוכחה בעת פרידתו (כמו שזכר
בבית כ״א). ולכן יאמר המשורר כי שתי צרות גדולות כאלה
פרידת האוהב וקצפו לא יוכל לשאת בבת אחת.

לשיר ו — נדפס: כרם חמד ד׳ עמוד 87 (ראשו, ושם בטעות
א ח ר י ו תחת א ח ר י ם). גנזי עמוד 18. גראֶטץ עמוד
80. אוצר נחמד ג׳ עמוד 48.

בית ג׳ — נר מערבי. כי ארץ ספרד היא בקצה המערב כדבר
המשורר (מחלקה א׳ שיר ב׳): ואנכי בסוף מערב.
וכן יכנה את רמב״ע בשיר עמדו עמודו (גנזי עמוד VIII).

לשיר ז — נדפס: גנזי עמוד 39. והערות אודותיו, גייגער דיואן
133—5.

תרוזה א׳ שורה ב׳ — ימסה. כתקון גייגער, ובגנזי י מ ש ה.
וכן שאר התקונים לשבושים שנמצאו
בגנזי שם, מגייגער הם.

תרוזה ח׳ — בסוף השיר יחסרו שני בתים בערבית המובאים אצל
גייגער שם: יא קאדה אלעלם ואלגלאל ואלשרף
הל בכם מוסי פארגעו אלי כלף.
(אי! ראשי המדע והרוממות והחשיבות! האין ביניכם משה?
לכן שובו לאחוריכם). ובזה יובנו דברי המשורר בשורה אחרונה:
דברה תורה וכו׳.

לשיר ח — נדפס: גנזי 42. קאֶמפף 228, II. גראֶטץ 77,
והערות עליו דיואן גייגער 138.

בית ד׳ — באצבע [אל]. המלה המוסגרת היא הוספת גייגער
לפי המשקל המשער ג״כ כי נוכל להוסיף ה ם.

בית ח׳ — [מאז] כמו כן מהוספת גייגער.

בית ט׳ — ייטב וירע. ר״ל שימצא חן בעיני איש זה וירע בעיני אחר. וכן שקוי לזה ורקב לאחר. שם — רָקָב כן נקד קאָמפף. אולם יותר טוב לנקד רָקָב כמו בכתוב.

בית י״ב — רתמים. המאכל המתוק לא ימתק אל החולה והוא בפיו כמו גחלי רתמים.

בית י״ג — ודאג יחשכו אורים בעיניו. אל האיש אשר לבו מלא דאגת יגון וצער יחשכו המאורות כי עולם חשך בעדו.

בית י״ד — שְׁכוֹן ענן. כן הגיה קאָמפף במקום שכן בגנזי. והגהתו היא אך למותר כי צ״ל שְׁכַן־עָנָן בסמיכות.

בית ט״ו — מקור חכמה. יבאר מדוע יצטער המשורר כל כך לפירוד הרמב״ע, לפי שזה האחרון הוא מקור חכמה וכו׳.

בית ט״ז — רתומים. מלשון הכתוב רתם המרכבה (מיכה א׳ י״ג).

בית י״ט — אמונים על ערוגת הבשמים, בת הכרמים, יתכן כי ירמז המשורר לשם חבור הרמב״ע שבעברית שמו ערוגת הבשם ובערבית כתאב אלחדאיק (ס׳ פרדס וכרמים).

בית כ׳ — הרי בתרים. מקום הפירוד שהוא כמו נתחך ונתבתר בו גוף אחד לשנים יכנה הרי בתרים מקביל לעמת הרי בשמים (מלשון הכתוב בסוף שה״ש). אכנם יוכל להיות כי יכנה מקום הפירוד הרי בתרים על כי הרגיש עליו צער וכאב כאלו התכו במקום הזה את לבבו וגופו לבתרים.

בית כ״ג — ואם אמצא. ואף כי אמצא. ראה ההערה למעלה (לבית ד׳ משיר א׳ במחלקה ראשונה), וכן למטה (בית כ״ו משיר זה) ואם המה צנועים.

בית כ"ה — אמונות ואמונתי. אין הכוונה פה לאמונת הדת ולא מבעלי דתות אחרות ידבר פה כי אם מבני ישראל הפתאים שדעותיהם אינן צרופות ומזוקקות. ואמונות פה על דרך העברה, או על דרך פתי יאמין לכל דבר.

בית כ"ח — הלשמים. האבנים הטובות, מן לשם שבו ואחלמה.

בית ל"א — לגשמים. לגופות (כהוראת המלה גשם בספרי הפילוסופיא והיא לקוחה מערבית).

לשיר ט — נדפס: החלוץ א' (מהדורא ב' 1866) עמוד 132. גראֶטץ 83. וראה אודותיו גייגער 146. והשיר הזה והבאים אחריו אודות ר' שלמה ן' פרוצאל נדפסו עפ"י העתקת פינסקער מכ"י שמצא פירקאָוויץ, ועל השיר הזה רשום בערבית: ולה מדח ר' שלמה בן כרוצה בן אכת סדילה ענד רגועה מן בלאד [בן] רדמיר. ובעברית: ולו תהלת ר' שלמה בן כרוצה [צ"ל כמו בב"י 21 ואָריענט לשנת 1850 עמוד 647, 461 עפ"י שלשה כ"י: בן פרוצאל] בן אחות סדילה [נראה כהשערת גראֶטץ בדברי הימים שלו 110, VI שהכוונה להיהודי Cidellus יועץ המלך אלפונסו מקאסטיליאה] בשובו ממדינת [בן] רדמיר [הוא לפי השערת קויפמאן 14 אלפונסו הראשון מארגוניאה בנו של Rademir הנקרא בספרדית Ramiro], והמלה הנוספה בן לפי כ"י אָקספאָרד, וגייגער חשב כי סדיל בערבית הוראתו איזו קורבת בשר, אך עד עתה לא נמצא בערבית בהוראה זו. ולכן ברשימת השיר צ"ל: לר' שלמה בן פרוצאל בן אחות סדילה. ובזמן ט"ו שנה שעברו בין המהדורא הראשונה והשניה מהחלוץ לא מצא יה"ש [הכנוי ר' לשמו בשולי הדפים לא ממני יצא והוא הוספת המדפיסים] מה לתקן בשירים אלה הנדפסים אצלו בשבושים רבים, ורק הוסיף להביא על רשד"ל הנפטר ז"ל דבה רעה ששקרותה נראה לעין; כל בוחן אוהב אמת,

בית ג׳ — מְצַמִּידֶיהָ. אצל יה״ש בחלוץ בשבוש מַצְמִידֶיךָ נגד המשקל וההוראה.

בית ז׳ — בְּחֶבֶל. בחלוץ בשבוש בְּחֲבַל.

בית י״א — כְּקֶטֶ. בחלוץ כְּקֵט.

בית י״ב — לְבֵרוֹק. המלה נראה כמשובשת. ואולי צ״ל לְבָרוֹת.

שם — עֲתוּדֶיהָ. צ״ל כמו בחלוץ עַתוּדֶיהָ מלשון ועתודתיהם (ישעיה י׳ י״ג).

בית י״ג — שלמה. בחלוץ ש ל ו מ ה.

בית ט״ו — כשובו. אולי צ״ל בשובו.

בית יז — שְׁחֵרָהּ. בחלוץ בטעות שְׁחֲרָהּ.

בית י״ח — שָׂכְחָה, ובחלוץ שְׂכָחָה. וצ״ל שִׁכְּחָהּ (עם דגש בכ״ף ומפיק ה״א) לפי המשקל, ור״ל ר׳ שלמה השכיח את הארץ את ימי מרודיה.

בית י״ט הערה א׳ — צ״ל המרכבת.

לשיר י — נדפס: גייגער דיואן 146 (הבית הראשון). החלוץ 133. גראֶטץ 84. ורשום עליו בערבית: וקבל אתמאם הדה אלקצידה ואנפאדהא אקתל אלממדוח [בחלוץ בשבוש א ל מ ד מ ו ח] פאתצל בה דלך פקאל מקטועא (ולפני השלמת הקצידה הזאת וטרם שלחו אותה נהרג המהולל וכאשר שמע זאת אמר בהפסיקו את השיר שלמעלה כזה).

בית ב׳ — ביד קוה שלומו. אולי צ״ל ב ע ד או ל י ד (תחת ב י ד) ואצל גראֶטץ בטעות ש ל מ ה.

לשיר יא — נדפס: אֶריענט לשנת 1850 עמוד 461 (רק שלשה בתים). החלוץ 134. גראֶטץ 84. ומראשי תבות

ראשי הבתים בשיר זה יוצא השיר הקצר הבא אחריו (שיר י"ב). ובערבית רשום עליו: ולה איצא ז"ל פי ר' שלמה אלמדכור ירתיה חין בלגה אנה [קתל] (ולו ז"ל גם כן על ר' שלמה הנזכר בקוננו עליו עת נודע לו כי נהרג).

בית א' — אשוה וכן באריענט. ובחלוץ בטעות אשֻה.

בית ג' — נשרְפָה, בחלוץ נשרָפָה נגד המשקל. שם באוריה, בחלוץ באוריה.

בית ז' — ותפת מנחיריה, מוסב על מלת י ע ל הקודמת ור"ל מנחירי האנחה יעל התופת. ואולי צריך לסרס את הבית ושעורו כזה: בעת יעל עשן האנחה מנחיריה תפוצץ (האנחה) את הסלעים ואף את התפת.

בית ט' — הבית הזה נראה כמשובש. ואולי תחת ד ב ר י ם צ"ל ג ב י ר י ם. או במקום י ח ד צ"ל יַחָוּ (מפני המשקל תחת יְחַוּ).

בית טו — בחלוץ: בְחִבָה בְעַד ת... ריה. וזהו בלי כל מובן. ותקנתי והשלמתי לפי הענין. ור"ל התבל טמנה בחובה (כלשון הכתוב איוב ל"א ל"ג) את האסון אשר הכינה לבן פרוצאל למען תוכל להסתיר מסתריה ממנו ולא יזהר מן הסכנה.

בית ט"ז — אחרי המלה י ו ם תחסר תנועה אחת. ואולי תחת ל פ נ י ם צריך להגיה מִלְפָנִים, והמלה נ ד ב ה מוסב על ת ב ל בבית הקודם.

בית כ' — תחת ל מ ר כ ב ת אולי צ"ל ל מ ה פ כ ת, וגם המלה י ב ח ו ן נראה כמשובשת.

בית כ"א — מבת יהודה ממררת אמריה. וכדומה בשיר המיוחס לבת ר"י הלוי (חדשים גם ישנים 5 , 1): בת ציון שמעתי ממררת אמריה, ורשד"ל ייחסו בראשונה באגרתו לצונץ

לר׳ אליה לוי ולכן רישום כזאת אצל צונץ (ליטעראטורגע-שיכטע 496). אולם אחרי כן חזר בו רשד״ל כרישום אצלי למעלה 178.

בית כ״ב — מבלואי חגוריה. כן אצל יה״ש בשורק. וצ״ל מבלוֹאי חגוֹריה בחולם.

בית כ״ו — מוטות יפתח. כן בנוסחת יה״ש שהעיר על זה „אולי צ״ל מוסרוֹת יפתח, כי בלעדי זה תחסר תנועה בחרוז״. וכך ניים ושכיב כתב זאת כי אין חלוק בתנועות בין המלות מוטות ומוסרות וגם בדלת אין המשקל עולה יפה לפי נוסחתו. לכן הוספתי עפ״י ההשערה את המלה אסירים, והמלה ומי שמתי בדלת.

בית כ״ט — בדעתו. מוסב על המלה ולבי בדלת. או צ״ל בדעתי.

בית ל״א — לְעדה. צ״ל לֵעדה כתקון יה״ש. — תערוב, כמו תתערב ע״ד ויתערבו בגוים. וכתב תערוב מפני לחץ המשקל.

בית ל״ב — בעד דלת. שעורו כמו אחורי דלת.

בית ל״ח — גְוית. אצל יה״ש גֵוית וכפה״נ היא טעות הדפוס

בית מ״ב — נעלָמָה. צ״ל נעלְמָה כתקון יה״ש.

בית מ״ה — ולא תשעה עשיריה. מפני המשקל החסיר המשור את המלה אל קודם עשיריה.

בית מ״ו — כְנופת. אצל יה״ש בטעות כַנופת.

בית מ״ז — ופחת ופח. אצל יה״ש וָפחת וָפח נגד המשקל. — תאסוף עם עטופיה קשוריה. ע״ד לשון הכתו (בראשית ל׳ מ״א). ותאסוף וכן למטה לאסוף (בית מ״נ מלשון ויאסף אל עמיו אך בפעל עובר.

בית נ׳ — חבוריה. כן הגהתי עפ״י לשון הכתוב בראש ישעיו

ואצל יה"ש נדפס סגוריה, אולם מה ענין זריה ורטיה למגורים ?

בית נ"א — כַּיּוֹם [כ]ציון. אצל יה"ש ציון נגד המשקל והענין, כי בסמיכות לא תבוא ה"א הידיעה הנמצאת במלה כַּיּוֹם.

בית נ"ב — אהלֵי. אצל יה"ש בטעות אהלַי. והכוונה כי נשפל רום אהלה ונסע יקר מאהליבה (בית נ"ג) ור"ל כי גלה כבוד מבית ישראל ויהודה המכונים בשם אהלה ואהליבה. ואהלי אהלה לשון נופל על לשון. — דרור מור מצרוריה ע"ד מר דרור וצרור המור, ואצל יה"ש בטעות מצרוריה.

בית נ"ד — לְמֶרכבת, אצל יה"ש לַמֶּרכבת, וגם זה אפשר

בית נ"ו — נשואֵת. אצל יה"ש נשואֶת.

בית נ"ז — שַׁמָּה. כן צ"ל עפ"י המשקל והענין. ואצל יה"ש בטעות שָׁם.

בית נ"ח — עטוף. אצל יה"ש עטוף שלא כנכון.

בית נ"ט — כתרה. צ"ל בתרה כתקון יה"ש.

בית ס' — הוספתי המלה אדום החסרה אצל יה"ש עפ"י הכתוב למטה (בית ס"ג) הרומז לישעיה ל"ד ט'.

בית ס"ד — גדריה. צ"ל גדַריה כתקון יה"ש.

בית ס"ט — יהריע. אולי צ"ל יהודיע.

בית ע"א — ספורים עלי אלפי ספוריה. ר"ל שנת תתס"ח לגד האלפים (ד' אלפים תתס"ח) = לפרט קטן.

שיר יב — נדפס: דיואן גייגער 146. ההלוץ שם 140. גראֶטץ 88. ובכ"י רשום עליו בערבית (והרשימה נדפסה מיה"ש בשבושים גלוים): ולה איצא ז"ל ירתי איצא פי אלשכץ אלמדכור ענד קתלה נ"ע מקטוע אלפאטה אול חרוף אביאת אלקציד אלדי קבלה עמלה ראבט חתי יסהל רבטהא

[ולו גם כן ז"ל בקוננו על האיש הנזכר בעת נהרג נ"ע בשיר שמלותיו לקוחות מאותיות ראשי הבתים מהקציד (מין שיר ידוע) שקודם לזה, ועשה אותו מקושר למען יקל לזכרו].

לשיר יג — נדפס: גנזי 43, קאֶמפף 227, II.
בית ח' — ר"ל אם השמש שהוא המאור הגדול ישחר את אור פניו אף כי הלבנה שהיא המאור הקטן.
בית ט' — עול מס בני משא. ר"ל בני ישמעאל. ע"ד הכתוב (בראשית כ"ה י"ד) ומשמע ודומה ומשא.
בית י"ג — יוסיף אלהים. כן תקן קאֶמפף. ובגנזי כתוב: יוסיף עליהם. ואולי נוכל לקיים הנוסחא הזאת ותהיה הכוונה: יוסיף ר' שלמה על אבותיו (הנזכרים בבית הקודם) את הכבוד שירש מהם בעודו בחייו.

לשיר יד — נדפס: בב"י 59, גראֶטץ 102, והוא תשובה להשיר ששר הדיין ר' יוסף בן צדיק לכבוד ר' יהודה הלוי המתחיל: ימיננו בחיק קצר עצורה (בב"י 58, גראֶטץ 101).
בית א' — יתרה. כי דברתי בפני אוהבי דברים שאינם נצרכים. ואולי ההוראה היא שהיתה טובה ומתוקנת ע"ד מעלה ויתרון וכלה"כ יתר מרעהו.
בית ח' — בבית זה והקודם לו ירמז אל המתנות ששלח לו ר' יוסף ביחד עם שירת דודים.
בית י"א — חזקה, מלשון התלמוד קונה בחזקה.
בית י"ב — ר"ל כשאלך ברגלי למסעי לא נצרך לי יותר מידידותכם.
לשיר טו — נדפס: חרשים גם ישנים 3, II לפי כ"י בפטרסבורג. ובערבית רשום עליו: ולה פי אנסאן אסמה דוד וקד אהדא אליה רדא ציצית [ולו לאיש ששמו דוד שנתן לו במתנה

טלית של ציצית]. וכפי הרשום מרשד"ל (בב"י 19) ר' דוד זה נקרא בן הדיין.

בית א' — כרקיע. לפי המשקל צ"ל כְּרָקִיע וכטעות נדפס כָּרָקִיע.

בית ה' — דורה. אולי צ"ל דודי.

לשיר טז — נדפס: חדשים גם ישנים 3, II מכ"י הנ"ל. ובערבית הרשימה: ולה אלי אלרב ר' יעקב אלצרפתי פי אלמעני [ולו אל הרב ר' יעקב הצרפתי כפי הוראת השיר]. ולפי ההוראה הוא קריאה מהמשורר לסעוד אתו. ואשער כי הרב הצרפתי הנזכר בב"י 21 שר"י הלוי ערך אליו שיר הוא ר' יעקב זה. והשיר הזה נרשם בחלק א' מדיואן כ"י לרשד"ל בסימן קט"ז.

לשיר יז — נדפס: בב"י 60.

בית ד' — בטרם הפרידה. למען יהי ר' יהודה נפטר ממנו בדבר הלכה (ברכות דף ל"א ע"א).

בית ו' — ולך בכח. ע"ד שנאמר באליהו אחרי אכלו עוגת רצפים (מ"א י"ט ח') וילך בכח האכילה.

בית ט' — תהי מוצאת. מוסב על המנחה השלוחה שנזכרה בבית הקודם.

לשיר יח — נדפס: בב"י 61 גראֶטץ 103. והערה מרשי"ר עליו בכרם חמד ז' 267.

בית א' — מפחד. הרב רשי"ר בכרם חמד שם הגיה בצדק ספרד, כי רמון ספרד הוא שם העיר גרנאטה (Granada) בעברית. ולהגהת רשי"ר הסכימו גייגער 161 וגראֶטץ 103.

לשיר יט — נדפס: בב"י 104.

בית ד' — ראה הערה א' לרשד"ל. ואמנם יוכל להיות כי הכוונה היא כי אף כי ר' משה עלה למעלה ראש

עד שהיה יחיד בזמנו בכל זאת לא שכח ברעיוניו את אוהביו
וידידיו מכבר.

בית ט׳ — ועדינו. ע״ד לשון הכתוב (ש״ב כ״ג ח׳). — ועורר
את חניתו (ש״ב כ״ג י״ח).

לשיר כ — נדפס: בב״י 108.

בית א׳ — סגלה לסגלה. רומז לכנויו אלסגלת ולשון הכתוב
(שמות י״ט ה׳) והייתם לי סגלה מכל העמים.

בית ב׳ — בחברך. בב״י בחברתך והגיהו רשד״ל בחברך.
ואולם יוכל להיות כי צדקה נוסחת הכ״י ור״ל כי גם
התורה מתרוממת על ידי מעלות ר״י אלסגלת, והוא על דרך
ההפלגה הערבית.

בית ג׳ — ואם. ראה ההערה למעלה לשיר א׳ במחלקה א׳.

בית ז׳ — יהודה בתחלה. ע״ד לשון הכתוב (בראש יהושע)
מי יעלה בתחלה ויאמר ה׳ יהודה יעלה.

לשיר כא — נדפס: בב״י 78.

בית ב׳ — חבר בלי חבר. הראשון תאר הכבוד, והשני בהורא
רֵעַ ודומה לו.

בית ד׳ — עד העלה בדים. עד שהוציא ענפים ר״ל ילד בנים

בית ה׳ — מעין ארץ ישראל הנקראת יפה נוף ישקה או
ארץ נף היא ארץ מצרים, כי ר׳ אהרן בא
למצרים מירושלים.

בית ז׳ — לנא אמון. אלכסנדריא של מצרים לפי העתקת התרגו
וכפי השגור בפי יהודי מצרים עד היום.

לשיר כב — נדפס: בב״י 80.

חרוזה א׳ שורה א׳ — מן המקדש יוצאים. כנראה גם מזה ב
ר׳ אהרן מירושלים למצרים. וכן נראה משורה ב

בחרוזה ד׳ וה׳. שם שורה ד׳ — בנא אמון. ראה ההערה לבית
ז׳ בשיר הקודם.

לשיר כג — נדפס: בב"י 82.

בית א׳ — לא בשלך כי בשלי, וכן בשירי רב שמואל הנגיד (זכרון לראשונים א׳ 103): לך יתרון שירי ועלי מחסורם.

בית ג׳ — ותלי. מקום רם ונשא שלי.

בית ד׳ וה׳ — הוראת הבתים האלה היא כי בשיר שכתב ר׳ אהרן גלה את חפצו שר"י הלוי ישיר שיר לכבודו.

ולזה ישיב המשורר: אני נמשך אחר רצונך זה כי אסור אני באהבתך ששמה עלי עול ומוטות, אולם לא אמצא מענה ראוי והגון לשירך שכבדתני בו, ומתבייש אני להקביל דברי שהם דברי חולין לדברי קדש שלך.

לשיר כד — נדפס: בב"י 83, גראֶטץ 105.

בית ב׳ — עלי ערשי, ראה הערה א׳ לרשד"ל. אולם יותר נראה כי ההוראה היא כפשוטה כי בארצות המזרח ישתמשו בערש ומטה גם לישיבה.

בית ד׳ — צִיֵּי. נראה לנקד צִיֵּי.

בית ז׳ — והבחין וכו׳. אל תחליף ידידותי בידידות אנשים אחרים, כי אהבתם מול אהבתי היא כמו צאן מול אריות וקוצים מול שושנים.

לשיר כה — נדפס: בב"י 99.

בית ד׳ — אשא זמירי. ראה הערה ב׳ לרשד"ל. ואולי הכוונה פשוטה כי אשא קול שיר וזמיר שלמדתי ממנו. כמו שיורה הסוגר: כי מנעימותיו נעימותי.

לשיר כו — נדפס: בב"י 99.

בית א׳ — ילד לגן עדן. כי יאר הנילוס שהוא פישון הוא אחד

מד׳ ראשי הנהר היוצא מעדן להשקות את הגן. ראה הערה
למעלה (בית י׳ משיר כ״ז במחלקה א׳).

לשיר כז — נדפס: בב״י 90.

בית ג׳ — בן קהת. ראה הערה ג׳ מרשד״ל המשער שר׳ יחזקאל
היה לוי. אולם אחרי אשר לא נתכנה הלוי אשער
כי צ״ל מִשַּׂר יחזקאל. ובן קהת מוסב על המשורר עצמו. ור״ל
בפרוד בן קהת (ר״י הלוי) מן השר יחזקאל.

בית ה׳ — ולא נמס. אף כי מן שלו בפי בבל זאת לא נמס
כמו המן שבמדבר שכתוב עליו וחם השמש ונמס
(שמות ט״ז כ״א). — ולא היה קלוקל, כמו שכנו בני ישראל
את המן (במדבר כ״א ה׳).

לשיר כח — נדפס: בב״י 92.

חרוזה ד׳ שורה ד׳ — ידוד מגאל. יברח וינוס כל מי שעושה
מעשה פגול וגיאול. ראה זכרון לראשונים מחברת
ה׳ (עמוד קס״ו).

לשיר כט — נדפס: בב״י 93.

בית ג׳ — צלצלי שֵׁמַע. כן נקד רשד״ל. ונוכל לנקד המלה
שָׁמַע כמו שנמצאת בכתוב.

בית י׳ — שמו את פניהם, התבונן במחזה נכבד כזה.

בית י״ג — מאמירים. מן את ה׳ האמרת. ומסוגר הבית:
„למשול עליהם ועל בניהם״ נראה כי ר״י הלוי יפרש
המלה האמרת כמו רב סעדיה גאון מן אמיר (Emir) שהוא
מושל בערבית. ראה זכרון לראשונים ה׳ (עמוד צ״א-צ״ד).

בית כ״ד — וחסד לדוד ולזרעו. מזה נראה כי ר׳ שמואל
הנגיד במצרים היה מיוחס ליוצא מחלצי זרע בית
דָּוִד הַמֶּלֶךְ.

לשיר ל — נדפס: בב"י 94.

בית ח' — מהר המר הר המוריה. על כי הנגיד היה מזרע בית דוד שבירושלים.

לשיר לא — נדפס: בב"י 95. ונמצא גם בב"י פטרסבורג. ואציין פה את השנויים אשר אמנם לא כלם הם למעליותא.

חרוזה א' שורה ב' — מרכב. בב"י מרכבת. ובסוף כל חרוזה נוסף עוד: ושיר השירים. לשר השרים. מבחר נזרים.

חרוזה ב' שורה א' וב' — בב"י הנוסחא: „יפיפית אמת [נתקן בב"י מאוחר באמת] מבני אדם. וכן זכית עוד להיות נגידם". שם שורה ה' — ובצלך. שם שורה ו' — עם הדרדרים.

חרוזה ג' שורה א' — בב"י וגם הוא. שם שורה ב' — מבכר לחדשיו. שם שורה ג' — ישלח שרשיו. שם שורה ד' — כל אנשיו.

חרוזה ד' שורה ב' — נגהים. תאוים ומתאוים כמו וינהו (ש"א ז' ב'). שם שורה הא' — בב"י „מחסה לעדכי חסרים ותמהים. במעונות הכפירים והררי נמרים".

חרוזה ה' שורה א' — כנפי רנני. שם שורה ב' — לכל אחי.

לשיר לב — נדפס: בב"י 96.

חרוזה ו' שורה ד' — הורה. כן הגיה רשד"ל תחת המלה תורה בכ"י. ואולי צדקה נוסחת הכ"י כי החרוזה הזאת מיוסדת על מאמרם ז"ל (בבא מציעא דף פ"ה ע"א) מכאן ואילך התורה מחזרת על אכסניא שלה. ואם כן המלה תורה מוסבת על המלות מחזרת עלי אכסניה בשורה ב'.

לשיר לג — נדפס: בב"י 97. והוא נמצא גם בכ"י פטרסבורג, ואציין פה את נוסחאות הכ"י הזה.

חרוזה א' שורה ד' — נאלמים. בכ"י הנוסחא אלמים.

חרוזה ב' שורה א' — ומשכן יפוח. בכ"י והיום יפוח. וצדקה הנוסחא הזאת כי היא ע"ד לשון הכתוב בשה"ש: עד שיפוח היום. גם המלה משכן תמצא בסמוך בשורה ב'.

חרוזה ג' שורה ד' — נאמר. בכ"י יאמרו.

חרוזה ד' שורה א' — שוררו. בכ"י ישוררו. שם שורה ג' — ובצדקת וברכת. בב"י יותר טוב בצדקה ובברכת.

חרוזה ה' שורה ג' וד': בכ"י הנוסחא:

„שלום ומנוחה בה [בם ?] נראה שמחתכם
וששון והנחה ינוחון בינותיכם".

שם שורה אחרונה — בכ"י יותר טוב וְעָם. וראה ע"ד המלה הזאת הערתנו למעלה (לשיר י"ג במחלקה א') ולמטה בשיר ל"ה.

לשיר לד — נדפס: גנזי 20. אריענט לשנת 1850 עמוד 476. גראֶטץ 113. המגיד לשנת 1864 עמוד 373. ושם (ולא במגיד) נדפסה גם תשובת הראב"ע על שיר זה:

אחי יהודה שוב שכב כי אל
מאן לתתי להלוך עמך
עד אעשה בנים ומטעמים
אוכל ולא אטעם במן טעמך
נעצב אני עלי מותך אך זאת
עצב אשר לא אקחה ממך

והנה גייגער בדיואן (עמוד 150) יחשוב כי שני השירים הם מעשי ידי הראב"ע שכתבם אחרי מות ר"י הלוי בדרך צחוק (שערץ). כאלו בא ר"י הלוי אחרי כותו לקרוא לו ללכת אתו לעולם הנצחי והראב"ע יסרב בזה. ומגייגער לקח גראֶטץ המכנה את השיר בשם: „שיר התולים על ר׳ יהודה הלוי" (!). והקורא יעמוד משתומם ויתפלא כי מדוע זה יהתל הראב"ע בר"י הלוי ומה גם אחרי פטירתו, ואיה אפוא בשיר זה תמונת ההתול? וקאֶמפף (I, 226) יתנגד מטעם זה לדעת גייגער ויחוה דעתו כי באמת נכתב השיר הראשון מרי"ה שקרא להראב"ע לנסוע אתו לארץ ישראל, והשערה רחוקה ודחוקה היא, כי מה תהי הוראת ערבה שנתי לי, ועל עפר נשכב, שוב שכב, ועלי מותך? ומדוע זה לא זכר המשורר בשיר כזה בתהלת א"י וקדושתה אף ברמז? — מטעמים אלה יוכל להיות באמת כי הראב"ע הוא מחבר שני השירים אך לא ע"ד צחוק והתול כי אם בתור חזיון ומחזה שירית (Vision). ובמגיד שם נמצאו איזה שנויי נוסחאות שאציינם פה.

בית א׳ — דודי. במגיד דוד (עם סימן ר"ת: דו"ד שאולי הוא מטעות הדפוס).

בית ב׳ — הן הם. במגיד המה. שם — בשמך. במגיד לשמך.

בית ג׳ — ועל עפר נשכב. במגיד על עפר תשכב. שם— ומה לך לחיות גלמך. במגיד ומהלך (במלה אחת כפה"נ מטה"ד) לחזות צלמך. והיא נוסחא ישרה כי המלה צלמך תמצא כבר בבית ראשון. גם החרוזים צלמך. צלמך הם ע"ד שירי התגנים האהובים בעיני משוררי ישראל בספרד כאשר דבר ברחבה בענין זה הרש"ז נ"ע במאמרו באוצר הספרות שנה ד׳ מעמוד 90 והלאה.

ואעיר עוד כי בבית ב׳ מתשובת הראב״ע כתוב אצל גראֶטץ
עוד תחת עד. והיא נוסחא ישרה.

לשיר לה — נדפס: גנזי 19. גראֶטץ 110. והערות עליו גייגער 165 (שנעלמו מגראֶטץ).

בית ד׳ — אל אל ינסם. כמו לא עליהם. לא עליכם.

בית ח׳ — נחלוף ולא נבין. חיש מהר נחלוף לפני הימים (הנזכרים בבית הקודם) ולא נתבונן בם.

בית י״ב — עלי. מתקון גייגער. ובגנזי ואצל גראֶטץ על בשבוש. שם — וַיִשתעשעו. צ״ל וְיִשתַעשעו.

בית י״ג — מועצות שלום. כפה״נ צ״ל מועצות שלוה בהפך מנדוד הנזכר בבית שלאחריו. שם — לָריק. צ״ל לְריק.

בית י״ד — לנדוד. בגנזי וגראֶטץ בטעות לנדור. שם — נטעו. נקדתי כפי המשקל הדורש יתד במלה זו.

בית ט״ו — דודי. צ״ל דוד (טעות הדפוס).

בית י״ט — נצבעו. כן תקן גייגער עפ״י כ״י. ובגנזי וגראֶטץ שבעו בשבוש.

בית כ״א — אחרי. כתקון גייגער במקום אחר בגנזי וגראֶטץ.

בית כ״ד — יִבְקָעו — צ״ל יִבְקְעו.

בית כ״ו — בָבת. צ״ל בְבת.

בית כ״ז — לָקֶטו. צ״ל לִקְטו.

בית כ״ט — עם. ראה ההערה למעלה (לשיר י״ג מחלקה א׳). בבית הסמוך למטה.

בית ל׳ — איכה יחי. כן תקנתי לפי המשקל. ובגנזי וגראֶטץ כתוב איך יחיה. שם — יִפָרֵדו. צ״ל יִפָּרְדו.

לשיר לו — נדפס: גנזי 21. גראֶטץ 110. והערות עליו גייגער דיואן 165. ושם ישער כי רביע בן גבאי

אולי הוא אבו אלרביע שלמה (בטעות אצל גייגער בן שלמה) בן גבאי (הנזכר בב"י 21) ועפ"ז כתב גראֶטץ שלמה אלרביעא. אולם אין מההכרח לומר כי נפלה טעות באחת משתי הרשימות. ונוכל לומר כי ר' שלמה היה באמת אבי רביע (כמו שכתב עדעלמאן בגנזי XIX) ובן גבאי הוא כנוי משפחה כמו בן עזרא. והשערה אחרת מגייגער ראה למטה בהערה לבית ה'.

בית ב' — התצטיד בלי יד. לשון נופל על לשון. והכוונה בלי מקום בטוח לפרנסתך.

בית ה' — אחימן. במלה אחי (וגם אבי) ישתמשו המשוררים בספרד בהוראת בעל כמו אחי צדק בבית ג'.

ובחר המשורר בשם זה על כי אחימן הוא מילידי הענק (במדבר י"ג כ"ב). ולפי הוראת שמו הוא בעל מן כי יפרנס בנדיבות לבו את כל הנצרך לפרנסה. וגייער ישער כי אולי הושר השיר הזה לכבוד ר' משה הבה אללה בן אלששי אשר לכבודו שר המשורר אדון יצרו (שיר י"ט ממחלקה זו). וטעמו הוא כי ששי נזכר אצל אחימן מילידי הענק (במדבר שם). והשערה זו רחוקה היא בעיני, כי באופן כזה היה לו להמשורר לומר אחי אחימן.

לשיר לז — נדפס: גנזי 21, וכפי הנראה הושר במצרים כי נזכר בבית א' נהר פישון הוא הנילוס. וכפי השערת עדעלמאן (גנזי XIX) ר' שלמה זה הוא אבי רביע הנזכר למעלה.

בית ב' — לילותי שמורים. ר"ל כי מפאת פרידתו לא אוכל לישון וכל לילה ולילה הוא לי ליל שמורים.

בית ג' — מה לי אחרון מה לי ראשון. ר"ל כאשר גזל שנתי ע"י נדודו אין הפרש אצלי במשך הלילה בין הזמן הראשון והאחרון (בין האשמורה הראשונה והשלישית). או בין היום

הראשון לפרידתו והימים הבאים אחריו כי כלם ימי עוצב ויגון הם. ואולי כוונתו: מה לי בין האיש השפל והאחרון במעלה (העני) והראשון במעלה (העשיר). כאשר יבאר בשני הבתים הסמוכים כי כעני כעשיר שניהם לא יוכלו לישון.

לשיר לח — נדפס: גייגער דיואן 153 לפי כ"י רשד"ל. ושם רשום עליו בערבית: ואסתפתאה ר' יעקב בן לביל ומ' יצחק בן עשאל פי שער עמלה כל ואחד מנהמא פקאל (ושאלו אותו ר' יעקב בן לביל ומ' יצחק בן עשאל אודות שיר שחבר כל אחד מהם והיתה תשובתו). והשיר הזה נמצא גם בכ"י פטרסבורג ושם הרשימה משונה מעט: ותנאט'ר ר' יעקב בן ר' לביל ומר יצחק בר מר עשהאל פי אביאת שער עמלהא ואסתפתיא ר' יהודה הלוי פקאל פי גואבה (והתוכחו ר' יעקב בן ר' לביל ומר יצחק בר מר עשהאל אודות בתי שיר שחברו שניהם ושאלו את ר"י הלוי ואמר בתשובתו).

לשיר לט — נדפס: גייגער דיואן 154. גראֶטץ 89. ובכ"י רשום עליו בערבית מר' ישועה המאסף את הדיואן: ישועה קאל אנשדני אלדיין רב יחיאל ז"ל לרגל כתב ליהודה הלוי פי תרכה עמל אלשער בית א' והו (אמר ישועה ספר לי הדיין רב יחיאל ז"ל שאיש אחד כתב ליהודה הלוי בית אחד על אודות עזבו את מלאכת השיר וזהו):

„יהודה החריש לו מעשות שיר.

והיא היתה מלאכתו מבחוריו" (אצל גראֶטץ: מ נ ע ו ר י ו). פאגאבה (והשיב לו המשורר).

בית א' — געלה. אצל גייגער נדפס ב ע ל ה והוא טעות דמוכח. ותקון גראֶטץ הוא כפה"נ עפ"י כ"י רשד"ל. ואם הוא מסברת עצמו נוכל גם כן לתקן ב ח ל ה.

בית ב' — הָלכו. צ"ל הִלְכוּ בלשון הכתוב (איכה ה' י"ח) ועפ"י המשקל.

לשיר מ — נדפס: אריענט לשנת 1850 עמוד 398, קאֶמפף II 225. גראֶטץ 82. והערות עליו גייגער 126.
ובערבית רשום עליו בכ"י בטעות: וקאל מתגזלא (כצ"ל ובאריענט שם בשבוש מ ת ג נ ז ל ה). וכן בעברית רשום: שם שיר חשק בערבי. אולם מתוכן השיר נראה ברור כי הוא ערוך לאוהב ששלח לו כד יין, וכן הבינוהו גייגר ואחריו גראֶטץ. אולם קאֶמפף ואשר הבנתו בשירים קדמונים בכלל חלושה היא) כתב: „דבר הלמד מענינו הוא (!) שהמשורר כתב השיר הזה לחשוקתו". וכפי הנראה סמך על הרשימה המאוחרת והמשובשת מאריענט.

גם נשמטו ממנו הערות גייגער ותקוניו עפ"י כ"י רשד"ל.

בית ב' — ואחי. באריענט ואצל קאֶמפף בשבוש ו א ת י. וכבר תקן גייגער עפ"י הכ"י שצ"ל ו א ח י. וגראֶטץ נקד את המלה וְאָחִי! (ע"ד vivat) ולפי דעתי לא קלע אל המטרה כנראה מן המלות א ל כ ד. לכן הגהתי ואחי. ר"ל קראתי אל כד היין ששלחת: אחי אתה! שם — שלחתו. צריך לנקד שלחתּו. ובאריענט וקאֶמפף ש ל ח ת י. וזה יגיה האחרון בספק שלחות שאין לו כל מובן פה.

בית ג' — למתי, כצ"ל ור"ל עד מתי לא תחדל מלשתות יין?

בית ה' — ואיך אמאסה בכד, כוונת הבית פשוטה: איך אמאס את כד היין ששלח לי האוהב בעוד אני בימי ילדותי (ושמח בחור בילדותך) ושנותי לא הגיעו למספר כ"ד. וקאֶמפף שטעה בהוראת כל השיר הלך גם פה בדרך רחוקה לחשוב את המלה ב כ ד בדלת גם כן למספר השנים.

לשיר מא — נדפס: גייגער 123. גראֶטץ 72. והוא חסר בסופו מפני שהחרוז האחרון (או החרוזים האחרונים) היה כתוב בשפה שלא הבינה המאסף וכתב ברשימתו הערבית: ואלכרגה אעגמיה לם אתבתהא (והסוף הוא בשפה לועזית לא

העתקתיו). וכפי השערת גייגער הקרובה היה הסוף בשפה ספרדית קאסטילית. ועפ"י טעות הדפוס לא נצטיינו מספרי החרוזות והבתים.

שורה ב' — חָשקה׳ צריך לנקד חִשקה.

חרוזה ב' שורה ה' — שְׂנֵי טורים, צ"ל שני טורים, אשר אמנם הכונה לשְׁנַיִם.

חרוזה ג' שורה ד' — בעינך. כתקון גייגער, ובכ"י ב ע י נ י ך.

חרוזה ד' שורה ב' — עלי. כתקון גייגער, ובכ"י ע ל י ך.

חרוזה ה' שורה ב' — צ"ל בגְדה (טה"ד). שם שורה ה' — צ"ל ד ק ר ה (טה"ד).

חרוזה ו' בסוף — אודות שתי השורות החסרות ראה ההערה בראש השיר.

לשיר מב — נדפס: גנזי 24. קאָמפף 226, II. ובכ"י פטרסבורג רשום עליו בערבית: ואגתאז בגסאלה דאת חסן (ועבר לפני היפה-פיה בעת הכביסה).

בית א' — לשמש. צ"ל לְשמש (טה"ד).

בית ב' — ביפי תארה, טוב מזה הנוסחא בכ"י פטרסבורג לזהר תארה. ור"ל אין לה צורך למי מעינות לכבס בם על כי נמצאו אצלה שתי עינים המורידות מי דמעה, ולא נצרך לה אור השמש ליבש כי תארה הוא מזהיר כשמש.

לשיר מג — נדפס: גנזי 25, קאָמפף 226, II. והערות עליו גייגער 122.

בית ב' — בחלום נושק שפתיך. כן בגנזי, אך לפי המשקל צ"ל ש פ ת ך נ ו ש ק כהערת גייגער. ובכ"י רשד"ל כתוב נ ו ש ק ש פ ת ך ב ח ל ו ם. וכן הנוסחא גם בכ"י פטרסבורג וקאָמפף יתקן: א ם ב ח ל ו ם נ ו ש ק ש פ ת ך ת ח ז ה, וגם זה אפשר אבל אינו מוכרח.

לשיר מד — נדפס: גנזי 25, קאָמפף 226, II.
בית ב׳ — שני [חיי] מגורי. המלה חיי היא הוספת קאָמפף לפי המשקל. ור״ל כי שני חיי מגוריה על האדמה המעטים במספר יעידו עליה כי זקנתה אינה מרוב ימים ושנים.
בית ג׳ — צ״ל יְשיבני (טה״ד).
לשיר מה — נדפס: גנזי 24. גראֶטץ 74. ולפי הרשימה בכ״י פטרסבורג הוא העתקה משיר ערבי (ולה קלב הדה אלביתין איצא: ושאמיה שאל מא כלית בהא וכו׳)
לשיר מו — נדפס: גנזי 25. ובכ״י פטרסבורג רשום עליו רק: וקאל פי מתל דלך (ואמר בדומה לזה). וקודם לו נמצא שם השיר עופר צבי הנדפס גנזי שם.
בית א׳ — גביר החן. בכ״י פטרסבורג הנוסחא נגיד החן, ולפי הרשימה בדיואן רשד״ל (חלק א׳ סימן רפ״ג) נראה כי כזאת היא גם נוסחתו.
בית ב׳ — הלך וברח. בכ״י פטרסבורג בגד וברח. שם — צופי. צ״ל צופי. מלשון צוף דבש. כמו למעלה (חרוזה ג׳ משיר ז׳ במחלקה זו): ושם בפי צופי שהכונה בו לנשיקות פיו. ראה הערת רשד״ל בדיואן גייגער 134 בהערה.
לשיר מז — נדפס: גנזי 25. ובכ״י פטרסבורג רשום עליו גם כן: וקאל פי מתל דלך (ואמר בדומה לזה).
בית ב׳ — ולנודך. בכ״י פטרסבורג ולנגדך. וגם זה אפשר. אולם נוסחא א׳ טובה ממנה.
לשיר מח — נדפס: גנזי 27. אריענט לשנת 1851 עמוד 386, פיליב 95.
בית א׳ — הוסרו. אצל פיליב בטעות הסירו! שם — כתבנית רסן. הזקן הלבן הסובב את פניו בצורת רסן הוא גם רסן לתאותיו.

בית ב׳ — צ״ל צדיו: (כי בסוגר יפרש מה כתב השער על לחייו)

לשיר מט — נדפס: בב״י 30. כוכבי יצחק מחברת כ״ו 62: גראֶטץ 82.

חרוזה ב׳ שורה א׳ — הן יש לכסף. בכוכבי יצחק היש לכסף. ומצד המשקל אין להכריע כי גם חרוזה ז׳ תתחיל ביתד.

חרוזה ג׳ — בכוי״צ שם נתחלקו השורות בשבוש.

חרוזה ד׳ שורה ג׳ — להטיהם. בכוי״צ שם בלהטיהם.

חרוזה ה׳ שורה ג׳ וד׳ — ראה הערה א׳ לרשד״ל. ואולי הכונה כי עיני רבים צופות אל הכלה לרוב יפיה. ואחז לשון הכתוב שבעה עינים (זכריה ג׳ ט׳).

חרוזה ח׳ שורה א׳ — מחלפות. בכוי״צ מחלפות כיאות. שם — כאורב. ראה הערה ד׳ לרשד״ל. אולם בכוי״צ שם ובהמגיד (לשנת 1864 עמוד 374) הנוסחא היא כעורב, ור״י ספיר העיר במגיד שם: „והוא עפ״י הכתוב (שה״ש ה׳ י״א) שחורות כעורב. ופתרונו שתי מחלפות בשערך השחורות כעורב הם כזאבי ערב הטורפים לכל פוגעיהם״. ובתשובת רשד״ל לספיר במגיד (לשנת 1865 עמוד 5 כמו שהודיעני ידידי הר״ר שזח״ה נר״ו במכתבו) הודה לו כי הנוסחא הזאת יותר טובה.

חרוזה ט׳ שורה ב׳ — מאור יום. בכוי״צ תחסר מלת יום שלא כנכון. שם שורה ג׳ — וְלִבְנָה. בכוי״צ ינקד וְלִבְנָה.

חרוזה י״א שורה ג׳ — היותו. בכוי״צ שם היות. שם שורת ד׳ — וטובים. בכוי״צ טובים.

חרוזה י״ב שורה ג׳ וד׳ — כן יקרב הקץ שנאמר בו מועד

מועדים וחצי (דניאל י"ב ז') לכנסת ישראל שנאמר עליה מחלת המחנים (שה"ש ז' א').

לשיר נ — נדפס: בב"י 34. והערות עליו בהמגיד לשנת 1864 עמוד 374.

חרווה ב' שורה ב' — או כלבנה סבבוהו. במגיד שם הנוסחא: או כלבנה סביבתו. ועל זה העיר הר"י ספיר שם: „וכן נכון ואמת עפ"י הכתוב (תהלים י"ט ו') על השמש: והוא כחתן יוצא מחפתו, וזה מקביל לעמת או כלבנה סביבתו". קול דברים אני שומע ותמונת רעיון ישר אינני רואה, כי אם נאמר שזה מוסב על הכלה, על מה נמשך הסוגר צבאות כוכבי חברתו?

חרווה ג' שורה ד' — במגיד שם הנוסחא משונה: „שכולה לבשה רקומת (צ"ל רקמות) ומפיה נשאה שביסים. ר"ל היא כלה לבושה בגדי רקמה אבל חן אמרות פיה כתכשיטי שביסים היותר נעים ויקר מהמלבושים". ונוסחת בב"י יותר טובה בעיני.

לשיר נא — נדפס: בב"י 40, ובכ"י פטרסבורג רשום עליו: וקאל פי אלמעני איצא (ואמר גם כן על ענין זה). וקודם לו נמצא השיר עפרים עמדו בין ההדסים, והוא ברשימת הדיואן לרשד"ל סימן קל"ג מחלק א'.

בית ב' — וצבא זבול ממעשיו תפריע. על ידי זה שתאיר בזהר תארה ותאיר לארץ ולדרים עליה תפריע צבאות שחקים ממעשיהם שהוא כמו כן להאיר על הארץ.

בית ג' — ותעשה מן ההדס רקיע. ר"ל כי בחרה לשכון אצל ההדס שהוא כנוי לחתן. ואולי ירמז עוד ליריעת החופה שהיא מתוחה על ראש הזוג כרקיע.

לשיר נב — נדפס: בב"י 40. ולפי הערותי למטה אין כל

הוכחה ששם הכלה הוא אסתר כהשערת רשד"ל. ואם יש לסמוך על הרשימה בכ"י פטרסבורג הוא פיוט אהבה, כי קודם לו כתוב: אהבה איצא (ג"כ אהבה) בוא ידידי בוא וכו'. ועליו
רשום: גירה איצא (אחרת גם כן).

חרווה א' — מן ההדס על הדסה. לפי הערתי בשיר הקודם
לזה ההוראה היא: מן החתן על הכלה.

חרווה ה' בסוף — ראה הערה ב' לרשד"ל. ואולי צריך להשלים
המלה החסרה חֲתָנָהּ, החתן שלה. ואהלי

הדס הוא גם כן בית החתן (ולא בית הכלה כדברי רשד"ל
בהערתו).

לשיר נג — נדפס: בב"י 44.

בית א' — במזל תאומים. ר"ל בחדש סיון שמזלו תאומים.

לשיר נד — נדפס: בב"י 48. ומכנוי בן פורת לחתן נראה
ששמו היה יוסף. ואולי הוא ר' יוסף בן מיגש
שלחתונתו שר גם את שיר נ"ו למטה.

לשיר נה — נדפס: בב"י 49.

חרווה ג' שורה ב' — שתם העין. מזה נראה כי ר"י הלוי פירש
שתם בהוראת פתוח.

חרווה ה' בסוף — השקו הנזירים יין. ר"ל כי בשמחה גדולה
ועצומה כזאת הותרה שתיית יין גם לנזירים
כיוצא מן הכלל.

לשיר נו — נדפס: בב"י 37. גראֶטץ 75 (רק ד' החרוזות
הראשונות, כי לא התבונן בהערת רשד"ל כי
מחרווה ה' והלאה הוא המשך השיר).

חרווה ט' שורה א' — בגנת עדני. בכ"י בגנות. ותקון רשד"ל
בגנת אינו מוכרח. גם נקד עֶדני, ויותר
טוב לנקד בגנוֹת עֲדני. ר"ל בגן עדן שלי.

לשיר נז — נדפס: אריענט לשנת 1850 עמוד 475. קאֶמפף
225 , II. והערת זה האחרון כי הכלה היא כלת
המשורר בעצמו תלויה באויר ואין לה על מה שתסמוך.

לשיר נח — נדפס: בסוף הלכות ר"י אלפסי. גראֶטץ 75.
בית א׳ — לָךְ רעשו. לפי המשקל צ"ל לָךְ. שם — בָּךְ. צ"ל
בָּךְ (טה"ד).
בית ב׳ — לָךְ חבשו. צ"ל לָךְ (טה"ד).

לשיר נט — נדפס: גראֶטץ 89 לפי העתקת רשד"ל.
חרוזה ד׳ שורה א׳ — בַּעֲלֵי. אולי צ"ל בְּעָלֵי. ר"ל בדפי מחברותיו,
כי הוא חבר שירים ומליצות על האהבה
והידידות וכו׳ ותוכלו להשתמש בסגנוניו.
שם שורה ב׳ — וכָתבו. צ"ל וכְתבו (טה"ד).
חרוזה ה׳ שורה א׳ — וּמִסְגָר. צ"ל וּמַסְגֵר (טה"ד).
חרוזה ט׳ שורה א׳ — ארבעה. כי לר"מ ן׳ עזרא היו עוד ג׳
אחים (ראה גנזי עמוד V-VI).
שם שורה ב׳ — נסעה. אצל גראֶטץ נ ס ס ה, ותקנתי לפי
החרוז והענין.
חרוזה י"א שורה א׳ — מבני. צ"ל מבנה (טה"ד).
חרוזה ט"ז שורה א׳ — סתומיו. נראה דמוסב על י ש ר א ל
בחרוזה הקודמת. או אולי כנה את הדברים
הסתומים שהיה הרמב"ע מבאר אותם כאלו הם שלו.
חרוזה י"ט שורה א׳ — ביוסף. כפי הנראה הוא אחי הרמב"ע
שגוע וימת קודם רמב"ע ונקרא אבו
אלחגאג (גנזי שם)
חרוזה כ׳ שורה א׳ — בתשוקתם. מוסב על ת מ ו נ ו ת שבחרוזה
הקודמת.

חרוזה כ"ב שורה ב' — ואחיותיו. אולי הכונה לבת אחיו של
הרמב"ע שנפשו חשקה בה.

לשיר ם — נדפס: גנזי 27. אריענט לשנת 1850 עמוד 476,
קאמפף 237, II.

....

מחלקה רביעית.

עמוד 146 שורה א' מלמעלה — בכ"י פטרסבורג רשום על
המכתב בערבית: ולה מגאובה אלי
אלחבר באלאסכנדריה מע אלקציד אלדי אולהא יפה קול וכו'
(ולו תשובה אל החבר באלכסנדריא עם הקצידה שתחלתה יפה
קול וכו'). והדה נסכה אלענואן (זו נוסחת הכתובת על גב
המכתב): תובל האגרת בשלום וכו'. והדה נסכה אל כתאב
(וזו נוסחת המכתב): על משכבי בלילות וכו'..

שם שורה ב' מלמטה — אכלה לדבר. צ"ל אכלה לחבר
(כחרוז עם מדבר).

עמוד 149 שורה א' מלמעלה — בענותנו. צ"ל בענותנות
(כחרוז עם שלחנות). שם — יסיר התמיד
להעמיד העתיד. נראה כמשובש ואולי צ"ל: יסיר הצמיד.

עמוד 154 שורה א' מלמעלה — הרשימה בכ"י פטרסבורג היא:
ולה מכאתבה אלי רבינו דוד הרב נרבוני
נ"ע (ולו מכתב אל רבינו דוד הרב נרבוני נ"ע) מכנף הארץ וכו'.

שם שורה ג' — דויד בניות. בכ"י פטרסבורג כי דוד בניות.
שם — וכי הלך. בכ"י פטרסבורג וכי הנך.
וכפי הנראה הוא שבוש המעתיק אף כי יש לישבו.

עמוד 155 הערה ב' — תקון רשד"ל טוטפת לא נהירא כי

המליצה לקוחה מלשון הכתוב (תהלים ס"ח כ"ו) עלמות תופפות.
עמוד 157 שורה א' מלמטה — רבת. בכ"י פטרסבורג ירבה
כיאות.
עמוד 158 שורה א' מלמעלה — בכ"י פטרסבורג רשום עליו:
והדא מא גאובבה ז"ל אל נזר סופר הישיבה
ואלענואן מנה (וזאת תשובתו ז"ל לכבוד סופר הישיבה, ועל
גב הכתב): אל אוצר התבונה. ומבצר האמונה (ולא הבינה)
וכו'. והדה נסכה אלכתב (וזאת נסחת המכתב): אבני נזר
נזר מתגוססות וכו'.
עמוד 59 שורה ז' מלמעלה — ומעדני נועמו. בכ"י פטרסבורג
ומעדנים עמו.
שם שורה ח' וט' — בכ"י פטרסבורג: נתן החבר שר החברים
בן כבוד גדולת קדושת מר' ור' שמואל וכו'.
שם שורה י' — חלק מאוריו. בכ"י פטרסבורג: חלק מיאוריו.
והיא נוסחא ישרה.
עמוד 164 שורה ח' מלמטה — אחרי המלות וקטרת סמינו
בכ"י פט"ב מוסיף המלות „ותמרות בשמינו".
שם שורה ד' מלמטה — השר האדון בכ"י פט"ב השר האדיר.
והיא נוסחא ישרה.
עמוד 165 — הפתגם אשישות נדפס: מחברת הפרחון שרש
גיד (דף י"ב ע"ג), אריענט לשנת 1843 עמוד
822, נחל קדומים 43, אוצר נחמד ב' עמוד 40, כוכבי יצחק
כ"ד עמוד 28. קאָמפף 236, II. והערות עליו בדיוואן גייגער
125. ושני הבתים האלה תרגם רי"ה מערבית לעברית ככתוב
בדיוואן רשד"ל כ"י (ראה אוצר נחמד כוכבי יצחק וגייגער שם)
וכן נמצא בכ"י פט"ב.
בית א' — חרס, חרסי. בכ"י רשד"ל ופט"ב חרש, חרשי.

בית ב׳ — ויקלו בעת יהיו מלאים. באריענט שם הנוסחא:
ואמנם המלאות הן נקלות. ובכ״י הג״ל:
ואולם מלאו יין וקלו. והאחרונה היא הנכונה. שם בסוגר
— תִקל. יותר טוב לנקד תֵקל בצרי (כמו בראשית ט״ז ד׳).
שם — החידה אשרי ידידים נדפסה: אריענט לשנת 1849
עמוד 709. דברי חפץ מעדעלמאן 11. קאֶמפף 235, II.
שם — החידה ומה בוכה נדפסה: גנזי 46. קאֶמפף 236, II.
בית ב׳ — ועת תשחק. כפי הנראה יכנה המשורר את העננים
שלא ימטירו בשחוק על כי נמצא ביניהם ריוח פתוח
כמו בין שפתי האיש המשחק, ולא כן בעת שימטירו כי אז יכסו
את כל הרקיע. ויש לפרשו גם באופן אחר.
עמוד 166 — החידה ומה מת נדפסה: גנזי 45. קאֶמפף 23,
II. פיל׳יב 96.
שם — החידה ומה עור נדפסה ציצים ופרחים 10. דברי חפץ
12. קאמפף 235, II. ובערבית רשום עליו: וקאל מלגזא
פי אלאברה (ואמר בדרך חידה על המחט). וכבר העיר דוקעס
מדברי חפץ כי בערבית נמצא משל דומה לזה על המחט שילביש
אחרים והוא עצמו ערום.
שם — החידה ומה צפור נדפסה: דברי חפץ 12. קאמפף
236, II.
שם — החידה בלי מכיל נדפסה: דברי חפץ 11. ציצים
ופרחים 10. קאמפף 235, II.
בית א׳ — כלי. בציצים ופרחים שם בלי, ומן ההעתקה האשכנזית
(שם בחלק האשכנזי 19) נראה שאין זה טעות הדפוס.
אך עכ״פ היא נוסחא משובשת.
עמוד 171 שורה אחרונה — צ״ל אודות ר״י הלוי.

השמטות.

עמוד 170 שורה 3 — ויוכל להיות כי מלבד לשון המקרא עוד רחק לפני המעתיקים בית י"ב משיר „ציון הלא תשאלי" ושם באמת הנוסחא הישרה היא ו א ח ו נ ן את עפריך.

עמוד 170 שורה 10 — ונוכל לומר גם כן כי רי"ה יכנה את בית המקדש בשם בית הועד בעבור ששם התאספו הסנהדרין בלשכת הגזית. שם חרוזה ב' — לִגְדוֹר. לפי המשקל צ"ל לִגְדוֹר. שם חרוזה ג' — בכל לפי המשקל צ"ל כל.

עמוד 171 שורה 8 — שם חרוזה ג' — חרב יונה. מלשון הכתוב חרב היונה (ירמיה מ"ו ט"ז).

עמוד 171 שורה אחרונה — סודות צ"ל אודות.

עמוד 173 שורה ב — בית י"ד. הלנו נחלה רק. הוראת המלה רק בפה היא כמו לבד או זולת.

עמוד 175 שורה 5 מלמטה — בית י"ד. כצפור מקשר ביד הצעירים. המליצה הזאת לקוחה מר"ש ן' גבירול בשיר שוופה גזופה חרוזה אחרונה (חדשים גם ישנים ג' עמוד 6) קשורה ביד צר כצפור בכף תינוק. ובחרוזה אחרונה מקינה בת ציון שמעתי כתוב: קשורה כצפור ביד צר. וראה ההערה לבית י"א משיר י"ז.

עמוד 195 שורה אחרונה — לא אוכל לברר עתה אם התקונים הנמצאים במהדורא ב' מהחלוץ ימצאו גם במהדורא א'. ואם לא ימצאו שם אזי דברי הערתי אלה צריכים שנוי.

עמוד 112 שורה ט"ו — ראוי להוסיף כי כל זה נאמר ברוח השירה, כי בלי ספק לא עבר רי"ה על דרשת חז"ל על הפסוק ועצם עיניו מראות ברע (ישעיה ל"ג ט"ו).

רבי יהודה הלוי

קובץ שיריו ומליצותיו

עם מבחר הערות רשד"ל וחכמים אחרים

נערכו מחדש ע"י

אברהם אליהו הרכבי.

הוצאת „אחיאסף".

כרך שני

וואַרשא
בדפוס האחים שולדבערג דזיקא № 1
תרנ"ד.

РАББИ ІЕГУДА ГАЛЕВИ

т. е. сборникъ стихотвореній Рабби Іегуда Галеви.

Сост. **А. А. Гаркави.**

Томъ II.

Изданіе „**Ахіасафъ.**"

ВАРШАВА.
Тип. Братьевъ Шульдбергъ, Дикая № 1.
1895.

Дозволено Цензурою.
Кіевъ, 30 Марта 1894 г.

תכן הענינים.

מחלקה ד.

פתגמים, משלי מוסר, מכתבים וחידות.

מחלקה ה.

תהלת אל ותחנונים. מהלל התורה והמצות.

מחלקה ו.

תוכחה לנשמה ודברי מוסר אל לבו

לוח השירים והמליצות עפ״י א״ב *).

א

ב

---

*) בלוח לכרך א׳ עמוד 1 צ״ל: אמר בלב ימים . . א, ט״ז
ועמוד 6 שם באות ע׳ יחסר: ערבה שנתי . . ג, ל״ד
ערבו כיום . . . ג, כ׳

ג

ה

ו

ז

יוד

כ

ל

מ

נ

ע

פ

צ

ק

ר

ש

מחלקה א.

שירי ציון.

א.

א. יְפוּ א) בְּעֵינַי כָּל דְּרָכֶיךָ
גַּם יָקְרוּ לִי מַהֲלָכֶיךָ
אֵין בָּם לְאִישׁ מִכְשׁוֹל וְלֹא מוֹקֵשׁ
כִּי אֵין פְּתַלְתֹּל בָּם וְלֹא עִקֵּשׁ.

הִתְהַלַּכְתִּי אֹרְחוֹתֶיךָ
כִּי נִמְשַׁכְתִּי בַּעֲבוֹתֶיךָ.

ב. הִנֵּה בְךָ שִׂבְרִי וּמַאֲוַיִּי
אַתְּ צוּר לְבָבִי אַתְּ מְקוֹר חַיַּי
עֵינַי הַדֶּרֶךְ נִכְסְפָה לִרְאוֹת
אַךְ זֹאת לִכְמוֹנִי בְּלִי יָאוֹת.

עֵת נִכְסַפְתִּי לִרְאוֹתֵךְ
הִסְתּוֹפַפְתִּי אֶל בֵּיתֵךְ.

הערות רשד"ל

א) המלה הראשונה מן הפיוט הנחמד הזה הוספתיה מלבי, כי

ג. וְאֶסְבְּלָה סֵבֶל עֲוֹן עַמִּי
וְאַט אֱלֵי עֹל סֻבֳּלוֹ שִׁכְמִי
לֹא אֶפְרְשָׂה כַפַּי פְּנֵי אֵל זָר
כִּי לֹא בְזוּלָתְךָ אֲנִי נֶעְזָר ׃

יוֹם נֶאֱבַדְתִּי עַל דָּתֶךָ
לֹא עָבַדְתִּי זוּלָתֶךָ ׃

ד. הוֹדִי אֲשֶׁר יָדִי בְּךָ תָּרֹם
דַּלּוּ לְךָ עֵינַי אֱלֵי מָרוֹם
עֻזִּי וּמָעֻזִּי בְּךָ סֶלָה
הֵן תִּקְטְלֵנִי לְךָ אֲיַחֵלָה ׃

הֵן קִבַּלְתִּי עֶבְרָתֶךָ
כִּי יִחַלְתִּי חֶמְלָתֶךָ ׃

הערות רשד"ל

היתה חסרה בכ"י, וכן בהרבה מפיוטי מחזור ויטרי זה חסרה התבה הראשונה, כי הסופר ההוא היה רגיל לכתוב תחלת כל פיוט בכתיבה גסה, ונראה כי בקצת הימים לא היה בידו קולמוס עב המוכשר לאותה כתיבה, ואח"כ שכח ולא כתב עוד המלות ההן, אעפ"י שתחלת פיוטים אחרים הבאים אחריהם כתב אותה בכתיבה גסה כמשפטו הראשון, אמנם בבית האחרון השמיט הסופר שתי תיבות ולפי המשך הענין צ"ל: לא עברה נפשי רצונך, או מלילה אחרת שזה עניינה.

ה. הִתְאַמְּצָה נַפְשִׁי בַּעֲבֹדוּתֶךָ
וַתֶּחֱזַק בִּכְנַף יְדִידוּתֶךָ
כִּי עָבְרוּ עָלַי חֲרוֹנֶיךָ
לֹא [עָבְרָה נַפְשִׁי] רְצוֹנֶךָ.

הִתְחַזַּקְתִּי בִּבְרִיתֶךָ
מָה אָהַבְתִּי תוֹרָתֶךָ.

ב.

בארץ מצרים.

א. רְאֵה עָרִים וְהִתְבּוֹנֵן פְּרָזוֹת
אֲשֶׁר הָיוּ לְיִשְׂרָאֵל אֲחֻזּוֹת
ב. וְתֵן כָּבוֹד לְמִצְרַיִם, וְהָקֵל
פְּעָמֶיךָ וְאַל תִּרְדֹּף עֱזוּזוֹת
ג. בְּחוּצוֹת עָבְרָה בָּם הַשְּׁכִינָה
לְבַקֵּשׁ דַּם בְּרִית עַל הַמְּזוּזוֹת
ד. וְעַמּוּד אֵשׁ וְעַמּוּדֵי עֲנָנִים
וְעֵינֵי כֹל מְצַפּוֹת בָּם וְחוֹזוֹת
ה. וּמִשָּׁם חֻצְּבוּ בַּעֲלֵי בְּרִית אֵל
וּפִנּוֹת עַם־יְיָ שָׁם גְּרוּזוֹת.

ג.

א. ירוּשְׁלֵם כַּרְמָא, דִּי אֱלָהּ עָלְמָא. מַה לָּךְ קְיָמָא, בֵּין פָּלְחֵי צַלְמָא. אִיעֲרַב שִׁמְשָׁא, וְאִידְּבֵי יוֹמָא. וִיהִי לִיךְ יְיָ לִנְהוֹר עָלְמָא.

ב. הַגְלוּךְ חוֹבָיִךְ, בְּגוֹ מַסְטִינַי. וְאִתּוֹסְפוּן אִנּוּן, עֲלָיִךְ בְּדִינַי. נְפַל תּוֹרָא, תַּדִּדוּ סַכִּינַי. אֲכַלוּ נַהֲמָא, וּבִשְׂרָא קִטְמָא. וּרְמוֹ בוּשְׂמָא, בְּבֵי מֵישַׁד קִטְמָא.

ג. וַהֲלָא אַתְּ רַב, וְרַב שְׁמָךְ בִּגְבוּרְתָּא. וִיקָרָךְ הֲוֵי לִי, כְּעָלִים עִם בְּתוּלְתָּא. וְאֵיכְדֵין נַפְלִית, בְּיוֹם שְׁבֵקִית עֲבִידְתָּא. כְּאִיגָּר רָם, לְבִירָא עֲמִיקְתָּא. וּכְעַן דִּילָמָא, אִשְׁתְּנִיק בְּיַמָּא. וִירַנֵּי כָּל אוּמָא, מִדְּמֵי לוּגְמָא.

ד. הוּמְיָא הֲוֵיתִי, בְּדִיל חוֹבִין וְשָׁלוּ. וַאֲתִיב לְמִשְׁאַל, לְמָה בְּנָךְ אִתַּכָּלוּ. וְשׁוּרָךְ חֲרִיבוּ, וְלָא אִשְׁתַּכְלָלוּ. טָב לְמֵיתַב טַנְדּוּ מִלְּמֵיתַב אַרְמְלוּ. וְיֵימַר כְּנִימָא, אֲזַל לֵילְיָא וִימָמָא, בְּרַבְּנָן עֲלָן וּשְׁלָמָא, וּשְׁבוּעָתָךְ לְעַמָּא, דְּהֲלִית תְּקוּמָה, לְיַתְמָא.

ה. הָא שְׁכִנְתִּי יְרוּשְׁלֵם, תְּתָיֵה בִּיךְ (הסופר שכח ולא כתב השאר).

מחלקה ב.

שירי כנסת ישראל בגלות

א.

א. יְמִין עֻזְּךָ אֵל וְיַד עֻזְּךָ   שְׁלַח לַעֲזוֹר אֶת־שְׁאָר עֶדְרֶךָ
ב. הֲקָצְרוּ יְדֵי יֶשְׁעֲךָ מִפְּדוּת?   וְאִם עֵת וּפֶגַע בְּאִישׁ יִקְרֶךָ?
ג. וְהֵן הַמְּאוֹרִים בְּךָ סוֹבְבִים   וְעוֹמְדִים בְּפִיךָ וּבִדְבָרֶךָ
ד. הֲדָרְךָ יְחַכּוּ גְדוּדֵי זְבוּל   וְאוֹר הַמְּאוֹרִים בְּאוֹצָרֶךָ
ה. חֲבֵר תָּאֳרָם מִכְּבוֹד הוֹדְךָ   וְאוֹר זָהֳרָם מִיְּקַר אוֹרֶךָ

ב׳

א. יַעֲנֶה פִּי מְהַלְלֶךָ   צוּר בְּלִי דִמְיוֹן וָעֵרֶךְ
בִּקְהַל נֶגֶד דְּבִירֶךָ   יֹאחֲזֵם רַעַד וּמֹרֶךְ
ב. הַחֲרֵדִים אֶל־נְאוֹתְךָ   יִכְרְעוּ קוֹמָה וּבֶרֶךְ
וּבְהִוָּדְעָם בְּפִשְׁעָם   סָפְקוּ עַל כַּף וְיָרֵךְ
ג. וַהֲלִיכוֹת בֵּית נְוָתְךָ   אֹחֲזִים נָתִיב וָדֶרֶךְ
שׁוֹאֲלִים מִמְּךָ לְהַעֲבִיד   מַעֲבִידֵימוֹ בְּפָרֶךְ
ד. דַּלְתְךָ דֹּפְקִים לְהָפֵק   אֶת־מְזוֹנֵיהֶם וְצֹרֶךְ
מַחְסוֹרָם, וּלְהַקְרִיב   קֵץ מְאֹד נִמְשָׁךְ וְאֶרֶךְ
ה. הַתַעֲלֵי עַבְדְּךָ זְרוֹעֲךָ   קְצָרָה, מוֹשֵׁל וְדוֹרֵךְ
כִּמְתֵי הַיָּם, אֲשֶׁר לוֹ   נִשְׁמַת כָּל־חַי תְּבָרֵךְ?

ג.

יָאִירוּן כּוֹכְבֵי נִשְׁפִּי וְיָשׁוּבוּ יְמֵי חָרְפִּי
הֲדַר יַעְרִי וְכַרְמִלִּי וְעוּגָבִי וְקוֹל תֻּפִּי
וְשָׁב צָמִיד לְאֶזְרוֹעִי וְהַנֶּזֶם עֲלֵי אַפִּי
הֲבִיר דּוֹדִי וּבֵית סוֹדִי הֱיוֹת סִפָּם לְמוּל סִפִּי
הֲוֹתִי שָׁב לְיִחוּדוֹ בְּכָל־לִבִּי וְסַרְעַפִּי
וְנַפְשִׁי תַעֲלוֹז בִּשְׁמוֹ וְרֹן זִכְרוֹ יְהַלֵּל פִּי.

ד.

שַׁלְּשׁוּ קָדוֹשׁ וְכִשְׂרָפִים שְׁמוֹ קַדְּשׁוּ.

א. יַעֲנֶה אֶת־מַהֲלָל יוֹצְרוֹ יְצִיר נַעֲנֶה
מַחֲנֶה עָרַךְ סָבִיב כִּסְאוֹ לְמוּל מַחֲנֶה
אֶת־פְּנֵי הוֹדוֹ יְשָׁרְתוּן מַלְאֲכֵי־אֵשׁ סְנֶה
בִּקְשׁוּ מַלְכָּם וְחֶסֶד וֶאֱמֶת נִפְגָּשׁוּ א)
נִגְּשׁוּ מַיִם בְּרִשְׁפֵּי אֵשׁ וְלֹא נֶחֱלָשׁוּ.

הערות רשד"ל

א) נראה שהכוונה על מה שאומרים בקדושה משרתיו שואלים זה לזה איה מקום כבודו — וחסד ואמת נפגשו, פירושו כי מלאכי רחמים ומלאכי דין פוגשים זה את זה ומתחברים לומר שירה לפניו ית'; וזהו ג"כ מה שאמר אח"כ נגשו מים ברשפי אש, מלאכי מים הם של רחמים,

ב. הִנְנוּ! עֵת שָׁלְחֲךָ רוּחוֹת לְךָ יַעֲנוּ
שִׁנְּנוּ כִּי הָעֲלִילוֹת רַק לְךָ נִתְכְּנוּ א)
יְתַנּוּ מַהֲלַל קְדֻשָּׁתְךָ אֲשֶׁר כּוֹנְנוּ ב)
לָבְשׁוּ אֵימָה וְכֶתֶר הוֹד לְךָ חָבְשׁוּ
פֵּרְשׁוּ כִּי מַעֲשֶׂיךָ הֵם וְלֹא כִחֲשׁוּ .

ג. וַאֲנִי מִבּוֹר שְׁבוּתִי סַעֲרָה כָּאֳנִי
הִנְנִי אַקְדִּישׁ כְּסוֹד מַחֲנֶם בְּתוֹךְ מַחֲנִי ג)
מַעֲנִי לֹא אַחֲרִישׁ בִּקְהַל יְדוּעֵי עָנְיִי

הערות רשד״ל

ומלאכי אש הם של דין, וטעם ולא נחלשו שאין מדתו של זה נחלשת מפני מדתו של חברו המתנגדת לה, אך כל אחד עושה פעולתו אשר למענה נברא .

א) בית זה והקודם מיוסדים על מאמרם (כתרא כ״ה) שלוחיך לא כשלוחי בשר ודם, שלוחי ב״ו, ממקום שמשלחין, לשם מחזירין שליחותן; שלוחיך, למקום שמשלחין, משם מחזירין שליחותן, שנא׳ וכו׳, מלמד שהשכינה בכל מקום . והנה המשורר אומר כי הרוחות (המלאכים) כל זמן שהאל שולחם בשליחותו יאמרו לו הננו (במקום אשר אליו נשלחו), ובזה הם מלמדים (מלשון ושננתם לבניך) כי לו נתכנו (נודעו בלמלוס) כל העלילות והמעשים , כלומר שהוא בכל מקום.

ב) נכון היה לקרות יְתַנּוּ, אבל המשקל מכריע שכוונת המשורר לומר יְתַנּוּ, מהלל קדושתך אשר כוננו , השיר והשבח שהכינו לכבודו ית׳.

ג) אחשוב שנתכוון המשורר למה שאומרים בקדושה כסוד שיח שרפי קדש .

נִכְבְּשׁוּ לִפְנֵי בְּנֵי אָמָה וְלֹא חֻפְּשׁוּ
יִדְרְשׁוּ עִם זֹאת תְּשׁוּעָתְךָ וְלֹא נוֹאָשׁוּ א).

ד. הִכָּאוּ מֵאָז וּמֵאַרְצוֹת צְבִי נִכְּאוּ ב)
יִקְרְאוּ בִּגְלַל יְמֵי קֶדֶם אֲשֶׁר נִפְלְאוּ
יִמְצְאוּ בָךְ מַעְיְנֵי יֶשַׁע לְכָל יִצְמְאוּ
יָרְשׁוּ דַעַת שִׁמְךָ כֻּלָּם וְיִתְלַחֲשׁוּ
יִרְחֲשׁוּ לֵאמֹר יְדַעְתִּיו גַּם אֲנִי, הֶחֱשׁוּ ג).

ה. הוֹדְךָ לֹא נֶעְלָם, כִּי סִפְּרוּ חַסְדְּךָ ד)
עֵדְךָ בָּרוּר עֲלֵי כָל־מִפְעֲלוֹת יָדְךָ ה)
עַבְדְּךָ עַל־כֵּן יְצַו לֵאמֹר לְעַם סוֹדְךָ ו)

הערות רשד"ל

א) בני אמה הם הערביים בני ישמעאל בן הגר השפחה — עם זאת, הטעם עם כל זאת.

ב) על שם הכתוב נכאו מן הארץ (איוב ל' ח'), ושם הוא דבק עם מן הארץ, וכאן עם מארצות.

ג) ידעתיו וכו' לקוח ממלכים ב' ב' ג'.

ד) כבוד שמך נתפרסם בעולם, על ידי שהם מספרים חסדיך.

ה) נ"ל הכוונה על ישראל (על דרך ואתם עדי): ישראל הוא לך עד ברור יותר מכל מעשה ידך, כי בו תתראה השגחתך וגדולתך בהיותך שומרו בין כמה שונאים.

ו) על כן אני עבדך מְצַוֶּה לעם סודך, לאמר חדשו שירה, וזכרו זאת (כי אתם עדיו) והתאוששו, והתחזקו.

חַדְּשׁוּ שִׁירָה וְזִכְרוּ זֹאת וְהִתְאוֹשְׁשׁוּ
שַׁלְּשׁוּ קָדוֹשׁ וְכִשְׂרָפִים שְׁמוֹ קַדְּשׁוּ.

ה.

א. יַחַד בְּאוֹרְךָ אֵל נָאוֹר נִרְאֶה אוֹר.

ב. הָעָם אֲשֶׁר הָלַךְ חֹשֶׁךְ
שִׁבְרוֹ עֲדֵי אָן יִמָּשֵׁךְ? א)
יָגוּד עֲקֵבוֹ חֵטְא נוֹשֵׁךְ
עָלָיו כְּחֹם צַח עֲלֵי אוֹר יִשְׁכֹּן אוֹר ב).

ג. וּצְנִיף עֲלֵי רֹאשׁ פָּרוּעַ ג)
וְיָקָר מְקוֹם סוּת קָרוּעַ

הערות רשד״ל

א) ניקדתי שברו בסי״ן, ענין תקוה, ותהיה הכוונה על דרך תוחלת ממושכה מחלה לב, וגם יתכן לקרוא בשי״ן, עד אן תהיה רעתו נמשכת.

ב) עלי אור, העמדתי העי״ן בגעיא, כי החטף עומד כאן במקום תנועה — יגוד עקבו דבק למעלה, עד אן יגוד עקבו החטא הנושך? — עליו כחום צח וכו' הוא דרך בקשה, שישכון על ישראל אור זה, הוא אור הגאולה.

ג) וצניף עלי ראש פרוע, הטור הזה ושלאחריו דבקים עם תלביש

תַּלְבֵּשׁ, וְגַל אוֹר זְרוֹעַ
שֵׁנִית, כְּמַאֲמָרְךָ יְהִי אוֹר א) וַיְהִי אוֹר.

ד. הִגְלָךְ עֲלֵי כִשְׁלֵי בֶרֶךְ
הָרָם, וְלִפְנֵיהֶם דֶּרֶךְ
פַּנֵּה בְמַלְאָךְ, וּתְבָרֵךְ
זֶרַע יְשָׁרִים, יוֹם תָּאוֹר מֹרְדֵי אוֹר ב).

ה. הוֹמֶה כְּעֶבֶד יִשְׁאַף צֵל
הוֹד יִשְׁעֲךָ עָלָיו הַאֲצֵל ג)
וּקְרָא עֲדֵי מָתַי עָצֵל
תִּשְׁכַּב בְּבֵית חֹשֶׁךְ? קוּם אוֹר כִּי בָא אוֹר ד).

הערות רשד"ל

בכטור השליטי: תלביש לניף טהור על ראשם של ישראל אשר הוא עתה פרוע (מגולה לדעת הקדמונים, ולא לדעתי), ותלבישם כבוד ויקר במקום הבגדים הקרועים שהיו עליהם עד היום, וכל זה לקוח מזכריה ד׳, ואולי נעשה הפיוט לשבת ותנכה.

א) כמאמרך יהי אור, השוא שבינ"ד הוא תוך מן המנין.

ב) הכוונה על הכתוב הנני שולח מלאכי ופנה דרך לפני — ותברך, התיבה דבקה למטה, ותברך זרע ישרים באותו זמן שתקלל מורדי אור.

ג) ישראל ההומה כעבד ישאף צל, האצל עליו הוד ישעך.

ד) קום אור, הוא לווי, כמו קומי אורי.

ו. חֵן חֵן קָרָא, וּשְׁתֵּי שׁוּרוֹת
ז. זֵיתִים לְהָאִיר הַנֵּרוֹת
ח. קוֹמֵם, וְהָיוּ לִמְאוֹרוֹת
שַׁמְנָם בְּמִקְדַּשׁ אֵל נָאוֹר לַמָּאוֹר א).

ז.

א. יְקַר יוֹם שַׁבָּת תַּגְדִּיל
בִּבְרִית שָׁלוֹם וְחַיִּים
וְקַדֵּשְׁתּוֹ וִיהִי מַבְדִּיל
בֵּין יִשְׂרָאֵל לַגּוֹיִם.
ב. הָאוֹמְרִים, אַךְ דְּבַר לָשׁוֹן,
לְדַמּוֹת יְמֵיהֶם לְיוֹם קָדְשִׁי
אֱדוֹם מְקַדֵּם לְיוֹם רִאשׁוֹן
עֲרָב מְאַחוֹר לְיוֹם שִׁשִּׁי
תַּעְתּוּעַ קֶדֶר וְדִישׁוֹן
אֵיךְ בַּעֲלֵי הָאֱמֶת יַשִּׁיא? ב)

הערות רשד״ל

א) חן חן קרא, על שם תשואות חן חן לה. שתי השורות האלה הן שתי שבלי הזיתים שבזכריה ד' י"ב, ופירש רש"י קבולת זיתים בענף כמין שבולת — ומלת קומם חוזרת לאותן שתי שורות או שבלי הזיתים, ושמנם של אותם הזיתים יהיה שמן למאור במקדש ה'.
ב) יַשִּׁיא, יַטְעֶה.

ג. וּמַה־לִּשְׁבִּי הַמְבַקְשִׁים
לַעֲלוֹת לְכִסֵּא מַמְלָכָה א)
מְנוּחַת אֱלֹהִים וַאֲנָשִׁים
וְשָׁם צִוָּה אֶת־הַבְּרָכָה
תְּחִלָּה לְמִקְרָאֵי קֳדָשִׁים
מִימֵי בְרֵאשִׁית נִמְשָׁכָה
פְּרִי מִצְוָתוֹ עֵץ חַיִּים
בְּצִלּוֹ נִחְיֶה בַגּוֹיִם.

ד. הֲגוּלָה לְשִׁמְךָ מְכַהֶנֶת
וְשִׁמְךָ בְּיָדָהּ לְמִשְׁעֶנֶת
הָיְתָה בְחֵיקְךָ מְקַנֶּנֶת
וְעַל שֻׁלְחָנְךָ מְרַנֶּנֶת
שְׂבֵעָה בַמָּן מְעֻדֶּנֶת
וְעוֹד הוֹתִירָה צִנְצֶנֶת
מוֹדַעַת זֹאת בָּאִיִּים
וַיֵּצֵא לָהּ שֵׁם בַּגּוֹיִם.

ה. הוֹסֵף אֵל יָדְךָ שֵׁנִית
לְחַדֵּשׁ מְלוּכָה קַדְמוֹנִית

ו. לַהוֹלֶכֶת קְדֹרַנִּית
פְּזוּרָה שְׂמָאלִית וִימָנִית

ז. וְתִבּוֹשׁ עֲרָבִית וִיוָנִית
וְהָשֵׁב כְּהֻנָּה אַהֲרֹנִית

הערות רשד"ל

א) המשורר קורא לשבית יום השבת בשם כסא ממלכה.

יִתְקַדֵּשׁ בְּמַחֲנֵה לְוִיִּם
שִׁמְךָ הַמְחֻלָּל בַּגּוֹיִם.

ז.

א. אוֹתוֹתֵינוּ הִתְמַהְמָהוּ אַיֵּה אֱלֹהֵי אֵלִיָּהוּ?.
ב. בֵּן שׁוֹמֵעַ אֶל אִמְרוֹתָיו, צוֹעֵק חָמָס מִצָּרוֹתָיו
ג. אָמַר אַיֵּה צוּר וּשְׁמוֹתָיו? אֶלֶף שָׁנִים לֹא עֲנָהוּ א).
גָּזַר תִּשְׁבִּי עַל־אֶפְרַיִם וַיַּעְצֹר אֶת־הַשָּׁמַיִם
וְעַל פִּיו יָרְדוּ אֵשׁ וָמַיִם הַר הַכַּרְמֶל שָׁם נִסָּהוּ ב).

הערות רשד״ל

א) ישראל השומרים את התורה ושומעים בקול אלהיהם, צועקים חמס מצרותם, ואומרים איה אלהי אליהו (שהבטיחנו לשלוח לנו את אליהו לבשרנו על הגאולה), וכבר עברו (מן החרבן) אלף שנים (בימי ר׳ יהודה הלוי), ולא ענה אותם ולא הוציאם מן הגלות, ואמנם אלף שנים לאו דוקא, כי כשנולד ר״י הלוי כבר עברו מן החרבן קצת שנים יותר מאלף.

ב) על פיו הוא כמו כדברו וכמצותו, כמו על פיו יצאו ועל פיו יבאו — הר הכרמל וכו׳ הכוונה: אליהו נסה את ה׳ שם בהר הכרמל, שעשה לעיני כל העם נסיון הזה באופן שהודו כלם כי ה׳ הוא האלהים.

ד. דִּבֶּר עַל־כַּד עִם צַפַּחַת   וּבְרָכָה שָׂם בָּם פֹּרַחַת
הֵשִׁיב הַמֵּת מִן־הַשַּׁחַת   מִי שָׁמַע זֶה, וּמִי רָאָהוּ ?

ה. הִכְבִּיר שָׂרִים וַחֲמִשֵּׁיהֶם   צָם אַרְבָּעִים עִם אֶמְשֵׁיהֶם א)
נוֹסְדוּ עוֹרְבִים לִמְבַקְשֵׁיהֶם   לָתֵת לַחְמוֹ, וַיְנַהוּ ב).

ו. זִבְעַת עָלָה רוּם בִּסְעָרָה   וּבְמִרְכֶּבֶת אֵשׁ בּוֹעֵרָה
וֶאֱלִישָׁע שָׁב צוֹעֵק מָרָה   אָבִי אָבִי ! וְלֹא עָנָהוּ.

ז. זִרְמֵי יַרְדֵּן הִתְלַכָּדוּ   עַד קַרְסֻלָּיו לֹא מָעָדוּ ג)
גַּם לֶאֱלִישָׁע כֵּן עָמָדוּ   צוֹפָיו רָאוּ וַיִּתְמָהוּ.

ח. חוֹכֵי אוֹתוֹת הַנְּבוּאוֹת   מָתַי יֶחֱזוּ הַנּוֹרָאוֹת
בְּמַעֲשׂוֹת נֶגְדָּם הַנִּפְלָאוֹת   מַעֲשֵׂה יְיָ כִּי נוֹרָא הוּא ?

הערות רשד״ל

א) עם אמשיהם, עם הלילות.

ב) נוסדו וינהו, נתקבצו — למבקשיהם, הכוונה: העורבים היו מתקבצים אצל אליהו, כאלו היו הם אנשים המבקשים אותם וקוראים להם.

ג) ויכה את המים ויחצו הנה והנה ויעברו שניהם בחרבה (מלכים ב' ב' ח') — התלכדו, כמו ופני תהום יתלכדו (איוב ל"ח ל'), ענין הקפאה; מרוצת הירדן עמדה, כאלו נקפאו המים, באופן שלא מעדו קרסוליו בעברו בתוך הנהר.

ח.

א. יוֹדְעַי יְגוֹנִי יָסְפוּ בְּאֵשׁ לִבִּי כִּידוֹד
כִּי שְׁאֵלוּנִי מַה־נֶּחְמַד דּוֹדֵךְ מִדּוֹד? א)

ב. הוֹדוֹת וְחִידוֹת נִלְאוּ לְהַגִּידוֹ
כֻּלּוֹ חֲמוּדוֹת לֹא נֶחְקַר הוֹדוֹ
עַל־כֵּן חֲרָדוֹת אֶלְבַּשׁ עָלַי נוֹדוֹ
נָא נַחֲמוּנִי וְדַבְּרוּ עַל־לֵב יְדוֹד
אוֹ נַחֲמוּנִי אֵיךְ אוּכְלָה אַהֲבָה וּנְדוֹד? ב)

הערות רשד"ל

א) כנסת ישראל מדברת כחושקת שהלך ממנה חשוקה, ועזב אותה, והיא נאמנת באהבתו; והנה היא אומרת כי הרואים אותה שבכל כך היא מצטערת על פרידתו, שואלים אותה מה דודך מדוד? וזה מוסיף כידודי אש באהבתה. והכוונה בנמשל כי בעלי אמונות אחרות משתדלים להבזות אמונתה בעיניה, וזה גורם שדבקותה באמונתה תגדל ותוסיף אומץ — שאלוני, פיעל. ודוגמתו בשמואל ב' כ' י"ח.

ב) ידוד, משרש נדד (נחום ג' ז'), והטעם: דברו על לב חשוקי למען ישוב אלי, או נחמוני והודיעוני איך אוכל לסבול חולי האהבה וריחוק האהוב — אוכלה אהבה ונדוד, כמו לא אוכל און ועצרה.

ג. וְשָׁמוּ בְקִרְבִּי כְּאֵשׁ בְּכִלְיוֹתַי
קָשׁוּר בְּלִבִּי עָצוּר בְּעַצְמוֹתַי
וַיִּגְעֲרוּ בִי בּוֹזִים לְחֻקּוֹתַי
וַיְחָרְפוּנִי יוֹם אֶדְרְשָׁה אוֹתוֹ לַעֲבוֹד
וַיְגַדְּפוּנִי כִּי אֶתְּנָה לִשְׁמוֹ כָּבוֹד.

ד. דִּמּוּ לְרַחֲקִי מֵעַל עֲבֹדָתֶךָ
לַחֲצִי וְדָחֳקִי טוֹב מִפְּרִידָתֶךָ
חֶלְקִי וְחֶשְׁקִי נֹעַם פְּרִי דָתֶךָ א)
תִּשְׁכַּח יְמִינִי אִם לֹא לְפָנֶיךָ אֶעֱמֹד.
תִּדְבַּק לְשׁוֹנִי אִם בִּלְעֲדֵי דָתְךָ אֶחְמֹד.

ה. הִנֵּה בְאָזְנַי שֵׁמַע תְּהִלָּתֶךָ
יַם־סוּף וְסִינַי עֵדֵי גְדֻלָּתֶךָ
אֵיךְ רַעְיוֹנַי יֶהְגּוּ בְזוּלָתֶךָ?
לִבִּי וְעֵינַי לֹא יִתְּנוּ רַגְלַי לִמְעוֹד ב)
כִּי זֶה יְיָ אֶחָד, וְזוּלָתוֹ אֵין עוֹד.

הערות רשד"ל

א) הכוונה: לסבול לחץ ודוחק טוב לי יותר מלהפרד ממך ולהדבק באמונות כוזבות, וכל חלקי ותשקי הוא נועם פרי תורתך שהיא תורת אמת.

ב) עינא ולבא תרי סרסורי דחטאה, והמשורר אומר כי לא יוכלו להתעיתו, ולהטעותו מן הדרך הישרה, כי נכון לבו באמונתו באל יחיד.

ט.

א. יְאָתָה שַׁדַּי לָךְ מְלוּכָה וּגְדֻלָּה
וּמְרוֹמָם עַל כֹּל בְּרָכָה וּתְהִלָּה ׃

ב. הוֹדוֹת לָךְ בָּחֲרוּ לְבָבוֹת וּכְלָיוֹת
מִיּוֹם אֲשֶׁר נִקְשְׁרוּ בְּנַפְשׁוֹת הַחַיּוֹת
וְלִקְרָאתְךָ מִהֲרוּ כְּאוֹפַנֵּי חַיּוֹת
לִשְׁמֹעַ קוֹלְךָ דְּמָמָה וַהֲמוּלָה
וְלִרְאוֹת בִּמְאוֹרְךָ נְהָרָה נַחֲלָה ׃

ג. וַיִּדְבְּקוּ בְךָ כָּל מְתִים עֲבָדֶתְךָ חָמְדוּ
וְלִהְיוֹת לִמְשָׁרְתִים לְפָנֶיךָ עָמְדוּ
וְזֶה כַּמָּה שׁוֹכְתִים וְאֵלֶיךָ חָרְדוּ
שׁוֹאֲפִים לִזְבוּלְךָ בְּרִנָּה וּתְפִלָּה
וְכַאֲסִירֵי בֵית שְׁבִי מְיַחֲלִים לִגְאֻלָּה ׃

ד. הֲכָר דָּבָר עָלַי אָפְנָיו דִּבַּרְתָּ
יוֹם נִגְלֵיתָ אֵלַי קְדוֹשִׁים בָּחַרְתָּ
לְהַאֲמִירְךָ בְּעָלַי בְּרִית שֶׁהֶאֱמַרְתָּ
לִהְיוֹתָם חֶבְלְךָ לְנַחֲלָה וּסְגֻלָּה
וְלִהְיוֹת שִׁמְךָ לְשֵׁם עֲלֵיהֶם וְלִתְהִלָּה ׃

ה. הַלְעוֹלָם תְּטַשֵּׁם מֵחוּץ לִגְבוּלָם
וְלַעֲבָדִים תְּכַבְּשֵׁם בְּשִׁנְעָר וּבְעֵילָם
וְהֵם יִקְרְאוּ שָׁם בְּשֵׁם אֵל אֱלֹהֵי עוֹלָם
נֹכַח הֵיכָלְךָ לְבָבָם לִמְסִלָּה
אֲשֶׁר הָיָה לוֹ שָׁם אָהֳלוֹ בַּתְּחִלָּה ׃

י.

א. יִזְכְּרוּ מַלְאֲךְ צְבָא מָרוֹם — עַל גְּלִילֵי זְבוּל
סוֹבְבִים חוּג בְּפַאֲתֵי דָרוֹם — הוֹלְכִים עַל גְּבוּל
גַּם אֲדָמָה בְּצִדְקָךְ תִּדּוֹם — לַעֲשׂוֹת כָּל יְבוּל
יוֹם לְיוֹם נוֹרָאוֹת יְמִין נָאוֹר — סַפְּרוּ דוֹר לְדוֹר
מַלְאֲכוּתָם מְלַאכְתְּךָ לִגְמוֹר — חֹק וְלֹא יַעֲבֹר.

ב. הֶעֱמַדְתָּם בְּרוּם שְׁמֵי עֶרֶץ — לִהְיוֹת זֹרְחִים
וַתְּשַׁלְּחֵם עַל פְּנֵי אֶרֶץ — לַעֲלוֹת אֹרְחִים
גַּם שְׁנֵיהֶם כְּפִי אֲשֶׁר תֶּרֶץ — גְּבֹהִים שׁוֹחֲחִים
עֵת תְּצַוֶּה צְבָאֲךָ לְקַדּוֹר — יֶחְשְׁכוּ מִשְּׁחוֹר
וַתַּשַּׁו עַמְּךָ כְּבֵית הַבּוֹר — יִשְׂבְּעוּ מַמְרוֹר.

ג. וְעַדֵי מָה וְגֹאֲלִי אַתָּה — אֶשְׁכְּבָה לְהָטִים
בֵּין אֱדוֹם וַעֲרָב אֲשֶׁר שַׁתָּה — בַּעֲדֵי שׁוֹפְטִים ?
הֵם בְּעִירִי אֲבָל אֲנִי [עַתָּה] — נָע וְהֵם שֹׁקְטִים
צֹר לְבַת צֹר וְשָׁכְנָה מָצוֹר — וּנְצוּרְךָ נְצוֹר
וַחֲסַר־כֹּל תְּנָה תֲצַר חָצוֹר — וַחֲצֵרְךָ בְּצוֹר.

ד. הַדְּבָרָה עַל לְבַב מְיַחֲלֶיךָ — מִדְּבָרֵי רַחֲמִים
שַׁבְּחֵם בְּהֲדַר פְּעָלֶיךָ — לְעֻגֵי וַעֲמִים
הַמְחַכִּים שְׁנַת גְּאוּלֶיךָ — וּנְאֻם נְאֻמִים
בַּעֲבוּר קוֹל מְבַשְּׂרִים לֵאמֹר — בָּא זְמַן הַדְּרוֹר !
וּבְהַר קָדְשְׁךָ בְּהַר הַמּוֹר — מָצְאָה קֵן דְּרוֹר.

ה. הֲיֵן יְדֵי יֶשְׁעֲךָ הֻקְצָרוּ מִגְּאוֹל עַמְּךָ ?
אַךְ עֲוֹנֵי יְמֵי פְדוּת עָצְרוּ — רַב פְּדוּת עַמְּךָ
אֵי גְבוּרוֹת שִׁמְךָ אֲשֶׁר גָּבְרוּ ? אֵי יְקַר עָצְמְךָ ?

אִם לְעוֹרֵר זְרֹעֲךָ תֵּעוֹר – אֵין לְךָ מַעֲצוֹר
מְעַקְּשִׁים תְּשׁוּבָתָם מִישׁוֹר – מַחֲשִׁכִים לָאוֹר.

יא.

א. יִרְחַם בְּךָ יָתוֹם אֲסִיר תִּקְוָה
וְלִבּוֹ בְּגַחֲלֵי הֶעֳנִי נִכְוָה
יְחַכֶּה, וְנַפְשׁוֹ מְחַכּוֹת דְּאָבָה
וַיַּחֲלוֹם בְּשׁוּבְךָ שְׁבוּת חֵילָךְ
כְּאַסִּיר פְּדוּת חָלָם.

ב. הֲמוֹן רַחֲמָיו נֵעוֹר לְבֵן צָעִיר
בְּטֶרֶם חֲפוֹץ הָאַהֲבָה תָּעִיר
הֲקוֹלְךָ בְּנִי זֶה בֵּין בְּנֵי שֵׂעִיר?
כְּאוֹב מֵאֲדָמָה אֶשְׁמְעָה קוֹלְךָ
וְזַעֲקַת כְּפִיר קוֹלָם.

ג. וְהָיָה בְּיוֹם תַּגְמוּל וְשִׁלּוּמִים
לְהַפְלִיא עֲשׂוֹת בֵּינְךָ וּבֵין עַמִּים
מְטַר נָקָם וְטַל רַחֲמִים
רְצוֹנִי וּבִרְכָתִי יְהִי טַלְּךָ
וְזַעְמִי יְהִי טַלָּם.

ד. דְּבָרִי לְךָ נֶאֱמָן וְלֹא יִשְׁגֶּה
אֲשֶׁר סוֹרְרִים הָרְסוּ אֲנִי אֶבְנֶה
הִתְצַעֵק? וְצוֹפֶה לְךָ בְּקוֹל יֶהְגֶּה
אֲסִיר אוֹיְבָיו קוּמָה רְאֵה צִלְּךָ
אֱלֹהִים וְסָר צִלָּם.

ה. הֲטוֹב אָמְרָךְ נוֹאָשׁ וְאֵל יַעְזְרָךְ
וְתִדְאַג עֲלֵי שִׁבְרָךְ וְהוּא שִׁבְרָךְ
מְעַט קָט וְתִשְׂמַח בַּעֲרוֹךְ גֶּרֶךְ
יְמֵי אֶבְלְךָ שָׁלְמוּ וְהָיָה לָךְ
יְיָ לְאוֹר עוֹלָם.

יב.

א. יוֹדְעֵי הֱפִיצוּנִי יְמֵי עָנְיִי לָגוּר בְּבֵין עַקְרָב וְצִפְעוֹנִי
בְּבֵית שְׁבִי חַגְּגִי חֻגְּנִי.

ב. הִתְיָאֲשָׁה נַפְשִׁי עֲלוֹת שַׁחַר קַוֵּה לְמָחָר אַחֲרֵי מָחָר
כִּי אוֹהֲבִי מָה אוֹמְרָה אַחֵר.

ג. הָיָה אֱדוֹם אֶזְרָח בְּאַרְמוֹנִי וִידֵי עֲרָב שָׁלְטוּ כְּאַדְמוֹנִי
וַיֵּרֶד כִּי עִם כַּלְבֵי צֹאנִי.

ד. וּשְׁמִי אֲשֶׁר הָיָה לְהִגָּיוֹן נֶהְפַּךְ בְּפִי זָרִים לְבִזָּיוֹן
מִתְפָּאֲרִים עָלַי בְּחִזָּיוֹן.

ה. הַגְּרִי וּמוֹאָב וְעַמּוֹנִי בּוֹנֵי דְבַר קָדוֹשׁ וּפַלְמוֹנִי
וְאֵל נְבִיא הַשֶּׁקֶר יַטּוּנִי.

ו. דּוֹדִי לְכָה נָסוֹב אֱלֵי גַנִּים לֶאֱרוֹת וְרָדִים שָׁם וְשׁוֹשַׁנִּים
בַּמֶּה תְּהִי יַעֲלָה בְּבֵין תַּנִּים?

ז. הָקֵץ לְכִנּוֹרִי וּפַעֲמוֹנִי וּכְסוּף לְיֵין רִקְחִי וְרִמּוֹנִי
וְהַצְּבִי תְּשׁוֹבֵב לִמְעוֹנִי.

ח. הִתְעַתְּדִי לַקֵּץ וְאִם יוֹחֵר   כִּי לֹא הֲמִירוֹתִיךְ בְּעַם אַחֵר
בָּחַרְתְּ כִּי גַם בָּךְ אֲנִי בוֹחֵר.

ט. מִי גוֹי בְּתֵימָנִי וּבִצְפוֹנִי   כִּבְנֵי פְקוֹד־זִבְחִי וְרֹאשׁ אוֹנִי
וְאוֹהֲבִי? וּמִי אֵל כָּמוֹנִי?

יג.

כִּימֵי הַנְּעוּרִים מִי יִתְּנֵנִי
אֶקְרָא אֶל אֱלוֹהַּ וְיַעֲנֵנִי.

א. יֶעֶרְבוּ לְנַפְשִׁי   עִתּוֹת קְדוּמוֹת
יָצָאתִי לְאִישִׁי   בִּמְחוֹל עֲלָמוֹת
אַרְגָּמָן לְבוּשִׁי   וּכְלֵי רְקָמוֹת
רָאָנִי יְדִידִי   וַיַּחְמְדֵנִי
מְשָׁכַנִי בַּעֲבוֹתוֹת   וַיְלַכְּדֵנִי.

ב. הִגִּיעוּ לְחֶפְצִי   יָמִים לְפָנַי
קוֹל הַתּוֹר בְּאַרְצִי   נִשְׁמַע בְּאָזְנַי
וַאֲנִי אָז בְּלַחְצִי   בִּידֵי מְעַנַּי
יָשַׁנְתִּי וְדוֹדִי   יְעוֹרְרֵנִי
וּלְעִתּוֹת אֲהָבִים   יַעַתְּדֵנִי.

ג. וַיִּפְרֹשׂ יְדִידִי   כַּנְפֵי חֲסָדָיו
עָלַי, אַף בְּיָדִי   נָתַן צְמִידָיו
דִּכָּה מַעֲבִידִי   הִסְגִּיר שְׂרִידָיו
יוֹם קִוּוּ רְשָׁעִים   לְאַבְּדֵנִי
תֹּאחֲזֵנִי יְמִינוֹ   יְסַעֲדֵנִי.

ד. הִגּוּל מֵרְבָבָה   הִקְדִּישׁ קְרוּאָיו
מֵאֶרֶץ עֲרָבָה   בָּא עִם צְבָאָיו
יוֹם דָּת שֶׁאֲהֵבָה   הִנְחִיל יְרֵאָיו
תּוֹרָתוֹ וְחֻקָּיו   יְלַמְּדֵנִי
אַף נֶגֶד מְלָכִים   יְכַבְּדֵנִי.

ה. הַיּוֹם בַּעֲוֹנִי   נַפְשִׁי יְבֵשָׁה
מֵחַדְרֵי מְעוֹנִי   הִנְנִי גְרוּשָׁה
עַד יָבֹא אֲדוֹנִי   בִּבְרִית חֲדָשָׁה
עוֹד יִשְׁלַח מְבַשֵּׂר   וְיִפְקְדֵנִי
יָשִׂים מַחֲשַׁכִּים   אוֹר בַּעֲדֵנִי.

יד.

א. יְקָרוּ נִסֶּיךָ   לְאֹם בְּךָ נוֹשַׁעַת
נִפְלָאִים מַעֲשֶׂיךָ   וְנַפְשִׁי יוֹדַעַת.

ב. הַאֱנוֹשׁ יַשְׂכִּילְךָ?   וְהוּא בְחָכְמָה בַּעַר
אוֹ יָחוּ מְהַלֲלָךְ   וּפֶה לְנֶגְדְּךָ יִפְעַר
בְּמַהֲלָל? וּשְׂכִילְךָ   מִזָּקֵן וְנַעַר
נִפְלָא, כִּי נִבְעַר   אָדָם מִדַּעַת.   נפלאים

ג. וּמִי יְסַפֵּר תְּהִלָּה   וְסוֹף לְךָ צוּר? אוֹ מִי
יַעֲרֹךְ לְךָ תְּהִלָּה   צוּר? רָאָה גָלְמִי
בִּמְרוֹמֵי מַעְלָה   אַף כִּי בַהֲדוֹמִי
נִדְמוּ עַמִּי   מִבְּלִי הַדָּעַת.   נפלאים

ד. הַמִּיּוֹן וּתְמוּנָה   אֵין לְךָ צוּר גְּמָלָה
אַתָּ מְקוֹר הָאֱמוּנָה   לְךָ נָאוָה תְהִלָּה
וְדַעַת וּתְבוּנָה   עִמְּךָ וּגְדֻלָּה
צוּר, וְאַתָּה מְלַמֵּד   לְאָדָם דָּעַת.   נפלאים

ה. הֵן לְחָלְיִי אֲרוּכָה שָׁלַח צוּר לִי רְפֻאוֹת
וְחֵמָה נִתָּכָה עַל צַר בִּמְרִירוּת
לְהוֹצִיא אוֹם נְמוּכָה מֵעַבְדוּת לְחֵרוּת
זַמְּרוּ כִּי גֵאוּת עָשָׂה מוּדַעַת. נפלאים.

טו.

קִרְאוּ מַלְאֲכֵי שָׁמַיִם אַלְפֵי הַצְּבָאוֹת
שָׁלוֹם עַל יְרוּשָׁלַיִם מֵעִם יָהּ צְבָאוֹת.

א. יַעֲלַת חֵן עֲצוּבַת רוּחַ קוֹל יֶשַׁע מְחַכָּה
וּלְבָבָהּ כְּנוֹד נָפוּחַ כִּי נָפְלָה בְחַכָּה
נִשְׁמַע עַל כְּנַף הָרוּחַ קוֹל רָחֵל מְבַכָּה
זָכְרָה אֶת יְמֵי מִצְרַיִם וִימֵי הַנְּבוּאוֹת
יוֹם הָיְתָה לְכַף רַגְלַיִם בִּקְצִיר הַתְּבוּאוֹת.
ב. הוֹמִיָּה כְּהָרָה תִּפְעֶה בִּמְעוֹנוֹת אֲרָיוֹת
הִגְלוּהָ חֲזִיר עִם אֶפְעֶה שָׂעִיר עִם נְבָיוֹת
מַה תּוֹחִיל? הֲמֹשֶׁה רוֹעֶה וּשְׁמוּאֵל בְּנָיוֹת?
תִּשְׁתּוֹחָח עֲלֵי אַפַּיִם מָתַי קֵץ פְּלָאוֹת?
וּלְךָ שָׁטְחָה כַּפַּיִם בְּרִבּוֹת הַתְּלָאוֹת.
ג. וּלְמִי אֶזְעָקָה אֵל עֶלְיוֹן וַאֲנִי בֶן אֲמָתֶךָ
אֵין לִי בְּקִרְבִּי שִׁרְיוֹן בִּלְתִּי אַהֲבָתֶךָ
וּבְיוֹם אֵין לְנַפְשִׁי פִּדְיוֹן אֶשְׁתַּעֲשַׁע בְּדָתֶךָ
בָּאתִי נָא בְּמֵי מָתְנַיִם לְדוֹרוֹתַי תְּנָה אוֹת
הַעֲבֵר נָא עֲלֵי הַמַּיִם רוּחַ הַקִּנְאוֹת.
ד. הוֹרֶשֶׁת אֱלֹהִים! הֲגֵה צוּר, צָרִי בְּצִירֵךְ
גְּשִׁי נָא בְּלֵבָב נֹגַהּ לָקַחַת שְׂכָרֵךְ

וּסְבִיבֵךְ יְיָ חוֹנֶה   מִיּוֹם שֶׁמְּכָרֵךְ
פָּגְעוּ בָךְ צְבָא מַחֲנַיִם   לַאֲלָפִים וּמֵאוֹת
וְאָשִׁים יְפַת עֵינַיִם   לְךָ חֵן חֵן תְּשׁוּאוֹת.

ה. הִקָּבְצוּ מְתֵי מַלְאָכִים   הַיּוֹם יוֹם בְּשׂוֹרָה
מִשַּׁחַק מָרוֹם נִפְלָאִים   אַל תּוֹפַע נְהָרָה
עַד כִּי כָל עֲדַת הַבּוֹכִים   אֲשִׁיבָה לָעֶזְרָה
דִּבְרֵי בַת עֲדַת אֶפְרַיִם   לְשֶׁבַע צְבָאוֹת
מְתְקוּ מִצָּרֵי מִצְרַיִם   חָלְקוּ מַחֲמָאוֹת.

טז.

א. יָדְךָ אֵל שַׂגֵּה   אֵל עַם מְבַכִּים
בֵּין מוֹכֵר וְקוֹנֶה   אוֹר יִשְׁעֲךָ מְחַכִּים
טַל עֲנָגֵי־הֶם אוֹר.

ב. הוֹרֵד כָּל גְּאוֹן   נֵזֶר פְּאֵרָם
וּבְרַעַשׁ סְאוֹן   סוֹאֵן לְעוֹזְרָם
נָא הַקְשֵׁב שְׁאוֹן   קוֹלָם בְּשָׁבְרָם
כִּי שָׁתָה שְׁנֵי   גָלוּת אֲרֻכִּים
נָא הוֹרֵד לְמִקְנֶה   נַהֲלָאִים וְרַכִּים
וְלַמְחַנְּי־הֶם אוֹר.

ג. וּלְקַרְנֵי רְאֵם   הָיוּ אֲלָפִים
שׁוּבָה נָא רְאֵם   דַּלִּים עֲיֵפִים
בְּנֵי אָמָה וְאֵם   עֲלֵי אֲסוּפִים
הָיוּ עַל שְׁנֵי   צַדֵּי לְשַׁבִּים
קַח נָא בֵּן מְאַגֶּה   מְשׁוּסִים וּמֻכִּים
וֶהָמוֹן שְׁנֵי־הֶם אוֹר.

ד. הִלּוֹתִי וְלִי — מָגֵן וְשֶׁמֶשׁ
יִהְיֶה גֹּאֲלִי — מָחָר כְּאֶמֶשׁ
יִכְתּוֹשׁ בָּעֱלִי — יִקְצוֹר בְּחֶרְמֵשׁ
לִמְחוֹת שֵׁם בְּנֵי — יָעֵל וַאֲשְׁכּים
לִנְקוֹם לִי לְמִשְׁנֶה — חִצִּים הַמְדַכְּים
אוּלַי עֲלֵיהֶם אוֹר.

ה. הֵן אֶחְתְּמָה — בִּגְעִים דְּבָרְךָ
אִם יִתְמַהְמָהּ — קִצִּי וְאָרַךְ
לֹא אִבָּלְמָה — כִּי צָץ וְדָרַךְ
כּוֹכָב יַעֲנֶה — מֵהַחֲרַכִּים
בָּא אוֹרֵךְ וְהִנֵּה — יֹשְׁבֵי מַחֲשַׁכִּים
נָגַהּ עֲלֵיהֶם אוֹר.

יז.

א. יִכְבְּשׁוּ אֵלַי — וְסָפוּ אֵלַי
וְאֵיד בָּא אֵלַי — אָרְחִי גָדֵר
חָדְלוּ רֵעִים — וְאָפְסוּ רוֹעִים
וְשִׁחֲתוּ רָעִים — גֶּפֶן סְמָדַר
וּלְסוֹד מִפְלֶא — אֵין אִישׁ גּוֹלֶה
וְהֲדַר גּוֹלָה — בֵּין קוֹץ וְדַרְדַּר
אֹיְבַי רַבִּים — וְשֹׂטְנַי רַבִּים
לִי כְעַקְרַבִּים — וְחֶמֶד נֶעְדַּר
אוֹיָה לִי כִּי — גַרְתִּי מֶשֶׁךְ
שָׁכַנְתִּי עִם — אָהֳלֵי קֵדָר.

ב. הָהְפַּךְ עָלַי רוֹעַ פָּעֳלַי
גָּבְלוּ עָלַי וְצֵל הוֹדִי סָר
וּבְיַד דּוּמָה אֶשְׁכּוֹן דּוּמָה
בְּתוֹךְ עֹל דּוּמָה כְּצִפּוֹר בְּמוֹסָר
וְעָלַי מַשָּׂא הִכְבִּיד מַשָּׂא
כִּדְבַר מַשָּׂא בְּעָלַי מוּסָר.
וְעֹפֶר וְעֵיפָה בְּעָפָר וְעֵיפָה
שִׁכְּנוּ יָפָה וְעֶדְיָהּ הוּסַר
חָלְקוּ בְּחֶבֶל אֲחֻזַּת חֶבֶל
אֲחוּזַּת חֶבֶל נְתוּנָה בְּמַאֲסָר
אָמַר הַצָּר לְהַחְשִׁיךְ לְהָצֵר
וְעָשָׂה יוֹם צַר כַּאֲשֶׁר גָּבַר.

ג. וּבְנֵי עֶרֶב חֲגוּרֵי חֶרֶב
הָפְכוּ לְעֶרֶב יוֹמִי וְחָשַׁךְ
זֶרַע עֵדָה כְּשַׁחַל עָרָה
וְכֵלָיו עֵדָה וְקַשְׁתּוֹ מָשָׁךְ
וּלְאָן אָנוּס אֵלַי וְאָנוּס ?
הַרְאֵה לְאָנוּס זְרוֹעַ קָדְשֶׁךָ
הַקְשֵׁב נִיב דַּל רַק לְךָ נִגְדַּל
בְּכָל יוֹם יִדַּל מִמֹּרָט מְמֻשָּׁךְ
בְּמָצוֹק וּמָצוֹר וּמַחְסוֹר וּמַעְצוֹר
בְּקֵדָר וְחָצוֹר שִׁמְשׁוֹ קָדַר.

ד. הֲלֵי יְשֻׁרוּן טוּבְךָ יְשׁוּרוּן
לְשִׁמְךָ יְשִׁירוּן עַל פִּי נְבָלִים
חֶרֶב תַּעַר מִתּוֹךְ תַּעַר
וְתַעֲבִיר תַּעַר עַל גֵּו נְבָלִים

וְתַעַר שְׁמוּרִים מֵעַל שְׁמָרִים
וְתָסִיר שְׁמִירִים תְּנַפֵּץ נְבָלִים
כְּלֵיהֶם הָרֵק לְדוֹרְשֵׁי הָרֵק
וְחֶרֶב הָרֵק לְעוֹבְדֵי פְסִילִים
שָׁרְשָׁם קַצֵּץ וְרֹאשָׁם רַצֵּץ
וְפַטִּישׁ מְפוֹצֵץ שַׁלַּח בָּאֱלִילִים
וְיֵדְעוּ רְחוֹקִים כִּי צְבָא שְׁחָקִים
בְּפִיךָ יְצוּקִים אִישׁ לֹא נֶעְדָּר.

ה. הֲדַר עֲרָבוֹת שִׁירוֹת עֲרֵבוֹת
חֲצוּבֵי לֶהָבוֹת לוֹ יַעֲרוֹכוּן
גּוּפָם אִשִּׁים לֹא כְגוּף אִישִׁים
כֻּלָּם קְדוֹשִׁים עֹז יִתְמוֹכוּן
קָדוֹשׁ נְאוּמָם וְקָדוֹשׁ מְקוֹמָם
וְקָדוֹשׁ הֲדוֹמָם אֲשֶׁר יִדְרוֹכוּן
אוֹמְרִים קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ
עַד כְּלוֹת שָׁלֹשׁ לֹא יַחְשׁוֹכוּן
שׁוֹחֲתִים הוֹדוֹ כָּל יְצִיר חֶלְדּוֹ
צוּר אֲשֶׁר מִדּוֹ שָׁת הוֹד וְהָדָר.

יח.

א. יַם סוּף וְסִינַי לִמְדוּנִי
אֹרַח יְדִידִי יֶאֱרַח
אֶתְנַהֲלָה עַד בֵּית אֲדֹנָי
אֶשְׁכַּב בְּחֵיק אָדֹם וְצַח.

ג. הַר הָאֱלֹהִים אֶל נְבִיאַי
אֶשְׁאַל הַנִּגְלָה בַסְּנֶה ?
אֶרֶץ הֲדֹם רַגְלַי וְכִסְאִי
אֶעֱבֹר וְאֵין מִי יַעֲנֶה
אוּלַי בְּמַאֲסָרַי וְכִלְאִי
אוּלַי בְּקִרְבִּי יַחֲנֶה
עַד שֶׁמְּצָאתִיו תּוֹךְ מְעוֹנִי
חָנָה כְּרֶגַע לִי כְּאָח
שָׂזַר וְגַם כָּל עִצְּבוֹנִי
חָלַף יָגוֹן לֵב גָּאֲנָח.

ד. וּלְמַחֲלִי אֶמְצָא אֲרוּכָה
כִּי יַעַצְרֵנִי בַשְּׁבִי
לֹא אֶשְׁאֲלָה אֶת הַמְּלוּכָה
לֹא נַחֲלַת אֶרֶץ צְבִי
רַק אַהֲבַת חֶסֶד מְשׁוּכָה
אֵלַי וְחֶבְרַת אֹהֲבִי.
צוּף אַהֲבָתוֹ עַל לְשׁוֹנִי
יוֹם רַךְ גְּאוֹן לִבִּי וְשָׁח
הוּא הָעֲנָק עַל צַוְּארֹנִי
מָה אֶחְמֹד גֵּוֶם וָתָח ?

ה. דּוֹדִי אֲשֶׁר מֵאָז יְדַעְתִּיו
לוֹ רַעְיוֹנַי נִכְסְפוּ
אוֹיְבַי לְאַהֲבָה שֶׁאֲהַבְתִּיו
אוֹתִי בְּאֵיבָה יֶהְדְּפוּ
תִּשְׁכַּח יְמִינִי אִם שְׁכַחְתִּיו
יוֹם בּוֹ יְגוֹנַי יִסָּפוּ

עַל אַהֲבָתוֹ יִשְׂטְנוּנִי
וַיִּתְּנוּ רַגְלַי בַּפָּח
דַּי כִּי לְאוֹיֵב יַחְשְׁבוּנִי
אַף כִּי לְנִתְעָב וְנֶאֱלָח.
ה. הֵיכָל וּבֵית מִקְדָּשׁ תְּכוֹנֵן
אָבִי וְתִמְנֶה עֶדְרָךְ
וּלְיַעֲלָה קוֹלָהּ תִּתְחַנֵּן
תַּקְשִׁיב וְתָקִים גִּדְרָךְ
יוֹנָה בְּפִי פַּחַת תְּקַנֵּן
תָּבִיא בְּסֵתֶר חַדְרָךְ
חַדֵּשׁ כְּיוֹם מוֹעֵד שְׂשׂוֹנִי
נַהֲדָרְךָ דוֹדִי צְלַח
תָּשׁוּב כְּאָז אֶל בֵּית מְלוֹנִי
בִּכְבוֹדְךָ עָלַי זְרַח.

יט.

מַה לַּאֲחוֹתִי כִּי חָשְׁבָה
יָמִים עַל מְצוֹר נִצָּבָה.

א. יוֹנָה מַה לָּךְ תִּתְנוֹדְדִי כְּצִפּוֹר עַל גַּג תִּתְבּוֹדְדִי
לֵאמֹר מָתַי בָּא מוֹעֲדִי?
הֵן תּוֹחַלְתֵּךְ לֹא נִכְזָבָה
הוֹחִילִי הִנֵּה קָרְבָה.
ב. הַיּוֹם כַּמָּה אוֹחִיל צָרִי
לָחֳלִי חָלִיתִי בְּחָרִי

אַף וַיֶּחְשַׁךְ תָּאֳרִי
אָכוֹל מִמַּעֲלָלַי פְּרִי
וּבְתַנּוּר לוֹהֲטִים אֶשְׁכָּבָה
מִיּוֹם שִׂמְחָתִי עָרְבָה.

ג. וַיֹּאמְרוּ לִי הֵן נוֹאָשָׁה
זֹאת מִישׁוּעָה כִּי בוֹשָׁשָׁה
אַיֵּה גוֹאֲלָהּ לֹא חָפְשָׁה
לָנוּ לִצְמִיתוּת נְטָשָׁהּ
אָבֵן לַשֶּׁקֶר כְּתָבָהּ
חָזוֹן וּנְבוּאָה נִכְתָּבָה.

ד. דַּי לָךְ רַעְיָתִי הִנְנִי
מֵשִׁיב כָּבוֹד אֶל מַחֲנִי
אַכְרִית זָר מִנַּחֲלַת בְּנִי
וּשְׁמִי אוֹדִיעַ כִּי אֲנִי
לִגְאוֹל נַחֲלָתִי אֶקְרָבָה
לִרְפּוֹא לִמְשׁוּבָה שׁוֹבֵבָה.

ה. הוֹמֶה לִבִּי עֵת אֶזְכְּרָה
אַהֲבָה מִקֶּדֶם נְצוּרָה
לָשׁוֹן לֹא יוּכַל סַפְּרָה
כִּיקוֹד גֶּחָלִים בֹּעֲרָה —
רוּחַ קִנְאָה כִּי נִשְׁקָבָה
עַזָּה כַמָּוֶת אַהֲבָה.

כ.

יְרִיבוּנִי בָּךְ הֹלְכֵי חֲשֵׁכִים
וְעֹבְדֵי הָאֱלִילִים הַנְּסָכִים
הֲשִׁיבוֹתִים: הַטּוֹב לַעֲבוֹד אֱלֹהִים
אֲשֶׁר אֵלָיו אֱלֹהֵיכֶם צְרִיכִים
וְעֵת קִצְפּוֹ — אֲנִי עֶבֶד עֲבָדִים
וְעֵת רְצוֹנוֹ — אֲנִי מֶלֶךְ מְלָכִים.

כא.

א. יְמִינְךָ נֹשֵׂא עֲוֹנִי — פְּשׁוּטָה לְקַבֵּל תְּשׁוּבָה
אֲבָל בְּיָדְךָ בְעִיּוּנִי — וְכַמָּה עֲצָתִי חֲשׁוּבָה
שְׁלַח־נָא אוֹרְךָ לְעֵינִי — וּרְפָא לִבִּי מִמְּשׁוּבָה
הֲשִׁיבֵנוּ יְיָ — אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָה.

ב. יִקְרָה נַפְשְׁכֶם עָלַי — יֶהֱמוּ מֵעַי עֲלֵיכֶם
וְטֶרֶם יוֹם תַּגְמוּלַי — הִזְהַרְתִּי גוֹלֵיכֶם
קוֹל קוֹרֵא בְהֵיכָלַי — לְהֵיטִיב מַעַלְלֵיכֶם
שׁוּבוּ אֵלַי — וְאָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם.

ג. הוֹבַחְנִי דָתֶךָ — לֹא נַחֲלִיף וְלֹא נָמִיר
שְׂמֵחִים בַּעֲבֹדָתֶךָ — וְשִׁמְךָ לְבַד נַאֲמִיר
וְלָמָּה מְתֵי חֶמְדָּתֶךָ — כְּמוֹ גַרְגְּרִים בְּרֹאשׁ אָמִיר
שְׁפוֹךְ עַל זָר חֶרְדָּתֶךָ — וְדוּשֵׁם כְּדוּשׁ אָמִיר

לֹא עֲלֵיהֶם פַּחְדְּתְךָ   כִּי רַק עָלַי תַּחְמִיר
וּבְצִפָּרְן שָׁמִיר   חַטַּאת יְהוּדָה כְּתוּבָה
הֲשִׁיבֵנוּ יְיָ   אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָה ׃

ד. הִטַּהֲרוּ וְהִתְקַדְּשׁוּ   מִשִּׁקּוּצֵי גְוִיּוֹת
וְהִתְקָרְבוּ וְהִתְנַגָּשׁוּ   בְּנַפְשׁוֹת הֶחָיוֹת
כִּי הַגּוּפוֹת יֶרְטָשׁוּ   וְנִקְבְּרוּ בְּבוֹר תַּחְתִּיּוֹת
וּכְלִי יוֹצֵר יְנֻתָּשׁוּ   נְשִׁיָּם בְּאֶרֶץ נְשִׁיּוֹת
וְהַנְּשָׁמוֹת יִתְחַדָּשׁוּ   לַעֲלוֹת לִמְרוֹם עֲלִיּוֹת
מַהֲרוּ וַעֲלוּ וְעֵינֵיכֶם   אַל תָּחוֹס עַל כְּלֵיכֶם
שׁוּבוּ אֵלַי   וְאָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם !

ה. וְאֵיךְ כֶּתֶם יִתְלַבֵּן   וְתוֹלָע יְהִי כַּצֶּמֶר
אִם אֶת לֵב הָאֶבֶן   בְּלֵב בָּשָׂר לֹא תָמֵר ?
וְלִפְקוֹד מֵאָב עַל־בֵּן   הָעֲוֹנוֹת תְּהִי שׁוֹמֵר
מַה־יַּחְשׁוֹב וּמַה־יָּבֶן   אֲשֶׁר הוּא בְּיָדְךָ חֹמֶר ?
וְאַתָּה תַּהֲרֹס וַתִּבֶן   וְאֵין בְּיַד אִישׁ רַק אֹמֶר
וְאֵיכָה קַשׁ וְתֶבֶן   מֻצָּל מִלֶּהָבָה ?
הֲשִׁיבֵנוּ יְיָ   אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָה ׃

ו. וְלָמָּה תִהְיוּ קְבוּרִים   בְּנֵי אֵל בְּקִבְרוֹת תַּאֲוָה ?
הֲלֹא בְּלֶחֶם אַבִּירִים   יְמֵי צוֹם נַפְשְׁכֶם רָוָה
וְהֵא לָכֶם כַּפָּרִים   לְרַפְּאוֹת נֶפֶשׁ דָּוָה
חֻקֵּי אֵל הַיְשָׁרִים   וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה
צְאוּ מִבֵּית הָאֲסוּרִים   אֶל בֵּית אַחֲרִית וְתִקְוָה
מָתְנֵיכֶם חֲגֻרִים   נַעֲלֵיכֶם בְּרַגְלֵיכֶם
שׁוּבוּ אֵלַי   וְאָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם ׃

ז. דַּעְתְּךָ וִיכָלְתְּךָ — ראֹשׁ הָעֵצָה וִיכֹלֶת
בְּכָל מֶמְשַׁלְתְּךָ — וְאֵין לִכְלָתְךָ מֶמְשֶׁלֶת
וּבְכַף מִשְׁקָלְתְּךָ — פְּעֻלַּת אִישׁ נִשְׁקֶלֶת
וּמִי אָדוֹן בִּלְתְּךָ — לְתִקְוָה וּלְתוֹחֶלֶת
אִם תִּנָּעֵל דַּלְתְּךָ — כָּל דֶּלֶת נִנְעֶלֶת
וְאִם לֹא לְחֶמְלָתְךָ — אָבֹא—אָנָה אֲנִי בָא ?
הֲשִׁיבֵנוּ יְיָ — אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָה.

ח. דְּרוֹר קִרְאוּ לַנְּפָשׁוֹת — מֵעַבְדַת הַפְּגָרִים
וּקְנוּ לָכֶם יְרֻשּׁוֹת — חֵלֶף הֱיוֹתְכֶם גֵּרִים
כִּי בַיּוֹם עֲשׂוֹתִי חֲדָשׁוֹת — וּבְפָתְחִי הַקְּבָרִים
אֶתֵּן עֲצָמוֹת יְבֵשׁוֹת — בֵּין רוּחוֹת וּבְשָׂרִים
וְלָכֶם נָאווּ קְדֻשּׁוֹת — לְתַמּוֹךְ צְפִירַת־בְּתָרִים
בִּהְיוֹתְכֶם מְטֹהָרִים — מִכָּל גִּלּוּלֵיכֶם
שׁוּבוּ אֵלַי — וְאָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם.

ט. הִרְחַקְתָּ עַם קְרוֹבֶךָ — וּמִי הוּא זֶה יְשִׁיבֵנוּ ?
וּמִי יַעֲזוֹר עֲזוּבֶךָ — וְנוֹפֵל וּמִי יְקִימֵנוּ
אִם לֹא יִשְׁכּוֹן סְבִיבֶיךָ — וְגַם בְּחֵם תְּרַחֲמֵנוּ
וְתַחַת כַּנְפֵי כְרוּבֶיךָ — כְּצוּר מָעוֹז תְּשִׂימֵנוּ

י. הַמְיַחֵל יוֹם טוּבְךָ — מֵאַשְׁפּוֹת תְּרִימֵנוּ
אַל תִּרְחַק מִמֶּנּוּ — כִּי צָרָה קְרוֹבָה
הֲשִׁיבֵנוּ יְיָ — אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָה.

כב.

א. יְמֵי קַלּוּ וְעֵינַי כָּלוּ
בְּבוֹר צַר כָּלוּא אֵשֵׁב נִבְדָּל

וְשַׁח הַר נוֹפֵל וְהִנּוֹ נוֹפֵל
וַאֲנִי בְאֹפֶל שׁוֹכֵן עִם דָּל
אַיֵּה צוּרִי סַלְעִי וְצוּרִי?
יָקוּם לְעֶזְרִי אַל נָא יֶחְדָּל!
צוּר רָם עַל כֹּל וְנֶאְדָּר מִכֹּל
בְּעוֹז כִּי עַל כֹּל יִתְגַּדָּל.

ב. הָהּ כִּי שָׂרַף לִבִּי שָׂרָף
וְאוֹתִי צָרַף בְּמַצְרֵף יְגוֹנִים
וּבַמָּה אֶהְיֶה א) לְשַׁמָּה אֶהְיֶה
חוֹלֶה וְנִהְיֶה וְסוֹבֵל אוֹנִים?
מַעֲלֶה נְשִׂיאִים הַפֵּל נְשִׂיאִים
וְשִׂימֵם נְשִׂיאִים ב) בְּבַבְלֵי מוֹנִים ג)
הָהּ לִבִּי חָג ד) לְמוֹעֵד וְחָג
וּבִי צוּר חֹק חָג ה) לִסְבּוֹל שְׁאוֹנִים
לְצִירַי צָרִים תְּמֵהִים וְאוֹמְרִים:
מַדּוּעַ אַתָּה כָּכָה־דָּל?

ג. וַעֲבָדַי מוּסָר ו) וַאֲנִי מוּסָר ז)
וּבָאתִי בְמַאֲסָר וּבְמַאֲסָרִים

הערות

א) נראה דצ"ל אחיה.
ב) או מלשון נשיאים ורוח (משלי כ"ה י"ד). או צ"ל נשואים.
ג) והאכלתי את מוניך (ישעיה מ"ט כ"ו).
ד) יחוגו וינועו (תהלים ק"ז כ"ז).
ה) חק חג (איוב כ"ו י').
ו) אולי צ"ל מעירי מוסר ע"ד הכתוב (ישעיה י"ז א') מוסר מעיר.
ז) ואני מוסר (הושע ה' ב').

וּפִלַּח כִּסְלִי עַל רֹב כִּסְלִי
וּמַה יְהִי כִסְלִי א) וְיָדִי יָרִים?
וּבִי יִסֹּב צִיר ב) כַּדֶּלֶת עַל צִיר
וּבְכָל יוֹם אֲקַו צִיר ג) לְבַשֵּׂר אֲסִירִים
יָהּ כִּי לְהַחֲרִים בָּנַיִךְ צָרִים
אָנָה שְׁעֵה מֵעָלָיו וֶיֶחְדָּל.

ד. הִגְלִי הָרִים לִמְרוֹם הָרִים
וּצְוּ כִּנְהָרִים לַעַמֵּךְ שָׁלוֹם
וְהָשֵׁב שָׂרִים מִבֵּין צָרִים
בּוֹגְדִים וְסָרִים מֵאֵל עֲלוּם ד)
הֱיֵה בָם חֶרֶב לְסַפֵּם חֹרֶב ה)
וּמֵימָם חֹרֶב ו) וְעֶדְיָם תְּבְלוּם
וְנֶאֱסַר יְהִי שָׂר וְהַצַּר יְהִי סָר
וְיוּסַר כָּל־צַר וְיֻדַּד כַּחֲלוֹם
וְשֵׁם הַמְחֻלָּל יִהְיֶה מְהֻלָּל
וְיָשִׁירוּ כִּי עַתָּה יִגְדָּל.

הערות

א) זהב כסלי (איוב ל"א כ"ד).
ב) מל' צירים וחבלים.
ג) ציר בגוים (ירמיה מ"ט י"ד).
ד) אולי צ"ל ה ע ל ם מלשון העלם יעלימו (ויקרא כ' ד').
ה) חורב בסף (צפניה ב' י"ד) מלשון חורבן.
ו) ואקרא חֹרב (חגי א' י"א) מלשון יובש.

כג.

א. פְּזוּרֵי נְהַר גּוֹזָן בְּשִׁמְךָ יְרַנֵּנוּ
וְאוֹבְדֵי סְפָרַד שֵׁם קָדְשְׁךָ יְשַׁנֵּנוּ
ב. אֲשֶׁר עֻזָּךְ נִשְׂאִים כְּנִשְׂאֵי חֲלִי כֶתֶם
וְשָׂרִים עֲלֵי צִיּוֹן בְּמָרָה יְקוֹנֵנוּ
ג. רְצֵה נָא בְּבָנֶיהָ רוֹצִים אֶת אֲבָנֶיהָ
וְחֹן עַל עֲפָרֶיהָ א) עֲפָרָה יְחוֹנֵנוּ!
ד. גּוֹאֵל גְּאַל גּוֹלִים לִימֵי פְדוּת חוֹכִים
וּבְהַר מְרוֹם קָדְשְׁךָ גְּאוּלִים יְקַנֵּנוּ!
ה. קָדוֹשׁ לְךָ יִשְׂאוּ קוֹלָם כְּקוֹל חַיּוֹת
עֹמְדִים בְּרוּם עוֹלָם קְדֻשָּׁה יְרַנֵּנוּ.

הערות

א) כן צריך לנקד כי המלה היא מלשון עֹפֶר האילים (בס"ש ת' י"ד).

מחלקה ג.

שירי חול.

א.

לכבוד גדיב נכבד (כפי הנראה במצרים).

הַשַּׂר אֲשֶׁר מוֹשָׁבְךָ אֵיתָן
יוֹשֵׁב בְּגַן בִּיתַן וּבֵית מַתָּן
קַבֵּל שְׁלוֹם עֶבֶד אֲשֶׁר יָרַד
לַיָּם וּבֵיתוֹ עִם תְּהוֹם נָתָן
רָכַב עֲלֵי גַלִּים וְגַלְגַּלִּים
עַל בָּמֳתֵי אֶרֶץ וְלִוְיָתָן
נִיקּוֹ כְּיוֹסֵף בְּרַחֲמֵי צוּרוֹ
יוֹם מִשְּׁכֶם גָּלָה וּמִדּוֹתָן
לֵוִי וְאֵינוֹ מֵעֲדַת קֹרַח
קָרְחִי וְלֹא עָמַד בְּסוֹד דָּתָן.

ב.

לכבוד ר׳ יצחק בן ברוך ליום הולדת נכדו

א. שִׁיר חָדָשׁ בְּפִי כֻלָּנוּ
כִּי יֶלֶד יֻלַּד לָנוּ.

ב. יָגֵל הֲדוֹם וְיִשְׂמַח שַׁחַק
וְיִשָּׁמַע שִׁיר מִמֶּרְחָק
וְכָל הַשּׁוֹמֵעַ יִצְחַק
וְנוֹדַע כִּי בִגְלָלֵי יִצְחָק
זֶבַח מִשְׁפָּחָה לָנוּ.

ג. בְּפִי כָל אִישׁ נִמְצֵאת בְּשׂוֹרָה
כִּי מָצְאוּ אֶבֶן יְקָרָה
נָאוָה לְשִׁכְמוֹ הַמִּשְׂרָה
אָז נִדְבְּרוּ גְדֻלָּה וְתוֹרָה
כִּי הִרְחִיב יְיָ לָנוּ.

ד. נוֹלַד בֵּן לְמֵטִיב בְּנְגֶן
הַחָכְמוֹת וְנוֹתֵן פִּרְיָן
מֵשִׁיב לְכָל שׁוֹאֵל עִנְיָן
כִּי מָצָא לַחָכְמָה מַעְיָן
וְגַם דָּלֹה דָלָה לָנוּ.

ה. גָּאוֹן מִגָּאוֹן נִפְרָד
וַיַּעֲטֶה צְדָקָה כַּשְּׂרָד
וּמִיּוֹם אֲשֶׁר נוֹלַד יָרַד
לֹא דָאֲבָה גָלוּת סְפָרַד
לֵאמֹר מִי יַעֲלֶה לָנוּ.

ו. בָּרוּךְ אֲשֶׁר נָתַן לְבָרוּךְ
נִיר מִשְׂרָה וְהוֹד גֵּר עָרוּךְ
בֵּן יָחִישׁ מוֹעֵד אָרוּךְ
אֶל קוֹרְאִים מִגַּת דָּרוּךְ
קוּמָה עֶזְרָתָה לָנוּ!

ז. אוחִיל לוֹ כִּי לֹא יִזְנַח
עַם שׁוֹקֵק אֵלָיו נֶאֱנַח
כִּי יָגַע וְכִי לֹא הוּנַח
וְאִם הוּא בֵּית חֹשֶׁךְ הוּנַח
שָׁם אַדִּיר יְיָ לָנוּ.

ג.

שיר אבל לפרידת ר׳ יוסף ולפטירת ר׳ יהודה אחי ר׳ משה בן עזרא.

א. שָׁלוֹם לַגֶּבֶר שְׁשׂוֹנָיו הָגְלוּ
חָדְלוּ מְנַחֲמָיו אֲהָהּ חָדֵלּוּ.
ב. לִבִּי כְּתַנּוּר לְפֵרוּד יוֹסֵף
גַּם שׁוֹד יְהוּדָה כְּבֵדִי שׁוֹטֵף
וּכְאֵב שָׁלִישָׁם כְּאֵב לִי יָסַף
כִּי מַמְרוֹרָיו בְּנַפְשִׁי נִתְלוּ
קִירוֹת לְבָבִי כְּמוֹ הֵם חָלוּ.
ג. נַפְשִׁי פְּדוּתְךָ גְּבִירִי מֹשֶׁה
כִּי גַם אֲנִי מִבְּכִי לֹא אֶחֱשֶׁה
עַל בּוֹא תְלָאוֹת בְּחִזָּיוֹן קָשֶׁה
לֹא בִצְעוּ יוֹם כְּקֶשֶׁר קָלוּ
עַד כִּי בְנַפְשִׁי יְדִידְךָ כָּלוּ.
ד. חַד נוֹאֲשׁוּ הַלְּבָבוֹת מִנּוּ
וְחַד בְּמַרְאֵה חֲלוֹם אֶרְאֶנּוּ
זֶה אֶזְכְּרֶנּוּ וְזֶה אֵינֶנּוּ
עֵינַי עֲדֵי אָן לַמָּרוֹם דַּלּוּ ?
אַךְ בּוֹ אֱלֹהִים לְפָנַי נִגְלוּ

ה. הָהּ אִישׁ חֲמוּדוֹת בְּעָפָר נֶעֱצַר
אַחֲרֵי אֲשֶׁר הַמְּאוֹרוֹת עָצַר
חָדְלוּ חֲסָדִים כְּאִלּוּ אֻצַּר
גֶּשֶׁם נְדָבוֹת וְלֹא נָזוֹלוּ
לִרְאוֹת מְאוֹרָיו וְלֹא יָהֵלּוּ.

ו. שִׁיר אָח מְפֹרָד בְּלִבִּי כִידוֹד
יָשִׁיר כְּעַלְמָה לְבָבָהּ יְדוֹד
כִּי מוֹעֲדָהּ בָּא וְלֹא בָא הַדּוֹד.

ד.

על פרידת ר׳ משה בן עזרא.

א. בְּגַדְתֶּם בִּי מְיֻדָּעַי וְרֵעַי
כְּאִלּוּ לֹא שְׁכַנְתֶּם בֵּין צְלָעַי
ב. מְנַעְתֶּם אֶת שְׁלוֹמְכֶם לִי וּלְמַעַן
מְנַעְתֶּם צֵל יְצוּרְכֶם מִיצוּעַי?
ג. הַלִשְׁפּוֹךְ עוֹד שְׁאֵרִית דַּם לְבָבִי
אֲשֶׁר בַּלָּט גְּנַבְתִּיו מִדְּמָעַי?
ד. שְׁאָלוּנִי: הֲזָרַעְתָּ אֲהָבִים?
עֲנִיתִים: כֵּן וְלֹא צָלְחוּ זְרָעַי
ה. וְאָמְרוּ לִי: הֲתִשְׁתַּעֲשֵׁעַ בְּלִי אָח?
עֲנִיתִימוֹ: בְּנַפְשִׁי שַׁעֲשׁוּעַי
ו. מְזִמּוֹת יְשַׁעְשְׁעוּ נַפְשִׁי בְּנַפְשִׁי
וְלִי פַּרְדֵּס בְּלִבִּי מִנְּטָעַי
ז. מְיֻדָּעַי בְּמַדָּעַי מְצָאתִים
וְהָיוּ בְעִיוּנַי לִי לְרֵעַי

ח. וְאֵיךְ אֶזְכּוֹר יְדִיד לֹא יִזְכְּרֵנִי
וְלָמָּה יִרְבְּיוּן חִנָּם פְּצָעַי ?

ט. אֲשֶׁר יָלִין בְּבֵין קִירוֹת לְבָבִי
לְמִיּוֹם נָד וְלֹא לָן בֵּין זְרוֹעַי

י. וְעוֹדֶנִּי אֲנִי מַחֲזִיק בְּתֻמִּי
וְאַזְכִּיר אַהֲבָתוֹ כָּל רְגָעַי

יא. וְאִם נִשְׁאַר כְּשַׂעְרָה מִבְּרִיתוֹ
הֲכִי לֹא יַחֲטִיאוּהָ קְלָעַי ?

יב. אֲהוּבַי אֶשְׁמְעָה כִּי נֶהְפְּכוּ לִי
וַיֶּהֶפְכוּ עֲלֵי אַרְצִי רְקִיעַי

יג. וְכִמְעַט נַעֲשָׂה לִבִּי צְחִיחַ
אֲבָל מֹשֶׁה יְבַקַּע סְלָעַי

יד. גְּבִיר מָסַךְ יְדִידוּתוֹ בְּלִבִּי
כְּהִמָּסֵךְ דְּמָעַי תּוֹךְ גְּבִיעַי

טו. וְצִיר נֶאֱמָן וְצִירִים נֶאֱמָנִים
לְפֵרוּדוֹ וְנִפְלָאִים נְגָעַי

טז. וְלֹא יִשְׁעֶה כְּאֵב נוּדוֹ לְהַבְלִיג
וּמִיּוֹם נָד עֲדֶן רְקִי בְּלוֹעַי

יז. אֱלֹהֵי הָעֵבֶר פִּגְעֵי נְדוֹדוֹ
וְשִׂים אֶת מַלְאֲכֵי פָּנָיו פְּגָעַי !

ה.

שִׁיר אַהֲבָה.

א. לִקְרַאת חֲלַל חִשְׁקֵךְ קְרָב הַחֲזִיקִי
וּבְאֵשׁ נְדוֹד הָאַהֲבָה תַּדְלִיקִי

ב. מָאַסְתְּ בִּי עַל כֵּן תָּרִיקִי לִי חֲנִית
וַאֲנִי בְּנַפְשִׁי אַמְסֶה הָרִיקִי [א]

ג. רַעְיַת צְבִי לֹא טוֹב הֱיוֹת דּוֹדֵךְ שְׁבִי
קָרְבִי וְרִכְבֵי הַנְּדוֹד הַרְחִיקִי !

ד. עֶרֶשׂ דְּוָי הָפְכִי לְעֶרֶשׂ תַּעֲנוּג
וּדְבַשׁ וְחָלָב אוֹהֲבֵךְ הָנִיקִי !

ו.

בקשה לידידו לשוב אליו.

א. שֶׁמֶשׁ אֲשֶׁר פָּנָה וְצֵל הַמַּעֲלוֹת
נוֹחַ לַהֲשִׁיבוֹ עוֹד בְּאוֹר הַשַּׁחַר

ב. בֹּא נָא יְדִידִי כִּי בְךָ יָשׁוּב
חֲלוֹם אֵלֶּה מְצַפִּים לְךָ וְאַל תִּתְאַחַר !

ז.

א. בְּזִיתֶם לְמֵימֵי מַעְיָן וַתֹּאמְרוּ
הִנֵּה לְאַט הֹלְכִים בְּמֵי שִׁלֹּחַ

הערות

א) הוראת המלה הריקי פה לא אדע בברור, ואולי צ״ל תדיקי בתי״ו בהוראת תדיקת השנים או הדיקי מן והדקות (מיכה ד׳ י״ג). גם בדוחק נוכל לפרש כי המשורר יתאמץ בנפשו לבלי הריק חניתו גם הוא להלחם עם אהובת נפשו ולשלם לה מדה כנגד מדה.

ב. מַה תַּעֲשׂוּ עִמִּי א) וּמֵימָיו מֵי גָאוֹן
יַרְדֵּן אָבֵל מַיִם אֲבָל מֵי נֹחַ ב).

ח.

שיר לחתן.

א. שְׂמַח בָּחוּר בְּיַלְדוּתֶךָ
וְאֶרְאֶה ג) פְּרִי שִׂמְחָתֶךָ
אַתָּה וְאֵשֶׁת נְעוּרֶיךָ
הַבָּאָה אֶל־בֵּיתֶךָ.

ב. יְקַר בִּרְכוֹת אֵל מְיֻחָד
תְּבֹאתָה לְרֹאשְׁךָ יַחַד
וּבֵיתְךָ שָׁלוֹם מְפַחֵד
וְכֹל מִתְקוֹמֵם בְּךָ נִכְחָד
וְאִם תִּשְׁכַּב לֹא תִפְחָד
וְשָׁכַבְתָּ וְעָרְבָה שְׁנָתֶךָ.

הערות

א) עמי, אולי צ"ל עמו.
ב) אבל הראשון בהוראת נהר ונחל כמו (כדה"כ ע"ז ד') אבל מים, ומי נח הוא המבול, או ירמז לספור הכתוב משכרות נח בשתותו היין?
ג) לשון אריתי מורי עם בשמי (שה"ש ה' א').

ג. הַדְרֵךְ חִתָּנִי רְכַב וּצְלַח
וְתִפְאַרְתְּךָ הַעֲלֵה וְשַׁלַּח!
וְלֵב אוֹיְבֶיךָ אֵל יְפַלַּח
וְחַטֹּאת נְעוּרֶיךָ יִסְלַח
וִיבָרֶכְךָ בְּכָל־מִשְׁלַח
יָדְךָ וּבְכֹל תְּבוּאָתֶךָ.

ד. וְזָכוֹר צוֹרְךָ וּבוֹרְאֶךָ
בְּעֵת מְבוֹא הַטּוֹב יְבִיאֶךָ א)
כִּי בְנֵי יָמִים יְבוֹאוּךָ
וּכְיָמֶיךָ דָּבְאֶךָ
בָּרוּךְ אַתָּה בְּבוֹאֶךָ
וּבָרוּךְ אַתָּה בְּצֵאתֶךָ!

ה. הַדְרֵךְ בִּמְתֵי תֹם וּבִין תְּקִנֶּה
לְמַעַן תַּשְׂכִּיל בְּכֹל אֲשֶׁר תִּפְנֶה
וּבֵיתְךָ יִכּוֹן וְיִבָּנֶה
וְשָׁלוֹם תִּקְרָא וְאֵל יַעֲנֶה
וְשָׁלוֹם נְוָתְךָ וְעִם אַבְנֵי
הַשָּׂדֶה בְּרִיתֶךָ.

ו. הוֹדְךָ יַעֲלֶה וְלֹא יְאַחֵר
וְאוֹתְךָ יִקְרָא וְיִבְחַר

הערות רשד"ל

א) זכור את בוראך בעת אשר יביא אותך אל מבוא הטוב.

וְאוֹרֵךְ בְּלֵילוֹת וָשַׁחַר א)
אָז יִבָּקַע כַּשַּׁחַר
וּלְךָ מֵרֶחֶם מִשְׁחָר
טַל יַלְדֻתֶךָ.

ט.

גם זה לחתן.

א. יְכוֹנַן חֲתָנִי מְנוּחָיו
בְּגַן בְּשָׂמָיו וּמֶרְקָחָיו
וּבִרְכוֹת אֵיתָן וְאֶזְרָחָיו
תְּבוֹאתָה לְרֹאשׁ חָתָן
וּלְקָדְקֹד נְזִיר אֶחָיו.
ב. הַיּוֹם רַבּוּ שְׂמָחוֹת
וְגִיל בְּאַרְבַּע הָרוּחוֹת
וְהַלְּשׁוֹנוֹת כַּשְּׁפָחוֹת
מְמַהֲרוֹת לְדַבֵּר צָחוֹת
וְיָדַיִם עֲלֵי לוּחוֹת
חֹקְקוֹת שִׁיר בְּלִי לְמְחוֹת
וְהַלְּבוֹת וְהַטּוּחוֹת
מַאֲמִינִים בִּשְׁבָחָיו.
ג. וּמַה־נָּעִים נְפוֹל חֲבָלִים
לְבֶן־נְשִׂיאִים בְּבַת אֲצִילִים!

הערות רשד״ל

א) ענין בחרות ותכן.

וּמַה־טֹּבוּ אֹהָלִים
נִטָּיו כִּנְחָלִים
נַעֲרוּגוֹת הָאֲהָלִים
קְטֹרֶת מֹר לְאַף מַעֲלִים
וְתִמְרוֹת אַבְקַת רֹכְלִים
יְעִידוּן בּוֹ כְּרְכִילִים
וְהֶהָדָר, וְאֵין מַעְלִים —
בִּפְנֵיהֶם מִזְרָחָיו.

ד. הֲרוֹךְ עֹז כִּי לְךָ יָאוֹת!
וְגֵאֶה כִּי לְךָ לְגְאוֹת!
וַיַּעֲלָתְךָ בַּנְּשִׂיאוֹת
הִיא בְּצִבְאוֹתֵיהֶן אוֹת
וּמִבֵּין אֲלָפִים וּמֵאוֹת
נְדִיבוֹת בְּךָ נִקְרָאוֹת
וּלְשׁוֹנוֹת נִבָּאוֹת
בְּשִׁמְךָ חֵן חֵן תְּשׁוּאוֹת
לְפִגְעֵי הַזְּמָן קֹרְאוֹת
אַל־תִּגְּעוּ בִּמְשִׁיחָיו!

ה. הֲיוֹעֵץ בִּלְתְּךָ נְדִיבוֹת?
וְהֵם לְךָ נַחֲלַת אָבוֹת
וְלַמִּשְׂרָה מֶרְכָּבוֹת
רָצוֹת בָּכֶם וְשָׁבוֹת
וּמֵרָחוֹק לַלְּבָבוֹת
תְּמוּנוֹתֵיכֶם קְרֹבוֹת
וְאִישׁ יָשִׁיר אֲהָבוֹת
בְּשִׁמְכֶם יִמְצָא רְחֹבוֹת

וַיָּשִׁיר שִׁירוֹת עֲרֵבוֹת
בְּנֹפֶת בֵּין מַלְקוֹחָיו.

י.

שיר לחתונה.

א. בֹּאוּ וּרְאוּ הוֹד חָתָן וְהוֹד שׁוֹשְׁבִינָיו סְבִיבוֹ
וְשִׂמְחוּ בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ וּבְיוֹם שִׂמְחַת לִבּוֹ!

ב. יְגִילוּן אֲצִילֵי הֲמוֹנַי הַיּוֹם בְּעָרְכִי רְנָנַי
בְּאָמְרִי לְשִׁמְרֵי אֱמוּנַי זֶה הַיּוֹם עָשָׂה יְיָ
נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בּוֹ.

ג. וְיַעֲלַת חֵן כַּיּוֹם תִּתְעוֹרֵר וּבֵין עֲלָמוֹת תִּשְׂתָּרֵר
וְשִׁירֵי יְדִידוֹת תְּבָרֵר וְלִקְרַאת דוֹדָהּ תְּשׁוֹרֵר
לֵאמֹר אֵלַי תָּבֹא.

ד. הֲדָיָהּ יְרַנּוּן דּוֹדָהּ וְיִתְעַנַּג בְּמַצְפּוּן רְבִידָהּ
בְּשִׁבְתָּהּ לְנֶגְדּוֹ בְּשִׂדָּהּ וְהוּא מִתְרַפֵּק לְצִדָּהּ
כְּמוֹ מֶלֶךְ בִּמְסִבּוֹ.

ה. הָיֹה יִהְיֶה לְעֵינַיִם נֶחְמָד כְּאוֹר צָהֳרַיִם
וּבֵין יְהוּדָה וְאֶפְרַיִם כְּעֵץ שָׁתוּל עַל פַּלְגֵי־מַיִם
עוֹדֶנּוּ בְּאִבּוֹ,

יא.

גם זה לחתונה.

א. כּוֹכְבֵי תֵבֵל כְּיוֹם חָבְרוּ
בִּצְבָא רוּם לֹא נִמְצָא כָהֶם
ב. חָמְדָה כִימָה חֶבְרָתָם, כִּי
רוּחַ לֹא יָבֹא בֵּינֵיהֶם
ג. כּוֹכָב מִזְרָח בָּא לַמַּעֲרָב
מָצָא שֶׁמֶשׁ בִּבְנוֹתֵיהֶם
ד. הֵקִים חֻפַּת עַנְפֵי עֲבוֹת
לַשֶּׁמֶשׁ שָׂם אֹהֶל בָּהֶם.

יב.

כמו הנ״ל.

א. זְמַן מַעֲדַנְךָ א) מָלֵא עֲדָנִים
וְיָמִים בַּחֲתֻנָּתְךָ חֲתָנִים
ב. בְּפַרְדֵּס חֵן שְׁמָרוּהוּ כְּרוּבִים
וְרִמּוֹנָיו לְךָ בִלְבַד צְפוּנִים
ג. צְבִיַּת חֵן אֲשֶׁר פָּצְעָה לְבָבְךָ
יְמֵי פֵרוּד ב) פְּצָעִים נֶאֱמָנִים
ד. בְּעֵינַיִם עֲשָׂאָם אֵל לְצָרְיְךָ ג)
כְּהֵעָשׂוֹת צֳרִי מִן הַפְּתָנִים

הערות רשד״ל

א) ענין קצר, מלשון מעדנות כימה, והוא הפך מן ענד.
ב) בימי פירודה וריחוקה ממך.
ג) לרפואה לך, לשון צֳרִי.

ה. וְשָׂפָה שָׁלְחָה אָז בָּךְ רְשָׁפִים א)
וְהֵן הִיא בֵּין שְׂפָתֶיךָ פְּנִינִים
ו. אֲשֶׁר תִּלְעַג ב) לְכִימָה בָּעֲגִילָהּ
וְלַסַּהַר כְּאַחַד הַשַּׂהֲרוֹנִים ג)
ז. שְׂפָתָהּ צוּף וְאַפָּהּ מֹר וּמִלֶּ־
־חֱיָהּ שֶׁמֶשׁ וּמִשַּׂעְרָהּ פְּתָנִים
ח. צְבִיָּה הִיא וְלֹא רַעְיַת צְבָאוֹת ד)
וְאֵין אֶבֶן יְקָרָה מִפְּנִינִים
ט. נְעַם חָתָן וְהִתְעַנַּג וְאַל תְּשַׁ־
־כְּחָה דוֹדִים לְמִנְחָתְךָ נְכוֹנִים ה)
י. וְרִיב לָהֶם כְּהַיּוֹם עִם זְמַנָּם
וְדָת ו) לַעֲשׂוֹת נְקָמָה בַּיְגוֹנִים
יא. שְׁלַח לָהֶם אֲשֶׁר יִשְׁפֹּט עֲלֵיהֶם ז)
כְּלִי מָלֵא בְּשִׁבְעִים הַזְּקֵנִים ח).

הערות רשד"ל

א) רשפי אש החשק.
ב) הלביה הנ"ל תחפיר כוכב כימה בהוד העגיל שלה.
ג) באחד משהרוניה.
ד) ולא כאחת הלבאות, לא כשאר לביות.
ה) מצפים למנחתך.
ו) מלוה ותובה.
ז) היין שופט ומושל בשותיו.
ח) יין בגימטריא שִׁבְעִים.

יג.

כנ"ל.

א. שְׂאוּ שָׁלוֹם לְמִבְחַר הַחֲתָנִים
וְאֶל דּוֹדִים וְרֵעִים נֶאֱמָנִים
ב. שְׁלוֹם דּוֹד יֶחֱזַק רָחוֹק בְּעֵינָיו א)
וְלִבִּי יֶחֱזֶם ב) פָּנִים בְּפָנִים
ג. בְּהִתְחַבֵּר שְׁנֵי יַלְדֵי נְדִיבִים
בְּנֵי שׁוֹעִים וְנִטְעֵי נַעֲמָנִים
ד. וְיָאִירוּ בְּעַד חֻפָּה פְּנֵיהֶם
כְּכוֹכָבִים בְּעַד עָב הָעֲנָנִים.

יד.

כנ"ל.

א. שְׂאוּ כַּנְפֵי שְׁחָרִים וַעֲרָבִים
שְׂאוּ אֶל בֶּן־נְדִיבִים בַּת־נְדִיבִים!
ב. לְהַר הַמֹּר שְׂאוּ גִּבְעַת לְבוֹנָה
וְלִצְבִי חֵן שְׂאוּ יַעֲלַת אֲהָבִים!
ג. וְכִתְבוּ מִשְׁטָר מֹהַר וּמַתָּן
בְּרִקּוּעֵי רְקִיעִים לָהּ כְּתָבִים ג)

הערות רשד"ל

א) יגדל שלומו של ידיד אשר הוא רחוק ממני בגופו.
ב) ולבי יראהו עיניו.
ג) הכתבים של שטר מהר ומתן שתכתבו לה, כתבו אותם בגליונות הרקיעים.

ד. לְבַת תַּמָּה אֲשֶׁר נִשְּׂאת לְכִימָה
וְהִיא שׁוֹמָה בְּחַדְרֵי הַקְּרָבִים
ה. וְהַלֵּבָב וְהַנֶּפֶשׁ, וְיֵקַל,
תְּנוּ לָהּ א), לֹא כְסָפִים אוֹ זְהָבִים!
ו. וְהַרְחִיקוּ יְמֵי פֵּרוּד, וְצַוּוּ
לְאַסֵּף הָרְחוֹקִים הַקְּרוֹבִים!
ז. וְשִׂפְתֵי חֵן אֲשֶׁר דָּמוּ שְׁבִיבִים
יְרִיקוּן עַל שְׂרוּף חֶשְׁקָם רְבִיבִים ב)
ח. וְצַוּוּ לְהַטֵּי חֶרֶב סְבִיבָם
וְיָסוּרוּ, וְיֵרֹמוּ כְרוּבִים ג)!
ט. וְיִסְתּוֹפֵף בְּגַן נָעוּל בְּעָלָיו
וְיִכְבּוּ מִקְּרָבָיו הַלְּהָבִים
י. בְּיֵין חִכָּה אֲשֶׁר יִסְעַד לְבָבוֹ
וְלֹא יִסְעַד לְבָבוֹ יֵין עֲנָבִים

הערות רשד״ל

א) תנו לה למהר ומתן הלב והנפש, וכל זה יהיה עדיין דבר קל לערכה.
ב) בשפתי הכלה, הדומים בתדמיותם לשביבי אש, עם כל זה הם מריקים כעין רביבי מטר ומים קרים על נפש עיפה השרופה באהבתם.
ג) ויסורו להטי החרב, וירומו הכרובים (שומרי ג״ע זה), כדי שיקרב החתן.

יא. אֲמִירִים מֵעֲצֵי עֵדֶן קְצוּבִים
אֲבָל מִמַּחְצַב הַיְקָר חֲצוּבִים א)
יב. חֲתֻנָּתָם ב) בְּעֵת רָצוֹן וְשָׂשׂוֹן
וְיָמִים לַעֲשׂוֹת חֶפְצָם עֲרֵבִים ג).

טו.
כנ"ל.

א. שְׁלוֹמוֹת נִקְבְּצוּ כַּיּוֹם הֲמוֹנִים
לְבֵית חָתָן מְפֹאָר בַּחֲתָנִים
ב. וְטוֹבוֹת נִסְפְּחוּ תָמִיד אֲלֵיהֶם
בְּתוֹכוֹ ד) דָּבְרוּ חֶפַּת חֲתָנִים
ג. וְכִימָה חֻבְּרָה לִכְסִיל, וְהִנֵּה
מְאוֹרֵיהֶם עֲלֵי אֶרֶץ נְכוֹנִים
ד. וּפוֹרוֹת ה) עַל־פְּנֵי אֶרֶץ, כְּמוֹהֶם
יְהִי גִזְעָם וְעַל פֹּארוֹת אֱמוּנִים ו).

הערות רשד"ל

א) החתן והכלה, הנמשלים לענפים כרותים מעצי עדן, ולא זו בלבד אלא חצובים ממחצב הכבוד.
ב) ביום המאמר הקודם.
ג) אחרונים.
ד) בבית החתן.
ה) ענין פריה ורביה, כימה וכסיל שנתחברו תפרינה ותרבינה על פני הארץ, כן נ"ל.
ו) כמוהם יהי גזעם, וכמוהם יהיו גם הענפים האמונים וגדלים על פארותם, כלומר גם בני בניהם.

טז.

כנ"ל.

א. קְחָה מִן הַהֲדַס מִנְחַת עֲנָפָיו
אֲשֶׁר פָּרַשׂ עֲלֵי עַרְשְׂךָ כְּנָפָיו
ב. אֲשֶׁר נָתַן רְפִידָתוֹ יְדִידוּת
וְרֶצֶף אַהֲבָה נָתַן רְצָפָיו
ג. וְרוּחַ נֶאֱצַל מִבֵּית אֲצִילִים
נְשָׂאוֹ לַיְדִיד רוּחַ נְשָׁפָיו
ד. אֲמִיר בֹּשֶׂם יְנִיפוּהוּ נְשָׁמוֹת
וְיִזַּל מֹר וְנֹפֶת עַל־מְנִיפָיו
ה. סְעִיף תֹּמֶר וְצַמַּרְתּוֹ כְּלִיל חֵן
וְלִידִידוֹ תְּרוּפָה מִטְּרָפָיו
ו. וְגַן נָעוּל שְׁמָרוּהוּ כְּרוּבָיו
וּפַרְדֵּס חֵן סְבָבוּהוּ שְׂרָפָיו
ז. קְרַב חָתָן וְאַל־תִּירָא, לְמַעַן
בְּיָדְךָ אוֹת לְהָפֵר אֶת־כְּשָׁפָיו.

יז.

כנ"ל לחתן ששמו יהודה.

א. צֳרִי גִלְעָד בְּפִי שָׂרָף מְעוֹפֵף
הֲיֵשׁ חֻפָּה עֲלֵי כָזֹאת תְּחוֹפֵף?
ב. חֲשׁוּקָה דָּמְתָה יוֹנַת רְחוֹקִים
אֲשֶׁר לָתוּר מְנוּחָה לָהּ תְּעוֹפֵף

ג. סְבִיבָהּ יַחֲנֶה דֶּגֶל יְהוּדָה
וְהִיא גַם הִיא סְבִיבוֹתָיו תְּחוֹפֵף א) .

יח.

כנ"ל .

א. בְּתוּלוֹת עַל־שִׁירָתָן וְכִנּוֹר עַל־נְגִינָתוֹ
לַעֲלוֹז הַיּוֹם בְּחָתָן יֹצֵא מֵחֻפָּתוֹ .

ב. הֵיכַל כָּבוֹד כֻּלּוֹ וְאֶבְרַת שַׁדַּי צִלּוֹ
צְאוּ וּרְאוּ קְהָלוֹ בָּעֲטָרָה שֶׁעִטְּרָה לוֹ
אִמּוֹ בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ .

ג. יוֹרֵשׁ מִמְּשָׂרַת יְלָדָיו אֹהֶל נֶאֱמְנוּ יְתֵדָיו
וְגַם הוּא הוֹצִיא חֲסָדָיו וְכָבוֹד עָשָׂה עַמּוּדָיו
וּנְדִיבוֹת רְפִידָתוֹ .

ד. רוֹאָיו יֹאמְרוּ אַשְׁרָיו בְּשַׁלְּמוֹ לָאֵל נְדָרָיו
כִּי יְמַלֵּא מְקוֹם הוֹרָיו וּבְחִצִּים מִבְּנֵי נְעוּרָיו
יְמַלֵּא אֶת־אַשְׁפָּתוֹ .

ה. כָּזֹאת תִּהְיֶה מַשְׂאֶלֶת בַּיִת וָהוֹן וּמֶמְשֶׁלֶת
וְאֵשֶׁת נְעוּרִים מַשְׂכֶּלֶת וְיוֹתֵר מִזֹּאת לְתוֹחֶלֶת
יְיָ הוּא נַחֲלָתוֹ .

ו. זְמַנּוֹ לְמַלֹּאת תַּאֲוָה רֹאשׁוֹ מָשׂוֹשׂ וְחֶדְוָה
וְסוֹפוֹ אַחֲרִית וְתִקְוָה וְלִהְיוֹת סֻכַּת שַׁלְוָה
סְבִיבוֹתָיו סֻכָּתוֹ .

הערות רשד"ל

א) אולי צ"ל תתופף, מן עלמות תופפות (תהלים ס"ח כ"ו), מתופפות על לבבהן (נחום ב' ח').

יט.

עַל פֵּרוּד אֲהוּבָתוֹ.

א. מַה לָּךְ צְבִיָּה תְּמַנְעִי צִירַיִךְ
מַדּוּד צְלָעָיו מָלְאוּ צִירַיִךְ?
ב. לֹא תֵדְעִי כִּי אֵין לְדוֹדֵךְ מִזְּמַן
בִּלְתִּי שְׁמוֹעַ קוֹל שְׁלוֹמוֹתַיִךְ
ג. אִם הַפְּרִידָה עַל שְׁנֵינוּ נִגְזָרָה
עִמְדִי מְעַט עַד אֶחֱזֶה פָּנַיִךְ
ד. לֹא אֵדְעָה אִם בֵּין צְלָעַי נֶעְצַר
לִבִּי וְאִם יֵלֵךְ לְמַסָּעַיִךְ
ה. חֵי אַהֲבָה! זִכְרִי יְמֵי חִשְׁקֵךְ כְּמוֹ
אֶזְכּוֹר אֲנִי לֵילוֹת תְּשׁוּקוֹתַיִךְ
ו. כַּאֲשֶׁר דְּמוּתֵךְ בַּחֲלוֹמִי יַעֲבוֹר
כֵּן אֶעְבְּרָה נָא בַּחֲלוֹמוֹתַיִךְ
ז. בֵּינִי וּבֵינֵךְ יַם דְּמָעוֹת יֶהֱמוּ
גַּלָּיו וְלֹא אוּכַל עֲבוֹר אֵלַיִךְ
ח. אַךְ לוּ פְּעָמַיִךְ לְעָבְרוֹ קָרְבוּ
אָז נִבְקְעוּ מֵימָיו לְכַף רַגְלַיִךְ
ט. לוּ אַחֲרֵי מוֹתִי בְּאָזְנַי יַעֲלֶה
קוֹל פַּעֲמוֹן זָהָב עֲלֵי שׁוּלַיִךְ!
י. אוֹ תִשְׁאֲלִי לִשְׁלוֹם יְדִידֵךְ וּבִשְׁאוֹל
אֶשְׁאַל בְּדוֹדַיִךְ וּשְׁלוֹמַיִךְ
יא. אָכֵן עֲלֵי שָׁפְכֵךְ דְּמֵי לִבִּי שְׁנֵי
עֵדִים לְחַיַּיִךְ וְשִׂפְתוֹתַיִךְ

יב. אֵיךְ תֹּאמְרִי לֹא כֵן וְהֵם עֵדַי
עֲלֵי דָמִי וְעַל כִּי שָׁפְכוּ יָדַיִךְ
יג. מַה תַּחְפְּצִי מוֹתִי וְהֵן אֶחְפּוֹץ אֲנִי
שָׁנִים לְהוֹסִיף עַל שְׁנֵי חַיַּיִךְ
יד. אִם תִּגְזְלִי נוּמִי בְּלֵיל חִשְׁקִי הֲלֹא
אֶתֵּן שְׁנָת עֵינַי לְעַפְעַפַּיִךְ
טו. מֵימֵי דְמָעוֹת לְחַכָּה אִשֵּׁךְ וְגַם
אַבְנֵי לְבָבוֹת שָׁחֲקוּ מֵימַיִךְ
טז. בָּאתִי בְּאֵשׁ חִשְׁקֵךְ וּמֵי בִכְיִי אֲהָהּ ·
לִבִּי בְּדִמְעוֹתַי וְגֶחָלַיִךְ
יז. בֵּין מַר וּמָתוֹק יַעֲמוֹד לִבִּי וְהֵם
רוֹשׁ הַנְּדוֹד וּדְבַשׁ נְשִׁיקוֹתַיִךְ
יח. אַחֲרֵי דְבָרַיִךְ כְּפַחִים רִקְּעוּ
אוֹתוֹ פְּתִילִים קִצְּצוּ יָדַיִךְ
יט. מַרְאֵה דְמוּת אֹדֶם עֲלֵי סַפִּיר
בְּעֵת אֶרְאֶה שְׂפָתַיִךְ עֲלֵי שִׁנַּיִךְ
כ. שֶׁמֶשׁ בְּפָנַיִךְ וְלַיִל תִּפְרְשִׂי
עַל זָהֳרֵי עַבֵּי קְוֻצּוֹתַיִךְ
כא. מֶשִׁי וְרִקְמָה הֵם כְּסוּת גּוּפֵךְ
אֲבָל הַחֵן וְהַיּוֹפִי כְּסוּת עֵינַיִךְ
כב. מַשְׂכִּית עֲלָמוֹת מַעֲשֵׂה יְדֵי אִישׁ
וְאַתְּ הַהוֹד וְהַחֶמְדָּה שְׂכִיּוֹתַיִךְ
כג. חֶרֶס וְסַהַר עָשׁ וְכִימָה קִנְּאוּ
לִהְיוֹת כְּאַחַיִךְ וְאַחְיוֹתַיִךְ
כד. בָּנִים וּבָנוֹת חָשְׁבוּ אִם חָפְשׁוּ
לִהְיוֹת עֲבָדַיִךְ וְשִׁפְחוֹתַיִךְ

כה. לֹא אֶשְׁאֲלָה מֵהוֹן וְמִן חֶלְקִי
לְבַד מִחוּט שְׂפָתַיִךְ חֲגוֹר מָתְנַיִךְ
כו. יַעְרִי וְדִבְשִׁי בֵּין שְׂפָתַיִךְ
כְּמוֹ נִרְדִּי וּמוֹרִי בֵּין שְׁנֵי שָׁדַיִךְ
כז. שַׂמְתִּיךְ כְּחוֹתָם עַל יְמִינִי לוּ אֲנִי
אֶהְיֶה כְּחוֹתָם עַל זְרוֹעוֹתַיִךְ
כח. אֶשְׁכַּח יְמִינִי מִשְּׂמֹאלִי יַעֲלֶה
אִם אֶשְׁכָּחָה אַהֲבַת כְּלוּלוֹתַיִךְ!
כט. הֵסַר נְדוֹד לִבִּי בְּזִכְרִי יַעֲרָהּ
נֹפֶת שְׂפָתַי מִנְּשִׁיקוֹתַיִךְ
ל. רֵיחִי בְּרֵיחַ מוֹר דְּרוֹרֵךְ אֲמַהֲרָה
אוּלַי בְּרֵיחִי אַשְׁקֶה אַפַּיִךְ
לא. הִנֵּה כְּבוֹד נָשִׁים תְּהִלָּתָן
וְאַתְּ בָּךְ נִכְבְּדוּ הַיּוֹם תְּהִלּוֹתַיִךְ
לב. כִּשְׂדֵה בְנוֹת חֵשֶׁק אֲלֻמּוֹת
אַהֲבָה תִּשְׁתַּחֲוֶינָה לַאֲלֻמּוֹתַיִךְ
לג. מִי יִתְּנֵנִי אֶחְיֶה עַד אֶאֱרֶה
בֹּשֶׂם וּמוֹר מִבֵּין הֲלִיכוֹתַיִךְ!
לד. לֹא אֶשְׁמְעָה קוֹלֵךְ אֲבָל אֶשְׁמַע עֲלֵי
סִתְרֵי לְבָבִי קוֹל צַעֲדוֹתַיִךְ
לה. פִּקְדִי בְּיוֹם פָּקְדֵךְ לְחַיּוֹת חַלְלֵי
חִשְׁקֵךְ וְיוֹם בּוֹ יִחְיוּ מֵתַיִךְ
לו. נַפְשִׁי לְהָשִׁיב אֶל גְּוִיָּה כִּי בְּיוֹם
נָסְעֵךְ בְּצֵאתֵךְ יָצְאָה אַחֲרַיִךְ
לז. בִּשְׁלוֹם יְדִידֵךְ יַעֲלַת חֵן שַׁאֲלִי
אִם הַזְּמָן יִשְׁאַל שְׁאֵלוֹתַיִךְ

לח. שׁוּבִי וְצוּרֵנוּ יְשִׁיבֵךְ אֶל מְחוֹז
חֶפְצֵךְ וְאֶל אֶרֶץ מְכוּרוֹתַיִךְ!

כ.

על שושני האביב ובתהלת ר׳ יצחק אליתום.

א. אֶרֶץ כְּיַלְדָּה הָיְתָה יוֹנֶקֶת
גִּשְׁמֵי סְתָיו אֶתְמוֹל וָעָב מֵינֶקֶת
ב. אוֹ הָיְתָה כַלָּה כְּלוּאָה בִּסְתָיו
נַפְשָׁהּ לְעִתּוֹת אַהֲבָה שׁוֹקֶקֶת
ג. חָשְׁקָה לְעֵת דּוֹדִים עֲדֵי נָגַע זְמַן
קַיִץ וּבוֹ נִרְפָּא לְבַב חוֹשֶׁקֶת
ד. בִּלְבוּשׁ עֲרוּגַת פָּז וְרִקְמַת שֵׁשׁ כְּבֻדַּת
מִתְעַנְּגָה בִּלְבוּשׁ וּמִתְפַּנֶּקֶת
ה. כָּל יוֹם חֲלִיפוֹת הָרְקָמוֹת תַּחֲלִיף
וּלְכָל סְבִיבֶיהָ כְּסוּת חוֹלֶקֶת
ו. מִיּוֹם לְיוֹם עֵינֵי צְמָחִים תַּהֲפֹךְ
עֵין דַּר לְעֵין אֹדֶם וְעֵין בָּרֶקֶת
ז. תַּלְבִּין וְתוֹרִיק עֵת וְגַם עֵת תַּאְדִּים
תַּמְשִׁיל צְבִיָּה אוֹהֲבָהּ נוֹשֶׁקֶת
ח. יָפוּ פְרָחֶיהָ מְאֹד עַד אֶחְשׁוֹב
כִּי כוֹכְבֵי אֵל הָיְתָה עוֹשֶׁקֶת
ט. פַּרְדֵּס שְׁלָחֶיהָ שְׁחַרְנוּהוּ בְּבַת
גֶּפֶן בְּרִשְׁפֵּי אַהֲבָה נוֹשֶׁקֶת

י. קָרָה כְּקֹר שֶׁלֶג בְּיַד תּוֹפְשָׂה אֲבָל
בֵּינוֹת קְרָבָיו הוּא כְּאֵשׁ דּוֹלֶקֶת
יא. מִתּוֹךְ כְּלִי חֶרֶשׂ כְּחֶרֶס תַּעֲלֶה
נַגִּישׁ כְּלִי שֹׁהַם וְהִיא מוּצֶקֶת
יב. בָּהּ יַהֲלֹךְ תַּחַת צְלָלִים ־עַל סְבִיב
גַּנָּהּ לִבְכִיַּת הָרְבִיבִים שׂוֹחֶקֶת
יג. תִּשְׂמַח וְדִמְעָתָהּ בְּפָנֶיהָ רְסִים
כִּזְרוֹק בְּדֹלַח מֵעֲנָק זוֹרֶקֶת
יד. תָּשִׂישׂ עֲלֵי קוֹל סִים כְּבַעַל עָסִים וְקוֹל
יוֹנָה מְנַהֶגֶת וְסוֹד מַמְתֶּקֶת
טו. תָּרֹן בְּעַד עָלֶה כְּרֹן ־עַלְמָה בְּעַד
מָסָךְ וְרוֹקֶדֶת וּמִשְׁתַּקְשֶׁקֶת
טז. נַפְשִׁי לְרוּחַ הַשְּׁחָרִים שִׁחֲרָה
כִּי בָהּ לְרֵיחַ הַיְּדִיד חוֹבֶקֶת
יז. רוּחַ מְשַׁחֶקֶת וְתָצִיף הַהֲדַס
רֵיחוֹ לְחוֹשְׁקִים רָחְקוֹ מְרַחֶקֶת
יח. וּסְעִיף הֲדַס יִגְאֶה וְיִכְפַּל וְכַף
תָּמָר כְּרֹן צִפּוֹר לְכַף סוֹפֶקֶת
יט. מִתְנוֹפְפָה מִשְׁתַּחֲוָה נֶגֶד פְּנֵי
יִצְחָק וְתֵבֵא עִם שְׁמוֹ שׂוֹחֶקֶת
כ. תֹּאמַר: הֲלֹא עָשָׂה אֱלֹהִים לִי צְחוֹק
כִּי בַעֲבוּת יִצְחָק אֲנִי מְחֻזֶּקֶת!
כא. אוֹמֵר, וְאֵין מֵשִׁיב אֲמָרַי, עֲדֵי שֶׁבַח
הוֹדוֹ — וְאֹזֶן שָׁמְעָה מַצְדֶּקֶת
כב. שֵׁם כָּל נְדִיבִים נַחֲלַת אֵל טוֹב וָרָע
אָכֵן שְׁמוֹ רַק טוֹב בְּלִי מַחֲלֹקֶת

כג. מַה נְּעִמָה אָזְנִי בְּשָׁמְעוֹ כַּאֲשֶׁר
נַפְשִׁי בְּזִכְרוֹ הָיְתָה עוֹסֶקֶת!
כד. אַךְ כַּחֲזוֹתָהּ אֶת דְּמוּתָהּ יָסְפָה
שֶׁבַח וְכִפְלַיִם לְעִיר מַעְתֶּקֶת
כה. בָּךְ, הַגְּבִיר יִצְחָק, לְשׁוֹנִי תַעֲנֶה
צְחוֹת וְשִׁיר תַּחְבִּיר וְלֹא מַפְסֶקֶת
כו. כִּי אֶכְרְתָה עִמָּךְ יְמֵי חַיַּי בְּרִית
מִמַּהֲלָלָךְ בַּל תְּהִי שׁוֹתֶקֶת
כז. מַה זּאת אֲקַדֵּם מִשְׁנָתֶיךָ וְהֵן
נַפְשְׁךָ בְּכָל מִינֵי יְקָר מְדֻבֶּקֶת?
כח. בָּךְ הַנְּדִיבוֹת אָהֳלֵיהֶן תָּקְעוּ
וְלָךְ תְּבוּנָה מַחֲנֶה מַזְעֶקֶת
כט. נַפְשְׁךָ בְּדוֹדֵי הַתְּבוּנָה רָוְתָה
וּלְתַעֲלוּמֶיהָ אַחֲרִית מְרֻקֶּת
ל. כִּי מָצְאָה קֵן לָהּ בְּלִבְּךָ וּתְהִי
מִשְׁתַּעְשְׁעָה עִמָּךְ וּמִתְרַפֶּקֶת
לא. לָכֵן פְּרֵה וּרְבֵה וְהַנְחִיל זַרְעֲךָ
רוּחַ נְדִיבָה לָךְ וְיָד מַעֲנֶקֶת!
לב. וּרְאֵה בְנֵי בָנִים לְבָנֶיךָ וְעַב
חֶסֶד עֲלֵיהֶם תִּהְיֶה יוֹצֶקֶת!

כא.

ראה בחלום מפלת מלכות ישמעאל
שנת תת"ץ 1130.

א. נַמְתָּ וְנִרְדַּמְתָּ וְחָרֵד קַמְתָּ
מָה הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חָלַמְתָּ ?

ב. אוּלַי חֲלוֹמְךָ הֶרְאֲךָ שׂוֹנַאֲךָ
כִּי דַל וְכִי שָׁפֵל וְאַתָּה רָמְתָּ ?

ג. אִמְרוּ לְבֶן הָגָר: אֱסוֹף יַד גַּאֲוָה
מִבֶּן גְּבִרְתֶּךָ אֲשֶׁר זָעַמְתָּ

ד. שָׁפָל רְאִיתִיךָ וְשׁוֹמֵם בַּחֲלוֹם
אוּלַי בְּהָקִיץ בֵּן כְּבָר שָׁמַמְתָּ

ה. וּשְׁנַת תת"ץ תִּתֹּץ לְךָ כָּל גַּאֲוָה
תֵּבוֹשׁ וְתַחְפּוֹר מֵאֲשֶׁר זָמַמְתָּ

ו. אַ תָּ ה אֲשֶׁר נִקְרָא שִׁמְךָ „פֶּרֶא אֱנוֹשׁ"
מַה בְּבִדָה יָדְךָ וּמֶה עָצַמְתָּ

ז. אַתָּה מְקוֹרָא „פּוּם מְמַלֵּל רַבְרְבָן"
וַאֲשֶׁר בִּקְדוֹשֵׁי זְבוּל נִלְחַמְתָּ

ח. אַתָּה „חֲסַף טִינָא בְּרַגְלֵי פַרְזְלָא"
בְּאַחֲרִית בָּאתָ וְהִתְרוֹמָמְתָּ

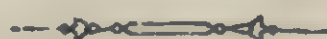
ט. אוּלַי נְגָעֲךָ הָאֵל „בְּאַבְנָא דִי מַחַת
צַלְמָא" וְשִׁלַּם לְךָ אֲשֶׁר הִקְדַּמְתָּ.

כב.

קינה על מות אבו־אל חסן יהודה אבן־עזרא.

רְאֵה כִּי הָאֱנוֹשׁ הֶבֶל וְהַזְּמָן נֶהְפַּךְ לְצַר עָלָיו וְהִנּוֹ קַיִן!
אַךְ שָׁת לְבָבוֹ לַהֲרוֹג בִּבְנֵי יְקָר וַיַּהֲרֹג כֹּל מַחֲמַדֵּי עָיִן.

פָּרַץ תְּמוֹל פֶּרֶץ בְּאַרְבַּעַת בְּנֵי עֶזְרָא וְהִמְתִּיק הַבְּכִי מִיַּיִן
אֶל הַשְּׁנַיִם הָרְחוֹקִים אֶהֱמֶה כִּי אֶחֱזֶה יָמִים יְנִיפוּן זַיִן
אֶשְׁאַל בְּעַד יוֹסֵף וְיֹאמְרוּ לִי „חַכֵּה" וּבְעַד יְהוּדָה יֹאמְרוּ לִי: אַיִן!

מחלקה ד.

פתגמים, משלי מוסר, מכתבים וחידות.

א.

א. אִם נַפְשְׁךָ יָקְרָה בְּעֵינֶיךָ
אז מַעְלָה רָמָה רְצוֹנֶךָ
ב. יִצְרְךָ יְהִי סוּסְךָ בְּלוּם הַפֶּה
לִדּוֹם וְגַם לִמְשׁוֹל בְּאָזְנֶיךָ א)
ג. שֵׂכֶל יְהִי כוֹבַע עֲלֵי רֹאשֶׁךָ
צֶדֶק יְהִי אֵזוֹר בְּמָתְנֶיךָ
ד. לִבְּךָ בְּכָל־סָתוּם חֲנִיתֶךָ
לִירוֹת בְּכָל־מֻפְלָא שְׁנוּנֶיךָ ב)

הערות רשד"ל

א) יהי יצרך בלום הפה כמו שאתה עושה לסוסך (תהלים ל"ב ט'), באופן שלא תהיה מרבה דברים, וגם תמשול באזניך לבלתי תת לב לכל הדברים אשר ידברו. הדגשתי הדל"ת כדי שיובן שהוא מלשון וַיִּדֹּם אהרן וחבריו, וגם יתכן לנקד לְדוֹם, וגם לכתבו חסר (לְדֹם).

ב) לבך יהי חניתך וקשתך לירות חציך שנונים בכל תעלומות ולחקור

ה. מִלְחַמְתְּךָ תָּשִׂים תְּעוּדָתָךְ
חָכְמָה וּמוּסָרֵי הַמּוֹגֶיךָ א)

ו. שִׂים חֵן וְשֵׂכֶל טוֹב לְבוּשֶׁיךָ
יֹשֶׁר וְהַצְנֵעַ סְדִינֶיךָ

ז. מִשְׁפָּט וּמֵישָׁרִים הַדָרֶךָ
שֵׁם טוֹב וְאַהֲבַת־כֹּל שְׁמָנֶיךָ ב)

ח. תּוֹרָה וְחֻקֶּיהָ מְגָדֶיךָ
מִקְרָא וְסוֹדֶיהָ עֲדָנֶיךָ

ט. מִשְׁנָה וְרָזֶיהָ כְּאַחֶיךָ
תַּלְמוּד וְקֻשְׁיוֹתָיו כְּבָנֶיךָ

י. שַׁמַּי וְגַם הִלֵּל חֲבֵרֶיךָ
יוֹסֵי וְרַב אַסֵּי שְׁכֵנֶיךָ

יא. קַל בָּרְחָבָה שִׂים מְרוּצְךָ
וּבְצֵל תְּבוּנָה שִׂים מְלוֹנְךָ ג)

הערות רשד״ל

ולהבין בכל סתום, ובמקום לירות כתוב בדיוקן לאות.

א) המוגיך, הכוונה לבאיך, אנשי מלחמתך.

ב) השם הטוב והיות רוח הבריות נוחה הימך, באופן שיהיו הכל אוהבים אותך, אלה יהיו שמניך, כשמן הטוב על הראש הנותן ריח טוב למרחוק.

ג) אל תתעכב ברחובות לשמוע דברי המון העם, אך תהיה דירת קבע שלך בכל החכמה, בבתי החכמים. רְחָבָה להוראת רחוב הוא לשון משנה, ובכך היה אפשר לומר בִּרְחוֹבוֹת.

יב. הָפֵק לְכָל־דּוֹרְשָׁיו רְצוֹנֶךָ
וּמְשׁוֹל בְּיוֹם כַּעַס חֲרוֹנֶךָ

יג. חֶסֶד בְּכָל־בָּשָׂר תְּשַׁו צִנָּה
חֶרֶב לְהִנָּקֵם לְשׁוֹנֶךָ א)

יד. שִׂימָה יְדִידֶיךָ אֲדוֹנֶיךָ
וַחֲשׁוֹב מְהוֹלָלִים כְּצֹאנֶךָ

טו. מוּמְךָ חֲקוֹר מֵאֵת מְשַׂנְאֶיךָ
וּשְׂמַח בְּהוֹכִיחָם בְּפָנֶיךָ

טז. הוֹדֵה וְהִתְוַדֵּה זְדוֹנֶיךָ
נֶעֱזוֹב, וְשׁוּבָה מֵעֲוֹנֶךָ

הערות רשד"ל

א) רחוק הדבר שיהיו דברי ר' יהודה הלוי סותרים זה את זה בתוך כדי דבור שיאמר תחלה: החסד שתעשה עם כל בשר יהי מגנך ולנתך (כלומר החסד לבדו יהיה כלי זין שלך), ואח"כ יאמר: לשונך תהי חרבך להנקם, וכבר עלה בדעתי לומר כי לא לשונך כתב המשורר, אלא בשונאיך, או בשונך [כי נחי ל"א ונחי ל"ה מתחלפים), והכוונה החסד (שזכר קודם לכן) יהיה חרבך להנקם בשונאיך. ואח"כ ראיתי כי יתכן לקיים מלת לשונך כמו שהיא, כי אמנם גם בלשון יתכן לעשות חסד, והנה אמר: לשונך העושה חסד עם כל בשר הוא יהיה חרבך להנקם משונאיך, כי במתק לשונך תקנה לך שם טוב ואוהבים רבים, ויר"ו שונאיך ויבושו, רשע יראה וכעס, שניו יחרוק ונמס, וזה בדוק ומנוסה.

יז. אַל־תֶּחֱשׂוֹף קְלוֹן לְכָל־אָדָם
אִם תֶּאֱהַב סֵתֶר קְלוֹנֶךָ
יח. שִׂים כּוּר בְּנֵי אָדָם וּמִנֵּיהֶם
וּבְחוֹן וְסִיג תִּמְצָא בְחוּנֶיךָ א)
יט. הוֹחִים תֲּשׁוֹב כֻּלָּם וְהִשָּׁמֵר
וַהֲלוֹךְ לְאַט עַל קִמְשׁוֹנֶיךָ
כ. שִׂימֵם כְּשַׂר אֶפְעֶה לְהֵרָפֵא
וּרְחַק וְסוּר מֵרוֹשׁ פְּתָנֶיךָ ב)
כא. אַל־תִּהְיֶה חָכָם בְּעֵינֶיךָ
פֶּן יִשְׁכְּחוּ אִישִׁים צְפוּנֶיךָ ג)
כב. אַל־תִּהְיֶה נָדִיב בְּמוֹ פִיךָ
אַל תְּשַׁלְּחָה רֵיקָם עֲנָוֶיךָ ד)

הערות רשד״ל

א) ומני האדם וקורותיו הטובות והרעות תהיינה לך למצרף וכור לבחון ולדעת את לבבו, אם ישתנו או לא ישתנו מטבעו בהשתנות מעמדו; ובעשותך הבחינה הזאת תמצא כי (רוב) האנשים שתבחן הם סיג ולא כסף.

ב) אע״פ שאדם האפעה ממית, הנה בשרו טוב ומועיל לקצת החולים, וכן ראוי שתנהג עם בני האדם, תתרחק ממדותם הרעות, ולא תמאס לקבל תועלת מן קצת מדות טובות שיש בהם.

ג) אולי במקום ישכחו צ״ל יַחְשְׂפוּ.

ד) נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר.

כג אִם תַּעֲשֶׂה חֶסֶד בְּבֶן־אָדָם
שִׂימָה בְּמָקוֹם טוֹב נְתוּנֶיךָ
כד. אַל־תַּעֲנֶה פֶּתִי כְּאִוַּלְתּוֹ
פֶּן תִּשְׁמְעָה חֶרְפָּה בְּאָזְנֶיךָ
כה. אַל־תִּשְׁפְּכָה סַפִּיר בְּאַשְׁפַּתּוֹת
הוֹקֵר וְכַבֵּד אֶת־פְּנִינֶיךָ א)
כו. שִׂים כָּל־בְּנֵי אָדָם כְּאִישׁ אֶחָד
בַּהוֹן כְּדַל, וּבְאוֹן כְּרוֹזְנֶיךָ ב)
כז. הָכֵן כְּדֵי כָל־מַחְסוֹרֶיךָ
וּמְשׁוֹל כְּבַעַל עֶבֶד בְּבִטְנֶךָ
כח. אִם תַּעֲמֹד מַעְלָה לְרֹאשׁ אוֹ שַׂר
הִלָּחֲמָה כּוֹכְבֵי מְעוֹנֶיךָ ג)
כט. אִם־יֵשׁ בְּךָ כֹּחַ עֲשֵׂה חַיִל
אִם־לֹא שְׁאַל כַּדַּל בְּקָנֶךָ ד)

הערות רשד״ל

א) אל תדבר דברי חכמתך בפני כסילים בוזי חכמה.

ב) חשוב בני אדם כלם שוים, לענין ההון והעושר יהיו בעיניך כאיש עני, ואל תקוה מהם סעד ועזר בשעת דחקך, ולענין היכולת (להזיק) יהיו בעיניך כרוזנים ושרים.

ג) אם תהיה ראש ושר, אל תהי רך הלבב, והלחם אפילו נגד הכוכבים (כלומר נגד הגדולים) אשר לפעמים יבקשו להטות משפט, ולעשות שום דבר נגד הצדק והיושר.

ד) בקנך, במקלך, והכוונה: אף אם תהיה עני ודל, אל יפול לבך ואל יחר אפך, אך סבול תהפוכות הזמן בחכמה ובגבורה.

ל. אִם נֶעֶלְמָה מִמְּךָ פְּלִילִיָּה
הִוָּעֲצָה וּשְׁאַל זְקֵנֶיךָ
לא. אִם תַּעֲלֶה שָׁמְרָה מְקוֹמֶךָ
גַּם כֵּן בְּרִדְתְּךָ מִמְּכוֹנֶךָ (א)
לב. שִׂים נַפְשְׁךָ תָּוֶךְ בְּכָל־דָּבָר
וּבְנֵה עֲלֵי יֹשֶׁר אֲדָנֶיךָ (ב)
לג. כַּבֵּד וְהוֹקֵר אֶת־יְלָדֶיךָ
וּזְכוֹר הֱיוֹתְךָ אָב לְבָנֶיךָ
לד. דַּדֵּי תְבוּנָה אִם תְּהִי יוֹנֵק
יֶעֱרַב לְךָ צוּפְךָ וְיֵינְךָ
לה. צַפֵּה וּמֵרָחוֹק רְאֵה נוֹלָד
הָעִיר כְּמוֹ צוֹפֶה יְשֵׁנֶיךָ
לו. אַל־תֶּחֱרַד לִקְרַאת זְמַנְּךָ
הָכֵן לְצָרוֹת רַעְיוֹנֶיךָ (ג)
לז. שִׂימָה שְׁשׁוֹנוֹתָיו פְּקוּדֶיךָ
גַּם כָּל־תְּלָאוֹתָיו שְׂשׂוֹנֶיךָ (ד)

הערות רשד״ל

א) אף אם תרד מגדולתך, אל יפול רוחך.
ב) היה תמיד עומד בתוך, כלומר אחוז בדרך האמצעית, ויהיו אדניך (יסודי הנהגתך) בנויים ביושר, ולא נוטים לכאן או לכאן (לאחת מן הקצוות).
ג) אל תתיאש מן הפורענות, והכן מחשבותיך לקראת הצרות.
ד) הבית הזה מובן דרך כלל, אבל תיבת פקודיך קשה, ואם אין כאן טעות סופר צריך לפרשה ענין חסרון (כמו ולא נפקד ממנו איש),

לח. לֹא זֶה וְלֹא זֶה יַעֲמֹד לָעַד
לָכֵן דְּחֵה תָמִיד יְגוֹנֶיךָ

לט. בִּינָה וְהַכֵּר מַעֲלָתֶךָ
וּשְׁקוֹל בְּנֵי אָדָם בְּמאֹזְנֶיךָ א)

מ. אִם יֶשׁ־לְךָ זָהָב בְּכִיסֶךָ
יִהְיֶה לְּךָ טוֹב מֵחֲתָנֶיךָ

מא. אַל־תַּחְשׁוֹב זָהָב לְךָ מִבְטָח
אַל־תַּעֲבוֹד מַרְבִּית אֲבָנֶיךָ ב)

מב. כִּי לֹא יְחַיְּךָ בְּמוֹתֶךָ
גַּם לֹא יְהִי כֹּפֶר זְדוֹנֶיךָ

מג. תִּמְעוֹל וְתִשָּׂא חֵטְא בְּקִנְיָנָם
גַּם תַּעֲזוֹב הַכֹּל לְגִינֶיךָ

מד. תִּיגַע לְאִישׁ יָבֹא מְקוֹמְךָ
תִּבְנֶה וְגַם תִּקְנֶה לְמוֹנֶיךָ ג)

הערות רשד״ל

ותהיה התוגה: כל תמורות הזמן ותלאותיו תהיינה בעיניך כאבדה והפסד.

א) התבונן ודע מה היא מעלתך, גדולה או קטנה, ובמאזניך (בהתבונן בהם עצמך), שקול גם שאר בני אדם, ואל יהי לך אבן ואבן, אחת לך ואחת לזולתך.

ב) הזהב שבכיסך יועיל לך יותר מקרוביך וחתניך, ועם כל זה אל תשים בזהב מבטחך, ואל תהי עבד למתכת הנמצאת בתוך ההרים ובאלו היא תולדת האבנים. מרבית מלשון וכל מרבית ביתך (שמואל א׳ ב׳ ל״ג).

ג) למוניך, לאותם שאחרי מותך ידברו בגנותך (לשון אונאת דברים).

מה. עֲזֹבָה קְנוֹת עָזוּב בְּלֶכְתְּךָ
וּקְנֵה אֲשֶׁר יֵלֵךְ לְפָנֶיךָ
מו. תֵּן לִבְּךָ קֶבֶר לְסוֹדֶךָ
יִהְיוּ כְלָיוֹת נֶאֱמָנֶיךָ א)
מז. גַּם אִם־אֲחֵרִים יַאֲמִינוּךָ
שׁוֹמֵר הֱיֵה כָּל־פִּקְדוֹנֶיךָ ב)
מח. עַל יִצְרְךָ דַּעְתְּךָ תְּנֵה מוֹשֵׁל
יַעַל רְבִיד חֵן צַוְּארוֹנֶיךָ
מט. הָסֵר שְׁקָרִים מִלְּשׁוֹנֶךָ
אַל־תַּחֲבוֹט כָּזָב בְּגָרְנֶךָ
נ. לוֹעֵג וְשׂוֹחֵק אַל־תְּהִי יוֹתֵר
אַל־תַּעֲלֶה עַל אַף חֲרוֹנֶךָ ג)
נא. נָשִׁים כְּפַחִים שִׂים וְהִשָּׁמֵר
פֶּן־יִגְנְבוּ דַעְתְּךָ וְהוֹנֶךָ
נב. אִם־תַּחְמֹד יָפְיָן בִּלְבָבֶךָ
לְסוֹף תְּהִי מוֹרֵט זְקָנֶךָ
נג. דַּע כִּי בִלְבָבְךָ וְעֵינֶיךָ
מַעְיָן לְמוֹצָאֵי זְנוּנֶיךָ ד)

הערות רשד״ל

א) יהיו כליותיך נאמניך, ולא תגלה סודך לאחרים.
ב) ואם אחרים יגלו לך סודם, שמור באמונה הסוד בהפקידו בידך.
ג) מלשון תעלה חמתי באפי (יחזקאל ל״ח י״ח).
ד) עינא ולבא תרי סרסורי דחטאה.

נד. מַיִם שְׁתֵה מִתּוֹךְ בְּאֵרֶךָ
וּבְחַר לְךָ אֶשְׁכּוֹל גְּפָנֶיךָ

נה. קַנֵּא לְנָשִׁים מִקְּרוֹבֶיךָ
אַל־תַּאֲמֵן בָּם מַאֲמִינֶיךָ א)

נו. וּשְׁפוֹט לְכָל־עַיִן אֲשֶׁר תַּבִּיט
כָּהֵן כְּמִשְׁפָּטְךָ לְעֵינֶיךָ

נז. מַהֵר בְּמוּסָר נַפְשְׁךָ הָבִיא
כִּי עוֹד מְעַט מִזְעָר וְאֵינֶךָ

נח. חוּשָׁה וְרוּץ לִהְיוֹת יְסוֹד עוֹלָם
כִּי אָז תְּרוֹמַמְנָה קַרְנֶיךָ ב)

נט. זִכְרְךָ כְּבֹשֶׂם שִׂים בְּחַיֶּיךָ
טֶרֶם יְהוּ מַחְשִׁים שְׁאוֹנֶיךָ ג)

ס. אִם תֶּאֱהַב אוֹצָר וּמַטְמוֹנִים
תּוֹרוֹת בְּלֵב שִׂימָה טְמוּנֶיךָ

סא. הוֹצֵא תְבוּנָתְךָ לְחֹק מִפְעָל
פִּרְיָהּ בְּיִרְאָתְךָ לְקוֹנֶךָ

סב. לֵאוֹר בְּאוֹר חַיִּים לְעוֹלָמִים
הִכּוֹן וְאֵל שַׁדַּי יְכִינֶךָ

הערות רשד"ל

א) מי שמאמין כך לענין אשתו ואחותו או בתו, אל תאמן בו לענין אשתך, אחותך או בתך.

ב) וצדיק יסוד עולם, תרוממנה קרנות צדיק.

ג) קנה לך שם טוב (במעשיך הטובים) בעודך חי, בטרם יהיה גופך כאבן דומם ויתבטלו כחותיך והמית תנועותיך.

סג. דַּע נַפְשְׁךָ מָה־הִיא וּבַקֵּשׁ לָהּ
בּוֹרֵא, וּבִין כִּי הִיא תְּבִינֶךָ

סד. יַמְצִיאֲךָ בַּעְתְּךָ וּמַחֲשָׁבְךָ
יוֹצֵר בְּלִי צוּרָה מְבִינֶךָ א)

סה. רֵאשִׁית בְּלִי רֵאשִׁית אֱלֹהֶיךָ
אַחֲרוֹן בְּלִי אַחֲרִית אֲדֹנֶיךָ

סו. בַּקֵּשׁ בְּכָל־מָקוֹם בְּלִי מָקוֹם
וּבְכָל־זְמַן יוֹצֵר זְמַנֶּךָ ב)

סז. וּלְמַד דְּרָכָיו לַעֲשׂוֹת כָּהֶם
וַעֲמוֹד וְשִׂים כָּל־זֹאת אֱמוּנֶךָ ג)

הערות רשד"ל

א) דע נפשך מה היא, שאיננה נופלת תחת החושים, אבל היא רוחנית, ובקש מי הוא שבראה, והתבונן כי היא תבינך, היא הנותנת לך בינה והשכל (מלשון ונשמת שדי תבינם); והנה כח הדעת והמחשבה שיש בך ימציאך יוצר בלי צורה, כלומר תבין כי כמו שבעל המחשבות אשר בקרבך (והוא הנפש) איננו גוף, כן הבורא הוא בלתי נראה, והוא מבינך ויודע אותך ומה שבלבך — המשורר הזכיר פעל הֵבין בשני בתים זה אחר זה, אבל בהוראות מתחלפות, כי הראשון יוצא לשלישי, והשני יוצא לשני, כן נ"ל.

ב) בקש בכל מקום האל אשר הוא בלי מקום כי בכל מקום תמצאהו; וכן בקש בכל זמן מי שהוא למעלה מן הזמן, והוא שברא את הזמן, כי בכל זמן תמצאהו:

ג) ועמוד, ואל תוסיף לחקור במופלא ממך, ותהיה זאת אמונתך, ותאמין אמונה שלמה בכל זה שאמרתי לך — אמונך, שם דבר, כְּמו בנים לא אמן בם.

ב.

א. שְׂמַח בִּפְנֵי חֲבֵרֶיךָ
וְזַעַף אַל־תְּהִי מַרְבֶּה
ב. וְתִגְנוֹב לֵב חֲכָמִים, גַּם
עֲצַת הַיּוֹעֲצִים תְּשַׁבֶּה
ג. וְאַל־תִּרְשַׁע וְאַל־תִּסְכַּל
וְצַדִּיק אַל־תְּהִי הַרְבֵּה
ד. וְיִמָּלְאוּ חֲפָצֶיךָ
וְכָל־טוֹבָה לְךָ תִּרְבֶּה א)

ג.

א. הוֹי הַלּוֹמְדִים חָכְמַת עַצְלוּת
וּלְדַעַת הָאֵל קָרְאוּ אוֹב
ב. הֵם סָתְמוּ מַעְיַן הַחָכְמָה
וַאֲנִי לֹא אֶמְנָעֵם לִשְׁאוֹב
ג. אִם קִנֵּא אִישׁ בִּי עַל דַּעְתִּי
אוֹסִיף דַּעַת יוֹסִיף מַכְאוֹב.

הערות רשד"ל

א) אמר שד"ל: ואם לא ימלאו חפציך, אל תתמה על החפץ, כי המשורר דבר כאן לפי החכמה המדומה, ולא זכר כי כל חכמה שמגמתה להנאת עצמנו, הבל וריק תעזור, והחכמה האמתית אין מגמתה להיטיב לעצמנו רק להיטיב לזולתנו,

ד.

א. רְאֵה שׁוֹכֵן תֵּבֵל רְאֵה הַכֹּל הֶבֶל
פְּשׁוֹט בִּגְדֵי שִׂמְחָה לְבוֹשׁ תַּכְרִיךְ אֵבֶל
ב. אֲשֶׁר יִבְלֶה עִמְּךָ וְכָמוֹהוּ תִּבֶל
וְהוּא חֶלְקְךָ מִכָּל עֲמָלְךָ בְּתֵבֵל.

ה.

א. יוֹם נָד זְהָבִי צְבִי אָרַח בָּרַח וּבִי
מָאַס וְאָמַר: אֲנִי סָר מֵעַל רֹאשֶׁךָ
ב. וָאוֹמְרָה: מַה בְּרִי מַה יֵּשׁ בְּיָדִי מֶרִי
כִּי תֶּאֱנַף בִּי? וְעָנָה: מֶרְיֵךְ רֵישֶׁךָ.

ו.

מכתב שכתב ר"י הלוי משמו של ר' יוסף אבן מיגש לחכמי נרבונא.

לגבורי תורה, ואלופי משרה, מישרי עקלקלות, ובלבם מסלות, קדשי קדשים, אל יוי נגשים, גואלי הגולה, ומחלימי החולה, ולהם משפט הגאולה, עם נדבות, וברי לבבות, מכסא כבוד חוצבו, ועליו יהיצבו, נתונים להבין ולהורות, והיו למאורות, כל מבקש לעמוד בסיני, יעמוד על גויהם,

ודורש כבוד יוי ידרוש את פניהם, כאשר דרכו תחתם סיני, וכאשר הלכו עליהם כבוד יוי, כן יהיה תמיד הודם בל יוסר, וכבודם אל יחסר, ופארם ירבה, ונרם לא יכבה, הם הם מרי א) גליות, וחברת מרגליות, ידידי ונכבדי, אהובי ונחמדי, רב' פלוני ורב פלוני ב), הנעלמים מעיני, הנקשרים ברעיוני, הקרובים אלי, הרחוקים מעלי, ואיך לא קרובים? והם בקרבים ג)! ואיך לא רחוקים? והם בשחקים! כן יהי רצון לשמוע תפלתם, ולהציב שמועתם, ויגלה להם עתרת שלום אמן.

ממני אני יוסף הלוי בר' מאיר נ"ע דורש שלומכם, ושוגה באהבתכם, המתברך בשמכם, המתבשר בשלומכם, יד דרך שומר, ובגללכם אומר, מי יתן לי אבר כיונה, אעופה ואשכונה, להרחיק נדודים, ולראות ידידים, ולקשור פרודים, ולצמיד אחדים, כך היתה תפלתי מתחלתי, וזאת בריתי, עד אחריתי, ומאז העירני פלוני, הבא מאתכם, ומביא אגרתכם, מה יקר הבא! ומה נחמד המובא! מכתב שלחתם, ולבב לקחתם, החור בתכלת שבצתם, והשהם בפוך הרבצתם, הוא הספר, הנותן אמרי שפר, טוריו בתרשיש ממולאים, ודבריו בפז מסולאים, בעניני החכמה התחברו

הערות

א) מספר רבים מן מר.

ב' המעתיק לא כתב את השמות. ואולי לא נכתבו ג"כ בגוף המכתב כאשר יורה קלת התרוז.

ג) מן קרב ולב.

גשמיו א) , ובעניני מזמה התקדרו שמיו , צפון הניפה גשמיו , ותימן הרעיפה בשמיו , קדמוהי בדרך , ויקראו לפניו אברך , התעורר עליהם מחשבי , ואמרה ב) בלבבי , מי זאת הנשקפה כלבנה ? מקוטרת מור ולבונה , אין זה כי אם לידידי , ומכתבם הבא לידי , כי להם לבדם יתכן , ויהי כן , לקחתיו , וינעמוני לקחיו , פתחתיו , וישעשעוני פתחיו , וגם הישיש הנזכר ג) , בטוב מעלליו ניכר , נכמרו לו נחומי , והמו עליו רחמי , והנפש לעיניו מתמוגגת , ואין היד משגת , ואולם עזרתיו כפי כחי , והנידותי בשיחי , ולא אחרה תשובתי , עצלות אהבתי , והיודע ועד יודע כי הנפש בכם מתאמצת , ולרוץ עדיכם מתרוצצת , אך רחוק בינינו , ואין הימים ברצוננו , וגם יודע רוב שמחתי באגרת , ותוחלתי לאחרת , ועתה בחסדכם , אל ירפו ידיכם ; וכתבו וחדשו , ושנו ושלשו , ויש לי צורך , לולי אורך־הדרך לבחר לי מכל הפרושים , פרוש סדר קדשים ד) . לו יש נדיב יעניקנו , וסופר יעתיקנו , ואני אתן את שכרו , כי יבוא דברו , ועתה אם יש את נפשכם , לדרוש לדורשכם , מלאו כיום ידכם , ומלאו חפץ דודכם , ואם לא תיאשוני ממנו , הודיעוני במה

הערות

א) נראה כי גשמיו הראשון הוא לפי הוראת המלה גשם בלשון הפילוסופים (גוף) .

ב) וְאִמְרָה .

ג) כפה"נ הוא השליח שהביא המכתב שאמר עליו למעלה מה יקר הבא ! וחכמי נרבונא המליצו בעבורו לר' יוסף כנראה מן המשך .

ד) ועוד שאלו חכמי נרבונא לשלוח להם פי' סדר קדשים מן הפירושים הנמצאים אצל ר' יוסף (או להפך שהוא שאל מהם ?) .

אקדמנו, והנה פני מועדות, על אגרותיכם הנכבדות, סמכוני בתפוחיהן, ורפדוני ברקוחיהן, והאלהים יגדיל שמכם, ויענה את שלומכם, אמן.

ז.

א. אֱמוֹר לִי מַה־דְּמוּת בָּתִּים לְבָנִים
בְּתוֹךְ קִרְיָה יְרַקְרַקַּת סְתוּמָה
ב. וְיוֹשְׁבֶיהָ כְּעֵין אָדָם אֲמוּנִים
כְּמַיִם עָפָר אֶרֶץ וְחוֹמָה. הרמון.

ח.

א. בְּלִיַּעַל וְיַדִּיחַ מְדָנִים
וְעַז־מֵצַח וְיַפְרִיד הָעֲצוּמִים
ב. לְשׁוֹן־צֶדֶק וְיַחְבִּיר הָעֲמִיתִים
וְיִקְבַּע שְׁלוֹמִים בְּיְקוּמִים. השקל.

ט.

א. וּמַה־מֶּלֶךְ בְּמִגְבַּעַת אֲדֻמָּה
וּמַלְבּוּשׁוֹ תְּכֵלֶת חוּר וְרִקְמָה
ב. בְּהִלּוֹכוֹ גְּבַה־לִבּוֹ וְקוֹלוֹ
יְעוֹרֵר הַיְשֵׁנִים מִתְּנוּמָה. התרנגול.

י.

א. וּמִי־חָשׁוּק אֲשֶׁר תִּפְנֶה בְּכָל־עֵת
אֱלֵי פָנָיו וְתִרְאֶה בּוֹ דְּבָרִים
ב. בְּנָסְעוֹ מִמְּךָ יָפִיק רְצוֹנָךְ
וְלֹא יוֹעִיל בְּשִׁבְתּוֹ בַחֲדָרִים. · האגרת

יא.

א. שְׁלֹשָׁה הֵם אֱמוּנָה מַעֲשֵׂיהֶם
קְשֵׁי־מֵצַח וְהָעִזּוּת אֲבִיהֶם
ב. כְּשֶׁתִּפּוֹל קְטָטָה בֵּין שְׁנֵיהֶם
צְעִירָם בָּא וְהִפְרִיד בֵּינֵיהֶם. · המסגרת

מחלקה ה.

תהלת אל ותחנונים, מהלל התורה והמצות.

א.

א. לִבִּי עֲמוֹד! כִּי מִי בְּסוֹד
תּוֹכֵן לְבָבוֹת יַעֲמֹד?
ב. אַל־תַּהֲרוֹס לִרְאוֹת דְּבַר
סֵתֶר, וְאַל תִּיקַד יְקוֹד א)
ג. מִמִּפְלְאוֹת הַצּוּר חֲדַל
כִּי אֵין רְשׁוּת לְךָ בִּיסוֹד ב)
ד. מִמַּלְאֲכוּתוֹ רֵד, וְאַל
בִּמְקוֹם גְּדוֹלִים תַּעֲמֹד ג)

הערות רשד"ל

א) פן תהיה נשרף. — במקום וְאַל היה ראוי לומר וְלֹא, ומלת יְקוד היתה ראויה ליו"ד קמוצה.

ב) אין הכוונה על הנסים והנפלאות, אלא על דרכי ההשגחה הבלתי מובנים לנו. אמר: חדל לחקור ולהרהר אחר גזרותיו הבלתי מובנות לך, כי אין לך רשות להבין יסודן.

ג) אל תחשוב עצמך כאחד ממלאכיו ואנשי סודו, אבל רד ממלאכותו,

ה. גֹּל עַל־יְיָ דַּרְכְּךָ
וּבְטַח בְּעֵת נוּעַ וְנוֹד.
ו. אַל יַאֲמִינְךָ עֵת רְקוֹד
אַל יַחֲרִידְךָ עֵת סְפוֹד
ז. אַל־תַּחְמוֹד אָרְחוֹת אֱנוֹשׁ
הַצּוּר וְאָרְחוֹתָיו חֲמוֹד
ח. כִּי תַּעֲבוֹד רוֹזְנֵי אֱנוֹשׁ
עַבְדֵי עֲבָדִים תַּעֲבוֹד
ט. עִתֵּי רְצוֹנָם שָׁוְא וָרִיק
וִימֵי חֲרוֹנָם אוֹי וָשׁוֹד
י. טוֹב לַעֲבוֹד מֶלֶךְ אֲשֶׁר
לוֹ יֶאֱתוּ הָדָר וְהוֹד א)
יא. הוּא שֶׁיְּזַבֶּדְךָ טוֹב בְּחֵיק
אוֹמֵן, וְלֹא יֶחְדַּל זְבוֹד
יב. חַכֵּה עֲצָתוֹ, נַעֲזוֹב
אֵת כָּל־עֲצַת רַע וְדוֹד ב)
יג. יִהְיֶה לְרֵאשִׁיתְךָ פְּרִי
וּלְאַחֲרִיתְךָ עוֹד וָעוֹד

הערות רשד"ל

ממקום עדת אל ומלאכיו, ואל תעמוד במקום גדולים, לחוות דעתך על מעשה האלהים. ובגנזי אקספארד ממלאכתו, ואין לו ענין, גם נסחת המשכיל.

א) יאתו, משרש יאת, עיין רד"ק בשרשים.

ב) לקוח מן המקרא מהרו שכחו מעשיו לא חכו לעצתו (תהלים ק"ו

יד. מִזְבַּח תְּשׁוּבָה קוּם עֲשֵׂה
גַּם יִצְרְךָ עָלָיו עֲקוֹד
טו. כִּי טוֹב וּמֵיטִיב הוּא לְכָל-
קָרוֹב, וְכָל-מַרְחִיק נָדוֹד ה)
טז. אַל-נָא תְּבַקֵּר אַחֲרֵי
מַעֲשָׂיו, וְעַל-דַּלְתוֹ שְׁקוֹד
יז. הַטּוֹב בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה
אִם לִחְיוֹת אִם לֶאֱבוֹד
יח. אָמַר יְהִי אוֹר וַיְהִי
צִוָּה יָקוּם וַיַּעֲמֹד
יט. וַיַּרְא אֱלֹהִים כָּל-אֲשֶׁר
עָשָׂה, וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד.

הערות רשד"ל

י"ג), ודרך צחות אמר עצתו ועצת רֵעַ לשתי הוראות מתחלפות, כי עצת רע ודוד הכוונה מה שהוא יועץ אותך, אבל עצתו, ענינו גזרתו, מה שיעץ לעשות ולהביא עליך, והכוונה: המתן שיתקיימו גזרותיו, וקבל אותן בשמחה ובלי תלונה, ולבסוף תראה כי הכל לטובה, כי גם התלאות והצרות תהיינה סבה לפרי טוב בראשיתך, ועוד יותר באחריתך.

ה) כי טוב ה' לקרוב, וגם לרחוק, שנתרחק ממנו בחטאיו, וידו פְּשוּטה לקבלו בתשובה.

ב.

א. יְדִידוֹת מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ וְאַרְבַּע מַחֲנוֹתֶיךָ
ב. הֲדַר אַרְיֵה וְכֹחַ שׁוֹר נְתַתָּם מַרְכְּבוֹתֶיךָ
ג. וְכָהֶם מַחֲנוֹת יַעֲקֹב עֲלֵיהֶם גַּאֲוָתֶךָ
ד. הִגָּלִים אֵת עֲרַכְתָּמוֹ וְלִמַּדְתָּם שְׁמוֹתֶיךָ
ה. הֲבִינוֹתָם קְדֻשָּׁתְךָ לְסַפֵּר מַלְאֲכוֹתֶיךָ.

ג.

א. יְגִילוּן בְּאוֹר מִזְרָחֲךָ יוֹם חֵילָךְ א)
ב. הֲמוֹנִים דְּבֵקִי בָךְ שְׁכוּנֵי צִלָּךְ
ג. וְלַעֲטוֹף לְפָנֶיךָ עֲנִיֵּי חֶדְלָךְ ב)
ד. הִבָּרִים יְבִיאוּן לַהֲדוֹמֵי רַגְלָךְ
ה. הֲלִיכוֹת מְעַט מִקְדָּשׁ יְשַׁחֵר חֶבְלָךְ ג)
ו. הֲלוֹךְ אַחֲרֵי צִדְקָךְ שְׁמוֹעַ קוֹלָךְ
ז. רְיַשַּׁע מְשִׁיחָךְ צֵא וְלַעֲזוֹר לוֹ לְכָה
ח. וְתִזְכּוֹר יְמֵי עוֹלָם בְּסָבְלוֹ עֻלָּךְ
ט. יְמִין עֹז גְּאָלַתְהוּ. זְרוֹעַ מָשְׁלָךְ

הערות רשד״ל

א) אולי נעשה הפיוט הזה ליום שביעי של פסח, יום קריעת ים סוף, יום שהראה בו הקב״ה כחו וגבורתו, כמו שנאמר אשירה לה׳ כי גאה גאה.

ב) על ו ל ע ט ו ף עיין רד״ק בפירוש תהלים ק״ב א׳, או בשרש עטף.

ג) ישראל חבל נחלתו.

י. חֲשׂוֹף נָא כְּמֵאָז לוֹ וְהָרֵם דִּגְלְךָ א)
יא. וְנִשְׁמַת אֱנוֹשׁ עַל־זֹאת בְּפִי כָל־חֵילְךָ
יב. תְּרַנֵּן בְּרָן כּוֹכְבֵי מְאוֹרוֹת הִלְּךָ.

ד.

א. יוֹרֵד עֲלֵי הָרִים וְלֹא יָכִילוּ
כִּי מִפְּנֵי גַּאֲוָתְךָ יָחִילוּ ב)
ב. הֵיךְ יַעֲמוֹד לִבִּי לְפָנֶיךָ, בְּיוֹם
תִּגְעַר בְּכוֹכָבִים וְלֹא יַאֲהִילוּ? ג)
ג. וּבְנֵי אֱלֹהִים עַל־שִׁמְךָ יִתְיַצְּבוּ
וּבְנֵי אֲנָשִׁים חַסְדְּךָ יוֹחִילוּ ד)

הערות רשד״ל

א) חשוף נא כמאז לו ימין עזך אשר גאלה אותו (ממצרים), והיא זרועך המושלה לך (ישעיה מ׳ י׳). ובמקום ימין עז כתוב בדיואן ימין קדש — מצאנו בתהלים (פ״ט י״א) בזרוע עזך, ולר״י הלוי מצאנו (למעלה מחלקה ב׳ סימן א׳) ימין עזך.

ב) אתה אשר במתן תורה ירדת על הר סיני, וההר זע וחרד, מבלתי יכולת להכיל ולסבול ירידתך עליו.

ג) היך עיין למעלה כרך א׳ מחלקה ב׳ סימן ג׳. והכוונה: איך יוכל לבי, איך ימלאני לבי לעמוד לפניך, מאחר שאתה גדול ונורא כל כך, שאם תגער בכוכבים לא יהלו — ביום האמור כאן ענינו וועהרענד (tandis que).

ד) ובני וגו׳ על שם הכתוב ויבאו בני האלהים להתיצב על ה׳, ועל

ד. דָּת אֵשׁ אֲשֶׁר מִפִּי כְבוֹדְךָ קִבְּלוּ
זָכְרוּ וְיָשִׂימוּ וְגַם יַשְׂכִּילוּ א)
ה. הוֹאֵל רְצוֹת שִׁירַת קְרוֹבֶיךָ, וְגִיל
בְּעָם אֲשֶׁר בִּכְבוֹד שִׁמְךָ יָגִילוּ.

ה.

א. יְחַלּוּ פְּנֵי אֵל חַי חֲסִידָיו, וְיִשְׁאֲלוּ
חֲסָדָיו, וְאֶל מִקְדַּשׁ רְצוֹנוֹ יְיַחֲלוּ
ב. הֲכִי רַחֲמָיו קְרֹבוּ וְהוּא רָם וְנַעֲלֶה
וְכֵן מַעֲשָׂיו רַבּוּ וְגָדְלוּ וְנַעֲלוּ ב)

הערות רשד"ל

שמך הוא כמו עליך (על דרך ליראה את השם הנכבד והנורא הזה), וכאן הכוונה עומדים לפניך לברכך.

א) וישימו וישכילו יחדו (ישעיה מ"א כ').

ב) הֲכִי במקום כי, — והוא רם, הכוונה רחמיו קרובים אע"פ שהוא רם — במלות וְיִשְׁאֲלוּ, יְיַחֲלוּ, נקדתי עי"ן הפעל בחטף פתח, וגם היה אפשר לנקד וְיִשְׁאָלוּ בקמץ, יְיַחֵלוּ בצרי, כמשפט אתנח וסוף פסוק; ואני בחרתי לקיים כל טורי השיר הזה ביתד, כי ראיתי בכמה מקומות שלא היה ר' יהודה הלוי נמנע מלקיים הבתים ביתד, נגד משפט הס"ף, וכן בשיר הזה מלות וְנַעֲלֶה, וְנַעֲלוּ, אי אפשר לנקד אותן אלא בבתי יתדות. אבל

ג. וְנִלְאוּ רְאוֹת אוֹרוֹ בְּעֵינָם , וְחִפְּשׂוּ
לְבָבָם , וְרָאוּ אוֹר כְּבוֹדוֹ , וְנִבְהָלוּ
ד. דְּבָרָיו וּמַלְכוּתוֹ עֲלֵיהֶם יְקַבֵּלוּ
וְיִתְהַלְלוּ בִשְׁמוֹ וְלִשְׁמוֹ יְהַלֵּלוּ
ה. הֲדָרוֹ וְתִפְאַרְתּוֹ יְחַוּוּ וְיַשְׁמִיעוּ
וּבִנְעִים גְּרוֹנֵיהֶם גְּבוּרוֹת יְמַלֵּלוּ .

ו.

א. יְדַעְתַּנִי בְּטֶרֶם תִּצְּרֵנִי
וְכָל עוֹד רוּחֲךָ בִּי תִּשְׁמְרֵנִי
ב. הֲיֵשׁ־לִי מַעֲמָד אִם תֶּהְדְּפֵנִי ?
וְאִם לִי מַהֲלָךְ אִם תַּעְצְרֵנִי ?
ג. וּמָה אֹמַר ? וּמַחְשָׁבִי בְּיָדְךָ
וּמָה אוּכַל עֲשׂוֹ עַד תַּעְזְרֵנִי ?
ד. דְּרַשְׁתִּיךָ בְּעֵת רָצוֹן עֲנֵנִי
וְכַצִּנָּה רְצוֹנְךָ תַּעְטְרֵנִי
ה. הֲקִימֵנִי לְשַׁחֵר אֶת־דְּבִירְךָ
וְאֶת־שִׁמְךָ לְבָרֵךְ עוֹרְרֵנִי !

הערות רשד״ל

מדקדקים וקריטיקים אחרים (שהיו זה ת״ק או ת״ר שנה) לא הסכימו בזה, ובמקום החטף האחרון העמידו תנועה ויִשְאֲלוּ, יִיַחֵלוּ , ולפיכך במקום וְנַעֲלֶה כתבו וגם נַעֲלֶה או ומִתְעַלֶּה.

ז.

א. יָפֶה וְטוֹב לֶאֱחוֹז בְּבֵיתְךָ מַחֲנֶה
לָעָם אֲשֶׁר שִׁמְךָ בְּקִרְבָּם יַחֲנֶה
ב. הַשֵּׁם אֲשֶׁר שִׁכְנוֹ בְּרוּם עוֹלָם, וְהוּא
נִמְצָא בְּלֵב דַּכָּא וְעִם אִישׁ נַעֲנֶה
ג. וּשְׁמֵי מְרוֹמִים לֹא יְכִילוּהוּ, וְאִם
יָרַד עֲלֵי סִינַי וְשָׁכֵן בַּסְּנֶה א)
ד. דְּרָכָו מְאֹד קְרוֹבָה וְלִמְאֹד רָחֲקָה
כִּי כָל־אֲשֶׁר פָּעַל לַיֵּשׁ וְלַמַּעֲנֶה ב)
ה. הֵן עַל־לְבָבִי מֵאֱלֹהַי מַחֲשָׁב
גַּם עַל־לְשׁוֹנִי מֵיְיָ מַעֲנֶה ג).

הערות רשד"ל

א) ואם עינינו גם כי.

ב) הבנת דרכיו היא קרובה ורחוקה, קלה מאד וקשה מאד, כי כל מה שפעל הוא למענהו, לתכלית פרטית המכוונת בדבר ההוא, והתכלית היא לפעמים מובנת לנו, ולפעמים בלתי מובנת לנו. ומלבד מלת למענה הלקוחה מפסוק כל פעל ה' למענהו (משלי ט"ז ד') הוסיף מלת לַיֵּשׁ, והכוונה כי אין דבר נאבד לגמרי, אבל כל מורכב מתנה, וכל הפסד סבת הויה, והנה כל מה שהאל עושה הוא בעבור ההויה, לא בעבור ההפסד והכליון.

ג) ואחרי כי כל פעל ה' למענהו, הנה מה' היא ג"כ כל מחשבה

ח.

א. יוֹמָם וָלַיְלָה הַלֵּל לַיְיָ
הֵאִיר אֶת־פָּנָיו אֶל־עֵבֶר פָּנָי
ב. הֶעֱלָה נֵרוֹת אוֹר וַיָּמֶשׁ חֹשֶׁךְ א)
יוֹם בָּרָקִיעַ קָרַע חַלּוֹנָי
ג. וַיּוֹאֶל לָתֵת מֵהוֹדוֹ עָלַי
רוּחוֹ דִּבֶּר־בִּי עַל־יַד נֶאֱמָנָי
ד. הִנֵּה יְחַלֵּק אוֹר הִדְרִיכָנִי
יוֹם בָּא מִשֵּׂעִיר זָרַח מִסִּינַי
ה. הֵעֵת טָעַמְתִּי צוּף דָּתוֹ, שַׂחְתִּי
בֹּאוּ נָא וּרְאוּ כִּי אֹרוּ עֵינָי ב).

ט.

תפלה בשתותו סם־רפואה.

א. אֵלִי רְפָאֵנִי וְאֵרָפֵא
אַל־יֶחֱרֶה אַפְּךָ וְאֶסָּפֶה

הערות רשד״ל.

העולה על לבבי, וממנו כל דבור העולה על לשוני, על דרך ומה׳ מענה לשון, ועיין כוזרי מאמר חמישי סימן כ׳.

א) וימש חשך, הוא כאן מגזרת מוש, כמו לא ימיש עמוד הענן יומם, ולא מגזרת משש כמו וימש חשך (שמות י׳ כ״א).

ב) פתח בבריאת המאורות, וסיים בשבח התורה, על דרך מזמור י״ט.

ב. סַמִּי וּמֶרְקָחִי לְךָ, בֵּין טוֹב
בֵּין רָע, וּבֵין חָזָק וּבֵין רָפֶה
ג. אַתָּה אֲשֶׁר תִּבְחַר וְלֹא אָנִי
עַל־דַּעְתְּךָ הָרָע וְהַיָּפֶה א)
ד. לֹא עַל רְפוּאָתִי אֲנִי נִסְמָךְ
רַק אֶל־רְפוּאָתְךָ אֲנִי צוֹפֶה

י.

א. לִקְרַאת מְקוֹר חַיֵּי־אֱמֶת אָרוּצָה
עַל־כֵּן בְּחַיֵּי שָׁוְא וָרִיק אָקוּצָה
ב. לִרְאוֹת פְּנֵי מַלְכִּי מְגַמָּתִי לְבַד
לֹא אֶעֱרוֹץ בִּלְתּוֹ וְלֹא אַעֲרִיצָה ב)

הערות רשד״ל

א) הסם שאני שותה הוא שלך, בין שהוא טוב בין שהוא רע, כי אני לא אדע מה הוא הסם המועיל לי, אבל אני מניח הענין לבחירתך, שתבחר לי מה שהוא טוב לי, כלומר שתתן בלבי לבחור לי הסם המועיל ולא המזיק, כי אתה הוא היודע מה יפה לי ומה רע לי. ואמר אתה (הוא) אשר תבחר ולא אני, ולא אמר ולא הרופא, מפני שהוא עצמו היה רופא.

ב) ולא אעריצה, ביו״ד, והכוונה לא אערוץ ולא איראה מזולתו, ולא

ג. מִי יִתְּנֵנִי לַחֲזוֹתוֹ בַּחֲלוֹם
אִישַׁן שְׁנַת עוֹלָם וְלֹא אָקִיצָה
ד. לוּ אֶחֱזֶה פָנָיו בְּלִבִּי בָּיְתָה
לֹא שָׁאֲלוּ עֵינַי לְהַבִּיט חוּצָה.

יא.

א. כָּל־כּוֹכְבֵי בֹקֶר לְךָ יָשִׁירוּ
כִּי זָהֳרֵיהֶם מִמְּךָ יַזְהִירוּ
ב. וּבְנֵי אֱלֹהִים עוֹמְדִים עַל מִשְׁמְרוֹת
לַיִל וְיוֹם שֵׁם גָּאֳדָר יַאְדִּירוּ
ג. וּקְהַל קְדוֹשִׁים קִבְּלוּ מֵהֶם, וְכָל־
שַׁחַר לְשַׁחֵר בֵּיתְךָ יָעִירוּ.

יב.

א. עֶבֶד אֲשֶׁר יָעִיר לְשַׁחֲרֶךָ
שַׁחַר, וְיִדְרוֹשׁ מִמְּךָ חֹפֶשׁ

הערות רשד״ל

איתם לזולתו כח וגבורה, כמו ואת מוראו לא תיראו ולא תעריצו (ישעיה ח׳ י״ב).

ב. הֵן יוֹם מְנוּחָה, דַּל אֲמָתְךָ א)
עַל בֶּן־אֲמָתֶךָ, וְיִנָּפֵשׁ
ג. יוֹם לַעֲרוֹךְ שִׁיר אִוְּתָה נַפְשׁוֹ
לְשִׁמְךָ וְזִכְרְךָ תַּאֲוַת נָפֶשׁ.

יג.

א. עַבְדֵי זְמָן עַבְדֵי עֲבָדִים הֵם
עֶבֶד יְיָ הוּא לְבַד חָפְשִׁי
ב. עַל־כֵּן בְּבַקֵּשׁ כָּל־אֱנוֹשׁ חֶלְקוֹ
חֶלְקִי יְיָ אָמְרָה נַפְשִׁי.

יד.

א. יְיָ נֶגְדְּךָ כָל־תַּאֲוָתִי
וְאִם לֹא אַעֲלֶנָּה עַל־שְׂפָתִי
ב. רְצוֹנְךָ אֶשְׁאֲלָה רֶגַע, וְאֶגְוַע
וּמִי יִתֵּן וְתָבֹא שְׁאֵלָתִי ב)

הערות רשד״ל

א) נראה היות טעות סופר במלות דל אמתך, ואולי צ״ל ישלח אמתך, ויהיה מלת הבי״ן חוץ מן המנין.
ב) אני יכול להשיג רצונך רגע אחד, ואח״כ אמות מיד (כטעם אשוב לתשוה).

ג. וְאַפְקִיד אֶת־שְׁאָר רוּחִי בְּיָדְךָ
וְיָשַׁנְתִּי וְעָרְבָה־לִּי שְׁנָתִי א)

ד. בְּרָחְקִי מִמְּךָ מוֹתִי בְחַיַּי
וְאִם אֶדְבַּק בְּךָ חַיַּי בְּמוֹתִי ב)

ה. אֲבָל לֹא אֵדְעָה בַּמָּה אֲקַדֵּם
וּמַה־תִּהְיֶה עֲבוֹדָתִי וְדָתִי ג)

ו. דְּרָכֶיךָ יְיָ לַמְּדֵנִי
וְשׁוּב מִמַּאֲסַר סִבְלוֹת שְׁבוּתִי

ז. וְהוֹרֵנִי בְּעוֹד יֶשׁ־בִּי יְכֹלֶת
לְהִתְעַנּוֹת, וְאַל־תִּבְזֶה עֱנוּתִי

הערות רשד"ל

א) ואפקיד בידך רוחי הנשארת (אחר המות), ואישן (שנת עולם) ושנתי תהיה ערבה לי (בעולם הנשמות).

ב) וזה אני אומר מפני שבהיותי רחוק ממך אף אם אחיה לאורך ימים אין חיי נחשבים חיים כי הם סבת רעתי אחר המות, ואם אדבק בך גם אם אמות בקוצר ימים הנה מיתתי סבת חיי וטובתי בעוה"ב.

ג) אין ספק כי בעל הכוזרי לא היה מסופק מה תהיה עבודתו ודתו, אבל הכוונה על דרכי פרישות ועינויים שאינם מן התורה, וראיה לזה מה שהוא אומר אח"כ והורני בעוד יש בי יכולת להתענות. ונ"ל כי בזמן שכתב הבקשה הזאת היה המחבר אדוק בדעות רבנו בחיי יותר ממה שהיה בעת כתבו ספר הכוזרי (עיין מאמר ג'). ומי יתן והיו החכמים מזכירים תמיד בספריהם ובכל מכתביהם הזמן והמקום אשר בהם כתבו אותם.

ח. בְּטֶרֶם יוֹם אֱהִי עָלַי לְמַשָּׂא
וְיוֹם יִכְבַּד קְצָתִי עַל־קְצָתִי

ט. וְאֶכָּנַע בְּעַל כָּרְחִי, וְיֹאכַל
עֲצָמַי עָשׁ, וְנִלְאוּ מִשְׂאֵתִי

י. וְאֶסַּע אֶל־מְקוֹם נָסְעוּ אֲבוֹתַי
וּבִמְקוֹם תַּחֲנוֹתָם תַּחֲנוֹתִי

יא. כְּגֵר תּוֹשָׁב אֲנִי עַל־גַּב אֲדָמָה
וְאוּלָם כִּי בְּבִטְנָהּ נַחֲלָתִי

יב. נְעוּרַי עַד־הֲלוֹם עָשׂוּ לְנַפְשָׁם
וּמָתַי גַּם־אֲנִי אֶעֱשֶׂה לְנַפְשִׁי

יג. וְהָעוֹלָם אֲשֶׁר נָתַן בְּלִבִּי א)
מְנָעַנִי לְבַקֵּשׁ אַחֲרִיתִי

יד. וְאֵיכָה אֶעֱבוֹד יוֹצְרִי, בְּעוֹדִי
אֲסִיר יִצְרִי וְעֶבֶד תַּאֲוָתִי?

טו. וְאֵיכָה מַעֲלָה רָמָה אֲבַקֵּשׁ
וּמָחָר תִּהְיֶה רִמָּה אֲחוֹתִי?

טז. וְאֵיךְ יִיטַב בְּיוֹם טוֹבָה לְבָבִי
וְלֹא אֵדַע הֲיִיטַב מָחֳרָתִי?

יז. וְהַיָּמִים וְהַלֵּילוֹת עֲרֵבִים
לְכַלּוֹת אֶת־שְׁאֵרִי עַד־כְּלוֹתִי

הערות רשד"ל

א) נקדתי אשר נָתַן כמו שהוא בקהלת (ג' י"א), אך באמת ראוי היה לומר אשר נתת בלבי, כי השקפה כלה היא לנכח האל, ואחרי שלפי המשקל אין כאן מקום למלת נתת, היה ראוי לקרוא נֹתֵן או נָתוּן.

יח. וְלָרוּחַ יְזָרוּן מַחֲצִיתִי
וְלֶעָפָר יְשִׁיבוּן מַחֲצִיתִי
יט. וּמָה אֹמַר, וְיִצְרִי יִרְדְּפֵנִי
כְּאוֹיֵב מִנְּעוּרַי עַד־בְּלוֹתִי
כ. וּמַה־לִּי בַזְּמָן אִם־לֹא רְצוֹנְךָ
וְאִם אֵינְךָ מְנָתִי, מַה־מְּנָתִי?
כא. אֲנִי מִמַּעֲשִׂים שׁוֹלָל וְעָרוֹם
וְצִדְקָתְךָ לְבַדָּהּ הִיא כְסוּתִי
כב. וְעוֹד מָה אַאֲרִיךְ לָשׁוֹן וְאֶשְׁאַל?
יְיָ נֶגְדְּךָ כָל־תַּאֲוָתִי!

טו.

שירים נחקקו על תיבה חדשה בבהכ"נ (בשנת 1107).

א. מֵעִם יְיָ זֹאת יָצְאָה בְּעַם הָאֵל
כַּיּוֹם לְהַפְלִיא בָם עֵצוֹת וְתוּשִׁיּוֹת
ב. חַדֵּשׁ לְכָל־נֶפֶשׁ שִׂמְחָה בְּהִתְחַדֵּשׁ
שמחו, וְעָרְבוּ כָל אֲנָחוֹת וְתַאֲנִיּוֹת א)

הערות רשד"ל

א) האל תיבה שמחה לכל נפש בהתחדש הארון, ואז פסקו ובטלו כל אנחות. אבל בהתחדש שמחו קשה מאד, ואולי במקום שמחו צ"ל נוחו או מנוחו, והכוונה על ארון הקדש.

ג. יָשַׁב כְּמִשְׁפָּטוֹ מִגְדָּל עֱלֵי כַנּוֹ
הוּקַם לְעֵין צוֹפִים אוֹתוֹ וְצוֹפִיּוֹת א)

ד. הִנּוֹ לְעֵינַיִם תַּאֲוָה, לְתִמּוֹרוֹת
עָלָיו, וּמִקְלַעַת פְּקָעִים וּמַשְׂכִּיּוֹת ב)

ה. נוֹדֶה לְצוּר עָשָׂה כָּזֹאת, וְאִם קָצְרוּ
לְשׁוֹנוֹת לְסַפֵּר אֶת חַסְדּוֹ, וְכָל־פִּיּוֹת

ו. חֲדֵּשׁ שְׁנַת שִׁשִּׁים וְשֶׁבַע, וְגַם הֻצַּב
תּוֹכוֹ לְשֵׂם מִגְדָּל בָּנוּי לְתַלְפִּיּוֹת.

טז.

בשבח התורה.

א. מִי זֹאת הֲדַר פָּנִים כְּשֶׁמֶשׁ גִּלְּתָה
יָפְיָהּ לְמוּל אַנְשֵׁי יְקָר לֹא כִסְּתָה?

ב. בָּרָה לְאוֹמֵן שֶׁלְּקָחָהּ לוֹ לְבַת ג)
עֶדְנָה עֲדֵי־עַד לָהּ אֲשֶׁר לֹא בָלְתָה

הערות רשד"ל

א) הוקם לעין צופים וצופיות אותו, כלומר לעיני האנשים והנשים הבאים לבהכ"נ, וכלם מסתכלים בארון המחודש הזה, לרוב יפיו.

ב) מלת ומשכיות הוספתיה מסברא (וענינה כל מיני ציורים).

ג) לְאוֹמֵן, על שם והיה אצלו אמון (משלי ח' ל'), והמשורר הרכיב המליצה הזאת עם מה שכתוב באסתר ויהי אומן את הדסה, לקחה מרדכי לו לבת.

ג. לִפְנֵי מְלָכִים דִּבְּרָה לֹא נִכְלָמָה
גַּם תּוֹךְ סְגוֹר לֵב הַחֲכָמִים חָנָתָה
ד. מִתְהַלֶּלָה לֵאמֹר: בְּאָמְנָם יוֹצְרִי
אוֹתִי בְּטֶרֶם כֹּל יְמִינוֹ קָנָתָה
ה. לִבְנֵי אֱלֹהִים קָרְאָה עֵת עָרְכָה
שֻׁלְחָן בְּמַטְעַמִּים וְלֶחֶם עָשְׂתָה א)
ו. כִּי מַעֲדַנֵּי הַמְּלָכִים נִתְּנוּ
בִּי כָל־לְשׁוֹן אִלֵּם בְּצַחוֹת עָנְתָה
ז. כִּי חוֹקְקוּ צֶדֶק בְּלִבָּם צָדְקוּ
כִּי עֵין מְתֵי חֹשֶׁךְ מְאוֹרִים רָאֲתָה
ח. כִּי נֶעֱמָה נֶפֶשׁ לִפְנֵי שִׁחֲרָה
מִכָּל־עֲקַלְקַלּוֹת נְתִיבָהּ פִּנְּתָה ב)
ט. כִּי נִסְעֲדָה רֶגֶל מְבַקְשֵׁי מְדָחוֹת ג)
בִּי יַד מְאַהֲבַי עַל־עֲשִׁירִים עָלְתָה
י. לִי אֹזֶן וְלִי כָבוֹד וְלִי אֶדֶר יְקָר
לִי אוֹר כְּשֶׁמֶשׁ לַעֲרוֹב לֹא פָנְתָה
יא. לִי מֶחְקְרֵי עֵצוֹת וְלֹא שָׁווּ בְּפָז
לִי הוֹד וּמַמְלָכָה לְתֹפְשַׂי יָאֲתָה

הערות רשד"ל

א) ולחם עשתה, הכוונה עשתה סעודה, כמו לשחוק עושים לחם (קהלת י' ט'), עבד לחם רב (דניאל ה' א').

ב) לפני שחרה, מלשון לשחר פניך (משלי ז' ט"ו) — מכל עקלקלות וכו', הכוונה הנפש הנזכרת תפנה דרכה מכל עקלקלות.

ג) מדחות, הוא כאן פעל עומד, רגל מבקשי היא נסעדת ונתמכת

יב. לִי מַחֲמַדִּים לַיְשָׁרִים נִצְפְּנוּ
לִי מַעֲלַת מָעוֹז לְמִבְצָר נִבְנְתָה
יג. לִי הוֹלְכֵי דֶרֶךְ סְלוּלָה שָׁחֲחוּ
לִי הַנְּשָׁמָה נִכְסְפָה גַם־כָּלְתָה
יד. בֹּאוּ וְאַל לֶחֶם עֲצָבִים תִּלְחֲמוּ
סוּרוּ לְגַנָּהּ מִכְּבוֹד אֵל רָוְתָה
טו. אַל־יֵט לְבַבְכֶם אַחֲרֵי הָעִוְּרִים
רַהַב, בִּרוּצָם לַאֲשֶׁר לֹא צִוְּתָה
טז. עַל־מִשְׁכְּנוֹת רוֹעִים וְעִקְבוֹתָם רְעוּ
תֵּדְעוּ אֲנִי כִּי רַגְלְכֶם לֹא נָטְתָה
יז. זֹאת הִיא אֲשֶׁר לֹא כְחַדוּהָ יוֹדְעִים
מִדּוֹר לְדוֹר נַחֲלָה בְּיָדָם הָיְתָה
יח. רֵיחָהּ בְּלִי נָמַר, כְּזֶה הַיּוֹם כְּאָז
תָּמִיד בְּעֵינָהּ עָמְדָה, לֹא כָהֲתָה
יט. עָזְבָה אֱנוֹשׁ מִהְיוֹת כְּשׁוּעָלִים, אֲשֶׁר
דַּרְכָּם עֲלֵי־מֶלֶךְ וְדָתוֹ עָוְתָה
כ. חֶדְלָה הֱיוֹתֵךְ עַל־רְחֲקֵי דָת לְרֹאשׁ
וֶהְיֵה זְנַב גּוּרֵי אֲרָיוֹת רַבְּתָה ה)

הערות רשד"ל

כי לבלתי תהיה נדחית. אך לא מצאנו שרש דחה בבנין הקל אלא פעל יוצא, ונ"ל כי הסופר טעה, ונ"ל מִדְּחִי, כמו רגלי מדחי (תהלים נ"ו י"ד וקי"ו ח').

ה) חֶדְלָה צווי כמו עזבה שלפניו, חֲדַל להיות רהב לשועלים — גורי אריות רבתה, על שם רבתה גוריה (יחזקאל י"ט ב').

כא. הַלּוֹחֲמִים לַחְמָהּ לְלַחֵם לְתַמִּים
בָּהּ, לַעֲשׂוֹת כָּל־אִישׁ כְּנַפְשׁוֹ אוֹתָהּ א)
כב. כָּל־אִישׁ בְּדַרְכּוֹ יַהֲלֹךְ לוֹ, כִּי אֱמֶת
שֵׁן אוֹכְלָה בֹּסֶר לְבַדָּהּ קָהֲתָה ב)
כג. וַאֲנִי בְּזֹאת אֶדְבַּק וְחַבְלָהּ תֶּאֱחֹז
נַפְשִׁי, וְיַעֲקֹב זֹאת יְיָ קִוְּתָה
כד. אָמְנָם אֲחוֹתִי הִיא וְעָלַי נֶעֱמַת
עֵת בָּהּ אֲנִי אֶרְצֶה וְהִיא כִּי רָצְתָה
כה. אֶתְהַלְּלָה מִדֵּי הֱיוֹתִי, כִּי אֲחוֹ־
־תִי הִיא, וְנַפְשִׁי בַּעֲבוּרָהּ חָיְתָה.

יז.

לִקְרַאת מְקוֹר חַיֵּי אֶתֵּן מְגַמָּתִי
טֶרֶם יְשִׁיבוּנִי יָמִים לְאַדְמָתִי
א. לִי חָכְמָה נֶפֶשׁ, רוּחַ מְרַדֶּפֶת ג)
כִּי הִיא לְבַדָּהּ מִתֵּבֵל תְּרוּמָתִי

הערות רשד״ל

א) אותם גורי אריות הם הלוחמים לחמה (על שם לכו לחמו בלחמי) ועוסקים בתורה להלחם באפיקורוסים הנלחמים בה, אבל בהפקירא ניחא להו, שיעשה כל אדם מה שלבו חפץ.

ב) המשורר אומר ילך כל איש בדרך שישר לו, כי סוף סוף האוכל הבסר תקהינה שניו, ועוזבי התורה יאכלו מפרי דרכם, אבל אני אדבק בה בכל לבבי ובכל נפשי.

ג) נפשי המרדפת רוח והולכת אחר ההבל, מי יתן ותחכם, ותבין

ג. וִיהִי לְבָבִי עֵר מֵבִין לְאַחֲרִיתִי
כִּי יוֹם תְּנוּמָתִי תִּהְיֶה תְּקוּמָתִי
ד. יוֹם יַעֲמִיד מֵעֲשֵׂה יָדַי לְעֻמָּתִי
יוֹם יֶאֱסֹף אֵלָיו רוּחִי וְנִשְׁמָתִי.

יח.

א. גְּלִילֵי זְבוּל רָאוּ הֲדָרְךָ וְנִבְהֲלוּ
וְגַלֵּי תְהוֹם שָׁתְקוּ בְּצֵאתְךָ וְנִצְמְתוּ
ב. וְאֵיךְ תַּעֲמֹדְנָה הַנְּפָשׁוֹת בְּסוֹדְךָ
מְקוֹם אֵשׁ מְלַהֶטֶת סְלָעִים וְנִתְּצוּ?
ג. אֲבָל יֶאֱמַץ לִבָּם בְּךָ אִם תְּאַמְּצֵם
וְנִלְווּ אֱלֵי רוֹאִים כְּבוֹדְךָ וְשֵׁרְתוּ
ד. וְלָכֵן לְךָ כָּל־הַנְּשָׁמוֹת מְהַלְלוֹת
אֱלֹהִים לְךָ נָאווּ תְהִלּוֹת וְיָאֲתוּ.

יט.

שֵׁם אֱלֹהִים אוֹדֶה בְּשִׂיחִי
אֲשֶׁר בְּיָדוֹ נֶפֶשׁ כָּל־חָי.
א. יַד אֱלוֹהַּ כֹּל, רָם וְנַעֲלֶה
רֹאשׁ לְכָל־סִבָּה וַעֲלִילָה

הערות רשד"ל

כי היא לבדה תרומתי ורא֫שית תבואתי, היקרה מכל מה שיש לי בתבל.

לַחֲזוֹתוֹ עַיִן כָּלָה
וּמִבְּשָׂרִי לְלִבִּי נִגְלָה
אֶחֱזֶה שַׁדַּי מִגְּתָּחַי
אֲשֶׁר בְּיָדוֹ נֶפֶשׁ כָּל־חָי.

ב. הַמְּכוֹנֵן נֶפֶשׁ עֲרוּמָה
בֶּאֱנוֹשׁ מַשְׂכֶּלֶת חָכְמָה
וּמִמְּאוֹר נֵר שֵׂכֶל וְחָכְמָה
זָהֳרָה לְטֹהַר נְעִימָה
בָּהּ שְׁנוֹת יָמַי גַּם יְרָחַי
אֲשֶׁר בְּיָדוֹ נֶפֶשׁ כָּל־חָי.

ג. וְעָלוֹת לִיסוֹדָהּ תְּאַוֶּה
וְאֶל־נְדוֹדָהּ כָּל־יוֹם תְּקַוֶּה
וְדֵי הֱיוֹתָהּ בְּקִרְבִּי תְּצַוֶּה
יַעֲרֹף לִקְחִי וַאֲחַוֶּה ה)
מַעֲשֵׂה יוֹצְרָהּ מִשְׁבָּחַי
אֲשֶׁר בְּיָדוֹ נֶפֶשׁ כָּל־חָי.

ד. דּוֹר לְדוֹר יְחוּדוֹ יָעִידוּן
מַעֲשָׂיו כִּי יְכַלּוּן וְיֹאבֵדוּן

הערות רשד"ל

ה) הכוונה כל זמן היותה בקרבי, כמו מדי דברי בו, וחבריו, שעניינם בכל זמן (עיין רד"ק שרש די). הכוונה כי הנשמה מְצַוָּה ובוחלת ממני שיערוף לקחי ולגיד מעשה יוצרה על ידי תהלותי.

וְהוּא לְבַדּוֹ יִשָּׁאֵר, וְיָדוֹן
עַל מֵתִים בַּסֵּתֶר יְזִידוּן
וּמִזְּבוּל הִשְׁקִיף עַל אֲרָחַי
אֲשֶׁר בְּיָדוֹ נֶפֶשׁ כָּל־חָי.

ה. הַט לְעַבְדְּךָ בֶּן־אֲמָתֶךָ
חֵן, בְּעָמְדוֹ נֶגֶד עֲדָתֶךָ
יוֹם בְּעַד חֶבֶל נַחֲלָתֶךָ
אֶעֱטֹף בִּבְנֵי בְרִיתֶךָ א)
וַאֲסַפֵּר שִׁמְךָ לְאֶחָי
אֲשֶׁר בְּיָדוֹ נֶפֶשׁ כָּל־חָי.

כ.

לַעֲרוֹךְ שִׁיר בָּאנוּ
וְנַעַם צוּר לַחֲזוֹת
אֲשֶׁר עָשָׂה לָנוּ
אֶת הַנֶּפֶשׁ הַזּאת.

א. יְדֵי מַחְשָׁב קָצְרוּ
מִלְּהַשִּׂיג פִּלְאוֹ
וּמִנִּי יִבָּצְרוּ
מִגְדְּלֵי רוּם שִׂיאוֹ

הערות רשד"ל

א) במקום מלת בבני צריך להיות כאן תבה בת ג' תנועות, ואין בידי לתקן.

וּמַחְשְׁבוֹתַי יְצָרוּ
  כָּם לְבָבִי מְצָאוֹ א)
בְּנֵר נְשָׁמוֹת נוֹצְרוּ
  מִפְּנִינֵי כִסְאוֹ
בְּזָהֳרוֹ גֶאֱחָזוֹת
  וְלַעֲלוֹת נֶחְפָּזוֹת. אשר עשה לנו וכו׳.

ב. הִגְנֵי וִיצוּרַי
  צֵל, וּבָאָה שִׁמְשִׁי
וְחַטֹּאת נְעוּרַי
  חִיְּבוּ אֶת־רֹאשִׁי ב)
וְיִצְרִי רֹאשׁ צָרַי
  לִי כְּנָחָשׁ מַשִּׁיא
וְאָגוּר יוֹם מְגוּרַי
  יוֹם תְּמָאֵן נַפְשִׁי
לָלֶכֶת אַחֲרַי
  אֶל־הָאָרֶץ הַזֹּאת. אשר וגו׳ ג)

הערות רשד״ל

א) מחשבותי יצרו, ועם כל זה כהן לבבי מצא האל, והכוונה שהחוקר מבין קצת מתארי האל מתוך כח המחשבה אשר באדם (עיין למעלה מחלקה ד׳ סימן א׳ עמוד 72 הערה א׳). ולתוספת באור הוא אומר בנר נשמות וכו׳, כי הנשמות מאירות ומזהירות, להיותן חצובות מתחת כסא הכבוד, והן נר לאדם להבין תארי הבורא.

ב) וחטאת נעורי, חסר כאן תנועה אחת, לפיכך הארכתי את הנו״ן במתג.

ג) אגור ענין יראה ופחד. יום מגורי ענינו כימי מגורי אולי במקום

ג. וּמָה לְאֵל יִתְאוֹנֵן
אִישׁ מָלֵא בוּז וָרִישׁ ?
אַךְ כְּדַל יִתְחַנֵּן
אַךְ בְּךָ יְהִי דוֹרֵשׁ
לְאַט נַפְשִׁי , וְחַנֵּן ,
לְאַט , פֶּן אוֹרֵשׁ
בְּצִלְּךָ אֶתְלוֹנֵן
וְיוֹם חַסְדְּךָ תוֹרֵשׁ
גָּרֵשׁ אַל־תְּגָרֵשׁ
הָאָמָה הַזֹּאת . אשר וגו׳ א)

ד. הֶרְשָׁה לַחֲזוֹתְךָ
נֶפֶשׁ בֶּן־אֲמָתְךָ
וְאִם לֹא רָאַתְךָ
רָאֲתָה זוּלָתְךָ ב)

הערות רשד״ל

יום צ״ל יָמַי ; והכוונה בכל ימי חיי אני דואג ליום המיתה (הוא יום אשר תמאן נפשי ללכת אחרי וכו'). בהיה גור נקבר עם אקוואטיף, כמו לולי כעס אויב אגור — אל הארץ הזאת, גם כאן כדי לקיים בלבון המקרא, לא תבה המבורר לתנועה יתרה.

א) ובהנחילך את חסדך לצדיקים אל תגרש את האמה הזאת.

ב) כל מה שבעולם הוא עֵד על מציאות הבורא, ואם אין הבורא נראה לנו, די לנו בראותנו זולתו.

אַךְ תֶּחֱזֶה אוֹתָךְ
בְּמוֹפְתְךָ וְאוֹתָךְ א)
זְכוֹר זֹאת שִׁפְחָתֶךָ
עִם בְּנוֹת בְּרִיתָךְ
אֲשֶׁר בְּיָדְךָ גְנוּזוֹת
וְנִעֲמָךְ יָהּ חוֹזוֹת. אשר וגו'

ה, הַעֲלֵה אוֹר שָׁקַע
בִּנְעִימוֹת יְמִינְךָ
דַּי לֶעָנָן תָּקַע
אָהֳלוֹ לַחֲרוֹנְךָ ב)
עֲנַן חַטָּאת נִרְקַע
בֵּינִי וּבֵינֶךָ
וְלֵיל חֲרוֹנְךָ בְּקַע
בְּאוֹר כּוֹכְבֵי רְצוֹנְךָ
וְהַבֵּט מִמְּעוֹנְךָ
וּפְקֹד גֶּפֶן זֹאת. אשר וגו'.

הערות רשד"ל

א) כמופתך ואותך, לשון אות ומופת, והכוונה כמעשיך אשר הם אות ומופת ונראים עליך.

ב) מכוין בתפלה על הגאולה: העלה בנעימות ימינך אור ישראל אשר שקע, ואמור די לצרותינו, ולענן והחשך אשר (מפני חרונך) תקע אהלו ונמשך בקביעות דור אחר דור.

כא.

א. יָהּ שִׁמְךָ! אֲרוֹמִמְךָ
וְצִדְקָתְךָ לֹא אֲכַסֶּה
ב. הֶאֱזַנְתִּי וְהֶאֱמַנְתִּי
לֹא אֶשְׁאַל וְלֹא אֲנַסֶּה
ג. וְאֵיךְ יֹאמַר כְּלִי חֹמֶר
אֱלֵי יוֹצְרוֹ מַה־תַּעֲשֶׂה ?
ד. דְּרַשְׁתִּיהוּ פְּגַשְׁתִּיהוּ
לְמִגְדַּל עֹז וְצוּר מַחְסֶה
ה. הַבָּהִיר כְּאוֹר מַזְהִיר
בְּלִי מָסָךְ וְלֹא מִכְסֶה
יִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא.

ו. הֲדַר כְּבוֹדְךָ וְעֹז יָדְךָ
מְסַפְּרִים הַשָּׁמָיִם
ז. בְּעֵת עֲלוֹתָם וְעֵת פְּנוֹתָם
וְעֵת שְׁחוֹתָם אַפָּיִם
ח. וּמַלְאָכִים נֶהְלָכִים
בְּתוֹךְ אַבְנֵי אֵשׁ וּמָיִם
ט. יְעִידוּךָ וְיוֹדוּךָ
בּוֹרֵא נִיב שְׂפָתָיִם
י. כִּי תִסְבּוֹל וְלֹא תִבּוֹל
בְּלִי זְרוֹעַ וְיָדַיִם
יא. תַּחְתִּיּוֹת וְעֶלְיוֹת
וְהַחַיּוֹת וְהַכִּסֵּא
יִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא.

יא. וּמִי יְמַלֵּל כְּבוֹד מְחוֹלֵל
שְׁחָקִים בַּאֲמִירָתוֹ ?
יב. חַי עוֹלָם אֲשֶׁר נֶעֱלָם
בְּגָבְהֵי רוּם מְעוֹנָתוֹ
יג. וּבִרְצוֹתוֹ בְּבֶן־בֵּיתוֹ
בְּאָהֳלוֹ שָׁת שְׁכִינָתוֹ
יד. וְשָׂם מַרְאוֹת לִנְבוּאוֹת
לְהַבִּיט אֶל תְּמוּנָתוֹ
טו. וְאֵין תַּבְנִית וְאֵין תָּכְנִית
וְאֵין קֵץ לִתְבוּנָתוֹ
טז. רַק מַרְאָיו בְּעֵין נְבִיאָיו
כְּמֶלֶךְ רָם וּמִתְנַשֵּׂא
יִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא.
יז. דִּבַּר גְּבוּרוֹת בְּלִי סְפוּרוֹת
וּמִי יְסַפֵּר תְּהִלּוֹתָיו ?
יח. אַשְׁרֵי אִישׁ אֲשֶׁר יָחִישׁ
לְהַכִּיר עֹז גְּדֻלּוֹתָיו
יט. וְיִסָּמֵךְ בְּאֵל תּוֹמֵךְ
עוֹלָם עַל זְרוֹעוֹתָיו
כ. וְיַעֲרִיצוֹ שׁוּב וָרָצוֹא
וְיַצְדִּיק דִּין עֲלִילוֹתָיו
כא. וְיוֹדֶה עַל אֲשֶׁר פָּעַל
כִּי לְמַעֲנוֹ פְּעֻלּוֹתָיו א)

הערות רשד"ל

א) המלה לקוחה מפסוק כל פעל ה' למענהו . יאמר : אשרי מי שיודה

כב. וְכִי יֵשׁ יוֹם לְאֵל אָיוֹם
וְדִין עַל כָּל־הַמַּעֲשֶׂה
יִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא.

כג. הִשְׁתּוֹנֵן וְהִכּוֹנֵן
וְהִתְבּוֹנֵן בְּסוֹדֶךָ

כד. וְהִבַּטְתָּ מָה אַתָּה
וּמֵאַיִן יְסוֹדֶךָ

כה. וּמִי הֱכִינְךָ וּמִי הֱבִינְךָ
וְכֹחַ מִי יְנִידֶךָ

כו. וְהַבֵּט אֶל גְּבוּרוֹת אֵל
וְהָעִירָה כְּבוֹדֶךָ

כז. חֲקוֹר פְּעָלָיו; רַק אֵלָיו
אַל תִּשְׁלַח יָדֶךָ

כח. כִּי תִדְרוֹשׁ בְּסוֹף וּבְרֹאשׁ
בַּמֻּפְלָא וּבַמְּכֻסֶּה
יִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא.

הערות רשד"ל

על כל מה שיפעל ה', ויכיר כי כל מה שיפעל הוא למענהו. ואמר למענו והכוונה לכבוד הבורא, כפירוש רב"י, גם כי יותר נראה פירוש ר' יונה ורלב"ג: לענינו, לתכלית ולתועלת מיוחדת; גם בעלי הניקוד נראה שלכך ניקדו הלמ"ד בפתח, כדי שלא נבין תיבה זו על דרך לְמַעֲנִי לְמַעַנְךָ. ואם כך היתה גם דעתו של ר"י הלוי, יקשה מאד שאמר למענו בלשון יחיד ופעולותיו

כב.

א. יִתְּנוּ לָשׁוֹן חֲזוּת אִישׁוֹן
אֲשֶׁר יֶחֱזֶה פְּלָאֶיךָ .

ב. כַּפֵּי כֹחוֹ יִשָּׂא שִׂיחוֹ
וְלֹא כַּפֵּי מוֹרָאֶךָ

ג. לְךָ מַעְגָּל בְּרוּם גַּלְגַּל
וְהוּא לֹא יִשָּׂאֶךָ

ד. וְכָל־נוֹצָר וְאִם נִבְצָר
מִתַּחַת לְכִסְאֶךָ א)

ה. וּמִפְּעָלֶךָ יָעִיד לָךְ
לְנֶגֶד כָּל־בְּרוּאֶיךָ

ו. וְעֵדוּתָם כִּי בְרָאתָם
אֲבָל לֹא יָדְעוּ אֵיכָה

ז. כְּרִאשׁוֹנִים כְּאַחֲרוֹנִים
בְּאֵימָה וְיִרְאָה עוֹנִים

הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וַאֲדוֹנֵי הָאֲדוֹנִים .

הערות רשד"ל

לשון רבים, והיה לו לומר לְמַעְגָּן או לְמַעְגָּם. ואולי יתכן לפרש: פעולותיו הן לתכלית המיוחדת לאותו דבר שהוא עושה, ותהיה כוונתו כפירוש ר' יונה ורלב"ג.

א) ואם נבצר הוא מאמר מוסגר, כל נוצר (אף אם יהיה רם ונשא) הוא מתחת לכסאך. נבצר נקרא מה שיקשה להגיע אליו. ובספרי היוצרות חשבו לתקן ונתנו הלא תבצר.

ח. הַזְּמַנִּים מִשְׁתַּנִּים
וְהוֹדוֹ לֹא יִשְׁתַּנֶּה

ט. הַמְּקָרֶה שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה
מַעֲלוֹת לְשִׁבְעָה בּוֹנֶה א)

י. וְהַשֶּׁמֶשׁ כִּי יָמֵשׁ
עַל פִּיו יִסַּע וְיַחֲנֶה ב)

יא. וְיִתְהַלֵּךְ כְּמוֹ מֶלֶךְ
מִמַּחֲנֶה אֶל מַחֲנֶה

יב. וְאוֹר סַהַר לְטֹהַר
בְּמִרְכֶּבֶת הַמִּשְׁנֶה

יג. וּסְבִיבָיו כּוֹכָבָיו
לְכֻלָּם מִסְפָּר מוֹנֶה

הערות רשד"ל

א) כוונת המשורר נ"ל: המקרה (שנתן במרום כמו התקרה על הבית) שתים עשרה מזלות, ובנה אותן כמעלות לשבעה כוכבי לכת, שכוכבי לכת עולים ויורדים באותן המזלות, והם נראין פעם בטלה פעם בשור וכו'.

ב) יָמֵשׁ ענין תנועה ושנוי מקום, כמו בשיר הקודש, אלא שכאן הוא פעל עומד כמו לא ימיש עמוד הענן יומם, וביולרות כתוב יאמש ואם היה כאן ראב"ע היה אומר כי המוסיף אלף חסר אלף (חסר למוד) — על פיו, של הקב"ה, כלומר שהוא זורח בכל יום במקומו הקבוע לו, והוא הולך בכל חדש ממזל למזל, כמו שאמר בבית שאחר זה מתהלך כמו מלך ממחנה אל מחנה.

יד. וּבְחָכְמָה בְּנֵי כִימָה
שִׁבְעָה עָלִים בְּקָנֶה
טו. וּפֶלֶךְ רַב לְמוּל מַעֲרָב
פַּעַם בְּכָל־יוֹם יִפְנֶה א)
טז. מִשְׁתַּחֲוֶה, וּמְחַוֶּה
כִּי לַכֹּל יֵשׁ קוֹנֶה
יז. וְאִם נֶעֱלָה הֲלֹא נִגְלָה
בְּמַעֲשָׂיו פָּנִים בְּפָנִים.

הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים.

יח. וְשָׂם קֻבָּה בִּמְסִבָּה
וְתָלָה בְתוֹכָהּ אֲדָמָה
יט. וַתַּעֲמֹד לֹא עַל יְסוֹד
אֲבָל תְּלוּיָה עַל בְּלִימָה
כ. כִּי כְבֵדָה לְבֵן יָרְדָה
וּבִקְשָׁה לְמַטָּה מְקוֹמָהּ ב)

הערות רשד"ל

א) הוא הגלגל היומי המקיף את הכל, וסובב בכל יום ממזרח למערב, לפי חכמת התכונה המזויפת אשר פשטה בעולם עד קופרניק. מלת פעם חסרה בשורות, ומלבד זה סדר הבתים משונה בשורות, כי הבית השביעי (ובחכמה בני כימה) הוא שָׁם בליבי, ועשו זה כדי לסמוך שבעה לשבעה, ולא הבינו כי שבעה שבבית השני הם שבעה כוכבי לכת, ושבעה האמורים כאן הם שבעה כוכבים שבכימה (pleiades), עיין רד"ק וגיזיניוס.

ב) המחבר התיר לעצמו (לצורך המשקל) לכתוב לְבֵן תחת לָבֵן. ומי

כא. וְאֵשׁ דָּרְשָׁה אֶת־שָׁרְשָׁהּ
וַתַּעֲלֶה לִמְרוֹמָהּ
כב. וְתוֹךְ שְׁתֵּיהֶן וּבֵינֵיהֶן
הָרוּחַ וְהַמַּיִמָה
כג. כָּל־פְּרוּדוֹת וּצְמוּדוֹת
הֵם יְסוֹדוֹת לָהֵמָּה א)
כד. וּבָם יִצְמַח כָּל־צֶמַח
וְהָאָדָם וְהַבְּהֵמָה
כה. וְאֵד יַעֲלֶה וְיִכָּלֵא
לְרַחֲמִים אוֹ לְנָקְמָה ב)
כו. כִּי חִצָּיו בְּלֵב מְנַאֲצָיו
וַחֲנוּנָיו הֵם חֲנוּנִים.

הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים.

כז. דּוֹר נִשְׁמַד וְדוֹר עָמַד
וְהוּא קַיָּם לְדוֹר דּוֹרִים

הערות רשד"ל

שירצה יוכל לומר שאמר כֵּן מלשון כיור וכנו, וקרא למרכז כֵּן, וזה רחוק בעיני. והיותר קרוב אלי הוא שלא לכֵן כתב המשורר, כי אם בְּכֵן.

א) ארבעת היסודות שהזכיר הם יסודות לכל הגופות, הפשוטים והמרכבים, לדעת הקדמונים.

ב) וְיִכָּלֵא באל"ף ובנין נפעל (כמו ויכלא הגשם מן השמים).

כח. בְּרֹאשׁ כָּל־אֵל הוּא הָאֵל
וְאַחַר כָּל־הַדְּבָרִים א)

כט. לֹא בְכֹחַ כִּי בְרוּחַ
יָצַר כָּל־הַיְצוּרִים

ל. הַנְּשָׁמוֹת הַחֲכָמוֹת
וְהַשֵּׂכֶל הַמְּעִירִים

לא. וְהָרָקִיעַ רָקִיעַ
וְעָלָיו מַיִם הָרִים

לב. וּמְאוֹרוֹת וּמַזָּרוֹת
עֲלֵי אֶרֶץ מַזְהִירִים

לג. וְאֶרְאֶלִּים וְחַשְׁמַלִּים
שֵׁם כְּבוֹדוֹ מַאֲמִירִים

לד. וְתַרְשִׁישִׁים מַקְדִּישִׁים
וְשִׁיר אוֹמְרִים וּמְזַמְּרִים

לה. וּשְׂרָפִים מַקִּיפִים
וּכְרוּבִים וְאוֹפַנִּים.

הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים.

הערות רשד"ל

א) הוא היה בראשית כל הדברים האלה, והוא יהיה אחרי כלם. בראש כל אל, כמו הארצות האל.

לו. הָאוֹמֵר וְהַגּוֹמֵר א)
וְהַמַּגִּיד אוֹתִיּוֹת
לז. וְהַצּוֹפֶה רָע וְיָפֶה
וְיוֹדֵעַ מַה־לִּהְיוֹת
לח. אֱסוֹף עֶדְרְךָ לְתוֹךְ חֶדְרְךָ
מִבֵּין שְׁנֵי אֲרָיוֹת
לט. הַשֵּׂיוֹת הַדְּחוּיוֹת
אֱלֵי קֵדָר וּגְבָיוֹת
מ. כִּי בְחַנְתָּם וּצְרַפְתָּם
וְהוֹרַדְתָּם תַּחְתִּיּוֹת
מא. וְהֵם בְּכָל־זֹאת בְּךָ אֹחֲזוֹת
וּלְיִשְׁעֲךָ צוֹפִיּוֹת
מב. קְדֻשַּׁת שִׁמְךָ בְּעוֹלָמְךָ
קוֹרְאוֹת בְּרֹאשׁ הוֹמִיּוֹת
מג. וְקוֹל מְרִימוֹת לְהִדַּמּוֹת
לַכְּרוּבִים וְלַחַיּוֹת
מד. מַקְדִּישִׁים וּמְשַׁלְּשִׁים
וְכֶתֶר לְיוֹצְרָם נוֹתְנִים.

הוא אלהי האלהים אדוני והאדונים.

הערות רשד"ל

א) האומר והגומר, הכוונה המדבר ומקיים.

כג.

כָּל עַצְמוֹתַי תֹּאמַרְנָה יְיָ מִי כָמוֹךָ:

א. יִצְרִי וִיצוּרַי מִמְּךָ הָיוּ א)
יוֹדוּ אֵבָרַי כִּי בְךָ חָיוּ ב)
וּבְמִנְחַת שִׁירַי לְךָ יֶאֱתָיוּ:
וּתְרוּמוֹתַי תּוֹדוֹת הֶגְיוֹנַי הִקְדִּימוּךָ ג).

ב. הֵן נִשְׁמַת אַפִּי מִיָּדֶךָ
וּמְאוֹר עַפְעַפַּי מֵהוֹדֶךָ
וַעֲצַת שַׂרְעַפַּי מִסּוֹדֶךָ
וּמְזִמּוֹתַי תָּמִיד מוּל פָּנַי אוֹת שָׂמוּךָ ד).

ג. וּבְעֵת שֶׁאֲהָבַי יִקְרָאוּךָ
בְּלִבִּי וְקִרְבִּי יִמְצָאוּךָ ה)
אַךְ לֹא מַחְשָׁבַי יִשָּׂאוּךָ

הערות רשד״ל

א) יצרי נ"ל בהכוונה יצירתי, כמו כי הוא ידע יצרנו (תהלים ק"ג י"ד); ויצורי, אברי, כמו ויצורי כצל כלם (איוב י"ז ז').

ב) אברי מקריבים לפניך תרומותי שהן תודות הגיוני (דברי תודה ותהלה שאני הוגה בלבי ובלשוני).

ג) הקדימוך, מענין כמה אקדם ה', אלא שהוא הפעיל כמו מי הקדימני ואשלם (איוב מ"א ג'), והמשורר עושה אותו יוצא לשלישי, איברי עושים שתרומותי תכלנה לפניך.

ד) שמו אותך כאות מול פני תמיד.

ה) שאהבי, הוא שם דבר מן אילת אהבים [משלי ה' י"ט]. והכוונה

וַחֲלוֹמוֹתַי   וּסְעִיף רַעְיוֹנַי   לֹא דִמּוּךָ א) .

ד. דֶּגֶל הֲקֵמֹתָ   לִקְדוֹשֶׁיךָ
גַּם נֵס הֲרֵמֹתָ   לִמְבַקְשֶׁיךָ
כִּי לֹא נֶעֱלַמְתָּ   מִדּוֹרְשֶׁיךָ ב)
אַךְ אַשְׁמוֹתַי   מִנֶּגֶד עֵינַי   הֶעֱלִימוּךָ .

הערות רשד"ל

כאשר חשקי ואהבתי לך יקראוך ויבקשוך. אז לבי וקרבי ימצאוך.

א) אך מחשבי לא ישאוך, יפה הביא כאן ר"מ כרמי דברי הפייט (משה אבן עזרא, בפיוט בלבב בר) שאמר: והמשכיל לא יכיל גבות גדלו ברעיוניו — גם יפה נקד דמוך בחירק (ובאויניון הוא בקמץ ובאילת השחר בפתח), אלא שהוא אומר שהוא „לשון הפסוק בישעיה מ"ו" ואני אומר שאין כוונת המשורר ככוונת הנביא, כי ישעיה אומר למי תדמיוני ותשוו (בקשר הלמ"ד) להרחיק הפסילים והצלמים, אבל כוונת המשורר היא לומר שאפילו כח הדמיון אינו יכול לצייר את הבורא. לא דמוך (בלתי נקשר עם למ"ד) ענינו: אינם מציירים אותך בכח הדמיון.

ב) כוונת המשורר: אע"פ שאתה בלתי נראה, ואפילו כח הדמיון לא יוכל לצייר אותך, הנה הקמת והרמת לכל קדושיך ומבקשיך דגל וגם הנראה מרחוק, באופן שלא נעלמת מדורשיך, כי כל מי שאינו עוצם עיניו הוא רואה הדגל ההוא, והוא הבריאה כלה, ומתוך כך הוא מכיר את הבורא.

ה. הִנֵּה רָאִיתָ מַשְׂכִּיּוֹתַי
מִיּוֹם בָּנִיתָ אֶת־אָשְׁיוֹתַי
כִּי אַתְּ קָנִיתָ, אֶת־כִּלְיוֹתַי
תַּעֲלֻמוֹתַי וּסְתוּם חֶבְיוֹנַי לֹא עֲמֻמוּךָ.

כד.

יַשֵּׁר חֻקַּי בְּכָל־מְאֹדֶךָ
וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל־יָדֶךָ א).

א. יֶעֱרַב בְּפִיךָ מִצּוּף וּמִנֹּפֶת
הֶגְיוֹן דָּת חֲשׁוּקָה נִכְסֶפֶת
ב. וּמִצְוַת תְּפִלִּין וְחֹק טוֹטֶפֶת
דְּרֹשׁ נָא בְּשָׂפָה מוֹר נוֹטֶפֶת
ג. הֱיוֹת תָּמִיד עַל־רֹאשְׁךָ חוֹפֶפֶת
וְאַחַר תֶּחֱזַקְנָה יָדֶיךָ.
ד. הַסְכֵּת וּשְׁמַע בְּדָת הֶגְיוֹנִים
חֹק אֲשֶׁר פֵּרְשׁוּ חֲכָמִים נְבוֹנִים

הערות רשד״ל

א) ישר מלשון על כן כל פקודי כל ישרתי (תהלים קי״ט קכ״ח), ופירש רש״י כל פקודי כל דבר אשר צוית בתורתך, ישרתי, ישרו בעיני ואמרתי עליהם ישרו — וכן כאן המשורר מצייר את האל אומר לאדם: היה מתקן ומסדר את חקי כדברים ישרים וטובים.

ה. כִּי מַנִּיחַ תְּפִלִּין הֲגוּנִים
יַאֲרִיךְ יָמִים וְקִצִּים וְשָׁנִים
ו. וְאִם לֹא יַנִּיחַ בְּטוּב הֶגְיוֹנִים
בִּטֵּל שְׁמֹנָה עֲשִׂין נֶאֱמָנִים א)
ז. וְכָר־זֹאת וּלְעִתִּים מְזֻמָּנִים
מִזֶּה אַל־תַּנַּח יָדֶךָ.
ח. וְאִם בִּין תָּבִין בְּרַעְיוֹנֶיךָ
רָשׁוּם בִּכְתָב דָּת קוֹנֶךָ
ט. שִׂים טוֹטָפוֹת בֵּין עֵינֶיךָ
בְּרוּם קָדְקֳדְךָ, לֹא עַל־פָּנֶיךָ
י. וְכֵן עַל־יָדְךָ בַּהֲכִינֶךָ
עַל־שְׂמֹאלְךָ לֹא בִימִינֶךָ
יא. בְּקִבֹּרֶת יְהִי נִתְנֶךָ ב)
לְמַעַן תִּצְלַח בְּקִנְיָנֶיךָ
וּבְכֹל מִשְׁלַח יָדֶךָ.

הערות רשד"ל

א) בכל אחת מארבע פרשיות שבתפלין יש צווי על תפלה של יד וצווי על תפלה של ראש, הרי ח' עשין, וכן אמר המשורר בפיוט ידיד עליון: ודת תפלים אל תעלים פן תעבור בשמונה.

ב) נתנך במקום תתך, כמו לבלתי נתן זרע לאחיו.

יב. דַּע כִּי שִׁין וְדַל תְּפִלִּין, וְקִשְׁרָן
וְיוּד, וּרְצוּעוֹת שְׁחוֹרוֹת, כְּתִפְרָן א)

יג. וּבְאָלֶכְסוֹנָן גַּם תִּיתוֹרָן
עִם רִבּוּעָן וְדַת סִדּוּרָן

יד. וּמַעְבַּרְתָּן וְנוֹיֵהֶן לְבָרָן
יְיָ לְמֹשֶׁה בְּסִינַי מְסָרָן ב)

טו. לָכֵן צְרִיכִין גּוּף נָקִי לְשָׁמְרָן
כֶּאֱלִישָׁע לְפַרְסְמָן וּלְבָרְרָן

טז. וְהַיָּשֵׁן בָּם לְאַלְתָּר יְסִירָן
וּבֵין כָּר לְכֶסֶת כּוֹרְכָן וְצוֹרְרָן

יז. וְאִם שָׁכַח וְנָם וְלֹא הֶעֱבִירָן
הוֹרֵהוּ וֶאֱמָר לוֹ וְתֶקְרַן ג)
רַב, עַתָּה הֶרֶף יָדֶךָ.

יח. הַמַּנִּיחַ תְּפִלִּין בְּמוֹרָא
מְבָרֵךְ שְׁתַּיִם לִפְנֵי קְשִׁירָה

יט. עַל תְּפִלַּת יָד בְּשָׂפָה בְּרוּרָה
אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּנֹעַם אֲמִירָה

הערות רשד"ל

א) דל ענינו כאן אות הדל"ת, וזה שמה בלשון ערבי, וכן בפיוט ידיד עליון אמר המשורר: ולצור דל אל תהדל, וטעמו: לעשות צורת דל"ת.

ב) ונויהן לברן, במנחות ל"ה ע"ב ונויהן לבר.

ג) מלשון כי קרן עור פניו, והטעם: אז יהיה לך אור והצלחה.

כ. וְצִוָּנוּ לְהַנִּיחָם בְּטָהֳרָה
וְעַל תְּפִלַּת רֹאשׁ לִהְיוֹת שְׁמוּרָה
כא. אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִלָּה...

. . . .

כה.

מִי יִתְּנֵנִי עֶבֶד אֱלוֹהַ עוֹשֵׂנִי
וְיִרְחֲקֵנִי כָּל־דּוֹד, וְהוּא יְקָרְבֵנִי א).

א. יוֹצְרִי וְרוֹעִי נַפְשִׁי וְגֵוִי קָנִיתָ
בַּנְתָּ לְרֵעִי וּמַחְשְׁבוֹתַי רָאִיתָ
אָרְחִי וְרִבְעִי וְכָל־דְּרָכַי זֵרִיתָ ב)
אִם תַּעְזְרֵנִי מִי זֶה אֲשֶׁר יַכְשִׁילֵנִי?
אוֹ תַעְצְרֵנִי מִי בִלְתְּךָ יַתִּירֵנִי?
ב. הָמוּ קְרָבַי לִהְיוֹת קְרוֹבִים אֵלֶיךָ
אוּלָם עֲצָבַי יִרְחֲקוּם מֵעָלֶיךָ ג)
יִטּוּ נְתִיבַי מֵעַל נְתִיב מַעְגָּלֶיךָ

הערות רשד"ל

א) יקריבני, לשון ואת אשר יבחר בו יקריב אליו (במדבר ט"ז ה').

ב) כמלת ומתהבותי ובמלת וכל העמדתי גניה, להאריך קריאת השורק והשוא, לצורך המשקל.

ג) הכוונה מכאובי הם סבה בלבי וקרבי מתרחקים מעליך, ומלת

יָהּ לַמְּדֵנִי בַּאֲמִתְּךָ הַדְרִיכֵנִי
וּלְאַט נַחֵנִי בַּדִּין, וְאַל תַּרְשִׁיעֵנִי.

ג. וַאֲנִי בְעֶדְנָה א) לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ מִתְרַפֶּה
אַף כִּי בְּזִקְנָה מַה־זֶּה אֲיַחֵל וַאֲצַפֶּה?
אֵל נָא רְפָא נָא כִּי עִמְּךָ אֵל הַמַּרְפֵּא
יוֹם תְּתִשֵׁנִי זִקְנָה, וְכֹחִי יְנַשֵּׁנִי
אַל־תְּטִשֵּׁנִי אֵלִי וְאַל תַּעַזְבֵנִי.

ד. הַבָּא וְאֻמְלָל אֵשֵׁב, וְחָרֵד לִרְגָעַי
עָרֹם וְשׁוֹלָל אֵלֵךְ בְּהַבְלֵי תַעְתּוּעַי
וַאֲנִי מְחוֹלָל מֵרֹב חֲטָאַי וּפְשָׁעַי
בֵּינְךָ וּבֵינִי עָוֹן אֲשֶׁר יַבְדִּילֵנִי
וַיַּחְשְׂכֵנִי לִרְאוֹת מְאוֹרְךָ בְּעֵינַי ב).

ה. הַטֵּה לְבָבִי לַעֲבוֹד עֲבֹדַת מַלְכוּתְךָ
וּמַחֲשָׁבַי טַהֵר לָדַעַת אֱלָהוּתְךָ ג)

הערות רשד"ל

יתקוס היא בנין פעל, ושוא היו"ד נכתב בתנועה, והעמדתיו בגעיא.

א) בעדנה, בימי הבחרות והכח.

ב) ויחשכני, ענין מניעה. בעיני, שוא הבי"ת נכתב בתנועה, והעמדתיו בגעיא.

ג) ומחשבי, גם כאן שורק הוי"ו נכתב בתנועה, וכהפך החטף שבאלהותך הוא חוץ מן המנין.

וּבְעֵת כְּאֵבִי אַל־נָא תְּאַחֵר רְפֻאוּתְךָ
אֵלִי עֲנֵנִי אַל־תֶּחֱשֶׁה וּתְעַנֵּנִי
אָנָּא פְּדֵנִי וֶאֱמוֹר לְעַבְדְּךָ הִנֵּנִי א) .

כו.

א. יְעִירוּנִי בִּשְׁמְךָ רַעְיוֹנַי
וְיָשִׂימוּ חֲסָדֶיךָ לְפָנָי .
ב. הֱבִינוּנִי דְּבַר נֶפֶשׁ יְצַרְתָּהּ
קְשׁוּרָה בִּי וְהִיא נִפְלָאת בְּעֵינָי ב) .
ג. וְלִבִּי רָאֲךָ וַיַּאֲמֶן בָּךְ
כְּאִלּוּ מָעֳמָד הָיָה בְּסִינָי ג) .

הערות רשד"ל

א) שני הטורים האחרונים האלה כתבתים כמו שהם בכ"י והראן, אבל בספר נסחאות יש בהם חלופים רבים, ואינם כדאי להאריך בהם, רק זאת אומר כי בדיואן כתוב בטור האחרון: שנית קנני, וג"ל כי לשון זה ידבק על כלל האומה, אבל בשיר הזה כל אחד מישראל מדבר בעד עצמו.

ב) הבינוני לשון רבים, חוזר לרעיוני, רעיוני הביאוני להתבונן על מהות הנשמה, באשר יצרתה בקרבי והיא קשורה בי, ועם כל זה היא בלתי מובנת לי.

ג) וכשהתבוננתי בנשמתי ראיתי (נתבררה אצלי) מציאות האל וגדולתו, והאמנתי בו אמונה חזקה כאלו הייתי עומד במעמד הר סיני וראיתי בעיני האותות והמופתים הגדולים.

ד. דְּרַשְׁתִּיךָ בְּחֶזְיוֹנַי, וְעָבַר
כְּבוֹדְךָ בִּי, וְיָרַד בַּעֲנָנִי א).
ב. הֱקִימוּנִי סְעִפַּי מִיְצוּעַי
לְבָרֵךְ שֵׁם כְּבוֹדְךָ יְיָ.

כז.

א. יֶאֱתוּ לְךָ תִּשְׁבָּחוֹת אֵל אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת.

ב. הוּכַן בְּחֶסֶד כִּסֵּא
נִשָּׂא וְנוֹשְׂאָיו נֹשֵׂא ב)
מָכוֹן לְכֹל מִתְנַשֵּׂא

מחשה וחכמת בטוחות
בעדות אל דבר צחות ג).

הערות רשד"ל

א) ועל משכבי בלילות הייתי דורש אותך ברעיוני, וכבודך היה נכנס בנפשי בחזיונותי, והיה נגלה לי כאלו ירד עלי בענן, ומתוך כך הקימוני סרעפי ממטתי לברך את שם כבודך.

ב) הכוונה על כסא הכבוד, שהחיות נושאות אותו, והוא נושא את נושאיו, וכוונת המשורר בהזכירו דבר זה הוא כי כן הנשמה היא בגוף, והגוף נושא אותה, והיא הנושאה אותו ונותנת לו חיים וכח; ובכמה מקומות ר"י הלוי אומר כי מתוך ההתבוננות על הנשמה יעלה אדם להבנת הבורא, וכן למטה אמר דרך נפשות קרבה, לדרוך בכם מרכבה.

ג) אין ספק שנפלו בשני טורים אלה קצת טעיות, ולא מצאתי תקון

ג. וַעֲלֵי לְבַב עֲבָדֶיךָ
לוּחוֹת, וְשָׁם עֵדֶיךָ
כִּי בְאֶצְבְּעוֹת יָדֶךָ
חֻקּוֹת אֲשֶׁר לֹא נִמְחוֹת
חֲקוּקוֹת עַל הַלּוּחוֹת א).

הערות רשד"ל

שישקיט רוחי ויסיר ממני כל פקפוק, והעתקתים כאשר מצאתים.

א) בתולדתו של אדם חקוקים על לבו משפטי צדק וחסד ורחמים, והם עדים על מציאות הבורא, כי באצבעו נחקקו על לוח לבנו חקים ישרים אשר לא ימחו, כי אמנם אף אם אדם (לתגבורת היצר) יגנוב וינאף וירצח, עם כל זה כשיראה או ישמע שאחרים גנבו, נאפו או רצחו, מיד הוא מגנה אותם ומרשיע אותם, א"כ לא תרצח לא תנאף לא תגנב חקוקים על לוח לבו, אף אם לפעמים (להנאתו ולתועלתו) יהיו מעשיו מתנגדים למשפטי הצדק והחסד. ואני לא אומר שהדבר הזה הוא ראיה על מציאות האל יותר מאלפי ענינים אחרים שאנו רואים מתוכם כוונה וחכמה בכל חלקי המציאות, הגדולים והקטנים; אבל אני אומר כי קשר גדול ראיתי בין מציאות האל, ואהבת החסד והמשפט, כי מי שמודה באחת מהן על הרוב הוא מודה גם באחרת, ומי שכופר באחת מהן על הרוב הוא כופר גם באחרת; וזכור לדבר האיש שפינוזה, שאמר כי העולם לא נעשה בכונת מכוין, ואמר ג"כ כי אין לאדם רק לבקש תועלת עצמו, ושהאיש המתנהג אחר השכל הוא משתדל בכל יכלתו שלא ירגיש חמלה וחנינה. וענין

ד. דַּרְכְּךָ נַפְשׁוֹת קָרְבָה
לִדְרוֹךְ בְּכֵס מֶרְכָּבָה
כִּי בְּרוּחֲךָ הַשּׁוֹבָה

הערות רשד"ל

הקטע הזה שבין האמונה בחדוש העולם ואהבת המשפט והחסד, מצאתיו ג"כ ליהודה גור אריה (הפילוסוף הידוע במחברות עמנואל, ובמקדש מעט לר"מ ריאיטי), כי בראש ביאורו למעשה בראשית (כ"י בין ספרי אלמנצי) כתב ג' בתים, זה לשונם:

כְּתַב הַחִדּוּשׁ יָהֵל אוֹר
עַל בְּאוֹר יִשְׁכּוֹן אוֹרִי שָׁם
וּבְיַלְדֵי נָכְרִים לֹא אַשְׂפִּיק
הַיּוֹם מִפְּנֵי אוֹרִישֵׁם
פֶּן אֶשְׁתֶּה מִמֵּי מַעְיָנָם
אֶשְׁכַּח דִּין דַּלִּים אוֹ רִישָׁם.

המחבר הזה לקח מלת אורישם והביא אותה לפנינו בתבה אחת ובשתי תבות, וניתוחה לשתי תבות עשה אותו בשני דרכים. ופירוש שלשת הבתים האלה לפי דעתי כך הוא: מי שכתב חדוש העולם, כלומר הקב"ה שאמר למשה שיכתוב בתורה בראשית ברא אלהים, הוא יופיע נא אורו על פירושי זה שאני עושה לפי שעור חכמתי, ואני מבין בו אורי (אור תבונתי), ואני מבקש שיהיה עמדי גם האור האלהי, לבלתי אשפיק בילדי נכרים (ולא אסמוך על אריסטו ותלמידיו שאמרו שהעולם קדמון) אבל אגרש אותם

עַל מֵי מְנוּחוֹת מְנֻחוֹת
וּסְבִיבָיו מֻנָּחוֹת א) .

ה. הֵא לְךָ נְפָשׁוֹת מְבָרְכוֹת
גַּם הַגְּוִיּוֹת בּוֹרְכוֹת
כֻּלָּם לְיָדְךָ חוֹכוֹת
מִשְׁתַּטְּחוֹת כְּשִׁפְחוֹת
לַעֲבוֹד שִׁמְךָ נִלְקָחוֹת ·

כח.

א. יָהּ כְּפִי קְדוֹשִׁים   קָדוֹשׁ יֵאָמֶר לוֹ
וּבְפִי שְׂרָפִים   עֹמְדִים מִמַּעַל לוֹ ב) .

הערות רשד"ל

מעל פני; שאם אשתה מים ממעינם, אז אשכח דין דלים, ולא אחמול על ריבם ועניותם. הרי שגם הוא ראה האמונה בקדמות העולם קבורה עם העדר התחלה והתכלה.

א) עלית הנפשות לכסא המרכבה היא דרך קרובה, כלומר נקל הוא לנשמה להתנשא להשגת הבורא, כי די לה בהתבונן אל עצמה; כי בחסד ה', הנפשות נתויות על מי מנוחות ונתונות בסביבותיו של כסא הכבוד וקרוב אליו, כלומר שמעלת הנשמה קרובה למעלת המלאכים. מְנֻחוֹת הוא מבנין נחה, והוא הפעל תולדה דהפעיל (ינחני במעגלי צדק); מֻנָּחוֹת הוא מענין ויניחהו בגן עדן, ושרשו נוח, ולדעת קצת הוא ינח.

ב) לצורך המשקל, שוא ובפי נכתב כאן נע, ושוא עמדים נכתב נח.

ב. הַיָּקָר אֲשֶׁר לֹא נִרְאָה לָעֵינָיִם
שֶׁהָדוֹ זְבוּלוֹ וּצְבָא הַשָּׁמַיִם א)
הִשְׁלִימוּ בְּצִלּוֹ חַיּוֹת אֵשׁ וָמַיִם ב)
וְהָרֵי נְפָשִׁים יָהֵלוּ מֵהִלּוֹ
מוֹקְדֵי רְשָׁפִים יִתְיַצְּבוּ מִקּוֹלוֹ.
ג. וְאָצַל בְּחִירָיו רוּחַ קָדְשׁוֹ שִׁכֵּן
כִּי בְּלֵב נִבְרָיו רוּחַ בָּרָה תִּכֵּן ג)
שׁוֹמְעֵי אֲמָרָיו חָיוּ בָהֶם, עַל־כֵּן
נָתְנוּ אֲנָשִׁים עַל־צַוָּארָם עֻלּוֹ
שׁוֹאֲפִים יְעֵפִים לִשְׁכּוֹן בִּגְעִים צִלּוֹ.

הערות רשד"ל

א) היקר בשוא היו"ד, שם דבר, כמו יקר וגדלה למרדכי, וכאן הכוונה הכבוד האלהי, ואמר שהוא בלתי נראה לעינים, אבל השמים וצבאם הם עדים עליו.

ב) מלאכי אש ומלאכי מים הם בשלום זה אצל זה, כמאמרם על עושה שלום במרומיו (איוב כ"ה ב').

ג) בחיריו, הם הנביאים. נבריו, לשון עם נבר תתברר, רוח ברה תכן, לקוח מן מי תכן את רוח ה' לאחד מן הפירושים. והכוונה כי ה' שפך את רוחו על הנביאים מפני שקודם לכן נתן בהם רוח טהורה וראויה לנבואה.

ד. הַהֲרִית כְּרוּבוֹ בִּקְצָוֹת נִשְׁמָעוּ
עִקְבוֹת רְכוּבוֹ אוּלָם לֹא נוֹדָעוּ
נָעֳמוֹ וְטוּבוֹ עֲדֵינוּ נָגָעוּ
מַעֲשָׂיו חֲדָשִׁים בִּכְבוֹדוֹ וּבְגָדְלוֹ
מוֹפְתָיו צְרוּפִים בָּהֶם נִגְלָה גָּדְלוֹ.

ה. הַנְּצִּלוּ קְדֻשּׁוֹת הַדְּמוּ לְעֶלְיוֹנִים
לֶאֱחוֹז יְרֻשּׁוֹת שַׁאֲנַנּוֹת בִּמְעוֹנִים
וּשְׂאוּ נְפָשׁוֹת לַאדוֹנֵי הָאֲדוֹנִים
דּוֹרְשָׁיו דְּרוּשִׁים הַחוֹנִים עַל־דִּגְלוֹ
כִּי עֲדַת חֲנֵפִים לֹא תַעֲבֹר בִּגְבוּלוֹ.

כט.

עַל אַהֲבָתֵךְ אֶשְׁתֶּה גְבִיעִי
שָׁלוֹם לָךְ שָׁלוֹם יוֹם הַשְּׁבִיעִי!

א. שֵׁשֶׁת יְמֵי מַעֲשֶׂה לָךְ כַּעֲבָדִים
אִם אֶעֱבוֹד בָּהֶם אֶשְׂבַּע נְדוּדִים
כֻּלָּם בְּעֵינַי הֵם יָמִים אֲחָדִים
מֵאַהֲבָתִי בָּךְ יוֹם מַרְגּוֹעִי
שָׁלוֹם לָךְ שָׁלוֹם יוֹם הַשְּׁבִיעִי.

ב. אֵצֵא בְּיוֹם רִאשׁוֹן לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה
לַעֲרוֹךְ לְיוֹם שַׁבָּת הַמַּעֲרָכָה
כִּי הָאֱלֹהִים שָׂם שָׁם הַבְּרָכָה
אַתָּה לְבַד חֶלְקִי מִכָּל יְגִיעִי.
שָׁלוֹם

ג. מָאוֹר לְיוֹם קָדְשִׁי מֵאוֹר קְדוֹשִׁי
שֶׁמֶשׁ וְכוֹכָבִים קַוּוּ לְשִׁמְשִׁי
מַה לִּי לְיוֹם שֵׁנִי אוֹ לַשְּׁלִישִׁי
יַסְתִּיר מְאוֹרוֹתָיו יוֹם הָרְבִיעִי.

שלום

ד. אֶשְׁמַע מְבַשֵּׂר טוֹב מִיּוֹם חֲמִישִׁי
כִּי מָחֳרָת יִהְיֶה נֹפֶשׁ לְנַפְשִׁי
בֹּקֶר לַעֲבוֹדוֹתַי עֶרֶב לְחָפְשִׁי
קְרוּאִי אֱלֵי שֻׁלְחַן מַלְכִּי וְרוֹעִי.

שלום

ה. אֶמְצָא בְיוֹם שִׁשִּׁי נַפְשִׁי שְׂמֵחָה
כִּי קָרְבָה אֵלַי עֵת הַמְּנוּחָה
אִם נָע וְנָד אֵלֵךְ לִמְצוֹא רְוָחָה
עֶרֶב וְאֶשְׁכַּח כָּל נוּדִי וְנוּעִי.

שלום

ו. מַה נֶּעֱנָה לִי עֵת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת
לִרְאוֹת פְּנֵי שַׁבָּת פָּנִים חֲדָשׁוֹת
בֹּאוּ בְתַפּוּחִים הַרְבּוּ אֲשִׁישׁוֹת!
זֶה יוֹם מְנוּחִי זֶה דוֹדִי וְרֵעִי.

שלום

ז. אָשִׁיר לָךְ שַׁבָּת שִׁיר אֶל יְדִידוֹת
כִּי יָאֲתָה לָּךְ כִּי אַתְּ יוֹם חֲמוּדוֹת
יוֹם תַּעֲנוּגִים גַּם שָׁלֹשׁ סְעוּדוֹת
תַּעֲנוּג לְשֻׁלְחָנִי תַּעֲנוּג יְצוּעִי
שָׁלוֹם לָךְ שָׁלוֹם יוֹם הַשְּׁבִיעִי!

ל.

א. יִחֲדוּ נָא כָּל אִישׁ בְּטוּב רַחְשׁוֹ
אֵל, וְהוֹדוּ זִכְרוֹ וְשֵׁם קָדְשׁוֹ.

ב. הֵיךְ יְמַלֵּל אָדָם תְּהִלָּתוֹ
אוֹ יְסַפֵּר מִקְצָת גְּדֻלָּתוֹ
הוּא מְחוֹלֵל הַכֹּל בְּמִלָּתוֹ
הוֹד וְהָדָר סוּתוֹ וּמַלְבּוּשׁוֹ
אַךְ בְּרַחֲמִים נִמְצָא לְכָל דּוֹרְשׁוֹ
יִחֲדוּ נָא וכו'.

ג. וּבִשְׁחָקִים הִפְלִיא עֱזוּז גָּדְלוֹ
עֵת לְכָל חַי יָכִין מָזוֹן אָכְלוֹ
כָּל יְרֵאָיו יִרְאוּ הֲכִי קוֹלוֹ
בַּמְּרוֹמִים יִתֵּן בְּהַרְעִישׁוֹ
עִם בְּרָקָיו וּבְמוֹקְדֵי אִשּׁוֹ
יִחֲדוּ נָא וכו'.

ד. הַבְּרוּ כָּל הַשּׁוֹמְרִים [דָּתוֹ]
בֶּאֱמֶת יִנְצְרוּ תְעוּדָתוֹ
יוֹם לְכָל אִישׁ שְׂכַר עֲבֹדָתוֹ
יִגְמְלֵם, יִזְרְחוּ כְּאוֹר שִׁמְשׁוֹ
עוֹזְבוֹ אָז יֹאכַל פְּרִי כַחֲשׁוֹ
יִחֲדוּ נָא וכו'.

ה. הַלְלוּהוּ עַמּוֹ וְהוֹדוּהוּ
שַׁבְּחוּהוּ אַף הַעֲרִיצוּהוּ

רַנְּנוּ לוֹ בַּיּוֹם וּבָרְכוּהוּ
קוֹל קְדֻשָּׁה תִּשְׂאוּ בְּמִקְדָּשׁוֹ
עִם שְׂרָפִים עוֹמְדִים לְהַקְדִּישׁוֹ
יַחֲדוּ נָא וכו׳.

לא.

א. יַקְדִּישׁוּן הַיּוֹם שָׁלֹשׁ
שַׂרְפֵי אֵשׁ נִשְׂקָה
אֶת שֵׁם הָאֵל הַקָּדוֹשׁ
הַנִּקְדָּשׁ בִּצְדָקָה.

ב. הוּא הַנִּקְדָּשׁ בִּצְבָאוֹת
כֻּלָּם מַעֲשֵׂה [יָדָיו]
שָׂם עַל כָּל הַמִּפְעָל אוֹת
וּבְלִי פֶה הֵם עֵדָיו
עֵדוּת עַל פִּי נוֹרָאוֹת
כִּי אֵין מִבַּלְעָדָיו
תִּפְאֶרֶת כִּפְאֵר יַחְבּוֹשׁ
יָדוֹ מִכֹּל חֲזָקָה
צִוָּה לִמְחוֹץ אוֹ לַחֲבוֹשׁ
לֹא שָׁבָה לוֹ רֵיקָה.

ג. וּבְכֵן בִּשְׁמוֹ אֶתְקָרֵב
בִּקְרוֹב עֵת צָרָתִי
הֲלָמוּנִי שְׂתִי וָעֵרֶב
וַאֲנִי בִקְבוּרָתִי

„הֲלָנֶצַח תֹּאכַל חָרֶב ?"
אֵלָיו מַר קָרָאתִי
זֶה יַחֲלֹשׁ אוֹ זֶה יַחֲלֹשׁ
תָּמִיד עָלַי פּוּקָה
הַלְעוֹלָמִים אֵין לִנְתּוֹשׁ
מִמָּתְנַי מוּעָקָה ?

ד. דַּלּוֹתִי צְפוֹת בֹּקֶר
לֵילִי לֹא יִשְׁתַּנֶּה
אוֹיֵב הַבְלֵי שָׁוְא בֹּקֵר
וַאֲנִי בָּךְ אֶתְבּוֹנֶה
אֵיךְ הוּא יִגְעַם בַּשֶּׁקֶר
וּבַקֹּשֶׁט אֶתְעַנֶּה ?
כּוֹס שִׂקּוּיָו שָׂם תִּירוֹשׁ
וְיֹאמַר כִּי יִנָּקָה
וְכוֹס שִׂקּוּיַי שַׂמְתִּי רוֹשׁ
אַךְ עַל שִׁמְךָ מְתָקָה.

ה. הַעֲלֵה לְקִצּוֹת אֵבֶר
אֶבְרַת כַּנְפֵי יֵשַׁע
וְשַׂר שָׁלוֹם חַיִל יִגְבַּר
בְּיָמָיו חִישׁ תִּוָּשַׁע
וּפְלֵטַת יַלְדֵי עֵבֶר
הַמְשֵׁל בְּקִרְיַת רֶשַׁע
יָבֹא לָנוּ כַּמַּלְקוֹשׁ
הַמַּמְטִיר זוּ הַחֶלְקָה
כִּי לֹא לָנֶצַח תִּטּוֹשׁ
נַפְשִׁי בָּךְ חָשְׁקָה!

לב.

א. יָהּ אָנָה אֶמְצָאֲךָ?
מְקוֹמְךָ נַעֲלֶה וְנֶעְלָם
וְאָנָה לֹא אֶמְצָאֲךָ?
כְּבוֹדְךָ מָלֵא עוֹלָם.

ב. הַנִּמְצָא בַקְּרָבִים
אַפְסֵי אֶרֶץ הֵקִים
הַמִּשְׂגָּב לַקְּרוֹבִים
הַמִּבְטָח לָרְחוֹקִים
אַתָּה יוֹשֵׁב כְּרֻבִים
אַתָּה שׁוֹכֵן שְׁחָקִים
תִּתְהַלֵּל בִּצְבָאֲךָ
וְאַתְּ עַל רֹאשׁ מְהֻלָּלָם
גַּלְגַּל לֹא יְשָׂאֲךָ
אַף כִּי חַדְרֵי אוּלָם.

ג. וּבְהִנָּשְׂאֲךָ עֲלֵיהֶם
עַל כֵּס נִשָּׂא וָרָם
אַתָּה קָרוֹב אֲלֵיהֶם
מֵרוּחָם וּמִבְּשָׂרָם
פִּיהֶם יָעִיד בָּהֶם
כִּי אֵין בִּלְתְּךָ יוֹצְרָם
מִי יֹאמַר לֹא רָאֲךָ?
הֵן שָׁמַיִם וְחֵילָם
יַגִּידוּ מוֹרָאֲךָ
וּבְלִי נִשְׁמָע קוֹלָם.

ד. דְּרַשְׁתִּי קִרְבָתְךָ
בְּכָל לִבִּי קְרָאתִיךָ
וּבְצֵאתִי לִקְרָאתְךָ
לִקְרָאתִי מְצָאתִיךָ
וּבְפִלְאֵי גְבוּרָתְךָ
בַּקֹּדֶשׁ חֲזִיתִיךָ
מִי זֶה לֹא יִירָאֲךָ?
וְעֹל מַלְכוּתְךָ עֻלָּם
אוֹ מִי לֹא יִקְרָאֲךָ?
וְאַתָּה נוֹתֵן אָכְלָם.

ה. הַאֻמְנָם כִּי יֵשֵׁב
אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם?
מַה יַּחְשֹׁב כָּל חֹשֵׁב
אֲשֶׁר בֶּעָפָר יְסוֹדָם
וְאַתָּה קָדוֹשׁ, יוֹשֵׁב
תְּהִלּוֹתָם וּכְבוֹדָם
חַיּוֹת יוֹדוּ פִּלְאֲךָ
הָעֹמְדוֹת בְּרוּם עוֹלָם
עַל רָאשֵׁיהֶם כִּסְאֲךָ
וְאַתָּה נֹשֵׂא כֻלָּם.

לג.

א. יִשְׁעֲךָ יַזְכִּירוּ
עַם בְּךָ יַכְתִּירוּ
שִׁיר בְּשַׁי יַגִּישׁוּ
וְשִׁמְךָ יַקְדִּישׁוּ.

ב. תַּעֲלוּ עַל לִבָּם
זִכְרְךָ הַנְּעִים
מְצְאוּ תוֹךְ חֻבָּם
מִשְׁמָךְ שַׁעֲשׁוּעִים
וּכְפִי כֹּחַ בָּם
חַסְדְּךָ מַבִּיעִים
אִישׁ לְאִישׁ יַעֲזוֹרוּ
מִשְׁפְּטֵי אֵל יוֹרוּ
מִמְּתִים יִפְגּוֹשׁוּ
בְּךָ וְלֹא יֵבוֹשׁוּ.
ג. וַאֲשֶׁר לֹא נוֹעֲדוּ
לִהְיוֹת בַּעֲבָדָיו
בִּלְבָבָם יְחַדוּ
אֵל, וְאֵין בִּלְעָדָיו
וְאִם בְּפִיהֶם כִּחֲדוּ
הֵן בְּקִרְבָּם עֵדָיו
אֵיךְ יְצוּרָיו יֹאמְרוּ
מִבְּלִי אֵל נוֹצְרוּ?
וַאֲשֶׁר בּוֹ כִּחֲשׁוּ
רַחֲמָיו יִדְרוֹשׁוּ.
ד. הַהֲרוֹת מִשְׁמַרְתּוֹ
מַחֲנוֹת עֶלְיוֹת
גַּם בְּבָם רוּם שִׁבְתּוֹ
יַחֲצוֹב בִּגְוִיּוֹת

מַעֲשֵׂה מֶרְכַּבְתּוֹ
שָׁם בְּאַרְבַּע חַיּוֹת
זֹאת עֲלֵי זֹאת גָּבְרוּ
רַק בְּכִסְאוֹ חֻבְּרוּ
קֹר וְחֹם יַגִּישׁוּ
שַׁי, וְלֹא יַחֲלוֹשׁוּ.

ה. הַרְרֵי עוֹלָמִים
כַּבְּדוּ הַר קָדְשׁוֹ
מִשְׁפְּחוֹת כָּל עַמִּים
בַּקְּרוּ מִקְדָּשׁוֹ
לוֹבְשֵׁי סוּת אַיֻמִּים
פַּחֲדוּ מֵאִשּׁוֹ
מַצְרִיצָיו נַהֲרוּ
וּמְשָׁרְתָיו מַהֲרוּ
מַהֲלָלוֹ חִדְּשׁוּ
קָדְשׁוֹ שַׁלֵּשׁוּ.

לד.

א. יַעֲלֶה וְיָבֹא אֱצְלְךָ זִכְרוֹן
מִשְׁתַּחֲוִים נֹכַח פְּנֵי אָרוֹן.

ב. הִתְרוֹעֲעִי עַל צִלְצְלֵי שָׁמַע
כְּפַעֲמוֹנִים עַל מְעִיל אַהֲרֹן.

ג. וַיִּפְגְּעוּ לִמְשׁוֹךְ בְּעֵת רָצוֹן
וַיִּתְקְעוּ לַחֲשׂוֹךְ דְּבַר חָרוֹן.

ד. דָּמָם וְדִמְעָתָם .וְנַפְשׁוֹתָם
נָשְׂאוּ לְהוֹרוֹתָם לְזִכָּרוֹן .
ה. הוֹדוֹת בְּעוֹד רוּחַ בְּאַפַּיִם
וּבְעוֹד עֲבוֹר הַקּוֹל עֲלֵי גָרוֹן.

לה.

א. יְקָרַת אֲדוֹן הַנִּפְלָאוֹת
לֹא שָׂבְעָה עַיִן לִרְאוֹת
גָּלְאוּ לְשׁוֹנוֹת מִלְּפָרֵשׁ
וּבַלְּבָבוֹת עַד נָאוֹת .
ב. הֲיִרְזְמוּן עַפְעַפַּיִם
אוֹ יַעֲרִיטוּן מֵעַיִם
לִפְנֵי אֲשֶׁר שָׁת אָזְנַיִם
לְקַשּׁוֹב וְנִיב לִשְׂפָתַיִם ?
וְשָׁת מְשָׁרְתֵי שָׁמַיִם
גַּבּוֹת מְלֵאוֹת עֵינַיִם
בָּרָא נְפָשׁוֹת נִבְאוֹת
לָבֹא לְפָנָיו נִקְרָאוֹת
נָתַן יְכֹלֶת בָּם לִפְגּוֹשׁ
הַמַּחֲזוֹת הַנּוֹרָאוֹת .
ג. וַתֶּחֱזֶינָה מַלְכוּתוֹ
וּבְמַלְאֲכוּתוֹ הָלָכוּ
עַל מַחֲזִיקִים בִּבְרִיתוֹ
רוּחַ נְדִיבָה סָמָכוּ
כִּי מִמְּקוֹרֵי חָכְמָתוֹ
פַּלְגֵי נְבוּאָה שָׁפָכוּ

וּמְלַמְּדוֹת סוֹד וּנְבוּאוֹת
בֵּין בַּחֲלוֹם בֵּין בְּמַרְאוֹת
לָאוֹר בְּאוֹר מֶלֶךְ לִדְרוֹשׁ
פֶּתַח אֲדוֹנֵיהֶם צְבָאוֹת.

ד. דֵּעוֹת כְּשֶׁמֶשׁ מַזְהִירוֹת
לִהְיוֹת בְּתֵבֵל מְאִירוֹת
נָתַן בְּפִיהֶם לְהוֹרוֹת
תּוֹרוֹת אֲמָרוֹת טְהוֹרוֹת
לֵאמֹר לְעֵינַיִם עִוְרוֹת
כִּי יֵשׁ בְּשַׁחַק מְאוֹרוֹת
רְאוּ יְסוֹד כָּל מַרְאוֹת
אֶחָד, וּמֵאִתּוֹ בָּאוֹת
וּדְעוּ הֲלֹא הָאֶחָד רֹאשׁ
מִסְפַּר אֲלָפִים וְרִבּוֹאוֹת!

ה. הֵן לִמְדוֹנֵי הַדִּמּוֹת
לִמְשָׁרְתֵי רַב תַּעֲצֻמוֹת
חַיּוֹת פְּלִיאוֹת וַעֲצוּמוֹת
אַחַת לְאַחַת מַשְׁלִימוֹת
וּבְשֵׁם יְיָ מַתְאִימוֹת
עֹשֶׂה שְׁלוֹמוֹת בִּמְרוֹמוֹת
חַיּוֹת נְשׂוּאוֹת כְּנֹשְׂאוֹת
אֲשֶׁר לְאַרְבַּע הַפֵּאוֹת
קוֹרְאוֹת בְּשֵׁם קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ
קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת.

לו.

א. יַקִּירִים אַדִּירִים
מְשָׁרְתֵי אֵל בַּהֲדוֹמוֹ.
ב. הָעֹמְדִים הַחֲרֵדִים
לְקַבֵּל אֶת דַּת נְאֻמוֹ.
ג. וְאוֹפַנִּים וְשִׁנְאַנִּים
סֹבְלִים כֵּס תַּעֲצוּמוֹ.
ד. הֹבְבִים רֹן בְּקוֹל גָּרוֹן
לְאֵל נֶאְדָּר בִּמְרוֹמוֹ.
ה. הוֹד וְהָדָר לְפָנָיו
עֹז וְחֶדְוָה בִּמְקוֹמוֹ.
ו. וּמִיכָאֵל וְגַבְרִיאֵל
מִימִינוֹ וּמִשְּׂמֹאלוֹ
בְּרִכְבֵי אֵשׁ וְסוּסֵי אֵשׁ
נִצָּבִים לְהַגְדִּילוֹ
וּבְגַעַשׁ וְקוֹל רַעַשׁ
נוֹתְנִים קוֹל בְּהֵיכָלוֹ
וְזֶה מִזֶּה וְזֶה אֶל זֶה
שׁוֹאֲלִים [אַיֵּה] מְקוֹמוֹ? הוד והדר.
ז. הַהֲרוֹתָם בְּמַחֲנוֹתָם
בְּקוֹל רַעַשׁ הֲמוֹן מַיִם
וְשִׁיר פּוֹצְחִים וּמְנַצְּחִים
אֲלָפִים וְרִבּוֹתַיִם
מוּל פַּרְגּוֹד אוֹ סָגוּף
סֹגְדִים עַל כַּפַּיִם

לָאֵל רֹאֶה וְלֹא נִרְאֶה
וְלֹא נוֹדַע אֵי מְקוֹמוֹ. הוד והדר.
ח. הוֹד עוֹרְכִים וּמַעֲרִיכִים
לָאֵל נֶאְדָּר בִּגְבוּרָה
בְּרֹן יַחַד בְּפֶה אֶחָד
כֻּלָּם בְּשָׂפָה בְרוּרָה
מַקְדִּישִׁים וּמְשַׁלְּשִׁים
שִׁלּוּשׁ קְדֻשָּׁה בְּטָהֳרָה
וְאָז יְזַמְּרוּ בְשִׁיר וְיֹאמְרוּ
בָּרוּךְ כְּבוֹד יְיָ מִמְּקוֹמוֹ. הוד והדר.

מחלקה ו.

תוכחה לנשמה ודברי מוסר והתעוררות אל לבו.

א.

דברי מוסר אל הנפש.

א. שׁוּבִי, יְחִידָה, אֶל־מְנוּחֵךְ, שׁוּבִי
תָּמִיד לְכִסֵּא הָאֱלֹהִים שֵׁבִי!
ב. בִּמְאוֹת אֲדָמָה מַאֲסִי, תֵּדְעִי הֲכִי
עָלִית אֱלֵי מָרוֹם וְשָׁבִית שֶׁבִי.
ג. הִשְׁתַּחֲוִי וּתְנִי לְאֵל כָּבוֹד וָעֹז
וּמְקוֹם בְּנֵי אֵלִים תְּהִלּוֹת הָבִי א)!

ב.

על הנשמה, ונראה שהוא רשות לנשמת.

א. יְקָרָה שָׁכְנָה גְוִיָּה
כְּאוֹר יִשְׁכֹּן בְּמַאֲפֵלְיָה.

הערות רשד"ל

א) ענין השיר הזה ופירושו כך הוא: אל תבקשי גדולות האדמה, ואז תדעי כי על ידי כן עלית למרום ושבית שבי, ותהיי במדרגת המלאכים, ותתני לו הלל ושבח עם בני אלים, במקומם ובחברתם.

ב. הֲלֹא תַחְמֹד פְּרִידַת גֵּו
וְלָשׁוּב אֶל גְּאוֹן עֶדְיָה?
ג. וְתֹאכַל יוֹם פְּרִידָתָהּ
פְּרִי דָתָהּ וְזֶה פִּרְיָהּ א) ;
ד. דְּבַשׁ עֵדֶן וְצוּף נֹעַם
לְהַשְׂבִּיעַ בְּטוּב עֶדְיָהּ ב) .
ה. הֲלִיכוֹת יוֹצְרָהּ תִּרְאֶה
וְתִשְׁכַּח אֶת־יְמֵי עָנְיָהּ .
ו. תְּהַלֵּל אֶת־שְׁמוֹ עִם כָּל
נְשָׁמָה שֶׁתְּהַלֵּל יָהּ .

ג.

אין מעצור לה׳ להושיע.

א. יְנַחֵם לֵבַב נִפְעָם וְנֶחְלֶה וְנִהְיָה ג)
בְּשֵׁם אֵל אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת וְאֶהְיֶה ד) .
ב. הֲלֹא אִם יְמִיתֵנוּ חֲרוֹנוֹ וְנִגְוָעָה
כְּמוֹ כֵן יְחַיּוּנוּ חֲסָדָיו, וְנִחְיֶה .

הערות רשד״ל

א) ביום פרידתה מהגוף תאכל בשכר תורתה ומעשיה הטובים.
ב) למעלה אמר עדיה לשון תכשיט, וכאן להוראת פה, כמו שפירשו רד״ק והפרחון ואחרים בפסוק המשביע בטוב עדיך.
ג) מלשון נהייתי ונחליתי (דניאל ח׳ כ״ז).
ד) הכוונה הנקראה גם כן בשם אהיה.

ג. וְיִקְרָא לְאוֹר חָדָשׁ כְּרֶגַע וְיַעֲמֹד
ד. דְּבַר אֵל אֲשֶׁר אָמַר יְהִי אוֹר, וְיִהְיֶה א).

ד.

פיוט לנשמת.

א. יְפִית יְחִידָה בְּעוֹדֵךְ בִּי, וְנָעַמְתְּ לִי
ב. הַיּוֹם בְּעָמְדֵךְ פְּנֵי אָדוֹן שְׁמוֹ גוֹאֲלִי ב)
ג. וּשְׂכַר יְגִיעָה מְנוּחָה אַחֲרֵי תִּשְׁאֲלִי
ד. דֹּמִי וְהִשְׁתַּחֲוִי אֶל־עַל אֲשֶׁר תִּסְבְּלִי ג)

הערות רשד"ל

א) דבר האל אשר אמר יהי אור, והיה אור (ויהיה, עתיד במקום עבר), הוא יקרא פתאום לאור חדש, ויעמוד, כלומר יחליף החשכה באורה, והמצוקה לרווחה.

ב) נפשי יחידתי, יפה את תמיד בכל הזמן שאת בקרבי, אך יותר את נעימה ואהובה לי היום (בשעה זו) שאת עומדת לפני האל להתפלל ולהודות לו. במלת נעמת השוא האחרון נע, כדעת ר"י חיוג, ועיין בכ"י עמוד ס"ו, והרבה כיוצא בזה בשירים הבאים לקראתנו.

ג) ואחר שתשאלי מהאל מנוחה בשכר היגיעה (צרות הגלות), דומי והשפילי ראשך אל העול שאת סובלת בגלות, ואל תמרדי כאומות העולם.

ה. הֵן תֵּדְעִי סוֹד זְמָן, אֹזֶן לְבָבֵךְ גַּלִּי א)
ו. לִמְדִי עֲשֵׂה טוֹב וְאַל רָע כִּי עֲשׂוֹ תַּסְכִּלִי ב)
ז. וּתְנִי לְצוּר, כָּל־נְשָׁמָה לוֹ תְהַלֵּל, הַלֵּלִי
ח. יִקְרַת תְּהִלּוֹת, וְאָכֵן יָהּ שְׁמוֹ הַלְלִי ג).

ה.

תוכחה לנפש לרוממה על דאגות העוה"ז ושמחותיו.

א. אִם לֵאלֹהַיִךְ לְבַד תּוֹחִילִי
לָמָּה לְמִקְרֵה הַזְּמָן תָּחִילִי?

הערות רשד"ל

א) הלא ידעת דרך הזמן וסוד הנהגתו, כי אחר הרע יבא הטוב ואחר הטוב יבא הרע, וכמו שאמר בסימן כ"ב (למעלה עמוד 69 בית ל"ח):

לא זה ולא זה יעמוד לעד
לכן דחה תמיד יגונך

גלי אזן לבבך והודיעי לו הסוד הזה.

ב) למדי לעשות טוב ולא רע, כי בעשותך הרע הסכלת עשו — תסכילי היה לו לומר מבנין הפעיל, כמו שהוא בבראשית ל"א כ"ח, ולצורך המשקל השמיט היו"ד וניקד עי"ן הפעל שוא, על דרך לשון ארמית (וְהַשְׁלְטָךְ וְהַשְׁלְמָה מְהַקְרְבִין, תְּהוֹדְעוּן), ודוגמת זה וַיַּדְבְּקוּ (שמואל א' י"ד כ"ב ול"א ב'), יַעְשְׁרֶנּוּ המלך, רבת תַּעְשְׁרֶנָּה, ועיין בשיר הקודם, הערה ד' (למעלה עמוד 84 הערה ב').

ג) ותני לאל (אשר לו ראוי שתהלל כל הנשמה) הלל יקרת תהלות (תשביח של תהלות היותר יקרות), ורק אותו, אשר יה שמו, הללי.

ב. אִם בֶּאֱמֶת עַל־שֵׁם יְיָ תִּבְטְחִי
אַל־תִּדְאֲגִי לַזְּמָן וְאַל־תָּגִילִי

ג. לֹא כֵן, אֲבָל שָׁכַנְתְּ קִבְרוֹת הַתַּאֲוָה
וַתִּמְאֲסִי מוּסָר וְלֹא תַשְׂכִּילִי

ד. שָׁכַנְתְּ מַחְשַׁכִּים, וְלֹא רָאִית מְקוֹם
הָאוֹר, וְאֵיךְ בֵּין טוֹב לְרָע תַּבְדִּילִי

ה. קָרֵב נְדוֹדֵךְ; בַּחֲרִי דֶרֶךְ אֱמֶת
מַה־תַּאֲמִינִי עוֹד וּמַה־תַּשְׂמִילִי? א)

ו. בָּךְ יִבְגְּדוּ יָמִים; וְטֶרֶם יִבְגְּדוּ
אִם תִּבְגְּדִי בָהֶם אֲזַי תַּשְׂכִּילִי ב)

ז. דִּרְשִׁי לְנַפְשֵׁךְ נַחֲלָה שֶׁתִּנְחֲלִי
לָעַד, וְעִזְבִי אֶת־אֲשֶׁר תַּנְחִילִי ג)!

הערות רשד"ל

א) יום נדודך (הוא יום המיתה) הולך וקרב — ולמה את נוטה מדרך האמת אל הימין ואל השמאל? — תאמיני, על דרך כי תאמינו (ישעיה ל׳ כ״א).

ב) הלא הימים (מאורעות העולם) אינם נאמנים עמך ואם תבגדי בהם (ותעזבי אהבתם ותמאסי טובותם) קודם שיבגדו בך, אז תשכילי ותצליחי. ולמעלה אמר ותמאסי מוסר ולא תשכילי, להוראת שכל וחכמה, וכאן אמר תשכילי להוראת ההצלחה. כן נ״ל.

ג) עזבי מה שלא תקחי אתך במותך, אך תצטרכי להניחו ליורשיך, כלומר אל תרדפי אחר הממון.

ו.

לנשמת.

א. יְדוּעַת אֱמוּנוֹת דְּחִי הַשְּׁקָרִים
וְשִׁכְנִי בְתֵבֵל כְּשׁוֹכְנֵי קְבָרִים א) ׃

ב. הֲדָבֵךְ וְהוֹדֵךְ לַעֲבוֹד אֵל בְּעוֹדֵךְ
וְלַעֲזוֹב הֲדַר הַזְּמָן לַאֲחֵרִים.

ג. וְטוֹב כִּי תְעִירִין שְׁחָרִים לְעָבְדוֹ
וְאַל תִּישְׁנִי עַד יְעִירוּךְ שְׁחָרִים.

ד. דְּעִי מָחֳרָתֵךְ בְּיוֹמֵךְ, וְאַל תִּפְ־
־חֲדִי מֵעֲזוֹב הָאֲדָמָה לְזָרִים ב).

ה. הֲלֹא טוֹב הֱיוֹתֵךְ מְשָׁרֶת פְּנֵי אֵל
מְאֹד, מֵהֱיוֹתֵךְ מְשָׁרֶת פְּגָרִים

הערות רשד"ל

א) נפשי אשר עיקר עסקך וגילותך (לפי טבעך) הוא בדברים אמתיים, ואת להם כאלוף ומיֻדע (כי מקורך מעולם שכלו אמת), ראוי לך לדחות מעליך דברי השקר (תאות העה"ז הכוזבות), והעה"ז (שהוא עולם השקרים) ראוי שיהיה בעיניך כבית כלא וכדירה רעה שאת מוכרחת לדור בה, ולא כמקום שמחה ותענוגים, ותשבני בתבל כמו אנשים חיים שוכני קברים, שאינם דרים שם אלא בעל כרחם. — ידועת, כמו אלופי ומיֻדעי, איש מכאובות וידוע חולי. אמונות, דברי אמת.

ב) מחרתך, הוא העה"ב. ביומך, בעודך בעה"ז, יהי לבך בכל ימי חייך יודע אחריתך ומכיר מעלת החיים הנצחיים.

ו. פְּנֵי אֵל, אֲשֶׁר כָּל־נְשָׁמָה תְּהַלֵּל
לְזִכְרוֹ וְלִשְׁמוֹ בְּשִׂמְחָה וְשִׁירִים א) .

ז.

המשורר מדבר עם נשמתו והיא משיבה:

א. יְחִידָה, יַחֲדִי נָא אֵל אֱמוּנָה
וְהַרְבִּי שִׁיר וְהֵיטִיבִי נְגִינָה.

ב. הֲגוֹת דָּתוֹ יְהִי דָתֵךְ, וְרִשְׁיוֹן
בְּכָל־עֵת שַׁאֲלִי לִשְׁפּוֹךְ תְּחִנָּה.

ג. וְיֵקַל אָז קְנוֹת כָּל־הוֹן, וְיֵקַר
בְּעֵינַיִךְ קְנוֹת חָכְמָה וּבִינָה ב) .

ד. הֲחִי גִיל מִפְּנֵי גִיל, כִּי מְתֵי גִיל
סְכָלִים הֵם וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה ג) .

הערות רשד"ל

א) פני אל אשר לו וכו', תוספת באור לחזק מה שאמר למעלה הלא טוב היותך משרת פני אל. וגם היה אפשר לקרוא פְּנֵי אֵל אֲשֶׁר כלומר פני לאותו (האל) אשר לשמו ראוי שתהלל כל נשמה. אבל כפילת השם עם תוספת באור היא מצויה בשירי ר"י הלוי. כמו בסימן י"ו (כרך א' עמוד 12 בית י"ד וט"ו) אל הר עבריך, הר העברים והר ההר אשר שם וכו', ולמטה סימן ל"א (למעלה עמוד 86 בית א') אשר שמך בקרבם יתנה, השם אשר וכו'.

ב) כאשר תרגילי עצמך בלמוד התורה ובתפלה והודאה לאל, אז לא תחמדי הון ועשר, והשתדלות להרבות נכסים תהיה דבר קל ונבזה בעיניך, וקנות חכמה ובינה יהיה בעיניך דבר יקר.

ג) מלת גיל היא כאן לשלש הוראות: א' שמחה; ב' עלבון, כמו

ה. הֲלֹא הִנֵּה זְמַן קִצְּךָ וְאִם רַב
מְעַט מִזְעָר כְּמוֹ רֶגַע בְּעוֹנָה ה) .

ו. הֱשִׁיבַתְנִי: הֲבִינוֹתִי מְהֵרָה
יְדִידִי כִּי אֱמֶת כָּל־זֹאת וְאָמְנָה .

ז. קְרוֹא הוֹאֵל בְּדַל שׁוֹאֵל פְּנֵי אֵל
לְנַצֵּחַ בְּקוֹל תּוֹדָה וְרִנָּה .

הערות רשד"ל

וכמריו עליו יגילו, וגילו ברעדה, לדעת ר' יונה; ג' זמן, כמו הילדים אשר כגילכם, ובלשון חכמים בן גילו, וכן בלשון ערבי גיל ענינו זמן ודור. ובדיואן יש סימן על אלו השלשה גיל, וכתוב בגליון **חזן פרח אהל אלגִיל** (בנקודה תחת הגימ"ל, להודיע שהכוונה על אות הגי"ם). והנה חזן בערבי עלבון ויגון, פרח ענינו שמחה, אהל אלגיל ענינו אנשי הזמן. והכוונה: דחי עלבונך על קנין ההון, מפני שמחת החכמה. כי אמנם אנשי הזמן, השטופים בתאות הזמניות, הם סכלים ואין בהם תבונה— אבל ר' משה ן' עזרא בתרשיש שלו (שער עשירי) הביא מלת גיל בשתי הוראות (זמן ושמחה), ואת העלבון לא זכר, ויפה עשה.

ה) הלא הזמן הקצוב לך (לחיות בעה"ז) אף אם רב יהיה, אינו אלא מעט מזער, כמו הרגע שהוא חלק קטן מהעונה. קצך האמור כאן אין ענינו סוף, אלא זמן קצוב, כמו בלשון רז"ל מחשבי קצין, וכמו שאנו אומרים לפדות מחכי קץ ישועתו, הכוונה הזמן הנגזר;

ח. טְרוּפָה אִם תְּשִׂימֵנִי, דְּעֶה כִּי
לְבָבִי עֵר וְאִם אָנִי יְשֵׁנָה א) .

ט. נְדוּדָה מִמְּרוֹמוֹת, וַעֲצוּרָה
בְּצַלְמָוֶת, וְאֶל־מָוֶת נְתוּנָה ב) .

י. חֲסִין יָהּ חִישׁ יְנִיחֵנִי, וְאֶהְיֶה
צְרוּרָה תּוֹךְ צְרוֹר חַיִּים צְפוּנָה .

יא. זְכָרָיו גוֹאֲלִי חַי עוֹד יְבָרֵךְ
וְכֹה לֶחָי לְאֵל חַי קוֹל רְנָנָה .

יב. קְהַל נַפְשׁוֹת חֲסִידָיו יַעֲרוֹכוּן
בְּסוֹד חַיִּים שֶׁהֵם חַיִּים עֲדָנָה .

ח.

על הבטחון באלהים.

א. צֵל יְדֵי אֵל חַי יְהִי לְךָ מַחֲסֶה
אִם בִּתְמִים וֶאֱמֶת בּוֹ תֶּחֱסֶה

הערות רשד"ל

א) אם נראה בעיניך שנטרפה דעתי ורעיוני משתבשין, דע כי לבי ער אף אם אני ישנה — תשימני ענינו תחשבני, על דרך אל תתן את אמתך לפני בת בליעל, כי שום כמו נתן, ומזה שוס הדיינין, אע"פ שזה בסי"ן וזה בשי"ן, כמו שׂאֹר ומשׁארת.

ב) אני כמו ישנה ומטורפת מפני שאני נודדת מן קני שהוא במרום, ואני עצורה בצלמות (כמתרגמי התומר) ונתונה למיתה (כלומר לצאת מהגוף ביום מותו, וכמו שמפרש והולך ואהיה צרורה תוך צרור חיים).

ב. צַעַדְךָ יִכּוֹן בְּיוֹם הַמַּהֲלָךְ
יָדְךָ יַחֲזִיק בְּיוֹם הַמַּעֲשֶׂה
ג. בַּקֵּשָׁה שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ, הֲלֹא
הוּא אֲדוֹן שָׁלוֹם וְשָׁלוֹם יַעֲשֶׂה א)!

ט.

לנשמת.

א. יְחִידָה שַׁחֲרִי הָאֵל וְסַפָּיו
וְכִקְטֹרֶת תְּנִי שִׁירֵךְ בְּאַפָּיו ב)!
ב. הֲלֹא אִם תִּרְדְּפִי הַבְלֵי זְמַנֵּךְ
וְתֹאמְרִי כִּי אֱמֶת הֵם כָּל־כְּשָׁפָיו.
ג. וְתֵזְלִי אַחֲרָיו לֵילֵךְ וְיוֹמֵךְ
וְתֶעֱרַב לָךְ תְּנוּמָה מִנְּשָׁפָיו.
ד. דְּעִי כִּי אֵין בְּיָדֵיךְ מְאוּמָה
לְבַד עֵץ יִיבְשׁוּ מָחָר עֲנָפָיו.
ה. הֲיִי לִפְנֵי אֱלֹהַיִךְ וּמַלְכֵּךְ
אֲשֶׁר בָּאת לַחֲסוֹת תַּחַת כְּנָפָיו.
ו. שְׁמוֹ יִגְדַּל וְיִתְקַדַּשׁ בְּפִי כֹּל
אֲשֶׁר נִשְׁמַת אֱלוֹהַּ חַי בְּאַפָּיו.

הערות רשד"ל

א) אולי נעשה לאמרו קודם ברכת עושה השלום.
ב) על דרך אלהים אלי אתה אשחרך.

י.

תוכחה לנשמה.

א. יְשֵׁנָה בְּחֵיק יַלְדוּת לְמָתַי תִּשְׁכְּבִי?
דְּעִי כִּי נְעוּרִים כַּנְּעֹרֶת נִגְעֲרוּ.

ב. הֲלָעַד יְמֵי הַשַּׁחֲרוּת? קוּמִי צְאִי
רְאִי מַלְאֲכֵי שֵׂיבָה בְּמוּסָר שִׁחֲרוּ א)!

ג. וְהִתְנַעֲרִי מִן הַזְּמָן כַּצִּפֳּרִים
אֲשֶׁר מֵרְסִיסֵי לַיְלָה יִתְנַעֲרוּ!

ד. הַאִי כִּדְרוֹר לִמְצוֹא דְרוֹר מִמַּעֲלָךְ
וּמִתּוֹלְדוֹת יָמִים כְּיַמִּים סָעֲרוּ!

ה. הֲיִי אַחֲרֵי מַלְכֵּךְ מְרַחֶפֶת, בְּסוֹד
נְפָשׁוֹת אֲשֶׁר אֶל־טוּב יְיָ נָהֲרוּ!

יא.

תוכחה לעצמו, שלא יאמר אחטא ואשוב.

א. מַה־תַּאֲמִין בִּזְמָן אֲשֶׁר אֵין בּוֹ אֱמֶת ב)?
הָהּ כִּי עֲמָלִי רַב וְיוֹמִי קָצֵר!

הערות רשד"ל

א) ר"ל שערות לבנות הצומחות בראשי, שהן בליתי הזקנה, או התחלואים ותשישת הכחות, וכל אלה מבקרים אותך במוסר, כאלו מוכיחים אותך ומזכירים לך יום המיתה. במוסר שחרו, לקוח מן הפסוק ואוהבו שחרו מוסר.

ב) המשורר מדבר אל לבו.

ב. כָּל־אִישׁ יְצַו אָחִיו לְבִלְתִּי יֶחֱטָא
לֵאמֹר: שְׁמָר־לְךָ פֶּן־יְסִיתְךָ יֵצֶר!

ג. וּבְעֵת חֲטוֹא, שָׂח: מַה־בְּיַד־אִישׁ לַעֲשׂוֹת א) ?
הַיְצוּר וְהַיֵּצֶר בְּיַד הַיּוֹצֵר.

יב.

אל תיגע להעשיר.

א. לְבָבִי, מַה־תִּרְדֹּף הוֹן וְעשֶׁר
וְתִרְדֹּף אֶת־זְמָן נִפְתָּל וְעִקֵּשׁ?

ב. רְאֵה כָּל־מַאֲרִיךְ שׁוּלֵי מְעִילוֹ
יְהִי בָאַחֲרוֹנָה לוֹ לְמוֹקֵשׁ.

ג. וְרוֹעַ הַזְּמָן גָּלוּי, וְאַתָּה
תְּבַקֵּשׁ לְךָ גְּדֹלוֹת? אַל־תְּבַקֵּשׁ!

יג.

המשורר ראה בחלומו (בשנת 1130) מפלת מלכות ישמעאל.

א. נַמְתָּ וְנִרְדַּמְתָּ וְחָרֵד קַמְתָּ
מָה הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חָלָמְתָּ?

ב. אוּלַי חֲלוֹמְךָ הֶרְאֲךָ שׂוֹנַאֲךָ
כִּי דַל וְכִי שָׁפָל וְאַתָּה רָמְתָּ?

ג. אִמְרוּ לְבֶן־הָגָר: אֱסֹף יַד גַּאֲוָה
מִבֶּן־גְּבִרְתֶּךָ אֲשֶׁר זָעַמְתָּ!

הערות רשד"ל

א) וכשיזדמן לאדם לחטוא, אז יאמר שהכל בגזרה.

ד. שָׁפָל רְאִיתִיךְ וְשׁוֹמֵם בַּחֲלוֹם
אוּלַי בְּהָקִיץ כֵּן כְּבָר שָׁמַמְתְּ ?

ה. וּשְׁנַת תְּתַ"ץ תְּתַּץ לָךְ כָּל־גַּאֲוָה
תֵּבוֹשׁ וְתֶחְפַּר מֵאֲשֶׁר זָמַמְתְּ ?

ו. הַאַתְּ אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמָךְ פֶּרֶא אֱנוֹשׁ
מַה־כָּבְדָה יָדָךְ וּמֶה עָצַמְתְּ !

ז. הַאַתְּ מְקָרָא פוּם מְמַלֵּל רַבְרְבָן
וַאֲשֶׁר בְּקַדִּישֵׁי זְבוּל נִלְחָמְתְּ !

ח. הַאַתְּ חֲסַף טִינָא בְּרַגְלֵי פַרְזְלָא
בְּאַחֲרִית בָּאתְ וְהִתְרוֹמַמְתְּ !

ט. אוּלַי נִגְּפָךְ אֵל בְּאַבְנָא דִי מְחָת
צַלְמָא, וְשִׁלַּם לָךְ אֲשֶׁר הִקְדַּמְתְּ ?

יד.

תשוקת הנפש למקום מחצבה.

א. נֶפֶשׁ לְבֵית אָב נִכְסְפָה גַּם־כָּלְתָה
גַּם בַּחֲלוֹמוֹת לַחֲזוֹתוֹ עָלְתָה א)

ב. עָלְתָה וְלֹא מָצְאָה אֲרוּכָה, כִּי חֲלוֹם
לֹא יַחֲלִים נֶפֶשׁ בְּהָקִיץ חָלְתָה ב).

הערות רשד״ל

א) החלו לא יתפלא מי שהוא חולה בהקיץ, ואם יחלום החסיד והנה עומד בעולם המלאכים ונהנה מזיו השכינה, לא יספיק זה לרוות צמאו ולרפואת מחלת נפשו אשר היא חולת אהבה לאלהיה.

ב) הנפש חולה וכואבת ביום שלא תוכל להתפלל לבוראה, אשר לולי

ג. חָלְתָה בְּיוֹם לֹא חִלְּתָה פָּנִים אֲשֶׁר
לוּלֵי יְקָרָם וַהֲדָרָם, כָּלְתָה

ד. כָּלְתָה לְהִתְחַדֵּשׁ וְיָגְעָה לַעֲלוֹז א)
כִּי לֹא לְתֹהוּ גָּלְתָה יוֹם גָּלְתָה

ה. גָּלְתָה וְדַלְתֵי מַעְיָן פָּתְחָה, וְעוֹד ב)
עֵינֶהָ אֱלֵי־מַיִם עֲמֻקִּים תָּלְתָה

ו. תָּלְתָה עֲלֵי יָתֵד, וְאִסָּר אָסְרָה ג)
בַּל־תַּעֲזוֹב חָכְמָה, וְאָלָה אָלְתָה.

הערות רשד״ל

זיו פניו היקרים וההדורים, כנגד תכלה באהבתה אותו — המשל לקוח משירי החשק.

א) הנפש תכלה בחולי אהבתה, אך לא למות ולהכרת, אלא להתחדש בהפרדה מהגוף, והיא יגעה (בעבודת האל) לעלוז אח״כ (בעוה״ב). כי כשגלתה (מבית אביה ובאה בגוף) לא גלתה להבל וריק (אלא כדי שתזכה למעלה רמה במעשיה הטובים).

ב) כשגלתה (ובאה לעוה״ז) פתחה דלתות מעין (החכמה), ועיניה תלויות תמיד לדלות מים עמוקים (במצפוני החכמה).

ג) היא תולה עצמה על יתד (החכמה, לבלתי הפרד ממנה), והיא נשבעת שלא לעזוב החכמה — תלתה הוא כאן פעל עומד, כמו ותלו עליו כל כבוד בית אביו (ישעיה כ״ב כ״ד) לדעת רבים, ולא לדעתי;

טו.

פתיחה להספד.

א. אֱמוּנוֹת יֶהְגֶּה חִכִּי
וְאַצְדִּיק אֶת־דִּין מַלְכִּי
לְמִשְׁפָּטוֹ אֶעֱמֹד, כִּי
אֱלֹהֵי מִשְׁפָּט יְיָ.

ב. לִבִּי בְקִרְבִּי חֲמַרְמַר
וְאוּלָם מֵחֵטְא נִשְׁמַר
וְעַל־טוֹב וְעַל־רָע נֹאמַר
נִפְּלָה־נָּא בְיַד יְיָ!

ג. בְּהִכָּבְדוֹ בִּבְנֵי חֲלוֹף
חֶרֶב מָוֶת יִשְׁלוֹף
הַכֹּל יַעֲבוֹר וְיַחֲלוֹף
וְנִשְׂגַּב יְיָ.

ד. בְּיוֹם תִּפּוֹל תַּרְדֵּמָה
וְנָשַׁמָּה הַנְּשָׁמָה
וְשָׁב אָדָם לָאֲדָמָה
וְתוֹכֵן רוּחוֹת יְיָ.

ה. וּמַה־תִּקְוַת מְקוֹר אַכְזָב
אֲשֶׁר הִרְבָּה שׁוֹד וְכָזָב
וּבְחֶזְקָתוֹ עָזַב
אֶת־תּוֹרַת יְיָ?

ו. הֱסִיתוּהוּ יְמֵי צִבְיוֹ
וְגָאָה בִּגְאוֹן עֶדְיוֹ
קָשֶׁה לֵבָב גַּם בְּחָלְיוֹ
לֹא דָרַשׁ אֶת־יְיָ.

ז. בְּעוֹד בּוֹ נֵר אֵל יָאֵר
יִגְבַּהּ, וְהוּא עַל־פִּי בְאֵר א)
וְאֵפֶר כִּי יִתְפָּאֵר
הֲיִיטַב בְּעֵינֵי יְיָ?
ח. וְעַל־מַה־זֶּה בָטוּחַ
כְּלִי אוֹבֵד וְגוֹוֵעַ
בְּהֵעָלוֹת הָרוּחַ
הַמּוּשָׁב לַייָ?
ט. יוֹם בֵּית אֲבָנִים יֶחֱזֶה
וְנִמְאָס כְּחֶרֶס נִבְזֶה
וְאִישׁ לֹא יֵדַע אֵי־זֶה
עָבַר רוּחַ יְיָ?
י. וְשָׁב עָפָר כְּשֶׁהָיָה
וְאִלּוּ אֶלֶף חָיָה
וְהַיָּמִים אֲשֶׁר הָיָה
הוּא שָׁאוּל לַייָ.
יא. שְׁאַל: אַיֵּה הַשָּׂרִים
וְאַיֵּה הַגִּבּוֹרִים
וְאַיֵּה הַנִּזְכָּרִים
בְּסֵפֶר מִלְחֲמוֹת יְיָ?

הערות רשד"ל

א) האדם מתגאה כבהמה מבתקת לו, ולא יבין בהיות תמיד בסכנה כמי שעומד על פי הבאר.

יב. כְּבָר חָלְפָה אַהֲבָתָם
וְסָרָה כָּל־קִנְאָתָם
וְגַם אָבְדָה שִׂנְאָתָם
מִתַּחַת שְׁמֵי יְיָ.

יג. בְּחַיֵּיהֶם גָּבְהוּ
וְלִשְׁאוֹל לֹא תָמְהוּ
וְגַם בַּמָּקוֹם הַהוּא
אָכֵן יֵשׁ יְיָ.

יד. וַנַּחְנוּ מַה־קִּוִּינוּ
וּפָנָיו לֹא חִלִּינוּ
כְּאִלּוּ לֹא רָאִינוּ
אֶת־מוּסַר יְיָ?

טו. וְהֵן פִּתְאוֹם נִגָּרַע
הֲיֵשׁ בַּמֶּה נִפָּרַע?
וַאֲנַחְנוּ לֹא נֵדַע
מַה־נַּעֲבֹד אֶת־יְיָ.

טז. וְהָאָדָם וְהַבְּהֵמָה
מִקְרֶה חַד לָהֵמָּה
וְהַכֹּל נֶאֱסָף וְנִדְמָה
מִפְּנֵי פַחַד יְיָ.

יז. וְרוּחַ בְּהֵמָה תִּכְלֶה
וְרוּחַ אָדָם תַּעֲלֶה
וְאוּלָם מִכָּל־אֵלֶּה
לֹא בָחַר יְיָ.

יח. רַק הָעוֹמְדִים בְּסוֹדוֹ
אֲשֶׁר שָׂם עֲלֵיהֶם הוֹדוֹ

וְנַפְשָׁם עִם כֵּס כְּבוֹדוֹ
לַחֲזוֹת בְּנֹעַם יְיָ.

יט. אֲשֶׁר שָׂמוּ כָל־יְמוֹתָם
מְסִלּוֹת אֵל בִּלְבָבוֹתָם
וַיְלַמְּדוּ נַפְשׁוֹתָם
לְהִתְיַצֵּב עַל־יְיָ.

כ. הַמַּפְלִיא בַחֲסָדָיו
בֵּין בּוֹגְדָיו וַעֲבָדָיו
וְהַמָּוְתָה לַחֲסִידָיו
יָקָר בְּעֵינֵי יְיָ.

כא. אֵלֶּה לְחַיֵּי עוֹלָם
כְּאוֹר שֶׁמֶשׁ הַצִּילָם
וְאֵלֶּה לְדִרְאוֹן עוֹלָם
בָּעֲרָה בָם אֵשׁ יְיָ.

כב. צוּר אֲשֶׁר אֵין לוֹ מַעְצוֹר
מַגֵּפוֹתָיו יַעְצוֹר
וְנַפְשׁוֹת עֲבָדָיו יִצּוֹר
אֱמוּנִים נוֹצֵר יְיָ.

כג. אֱמוּנִים הַנֶּאֱמָנִים
לִרְאוֹת פָּנִים בְּפָנִים
כְּבוֹדוֹ, וּבַאֲשֶׁר חוֹנִים
חוֹנֶה מַלְאַךְ יְיָ.

טז.

א. עָצֵל הֲלֹא תֵבוֹשׁ וְתִכָּלֵם
תִּישַׁן עֲדֵי בֹּקֶר וְתֵאָלֵם !
ב. וּבְאָזְנֶיךָ קוֹל שַׁוְעַת עַמִּים
מִתְפַּלְלִים לָאֵל בְּלֵבָב שָׁלֵם
ג. עַם לֹא יְדָעוּהוּ יַעַבְדוּהוּ
אֵיךְ יוֹדְעָיו יוּכְלוּ לְהִתְעַלֵּם ? :
ד. קוּם מַה־לְּךָ נִרְדָּם זָרִים
עָלַי מִשְׁמָר וְאַתָּה חוֹלֵם !

מחלקה ז.

שירים לחתונה.

א.

שְׂמַח בָּחוּר בְּיַלְדוּתֶךָ
וְאֱרֶה א) פְּרִי שִׂמְחָתֶךָ
אַתָּה וְאֵשֶׁת נְעוּרֶיךָ
הַבָּאָה אֶל־בֵּיתֶךָ.

א. יְקָר בִּרְכוֹת אֵל מְיֻחָד
תְּבֹאתָה לְרֹאשְׁךָ יַחַד
וּבֵיתְךָ שָׁלוֹם מִפַּחַד
וְכֹל מִתְקוֹמֶם בְּךָ נִכְחָד
וְאִם תִּשְׁכַּב לֹא תִפְחָד
וְשָׁכַבְתָּ וְעָרְבָה שְׁנָתֶךָ.

ב. הֲדָרְךָ חֲתָנִי רְכַב וּצְלַח
וְתִפְאַרְתְּךָ הַעֲלֵה וְשַׁלַּח
וְלֵב אוֹיְבֶיךָ אֵל יְפַלַּח
וְחַטֹּאת נְעוּרֶיךָ יִסְלַח

הערות רשד"ל

א) לשון אריתי מורי עם בשמי (שה"ש ה' א').

וִיבָרֶכְךָ בְּכָל־מִשְׁלַח
יָדְךָ וּבְכֹל תְּבוּאָתֶךָ.
ג. וְזָכוּר צוּרְךָ וּבוֹרְאֶךָ
בְּעֵת מְבוֹא הַטּוֹב יְבִיאֶךָ
כִּי בְּנֵי יָמִים יְבוֹאוּךָ
וּכְיָמֶיךָ דָּבְאֶךָ
בָּרוּךְ אַתָּה בְּבוֹאֶךָ
וּבָרוּךְ אַתָּה בְּצֵאתֶךָ!
ד. דְּרָכְךָ בְּמָתֵי תֹם וּבִין תְּקַנֶּה
לְמַעַן תַּשְׂכִּיל בְּכֹל אֲשֶׁר תִּפְנֶה
וּבֵיתְךָ יִכּוֹן וְיִבָּנֶה
וְשָׁלוֹם תִּקְרָא וְאֵל יַעֲנֶה
וְשָׁלוֹם נָוְתְךָ וְעִם אַבְנֵי
הַשָּׂדֶה בְּרִיתֶךָ.
ה. הוֹדְךָ יַעֲלֶה וְלֹא יְאַחַר
וְאוֹתְךָ יִקְרָא וְיִבְחַר
וְאוֹרְךָ בְּלֵילוֹת וָשַׁחַר א)
אָז יִבָּקַע כַּשַּׁחַר
יִלְךָ מֵרֶחֶם מִשְׁחָר
טַל יַלְדוּתֶךָ.

הערות רשד״ל

א) ענין בחרות ותכך.

ב.

א. יְכוֹנַן חֲתָנִי מְנוּחָיו
בְּגַן בְּשָׂמָיו וּמֶרְקָחָיו
וּבִרְכוֹת אֵיתָן וְאֶזְרָחָיו
תְּבֹאתָה לְרֹאשׁ חָתָן
וּלְקָדְקֹד נְזִיר אֶחָיו!

ב. הַיּוֹם רַבּוּ שְׂמָחוֹת
וְגִיל בְּאַרְבַּע הָרוּחוֹת
וְהַלְּשׁוֹנוֹת כַּשְּׁפָחוֹת
מְמַהֲרוֹת לְדַבֵּר צָחוֹת
וְיָדַיִם עֲלֵי לוּחוֹת
חֹקְקוֹת שִׁיר בְּלִי לִמְחוֹת
וְהַלְּבוֹת וְהַטּוּחוֹת
מַאֲמִינִים בְּשִׁבְחָיו.

ג. וּמַה־נָּעִים נְפוֹל חֲבָלִים
לְבֶן־נְשִׂיאִים בְּבַת אֲצִילִים
וּמַה־טֹּבוּ אֹהָלִים
נָטָיו כִּנְחָלִים
נַעֲרוּגוֹת הָאֲהָלִים
קְטֹרֶת מֹר לְאַף מַעֲלִים
וְתִמְרוֹת אַבְקַת רֹכְלִים
יְעִידוּן בּוֹ כְּרַכִילִים
וְהֶהָדָר, וְאֵין מַעֲלִים,
כִּפְנֵיהֶם מִזְרָחָיו!

טז.

א. עָצֵל הֲלֹא תֵבוֹשׁ וְתִכָּלֵם
תִּישַׁן עֲדֵי בֹקֶר וְתֵאָלֵם!

ב. וּבְאָזְנֶיךָ קוֹל שַׁוְעַת עַמִּים
מִתְפַּלְלִים לְאֵל בְּלֵבָב שָׁלֵם

ג. עַם לֹא יְדָעוּהוּ יַעַבְדוּהוּ
אֵיךְ יוֹדְעָיו יוּכְלוּ לְהִתְעַלֵּם?:

ד. קוּם מַה־לְּךָ נִרְדָּם זָרִים
עָלַי מִשְׁמָר וְאַתָּה חוֹלֵם!

תקונים והערות

מאת

המעריך.

מחלקה ראשונה.

לשיר א — נדפס: מרשד"ל בכרם חמד הרביעי 24, זקש 34, גראֶטץ 109, ואיזה הערות עליו גייגער 156. ומפאת כי במלה הראשונה יש שתי נוסחאות (יפו או ישרו, ראה למטה) נרשם אצל לאנדסהוטה בשני מקימות (בעמ"ה נומר 78, 95), וכפי ההערה שם במקום השני כבר נדפס במחזור בני ארץ שינגלי וקוגין (אמשטרדם תקי"ב) שאיננו בידי. — ואמנם נוכל לומר כי המקום הנכון לשיר זה הוא במחלקה ב', ואף כי נמצאו בו החרוזים „עיני הדרך נכספה לראות". „עת נכספתי לראותך הסתופפתי אל ביתך", בכל זאת אין כל הוכחה שהוא שייך רק אל ציון. ואף אם הוא מוסב על ציון כאשר נראה גם לי לפי ההשערה, על כל פנים אין בו שום רמז שהושר מרי"ה אחרי ראותו עיר הקדש כדברי גראֶטץ; וכמו כן לא נראה בו סמני היאוש (ענטטיישונג) מארץ הקדושה שראה בו גראֶטץ.

חרוזה א' בית א' — יפו בעיני. במחזור ויטרי כ"י שממנו הדפיס רישד"ל בכ"ח את השיר הזה תחסר המלת הראשונה והשלים מדעתו ישרו, אולם בלוח השירים אשר בראש הדיואן הנדפס (עמוד 16 סימן ט"ו) כתב רשד"ל כפי שמצא בכ"י אחר יפו. וכנוסחא א' נמצא במחזור שינגלי וקוגין הנזכר. ובנוסחא ב' בחרו זקש וגראֶטץ. ולא בנקל הוא להכריע איזו נוסחא היא האמתית, ואף כי במשקל ראשון נראה לבחור במלת ישרו כי המבטא ישר בעיני נמצא לרוב בכה"ק ולא נמצא שם יפה בעיני, בכל זאת נוכל לאמר כי בחר המשורר בכונה במלת יפו על כי חשב שלא יתכן לאדם לומר

לה׳ כי ישרו דרכיו בעיניו, כי אין צרך לה׳ בהסכמת תאדם; והבוחר יבחר.

חרוזה ד׳ בית ה׳ — עבדתך. זקש כתב עבודתך נגד המשקל, כי אין פה מקום ליתד; וכן העיר גייגער.

חרוזה ה׳ בית ד׳ — [עבדה נפשי]. כהשלמת רשד״ל, ווקש השלים עברתי נגד המשקל כמו שהעיר גייגער שם, וגראֶטץ הניח מקום חלק; ומי שנמצא בידו מחזור שינגלי יוכל לברר אם נכונה השלמת רשד״ל.

לשיר ב׳ — נדפס: בב״י 109.

בית א׳ וב׳ — המשורר קורא לנפשו כי אף שהוא ממהר ללכת אל אה״ק היקרה בעיניו מאד כנחלת בני ישראל, בכל זאת צריך הוא לתת כבוד גם למצרים ולהתבונן גם בה, כי גם הארץ הזאת נכבדת היא ויקרה בקורות עמנו. — והקל פעמיך. להלוך לאט ולא בחפזון. — ואל תרדוף עוזות. לא תאמר לרוץ בה חיש ומהר בעוזו וכח עד כי לא תוכל להתבונן בה כיאות למדינה זאת.

בית ה׳ — גרוזות. קרוצות וחצובות, מן נגרזתי (תהלים ל״א כ״ג).

לשיר ג׳ — נדפס: זקש 302 (רק ראשיתו), אגרות רשד״ל 493, ואצל לאנדסהוטה רשום בסימן 89, וראה גם דוקעס באריענט 1845 (עמוד 19 הערה 3). והוא פיוט מאורה לשבת דברי (מטות), ואצל דוקעס שלא כנכון שבת שמעו (מסעי).

חרוזה א׳ — איערב שמשא ואידכי יומא. מלשון הגמרא ברכות ב׳ ע״ב (זקש), ור״ל שכבר חלף השמש ועבר היום לך מרוב הצרות שעברו עליך, ורק ה׳ יוכל להאיר לך בחסדו.

חרוזה ד׳ — דלית תקומה. ברור הוא כי צ״ל דאית תקומה, ובאגרות רשד״ל שם הוא טעות הדפוס או טעות הסופר בב״י.

מחלקה שניה.

לשיר א׳ — נדפס: דיואן רשד״ל סימן י״ו, פיליב 17. וכפי השערת רשד״ל הוא פיוט מאורה; והשערתו זאת לקוחה מלשון אור ומאורים הנזכרים איזה פעמים בבית ג׳ ד׳ וה׳.

בית ה׳ — כפי הנראה ירמז המשורר לדעת קדמוני הפלסופים מבני ישראל וישמעאל כי הגלגלים והספירות (ספֶארֶען) נאצלים מכבוד ה׳; וידוע כי על מכוני הדעה הזאת נוסדה גם שטת המקובלים מיסוד הצמצום והקו.

לשיר ב — נדפס: דיואן סימן י״ט. והוא רשות לנשמת. ורשד״ל מסופק אם הוא מרי״ה או ממשורר אחר ששמו יהודה; ומסגנון הלשון בפיוט זה קשה להכריע, אך ראה ההערה לבית ה׳.

בית ד׳ — וארך. אולי צריך לנקד ואֹרֶךְ. ור״ל להקריב את הקץ ולקצר את אורך הגלות; ובזה יסולק הקושי שנתקשה רשד״ל בהערתו בדיואן למלה זאת.

בית ה׳ — הרעיון הזה דומה לרעיון שיר א׳ במחלקה זו, רק תחת גלגלי המאורות שם בפיוט למאורה בחר המשורר פה את במתי הים.

לשיר ג׳ — נדפס: דיואן סימן ל״ו, פיליב 28. ורשד״ל ישער שהוא פיוט לנשמת, אך לא נמצא שום סמך לזה; ואולי הוא פיוט מאורה כנראה קצת מראשיתו: יאירון כוכבי נשפי.

בית ד׳ — דביר דודי. מוסב על המלה ושב שבבית הקודם. וכפה״נ כונת הבית הזה הוא: וישובו בית המקדש (דביר דודי) ולשכת הגזית מקום ועד המשפט של

הסנהדרין (ובית סודי) להיות סמוכים למשכן האומה, והספים
שלהם קרובים זה לזה.

בית ה׳ — היותי שב. ר״ל יש לי הצדקה לבקש כל זה מאת ה׳
מפאת כי אני תמיד שב ליחודו.

לשיר ד — נדפס: דיואן סימן ס״ת, פיליב 52. והוא פיוט אופן.
חרוזה א׳ בית ה׳ — נגשו מים. ראה הערה א׳ מרשד״ל. וראוי
להוסיף כי זהו עפ״י דרשות רז״ל: רקיע של
מים וכוכבים של אש הדא דכתיב עושה שלום במרומיו (ירושלמי
עירובין פרק ה׳). המלאך עצמו חציו אש וחציו מים (ירושלמי
ראש השנה פרק א׳). ובספק הוא אם היתה כונת המשורר
שמלאכי רחמים הם של מים ומלאכי דין הם של אש כהערת
רשד״ל שם.

תרוזה ג׳ בית ב׳ — הנני אקדיש. שעור הבית: אני אקדיש
במחנה ישראל כמו שיקדישו המלאכים
במחנם. ואולי צדקה נוסחת מחזור ויטרי: בסוד מחני
בתוך מעני. ר״ל בתוך תפלתי. שם בית ד׳ — בני אמה.
כנוי לבני ישמעאל בן הגר.

חרוזה ב׳ בית א׳ — הנגו עת שלחך. ראה הערת רשד״ל. ולעשות
נחת רוח לנפש המשורר הנעלה ומחבר ספר
הכוזרי אמרתי להביא פה דברי רב סעדיה גאון בפירושו לספר
שמות אדות מנהג הכוזרים, אשר אמנם הם שייכים רק במקצת
לענינגו. וזה לשונו בערבית: פאני וגדת פי אכבארנא אמור
באנת מסתצעבה ענדי אלי אן צח לי אן מתלהא מוגוד פי הדא
אלזמאן. פמן דלך אני אקמת זמאן טוילא אקול אן כאן סביל
משה פי גואב אלרסאלה אלי אללה אן יחפטהא פי נפסה אלי
וקת ירד עליה אלוחי אלתאני. ואד ליס יגוז אן יקטע משה
בלאם אלוחי בגואב אלרסאלה אלאולי פהו באלצרורה ינתטר

אלי אן יסתופי אלותי תם ידכר אלגואב. פאלדי יקרא אלהוריה ירי אלגואב לים גואב אלדבור אלאול. פאן כאן ללדבור אלב' גואב פאנמא ידכרה משה בעד אלריבור אלג'. וכמא עלמנא וישב משה את דברי העם אל י"י חין ויאמר י"י אל משה הנה אנכי בא אליך בעב הענן חיניד ויגד משה את דברי העם אל י"י ואיצא חין קאל אללה רד העד בעם וגו' אגאבה לא יוכל העם לעלות אל הר סיני. ואנמא הו גואב מא קבלה והגבלת את העם סביב לאמר. ועלי מא שרחנא פי תפסיר וישמע יתרו. ולם יכן ענדי אן הדה סירה לבעץ אלמלוך חתי [יצח לי] אן ממלכה אלכזר הדה סירתהא אדא בעת אלמלך באמיר או קאיד [בחאגה] וקצהא וגא פוקף בין ידיה לא יקול יא סיידי קד קצית אלחאגה ולכנה [ינתטר] חתי ידעו בה ויאמרה בחאגה אכר' פאדא אסתופת אלאמר יקול חיניד וקד אמתתלת אלאמר אלאול. ובעברית: „ואני מצאתי בספורי כה"ק דברים שהיו קשים לי עד אשר נודע לי כי נמצא כמותם גם בזמננו. ומהם הוא כי מזמן רב אמרתי כי דרך משה בתשובה לשליחות ה' היה לעכב התשובה עד אשר הגיע אליו צווי שני. ומפאת כי לא יאות להפסיק דבור הנבואה בתשובה לשליחות הראשונה היה משה מוכרח להמתין עד אשר יפסוק דבור הנבואה ואחרי תום הדבור היה משיב תשובתו. לכן מי שקורא בתורה יראה כי התשובה אינה אל השליחות השניה כי אל הראשונה [כן צריך להגיה]. ואם היתה אצלו תשובה לדבור שני היה משה אומרה אחרי הדבור השלישי כמו שהודיענו הכתוב וישב משה את דברי העם אל ה', ובעת ויאמר ה' אל משה הנה אנכי בא אליך בעב הענן — אז ויגד משה את דברי העם אל ה'. וכן בעת שאמר ה' רד העד בעם וגו' — השיב משה לא יוכל העם לעלות אל הר סיני, וזהו תשובה למה שצוהו קודם והגבלת את העם

סביב, כאשר פרשנו בבאור פרשת וישמע יתרו. ואמנם לא ידעתי שוהו מנהג איזה מלוכה עד אשר [נודע לין] שוהו מנהג מלכות הכוזרים, כשישלח המלך לפקיד או לשר צבא איזה פקודה ויעשה את שליחותו וישוב ויעמוד לפני המלך לא יאמר: ארוני עשיתי כאשר צויתני, כי אם יחכה עד אשר יקראהו ויצוהו שנית, וכאשר תשלם הפקודה השניה אז יאמר: את פקודתך הראשונה כבר מלאתי". ויביא עוד משלים כאלה ממנהגי בני ערב והודו שעל ידיהם יתפרשו איזה דברים בכה"ק.

לשיר ה — נדפס: דיואן רשד"ל סימן ע׳, פיליב 56. והוא מאורה, וחתום יהודה חזק.

חרווה ב׳ בית ד׳ — בטת"ד נשמטה הגעיא במלת עלי שממנה ידובר בהערה ב׳ מרשד"ל.

לשיר ו — נדפס: מחזור ויטרי 146. ציצים ופרחים לגייגער 14. דיואן רשד"ל סימן ע"ט, פיליב 74. ובויטרי נמצא בראש תזמירות לליל שבת, ואמנם יוכל להיות גם כן ליום השבת כִּרשימה הערבית גירה פי אלשבת (אחרת לשבת; ובטעות יתרגם פיליב תמיד המלה גירה בעברית שיר). — ומפני חקי המדינה לא יוכל השיר לבוא פה בשלמות. וחתום בו יהודה לוי.

חרווה א׳ בית א׳ — יקר יום שבת. כן הנוסחא בויטרי וממנו אצל רשד"ל שהציג געיא במלת יקר לחשוב את השוא כתנועה למען יעלה המספר ז׳ תגועות כמו בשאר הבתים, אולם בכמה כ"י הנוסחא היא השבת כהערת פיליב, ובזה יעלה יפה מספר התנועות; ונראה כי גם בסוגר הבית הזה צריך לנקד וְחַיים ולא נצטרך לשוא וגעיא. — ופיליב הביא עוֹד מִויטרי הנוסחא הבדיל בְּמקוֹם תַּגדיל. ובחפזו טעה

כנראה מצו"פ לגייגער ודיואן רשד"ל שהדפיסו עפ"י הויטרי.
וכעת גם מויטרי הנדפס.

תרווה ב' בית ב' — אדום מקדם. בויטרי תגיהם מקדם, וכפי
הנראה הוא זעלבסטצעגזור מהסופר המעתיק.

ובכ"י אחר אצל פיליב הנוסחא מְקֻדִּים שהיא נוסחא נכונה לפי
הענין, אולם לא אבה המשקל כי לא יעלה כי אם ו' תנועות;
ואולי צריך לנקד לַיּוֹם ראשון. — ערב מאחור. אצל פיליב
בשבוש מְאַחֵר; ולפי הענין צריך לנקד מְאַחֵר בהתנגדות להמלה
מקדים בדלת הבית, ולמלא מספר התנועות נצטרך לנקד לַיּוֹם
ששי. (ומטעם האמור לא נדפס הבית השלישי מחרווה זאת). —

ובויטרי תמצא בסוף כל חרווה המלה וקדשתו לרעפרען.

חרווה ג' בית א' — לכסא ממלכה. ראה הערת רשד"ל שלדעתו
הכונה ליום השבת; ואולי הוא כנוי לירושלים
שאודותיה נלחמו אז בני אדום וישמעאל, והשאלה ומה
לשכני תסוב על מנוחת אלהים ואנשים בבית
הסמוך.

חרווה ד' בית א' — לשמך מכהנת. פיליב הגיה עפ"י כ"י אחר
בשמך, ותקון זה קלקול הוא אף אם נאמר
כי המלה נמשכת אל דגולה הקודמת. — שם בית ב'. בְּחֵיקֶךָ.
פיליב הדפיס בחֵיקֶךָ ולא הרגיש שזהו נגד המשקל.

חרווה ח' — (ציון המספר נשמט בטה"ד). יתקדש במחנה לוים.
בויטרי הנוסחא ותוקדש במחנה הלוים,
וצדקה דעת רשד"ל בתקונו כי אות הי' היא ממלת לוי בראשי
החרוזים. והמו"ל הויטרי בחר בנוסחת הכ"י ואמר כי המשורר
חתום בשיר זה רק בשם יהודה; אולם לא הרגיש כי לפי זה
נשאר הסוגר (שמך המחולל בגוים) תלוי באויר ואין לו על מה
שיסמוך. ופיליב תקן גם הפעם על מנת לקלקל כי הדפיס עפ"י

כ"י בלתי מדויק יתקדש במחנה הלוים, ולא ראה כי לפי"ז מספר התנועות הוא ח׳, וכל יתר כנטול דמי.

לשיר ז — נדפס: ויטרי 188, דיואן סימן פ׳, פיליב 75. והוא פיוט להבדלה עפ"י א"ב שנמצא בויטרי עד אות ו׳ ובדיואן כ"י עד אות ח׳. ומפיוט זה נראה כי המנהג להזכיר אליהו במוצאי שבתות ישן נושן הוא גם בספרד; וראה אודות המנהג הזה בהערת המו"ל מחזור ויטרי 184.

חרוזה א׳ — איה אלהי אליהו. ראה הערת רשד"ל; וראוי להוסיף כי הוא לקוח מלשון הכתוב (מ"ב ב׳ י"ד.)

חרוזה ה׳ — בהערה ב׳ טה"ד העוברים במקום הערבים.

לשיר ח — נדפס: דיואן סימן פ"ד, פיליב 83. והוא זולת לשבועות או אהבה, וחתום בו יהודה.

חרוזה ה׳ בית ב׳ — ים סוף וסיני עדי גדולתך. מקביל לעומת דברי המשורר בשיר אחר (כרך א׳ 55). וסיני וסין עדי.

לשיר ט — נדפס: ויטרי 568, טל אורות סימן ב׳. וברשימת הדיואן לרשד"ל (עמוד 13, חלק ב׳ ב׳ סימן כ"א) כתוב יאתו, וגם זה נכון. ונמצא בויטרי בין רשויות למעריבים, וחתום בו יהודה.

חרוזה ב׳ בית ה׳ — נהרה ותחלה. בויטרי הנוסחא נאוה ותחלה, והיא משובשת, כי במלה חתלה יכון המשורר לחשך וערפל ע"ד הכתוב וערפל חתלתו (איוב ל"ח ט׳) המקביל לעומת האור (נהרה, שם ג׳ ד׳) כמו בבית הקודם המולה לעומת דממה.

חרוזה ד׳ בית ג׳ — להאמירך בעלי ברית שהאמרת. ע"ד הכתוב את ה׳ האמרת וה׳ האמירך (דברים כ"ו י"ז), וראה זכרון לראשונים מחברת ה׳ עמוד צ"ב וצ"ג.

חרוזה ה׳ בית ה׳ — אהלו בתחלה. הכונה לבית אל ע״ד הכתוב
אצל אברהם (בראשית י״ג ג׳); ולכן נראה
כי נוסחת הויטרי אהלה כמו בכתוב שם היא יותר נכונה.

לשיר י — נדפס: טל אורות סימן ו׳, פיליב 82. ורשוז״ה
בהערותיו לט״א רשם כי נמצא בס׳ חכמת המסכן
שהוא ס׳ קרובץ מנהג ארגיל, ובעמ״ה סימן 115 כתוב כי הוא
גם במחברת שירים וזמירות ד׳ קיסטנטינה. והוא פיוט מאורה,
וחתום בו יהודה.

חרוזה א׳ בית ג׳ — בצדקך תדום. יותר נראה הנוסחא שרשם
רשוז״ה שם תרום, והוא ע״ד לשון הכתוב
ובצדקתך ירומו (תהלים פ״ט י״ז) כהערת פיליב.

חרוזה ב׳ בית א׳ וב׳ — הנוסחא שרשם רשוז״ה לעלות ארחים
בסוגר א׳ להיות זרחים בסוגר ב׳
היא יותר טובה, כי לפי חכמת התכונה של הקדמונים תעודת
הגלגלים במרום הוא לעלות ולסבב בארחות שהתוה להם
הבורא מפאת כח התשוקה הנטוע בהם, ותעודתם למטה היא
להאיר על פני הארץ. בית ג׳ — תרץ. תרצה (ויקרא כ״ו מ״ג).
שם — גְבהים. רשד״ל נקד גְבֹהים כפעל.

חרוזה ג׳ בית ה׳ — חצור. שם מדינה מארצות בני קדר (ירמיה
מ״ט כ״ח - ל״ג). ופיליב העיר: „לולא
דמסתפינא אמרתי כי חצור רמז להכוזרים״; ואך טובה היתה לו
היראה הפעם. (וראה גם למטה בשיר י״ז). שם — בצור. עשהו
כעיר בצורה.

חרוזה ד׳ בית ב׳ — לעגי זעמים. אשר זעם אויביהם וקצפם הם
משחק ולעג להם כי לא ישגיחו עליהם כלל.
בית ד׳ — ובהר קדשך. כפי הנראה נוסחת מונפלייר אצל רשוז״ה

כי בבית קדשך היא יותר נכונה. שלא להכפיל המלה הד
בבית א'.

חרוזה ה' בית ב' — אך עוני. יותר טובה נוסחת מונפלייר אם
עוני, בית ד' — אם לעורר. הנכון כנוסחת
מונפלייר אם לעורי.

לשיר יא — נדפס: טל אורות סימן ז', ורשוזת"ה רשם שנמצא
בקרובץ ארגיל הנזכר, וכן כתב דוקעס באריענט
לשנת 1848 עמוד 386-7 והביא שם שתי החרוזות הראשונות.
והוא פיוט מאורה, וחתום בו יהודה. ומחרוזה ב' עד
הסוף הם דברי נחומים מה' כתשובה אל היתום אסיר התקוה,
ולכן נוסחאות ארגיל אצל דוקעס ורשוזת"ה הן הנכונות.

חרוזה א' בית א' בסוגר — נכה. ברור הוא כי צדקה נוסחת
ארגיל נִכְוָה. בית ב' בדלת — דאבה,
נוסחת ארגיל דָוָה. שם בסוגר — שבות. ארגיל את שבות.

חרוזה ב' בית א' — רחמיו נעור. אין ספק כי הנכון בארגיל.רחמי
נִכְמָר. שם בסוגר — תעיר. צ"ל כמו בארגיל
אעיר. שם בסוגר האחרון — וזעקת, בארגיל ושאגת.

חרוזה ג' בית ב' — מטר נקם. ארגיל אנופף מטר זעם.

חרוזה ד' בית א' — ישנה. ארגיל אשנה כנכון.

חרוזה ה' בית ב' בדלת — ותשמח. ארגיל ותראה.

לשיר יב — נדפס: טל אורות סימן ח', וברשימת הדיואן
לרשד"ל הוא בחלק ב' א' סימן נ"ז, ורשוזת"ה מצאו
במחזור מונפלייר הנזכר. וחתום בו יהודה הלוי (אות ה'
מן יהודה הוא בתרוזה ז' במלה הקץ, וראש חרוזה ח'
התעתדי לקץ ואם יותר יכיל אותיות הלוי; ובט"א וכן
למעלה לא נרשם כיאות).

חרוזה א' — יודעי הפיצוני ימי עני. אין סגנון הלשון עולה

יפה, ולולי שני העדים (הדריואן ומונפלייר) הייתי אומר כי תחת הפיצוני צ"ל הורישוני או מלה אחרת שהוראתה נתנו לי או חלקו לי. וכפי הכתוב מוכרחים אנו לדחוק ולומר כי שעור המאמר הוא: יודעי (אולי מִיַּסרי וּמַכַּי ע"ר ויודע בהם את אנשי סכות, שופטים ח' ט"ז) הפיצו אותי בימי עניי.
בסוגר — חנני חנני. מונפלייר: חנוני חנוני, והנוסחא הזאת יותר טובה מפאת החרוז למלות עוני וצפעוני; ואם לא נשגיח כל כך על שנוי החרוז בשתי הברות נוכל לקרוא:

הנני הנני ויעלה יפה ההמשך למלות בבית שבי.

חרוזה ב' — עלות שחר. אני הנני בשבי במקום חשך והתיאשתי לראות עלות השחר וזריחת השמש; שם בסוגר — מה אומרה אחר, שעורו: מה אוֹמַר ומה אדבר אחר אשר הגיע לי כזאת?

חרוזה ג' — כאדמוני. כנוי לעשו הוא אדום (בראשית כ"ה כ"ה). בסוגר — כלבי צאני. ע"ד הכתוב (איוב ל' א').

חרוזה ד' — היה להגיון. היה יקר וחשוב שכלם התבוננו בו. בסוגר — בחזיון. במראה שיראו עיניהם מדלותי ושפלותי.

חרוזה ה' — ופלמוני. מלאך וגביא (דניאל ח' י"ג). בסוגר — נביא השקר. מחמד נביא הישמעאלים.

חרוזה ו' בסוגר — כמה תהי יעלה. עד מתי תשכון יעלת צבי בין נחשים ותנים?

חרוזה ז' בסוגר — והצבי תשובב. תשיב למשכני את הצבי והתפארת.

חרוזה ח' וט' הן תשובת ה' לכנסת ישראל בדברי נחמה.

חרוזה ט' — עקוד זבחי. יצחק. וראש אוני. אברהם שהיה הראשון לְמַכּירי אֵל אֱמֶת.

לשיר יג — נדפס: מדוקעס באריענט 1844 עמוד 371 ממחזור והראן (אָראַן), טל אורות סימן ט׳, ושם הערות מרשזח״ה עפ״י קרובץ ארגיל הנזכר. וברשימת רשד״ל עמוד 16 סימן ס״ח, ובעמ״ה סימן 96. והוא מאורה לפסח, וחתום יהודה.

חרוזה ב׳ בית א׳ — שעורו: הגיעו לפני ימי חפץ והצלחה. בית ג׳ — ואני אז בלחצי. בשעבוד מצרים. בית ד׳ — יעוררני. כן בוהראן וט״א, והיא הנוסחא הנכונה; ובארגיל נשתבשה יעודדני.

חרוזה ג׳ בית ג׳ — שעורו. ה׳ דכה מעבידי (מעבִידַי טה״ד) הוא פרעה מלך מצרים שהסגיר את בני ישראל שרידיו ולא נתנם ללכת מארצו.

חרוזה ה׳ בית ב׳ — מחדרי מעוני. כן בארגיל וט״א כנכון, ובוהראן נשתבש מהדרי. בית ג׳ — בברית חדשה, ע״ד הכתוב (ירמיה ל״א ל׳).

לשיר יד — נדפס: טל אורות סימן י׳ עפ״י מחזור והראן, וקודם לזה באילת השחר וקרובץ ארגיל, ומהם רשם רשזח״ה שם שנויי נוסחאות. הובא ברשימת רשד״ל עמוד 16 סימן ס״ו, בעמ״ה סימן 87. באילת השחר כתוב עליו: ליום שאין בו תחנה; וחתום יהודה.

חרוזה ב׳ בית ב׳ — ופה. ארגיל ופיו. בית ג׳ — במהלל ושבילך. והראן במהללי שבילך (ואם זו היא הנוסחא הנכונה מקום סימן השאלה יהי אחרי המלה נפלא). בית ד׳ — נבער אדם. אילת כל אדם.

חרוזה ג׳ בית ב׳ — תהלה. אילת תפלה בשבוש (וצ״ל תהלה? צור ראה וכו׳, כי המלה צור נמשכת למטה).
בית ג׳ — ר״ל ה׳ ראה את גלמי (ע״ד הכתוב תהלים קל״ט ט״ז)

בעוד שנפשי היתה בגנזי מרומים, ומה גם עתה בהיותה בארץ שהיא הדום רגליו (ישעיה ס"ו א'), ובהדומי הוא ע"ד השירה ולצורך החרוז.
חרוזה ד' בית ב' — מקור. כן בארגיל. ובוהארן מקום שלא כנכון.
חרוזה ה' — באילת השחר הנוסחא משונה: „הן לחליו ארוכה שלת צור ומזור, ולאום הנמוכה היה מעיר לעזור, עטרה נמוכה לישנה תחזיר"; ורשזח"ה ישער כי נעשה השנוי בדפוס לכונה ידועה.
לשיר טו — נדפס: טל אורות סימן י"א עפ"י מחזור והראן, ושם נמצאו שנויי נוסחאות ורשום עליהם D (דוקעס? ורשזח"ה לא ימנע בטובו לפרש את הציון הזה). חתום בו יהודה; אך בספק הוא אצלי אם הוא מרי"ה.
חרוזה א' בית ב' — כנוד. צ"ל כנאד, והוא ע"ד לשון חז"ל נאדות נפוחים; ונוסחת D כסיר היא עפ"י לשון הכתוב (ירמיה א' י"ג).
חרוזה ב' בית ג' — ושמואל בניות. עפ"י הכתוב (ש"א י"ט י"ח).
חרוזה ג' בית א' — בן אמתך. צ"ל רק אמתך כנוסחת D, כי בכל השיר ידבר מכנסת ישראל שנמשלה ליעלת חן הומיה כהרה וכו'. בית ב' — בקרבי שריון, שבוש גלוי, והנכון כנוסחת D בדברים שגיון שהוא כנוי בתהלים לשיר ותחנה. בית ד' — באתי נא, צ"ל הה D. בית ה' — רוח הקנאות. שתקנא לעמך ונחלתך ותחלצני ממי הצרות. — מכאן והלאה היא תשובת ה' לכנסת ישראל לנחמה.
חרוזה ד' בית א' — צרי לצירך. תרופה למכאובך.
חרוזה ה' בית ב' — מרום נפראים. הנכון כנוסחת D ורום ופלכים. בית ד' — דברי, צ"ל דְּבִרִי, או

כנוסחת D בַּשֵּׂר . שם — לְשֶׁבַע . נראה דצ״ל לַשְׁבִּיַע (=להשביע) ע״ד הכתוב השבעתי אתכם בצבאות (שה״ש ב׳ ז׳).

לשיר טז — נדפס : טל אורות סימן ס״ט [ממחזור ויטרי ?] ורשום אצל רשד״ל 16 סימן י״ז , וכפה״נ הוא מאורה, וחתום יהודה.

חרוזה א׳ בית א׳ — ידך אל שנה. תוסיף שנית להראות ידך הגדולה כמו ביציאת מצרים. ואם נקח המלה מלשון שנוי תהי הכונה: עד עתה היתה ידך בעמך לרעה ומעתה תשֻׁנֶּה לטובה. בסוגר — ענניהם אור. האיר מחשכי ענניהם.

חרוזה ב׳ בית ב׳ — לעודרם. לערוך מלחמה נגדם (דה״א י״ב ל״ד). בית ג׳ — בשכרם, ע״ד שכורת ולא מיין (ישעיה נ״א כ״א).

חרוזה ג׳ בית ג׳ — בני אמה ואם. הגר ורבקה (ישמעאל ועשו). בסוגר — והמון שניהם אור. לקט אותם כמלקט שבלים.

חרוזה ד׳ בית ד׳ — בני יעל. אשת חבר הקיני. והקיני והקנזי הם מבני הכנענים (בראשית ט״ו י״ט). בסוגר — עליהם אור. אהיה מורה חצים עליהם.

חרוזת ה׳ בית א׳ — בנעים דברך. כמו שמבאר בבתים הסמוכים: אם יתמהמה וכו׳, והוא ע״ד הכתוב אם יתמהמה חכה לו (חבקוק ב׳ ג׳).

לשיר יז — נדפס : טל אורות סימן ע״א , ורשום מרשד״ל בדיואן חלק ב׳ א׳ סימן ס״ז , וחתום יהודה.

חרוזת א׳ בית א׳ — אלי הראשון הם האילנות שהיו בארצי (או צ״ל א י ל י מלא ותחי הכונה להאילים שהיו בפתחי בהמ״ק ושעריו ככתוב ביחזקאל מ׳ ומ״א ?) והשני בְהוראַת כֹּחוֹתַי. בית ז׳ — רבים. הא׳ במובן שרים וגדולים מן

ורבי המלך (ירמיה מ"א א') או מורים בחצים לדעת קצת בבאור
יסובו עלי רביו (איוב ט"ז י"ג).

חרוזה ב' בית ג' — דומה. הא' מבני ישמעאל (בראשית כ"ה
י"ד), והב' מן כמעט שכנה דומה נפשי
(תהלים צ"ד י"ז). בית ד' — במוסר. ר"ל ביסורים. בית ח' —
משא. הא' מבני ישמעאל (בראשית שם, וראה למעלה כרך א'
עמוד 200). בית ז' — ועפר ועיפה. בני מדין (בראשית כ"ה
ד'), ועיפה הב' בהוראת חשך, מן עושה שחר עיפה (עמוס
ד' י"ג); והנוסחא עֵיפָה המובאה בהערה בט"א אין לה שחר.

חרוזה ג' בית ב' — עדה. היא אשת עשו (בראשית ל"ו ב'). בית
ה' ו' — אנוס. הא' כמו אנסה (אלי-כחי)?
הב' בהוראת אברח, והג' מלשון חז"ל מן אונס. בית ז' — רק
לך נבדל. נבדל מכל דבר להקריש עבודתו רק לך ביחוד, גיב
דל ונבדל ע"ד התגנים (ראה למעלה כרך א' עמוד 207). בית
י' — וחצור. ראה ההערה למעלה לשיר י'.

חרוזה ד' בית א' — טובך ישורון. יחזו ויראו. בית ג' — חרב
תער. תשלוף חרבך. בית ה' — ותער.
ותשפוך. בית ו' — שמירים. קוצים, מן שמיר ושית.

חרוזה ה' בית ג' — גופם אשים. גוף המלאכים מאש להבות.
בית האחרון — מדו. לבושו, כמו ומדו בד
(ויקרא ו' ג').

לשיר יח — נדפס: זקש 37 עפ"י מחזור מונפלייר, גייגער בנטעי
נעמנים 20 עם איזה תקונים שאביאם הנה (אולם גם
באיזה שבושים שהם אולי מטה"ד). הובא ברשימת רשד"ל
בדיואן 16 סימן מ"ה ועמ"ה סימן 73, וחתום בו יהודה.
וכפי הנראה הוא אהבה לפסח או לשבועות.

חרוזה ב' בית ב' — רגלי וכסאי. צ"ל רגלו וכסאו,

וכן גייגער. בית ד' בסוגר — חָנָה. צ"ל חוֹגָה או תֹּגַת,
חרוזה ג' (כטה"ד ד') בית ד' — על לשוני. צ"ל עָלַי. שם
בסוגר — רך. צ"ל הָרַךְ.
חרוזה ד' (כטה"ד ה') בית ב' — אויבִי. צ"ל אויבַי בל"ר כנראה
מהפעל יהדפו. בית ג'
בסוגר — יום בו. אצל גייגער תחסר המלה בו (ואולי היא
טה"ד). שם — יִסְפוּ. צ"ל יָסְפוּ, ומוסב על האויבים שזכר
בבית הקודם, וכן גייגער. בית ה' — יחשבוני. כן זקש כנכון,
ואצל גייגער בטעות יחשבני.
חרוזה ה' בית ב' — ותקים נדרך. גייגער בשבוש ותקום.
בית ג' — בפי פחת. גייגער בפחת.
לשיר יט — נדפס: זקש 38 מדיואן רשד"ל, ברשימת האחרון
חלק ג' סימן קנ"ה, עמ"ה סימן 98. וכפה"נ הוא
אהבת לרגלים, והוא ע"ד שיחה בין ה' וכנסת ישראל,
וחתום יהודה.
חרוזת ג' בית ב' בסוגר — נֻטשה. יותר טוב נְטָשָׁה, מקביל אל
חֻפְּשָׁה בדלת.
חרוזה ה' בית א' — אזכְרָה צ"ל אֶזְכֹּרָה. בית ב' סַפְרָה צ"ל
סַפֵּרָה. בית ג' — כי נשבה. נראה דצ"ל
כי נשבה.
לשיר כ — נדפס: מדוקעס בכוכבי יצחק כ"ד עמוד 26,
סיליב 72. וברשימת רשד"ל לדיואן הוא בחלק
א' סימן קע"ח.
לשיר כא — נדפס: שפתי רננות (מחזור טריפולי, ליוורנו
תקע"ו) דף קמ"ג, דוקעס צור קעננטנים 165 עפ"י
כ"י, סיליב 85. ברשימת רשד"ל הוא בעמוד 16 סימן ל"ו,
בעמ"ה סימן 72, ונזכר גם באריענט 1849 עמוד 761. בכ"י

א׳ רשום עליו פזמון ליום הכפורים. ובכ״י אחר הוא בין סליחות לכ״ה אשמורות לליל ט״ו. והוא ע״ד שיחה בין ה׳ וכנסת ישראל, וחתום יהודה כפול.

חרוזה א׳ — בסופי הדלתות צריך לנקד גַּי כדוקעס ולא גִי כפיליב. בית ב׳ — וכמה. נראה להגיה ובמה, ור״ל ואף כי הסכמתי בלבבי לעשות תשובה במה נחשבה עצתי והסכמתי? לכן שלח נא אתה את אורך לעיני. בית ג׳ בסוגר — ורפא לבי. דוקעס וְרַפֵּא לי, והוא ע״ד לשון הכתוב רפא נא לה (במדבר י״ב י״ג).

חרוזה ב׳ בית א׳ — יָקרה. דוקעס יְקָרה. בית ג׳ — מעלליכם. דוקעס מַעֲלֵיכֶם מן מעל ופשע.

חרוזה ג׳ בית א׳ — הורתני. פיליב הוֹרָתַנִי בשבוש, והנכון כדוקעס הוֹרֵתָנוּ בל״ר כמו שיורה ההמשך.

שם בסוגר — נחליף. יותר טוב נחליפנו כדוקעס. בית ד׳ — חרדתך. פיליב הגיה חמתך. ואולי צדק הפעם. בית ה׳ בסוגר — תחמיר. פיליב העיר כי הוא מלשון המקרא חמרים חמרים. ואין צורך לזה, כי לא נמנע רי״ה להשתמש כפעם בפעם במלות התלמוד, ולהחמיר הוא ההפך מן להקל.

חרוזה ד׳ בית א׳ — גֵוָיות. כן פיליב, והנכון גְוִיות כדוקעס. בית ב׳ — והתנגשו, מלשון הכתוב (ישעיה מ״ה כ׳); אצל דוקעס והתרגשו, וע״ז יאמר בהערה: כלומר מי יתן ויהיה לכם הרגשה כי בתוך גופכם נפש חיה אשר לא תמות בגוף; ואחשוב כי לא קלע אל המטרה. בית ד׳ — וכלי, צ״ל וככלי כדוקעס. בסוגר שם — נשים. המלה הזאת תחסר אצל דוקעס, אולי מטה״ד. בית ו׳ — על כליכם. על הגוף שהוא כלי לגשמה (דוקעס).

חרוזה ה׳ בית ה׳ — רק אומר. האדם לא יוכל לעשות דבר רק

ידבר ואתה תעשה כרצונך מבלי שאול את פיו (דוקעס). בית ו׳ — מְלֶהבה. פיליב בשבוש מִלְהבה.

חרוזה ו׳ בית א׳ — בקברות תאוה. תהיו שקועים במעמקי תאותיכם, ותפס לשון הכתוב (במדבר י״א ל״ה ועוד). בית ב׳ בסוגר — ימי צום. נוסחא משובשת נזדמנה לפיליב. וצדקה נוסחת דוקעס ומי צור, כי זה מוסב על דור המדבר שהאכילם ה׳ לחם אבירים והשקם מי צור, וכלשון הכתוב (תהלים ע״ח כ׳ וכ״ה). שם — דָוֶה. צ״ל רְוָה פעל יוצא, כי זה מוסב על ה׳.

חרוזה ז׳ בית ב׳ — ואין לבלתך. יותר טוב אין. בית ו׳ — לא לחמלתך. אצל דוקעס תחסר המלה לא, אולי מטה״ד.

חרוזה ח׳ בית א׳ — מעבדת הפגרים. מעבודת הגוף שסופו להיות פגר. בית ב׳ — שעורו: הרבו במעשים טובים שינחילו אתכם אחוזות נצח בעוה״ב ולא תהיו כגרים בלי נחלה. בית ה׳ בסוגר — צ״ל לתמוך צפירת כתרים, ר״ל לשאת את הכתר היותר מובחר ונחמד; והוא ע״ד מליצת חז״ל על הצדיקים בעוה״ב: יושבים ועטרותיהם בראשיהם. ופיליב העלים עיניו מנוסחת דוקעס ובחר בנוסחא זרה בצפורת בתרים ודחק להעמידה ולפרשה ולא עלה בידו.

חרוזה ט׳ בית ד׳ — כצור. דוקעס בצור.

לשיר כב — נדפס: אגרות רשד״ל 495, פיליב 87, ברשימת רשד״ל בדיואן 16 סימן ס״ד. והוא פיוט לקדוש פרשת שמעו, וחתום יהודה.

חרוזה ב׳ בית ב׳ — אהיה. ראה הערתי. ופיליב יאמר. ויותר נכון מלשון אהיה אשר אהיה, ודבריו

תמוהין כי מה ענין שם ה׳ בכאן ? שם בסוגר — חולה ונהיה ‚ ע״ד נהייתי ונחליתי (דניאל ח׳ כ״ז) . בית ה׳ — לצירי ‚ למכאובי ‚ מן צירים וחבלים ‚

חרוזה ג׳ בית א׳ — ועבדי מוסר ‚ ראה הערה ו׳ (ושם טה״ד וצ״ל ו מ ע י ר י ‚ כי אות ו׳ היא מחתימת שם המשורר) ; ואולי הכונה כי עבדי (בן הגר אמתי) היה עלי לשבט מוסר ‚ ע״ד מליצת ישעיה אשור שבט אפי . ופיליב העיר בדבר [בדברים ?] לא יוסר עבד ‚ ואיזו שייכות להכתוב במשלי במקום הזה ? בית ג׳—יָסֹב. רשד״ל ינקד יָסֹב ‚ וכן הנכון כי הוא מוסב על העבד הנזכר בראש החרוזה . בסוגר האחרון— נראה כי הכונה פנה מעל עבדי ולא תושיעו ויחדל מִיַּסְּרֵנִי ‚

חרוזה ד׳ בית ב׳ —..עלום (הדגש בל׳ מטה״ד). כן ינקד רשד״ל, ואולי צ״ל עָלוּם בהוראת ה נ ע ל ם ; ופיליב יקרא עלום שאין לו מובן (עֲלוּם ?) .

לשיר כג — נדפס : אגרות רשד״ל 496 ‚ פיליב 90 ‚ ברשימת רשד״ל בדיואן הוא 16 סימן ע״ח ‚ והוא א ו פ ן לשבת שמעו ‚

מחלקה שלישית.

לשיר א — נדפס . אבן ספיר חלק ב׳ בראשו ‚ וברשימת רשד״ל בדיואן הוא בחלק א׳ סימן ר״ל ‚

בית ב׳ — ובית מתן . בדיואן רי״ה הנמצא בבומבייא (שממנו הדפיס ר״י ספיר את השיר הזה) כתוב . ובית חתן ; ואולי היא הנוסחא הנכונה ‚ ור״ל שהבית הזה היה באמת בית חתן של הנדיב כמנהג ארצות הקדם ‚ והשיר נכתב בזמן קרוב אחרי חתונתו ‚

בית אחרון — קרחי. כפה"ג כונתו משורר כבני קרת שמהם
נמצאו שירים ומזמורים בתהלים; או ר"ל כי
בהיותו מזרע הלוים הוא קרוב למשפחת קרת שהיה גם כן מבני
לוי, אך זה יהי כפל לשון מבית הקודם, לכן הבאור הראשון
נראה לי עקר.

לשיר ב — נדפס: גנזי אקספרד עמוד XIII, ברשימת רשד"ל
חלק ב' ב' סימן ס"ב. ואודות ר' יצחק בן ברוך
אלבאליה ראה למעלה כרך א' 190. ואולי רשימת השיר הזה
הוא שלא בדקדוק, ובאמת הוא לכבוד ר' ברוך ב"ר יצחק ליום
הולדת לו בן, כמשמע מזה שכל דברי השבח והתהלה נאמרו
אליו, ובספק הוא אם נזכר בו גם שם ר' יצחק אביו (ראה
למטה בסמוך).

חרוזה ב' בית א' — הדום. ארץ. כלשון הכתוב (ישעיה ס"ו א'),
בית ד' — בגללי יצחק. אם תצדק השערתנו
שהשיר הוא לכבוד ר' ברוך, אזי הכונה פה להילד הנולד,
שגם שמו היה יצחק כשם אבי זקנו; ראה למעלה (כרך א' 76:
„שמו על שם בן בנו נקרא").

חרוזה ד' בית א' — למציב בנין החכמות. גם על ר' ברוך יעיד
הראב"ד בקבלתו (כעדותו על אביו ר' יצחק)
שהיה „יודע חכמת יונית מוסף על תורתו וחכמתו".

חרוזה ה' בית א' — גאון מגאון נפרד. אף כי הוא נושא משרת
ג א ו ן (ראש ישיבה) בכל זאת רחוק ונבדל
הוא מגאון וגאוה, ורחוק הוא לפרש כי הכונה היא שר' ברוך
הוא גאון בן גאון. בית ג' — נולד ירד. ר"ל ר' ברוך הוא
נעלה ונשא כל כך עד שלידתו חשובה כירידה ממרומים.

חרוזה ו' בית ג' — יחיש מועד ארוך. אם מועד הגאולה צריך
להיות אחר זמן ארוך ימהרנו ה' ויחישנו.

בית ד׳ — מגת דרוך. כי שונאי ישראל ידרכו עליהם ברגל
גאוה כמו שרורכים את הענבים בגת.

חרוזה ז׳ בית ד׳ — ואם. ואף כי; ראה ההערה למעלה (כרך
א׳ 169).

לשיר ג — נדפס: גנזי אקספרד עמוד VI, וברשימת רשד״ל
לדיואן חלק ב׳ ב׳ סימן ס״ו. והערות עליו שלח
רשד״ל לגייגער (ונדפסו בדיואן 141) ונביאם הנה,

חרוזה א׳ בית א׳ — לַגבר. לפי המשקל צ״ל לְגבר.

חרוזה ב׳ בית א׳ — כַּתַּנּוּר, צ״ל כְּתַנוּר. בית ג׳ — וכאב שָׁלִישם
צ״ל שְׁלִישם. ר״ל כאב האח השלישי הוא
ר׳ משה, ובגנזי בטעות וכאבי. שם — כאב לי. לפי הערת
רשד״ל אצל גייגער כתוב בכ״י באבלי, והוא הנכון. בית
ד׳ — לצורך המשקל צריך לנקד מַמְּרוּרִיו (הפתח בגעיא).
בית ה׳ — חלו. בכ״י חולו = חֱלוּ (בפְעל).

חרוזה ג׳ בית ג׳ — על בוא. צ״ל עד בוא כמו בכ״י. בית ה׳ —
צריך לנקד יְדִידְךָ. והוראת ב׳ הבתים: כי
התלאות עשו כלה בנפשי חיש ומהר עוד בטרם נשלם היום.

חרוזה ד׳ בית א׳ — חד נואשי הלבבות, מאח אחד (הוא הנפטר)
כבר נתיאש הלב כי אי אפשר לראותו. בית
ה׳ — גִּגְלוּ. לפי המשקל צ״ל גִּגְלוּ.

חרוזה ה׳ בית ב׳ — המאורות עצר. כי במותו חשכו המאורות.
בית ה׳ — יהלו. בגנזי בטעות יחלו.

חרוזה ו׳ בית א׳ — כידוד. בגנזי בשבוש פרידה. וכפי
הודעת רשד״ל ימצא בכ״י חרוז רעפרען לשיר
זה משפת קסטילית: כניד לפשכה איון שנאלו בם כנד
מוקרגון פדילו (ולא אדע לפרשו).

לשיר ד — נדפס. גנזי 19, וברשימת רשד"ל לדיואן חלק א' סימן רס"ז (ושם בטה"ד בגדתם מ י).

בית א' — בגדתם בל"ר במקום יחיד, וכן למטה, והוא ע"ד המשוררים הערבים ויהודי ספרד.

בית ג' בסוגר — גנבתיו מדמעי. משוררי ספרד יציירו תמיד את המצטער ומקונן לפרוד רעיו באילו הוא בוכה בדמעות דם; כן בבית הידוע לדונש: „דמעות עיני בדם דפקו למיודעי בעת רחקו" (תשובות תלמידי מנחם 22), וכן ר"ש הנגיד ור"מ בן עזרא (ראה זכרון לראשונים א' 163).

בית ד' — מחרוזה זאת והלאה הם דברי תלונת המשורר על אוהבו אשר הרחיק נדוד ממנו, וזהו אות כי אהבתו היא חלושה, ובעבור זה צריך גם המשורר לשכוח את אוהבו זה ולבקש נחמתו בלמודי החכמות והמדעים; אולם אחרי כן ישוב מדעתו זאת מפאת כי זהו בלתי אפשר לו, ואף אם נשארה נקודה קטנה מאהבתו בלב ידידו יחזיק המשורר בה ולא ירפנה.

בית ו' — מזמותי ומחשבותי במדעים תשעשענה אותי בעצמי בלי עזרת אוהבים ורעים, כי יש לי פרדס החכמה בלבבי שנטעתיו בעצמי.

בית י"א — צריך למחוק סימן השאלה, כי במלת הכי השתמשו משוררי ספרד לקיים ולחזק את דבריהם. ושעור הבית: ואף אם נשאר חלק קטן כשערה מאהבתו בלב ידידו, באמת (הכי) לא יעבור המשורר מאתו כי אם יחזיק בו; והשתמש במליצת הכתוב קולע אל השערה ולא יחטיא (שופטים כ' ט"ז).

בית ט"ו — לפרוד האוהב שליח נאמן ומכאובים נאמנים שיגיעו אלי, ולכן נפלאו מכותי.

בית י"ז — מלאכי פניו פגעי. ר"ל שאפגענו ואראה את פניו.

לשיר ה — נדפס: חדשים גם ישנים 3 № עמוד 10 עפ"י כ"י בפה; ושם הוא כתוב אחרי הפתגם ע פ ר ה ת כ כ ב ס (למעלה כרך א' עמוד 131). וברשימת רשד"ל בדיואן הוא בחלק א' סימן רצ"ו.

לשיר ו — נדפס: חדשים גם ישנים 3 № עמוד 10 וברשימת רשד"ל חלק א' סימן שכ"ח. בכ"י בפה שממנו יצא הפתגם הזה לאור כתוב עליו בערבית: ולה פי בעץ אכואנה פי אלמעני (ולו לאחר מידידיו בענין הזה); וקודם לו נמצא בכ"י זה השיר ל כ ל א י ש שהוא ברשימת רשד"ל סימן קמ"ח מחלק א', ועליו כתוב: ולה ענד מפארקתה בעץ אכואנה (ולו בעת הפרידה מאחד מידידיו), וזה יורה כי גם הפתגם הזה הוא בענין הפרידה מידידו.

בית ב' — בך ישוב. לפי הענין יותר טובה פה המלה יִפָּתֵר, ואולי כן צ"ל.

לשיר ז — נדפס: חדשים גם ישנים 3 № עמוד 10, וברשימת רשד"ל הוא סימן ע"ה מחלק א'; ושם בטעות הסופר (או בטה"ד) המלה הראשונה ב א ת ם תחת ב ז י ת ם כנכון בכ"י דפה. ובערבית כתוב עליו: ולה פי בעץ אלפתיאן... (ולו על נער אחד...) ופה מחק בכ"י וקשה להבין ענינו; ואולי היה הנער חלש ומטיל מים במטתו, או הכין צנור המקלח מים רבים (שפרינגברוננען).

לשיר ח — נדפס: בכ"י עמוד 35, ברשימת רשד"ל חלק כ' ב' סימן מ"ה. והוא שיר לחתן, וחתום י ה ו ד ה.

חרוזה ד' בית ב' — בני ימים יבואוך. לפי ציור המשוררים בני ערב וספרד (ראה כרך א' 180) הזמן הוא אבי כל פגע וכל אסון הבא לאדם, ובני הימים הם הפגעים והאסונות, כמו שאמר בסוגר: ובימיך דבאך. ושעור הבית

הזה והקודם לו הוא: גם בעת הטובה וההצלחה זכור ואל תשכח את יוצרך, כי עוד יוכלו לבוא ימים אשר ההצלחה תפנה לך ערף ותהי מוכרחת לבקש עזרה מה׳.

חרוזה ה׳ בית א׳ — דביך — תקנה. רשד״ל בהערתו ישער כי צריך להגיה דבירך—תבנה; אולם תקון זה לא יתכן, כי זהו תוכן הדלת בבית השני, גם אין כל צורך לתקון, כי כונת הבית הזה הוא ע״ד מאמרם וקנה לך חבר, אמנם מוכרח הוא כי החבר הזה אשר תמיד יהיה לך דבר אתו יהי מאנשי תום ובינה. בית ג׳ — אבני השדה. ע״ד לשון הכתוב (איוב ה׳ כ״ג).

חרוזה ו׳ בית ג׳ — מרחם משחר. כלשון הכתוב (תהלים ק״י ג׳).

לשיר ט — נדפס: בב״י 36, ברשימת רשד״ל הוא חלק ב׳ ב׳ סימן מ״ט. והוא ג״כ לחתן, וחתום יהודה.

חרוזה א׳ בית ב׳ — איתן ואזרחיו. ע״ד איתן האזרחי, והכונה לאברהם אבינו.

חרוזה ב׳ בית ב׳ — והלשונות כשפחות. ר״ל כי תמהרנה לעשות רצון אדוניהן. בית ד׳ — והטוחות. והכליות (איוב ל״ח ל״ו).

חרווה ג׳ בית ג׳ — האהלים. מן מור ואהלות (שה״ש ד׳ י״ד). בית ד׳ — ברכילים. כהולכי רכיל ומגלי סוד.

חרווה ה׳ בית א׳ — היועץ בלתך נדיבות, ע״ד נדיב נדיבות יעץ (ישעיה ל״ב ח׳). ונראה כי צריך לנקד הֲיוּעַץ.

בית ד׳ - וָאיש. כן גם אצל רשד״ל, והוא טה״ד במקום וְאיש.

לשיר י — נדפס: בב״י 37, ברשימת רשד״ל חלק ב׳ ב׳ סימן צ״ו, וחתום יהודה.

לשיר יא — נדפס: בב״י 42. ברשימת רשד״ל חלק א׳ סימן קל״ב. ועל כי בשיר זה יזכיר איזה פעמים כוכב

וכימה יש לשער כי שם משפחת החתן היה כוכבי. ובזמן יותר מאוחר נמצא מחבר ר׳ דוד כוכבי שהיה מעיר עסטעללא Estella (כוכב) בנבארה; נזכר מהר״ם די לונזאנו בסוף ס׳ אור תורה [שה״ג ח״ב בית אל נומר 42]. ואין לכחד אמנם כי דמיון החתן והכלה לכוכבים ושמש נמצא פעמים רבות בשירי רי״ה.

בית ב׳ — רוח לא יבא ביניהם. הדבק שלהם חזק כל כך שגם הרוח לא יוכל לחדור ביניהם. בית ג׳ — כוכב מזרח בא למערב. מושב החתן היה בעיר שמשכנה בפאת מזרח מעיר הכלה. בית ד׳ — לשמש, היא הכלה כמבואר בבית הקודם.

לשיר יב — נדפס: בב״י 42, ברשימת רשד״ל חלק א׳ סימן קל״ט.

בית א׳ בסוגר — וימים בחתנתך חתנים. ר״ל אף כי הימים שמהם הוא הזמן דרכם לילך ולהזיק לאדם [ראה ההערה למעלה לשיר ח׳], בכל זאת בחתנתך יקחו גם הם חלק בשמחה כאלו היו המה החתנים והיו נוגעים בדבר. ואולי נשתבשה המלה חתנים מן נתונים (ותמשך לבית ב׳: בפרדס חן), או כדומה.

בית ז׳ בסוגר — ומשערה פתנים. בב״י רקיעים נגד החרוז. ובאגרותיו (עמוד 678) העיר רשד״ל כזאת:

„דע כי במקום מלת פתנים שכתבתי מסברא בעמוד 43 כתבתי מתחלה ענני ם, ואח״כ בראותי מלת נחשי (עמוד 39), גם בראותי לרמב״ע (כ״ח ד׳ 91) צפעוני קווצות, החלפתי העננים בפתנים; ועתה נ״ל כי טובה מחשבתי הראשונה מן האחרונה, כי אחר שאמר כי לחייה שמש יצדק מאד לאמר כי שערה וקווצותיה היוררות על לחייה ומכסים מהם חלק מה, הם

כעננים, ואין שום טעם להמשילם במקום הזה לפתנים" וכן באבני זכרון (עמוד 77) הגיה ע נ נ י ם.

בית ט' — נֳעַם. התענג, ראה הערתי למעלה (כרך א' עמוד 170).

בית י' — זמנם. מקביל לעומת ב י ג ו נ י ם בסוגר, כמו בבית א'.

בית י"א — בשבעים הזקנים. דומה לדברי רשב"ג בשירתו ככלות ייני הידועה: שבעים המה הגבורים.

לשיר יג נדפס: בב"י 44, ברשימת רשד"ל חלק א' סימן קס"א. ומבית ב' נראה כי שלח רי"ה את השיר לעיר אחרת ששם היתה החתונה.

בית ב' — דוד יחרוק. במגיד לשנת 1864 (עמוד 374) הביא ר"י ספיר הנוסחא שמצא בכ"י דוד י ח ז ם ויאמר שזה פשוט, אשר אמנם אינו פשוט כל כך, כי דוד בל"י ויחזם בל"ר, גם המלה י ח ז ם תמצא בסוגר הבית הזה.

לשיר יד — נדפס: בב"י 45, ברשימת רשד"ל חלק א' סימן קע"ב.

בית ד' בסוגר — והיא שומה בחדרי הקרבים. הכלה נתונה בעמקי קרב ולב של החתן.

בית ז' בסוגר — יריקון רביבים. נראה כי הכונה לנשיקות, ראה ההערה למעלה (כרך א' עמוד 213).

בית י"ב בסוגר — וימים ערבים. הימים שהם המסבבים יגון וצער לאנשים (כהערתי לשיר י"ב) בפעם הזאת הם ערבים בדבר שלא יאונה להזוג כזאת.

לשיר טו — נדפס: בב"י 46, רשימת רשד"ל חלק א' סימן קצ"א.

בית ב' בסוגר — חתֻנים, בב"י נדפס חתָנים, אך באבני זכרון

(עמוד 78) העיר רשד״ל: נ״ל לנקד כדעת תלמידי יא״א חפת חתָנים, (שם המקרה מן חתֻנה) וכו׳.

לשיר טז — נדפס: בב״י 47, ברשימת רשד״ל חלק א׳ סימן רע״ח.

בית ב׳ בסוגר — ורצף אהבה נתן רצפיו. חבורו אליך הוא ע״י גחלת אש האהבה; רצף מן רצפה (ישעיה ו׳ ו׳), ורצפיו מן רצוף אהבה (שה״ש ג׳ י׳).

בית ה׳ בסוגר — תרופה מטרפיו. רפואה מעליו; מלשון הכתוב עלה זית טרף (בראשית ח׳ י״א).

לשיר יז — נדפס: בב״י 47, ברשימת רשד״ל חלק א׳ סימן רפ״ת.

בית ג׳ בסוגר — תחופף. ראה הערת רשד״ל, ונוכל ג״כ להגיה תרופף, תחרד ותנוע מגודל רגשות האהבה ע״ד עמודי שמים ירופפו (איוב כ״ו י״א).

לשיר יח — נדפס: בב״י 48, ברשימת רשד״ל חלק ב׳ א׳ סימן נ׳. ומחרוזות ג׳ וד׳ נראה כי החתן היה בן גדולים ואלופים.

חרוזה ב׳ בית א׳ בסוגר — ואברת שדי צלו. ע״ד לשון הכתוב (תהלים צ״א ד׳) באברתו יסך לך.

חרוזה ג׳ בית א׳ — ממִשְׂרות. טה״ד וצ״ל ממִשְׂרת (מלשון שררה וגדולה).

לשיר יט — נדפס: גנזי אקספורד 28, גראֶטץ לקט שושנים 73, והערות עליו גייגער דיואן 122, ובדיואן כ״י רשד״ל יחסר השיר הזה.

בית א׳ — תמנעי. בגנזי בטעות במנעך. שם — ציריך. בדלת הוראתו שלוחיך ובסוגר הכונה מכאוביך,

שם בסוגר — צלעיו מלאו, בגנזי מלאו צלעיו נגד המשקל.

בית ג׳ — נגזרה. בגנזי גברה בשבוש.
בית ד׳ — נעצר, בגנזי נשתבש נעצב. והוא טעות דמוכח
מהסוגר ואם ילך.
בית ו׳ — בחלומי. בגנזי בטעות בחלום. שם בסוגר — כי
אעברה. נראה דצ״ל כן אעברה.
בית ח׳ לעברו. בגנזי בשבוש לעבור.
בית י׳ — ובשאול. בגנזי משאול נגד המשקל.
בית י״ג — צ״ל תַחְפְּצִי. ובגנזי תחפוצי נגד המשקל, ושאלתו:
מה תחפצי מותי? ר״ל מדוע תחפוץ להתפרד ממני?
הלא זאת הפרידה היא מותי!
בית ט״ו — הוראת הבית: כאשר את אהובת נפשי עמרי לא
ארע כל רע ויגון, כי אש אהבתך תלחך ותייבש
מי דמעותי ואם לבי יכבד כאבן ישחקוהו ויפררוהו מימיך (ע״ד
לשון הכתוב אבנים שחקו מים, איוב י״ד י״ט).
בית ט״ז — חשקך. בגנזי בטעות חשקו.
בית כ׳ — תפרשי. בגנזי נשתבש את פרשי.
בית כ״ב — ר״ל חמדת כל הבתולות הם התכשיטין מעשי
ידי האנשים.
בית כ״ג — עש. בגנזי ועש נגד המשקל.
בית כ״ד — חשבו. אולי צ״ל חשקו.
בית כ״ה — שפתיך. בגנזי שפתותיך נגד המשקל.
בית כ״ח — צ״ל יַעֲלָה! (יעלת חן).
בית ל׳ — אמהרה. אולי צ״ל אמהלה, מלשון סבאך מהול
במים (ישעיה א׳ כ״ב). שם בסוגר — אֲשֻׁקֶה. נראה
דצריך לנקד אֶשָּׁקֶה מן נשק (כמו מלכים א׳ י״ט כ׳).
בית ל״ג — יתנני. בגנזי יתן נגד המשקל.
בית ל״ד בסוגר — לבבי. בגנזי בטעות לבי.

בית ל"ה — חללי. רבים במקום יחיד. וכן בסוגר מתיך.
בית ל"ו — גויה. בגנזי בשבוש גויתי.
לשיר ב — נדפס. גנזי 41, גראֶטץ 80, ברשימת רשד"ל חלק א' סימן שנ"ר. והערות עליו גייגער 148 (ע"פ כ"י רשד"ל).
בית ד' בסוגר — מתענגה. בגנזי וגראֶטץ מתענגת.
בית ה' בסוגר — [illegible]

הערה להכורך!

בטעות באו בחוברת ה' לכרך השני, בסופה, ארבעה עמודים שלא יכירם מקומם שם, ודרוש להסיר את ארבעה העמודים ההם, הלא הם ארבעת העמודים האחרונים: 160—157, ואחרי ההשמטה הזאת יהיה הספר אחד.

המו"ל.

[illegible]
צריך לנקד רָחֲקוּ.
בית כ' בסוגר — בעבות. בגנזי וגראֶטץ בשבוש בעבור.
בית כ"א — ואין משיב. לא נמצא מי שיתנגד לי כי אם כלם מסכימים עמדי.
בית כ"ב — טוב ורע. אוהביהם ידברו עליהם טובות ושונאיהם רעות.

בית ג׳ — נגזרה. בגנזי גברה בשבוש.

בית ד׳ — נעצר, בגנזי נשתבש נעצב. והוא טעות דמוכח מהסוגר ואם ילך.

בית ו׳ — בחלומי. בגנזי בטעות בחלום. שם בסוגר — כי אעברה. נראה דצ״ל כן אעברה.

בית ח׳ לעברו. בגנזי בשבוש לעבור.

[illegible] נגד המשכל.

בית כ״ח — צ״ל יַעֲלָה! (יעלת חן).

בית ל׳ — אמהרה. אולי צ״ל אמהלה, מלשון סבאך מהול במים (ישעיה א׳ כ״ב). שם בסוגר — אַשֶׁקָה. נראה דצריך לנקד אֶשָּׁקָה מן נשק (כמו מלכים א׳ י״ט כ׳).

בית ל״ג — יתנני. בגנזי יתן נגד המשכל.

בית ל״ד בסוגר — לבבי. בגנזי בטעות לבי.

בית ל"ה — חללי. רבים במקום יחיד. וכן בסוגר מ ת י ך.
בית ל"ו — גויה. בגנזי בשבוש ג ו י ת י.
לשיר כ — נדפס. גנזי 41, גראֶטץ 80, ברשימת רשד"ל חלק א' סימן שנ"ר. והערות עליו גייגער 148 (ע"פ כ"י רשד"ל).
בית ד' בסוגר — מתענגה. בגנזי וגראֶטץ מ ת ע נ ג ת.
בית ה' בסוגר — סביביה, בטה"ד סבביה). גנזי וגראֶטץ ס ב י ב ה.
בית ו' בסוגר — עין דר. אבן יקרה, מן דר וסוחרת (אסתר א' ו').
בית י"א בסוגר — נגיש. גראֶטץ הציג סימן השאלה, ונראה דצ"ל ת ג י ש, והוא ע"ד לשון הכתוב הם מגישים והיא מוצקת (מלכים ב' ד' ה').
בית י"ב — יהלוך. צ"ל כמו בכ"י רשד"ל נ ה ל ו ך. שם בסוגר — הרביבים. בכ"י הג"ל ה ר ב י ב.
בית י"ג — ודמעתה. בכ"י ו ד מ ע ת ע ב. שם בסוגר — כזרוק בדלת. נראה דצ"ל כ ז י ק והוא נצוץ. או כ ב ר ו ק.
בית י"ד בסוגר — יונה מנהגת, מלשון הכתוב (נחום ב' ח') מנהגות כקול יונים.
בית ט"ו — בעד עלה. אחורי תעלה, וכן ב ע ד מ ס ך.
בית י"ז — ותציף (טה"ד) צ"ל ו ת נ י ף, שם בסוגר — רחקו. צריך לנקד רָחֲקוּ.
בית כ' בסוגר — בעבות. בגנזי וגראֶטץ בשבוש ב ע ב ו ר.
בית כ"א — ואין משיב. לא נמצא מי שיתנגד לי כי אם כלם מסכימים עמדי.
בית כ"ב — טוב ורע. אוהביהם ידברו עליהם טובות ושונאיהם רעות.

בית כ"ג — מה נעמה, איך התענגה (ראה ההערה למעלה לשיר י"ב בית ט'). שם — בשמעו. צריך לנקד בִשְׁמְעוֹ (מן שמע), אף כי נמצא גם השם שָׁמַע.

בית כ"ד — דמותה. נראה דצ"ל דמותו (של ר' יצחק). שם בסוגר — לעיר מעתקת. המבטא הזה הוא משולל הבנה (וגם גראֶטץ הציג עליו סימן השאלה), ונראה דצ"ל לשיר מעתקת (ע"ר אשר העתיקו אנשי חזקיה, משלי כ"ה א').

בית כ"ח בסוגר — מזעקת. אוספת, מן ויזעק ברק (שופטים ד' י').

בית כ"ט — בדודי. צריך לנקד בדודַי (מן נרוה דודים, משלי ז' י"ח). שם בסוגר — מרקת. מן והרק חנית (תהלים ל"ה ג')? ועכ"פ הוא פעל יוצא והמ' אינו בחולם כי אם בפתח או בצירי.

בית ל"א בסוגר — רוח נדיבה לך. רוח נדיבה אשר לך.

בית ל"ב בסוגר — תהיה יוצקת. מוסב על רוח נדיבה הנזכרת בבית הקודם.

לשיר כא — נדפס. אריענט 1850 עמוד 399, דיואן רשד"ל סימן נ"ג, קאֶמפף ב' 232, גראֶטץ 89, פיליב 36, ואיזה הערות גייגער 159. (עפ"י טעות ברשימתי נכפל השיר בכרך זה למטה עמוד 150). והשיר הזה נתחבר על חלום וחזיון לילה ממפלת בני ישמעאל, כי היה ענין דברי החלומות יקר ונכבד בימים ההם; ראה ע"ד הרי"ה ההערה למעלה (כרך א' 190), ע"ד ר' שמואל הנגיד זכרון לראשונים א' (עמוד 76, 180), ור' משה ן' עזרא האריך בענין הזה בכתאב אלמחאצרה והביא מעשה שהיה שרב האי גאון ראה את רב סעדיה גאון בחלומו ולמד ממנו פירוש מלה חמורה שלא ידע לפרשה מקודם לכן.

לשיר כב — נדפס: אריענט 1850 עמוד 616, גראֶטץ 80, ברשימת הדיואן לרשד"ל חלק א' סימן רל"ה (ושם ראה זמן כי האנוש; הוספת מלת זמן היא בטעות כי המלה זמן תמצא בבית זה תיכף אחרי המבטא הזה). ועפ"י טה"ד לא נרשם מספר הכתים שהוא כמספר השורות.

בית א' בסוגר — והנו קין, ההורג את הבל, וע"ד ציור הזמן כבר דברתי איזה פעמים בהערות אלה.

בית ג' בסוגר — והמתיק הבכי מיין, כי בעת אשר יקרה מקרה נורא ואסון גדול כזה לא ינעם היין לשותיו ובמקומו ימתק הבכי והמספד.

בית ד' — אהמה, המו מעי. שם בסוגר — יניפון זין, ירימו כל זינם והרבם להכות חרם.

בית ה' — יוסף. שם האח שהלך למרחקים. שם — תכה. כי עוד שוב ישוב.

מחלקה רביעית.

לסימן א' — נדפס: אריענט 1850 עמוד 343, דיואן רשד"ל סימן כ"ב, פיליב 90, וברשימת דיואן רשד"ל חלק א' סימן ק"ז, וכבר העיר דוקעס שכמה משלים מאסיפה זו הם קדמונים ונמצאים גם במבחר הפנינים, ויש להוסיף עוד כי נמצאים גם אצל הערבים.

בית י"ד — וחשוב מהוללים כצאנך. גם את הסכלים והמשתגעים לא תשנא בלבבך, כי אם תחשבם כבני צאן הנצרכים לעזרת הרועה והדרכתו.

בית י"ח בסוגר — צ"ל ובחון (טה"ד ובהון).

בית י"ט בסוגר — והלוך לאט. בזהירות יתרה; והוא ע"ד מאמרם כבדהו וחשדהו.

בית כ"ג בסוגר — במקום טוב. לאנשים ישרים והגונים וראוים לחסדך.

בית כ"ט בסוגר — שאל כדל בקנך. ע"ז העיר בעטרות לדיבון 43: „עיין הערת רשד"ל, אבל ל"נ כי כונת החרוז כן הוא: אם יש בך כח עשה חיל ואל תצטרך לבריות ואם אין בך כח אל תחדל מלשאול בקנך, ור"ל תחנונים ידבר רש. והנה המקל הוא סימן העניות והמחסור זולתו, כמו כי במקלי עברתי את הירדן (בראשית ל"ב יו"ד); והחליף המשורר את התבה במקלך שהיא מליצת המקרא בתבת בקנך? לבל יהי נשמע מליצת שאל במקלך כענין הכתוב עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו (הושע ד' י"ב)". ונוכל לומר ג"כ כי הוראת המאמר הוא שיסע ממקומו למקום אחר, כי המקל הוא סימן הכנה לנסיעה, ע"ד ומקלכם בידכם (שמות י"ב י"א); והוא ע"ד מאמרם דביש ליה בהא מתא ולא אזל למתא אחריתא, (בבא מציעא ע"ה) ור"ש הנגיד אמר על זה בס' בן משלי כזאת: אם תחזה רע במקום אין על מקומך בריחים.
או יקרך בוז בארץ מי שָׂךְ נתיבך בחוחים?
ובחר במלה בקנך במקום במקלך בעבור החרוז.

בית ל"א בסוגר — ברדתך ממכונך. ראה הערת רשד"ל, ובעטרות לדיבון שם כתב: „ול"נ כי אולי אין זה רק משמעות החצי השני של החרוז הזה, אבל חציו הראשון (שאמר אם תעלה ולא עלית) פי' בהפך: כאשר תעלה מעלה ממקומך הנמוך אל תתגאה, ושמרה בלבך מקומך הראשון, וגם כן ברדתך ממכונך למטה, גם אז אל יפול לבך כי אין הגבהות והשפלות תלוי במקום כ"א בהאדם בעצמו, כידוע

מאמר רז"ל „לא מקומו של אדם מכבדו אלא אדם מכבד את מקומו".

בית ל"ג בסוגר — וזכור הייתך אב לבניך. ע"ז העיר בעטרת לדיבון שם: „אחרי צוותו לכבד ולהוקיר את ילדיו, אמר: ובכ"ז אל תתרועע אתם יותר מדי, והטל גם אימה עליהם לעת הצורך, וזכור היותך אב לבניך ולא חבר ורע".

בית ל"ו — גם פה מקבילים זמן וצרות ע"ד מה שבא לפעמים בהערותי אלה.

בית ל"ז — ששונותיו פקודיך. ראה הערת רשד"ל, ובעטרות לדיבון 44 העיר: „ול"נ כי אולי פירושו כמו פקדוניך ור"ל שים לבבך לדעת כי ששונותיו הם רק פקדון שפקדם ה' בידך עת וזמן מיוחד, ואח"כ יבוא המקפיד [צ"ל המפקיד] ויוציא פקדונו מידך", ואולי כונת המשורר היא בפשוטה: אם הזמן ישלח לך ששונותיו קבל אותן כפקודה וצווי ושמח בהן. וגם אם ישלח לך תלאותיו אל תצטער; וכן בבית שאח"ז יאמר: דחה תמיד יגוניך, אבל לא יאמר לדחות את השמחה אף כי גם היא לא תעמוד לעד ולארך ימים.

בית מ"ג — שעורו: לא תמעול ותחטא בשביל העושר כי סוף סוף תעזבנו ליורשיך, ואין אדם חוטא ולא לו.

בית נ"ב בסוגר — תהי מורט זקנך. בעט"ל שם העיר: „פירוש משום צער, כמו כל זקן גרועה, או גדועה.

וכן ואמרטה משער ראשי (עזרא ט' ג') וכדומה. ואני מריח כאן ריח המשל שנשא התלמודי לומר: משל למה הדבר דומה, לאדם שיש לו שתי נשים אחת ילדה ואחת זקנה, ילדה מלקטת לו לבנות, זקנה מלקטת לו שחורות נמצא קרח מכאן ומכאן

(ב"ק ס')". ואין כאן לא טעם ולא ריח, כי ברור הוא שכונת המשורר היא שהחומד נשים יפות סופו שיתחרט חרטה גדולה ויצטער הרבה.

בית ס"ב — כונתו ע"ד מאמרם הבא לטהר מסייעין אותו (יומא ל"ח).

לסימן ב — נדפס: דיואן רשד"ל סימן ס"ב, פיליב 44, וברשימת רשד"ל חלק א' סימן תי"ג (בטה"ד תי"ז).

בית ד' — ראה הערת רשד"ל, ור"נ קעללער (בכורים ב' 180) הוסיף להעיר על זה: „לא ידענו מדוע פירש את עצת המחבר בשם החכמה? ולפי דעתנו הקלה כונת המשורר על מעשים שיעשה אותם האדם וחי בהם חיים טובים, ועל באלה כבר הבטיח גם אדון הנביאים ע"ה טובות זמניות, והוא מיוסד גם בדרך הטבע, כדעת הראב"ע ז"ל פ' משפטים פסוק וברך את לחמך ואת מימיך".

לסימן ג — נדפס: גנזי אקספרד 27, קאַמפף 230, פיליב 95, והבית השלישי נדפס מרשד"ל בב"י 81 עם הערה ארוכה, וראה גייגער 151, וברשימת רשד"ל הוא חלק א' סימן ט"ו.

בית ב' — בכ"י רשד"ל הנוסחא: הם הסתימו מעין חכמה; ראה גייגער ופיליב. שם בסוגר — אמנעם. בכ"י שם אמנע כנבון, וכן אצל גייגער ופיליב.

לסימן ד — נדפס: גנזי 27, וברשימת רשד"ל חלק א' סימן קכ"ה. ואולי הפתגם הזה הוא כפתיחה לשיר מספד על פטירת איש נכבד ממכירי רי"ה.

לסימן ה — נדפס: גנזי 27, והוא התול על אוהבי העשיר שיאהבוהו באהבה התלויה בדבר.

בית ב' — במלה יש דגש ביו"ד מטה"ד.

לסימן ו — נדפס: חדשים גם ישנים ד׳ (בהאסיף הששי 151)
מכ״י דפה. ועל המכתב רשום בערבית: וכתב עלי
לסאן רבינו יוסף הלוי זכ׳ לב׳ אלי עלמא נרבונה; וברשימת
רשד״ל הוא סימן ב׳ מחלק ג׳, אך יחסר בגוף הכ״י. והמכתב
הוא תשובה לחכמי נרבונא שהמליצו בעד איש אחד, גם יבקש
מהם לשלוח לו פירוש סדר קדשים הנמצא אתם.

לסימן ז — נדפס: דברי חפץ 12, וברשימת רשד״ל חלק א׳
סימן ר״ד.

בית ב׳ בסוגר — במים. כן בדברי חפץ, אולם לפי המשקל צ״ל
במומים (או כרומה להשלים תנועה חסרה).

לסימן ח — נדפס: דברי חפץ 12, ברשימת רשד״ל חלק א׳
סימן קצ״ח.

בית א׳ — וידית, ברשימת רשד״ל שם וידוע, והוא טעות
הסופר או טה״ד. שם בסוגר — עצומים, לפי המשקל
צ״ל העצומים.

לסימן ט — נדפס: דברי חפץ 12, ברשימת רשד״ל חלק א׳
סימן ר״ו.

בית ב׳ בסוגר — הישנים. בדברי חפץ שם ישינים נגד
המשקל.

לסימן י — נדפס: דברי חפץ 12, ציצים ופרחים 11 וברשימת
רשד״ל לא מצאתיו.

בית א׳ — אשר תפנה. בדברי חפץ נתוספה המלה אליו. והיא
מיותרת מפאת הענין (כי בסוגר כתוב אל פניו)
וגם המשקל יתנגד לה (כהערת גייגער).

לסימן יא — נדפס: דברי חפץ, ברשימת רשד״ל חלק א׳
סימן קצ״ח.

מחלקה חמשית.

לשיר א — נדפס: גנזי אקספרד 38, קאֶמפף 232, דיואן רשד"ל סימן י', פיליב 9, והערות עליו בדיואן גייגער 151, וברשימת הדיואן חלק א' סימן ל"ז. בגנזי סדר הבתים משונה ומשובש.

בית ב' בסוגר — ואל—יָקוד, ראה הערת רשד"ל כי לדעתו במקום ואל צ"ל ולא, ותחת יְקוד צריך לנקד יָקוד; ונגד זה העירו בעטרות לדיבון 42: „ואולי באמרו ואל תיקד יקוד כונתו אל יבער לבך בגדל לַבַּת התאוה להרוס לראות דבר סתר, וכמו פן יֵחַם לבבו, כי קרבו כתנור לבם, חם לבי בקרבי, ודומיהם". ולהערה השניה אמר הר"ר אד"ם הכהן שם: „הלא מליצת המשורר מיוסדה על המקרא יֵקַד יְקוד כיקוד אש (ישעיה י' ט"ז) ושם קבלו כל המפרשים הגדולים את המלה יְקוד לשם זכר, שוה בנפרד ונסמך, אבל יָקוד הנקמץ הוא ג"ב בשורק ולא בחולם. והנה המשורר רי"ה לקח לו מליצת הנביא לקו, ורק שנה את המלה יֵקַד שהוא לגוף נסתר לגוף נוכח, תיקד כיאות לענינו. וכאשר נפרש את מליצת הנביא אם בדרך מקור או שם כן נפרש כאן דברי רי"ה ז"ל".

בית ג' — ראה הערת רשד"ל; וצריך להוסיף כי דברי המשורר באמרו אין רשות לך מיוסדים על דברי בן סירא במופלא ממך אל תדרוש וכו' ועל האסור שאסרו חז"ל לדרוש מה למעלה ומה למטה.

בית ד' — ממלאכותו. בגנזי ממלאכתו נגד המשקל והענין, וקאֶמפף תקן מכל - מלאכתו, והוא תקון חסר-טעם.

בית ו׳ — אל יאמינך. אל יתן לך אמונה ובטחון שכן יהיה תמיד.
בית ח׳ — צ״ל מלכי.
בית י׳ — יאתו, בגנזי יאותו נגד המשקל, וקאֶמפף ינקד יְאֱתוּ שלא כנכון.
בית י״א — בחיק אומן. ע״ד לשון הכתוב שאהו בחיקך כאשר ישא האומן (במדבר י״א י״ב).
לשיר ב — נדפס: דיואן רשד״ל סימן י״ח, פיליב 17, וברשימת הדיואן חלק א׳ סימן ק׳. והוא פיוט (אולי לקדושה או אופן) וחתום יהודה.
לשיר ג — נדפס: דיואן רשד״ל סימן כ׳, פיליב 17, ברשימת הדיואן חלק א׳ סימן ק״ב. והוא פיוט לנשמת, וחתום יהודה הלוי.
לשיר ד — נדפס: דיואן רשד״ל סימן כ״ג, פיליב 72, וברשימת הדיואן חלק א׳ סימן ק״ו. והוא פיוט לשבועות וחתום יהודה.
בית ב׳ בסוגר — יאהילו. מלשון הכתוב עד ירח ולא יאהיל (איוב כ״ה ה׳) שרי״ה פרשו כמו ולא יהל.
לשיר ה — נדפס: דיואן רשד״ל סימן כ״ד, פיליב 18, ברשימת הדיואן חלק א׳ סימן קי״א. והוא רשות ליום א׳ של פסח וחתום יהודה.
בית ה׳ — וַיַּשְׁמִעוּ, כן נקד רשד״ל מפני המשקל, ובכ״י וישמיעו.
לשיר ו — נדפס: שירים ותשבחות ד׳ קושטנטינא ש״ה, דיואן רשד״ל סימן ל׳, פיליב 23, ברשימת הדיואן חלק א׳ סימן ר״ס, ובעמ״ה ללאנדסהוטה נומר 120; וראה הכרמל השבועי א׳ 21. והוא פיוט (כפי השערת רשד״ל רשות לברכו) וחתום יהודה.

בית א׳ בסוגר — בשירים ותשבחות ובכרמל הנוסחא משונה: ועד לא רותך בי תנצרני; והנה בסה שנוגע למלה תנצרני היא כנראה הנוסחא הנכונה. כלשון נופל על לשון עם תצרני בדלת, ולא כן במלות ועד לא במקום וכל עוד.

בית ב׳ בסוגר — ואם לי. בשות״ש שם ומה לי, כמו תגנים עם המלה מהלך הבאה אח״ז. ובמחזור ויטרי הנוסחא יום תהדפני, יום תעצרני.

בית ג׳ בסוגר — עשו עד תעזרני. בשות״ש שם עשות עד תעצרני, והיא נוסחא מוטעת.

לשיר ז — נדפס: דיואן רשד״ל סימן ל״א, פיליב 23, ברשימת הדיואן חלק א׳ סימן רס״א. פיוט וחתום יהודה.

בית א׳ בסוגר — בקרבם, בגליון כ״י רשד״ל כתוב: ס״א בלבם.

בית ג׳ — ואם ירד. ראה הערת רשד״ל בפה ולהוסיף עפ״י הנאמר בהוראת המלה ואם למעלה (כרך א׳ 169).

בית ד׳ בסוגר — ליש ולמענה. להערת רשד״ל יש להוסיף עוד כי רי״ה השתמש פה במלה מענה עפ״י המלה הקרובה אליה בערבית (מעני = מכוון ותכלית), ותהיה לפי זה הוראת המלה ליש ולמענה לנמצאים ומכוונם ותכליתם, או בעבור הנמצאים ומכוונם ותכליתם. ובספרות המעתיקים הקדמונים מערבית (וביחוד בספרות הקראים) ישתמשו תמיד במלת מענהו בהוראת מכוונו, כוונתו.

לשיר ח — נדפס: דיואן רשד״ל סימן ל״ד, פיליב 27, ברשימת הדיואן חלק א׳ סימן רס״ה. ולפי השערת רשד״ל

הוא מ א ו ר ה, ובמחזור מנהג מונפלייר הוא יוצר לשבועות, וחתום י ה ו ד ה.

בית א׳ — הלל לי״י. במונפלייר א ה ל ל. שם בסוגר — את פניו. במונפלייר א ו ר פניו.

בית ב׳ בסוגר — יום ברקיע, במונפלייר עת ברקיע.

בית ג׳ בסוגר — דבר בי. שם: בי הַשִּׁיר (!)

בית ד׳ בסוגר — שם: ע ת ז ר ח מ ש ע י ר ו ב א מ ס י נ י, והוא עפ״י לשון הכתוב (דברים ל״ג ב׳).

בית ה׳ — צוף דתו. שם: צוף דבשו.

לשיר ט — נדפס: דיואן רשד״ל סימן ל״ו, גייגער 130, פיליב 28, ברשימת הדיואן חלק א׳ סימן רע״ה. ובערבית רשום עליו: וקאל וקד שרב דוא (ואמר אחרי שתותו משקה של רפואה). ומבית ג׳ וד׳ נראה כי המשורר בעצמו היה הרופא והכין את משקה הרפואה; וראה גם למעלה (בכרך א׳ 150) במכתבו לר׳ דוד מנרבונא.

לשיר י — נדפס: גנזי אקספרד 32, דיואן רשד״ל סימן ל״ט, פיליב 29, ברשימת הדיואן חלק א׳ סימן רצ״א.

בית ב׳ בסוגר — אעריצה. כן בגנזי, ובדיואן כ״י א ע ר ו צ ה; וראה הערת רשד״ל.

בית ד׳ בסוגר — להבים חוצה. בגנזי בשבוש ל צ א ת חוצה.

לשיר יא. — נדפס: דיואן רשד״ל סימן מ״ה, פיליב 33, ברשימת הדיואן חלק א׳ סימן של״ו. ולפי השערת רשד״ל הוא פתיחה לשחרית.

לשיר יב — נדפס: דיואן רשד״ל סימן מ״ט, פיליב 33, ברשימת הדיואן חלק א׳ סימן שמ״ג. ורשד״ל ישער שהוא פתיחה לשבת; אולם בערבית רשום עליו: וקאל מתזהדא (ואמר

במאסו עניני העולם, או בחפצו להיות נזיר מעניני העולם), ונראה שהרשימה היא שלא בדקדוק.

בית ב׳ — דל אמתך. ראה הערת רשד״ל; ובעטרות לדיבון 37 הביא השערת רק״ש כי הוראת דל בפה הוא נַשֵׂא כמו ארוממך ה׳ כי דליתני (תהלים ל״ו ב׳), או תחת דל צ״ל ג ל, על דרך התפלה גלה כבוד מלכותך עלינו. ונוכל ג״כ להגיה גֹּל או ג ו ל ע״ד גול על ה׳ דרכך (תהלים ל״ז ה׳).

לשיר יג — נדפס: עומר השכחה (פי׳ איוב לר׳ יעקב גבישון) ק״ח, נחל קדומים לדוקעס 52, דיואן רשד״ל סימן נ׳, פיליב 34, ונזכר גם מר׳ זרחיה היוני בס׳ הישר, ברשימת הדיואן הוא חלק א׳ סימן שמ״ד; והערות עליו גייגער 152.

בית א׳ — עבדי עבדים. בעומר השכחה: ע ב ד י ם. שם בסוגר — הוא לבד. בעוה״ש תחסר מלת ה ו א.

בית ב׳ — על כן. בעוה״ש א כ ן.

לשיר יד — נדפס: במחזור רומניא של״ח ובשארי מחזורים מנהג ספרד והראן מונפלייר ועוד, דיואן רשד״ל סימן נ״ב, זקש 35, פיליב 35, ברשימת הדיואן חלק א׳ סימן שע״ג, בעמודי העבודה גומר 6. באיזה מחזורים רשום עליו: בקשה ליום ב׳ דראש השנה, ובאיזה מהם: לאשמורת יו״כ, וברובם ובתוכם גם מחזור רומניא הוא מיוחס לשחרית יו״כ.

בית ד׳ — ברחקי ממך. הבית הזה מובא בפי׳ איוב לר׳ ישראל בכ״י אקספרד בשם רי״ה (נחל קדומים 48), ושעורו הוא ע״ד מאמר הפלסוף המובא אצל הקדמונים לרוב: מי שירצה להחיות נפשו ימיתה (רמש״ש ע״ד המעתיקים 405). ומצאתי בפי׳ הקראי יעקב אלקרקסאני לפרשת נשא בענין הנזיר: ועלי דלך יקול פלאטון מותו באלאראדה תחיו באלטביעה

ואלמות אלאראדי הו תרך אלמלאד ואמאתה אלשהואת פאן מן אמאת נפסה מות אראדי כאן מותה אלטביעי חיוה לה יעני אלחיוה אלדאימה אלתי הי אלתואב (ועל זה יאמר אפלטון מְתו, ברצון ותחיו בטבע. והמות הרצונית הוא עזיבת התענוגים והריגת התאוות, ומי שימות נפשו מות רצונית תהי המות הטבעית חיים לו, רצונו החיים הנצחיים שהם הגמול והשכר).

בית ח׳ בסוגר — קצתי על קצתי. המבטא הזה הוא העתקה מערבית בעצי עלי בעצי (חלק אחד ממני על החלק השני), ור״ל שאהיה למשא על עצמי.

בית י״ב — נעורי עשו לנפשם, ר״ל ימי הנעורים עשו כחפצם, בנעורי רדפתי אחר התאות.

בית י״ג — אשר נתן. ראה הערת רשד״ל, וגם ברומניא נקוד נָתַן.

בית ט״ו — הבית הזה זכר דון יצחק אברבנאל בנחלת אבות פ״ג שאלה ד׳ בסתם (עמ״ה שם).

בית י״ז — והימים והלילות ערבים. הזמן הוא ערב בדבר.

בית כ׳ — בזמן. ברומניא מזמן; ושם מקום הבית הזה הוא קודם הבית ומה אומר.

בית כ״ב — ואשאל. ברומניא ו א ש א ף, ר״ל ואתאוה; ומהסוגר נראה כי היא נוסחא נכונה.

לשיר טו — נדפס: מדוקעס באריענט 1850 עמוד 647, דיואן רשד״ל סימן נ״ד, פיליב 37, ברשימת הדיואן חלק א׳ סימן שע״ה.

בית ב׳ — ראה הערת רשד״ל שנוטה להגיה המלה שמחו; ואולי אין צורך להגהה רק צריך לנקד שִׂמְחוֹ (מן שֶׂמַח כלשון הפייטנים וכדרכם לעשות ל״ז מל״נ), ור״ל בהתחדש

שמחת ה׳ החפץ בכבוד תורתו. ופיליב הביא הנוסחא שמחה; אולם חדש שמחה בהתחדש שמחה הוא מאמר חסר טעם.

בית ו׳ — חדש שנת. באריענט חדש טבת, וזהו נגד המשקל.

לשיר טז — נדפס: דיואן רשד״ל סימן נ״ה, פיליב 38, ברשימת הדיואן חלק א׳ סימן שע״ח, ובערבית רשום עליו: ולה ממא כתב עלי שרח אלתורה (ולו מה שכתב על פירוש התורה); אולם בגוף השיר לא ידבר משום פירוש כי אם מהתורה עצמה, ונתקשה בזה רשד״ל. ואולי צ״ל עלי מדח אלתורה (בשבח התורה) או עלי נסכה אלתורה (על העתק התורה בכתב). ופיליב הביא בשם ר״א שמיעדעל: „אולי כונתו על פירוש התורה לרב סעדיה גאון שהראב״ע בן דורו מזכירו בפירושו עה״ת״. ועל זה יש להעיר כי בימי רי״ה היו כמה פירושים עה״ת (לבד מרס״ג כתבו פירושים: רב אהרן בן סרגאדו, רב שמואל בן חפני, רב האי גאון, ר׳ משה ן׳ גיקטילה, ר׳ יהודה ן׳ בלעם, ומי יודע כמה עוד חוץ מאלה); אולם הקושי שהעיר עליו רשד״ל הוא שלא נמצא בשיר שום רמז על הפירוש.

בית ד׳ והלאה — מתהללה לאמר, כונתו להכתובים במשלי (ביחוד קאפ׳ ח׳) הנאמרים בשם החכמה והתבונה.

בית ח׳ — בי נעמה. ראה ההערה למעלה (כרך א׳ 170).

שם בסוגר — נתיבה פנתה. ראה הערת רשד״ל, ובעטרות לריבון 45 יפרש: בי פנתה הנפש את כל עקלקלות של נתיבה, והשם עקלקלות הוא נסמך אל נתיבה.

בית ט״ו — העוזרים רהב. על דרך לשון הכתוב (איוב ט׳ י״ג).

בית י"ח בסוגר — בעינה עמדה, בזהרה, מלשון כעין החשמל.

לשיר יז — נדפס: מחזור רומניא תמ"ו ע"א, הכרמל השבועי א' 77 (מס' שירים ותשבחות ד' קסטנטינה), זקש 39 (ממחזור והראן), דיואן רשד"ל נ"ו, טל אורות סימן ס"א, פיליב 41, ברשימת הדיואן חלק א' סימן שע"ט. בעמ"ה 156 נומר 14 בשם ר' לוי ן' אלתבאן (ראה למטה). והנה אף כי נמצא בין שירי רי"ה בספק גדול הוא אם הוא המחבר, כי באיזה מחזורים הוא מיוחס לר' לוי בן יעקב אלתבאן מסרקוסטא בן דורו של רי"ה שגם הוא היה משורר נכבד, וכן קימו וקבלו זקש, רחי"ל ק"ב, לאנדסהוטה ורשזח"ה; אולם רשד"ל סמך על הדיואן שלו ולא נסתפק שרי"ה מחברו, ופיליב פסק בסכינא חריפא בלי שום ראיה והוכחה ויאמר כי החכמים שלא יסכימו לזה נכשלו. והנה ברומניא הוא נמצא בסדר שבת לחתן, ורשד"ל ישער כי הוא לנשמת, ובערבית רשום עליו: ולה הדה אלמקטעה תמגידיה מלתנה (ולו חרוזי התהלה לנגן), וברשימה אחרת: וקאל מתעבדה (ואמר בעבודת ה'), וחתום לוי.

בית א' — אתן מגמתי, באיזה נוסחאות כתוב שמתי, ובאחרות אשים. (בטה"ד לא נדפס ציון המספר בבית א', ותחת המספר ב' כתוב א').

בית ב' — רוח מרדפת. ברומניא ושות"ש מרחפת, ויש לישב גם הנוסחא הזאת. שם בסוגר — מתבל תרומתי. בשות"ש תנומתי, ואולי היא טה"ד שם והמלה לקוחה מבית ג'.

לשיר יח — נדפס: דיואן רשד"ל סי' ס', פיליב 43, ברשימת הדיואן חלק א' סימן שפ"ג. במחזור מנהג

מונפלייר הוא רשות ליום ראשון של פסח.
בית א׳ — גלילי זבול. גלגלי התבל. שם בסוגר — וגלי תהום, בעת קריעת ים סוף.
לשיר יט — נדפס: דיואן רשד״ל סימן ס״ג, פיליב 44, ברשימת הדיואן חלק א׳ סימן ת״ז. והוא פיוט לנשמת, ומחרוזה ה׳ נראה כי הוא לחזן, וחתום יהודה.
חרוזה ג׳ בית ב׳ — ודי היותה בקרבי תצוה. בכ״י אצוה ורשד״ל תקן תצוה, ראה הערתו; ובעטרות לדיבון 46 ישתדל לקיים נוסחת הכ״י גם יפרש המלה ודי כפשוטה, ושעור הבית לדעתו: „אחרי כי נפשי תאוה לעלות ליסודה, ואל נדודה כל היום תקוה, וכי די בעיניה היותה בקרבי, על כן גם אנכי אֲצַוֶּה לביתי ויערוף לקחי לבבי ואחוה מעשה יוצרה וכו׳. והוא ע״ד מאמר רז״ל שוב יום אחד לפני מיתתך״. גם יעיר שם עוד: „ואם נאמר כי נפל טעות במלה אצוה טוב יותר לומר כי צ״ל אשוה בשי״ן, ור״ל כי מאשר יודע אני איך נפשי נכספת תמיד לעזוב אותי ולשוב למעונה וכל יום תקוה למעונה ע״כ אֲשַׁוֶּה לנגדי תמיד כי די היותה בקרבי, וכי עוד מעט ואמות, וע״כ יערוף לקחי וכו׳״.
חרוזה ה׳ בית ב׳ — אעטף בבני בריתך. ראה הערת רשד״ל המתקשה בחסרון תנועה, ולפלא מדוע לא הגיה אֶעֱטוֹפָה? ובעטרות לדיבון שם יתקן ובבני בריתך או אתעטף, והאריך שם בהערתו; אך אין דבריו נראים לי, רק אמת הוא כי הוראת הבית היא: יום אשר אתפלל (מן תפלה לעני כי יעטוף) בתוך בני בריתך בעד חבל נחלתך.
לשיר כ — נדפס: דיואן רשד״ל סימן ס״ד, פיליב 45, ברשימת הדיואן חלק ב׳ א׳ סימן ב׳. והוא פיוט לנשמת, וחתום יהודה.

חרוזה א׳ בסוף — ולעלות נחפזות. כי הנשמה תכסוף ותתאוה לשוב למרום מקור מחצבתה, כדברי המשורר בשיר הקודם חרוזה ג׳: ועלות ליסודה תאוה, וכן למטה (עמוד 151): נפש לבית אב נכספה.

חרוזה ג׳ בסוף — גרש אל תגרש האמה. בכ״י כתוב: אל תגרש את האמה, והתקון הוא מרשד״ל, אשר אמנם אולי נוסחת הכ״י היא הנכונה, כי בלאו הכי תמצאנה בשיר זה תנועות חסרות ויתרות, גם נוכל להאריך השוא במלה תגרש במתג כמו שעשה רשד״ל למעלה בחרוזה ב׳ במלת נעורי.

חרוזה ד׳ בית ג׳ — במופתך ואותך. ראה הערת רשד״ל המפרש במעשיך; ואולי כונת המשורר להנפש עצמה ע״ד מאמר הפלסופים המובא הרבה בדברי הקדמונים: דע נפשך ותדע בוראך, וכדברי רי״ה עצמו למעלה (עמוד 72): דע נפשך מה היא ובקש להבורא ובין — כי היא תבינך; וראה בזה הערת דוקעס בשירי שלמה 82. נמצא כי הנפש בעצמה היא אות ומופת על מציאות ה׳.

לשיר כא — נדפס: במחזורים למנהגי ספרד ארגיל ותלמסאן, דיואן רשד״ל סימן ס״ה, פיליב 47, ברשימת הדיואן חלק ב׳ א׳ סימן ג׳, עמ״ח נומר 52, ואיזה הערות עליו גייגער 155. והוא רשות לקדיש שקודם ברכו ליום ב׳ דראש השנה, ובקצת מחזורים לר״ה ושלש רגלים ועוד שנויים, וחתום יהודה בכפלים (בראשי החרוזות ובה׳ בתים הראשונים שהם חרוזה א׳), ובמחזור תלמסאן נמצא עוד חרוזה נוספת שראשי בתיה עולים חזק.

בית י״א בסוגר — באמירתו. נוסחא אחרת באמונתו, ונמצא באִמְרָתוֹ נגד המשקל.

בית י"ג — בבן ביתו. במשה שכתוב בו בכל ביתי נאמן הוא (במדבר י"ב ז').

בית כ"א בסוגר — למענו פעלותיו. ראה הערת רשד"ל, ואוסיף כי פירוש ר' יונה והרלב"ג על המלה למענו הוא על פי ההוראה הערבית למלת מעני כאשר העירותי למעלה (עמוד 198).

בית כ"ח — כי תדרוש. מוסב על מלת אל בבית הקודם, ושעורו אל תדרוש, והוא ע"ד מאמר בן סירא במופלא ממך אל תדרוש כהערתי למעלה (עמוד 196).

לשיר כב — נדפס: באילת השחר ובאיזה מחזורים, דיואן רשד"ל סימן ס"ז, פיליב 50, ברשימת הדיואן חלק ב' א' סימן ה', בעמ"ה נומר 70. באילת הוא פיוט ליום שאין בו תחנה, ולאנדסהוטה ישער שנוסד לקדושה, אולם במנהג פולין הוא אופן לשבת שבין יוהכ"פ לסכות, ובמנהג והראן ליום א' דסכות, וחתום יהודה.

בית ג' — לך מעגל ברום גלגל. אתה תדרוך על במתי הגלגלים.

בית ד' — ואם נבצר. ראה ההערה למלת ואם למעלה (כרך א' 169).

בית י"ח — ושם קבה. זהו מיוסד על דברי ר' יהושע (בבא בתרא כ"ה): עולם לקובה הוא דומה.

בית כ"ב בסוגר — הרות והמימה. בעטרות לדיבון העיר: „אעפ"י שהמלה המימה בה"א נוסף פי' לכאורה כמו להמים", ואין נראין דבריו.

בית מ' — יותר טוב לקרוא בחנתן, וצרפתן, והורדתן, ובן בבית מ"א והן, כי כל זה מוסב על השיות

הדחויות שבבית ל״ט, ולכן נאמר גם למטה הכל בל״נ, אף כי לפעמים לא יקפיד המשורר בזה.

לשיר כג — נדפס: באילת השחר ובמחזורים למנהגים שונים, זקש 37, נטעי נעמנים כ׳, דיואן רשד״ל סימן ע״א, פיליב 58, ברשימת הדיואן חלק ב׳ א׳ סימן ט׳, עמ״ה נומר 97. והוא פיוט אל פסוק כל עצמותי תאמרנה באמצע תפלת נשמת ליום א׳ (ובאיזה מנהגים ליום ב׳) דראש השנה, וחתום יהודה. ואיזה נוסחאות יש להן הוספה בראש הפיוט לפתיחה בג׳ בתים ונדפסה מזקש שם:

כל יצר וסרעף הן יעצימוך
כל מחשב ורעיון הן ירוממוך
כל לשון ושפה בזמר יקדמוך. כל עצמותי וכו׳.

אולם רשד״ל ישער שהפתיחה הזאת אינה מרי״ה על כי משקלה משונה ממשקל גוף השיר, וספק הוא אם יש בכח הטעם הזה להכריע בדבר.

לשיר כד — נדפס: דיואן רשד״ל סימן ע״ב, פיליב 60, ברשימת הדיואן חלק ב׳ א׳ סימן י׳. והוא אהבה ונוסד על מצות תפלין. וחתום יהודה בכפלים, וכבר העיר רשד״ל כי לשון הפיוט הזה אינו שירית כשאר שירי רי״ה; ולכן נראה שאם באמת רי״ה הוא מחברו אזי כתבו בימי עלומיו.

בית ה׳ והלאה — מאמרי חז״ל שעליהם ירמז בבתים אלה נמצאים במסכת מנחות ל״ה — ל״ז.

בית כ״א — בדיואן כ״י כתוב פה ואקץ [צ״ל נאקץ, בערבית] ר״ל הסוף חסר.

לשיר כה — נדפס: במחזור אלגזאייר ותלמסאן והראן, מלא חפנים 38 ממחזור אויניון כ״י, אריענט 1843

עמוד 524, 1849 עמוד 179, זקש 36, דיואן רשד"ל סימן ע"ג, פיליב 63, ברשימת הדיואן חלק ב' א' סימן י"א, עמ"ה גומר 100, והוא פיוט ליום א' (ובאיזה מחזורים ליום ב') דראש השנה, וחתום יהודה.

הערה א' — בטה"ד נכפלה המלה אליו.

חרוזה ג' בית ג' בסוגר — עמך אל המרפא. אצלך כח הרפואה.

לשיר כו — נדפס: מחזור רומניא קע"ה ע"א, גם מחזור מונפלייר והראן ועוד, הכרמל השבועי א' 77 מס' שירים ותשבחות, דוקעס צור קעננטניס 174 נומר 22, ויטרי 568, דיואן רשד"ל סימן פ"א, פיליב 76, ברשימת רשד"ל חלק א' סימן רל"ח 15 סימן י"א, עמ"ה גומר 75, ואיזה הערות עליו גייגער 154. והוא ברכו לשבועות לפי מחזורים מאיזו מדינות ורשות ליום ב' דשבועות לפי מנהג מדינות אחרות, וחתום יהודה.

בית ב' וג' — גם פה יקשר המשורר רעיון מציאות הנפש במציאות ה' כמו שהעירותי למעלה (עמוד 205), וראה גם הערת רשד"ל לשיר הבא.

בית ד' בסוגר — וירד בעניי, ברומניא ושכן בעניי (וזהו תשובה לשאלת רשד"ל בדיואן בסוף הערה ג').

לשיר כז — נדפס: דיואן רשד"ל סימן פ"ב, פיליב 78, ברשימת הדיואן חלק ב' א' סימן נ"ב. והוא פיוט מחרך לנשמת, וחתום יהודה.

תרוזה ב' בסוף — בעטרות לדיבון 49 יציע לקרוא ולנקד הבית הקשה כזה:

מַחְשֶׁה, וְחָכְמַת בַּטּוּחוֹת

בְּעֵרוּת אֵל דְּבַר צַחוֹת

והמלה מחשה לדעתו נמשכת למלות לכל מתנשא בבית הקודם, ר"ל שהוא משתיק את פי כל המתנשא נגד ה'; ותכמת בטוחות הוא מלשון הכתוב (איוב ל"ח ל"ו), ר"ל החכמה אשר שם ה' במשכיות וטוחות האדם היא תדבר צחות ותעיד על מציאות האל.

לשיר כח — נדפס: דיואן רשד"ל סימן פ"ג, פיליב 80, ברשימת הדיואן חלק ב' א' סימן נ"ג. והוא אופן, וחתום יהודה.

חרוזה ב' בית ג' — ראה הערה ב' מרשד"ל ולהוסיף עפ"י הערתי למעלה (עמוד 164).

חרוזה ג' בית א' וב' — ראה הערה ג' מרשד"ל; ודברי רי"ה מיוסדים על המשנה בסוף מסכת סוטה כי טהרה מביאה וכו' לידי רוח הקדש.

לשיר כט — נדפס: מחזור ויטרי 147 ובמחזורים אחרים, ציצים ופרחים 13, טל אורות סימן א', פיליב 67, ברשימת הדיואן חלק ב' ב' סימן פ"ט, עמ"ה נומר 110, והוא זמר לליל שבת.

חרוזה א' בסוף — יום מרגועי. נ"א שעשועי.

חרוזה ב' בית ג' — שם שם. נ"א שם את.

חרוזה ג' בית ב' — קוו לשמשי. נ"א קנאו, והיא נוסחא ישרה.

חרוזה ד' בסוף — קרוי אלי. יותר טוב לקרוא קרוא, כי בלי הכרח לא יעזוב רי"ה לשון המקרא להשתמש בלשון חכמים.

חרוזה ז' — בדיואן לא תמצא החרוזה הזאת, ובאמת כפה"נ היא הוספה מאוחרת.

לשיר ל — נדפס: טל אורות סימן ג', ברשימת רשד"ל עמוד 15

סימן י״ב. וכפי הנראה הוא פיוט לקדושה, וחתום יהודה.
חרוזה א׳ — צריך לנקד יַחֲדוּ (טה״ד), ר״ל הגידו ובשרו אחדות ה׳; וכן למטה.
חרוזה ה׳ בית א — הללוהו. נ״א הדרוהו. שם בית ב׳ — ביום: נ״א כל יום.
לשיר לא — נדפס: טל אורות סימן ד׳ ממחזור ויטרי, ברשימת הדיואן חלק ב׳ א׳ סימן ס״ח, ומתוכנו נראה שהוא פיוט לקדושה, וחתום יהודה.
חרוזה ג׳ בית ד׳ — יחלוש. הראשון מלשון חולשה ושלילת הכחות, והשני מלשון חולש על גוים (ישעיה י״ד י״ב), שהוא לפי פירוש הקדמונים במובן יפיל עליהם גורל.
חרוזה ד׳ בית ג׳ — ינעם. יתענג, ראה ההערה למעלה (כרך א׳ 170).
חרוזה ה׳ בית ד׳ — יבא לנו. מוסב על שר שלום הנזכר בבית ב׳, וכונתו לאליהו שיבוא לקרב את הרחוקים.
לשיר לב — נדפס: מדוקעס צור קענגנטנים 172, זקש 32, נטעי נעמנים כ׳, טל אורות סימן ה׳, פיליב 81, ברשימת רשד״ל עמוד 15 סימן י״ג, עמ״ה נומר 50. והוא פיוט לשים שלום בשבת (לפי כ״י המבורג) או אופן (בכ״י אקספרד), ובשניהם רשום עליו מר׳ יהודה קשטלין, ר״ל מארץ קסטיליא; ובמחזור רומא הוא פיוט לקדיש (אגרות רשד״ל 463), וחתום יהודה.
חרוזה א׳ בית א׳ — מקומך. במחזור רומא שמך שלא כנכון.
חרוזה ב׳ בית א׳ — בקרבים. בתוך קרב ולב. שם בית ג׳

בסוגר — אתה שוכן. נ"א ואתה. שם בית ה' בסוגר — אף. נ"א ואף.

חרוזה ג' בית ב' בסוגר — ומבשרם. נ"א מבשרם, ושְׁאֵרָם. שם בית ג' — פיהם יעיד. נ"א כי הם יעידו, שלא בנכון.

חרוזה ד' בסוף — ואתה נותן אכלם. נ"א ואתה מחיה את כלם. אצל פיליב נעתקו בשבוש ב' בתים מחרוזה זאת אל הקודמת, כי כל חרוזה בשיר זה תכיל ה' בתים, לכן תקונו קלקולו.

חרוזה ה' בסוף — נשא כלם. נ"א נשא את כלם.

לשיר לג — נדפס: מחזור רומניא נ"א ע"ב וצ"א ע"ב, אריענט 1844 עמוד 399, טל אורות סימן י"ב, ברשימת רשד"ל עמוד 16 סימן מ"ג, עמ"ה נומר 92. ברומניא נ"א הוא קדיש לחנוכה, וצ"א הוא אופן לפ' פרה, וחתום יהודה.

חרוזה א' בית א' — ישעך יזכירו. ברומניא צ"א בטעות יכתירו, ונ"א שם בנכון.

חרוזה ב' בית ב' בסוגר — משמך. ברומניא צ"א את שמך, ונ"א משמך. שם בית ג' — כחכם, כן ברומניא א', ושם ב' הנוסחא טִבָם, ואולי הוא במקום טבעם, וטבם היא המלה התלמודית טיב (מה טיבו). שם בסוף — מְמִתִים. ברומניא א' מִמֵתִים, ושם ב' הַמֵתִים, ושניהם בטעות.

חרוזה ג' בית ג' — ואם. נ"א אם. שם בסוגר — הן. נ"א הם בטעות.

חרוזה ד' בית א' — משמרתו. רומניא א' וב' משמעתו. שם בית ב' — בכם רום. נ"א דמות כם.

בית ה' — יגישו שי. נ"א יגשו (יפגשו) בך.

חרוזה ה׳ בית ב׳ — בקרו מקדשו. נ״א יחדו יקדישו.
שם בית ג׳ — פחדו. נ״א יפחדו.

לשיר לד — נדפס: במחזור ארגיל ווהראן, טל אורות סימן י״ג, ברשימת רשד״ל 16 סימן מ״ח (ואולי הוא הנזכר שם ברשימת הדיואן חלק א׳ סימן רכ״א החסר בגוף הכ״י) עמ״ה נומר 77. והוא רשות ליום א׳ דראש השנה וחתום יהודה.

בית ג׳ — למשוך בעת רצון. יתפללו ששעת הרצון תמשך ותתארך.

בית ד׳ בסוגר — להורותם. בארגיל בהודותם, והיא הנוסחא העקרית.

לשיר לה — נדפס: כוכבי יצחק כ״ד 23, טל אורות סימן ס״ת, ברשימת הדיואן חלק ב׳ ב׳ סימן א׳ (וראה שם 16 סימן מ״ז), עמ״ה נומר 83. וממחזור כ״י הביא דוקעס שרשום עליו אופן המפואר, וחתום יהודה.

חרוזה א׳ בראשה — יקרת אדון. אצל דוקעס בכוי״צ יקר, וכן בכל הרשימות, ובט״א הוא כפי תקון רשד״ל עפ״י המשקל.

חרוזה ב׳ בית א׳ — מעים. ר״ל קרב ותוך האנשים ופנימיות לבם. שם בית ב׳ — אשר שת. בכוי״צ שם ותחסר המלה אשר נגד המשקל. שם בסוגר — וניב לשפתים, בכוי״צ חין בשפתים, בית ג׳ — ושת. בכוי״צ ושם. בית ד׳ — ברא נפשות נכאות. בכוי״צ בורא נפשות נביאות; ובנראה היא הנוסחא הנכונה, כי בראשונה יחשוב את המלאכים משרתי השמים שגבותם מלאות עינים (יחזקאל א׳ י״ח), ואח״כ את הנביאים הנקראים לבוא לפני ה׳ אשר יוכלו לראות המחזות הנוראות. וכן למטה

בחרוזה ג׳ ידבר מהנביאים, בית ה׳ — נתן, בכוי״צ נ ו ת ן,
חרוזה ג׳ בית ג׳ — שפכו. בכוי״צ מ ש כ ו, והיא הנוסחא
הנכונה. בית ד׳ — ומלמדות. בכוי״צ
מ ל ו מ ד י נגד המשקל. שם בסוגר — בין בחלום בין במראות.
ע״ד הכתוב (במדבר י״ב ו׳) במראה אליו אתודע בחלום אדבר
בו. בית ה׳ — לאור. כן בט״א. ובכוי״צ ו א ו ר; אך לפי
המשקל והענין צ״ל לְאוֹר. שם באור מלך. בכוי״צ פני מלך.
חרוזה ד׳ בית ב׳ — נתן. בכוי״צ נ ו ת ן. שם בסוגר — תורות.
בכוי״צ ת ו ר ה וצ״ל ת ו ר ת. בית ג׳ —
לאמר לעינים. בכוי״צ ל א ו ר לעינים, ואף כי היא נוסחא
ישרה, בכל זאת המשך הבתים ר א ו ו ד ע ו יורה כי צדקה
הנוסחא ל א מ ר. בית ה׳ — האחד ראש. דוקעס יביא להשואה
חרוז הר״מ ן׳ עזרא: „הוא היסוד לבִין ומולדותיו כמו אחד יסוד
חשבון לרבותים״.
חרוזה ה׳ בית א׳ — תעצמות. בכוי״צ ת ע ל ו מ ו ת. בית
ג׳ — ובשם. בכוי״צ ב ש ם נגד המשקל.
שם בסוגר — שלומות. בכוי״צ ש ל ו ם נגד המשקל. בית ה׳ —
בשם. בכוי״צ תחסר המלה הזאת הנדרשת לפי המשקל.
לשיר לו — נדפס: טל אורות סימן ע׳, ברשימת הדיואן חלק
ג׳ סימן קנ״ג, והוא כנראה פיוט לקדושה, וחתום
י ה ו ד ה בכפלים.
חרוזה ז׳ בית ג׳ - או סגוד. בט״א א ו י (טה״ד).

מחלקה ששית.

לשיר א — נדפס: גנזי אקספרד 31, דיואן רשד״ל סימן ה׳,
פיליב 4, ברשימת הדיואן חלק א׳ סימן כ״א.

בית א׳ בסוגר — לכסא האלהים. בגנזי לכסא השלום.
בית ב׳ בסוגר — אלי מרום. בגנזי עלי מרום.
לשיר ב׳ — נדפס: דיואן רשד״ל סימן י״ד, פיליב 12, ברשימת הדיואן חלק א׳ סימן פ״ג. ולפי השערת רשד״ל הוא רשות לנשמת.
בית ג׳ — פרידתה פרי דתה. על דרך התגנים, ראה למעלה (כרך א׳ 207).
בית ד׳ בסוגר — עדיה. פיה כהערת רשד״ל; ואוסיף כי קודם הפרחון והרד״ק כבר פירש רב האי גאון כן, ראה מה שהבאתי מכ״י במאגאצין לברלינער והאפמאנן (חלק י״ד עמוד 198).
לשיר ג — נדפס: דיואן רשד״ל סימן ט״ו, פיליב 13 ברשימת הדיואן חלק א׳ סימן פ״ח, וכפי הנראה הוא מאורה, וחתום יהודה.
לשיר ד — נדפס: דיואן רשד״ל סימן כ״ה, פיליב 19, ברשימת הדיואן חלק א׳ סימן קי״ב. והוא פיוט לנשמת, וחתום יהודה הלוי.
לשיר ה — נדפס: מדוקעס באריענט 1850 עמוד 617, דיואן רשד״ל סימן כ״ח, פיליב 21, ברשימת הדיואן חלק א׳ סימן קל״א, וראה גייגער 152.
בית א׳ בסוגר — תחילו. בעטרות לדיבון 44 העיר כי המלה מענין תקוה ותוחלת מן ויחיל ודומם (איכה ג׳ כ״ו), אולם לי נראה כי הוראת המלה מענין פחד ורעדה, כי ציור הזמן ומקריו אצל המשוררים הם עפ״י רובא דרובא לרעה ולא לטובה. והערתו שם כי בהוראה זאת הפעל נקשר עם מפני אינה צודקת מכל וכל, כי מלבד שבכמו זה נתנה רשות למשוררים, הנה נמצא גם בכה״ק כמה פעמים בלי

מ פ נ י , כמו הכיתה אותם ולא חלו (ירמיה ה׳ ג׳), חול תחול
סין (יחזקאל ל׳ מ״ז), חולי וגוחי (מיכה ד׳ י׳) וכדומה.

לשיר ו — נדפס: באיזה מחזורים, אריענט 1848 עמוד 423, דיואן רשד״ל סימן כ״ט, פיליב 22, ברשימת הדיואן חלק א׳ סימן קע״ה, עמ״ה נומר 43. והוא רשות לנשמת בשמיני עצרת, וחתום י ה ו ד ה. ובערבית רשום עליו: וקאל מתזהדא (ואמר אודות הנזירות מעניני העולם).

בית ג׳ — כי תעירין שחרים. בראש אורח חיים נאמר ג״כ שיהא האדם מעורר השחר, ושם רשום כי מקורו בירושלמי (מסכת ברכות), ומשם לקחו גם רי״ה.

לשיר ז — נדפס: דיואן רשד״ל סימן ל״ג, פיליב 25, ברשימת הדיואן חלק א׳ סימן ר״ס, מבית ב׳ נראה שהוא רשות, וחתום י ה ו ד ה הקטן חזק.

בית ד׳ — גיל מפני גיל. ראה הערת רשד״ל, ובעטרות לדיבון 44 יפרש באופן שכל השלש מלות ג י ל יש להן פה הוראת ש מ ח ה, והוראת הבית תהי: דחי גיל תענוגות בני אדם מפני גיל קנין החכמה כי אנשי גיל תענוגות העולם סכלים הם ואין בהם תבונה. אולם נגד זה יש להעיר כי לא רשד״ל הוא הממציא שלשת ההוראות של המלה, כי אם כבר נמצאו בהערה לדיואן בערבית שאולי יצאה מרי״ה; ואם נוסיף עוד כי ידיד המשורר הרמב״ע השתמש במלת גיל באופן כזה, וכי בכלל האופן הזה היה מקובל וחביב אז אצל המשוררים — אז לא יהי כל ספק כי צדקה דעת רשד״ל.

לשיר ח — נדפס: דיואן רשד״ל סימן ל״ה, פיליב 27, ברשימת הדיואן חלק א׳ סימן רס״ו. כפי השערת רשד״ל הוא פיוט לברכת עושה השלום.

לשיר ט — נדפס: דיואן רשד"ל סימן ל"ח, פיליב 29, ברשימת הדיואן חלק א' סימן רע"ז. במחזור והראן הוא רשות לשמחת תורה, וחתום יהודה.

בית א' — שחרי האל. כן בוהראן, ובדיואן כ"י בית אל; ורשד"ל בחר בנוסחא ראשונה שהיא ע"ד הכתוב אלי אתה אשחרך. ופיליב הגיה בית האל, ולא הרגיש שזה נגד המשקל, גם לא הודיע מדוע לא יתכן נוסח הדיואן בית אל.

בית ב' בסוגר — הם כל כשפיו. בוהראן המה כשפיו.

בית ד' בסוגר — ייבשו מתר. בוהראן כתוב מהר.

לשיר י — נדפס: זקש 38, אריענט 1848 עמוד 345, דיואן רשד"ל סימן מ"ב, פיליב 31, ברשימת הדיואן חלק א' סימן שט"ז, עמ"ה נומר 91. במחזור קרפינטראץ ואויניון הוא רשות לראש השנה, וחתום יהודה.

בית ד' בסוף — סערו. באויניון נסערו.

בית ה' בסוגר — נפשות. באויניון נפשים, והיא נוסחא פיוטית להפוך הנקבה לזכר.

לשיר יא — נדפס: אריענט 1850 עמוד 507, דיואן רשד"ל סימן מ"ו, פיליב 24; ברשימת הדיואן חלק א' סימן שכ"ז.

בית א' — מה תאמין. נ"א אאמין. שם בסוגר — אמת. נ"א אָמֵן.

לשיר יב — נדפס: דיואן רשד"ל סימן מ"ח, פיליב 33; ברשימת הדיואן חלק א' סימן ש"מ.

(שיר יג נכפל בטעות, ראה למעלה עמוד 61).

לשיר יד — נדפס: דיואן רשד"ל סימן נ"ז, פיליב 41, ברשימת הדיואן חלק א' סימן ש"פ. וכל בית בשיר זה מתחיל במלה שבסוף הבית הקודם.

בית א׳ — נפש לבית אב. נ״א נ פ ש י ל ב י ת א ל, ורשד״ל בחר בנוסחא ראשונה מפני שהיא שיריית יותר.

בית ד׳ בסוף — לעלוז. נ״א ל ע ל ו ת.

בית ה׳ — ודלתי, נ״א ו ד ל ת ה. שם בסוגר — צ״ל עֵינָהּ.

בית ו׳ — ואסר אסרה. נ״א ו א ס ר ה א ס ר, ונוסחא הראשונה עיקרית.

לשיר טו — נדפס: דיואן רשד״ל סימן פ״ה, פיליב 61; ברשימת הדיואן חלק ב׳ ב׳ סימן ק״ח.

חרוזה ד׳ בית ב׳ — וישב אדם. נ״א ו כ ל א ד ם. שם בסוגר — ותוכן רוחות ה׳. על כי אמר בבית הקודם ונ ש מ ה הנ ש מ ה יוסיף לומר כי באמת הנשמה לא תהפך לשממה ולא תאבד כי ה׳ הוא תוכן (מונה במספר) הרוחות ואחת מהן לא נעדרה.

חרוזה ט׳ בית א׳ — בית אבנים. הקבר החצוב באבן.

חרוזה ט״ו בית א׳ בסוגר — היש במה נפדע. מן פרעהו (איוב ל״ג כ״ד); ובכ״י הנוסחא ו ה ן מ א ד נ ג ד ע.

חרוזה כ״א בית א׳ בסוף — הצילם. כבר העיר רשד״ל כי אין למלה זאת מובן פה, אולם גם הצעתו לקרוא הֶהָלָם מן יָהֵלו לא תרחיק הקושי; ואולי צ״ל בצִלָּם, ור״ל כי גם בצל חיי עולם ימצא אור שמש.

לשיר טז — נדפס: אריענט 1850 עמוד 507, פיליב 90; ברשימת הדיואן חלק א׳ סימן ר״י. והוא תוכחה לאיש אשר לא יקום בבקר לתפלת השחר ולא יקח למשל את בני אמונות אחרות המשכימים קום.

LIBRARY
MAY
2
1984
UNIVERSITY
OF TORONTO

